

PŘISTŘÍŽENÁ KŘÍDLA

**001/ VE ŠKOLE, KRESLENÍ AKTU.
U STOJANŮ ZLEVA BARTOŠ, J. R.
A PROF. HOFMAN, 1942
(FOTO NA DALŠÍ STRANĚ)**

**JAN
RAJLICH**

**PŘÍSTŘÍŽENÁ
KŘIDLA**

BRNO 2005

AKADEMICKÉ NAKLADATELSTVÍ CERM

Připisuji své ženě Boženě (1924–2001)

Jan Rajlich
PŘISTŘIŽENÁ KŘÍDLA

Vydalo AKADEMICKÉ NAKLADATELSTVÍ CERM®, s. r. o. Brno v roce 2005

1. vydání

Náklad 700 výtisků

Návrh obálky (přebal, desky) autor

Grafická úprava a DTP Jan Rajlich ml., Odbor průmyslového designu, Ústav
konstruování FSI VUT v Brně

Sazba písmy ITC Weidemann a Futura Bold

Korektura Alena Rajlichová

Ilustrace z archivu autora (194 ilustrací: 22 barevných, 172 černobílých)

Formát knižního bloku 230 x 160 mm, 400 stran

Ofsetový papír Dito 110 g

Barvy Jänecke+Schneemann

Vytiskla Tiskárna Expodata-Didot spol. s r. o., Brno-Výstaviště
na ofsetovém tiskovém stroji Heidelberg SM 74-4-P-SE

Vytištěno v České republice / Printed in the Czech Republic

© Jan Rajlich, Brno 2005

ISBN 80-7204-389-7

OBSAH

Přistřižená křídla – úvod	7
Ve Škole umění	12
Léto 1939 – Baťa zakládá uměleckou školu, Přijímací zkoušky	13
V Baťově Zlíně, První kroky	29
Válka	64
Zahájení a první hodiny vyučování	68
První dva školní roky 1939–1941	85
Co s volným časem?	119
Filmové žně 1940, 1941	125
Kolektiv a jeho individuality	136
Uprostřed kolektivu	147
Barbizon	155
Zlín jako výstavní centrum	161
Soustruh mezi obrazy a sochami	163
Výstavy mladých, školní výstavy	168
Zlín a místní hromadná doprava	178
V reklamním oddělení	183
Apis a Prostějov	197
Něžné pohlaví	201
Profesor Makovský	207
Světáci	212
Diskuse a debaty	230
Václav Chad	239
František Chmelař	245
Školní dílny	250
Pajcdílna	255
Studentský Tingltangl	269
Mastnější na méně mastné – docent František Petr	275
Baťovské dovolené, Náchodské extempore	280
Velikonoce pod Radhoštěm	287
Mistr	295
Exkurze do Prahy	297
Klub v protileteckém krytu	301

Sport a my, Zlín a Luhačovice	309
Vstup do uměleckého života	315
Sylva	319
Na koupališti	322
Okupace – odboj	328
Bomby na Zlín – zákopy	335
Belgičani	346
Tvrdý úder	350
Znovu svobodní	355
Opět ve Zlíně	366
Doslov	368
Seznam ilustrací	370
Rejstřík. Učitelé a studenti Školy umění, výtvarní umělci, architekti a další umělci a významné osobnosti	375
Slovníkové značky a zkratky	379
Přehled učitelů a studentů Školy umění ve Zlíně v letech 1939–1945	381
Výběr literatury	399
Poděkování	400

PŘISTŘIŽENÁ KŘÍDLA

Celé mé vzpomínání je věnováno pěti letům stráveným ve válečném Zlíně a studiu na tamní Škole umění – v režii tehdy již doma i ve světě známé, ba dokonce slavné obuvnické firmy Baťa. K souhrnnému názvu, který jsem po zdlouhavém a opakovaném váhání vepsal do záhlaví svého rozpomínání, mě však nepřivedly jenom zážitky ze Zlína, ale také mé živé vzpomínky z dětství a z let chlapeckých, z prvních mých necelých devatenácti let života. V náruči Baťových obuvnických továren jsem se octl naráz, bez plánování a bez dlouhých příprav – jako naprosto nezkušený venkovský mladíček s otevřenýma očima, ale s jediným velikým snem a touhou stát se malířem...

Na svět jsem přišel v krásné jihočeské obci Dírná (tehdy ještě s běžně používaným přívlastkem – u Soběslavě), ležící uprostřed úrodných polí a luk, v nížině s mnoha lesy a rybníky, na středu pomyslné spojnice mezi městy Soběslav a Jindřichův Hradec, necelé dva kilometry od vodního zámku Červená Lhota, zájezdové perly dnešních turistických kanceláří...

Jako nejmladší ze čtyř synů jsem se narodil v řemeslnické rodině, která se ze středočeského Sedlčanska přestěhovala za práci na jihočeské Soběslavsko. V Dírně, v širokém okolí největší obci se stovkou popisných čísel, s kostelem, farností, školou, poštou, dvěma hostinci, několika obchody, mlýnem s malou vodní elektrárnou, zámkem s velkým parkem, s velkostatkem, lihovarem a pivovarem, otec našel zaměstnání na velkostatku bývalého hraběte Josefa Osvalda Vratislava, potomka slavného českého šlechtického rodu Vratislavů z Mitrovic, jako kovář a podkovář. Tak také zněl úřední název jeho zaměstnání, jak je měl zapsáno do různých osobních dokumentů, osvědčení, výučních listů (měl jich několik), domovského listu a dalších osobních dokladů a listin. Jako přistěhovanci a tzv. bezzemci neměli tedy moji rodiče žádné polnosti a hospodářství. Maminka ale pocházela ze zemědělství a od svého dětství měla k práci v zemědělství nejen ten nejlepší vztah, ale nacházela v ní dokonce i zálibu. Podle možností se tak doma snažila, mimo běžné králíky a nezbytné slepice, chovat alespoň v omezeném počtu ještě další domácí zvířectvo a především – přímo jako svou chloubu dobré hospodyně – malé hejno husí. Dokud byla zdravá a mohla chodit, o své opeřence maminka vzorově dbala, starala se a svědomitě o ně pečovala. Vždycky ji těšilo, že náš houfek mladých husiček už na první pohled každého výrazně upoutal, na

**002/ RYNEK V DÍRNÉ OKOLO
R. 1920; ZA LÍPAMI KOSTEL
SV. VAVŘINCE, VLEVO V POZADÍ
ZÁMECKÁ BRÁNA, VPRAVO ŠKOLA**

první pohled se díky své dobře vyživané tělesné schránce, výtečné kondici a pečlivě až úzkostlivě udržované čistotě bělostného peří dosti lišil od početných ostatních vesnických hejn.

Nebylo na tom nic divného, když i částečná péče o naše husy byla svěřována nám dětem a že, jak jsem i já dorůstal, patřila k mým samozřejmým dětským domácím povinnostem. Štěbetavé husy bylo třeba celé dny hlídat, na pastvě, při koupání na rybníce, a co bylo nejdůležitější, zejména se pak vždycky k večeru postarat, aby se bez úhony, včas – a hlavně všechny – dostaly domů do svého čistounkého chlívku a ohrádky na našem dvorku.

Přímo uprostřed vsi jsme měli dva rybníky. Jmenovaly se Čekal a Návesník, ten první z nich byl snad jen 40–50 metrů od našeho stavení. Další dva, Nový a Louže, také nebyly daleko, byly pár desítek metrů zase jinde, na okraji obce. Ale ten na první pohled největší a nejdelší rybník – Zámecký, silnicí s mostem rozdělený na Malý a Velký Zámecký, obtáčel celou ves a jeho záhyby omývaly zídky s ploty mnoha vesnických zahrádek.

Před očima mám stále ten obraz radostného husího vzrušení, když jsem náš houfek krásných, mladičkých, čistotou a bělostí zářících husiček vyprovázel k některému z nedalekých rybníků. Sotva tito štěbetající tvorové ucítili a uviděli vodu, nic je už nemohlo udržet. S ryčným, radostným kejháním se husy daly

na úprk k vodě, vběhly na dosud klidnou vodní hladinu a neuvěřitelně rychle se odrážejíce svýma nožkami a s máváním křídel vpadly doprostřed čerící se vody. Až po chvíli, po čvachtání a po plácání křídly do cákající vody, po potápění, vzájemném škádlení a chytání peří svých sousedek do zobáků, poté co se už dosyta vydováděly, po všem tom vzrušeném vyvádění se zvolna uklidnily a za chvíli v pohodě spočívaly takřka nehnutě na vodě nebo držíce se už stále jen v houfu plavaly líně a zdánlivě bez určitého cíle z místa na místo. Chvilími přestaly i „klevetit“, a když si některá bez zřejmého důvodu dokonce založila svou hlavu pod křídlo, zdálo se, jako by si v nastalém nehybném tichu a klidu na vodě zdřímla. Občas některá klid narušila, zhoupala se a hlavou a zobákem zamířila ke dnu, nad hladinu vystrčila svůj zadeček s dlouhými brky a z vody trčícíma nožkami s roztaženými blánami mezi prsty udržovala polohu nebo měnila směr. Pod hladinou zřejmě něco hledala k snědku, a když nějakou „pochoutku“ přece jen našla a sezobla, vyhoupla se zpět na hladinu, hlavou zamířila do normální polohy, zatřepala s ní, aby se snad zbavila posledních kapek vody, které se jí zachytily na peří, někdy zatřepala i křídélky a ve vteřině znovu spočinula v klidu a pokoji na hladině. Občas si ovšem některá „kamarádka“ najednou uvědomi-

la, že husy jsou vlastně ptáci a těm že je dáno a určeno létat. Svou úvahu neváhala ihned sdělit patřičně důležitě i sousedkám a náhle, zničehonic nejagilnější z nich – možná že to býval houser jako vůdce hejna – se dala do křiku, vztyčila se, začala se pomocí kmitání nožek odrážet od vodní hladiny, mávat křídly, až se jí podařilo překonat odpor vzduchu a hlavně těžkého, dobře živeného těla a vznést se tak metr, dva nad hladinu, a dokonce pak uletět nad vodou ještě tak deset, dvacet metrů, než opět s plácnutím žuchla zpátky do rozčeřené vody. Ostatní ji okamžitě následovaly nebo se o to alespoň pokoušely. Touha a vůle letět dál, dál od svého rybníčku, od svého políčka, od svého

**003/ PRIMÁN JAN RAJLICH –
DESÍTILETÝ, 1930**

trávníčku, dál do světa, ta tu byla, ale sama o sobě nestačila. Přistřižená a stále a důsledně přistřihovaná křídla létání nedovolila. Bývalo mně těch našich veselých, štěbetavých husiček líto, když jim maminka co chvíli, sotva jim povyrostla, ta dlouhá brka v křídlech znovu a znovu přistřihávala. „Jinak by nám uletěly“ a „vzpomeň si přece jen na podzim, na to jak vždycky vysoko na obloze táhnou hejna divokých husí a jak s daleko slyšitelným křikem se od nás stěhují kamsi pryč, jak dokážou tak vysoko a daleko letět...“ Maminčinu vysvětlení jsem pozorně naslouchal a rozuměl jsem mu, přesto však dokázalo mou lítost ukonejšit sotva z poloviny.

Když jsem pak sám „vyletěl“ z domova a od našich milých husí jsem se náhle ocitl uprostřed války a uprostřed neznámého, cizího a v prvních dnech, jak se mně zdálo, dokonce nevlídného až nepřátelského prostředí, když jsem trávil veškeré své dny místo v přírodě uvnitř průmyslového Zlína, mnohokrát jsem si na ta přistřihovaná křídla vzpomněl. Ta touha těch nebohých ptáků stát se něčím víc, než jak námi lidmi je jim určováno, ta uvnitř stále dřímající touha stát se tím, co jim sice bylo kdysi souzeno, ale dnes je odpíráno, ačkoliv po tom zřejmě stále touží, ta stále nenaplněvaná až nostalgická touha spolu s marným úsilím naplnit svůj sen a své prapůvodní poslání, ta mně připadala často tak nějak blízká, a dokonce srovnatelná s vlastním osudem i s každodenním postavením mých přátel a kamarádů na Baťově Škole umění a v baťovském „ráji“ ve válečném Zlíně v Němci okupovaném Protektorátu Böhmen und Mähren. Také nás tehdy ovládala bytostná touha vzletět, odpoutat se od země, oprostit se od všedních a stále jen nudných denních povinností, zbavit se deprimujících zpráv z válečných front, touha létat, dokonce odletět někam docela daleko z toho našeho, na poměry sice pěkně vyhrátého, ale nějak už zatuchlého a čím dál tím víc milovaného i nemilovaného kotce.

VZLÉTNOUT, LETĚT, VZNÁŠET SE...

JAK ALE?

NÁM TO BYLO PŘECE ÚPLNĚ JASNÉ:

JAK JINAK NEŽ SAMOZŘEJMĚ NA PERUTÍCH, NA KŘÍDLECH!

NA KŘÍDLECH UMĚNÍ! NA KŘÍDLECH FANTAZIE...

Jak ale se věci měly a vyvíjely ve skutečnosti?

Touha se bohužel mohla měnit ve skutečnost jen a jen ve snění. Zvláště když křídla byla programově zkracována a neustále přistřihována, dokonce leckde už – až do samého masa...!!!...

VE ŠKOLE UMĚNÍ (NAD ZLÍNEM – POD LESEM...)

**NAD EVROPOU SE STAHOVALA HROZIVÁ, TEMNÁ
MRAČNA. SLUNCE SI ALE STÁLE JEŠTĚ MEZI NIMI
HÁJILO SVŮJ PROSTOR, ABY ALESPON ŠKVÍRAMI
MOHLO VYSÍLAT HŘEJIVÉ PAPRSKY, KTERÉ
BY UDRŽOVALY POSLEDNÍ ZBYTKY BLÁHOVÉ
NADĚJE A OPTIMISTICKÉ DŮVĚŘIVOSTI V BLÍZKOU
BUDOUCNOST, ZATÍMCO VRCH NAD NIMI JIŽ
DLOUHO NABÝVALA ZLOVĚSTNÁ TUŠENÍ A REÁLNÉ
PŘEDPOVĚDI BLÍŽÍCÍCH SE KATASTROF.**

**004/ NA PŘEDCHOZÍ STRANĚ
DOBOVÁ POHLEDNICE ZLÍNA,
30. LÉTA 20. STOLETÍ**

LÉTO 1939 – BAŤA ZAKLÁDÁ UMĚLECKOU ŠKOLU PŘIJÍMACÍ ZKOUŠKY

Firemním dopisem akciové společnosti Baťa, úhledným „úředním“ dopisem se záhlavím, vyjádřeným již slavnou a zcela nezaměnitelnou firemní písmovou značkou s charakteristickými dekorativně upravenými tahy písmen, velkým B a malými a, ě, a, bylo do Zlína pozváno snad přes dvě, či dokonce tři stovky uchazečů o přijetí na nově zakládanou uměleckou školu. Kolik nás pak skutečně přijelo, nevím. Bylo nás ale hodně, samí chlapci a mladí muži ve věku od 14 (Hudeček) do 27 let (Peňáz). Ani jediná dívka!

V sálech především Studijního ústavu II (byly ty Studijní ústavy dva!), v jeho nejbližším okolí, pod lesem vysoko nad Zlínem, ale také i v Sociálním ústavu, v místnostech vyhrazených ustáleným přijímacím procedurám všech zájemců o běžné zaměstnání u firmy Baťa, tam všude, v novém, neznámém prostředí strávili mladí uchazeči o přijetí do prvního, pionýrského ročníku právě zakládaného podnikového uměleckého učiliště celý baťovský pracovní týden, od pondělí do pátku.

Ještě po víc než šedesáti letech si živě vzpomínám na to rozčilení a rozechvění, které mě ovládlo, když za chvíli jsem se měl s ostatními podílet na dění, které mělo rozhodnout o mém příštím životě! Dodnes cítím tu naléhavou, neodbytnou směs rozporuplných pocitů, které mě zaplavily a doprovázely mé první hodiny strávené ve Zlíně. Obyčejnou zvědavost přehlušily obavy a strach. Ten jen zvolna, ale přece jen stále přesvědčivěji, přemáhala víra v nadějný konec, aby už během těch prvních hodin napětí a vzrušení nakonec převládla vůle a urputná touha uspět.

Jak to ani jinak být nemohlo, byli jsme trochu vyděšení, trochu zvědaví, trochu zaražení, přitom ale někteří naopak dosti sebevědomí, do jednoho však všichni plní očekávání a nadějí, všichni vzrušení a napjatí, jak tento náš velevýznamný krok do života dopadne. V tak nevšedním rozpoložení a náladě jsme se tedy sešli to jedno pondělí v červnu, brzy po ránu, ve vestibulu Studijního ústavu II, který, jak nám pochopitelně nezůstalo utajeno, měl se stát sídlem naší nové školy.

Studijní ústav II tvořil součást komplexu tří budov, dvou „přísných“ Studijních ústavů se vznosným, slavnostním Památníkem Tomáše Bati uprostřed. Funkcionalistická architektura Zlína i zdejšího seskupení budov nad Zlínem před-

stavovala pro mne tehdy naprosto nový vizuální vjem, zcela nový zážitek, poskytovala mně dosud nepoznanou zkušenost. Stál jsem před budovou, která se v ničem nepodobala tomu, co jsem dosud kdy viděl. Šedý beton, červené režné cihly a sklo. Vznosné, ale přísné vertikály betonových sloupů, vyplněné prostými plochami zdíva a pásy zasklených oken. Žádné šikmé střechy, žádné profilované římsy, žádné balkony a výklenky, žádné balustrády, žádné titěrné ozdoby ani žádné výrazné dekorace, dokonce ani žádné zbytečné omítky! Na první pohled strohá geometrie. Geometrie, která přes všechnu neočekávanost, nezvyklou jednoduchost a strohost přece jen ale něčím těžko definovatelným a nepopsatelným musela zaujmout a současně vzrušovat vnímání i úplně nepřipraveného venkovana.

O samotném programu školy jsme ještě mnoho nevěděli, všichni jsme jen toužili stát se především UMĚLCI, malíři a sochaři, ať už jsme se předtím zhlédli v Mikoláši Alšovi nebo ve Vincentu van Goghovi, v Josefu Myslbekovi nebo v Augustu Rodinovi, nebo ať jsme i někteří o těchto umělcích dosud neměli ani potuchy. Všichni jsme určitě rádi kreslili, malovali a všichni jsme také věděli, že nám proslavená, ale mnohými i proklínaná firma Baťa nabízí něco naprosto nového, jedinečného, naprosto neobvyklého a zcela neslýchaného. Věděli jsme, že přijatým uchazečům umožní firma absolvování vytouženého, ale určitě nezvykle náročného studia při plně placeném zaměstnání. Všichni jsme si byli dobře vědomi toho, že přijetí přinese uchazečovi úplnou hmotnou nezávislost na domovu a na rodičích a tím i v mnoha případech velice, velice často vyřešení domácích neutěšených rodinných sociálních poměrů.

Krátká věcná zpráva o založení baťovské školy ve Zlíně a o vypsání termínu přijímacích zkoušek, kterou v novinách někdy v březnu či dubnu objevil můj nejstarší bratr Jaroslav a její výstřižek mně poslal, představovala pro mne osobně neuvěřitelný záblesk NADĚJE – naděje na možné splnění jediného velkého snu, který jsem kdy měl, snu, který mě doprovázel od nejútlejšího dětství, po celou dobu středoškolských studií až do posledního maturitního roku. Nikdy jsem si nepřál stát se úspěšným podnikatelem, obchodníkem, továrníkem ani automobilovým závodníkem nebo letcem. Alespoň co si pamatuji, nikdy ani na chvíli jsem netoužil být ničím jiným než malířem. A to už v předškolní době, ve třech, čtyřech letech, kdy mně přišly do ruky kresby Mikoláše Alše. Učarovaly mně jeho kresby z české historie, Jan Žižka, husitští bojovníci, dragouni na koních, ale zejména jsem miloval v různých lidových kalendářích uveřejňované ilustrované lidové písničky, které mně pak musela maminka často přezpívat. Já jsem zaujatě poslouchal a na Alšovy obrázky se upřeně díval a do podrobností a do nekonečna si je dokázal prohlížet. „Osířelo dítě“ jsem vždycky probrečel,

ale znovu a znovu jsem maminku uprosil, sama na to později často vzpomínala, aby mi tu přesmutnou písničku o sirotkovi a zlé maceše opět a opět zazpívala. Ale ani ve škole se mně Mikoláš Aleš neztratil z obzoru. Číst jsem se přece učil a naučil z jeho slabikáře, kresby obdivovaného a milovaného malíře doprovázely už mé první nedočkávané pokusy seznámit se s abecedou ještě o prázdninách, před tím než jsem si poprvé sedl do školních lavic v první třídě dvoutřídní obecné školy v Dírně...

Jak ale dosáhnout na tak vznešený, vzdálený, jistě nesnadný, ale jeden jediný životní cíl? Samotné přání a nadšení asi stačit nebude! Na studia na malířské akademii v Praze nebylo v té době, v době dozrívající krize, ani pomyslení. V Praze studoval již jeden ze starších bratrů a početná rodina v nezáviděníhodné sociální situaci to zvládala jen velice těžce. Maminka byla dlouhá léta nemocná, v posledním čase již trvale upoutaná na lůžko, tatínek měl před odchodem do důchodu – a na dluh rozestavěný a jen pomalu dokončovaný rodinný domek! Vydržovat v Praze dva studenty, to pro rodiče nepřicházelo v úvahu ani v tom nejružovějším snu. V úvahách, co tedy po maturitě, musel jsem na možnost přihlásit se na malířská studia do Prahy již dávno rezignovat a úkol, který jsem měl v závěru studia před sebou, pouze spočíval v obstarání si nějakého místa, nějakého, vlastně jakéhokoliv zaměstnání, v němž bych mohl alespoň zčásti využít vědomostí získaných za svá osmiletá gymnaziální studia, a hlavně postavit se na vlastní nohy. Nic konkrétního se ale nenabízelo, společenská

situace v celém regionu v jižních Čechách dlouhodobě prokazovala jen nepatrné možnosti získat vhodné a přiměřené zaměstnání, a tak vyhlídky pro nejbližší budoucnost mně neslibovaly nic jiného, než že jen rozšířím tehdy stále ještě početné řady nezaměstnaných středoškoláků. Zdá se mně dnes, že já sám jsem se tím tehdy nijak příliš netrápil, zato moji rodiče měli

**005/ CHARAKTERISTICKÝ
LOGOTYP BAŤA Z 40. LET.
FIREMNÍ LOGO PRODĚLALO
BĚHEM DALŠÍCH LET JEN MÍRNÉ
ÚPRAVY, OD HRANATÝCH OHYBŮ
K ZAKULACENÝM. VE SVÉM
VIZUÁLNÍM ZÁKLADĚ SE UDRŽELO
V TAKŘKA NEZMĚNĚNÉ PODOBĚ
AŽ DO SOUČASNOSTI**

**006/ J. R. NA MATURITNÍ
FOTOGRAFII, BŘEZEN 1939**

**007/ JAN RAJLICH: U RYBNÍKA
(ČEKAL V DÍRNĚ), TEMPERA, 1945**

jistě starostí nad hlavu. Já jsem na žádné jiné zaměstnání ani nepomyslel a bezstarostně si užíval poslední volné dny bezstarostného mládí a bezstarostného studia. Samotné gymnaziální studium mně totiž nikdy nedělalo sebemenší starosti a procházel jsem jím celých osm let bez větší námahy a bez valných potíží.

Asi jsem čekal na zázrak. A zázrak se skutečně přihodil!

Proto ta veliká NADĚJE, kterou s sebou přinesla celkem strohá novinová zpráva o prvních krocích k založení

Školy umění ve Zlíně a o neuvěřitelných podmínkách studia, které nabízí.

Nezaváhal jsem ani minutu, na rodičích jsem si vyprosil souhlas a peněžní částku na jízdné, na naše rodinné poměry přece jen dosti velkou. Cesta vlakem z Kardašovy Řečice a Jindřichova Hradce do Zlína mně tehdy připadala jako výprava až na sám konec světa. Osobním vlakem se jelo takřka celý den, pětkrát jsem musel přesehat! K penězům od rodičů na jízdenku jsem přidal ještě částku 50 K, kterou bylo potřeba složit na úhradu jednotné sestavy malířských potřeb, jež všichni uchazeči dostali ke zkouškám. Tuto povinnou padesátikorunu jsem si uhradil ze svých vlastních dlouholetých studentských úspor, strádaných po padesátihaléřích a po korunách. Další výlohy jsme už neměli, firma nás ubytovala zdarma na internátě. Jak jsme se stravovali, to si dnes už ani nepamatuji. Asi také na útraty firmy. Jistě to tehdy ale nebyl ještě žádný problém.

První den zkoušek přesto znamenal pro mne naprostý šok a v prvních okamžicích mně přinesl tvrdé rozčarování a poznání, při němž ve mně chvílemi zbývala opravdu jen malá dušička. Na zkoušky jsem se předtím nijak nepřipravoval. Nevěděl jsem, že bych měl; ostatně jsem na to neměl ani čas, ani příležitost. Do septimy jsem na gymnáziu sice chodil na nepovinné kreslení, dvě hodiny

jednou týdně odpoledne, ale to jenom proto, že mě kreslení bavilo. Žádná programová výuka a příprava na nějaké budoucí zkoušky se v něm neskrývala. Mými jedinými nástroji byla tužka, péro a tuš – a „vodové barvičky“. Nyní při zkouškách jsme ale měli kreslit uhlím a malovat olejovými barvami, které jsme dostali volně k použití. Všechna tato práce s materiály, které jsem znal spíše jen z doslechu nebo od vidění o prázdninách u nejstaršího bratra a vzácně u druhých spolužáků na gymnaziálním kreslení, ale sám jsem s nimi neměl nejmenší zkušenosti, ta byla pro mne nová, a především zcela nezvyklá. Rozhlížel jsem se proto dychtivě po svých sousedech, abych se alespoň tady na místě hned přiučil, jak se co má dělat, jak se k čemu postavit. Před malířskými stojany, které nám opět k dispozici dala škola, stáli podle mě už hotoví umělci, někteří dokonce ve sněhobílých, jiní od barev zamazaných pracovních pláštích. Suverénně poměřovali s tyčinkou černého uhlí v natažené ruce sádrovou hlavu, kterou jsme měli nakreslit, za chvíli nato dokázali mistrně palcem rozetřít hutnou stopu kreslířského uhlí, aby docílili jemného stínování a měkké modelace objemu hlavy. A což teprve, když jsme měli olejovými barvami namalovat portrét pózujícího modelu nebo z různých předmětů zaranžované

zátiší, anebo hned další den v přírodě za budovou Studijního ústavu, kde zkoušky probíhaly, namalovat pohled ke kopci s lesem a cestou ke Kudlovu! Ze soudovy malby na lepence na mne koukal model jako živý, v krajinářské studii plynula dramatická oblaka v azurovém nebi nad lesem, trávník v popředí byl vyveden do nesčetných podrobností, jen si kvetoucí pampelišky utrhnout! Nestal jsem se divit. Můj obdiv k některým uchazečům nebral konce, bylo zcela jasné, že většina z nich má za sebou náročnou průpravu. Vždyť také z útržku rozhovorů při práci i z vyprávění při večerním seznamování vyplynulo, že jsou zde dokonce přítomni již několikaletí frekventanti středních uměleckých škol ať už z Prahy, nebo z Brna, že mnozí jsou vyučení malíři-dekoratéri, sochaři-kameníci, mnozí absolvovali různé přípravné kurzy a mnozí již praktikovali v různých místních kroužcích a okresních spolcích jako úspěšní malíři amatéři. Jistěže mě v některou chvíli proto napadlo sbalit si svých pár švestek a odjet domů, ale byl jsem z domova zvyklý nevzdávat se při prvním nezdaru. A také – to mé jediné, velké, životní přání, jehož splnění se před cestou do Zlína zdálo být tak na dosah a zde v baťovském Studijním ústavu se najednou zase začalo tak vzdalovat, dodávalo mně, přestože na mne dolehla tíha té takřka nesplnitelné náročnosti, nečekaně plno odvahy a síly tvrdošíjně ve zkouškách dál pokračovat.

K přijímacím zkouškám se sešli a sjeli zájemci o studium ze všech koutů tehdejšího Protektorátu Čechy a Morava; zdaleka to nebyli jen mladí nadšenci ze samotného Zlína a z nejbližšího okolí, přijeli z Plzně, Domažlic, Prahy, Liberce, Vysokého Mýta, Jihlavy, Třebíče, Brna, Ostravy, Olomouce, Prostějova, Kojetína a z řady menších a méně známých míst z Moravy. Samotné zkoušky nebyly ovšem pro nikoho z nich, ani pro ty již „hotové umělce“, žádnou bezstarostnou procházkou růžovým sadem. Jak se ukázalo, polovina uchazečů nezvládla již sám začátek a byla nucena se rozloučit se svými sny a opustit ostatní již v poločase, ve středu. Úspěšnější adepti, vybraní do druhého kola, k mé radosti jsem se mezi nimi také ocitl, pokračovali až do pátku do oběda. V pátek po poledni se v přízemí Studijního ústavu, kde se veškeré zkouškové dění odvíjelo, objevil na vývěsní desce konečný seznam 34 přijatých uchazečů. Já jsem mezitím v půli týdne přece jen rodičům poslal pohlednici s pozdravem ze Zlína a s opatrně formulovanou zprávou, která měla zmírnit předpokládaný neúspěšný návrat domů... Nyní jsem – ke svému upřímnému překvapení – na tomto abecedně seřazeném seznamu vybraných šťastlivců našel takřka v závěru své jméno. Byl jsem přijat!

— — —

Po úspěšném výsledku přijímacích zkoušek a po návratu domů jsem měl ještě několik dnů čas opravdu si užít prázdnin. Doma v Dírné jsme vzpomínané husy už několik let neměli, přestěhovali jsme se před nedávnem do vlastního domku a tatínek na jaře odešel do důchodu. Povinně sbírat borůvky pro příbuzné v Praze jsem také nechodil, a tak jsem měl snad poprvé v životě celý prázdninový den jen a jen pro sebe. Časná rána jsem využíval k chození do lesa na houby. Pamatuji si, že v Dírné vždycky rostly, ale že v lese nebývalo tolik houbařů jako nyní. A těch málo, co na houby chodili, ti znali a sbírali jen tzv. pravé hříbky. Nosit domů suchohříby, křemenáče, modráky, klouzky, lišky, syrovinky a zvláště muchomůrky – růžovky, to bylo něco naprosto nezvyklého. O naší rodině se po vsi určitě šířily podivné fámy, co to za prašivky sbíráme a jíme.

Jedno z posledních volných dopolední jsem zašel do lesa na borůvky, natrhat je na báječný borůvkový koláč, jaký neuměl nikdo jiný než maminka. Protože jí ale stále ještě dělalo potíže vstát a vydržet chvíli na nohou, natož chodit kolem sporáku, snažili jsme se všichni ostatní, samozřejmě pod maminčiným dohledem a podle jejích pokynů, připravit si sami něco k jídlu. Já jsem domácí práce a vaření neměl příliš v oblibě, ale tento můj úspěšný letní týden jsem přišel s nezvyklou iniciativou, že upeču sám borůvkový koláč, který jsem tolik miloval. Na všechno jsem se důkladně vyptal a postupně i jednotlivé pracovní fáze jsem s maminkou konzultoval. Můj koláč měl být překvapením pro všechny. A také byl. Povedl se, vypadal nádherně, krásně do zlatova opečený okraj rámoval tmavomodře fialový střed bohaté vrstvy nádherných borůvek, posypaný příjemnou hnědobílou směsí nastrouhaného perníku a práškového cukru. Byl jsem už jen pohledem na svůj výtvar tak nadšený, a také že jsem se už cítil být malířem – umělcem, koláč jsem si hned po vytažení z trouby pastelovými barvami ještě rychle naskicoval. Pak pln slastného očekávání jsem koláč nakrájel na porce, ještě navíc navrch mocně pocukroval. Sliny se mně už sbíhaly, a tak jsem se s nedočkavostí do něj zakousl. Ale ouvej! Běda, to zklamání! Koláč mi vůbec nechutnal, ukousnuté sousto se sotva dalo spolknout, upečené těsto nemělo vůbec žádnou chuť. Samotné, snad až přeslazené borůvky celkovou chutí koláče nestačily zachránit. Nechápal jsem to a rozlícen jsem hned nesl jednu porci mamince na ochutnání. Okamžitě poznala, proč není k jídlu. „Zapomněl jsi to těsto osolit!“ překvapila mě svou připomínkou. To mě ovšem vůbec ani ve snu nenapadlo, že by se těsto pro sladký koláč mělo také osolit, aby nám chutnalo – a maminku vůbec nenapadlo, že by to někdo mohl nevědět, a nenapadlo ji proto ani zvláště mě na to upozornit. Pohádku Sůl nad zlato jsem sice před několika lety určitě slyšel a sám i četl, ale nyní, při první možnosti prakticky využít poučení, které každá pohádka přináší, jsem na to ani nepomyslel.

Přes tento drobný kuchařský neúspěch jsem zbývající volné dny, hlavně odpoledne, úspěšně využíval koupáním v jednom ze tří místních rybníků Luh, Novina nebo Karvánek. U nich, mimo báječnou, průzračnou, čistou a již dost prohřátou vodu, byly k dispozici menší travnaté plochy na slunění a dostatek prostoru na různé zábavné společenské hry a na hraní s míčem. Zejména na „pláži“ u Karvánku se již několik let scházela stále stejná společnost, několik místních studentů a několik „letňáků“, letních hostů, kteří do Dírné jezdili pravidelně každé léto na letní byt. Vesničtí chlapci a děvčata ve dne na koupání čas neměli, měli spoustu domácích povinností a práce na polích a v hospodářství svých rodičů a příbuzných. S nimi jsem se mohl vídat až pozdě večer nebo jen v neděli a o svátcích, které se v jižních Čechách i v zemědělství držely důsledně. Za šera a za tmy nebo při měsíčku, pokud se na bezmračné obloze rozsvítil, bývalo nejhezčí a nejpříjemnější koupání v rybníku Luh, který však nabízel vodu ke koupání pouze pro plavce; neměl totiž z břehu žádný pozvolný přístup, jako měly oba ostatní jmenované rybníky. Často se u vody mezi námi objevili i oba hoši ze zámku, starší Max a mladší Arnošt Vratislavové, kteří samozřejmě trávil svůj čas nejraději ve společnosti ostatních vesnických chlapců a jen neradi se zúčastňovali vlastních, uzavřených rodinných akcí. I když se ke Karvánku dalo dojít pěšky nebo dojet na kole krásnou lesní cestou kolem zdí zámeckého parku, nejraději jsme se z vesnice dopravovali po vodě v lodích. Zámečtí měli těžkou, objemnou pramici, dvouveslici nebo čtyřveslici, my – „Rajlichovic hoši“ a ještě dva další – jsme zdolávali vodní plochy vlastními čluny. Náš byl schopný pojmut maximálně tři osoby a vyrobil nám ho náš soused, mistr v sousední kolářské dílně. Člun, kterému se říkalo a snad dodnes říká, nevím proč, „maňas, maňasek“, představoval něco, co se principem jednoho nebo dvou tyčovitých vesel podobalo nejvíce dnešním kajakům. Moji starší bratři na člunu celé jedno léto pilně pracovali, důkladně obrousili kolářsky zpracované dřevo, dno vyasfaltovali, celý člun impregnovali a dvakrát opatřili ochranným nátěrem. Pojmenovali jej Racek. Na „designu“ si dali záležet – Racek na hladině zářil bílým nátěrem s blankytně modrým horizontálním pruhem a červeným nápisem RACEK na bělostné přídi. U vody, na malých travnatých plochách mezi stromy a keři jsme nejčastěji hrávali volejbal, fotbal, vybíjenou, prostě jsme si hráli s míčem a všelijak jinak jsme pěstovali pohyb a radost z něj.

Můj starší bratr Václav se na gymnáziu připletl mezi atlety a trénoval běhy, hlavně běhal střední tratě, od 1500 m do 5 km. Tvrdil, že tréninkový běh po měkkých lesních cestách kolem rybníka nejvíc prospívá jeho výkonům a jeho zdraví. Běhal za jindřichohradecké gymnaziální studentské družstvo a později za sportovní klub JVS – Jihočeský vysokoškolský sport. Několikrát také starto-

val za jihočeskou organizaci katolické tělovýchovné jednoty Orel, která při svém menšinovém postavení ve víceméně antiklerikální české společnosti vítala každou posilu. Na závody jezdil do Jindřichova Hradce, do Třeboně, snad i do Tábora a do Českých Budějovic. Z jeho sportovních úspěchů si mlhavě pamatují jenom dva: jednou jakýsi, zřejmě asi nepříliš významný závod vyhrál, jindy na nějakém velevýznamném přeboru obsadil „místo na bedně“ – byl třetí. Aby se mohl věnovat sportu soustředěněji, nyní už jako student pražské Univerzity Karlovy, na to ovšem neměl už vůbec žádné podmínky. Já o něm a o jeho sportovním založení vypravuji zejména proto, že občas mě brávil na své tréninkové běhy do lesa a že právě jeho přičiněním jsem získal dobré návyky a potřebný vstřícný poměr ke sportu a vůbec k pohybu a k osobnímu cvičení, což zejména později znamenalo pro upevnění a udržení mého dlouhá léta vážně ohroženého zdraví velice mnoho.

Pro nás mladé muže na začátku zralosti bývalo v Dírné největší pravidelnou prázdninovou letní atrakcí objevení mladé kadeřnice Milady, která na dovolenou jezdila za babičkou do naší obce z Vídně. Milada byla o dva, tři roky starší, přátelila se se staršími chlapci a s muži – a nás, školáků, si všimla obvykle jen tehdy, když už nebyl nikdo jiný po ruce. Měla ve všem punc velkoměsta, v oblečení, chování i v běžných názorech na život. A jako kadeřnice z evropské metropole měla své přírodní blondaté vlasy upravené a načesané u nás nevídaným způsobem. Před několika lety ale mívala Milada o prázdninách v Dírné nepřehlédnutelnou konkurenci. Tehdy jezdilo na prázdniny ještě další vídeňské děvče, které si nechávalo důvěrně říkat Mici. Její babička ale na ni, když ji sháněla, aby ji poslala něco vyřídit nebo nakoupit do obchodu, vždycky volala jen Mařenko nebo Máňo. I když Mici na obě jména velice dobře slyšela a běžně stále mluvila česky znamenitě a naprosto bezchybně, přece jen se snažila dát občas najevo svou vídeňskou příslušnost a jakousi nadřazenost. Zejména když se objevil někdo cizí, reagovala na taková oslovení přinejmenším ostentativním ušklíbnutím. Jaké měla Mici povolání, zaměstnání, to mně tehdy nějak uniklo; k jejím přednostem patřila totiž hlavně vysoká, štíhlá, urostlá postava a zejména velice dobře vyvinuté poprsí, které mladším vesnickým klukům, kolem sedmi až devíti let, zavdávalo podnět k veršovanému pokřikování, že Mici má velké „cici“.

Musím ovšem připomenout, že ani Mici s Miladou nebyly v Dírné jediné atraktivní prázdninové návštěvy, pokud se něžného pohlaví týče. Praha samozřejmě v ničem za Vídní nezaostávala. Tady vzpomínám nejméně na tři Pražačky, původem z Dírné, které se pravidelně každé prázdniny vracely ke svým rodovým kořenům. Eva, Marie, Vlasta, alespoň jedna z nich přispěla každoročně k oživení ospalého venkovského léta nějakou supernovinkou, která

se pak stala vděčným námětem, ba přímo hitem (podle dnešní nomenklatury a terminologie) rozhovorů místních i okolních sousedek a zejména jejich informatorek, osvědčených lokálních drben. Jedny prázdniny se objevila „Eva ze mlýna“ u Karvánku ve dvoudílných (!) plavkách. Šokující odhalení Eviny pupeční krajiny se v neděli po kostele probíralo daleko důkladněji než kázání pana faráře (který mimochodem nebyl žádný velký řečník). Další prázdniny se na taneční zábavě o slavné dírenské pouti, první neděli po sv. Vavřinci, objevila na parketu místního hostince Vlasta a předvedla svá až k pasu obnažená záda; a vypukl opět podobný komunikační proces a skandál jako v případě dvoudílných plavek. Bydleli jsme v těsném sousedství s hostincem, se kterým jsme sdíleli společný dvůr. Veliká okna nedávno postaveného, na vesnické poměry mimořádně rozlehlého tanečního sálu, která vedla na náš dvůr, bývala zvenku pravidelně obsazena zvědavými diváky všech věkových kategorií. Ti s nosy na skle a s nevídáním zaujetím sledovali taneční produkce mládeže nejen z místní obce Dírné, ale i ze širokého okolí. Měl jsem tedy jedinečnou příležitost se vždycky mezi zvědavce vmísit a kdykoliv využít možnost hned jaksi z první ruky být u všeho zajímavého. Také toho léta mi samozřejmě neunikla ta správná chvíle stát se památného Vlastina provokativního činu dokonce očitým svědkem.

S čím, s jakou novinkou přišla do dírenské společnosti Marie, to mně nějak vypadlo z paměti, určitě ale nějaký primát měla také. Po vystudování obchodní školy získala místo v Praze a domů nejezdila jen na prázdniny, myslím, že dojížděla co čtrnáct dní, nebo dokonce každý týden. Marie ze vzpomínaných příslušnic něžného pohlaví nejezdila tedy na žádný letní byt, vracela se pravidelně a věrně domů. Z dívek, které z Dírné odjely do Prahy za prací, se snad nejméně zpronevěřila svému zemědělskému původu. Dovedla také ve vypjatých situacích o senách a o žních jaksepatří vzít za práci a pomoci svému mladšímu bratrovi, který na chalupě zůstal sám a stále se nijak do ženění nehnal.

Uvědomoval jsem si, že toto léto je už v mém životě neodvolatelně moje poslední prázdninové, že také prožívám poslední hodiny v rodném prostředí, v místech, kde znám důvěrně každý čtvereční metr, každé políčko a každou mez, každou stráň, každý strom v polích, při cestách i v lese, kde mám probádanou každou túňku na potoce a v něm každý kamen s pravděpodobným račím úkrytem. Toto léto jsem se loučil vlastně s kamarády svého dětství a školního mládí, loučil jsem se s rodnou vsí, s jejím malebným „rynkem“ a jeho napůl městskými domy i s vesnickou návsí a se shluky vesnických selských stavení a zahrad, s jejími lidmi, se sousedy i s těmi, které jsem jako student, pobývajíc už osm let vlastně téměř celý týden co týden mimo obec, ani pořádně neznal a potkával se s nimi snad jen někdy v neděli před kostelem nebo před hospodou.

Bylo to léto krásné, slunečné, bylo opravdu letní počasí. Do zatím bezstarostných chvil u vody a do nezávazného povídání už tak začínaly probleskovat nejasné obavy z příštích dní, obavy z neznámého prostředí, z cizích a naprosto neznámých lidí. Mimo ten jediný týden strávený ve Zlíně u zkoušek jsem nikdy nebyl mimo domov, mimo své vesnické a školní prostředí a žádné zkušenosti s cizím prostředím jsem dosud neměl.

Hned během prvních hodin ve Zlíně ale přemnohé z množství obav vzalo za své. Nevím, jak se to stalo, ale padli jsme si do oka už při zkouškách se Slavojem Kovaříkem z Olomouce. Od prvního dne jsme o sobě věděli, v ateliéru jsme stávali vedle sebe a i večer jsme se několikrát navzájem nakrátko zkontaktovali. Když jsme se znovu po měsíci potkali, proběhla mezi námi jakási vlna souznění a sympatie. Slavoj se mně jevil jako družný, usměvavý, veselý, komunikativní mladík. Nebál jsem se ho, neměl jsem obavy s ním mluvit, ostatně nebylo ani potřeba spolu nepřetržitě mluvit, stačilo nám na dorozumění jen pár slov. Pamatoval jsem si Slavojovo malířské vystoupení na zkouškách, hlavně jsem oceňoval jeho krajinářskou studii, líbila se mi. Jeho styl malby, živá optimistická barevnost ve větších skvrnách a uvolněný tah štětcem vyhovovaly tehdy mým pocitům. Byl jsem potěšen, když v seznamu přijatých na konci zkoušek jsem si přečetl i jeho jméno. Hluběji rozvinout naše začínající přátelství se nám však nepodařilo. Po trvalém příjezdu do Zlína jsme se sice hned vyhledali, několikrát se spolu někam vypravili, ale později – snad už během několika dalších týdnů – jsme se jen stále nějak míjeli a vzdalovali se. Slavoj jezdil také na sobotu a na neděli domů do Olomouce, a tak těch volných a vhodných příležitostí jsme pro sebe mnoho neměli. K trvalému kamarádství nedošlo mimo jiné i proto, že Slavoj už v prvním roce školu a Zlín opustil. Nevím proč, zdá se mně ale, že to nebylo z donucení, že odešel zřejmě ze zcela vlastního rozhodnutí. Z naší krátké známosti zbyla jen dnes už zažloutlá fotografie na oblíbeném chodníku třídy Tomáše Bati mezi parkem a zámkem.

Samozřejmě že od zkoušek jsem si pamatoval ještě další spoluúčastníky, Zdeňka Hyblera a Vojtěcha Štolfu. O těch budu mít příležitost ještě mluvit později hodně často. Nyní jsme se příliš k sobě nehlásili a zatím ani nenašli nějaký pádný důvod se na sebe nějak příliš vázat. Velmi brzy po našem hromadném ubytování na jednom z baťovských mužských internátů se však projevil a přihlásil jako další, čtvrtý můj známý spolužák – Karel Kramule. Na internátě jsme byli umístěni v normalizovaných ložnicích, kde na patrových kovových lůžkách přespávalo dvacet nocležníků. Pro většinu z nás to byla první zkušenost s hromadným ubytováním a byli jsme z ní dosti vyděšeni. Ovšem naše mládí a zejména vědomí, že se jedná jen o přechodný stav,

nám pomohly lehce překonat všechny nesnáze a zaplašit jakékoli pesimistické a chmurné úvahy, kterým přece jen občas někdo z psychicky méně odolných na chvíli podlehl. Ihned po příchodu jsme byli totiž umisťováni mezi ostatní dospělé zaměstnance na volná lůžka, jak se kde vyskytla, a teprve během dalších několika týdnů nás pak správa internátu postupně sestěhovávala dohromady.

To byli ti první čtyři, se kterými jsem častěji než s ostatními komunikoval. Jako stále ještě vesničan jsem byl v cizím prostředí dost dlouho uzavřený a docela plachý. První dva tři týdny jsem v sobotu a v neděli bloudil po vylidněném Zlíně sám. Věren rodinné tradici a také asi ze setrvačnosti jsem několikrát navštívil starý zlínský kostel, který ale ničím zvláštním nevynikal a nepomohl mi. Nejbližším přítelem těch zcela prvních dnů mně byla knížka, kterou jsem si s sebou přivezl, protože jsem ji doma nestačil dočíst. Byla to úhledná, celoplátěnou vazbou chráněná kniha z produkce Družstevní práce, kterou jsem měl vypůjčenou od bratra, Fabricius „Jeli tudy komedianti“. S knížkou jsem si vyhledal nějaké blízké zákoutí v parku, v přeplněných internátních ložnicích se

**OoB/ STUDIJNÍ ÚSTAV I, KDE
PROBÍHALA ČÁST VÝUKY ŠU.**

**V SOUSEDSTVÍ STOJÍCÍ BUDOVA ŠU
(STUDIJNÍ ÚSTAV II) BYLA TAKŘKA
IDENTICKÁ.**

opravdu číst nedalo, a po jednotlivých kapitolách jsem přerušovaně a zdlouhavě, až po několika dnech, dospěl ke konci, i když napínavý obsah příběhu by si byl žádal nejlépe přečtení na jeden zátah.

Býval jsem ty první dny opravdu dost často osamělý, nedokázal jsem sám mezi ostatními spolužáky vyhledávat spřízněné duše a sám iniciativně napomáhat seznámení s nimi. Čekal jsem spíš, že mně pomůže náhoda, příhodná situace nebo že mě ten druhý osloví. Takovým případem byl zřejmě Karel Kramule. Do Zlína přijel z Podkrkonoší, z Nové Paky. Nevím, jaká náhoda nebo jaká situace nás sblížila. Zřejmě nebudu daleko od pravdy, když napíši, že tím katalyzátorem našeho seznámení se stala právě ona knížka v mé ruce, když jsme se pravděpodobně potkali při svém osamělém nedělním bloudění zlínským parkem. Karel byl vyučený typograf, sazeč, a jak už to u tohoto výjimečného řemesla vždycky bývalo, na učení černému řemeslu byli přijímáni většinou chlapci, kteří mívali vztah k tištěnému slovu a bývali obvykle schopni o tom, co sázejí a co tisknou, také přemýšlet. Karel byl právě takový přemýšlivý, hloubavý typ, který se nespokojil jen s povrchním poznáním, ale potřeboval se vždycky dostat pokud možno k jádru věci. Později jsem poznal jeho povahu daleko důkladněji a seznámil se jednak s jeho stálostí názorů a jednak s jeho značnou tvrdohlavostí, což pak spojeno dohromady přivádělo účastníky dění a vzájemných vztahů k vypjatým až neřešitelným situacím. Zdálo se mi, že Karel ze začátku trpěl vůči mně jakýmsi pocitem méněcennosti – vyučený vůči středoškolskému maturantovi – a že právě tento komplex jej ke mně přibližoval. Zvláště když poznal, že i já jsem pod vlivem podobného, ale z jiného důvodu přijímaného pocitu, jako venkovan vůči měšťákovi (Nová Paka, i když byla nevelká, byla vůči venkovské obci Dírné přece jen městem). Naše vzájemné počáteční pocity se brzy změnily, i když se mně zdálo, že jsem vzhledem ke svému vzdělání v Karlových očích zůstával stále něčím více, což vedlo k určitému mírnému, kamarádskému obdivu. Mezi mnou a Karlem Kramulem klíčilo přátelství, které přes různé peripetie, a nebylo jich málo, překonalo léta. Karel mně byl za svědka na svatbě a obě naše rodiny se spřátelily.

Jsme ale stále ještě na začátku studia ve Zlíně. Karel studijní začátky prodělával obtížněji, zdálo se mi, že jeho těžkopádnější povaha v jednání i ve výtvarných projevech mu působila při startu značné potíže. I mezi spolužáky se nesnadno orientoval. Přesto občas něčím trvalým do celkového koloritu našeho školního kolektivu přispěl. Na příklad jeden čas se v našem zlínském studentském žargonu ujalo nové rčení nahrazující dosavadní běžně používané příměry o někom, kdo při konzumaci alkoholu podstatně přebíral. Karel poprvé použil spojení „byl těžce opilej – tvrděj jak litografickej kámen“. A to se nám velice zalíbilo. Byl to

**009/ NA TRÍDĚ TOMÁŠE BATI.
JAN RAJLICH A SLAVOJ KOVAŘÍK,
PODZIM 1939**

**011/ OPĚT S MRAKODRAPEM
V POZADÍ. KONRÁD BABRAJ
A J. R., 1940**

**010/ VENKOVANÉ VE ZLÍNĚ. ZLEVA
KAREL KRAMULE A J. R., 1939**

příměr z našeho oboru! Zdál se nám ale pro zcela běžnou, každodenní mluvu poněkud dlouhý, a tak jsme jej časem jednoduše zakódovali a zkrátali jen na používání iniciál l. k. Boxeři mohli být k. o., ale u nás borci v konzumaci alkoholu utrpěli l. k., byli jak l. k.

Co se vůbec nikomu nepodařilo, ani Konrádovi Babrajovi, to bylo přišít Karlovi nějakou přezdívkou. Konrád, další spolužák a kamarád, o němž psát budu mít ještě mnoho a mnoho příležitostí, se sice pokusil ji zavést, využil zjevného jiskření, výrazně živé jiskry v Karlově pohledu a začal ho volat přezdívkou Vlčí oko. Sem tam to někdo zopakoval, ale bez valného ohlasu. Indiánské Vlčí oko se neujalo a nakonec i sám jeho autor svůj návrh brzy opustil.

Podívám-li se dnes v duchu na Karlovy studijní výsledky, vzpomenu-li na první jeho školní výtvarné práce, mohu konstatovat, že mu trvalo téměř celé čtyři roky, než na výroční školní výstavě ŠU exceloval. Na přehlídce školních prací překvapil svým souborem živých, nápaditých kreseb kostýmů a výzdoby interiérů pro fiktivní Ples umělců v Baťově Společenském domě. Teprve v nich naznačil, jak výborný je a bude kreslíř. Už během prvního roku se Karel od ostatních poněkud vzdálil, byl za každých okolností samostatný, až příliš svérázný, samorost, který nerad podléhá „davové psychóze“ nebo nějaké módní vlně. Zkrátka podkrkonošská tvrdá nátura!

Nevím, jak se mu podařilo, pravděpodobně že na doporučení ze školy, že prázdninovou praxi nemusel absolvovat v baťovských dílnách, ale že praktikoval v tiskárně pana Kryla v Kroměříži. Pan Kryl byl jedním ze známé dvojice tiskařů a nakladatelů Kryl a Scotti, kteří v době mezi válkami vydávali a znamenitě tiskli nádherné bibliofilie, které dodnes jsou ozdobou veřejných muzejních sbírek i domácích soukromých pokladů mnohých sběratelů. Z Nového Jičína, kde nakladatelství Kryl a Scotti sídlilo, byl pan Kryl po anexi pohraničí Němci vyhnán a útočiště našel až v hanácké metropoli Kroměříži.

Ve svých vzpomínkách již daleko předbívám, a ještě jsme vlastně ani nezahájili ve škole samotné vyučování.

Půldruhého měsíce jsme se v Baťově Zlíně „aklimatizovali“, poznávali továrnu a baťovský systém práce, zkoušeli jsme se zařadit, vyhledávali mezi sebou kontakty, přátelili se a připravovali jsme se na to, abychom vedle sebe, v těsné návaznosti a v úzkém každodenním styku mohli intenzivně prožít dalších pět a půl roku.

Vyučování pak Škola umění slavnostně zahájila až v pondělí 18. září 1939. To ale už osmnáctý den byla Evropa dějištěm válečných událostí.

V BAŤOVĚ ZLÍNĚ PRVNÍ KROKY

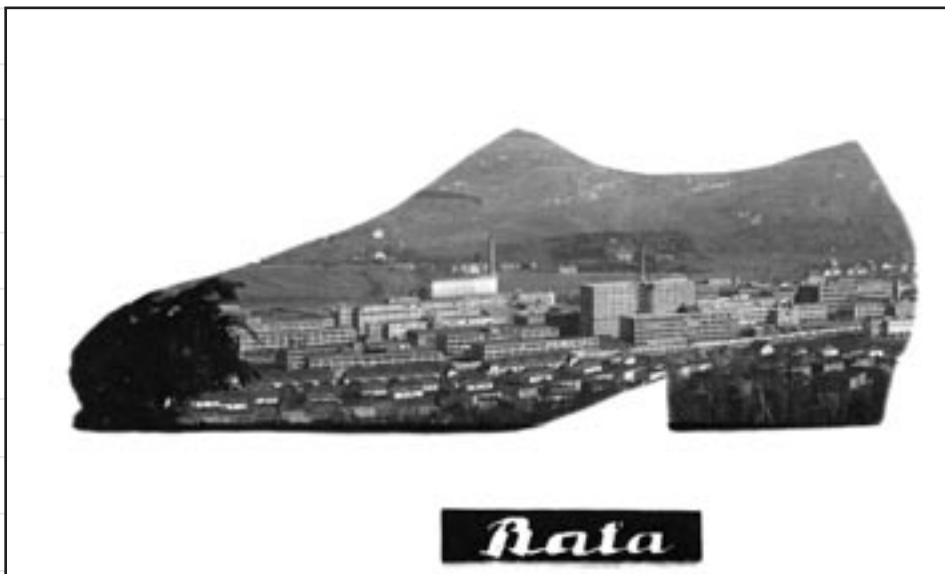
Do zaměstnaneckého poměru u firmy Baťa, a. s., jsme byli přijati dříve, než začalo samotné vyučování, nastoupili jsme ještě před začátkem normálního školního roku, během běžných školních prázdnin. Už v jejich polovině bylo nutné do Zlína přijet, projít povinnou přednástupní lékařskou prohlídkou a absolvovat speciální psychotechnické testy, které měly odhalit naše schopnosti a pracovní předpoklady. Prohlídka i plnění testů se odehrávalo samozřejmě opět v Sociálním ústavu, jen přes ulici od uzavřeného areálu závodů, ohrazeného několik set metrů dlouhou zdí s obrovskými, snad až jeden metr vysokými jednotlivými písmeny, hlásajícími reklamní baťovská hesla a slogany. Hesla jako „Čas jsou peníze“, „Lidem myšlení – strojům dřinu“ apod. byla jakousi telegrafickou mluvou vyjádřená koncentrovaná prezentace Baťovy podnikatelské filozofie. Poměrně nízká budova první Baťovy dělnické ubytovny-internátu, přestavěná a adaptovaná poměrně brzy na Sociální ústav, stála na malé vyvýšenině přímo naproti výškové šestnáctipodlažní správní budově, ve Zlíně běžně nazývané mrakodrap.

Jak jsem se během pozdějšího vyučování dozvěděl, tovární správní budovu vyprojektoval architekt Vladimír Karfík, jeden z protagonistů celé plejády vynikajících českých architektů, které k trvalé spolupráci do Zlína zval jak Tomáš Baťa, tak i později po jeho tragické smrti jeho dědic a pokračovatel, nevlastní bratr Jan Antonín Baťa. V této majestátní budově s výraznou konstrukcí světlešedých vertikál betonových sloupů, ohraničujících výrazné, dominantní, rovněž vertikální, rohové souvislé plochy zdíva z červených neomítaných cihel, doplněných ještě šedými horizontálami betonových překladů a se spoustou lesknoucího se skla, rámovaného bílými okenními rámy, měl Zlín svou nepřehlédnutelnou výškovou vizuální dominantu. Byla to ovšem i dominantní stavba v mnoha dalších směrech: tam sídlilo ústřední vedení firmy, tam pracoval mozek celého koncernu, a hlavně odtud kdysi vládl ze své pojízdné kanceláře v obrovském výtahu velký šéf. Zda tam ještě realizoval své plány mezitím do legendy se odebravší zakladatel firmy Tomáš Baťa, nebo už se tam snažil v začátku díle pokračovat jeho nevlastní bratr Jan Antonín, to jsem tehdy nevě-

**012/ ADMINISTRATIVNÍ SPRÁVNÍ
BUDOVA FIRMY BAŤA „MRAKODRAP“
ZA POLEDNÍ PŘESTÁVKY, 1939**

děl. Mezi Zlíňáky a hlavně Baťováky byl Jan Antonín známý většinou už jen v jakési zkrácené verzi křestních jmen, běžně používané a obvyklé v Severní Americe. Hovořovalo se leckdy už jen jakoby familiérně o JéÁ. Avšak už když jsme do Zlína přišli my, první studenti nové školy, šéfova kancelář ve výtahu byla osiřelá, nefungovala. Snad až někdy v závěru roku, nebo dokonce až během roku 1940 jsme se dozvěděli, že JéÁ ve Zlíně vůbec není, že se před okupanty uchýlil do zahraničí, snad do Kanady, daleko z jejich dosahu. Správně prý usoudil, že by mu asi okupanti nedovolili, aby mohl dál a svobodně řídit své zděděné impérium, které se právě během tohoto posledního desetiletí za jeho vedení neuvěřitelně rozrostlo a rozšířilo doslova do celého světa. Na druhé straně nebylo ale ani žádným tajemstvím, že mu odjezd okupanti pravděpodobně sami umožnili. Samozřejmě že o jeho sympatiích k okupantům, ať už byly skutečné, nebo jen předstírané a vynucené, jsme se tehdy zcela pochopitelně nemohli dovědět nic konkrétního a že vše, co jsme se dovídali, byly jen a jen nepodložené, ale určité „zaručené“ informace z druhé ruky.

Jak jsme sami velmi brzy poznali, geniální podnikatel, vynikající organizátor a stratég Tomáš Baťa však ve Zlíně byl nadále přítomen. Byl všudypřítomen svým životním zakladatelským dílem, jaké se nikomu před ním ani po něm v naší zemi nepodařilo v takovém rozsahu a v takovém dosahu dosud vytvořit. Byl přítomen ve všem, co ve Zlíně stálo, co se tam denně odehrávalo, co se ještě plánovalo, byl samozřejmě přítomen v systému, který zavedl a který veškeré dění ovládal, a zejména byl přítomen v lidech, ve všech lidech, kteří ve Zlíně pracovali a žili. Už snad až v legendární, jistě trochu vyretušované a vylepšené podobě, ale byl trvale přítomen v myslích a navíc ještě v četných vyprávěních čerstvých pamětníků. Na konci třicátých let jich nebylo tak málo; vždyť od tragického pádu letadla velkého šéfa ještě neuplynula ani celá desítka let. Také jeho nástupce, zanedlouho už rovněž nepřítomný JéÁ, nemohl najednou a beze stopy zmizet z obzoru pamětníků. Vyprávění o něm však nebyla už tak jednoznačně přívětivá a laskavá jako o Tomášovi, slyšeli jsme rozporuplná vyprávění a hodnocení. Jednou to byly pochvaly na jeho vzdělanost a kulturní uvědomění, jindy dokonce poklony na jeho tíhnutí k filantropii. Nikdo nemohl však přehlédnout, že přece jen ten největší světový rozkvět Baťových závodů se odehrával právě za jeho vedení a za jeho strategického plánování. Dosti často jsme pak ale slyšeli poznámky o jeho přehnané a jindy zase zdravé ctižádostivosti, přespříliš často jsme také byli svědky neuctivých a někdy možná až nespravedlivě zaměřených kritik na jeho šéfovské počínání, a především pak na přehnanou a neskrývanou politickou ctižádostivost. Jejím ovocem nepochybně byla i ministerská křesla v krátkodobých vládách „druhé

013/ DOBOVÁ POHLEDNICE ZLÍNA, POZDNÍ 30. LÉTA

republiky“ a možná i v prvních měsících protektorátu, která, pamatují-li se dobře, obsadil spolu se svými řediteli Čiprou a Vavrečkou. S odtržením Slovenska a s pokračující hitlerovskou okupací českých zemí se sny o baťovském vlivu na uspořádání republiky rozplynuly a vytratily se i z myslí obyčejných lidí, kterým začaly dělat starosti jiné, ty docela nejběžnější každodenní otázky, týkající se už jen základního přežití celé národní pospolitosti. Ještě bych se měl zmínit, že krátce před vpádem Němců a také před svým strýcem opustil zemi i přímý potomek Tomáše, který – i když v r. 1939 šlo už o mladého pětadvacetiletého muže – byl stále ještě všemi důvěrně nazýván svým dětským pojmenováním Tomík. Za svůj mladý život, strávený ve stínu otce a strýce, neměl ještě dost příležitosti se ve Zlíně výrazněji projevit a zaujmout tak významný prostor ve vyprávění pamětníků. Avšak mezi „informovanými“ baťovci se zaslíbeně hovořilo o tom, že synovce šéf poslal do Kanady, kde údajně měl vybudovat a zformovat zcela nové centrum Baťova koncernu. Přeskočí-li ve svém vzpomínání několik měsíců dopředu, těmi nejlépe informovanými bezpochyby měli být redaktoři závodních novin Zlín, se kterými jsem byl denně ve styku a od nichž jsem měl své zprávy. O samotném šéfovi a jeho krátké spolupráci s Němci se mnoho nehovořilo, i když z náznaků a příležitostných připomínek bývaly cítit především jen značné rozpaky. Celé toto období prvních měsíců okupace k nám, nově příchozím do Zlína, mluvilo tehdy především řečí „starých“ pamětníků.

Za skvělými příklady

Tomáš Baťa,
první obchodní
výprava letadlem 1932.

Jan A. Baťa,
první obchodní let
kolem světa 1937.

pro větší slávu

J. Čipera,
15 000 km letadly
na obchodních cestách ročně.

Tomáš Baťa,
naš první
sportovní pilot.

zlínských křídel

J. Serhanč,
šéfpilot zlínského letectví

B. Ševčík
předseda
Aeroklubu M.L. Zlín

**014/ Z LETÁKU ZLÍNSKÉHO
AEROKLUBU, 1937**

**015 – 016/ DOBOVÉ POHLED-
NICE ZLÍNA, POZDNÍ 30. LÉTA**

Použitím obratu „starých“ pamětníků bych rád upozornil na významnou skutečnost, která snad vůbec nikomu z návštěvníků Zlína tehdy nemohla uniknout. Neunikla ani nám, když hned v prvních dnech po příjezdu do Zlína jsme se jakoby v roli jakéhosi novodobého Gullivera náhle ocitli v úplně jiném světě, především však v jakési „říši mladých“. V Baťově městě Zlíně a v továrním městě Baťových závodů jako bychom se potkávali jen s mladými lidmi. Nebyl to ale žádný optický klam prvních dojmů. Už po několika týdnech života ve Zlíně jsme mohli poznat, že nás překvapila realita. A netrvalo to nijak dlouho a oni zmiňovaní pamětníci, pokud jsme se s nimi dostali do živého styku a do řeči, nám nováčkům brzy vše vysvětlili. Tomáš Baťa a po něm i JéÁ nikdy nepřijímali do zaměstnání uchazeče, kteří by nestáli na začátku svého produktivního věku. A těch, kteří po létech vypjatých pracovních výkonů už naznačovali, že se blíží k překročení svého vrcholu výkonnosti, a pracovnímu tempu nestačili, dokázali se včas zbavit. Když to šlo, jednoduše je ze zaměstnání propouštěli. Konečně celá historie závodů byla zatím tak krátká, že ani ti první zasloužilí průkopníci a jejich bezprostřední pokračovatelé nestačili ještě vůbec zestárnout. Na začátku 40. let i osazenstvo tzv. „dílny pro přestárlé“, to je zvláštní dílny pro tři, čtyři desítky zaměstnanců, ke kterým vedení cítilo přece jen jakési závazky chovat se k nim za vykonanou práci slušněji než k ostatním a soustředilo je do zvláštního atypického provozu s plánovanou menší náročností na pracovní výkon, sotva překročilo ve svém průměru 50 let! Nejsem si ovšem vůbec jistý, zda tento můj odhad věku baťovských „přestárlých“ je přesný a správný. Po několika

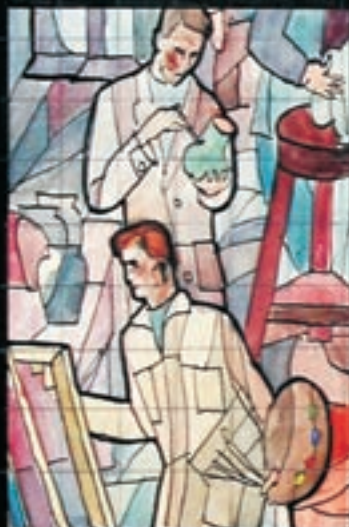
návštěvách dílny jsem tak ale usuzoval. Do dílny pro přestárlé jsem měl příležitost vícekrát zajít během těch let, co jsem v továrně praktikoval.

Zlín jako město, jak jsem se s ním od prvního pohledu a od prvních krůčků v jeho prostoru seznámil, vzbuzoval ve mně, a jistě nejen ve mně, ale snad v každém návštěvníkovi, jednoznačný dojem jakéhosi lázeňského, příjemného, zahradního města, na hony vzdáleného od známých obrázků špinavých a zakouřených průmyslových center nebo chudinských a zanedbaných

dělnických městských čtvrtí. Jako studenti jsme se brzy dozvěděli i dočetli, že se Tomáš Baťa již někdy na začátku století nadchl příkladem anglických městských zahradních čtvrtí a soustavami malých rodinných domků, obklopených zelení, které vytvářely příjemné životní prostředí a bydlení pro nejširší vrstvy obyvatel nejen některých částí Londýna a dalších známých velkoměst, ale především menších a malých měst. Tomáš Baťa, v oblasti bydlení,

architektury a urbanismu jistě naprostý laik, veden však neomylným instinktem a zdravým rozumem i citem, nerozhodoval sám, dovedl si pro splnění svých vizí obdivuhodně vybírat fundované poradce a správné spolupracovníky. Obracel se svými náměty na nejvýznamnější české architekty své doby. První regulační plán města i první kolonii zahradních rodinných vilek nenavrl nikdo jiný než slavný pražský architekt z přelomu století Jan Kotěra. Po Kotěrovi byl ke spolupráci přizván i další vynikající český architekt Jiří Gočár a brzy nato další a další. Ve Zlíně brzy působila celá plejáda známých brněnských architektů slavné éry brněnské funkcionalistické architektury – Bohuslav Fuchs, Vladimír Karfík, Jindřich Kumpošt, Jiří Voženílek a zejména zlínský rodák František L. Gahura, který se Baťovu rodícímu městu upsal jako hlavní architekt na celý zbytek své plodné kariéry architekta a urbanisty. Co nás studenty však brzy po zabydlení a jakési aklimatizaci ve Zlíně nejvíce překvapilo, byly informace o pobytech slavných evropských architektů ve Zlíně a o jejich podílu na formování obrazu města. Několikrát jsme slyšeli obdivné výroky i podrobnější zasvěcené vyprávění našeho ředitele architekta Kadlece o tom, že před nedávnem byl do Zlína jako šéfův osobní host pozván nejslavnější protagonista světové moderní architektury Le Corbusier, který pak v Baťově městě strávil asi týden. Zúčastnil se snad dokonce baťovské soutěže na bydlení, a to nejen jako arbitr, ale i jako přímý účastník a soutěžící. Podle profesora Gahury, který se ostatně oprávněně i před námi studenty rád pochlubil svými trvale udržovanými a přátelskými styky se slavným švýcarsko-francouzským architektem, a podle ohlasů, které

se nám tehdy dostaly do rukou, dalo se soudit, že Le Corbusier byl Zlínem neobyčejně mile překvapen, když už nebudeme přehánět a tvrdit, že byl snad dokonce nadšen. Pro české architekty, jimž Tomáš Baťa i jeho následovníci Jan A. Baťa a v roli starosty města i ředitel Dominik Čipera svěřovali vyprojektování na svou dobu masivních investic do veřejných budov i do obytných čtvrtí, byly jak samotná Corbusierova návštěva, tak zejména podnětné debaty s ním nad nově chystanými projekty velikou tvůrčí podporou a nebývale významným povzbuzením. Zlín nenavštívil ale jen Le Corbusier, hostem ve Zlíně byl i jiný mezi architekty proslavený Francouz, Auguste Perret, a zřejmě ještě další významní představitelé evropské architektonické moderny, jejichž jména nám ovšem tehdy mnoho neříkala, a tak jsem si je ani nezapamatoval...

Byla-li tedy výstavba nového města plánována a řízena takovými na slovo vzatými odborníky, nebylo vůbec divu, že návštěvník Zlína se mohl na každém kroku setkávat s něčím novým, neobvyklým, moderním, s něčím, co se vůbec nedalo srovnat s jakýmikoli jeho dosavadními zkušenostmi. Především základní úroveň bydlení nejširších vrstev obyvatelstva sklízela zasloužený obdiv, protože díky baťovské bytové politice byla na relativně velmi vysoké úrovni. Koupelnou a dalšími vymoženostmi vybavené byty byly u nás v průběhu 30. a 40. let stále ještě spíše přepychem než zcela běžnou záležitostí.

Moje dosavadní městské zkušenosti pocházely více z literatury, méně ze života. Já sám jsem důvěrně znal pouze život na venkově a jenom částečně jsem jej poznal v Jindřichově Hradci. Spíš jen jako přespolní divák jsem měl možnost nahlédnout do denního života na malém okresním městě, s jeho bohatou historií, ale jen s nepříliš zajímavou přítomností, se zachovalou historickou zástavbou, ale jen s několika málo spíše ojedinělými stavbami pocházejícími z nedávné minulosti nebo už přímo ze současnosti. Své návštěvy jiných měst jsem mohl snadno spočítat na prstech jedné ruky: dvakrát třikrát v Soběslavi, jednou v Táboře, dvakrát v Českých Budějovicích a jednou na trampu kolem nově vybudované Vranovské přehrady na kolech: v Dačicích, Jemnici a ve Znojmě. Samá venkovská města, samá historická sídliště. Větší a průmyslová centra Brno, Ostravu, Plzeň, Kladno, Ústí nad Labem a další jim podobná jsem znal jen z hodin zeměpisu ve škole a snad i z fotografií v obrázkových časopisech. Ani z filmů jsem je nemohl poznat, do biografu jsem se dostal tak dvakrát, třikrát za rok.

**019/ JAN RAJLICH: ZE ŽIVOTA
MLADÝCH MUŽŮ BAŤA, SKICA
VITRÁŽE PRO INTERNÁTY (ŠKOLNÍ
PRÁCE, PROF. GAJDOŠ), 1943**

V Praze jsem byl do svých devatenácti let pouze dvakrát – vždy na krátkém rodinném výletě s jedním ze starších bratrů. Bydleli jsme u strýce s tetou na

Smíchově, poblíž pivovaru, v nehezkém domě v nehezké ulici. Už první den jsem neměl rád chození po tvrdé pražské dlažbě, unavovalo mě, navíc v botách (!), prach a smog mně také působily za horkého letního dne dosud nepoznané potíže. Prohlídka krásných památek jak na Malé Straně, tak na Hradčanech mě proto nenadchla, přestože jsem se na ni těšil. Krásné stavby z historie mě vždycky zajímaly, v soupeření s mými potížemi ale najednou pozbývaly na kráse. Jedna báječná vzpomínka na tehdejší moje dětské poznávání naší stověžaté Prahy mě však dodnes neopustila. První z obou těch výletů oživil zážitek naprosto jedinečné události: při vycházce na Malou Stranu zničehonic se nad námi na blankytné obloze objevil obrovitý stříbřitý doutník a pomalu, bezhlučně a majestátně plynul z jednoho konce oblohy na druhou, až zmizel za siluetami domů. „Cepelín, Cepelín,“ vzrušeně volali lidé na ulici a ukazovali si rukou nahoru nad hlavy na nezvyklý úkaz. Byla to vzducholoď a skutečně na jejím boku byl dokonce dobře čitelný nápis Graf Zeppelin. Ostatně ráno byla v A-Zetu ke čtení zpráva, že německá vzducholoď má přeletět nad Prahou, lidé tedy měli být na její návštěvu poměrně dobře připraveni. Přesto všechno ale docházelo na pražských ulicích k nečekaně vzrušujícímu překvapení z neuvěřitelného setkání. Vždyť v té době létání a samotný let letadla nebyl žádnou běžnou, každodenní záležitostí! Uslyšeli-li lidé nahoře nad hlavami, kdesi daleko za mraky, hukot leteckého motoru, zastavovali se, ať už byli na ulici, nebo na venkově na poli, s hlavou zakloněnou a očima upřenýma vzhůru pátrali po obloze, zda neuvidí malý, pohybující se bod. Radost, když se jim podařilo letadlo, jen tu nepatrnou, pohyblivou tečku, objevit a spatřit, dokazovala, jaká to ještě v těch pozdních 30. letech v životě obyčejného člověka stále byla velická vzácnost.

Vracím se do Zlína: moje překvapení z tohoto neuvěřitelného města sneslo určité srovnání s mým dětským překvapením z nečekaného setkání s neuvěřitelnou vzducholodí. Zlín mě přijal sice jako venkovana, ale přijal mě, měl jsem ten pocit, s otevřenou náručí a se zásobou tolika zatím milých překvapení, že jsem nevycházel z údivu. A to se ještě hned na všechna nedostalo!

Těšil jsem se proto ještě stále na další dny, kdy se mně podaří zase něco objevit, kdy mě zase něco úplně nového ohromí a překvapí. Nejen já, ale my všichni čerstvě přijatí do Školy umění zatím tedy stále ještě intenzivně prožíváme své první kroky ve Zlíně a postupně si zvykáme na jiný, nový způsob, na nový rytmus svého každodenního života.

Po prohlídkách, testech a ještě všech dalších přijímacích formalitách na osobním oddělení v přízemí mrakodrapu jsme vyfasovali štípačky (v naší školní hantýrce taky někdy přezdívané blinkačky) a nastoupili jsme všichni do jednoho do vstupní záuční obuvnické dílny, kterou museli projít všichni nově

přijatí zaměstnanci. Během 2 až 4 týdnů měl každý projít pásovou výrobou jakési vzorové dílny, seznámit se s prací u pásu nejen povrchně a jen vizuálně při prohlídce, ale hmatatelně, prakticky, tak říkajíc poznat ji na vlastní kůži. Každý zaměstnanec měl získat své vlastní zkušenosti a znalosti ze základní výrobní činnosti, na které stály Baťovy závody a na níž závisela jejich existence i jejich prosperita. Tento povinný nástupní proces se týkal všech přijímaných zaměstnanců, nikoliv jen dělníků a dělnic nebo úředníků administrativy, týkal se naprosto všech: inženýrů a konstruktérů, architektů a stavebních dělníků, vedoucích filiálních prodejen Bafa, prodavačů a aranžérů, opravářů, údržbářů a uklízeček, týkal se učitelů nejrůznějších oborů a profesí, kteří učili v Baťově škole práce, museli se mu podrobit lékaři nastupující do Baťovy nemocnice. A jak jsme se tehdy dověděli, nástupní dílnou prošli snad i všichni naši profesoři Školy umění, tehdy již umělci zvučných jmen, mladí, těch byla většina, ale i ti již ve zralém věku.

Když jsem tedy jednoho srpnového rána do dílny nastoupil i já, byl jsem vládnoucím tam pracovním tempem, náročností samotného pracovního úkonu, celým dílenským zařízením a prostředím a v neposlední míře i pro mne zcela neznámou a nezvyklou hlučností zvukové kulisy dílny náležitě vyděšen. Nezastavující se pás, na němž běžely v jakýchsi kovových přihrádkách, kterým se říkalo „reky“, polotovary pánských polobotek v různém stadiu realizace. Všichni dělníci a dělnice na svém úseku soustředěně prováděli s nekonečnou monotónností každý jen jednu a tutéž pracovní operaci a přidávali ji k práci předchozích aktérů pracovního rituálu, který míjející rek s polovýrobkem posouval od několika kousků upraveného materiálu až do konečné podoby hotového výrobku. Jako venkovský student jsem se naráz ocitl v naprosto neznámém prostředí a před těžkou mnou zvladatelnými úkoly. Moje pracovní výkonnost a adaptabilita se zdály být zcela nulové. Zalilo mě horko, pot mi stékal po zádech a jen trénovaná silná vůle a obavy z utržené ostudy mně zabránily od práce okamžitě odejít a slily se do tvrdošíjné snahy vydržet. Bylo to snad jen pár sekund a kdosi, v tom okamžiku jsem ani nebyl schopen vůbec zaregistrovat kdo, mně vypomohl a obratně dokončil můj vážnoucí úkon a hned se vrátil ke své vlastní operaci. V dílně totiž pracovalo několik stálých dělníků a dělnic, kteří nešťastníkům, jejichž výkon nestačil tempu neúnavně běžícího pásu, vypomáhali s obzvlášť náročnými operacemi. Přispěli tak k tomu, že jsme všichni tuto tvrdou zkoušku nakonec dokázali bez újmy na zdraví zvládnout.

Po splnění nástupní pracovní povinnosti jsme byli pravděpodobně osobním oddělením za součinnosti s ředitelstvím školy rozmístěni do různých dílen a provozů, kde jsme pak po zahájení vyučování měli půldenně pracovat a vydě-

BUĎTE SVĚTOVÝMI
BUĎTE INFORMOVANÝMI
JDĚTE S VÝVOJEM ČASU

ČTĚTE LISTY NEJVYŠŠÍ HODNOTY

Objednejte v administraci, budova 52, tel. 2763

Předplatné na celý rok na jeden
časopis Kč 20⁻-, na všechny tři Kč 50⁻-,
jednotlivá čísla 30 hal.

DOPŘEJTE SI CHUTNÉ, VYDATNÉ A TEPLÉ STRAVY

NEJLEPŠÍM PŘÍTELEM VAŠEHO ZDRAVÍ JE VYDATNÁ A CHUTNÁ SNÍDANĚ, OBĚD A VEČEŘE. ZEJMÉNA VŠAK DOBRÝ, TEPLÝ OBĚD.

MYSLÍME NA VAŠE STRAVOVÁNÍ, PRÁVĚ NYNÍ V ZIMĚ, KDY POTŘEBUJETE VÝŽIVNÉHO TEPLÉHO JÍDLA V TEPLÉM PROSTŘEDÍ. VYUŽIJTE DŮKLADNĚ NAŠICH ROZSÁHLÝCH, NOVÝCH JÍDELEN V OBCHODNÍM DOME.

NEJMODERNĚJŠÍ TECHNICKÉ ZAŘÍZENÍ NAŠICH KUCHYNÍ A PŘÍMÝ NÁKUP NÁM UMOŽŇUJE OPATŘITI PRO VÁS DENNĚ VYDATNÝ MASITÝ OBĚD JIŽ ZA KČ 2.-. JÍDELNÍ LÍSTEK JE VŠAK DENNĚ TAK BOHATÝ, ŽE VÁM PODÁVÁ VÝBĚR OBĚDA OD KČ 1.- (BEZ MASA) AŽ DO KČ 4.- S PEČENÍ. SNÍDEJTE, OBĚDVEJTE A VEČEŘTE V NAŠICH JÍDELNÁCH, PROTOŽE TAKTO ZA LEVNÝ PENÍZ ZÍSKÁTE PRAVIDELNÉ A CHUTNÉ STRAVOVÁNÍ.

SLEDUJTE TÝDNĚ NAŠE JÍDELNÍ LÍSTKY V ČASOPISE „ZLÍN“, PONDĚLNÍ VYDÁNÍ. OZNAMTE NÁM SVÁ PŘÁNÍ. JSME PŘIPRAVENI VÁM POSLOUŽITI CO NEJLÉPE.

JÍDELNY BAŤA OBCHODNÍ DŮM

lávat si na svůj pobyt u Bati a na svá studia na Škole umění. Zatím ale byly stále ještě školní prázdniny a v továrních dílnách jsme tedy pracovali (a vydělávali si) celodenně.

Na mne se usmála štěstěna – jinak si to nedovedu vysvětlit: byl jsem přidělen do redakce závodních novin, nesoucích jednoduše prostý název ZLÍN. K mému umístění do redakce přispěla asi má

maturita na gymnáziu. Mezi ostatními studenty Školy umění nás maturantů bylo jen několik a dali se spočítat na prstech jedné ruky. Přijetí adepti příští umělecké životní dráhy byli totiž většinou mladší a mohli mít tak jen přerušované a nedokončené středoškolské vzdělání, někteří starší pak byli vyučeni v nějakém vhodném příbuzném řemesle, jako byl malíř, kamenosochař, chemigraf apod.

TEXT INZERÁTU – PONDĚLNÍ ZLÍN, Č. 9

**020 – 021/ INZERÁTY BAŤOV-
SKÝCH PERIODIK, 1936, 1937
(NA PŘEDCHOZÍ DVOUSTRANĚ)**

**022/ PŘÍLOHA „PONDĚLNÍHO
ZLÍNA“**

JAK SE VE ZLÍNĚ STRAVUJEME

REPORTABLE JEDNNONONON

OBĚD S 6000 STOLOVNIKY — JÍDELNY
A KUCHYNĚ V OBCHODNÍM DOMĚ —
TEPLÝ OBĚD - DOBRÁ PRÁCE

13) budovy v továrně čerst. Nádostelník potvrdil dolehl tehdy také slib na rozvíjení se průmyslové sféry; ovšem stálá záměrová spolupráce byla bezy pofena. Rádně a jednoduše.

Tamní kufa postelí proti závodní kuchyni - v oné místnosti postelí se také o dílně o výhled ziskového. Vědět, že dílně police postelí představitel fyzického ziskového postelí - dílně ziskového.

Deset let nato však vidíme už kuchyné nájdené prešvihom v budove bývalého štátneho úradu za jeseň pred druhou svetovou vojnou. Na to však už bolo neskoro.

Nejdříve ruch je tedy v šest hodin. To se hemží a intenzivně se poranním cvičením poobd-
východavě mladí muži, vytvářejí už po
třetí svoje stavenky a pan Klímková už
dávka jehlan a kuchyní, kolikrát ani nestíhá
sníst, on toho takové mladý lůžek je so-
středově pojmout a jít k mladí jedli na
její obrot. Je vidět, že si vešli k srdci zhafo-
panoučků - že má rina šleha roční den
třeba nově.

Stalo se tuhle, že už to pan Klinkovský nemohl vydržet a šel se milodance, který si přišel zastavit na této své káře, 30 rublů a dvě housky s máslem (tak se to prodávalo na K2 chlévenci), když šel tak do toho začal nový náhla.

A co by dva robily, už napríklad? - Mno-
hí sú aj na ústnom korešpondenčnom

Burzdila tedy jela se zamerit, muzne
staly se diti umyvat a kupu nadobit, kte-
rize uvideli zamechali, putuj do sborovni-
americkaho umyvacio stana, jaky mal je
nejvetsi hotel a penziony na dluha stred
dnu.

„Vick stål eno falc“ - dadda hadd par
slavsky

Jak se vaří

21 den napřed objednával kuchyně předpokládané množství v kg u jednotlivých oddělení Obchodního domu. Připravu je kuchyně jsou pro nezastřežení (a zvlášť pro mazačky, hotový oběd, maso, leno se příloží, zlovinu se upotřebí kůže, plavby nádobu taku a Ruch a pokud je to třeba, dále se hned po

Redakce Zlína sídlila v mrakodrapu. Já venkovský hošík jsem opět poprvé v životě vstoupil do prostředí, o kterém jsem se dosud dočítal snad jen v detektivkách a časopiseckých povídkách. Do redakce jsem nastoupil sice jako novopečený maturant, ale bez jakékoliv mimoškolní literární praxe a literárních ambicí. První den v redakci jsem si připadal jako v Jiříkově vidění anebo v nějaké lidské džungli, nebo v obojím současně. V místnosti, kam jsem vstoupil, byl v tom okamžiku neustálý pohyb. Stále sem důležitě přicházeli a současně odcházeli různí lidé, kdosi další telefonoval a se sluchátkem, zaklíněným mezi ramenem a uchem, rukou s tužkou šmejdil po papíře a něco si zapisoval. Po vyjasnění mé návštěvy jsem okamžitě, bez dlouhého vysvětlování a bez průtahů dostal místo u pracovního stolu. Ani jsem se pořádně nerozhlídl a najednou, jakoby mávnutím kouzelného proutku, se místnost úplně vyprázdnila a já najednou v redakci zůstal zcela sám. Následující situaci si pamatuji, jako by se stala včera. Ozvalo se zvonění telefonu a já – naprostý venkovan – ve svých devatenácti letech jsem držel poprvé v životě sluchátko od telefonu, a byl nucen do něj dokonce i mluvit! Samozřejmě že jsem zakoktal „haló“ a dál něco asi v tom

smyslu, že v redakci právě teď nikdo není a já že nic nevím, protože jsem tam první den. Hned nato jsem dostal první dosti důraznou lekci. Když zdvihnu telefon, mám se okamžitě a bez nějakého vyptávání představit. A doplnit ještě, z jakého jsem oddělení! Co je to za představení „haló“ nebo „prosím“, kdo má čas vyptávat se, co za balíka mluví do protějšího aparátu. Baťovské „čas jsou peníze“ se prosazovalo do každého, i toho nejobyčejnějšího denního úkonu. Konečně, vždyť i jen docela obyčejná slušnost ve vztazích mezi lidmi velí, aby se každý dovedl předem řádně představit! První můj telefonický rozhovor dopadl tedy neslavně a zvládl jsem jej jen s vypětím všech svých psychických sil. Telefonní aparát mě však nenechal v klidu, abych si odpočinul. Za chvíli se znovu rozdrnčel a za chvíli znovu a znovu! Na tyto a další hovory jsem ale už byl přece jen připraven, představil jsem se příjmením a hned dodal „redakce Zlín“ a také mé odpovědi už byly podstatně plynulejší. Během několika dní jsem se s telefonním přístrojem už tak důvěrně seznámil, že mně nedělalo nejmenší potíže při hovoru se věnovat ještě nějaké nutné další činnosti, zapisování zprávy, kreslení si nějakého nápadu či listování v nějakém časopise, knize, naučném slovníku a hledání něčeho důležitého, co právě bylo nutné najít.

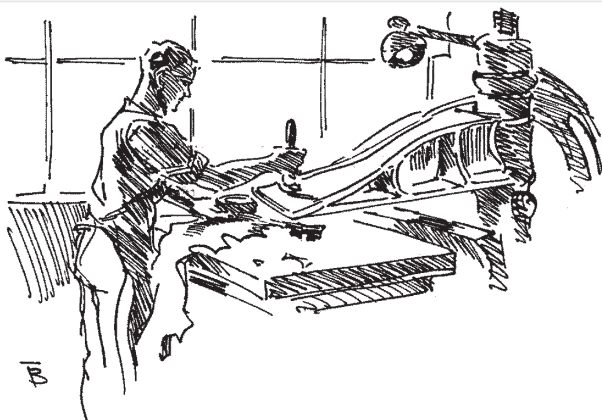
Tak nějak tedy, bez byrokracie, bez zbytečných prostojů a tápání, plně v duchu baťovského pracovního tempa, proběhl začátek mé pracovní stáže a vlastně už ten pravý začátek mého zlínského pobytu a působení.

Brzy nato jsem do života redakce zapadl, jako bych tam byl odjakživa. Moji „kolegové“ redaktoři mě totiž, jak už jsem v předchozích řádcích uvedl, nenechali dlouho okounět a rozhlížet se a tápat, také hned druhý den po mně vyžadovali běžné, normální výkony, které potřebovali. Hodili mě do vody – a nauč se plavat, jak dovedeš. Obdeník Zlín vycházel, jak název v záhlaví sliboval, třikrát týdně. V kterých to bylo dnech, to už bych dnes hádal anebo bych se musel jít někam do archivu podívat na archivní výtisky. Zda ještě vycházel Pondělní Zlín, tak jako před okupací, to už také nevím. Co však mohu bez potíží vylovit ze zásuvek své paměti, je vzpomínka, že redakci vládl v roli absolutního vladaře šéfredaktor pan Pelíšek, se kterým jsem měl tu čest se také brzy seznámit. Jeho vitální vizáž mám dokonce dodnes před očima, doufám, že jsem si i jeho jméno správně zapamatoval, i když v tomto směru tak zcela jist si tím být už nemohu. Nikdy jsem totiž po svém odchodu z redakce po jeho osudu nijak nepátral, nic jsem o něm neslyšel, asi také proto, že jak předpokládám, po osvobození měl problémy s vysvětlením své příliš vstřícné spolupráce s Němci. Musím se ještě zmínit, že pan šéfredaktor nesídlil přímo v samotné redakci, měl své pracoviště v jiné, vedlejší místnosti, přes chodbu, nebo dokonce snad i v jiné etáži, možná že v ředitelské etáži mrakodrapu. Jisté je, že jsem s ním naštěstí příliš často

do styku nepřicházel, spíš vzácně a jen tehdy, kdy v zastoupení poslíčka, který náhodou nebyl přítomen, bylo potřeba něco mu rychle doručit. S nadřizenými pana šéfredaktora jsem už vůbec nikdy nepřišel do styku, dokonce jsem ani nevěděl, zda vůbec nějakí jsou – a ani mě to tehdy nijak zvlášť nezajímalo. O panu Cekotovi jsem ale pravděpodobně slyšet musel, v ředitelském sboru měl sféru komunikací a reklamy zřejmě na starosti. Otázku, kdy odjel do Kanady, zda už se šéfem a nebyl tedy za války ve Zlíně přítomen, nebo až daleko později po válce, tu si pokládám až dnes, kdy v doporučené literatuře o Zlíně se dočítám na prvním řádku o publikaci „A. Cekota: Geniální podnikatel Tomáš Baťa, Toronto 1981“. Pátrat ale po odpovědi na tuto otázku se mi nezdá pro mé vyprávění nijak důležité. Vráťím se proto raději zpět do baťovské redakce.

V redakci byly sice hlavním produktem noviny Zlín, redakčně se tam ale připravoval i časopis Výběr, který seznamoval čtenáře s výběrem zajímavých textů ze zahraničních novin a časopisů, zprvu zejména anglických, amerických, francouzských a v průběhu německé okupace a války ponejvíce německých. Zřejmě se v redakci rodil ještě nějaký další baťovský odborný časopis s delší periodicitou, o tom už mám jen jakési nepřiliš jasné tušení. Vlastní redakční tým tvořili jen dva literární redaktori a jeden výtvarný redaktor pro grafickou úpravu, dále redakční kreslíř, písárka, a pokud jsem na nikoho nezapomněl, ještě jen již zmíněný redakční poslíček, postarší, dosti upovídaný pětatřicátník, čtyřicátník. Ten se nepřetržitě pohyboval mezi redakcí, chemografií a tiskárnou a mně se zdálo, že tehdy, když bylo opravdu zcela naléhavě nutné někam dojít, něco důležitého přinést nebo odnést, obvykle na svém místě nebyl a musel jsem ho zastoupit já.

Velice rychle jsem byl nucen přiučit se zhruba všemu, co se rozumí pod souhrnným pojmem redakční práce a během již několika dní na vlastní kůži poznat, co to obnáší pracovat v redakci, pracovat pro noviny. Oba redaktori chtěli po mně sice po baťovsku stoprocentní výkon, sami ale, musím jim vzdát čest a chválu, pomáhali mně, jak mohli. Jejich vizuální obraz i povahové rysy mám v živé paměti, dokonce když na ně zaostřím mysl, jako bych je viděl i slyšel. Jménem si však bezpečně pamatuji už jen Jaroslava Ondráčka, hlavního redaktora závodních novin Zlín a pozdějšího (v padesátých letech) redaktora Květů v Praze. Druhý, zamračený, na řeč skoupý a stále zamyšlený a myšlenkami kdesi jinde bloudící jeho kolega, který měl na starosti především Výběr, se snad jmenoval Jandera, Janderka. Možná... Ovládal několik jazyků, nezabýval se denními a banálními záležitostmi, staral se o dlouhodobější koncepce a odbornější stránky baťovských periodik. Také oba redakční výtvarníci, málomluvný pan Přikryl, výborný ilustrátor a uvážlivý typografický úpravce, a rovněž pan Bezděk, žánrový kreslíř nejrozmanitějších výjevů z dílen, ale hlavně ze života na Slovácku a pohotový

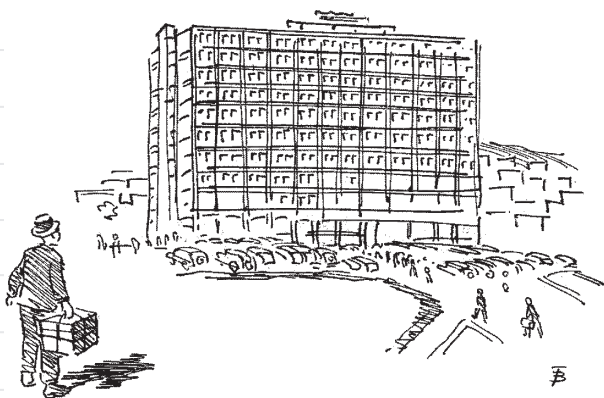

**023 – 024/ ILUSTRACE
FRANTIŠKA BEZDĚKA
K ROMÁNU NEJVYŠŠÍ
CÍL, PROPAGUJÍCÍ
ŽIVOT BAŤOVSKÝCH
„MLADÝCH MUŽŮ“,
1938**

kreslír – improvizátor, ne-
šetřili pomocí, praktický-
mi radami a vůbec svou
celkovou náklonností. Dí-
ky jejich vedení a vstříc-

nosti jsem se neuvěřitelně brzy zapracoval, seznámil se s mnoha taji novinářského řemesla od psaní vlastních textů, přes úpravu dodaných textů tak, aby ústrojně zapadly do koncepce a stylu redakce, přes korektury textových sloupců a „lámání stránek“ až k porozumění základním pravidlům novinářské typografie – a vůbec až k porozumění celému výrobnímu procesu od napsání rukopisu až po pečlivé a kritické přečtení prvního obtahu vysazené stránky. V denním styku s chemi-
grafií a s tiskárnou jsem pak získával neocenitelné praktické zkušenosti a řeme-
slné, odborné znalosti, které jsem zejména později, až ve své vlastní profesionál-
ní kariéře a denní praxi grafika-designéra s výhodou zužitkovával.

Redakce měla celou řadu pravidelných spolupracovníků a přispěvatelů, a tak jsem měl možnost seznámit se s lidmi různých profesí a hlavně jsem měl příležitost dosti důkladně poznat celé složité soukolí Baťovy společnosti. Taková příležitost se hned tak nikomu – zvláště pak úplnému, čerstvě přijatému začátečníku – každý den nenaskytne. To jsem si velice brzy uvědomil a nikdo mně tedy nemu-
sel dávat rady, abych se
snažil nenadále příležitosti
co nejvíc využít. V mrako-
drapu jsem se dostával nej-
běžněji do reklamního od-
dělení a tam mě z řady
pracovišť nejvíce přitaho-
valo a zajímalo oddělení
návrhářské, grafici, foto-
grafové a retušéři. Posled-
ně jmenovaní, to ovšem

**025/ U HROBU TOMÁŠE
BATI NA LESNÍM HŘBI-
TOVĚ. ILUSTRACE
FRANTIŠKA BEZDĚKA
K ROMÁNU NEJVYŠŠÍ
CÍL, 1938**

nebyli běžní retušéři fotografií, kteří v profesionálních fotoateliérech na negativních i pozitivních kopiích upravovali, opravovali a vykrývali drobné nedostatky fotografického snímku. Jednalo se o vykonavatele zcela nové a u nás vlastně dosud jen zcela málo známé a rozšířené profese, která si podle země, odkud se k nám šířila, vysloužila pojmenování americká retuš. Baťa právě tuto novou profesi jako první firma v Československu uplatnil, a dokonce praktickým školením a kurzy pro všechny zájemce, nejen pro své lidi, pomáhal k jejímu rychlejšímu proniknutí do veškeré domácí reklamy. Retušéři u Baťů dokázali s pomocí prosté kresby nebo fotografie pořízené podle skutečného produktu nebo jen podle instruktivního výkresu vykouzlit realistický obrázek jakéhokoliv výrobku, boty nebo obráběcího stroje, „jako živý“, dokonce ještě lepší a názornější, než byla prostá všední skutečnost. Retušéři nepotřebovali ani tradičního štětce, pomocí celé soupravy stříkacích pistolí, které dokonale ovládali, vykouzlili nevídanou iluzi, barevný obraz nabízející ty nejlepší vlastnosti představovaného výrobku. Z technického hlediska retušér u Baťů dokázal na jednom pólu svých možností s pomocí kompresoru na stlačený vzduch a té nejjemnější pistole napodobit vlasově tenkou čáru, zatímco na druhém pólu dokázal bez sebemenší šmouhy nebo skvrny čistou barvou položit plochu jednoho, dvou i více čtverečních metrů. Dokonale vyleštěné kožené boty, polobotky, střevíce, sandály, proslulé textilní baťovky „tenisky“, pánské, dámské i dětské se pak nabízely potenciálním zájemcům a promlouvaly k nim srozumitelnou řečí z velkých čtyřdílných plakátů, vylepovaných na vlastních, zvláštních firemních plochách po celé republice.

Zajímavé pro mne byly ale i návštěvy malého úseku textařů (byli snad všehovsudy tři), kteří mimo své běžné povinnosti, mimo vymýšlení reklamních sloganů a psaní spousty dalších reklamních textů spolupracovali i s naší redakcí a někdy jí i pomohli s naplněním stránek zajímavou reportáží nebo jiným po-

střechem z dění v závodech či trefnou glosou k právě probíhajícím místním továrním událostem.

Občas mě redakční úkoly a povinnosti zavedly i do dalších oddělení. Vzpomínám na ohromné kanceláře exportního oddělení a Baťovy exportní společnosti Exico, které zabraly celou jednu etáž mrakodrapu, kde v prosklených prostorách byly umístěny v několika řadách, snad ve třech, čtyřech, desítky pracovních stolů s úředníky plně zabranými do práce. První můj dojem byl ohromující, při prvním nahlédnutí mně obrovský sál připomínal jakési velké lidské mraveniště s neustálým až neskutečným hemžením, stálým vyzváněním telefonů a nekončným klapáním desítek psacích a kalkulačních strojů.

Zájem redakce nebyl ale vymezen jen prostorem mrakodrapu, spíše naopak. Noviny měly zachycovat dění a život celé firmy, a tak bylo potřeba získávat poznatky a přinášet zprávy ze všech provozů a z nejrůznějšího prostředí celých závodů, dokonce i za hranicemi továrny. I když se pilně využíval telefon, ne vše se dalo vyřídit telefonickým rozhovorem. Řada úkonů vyžadovala osobní styk. Často bylo třeba navštívit jednotlivé dílny, o kterých se mělo psát, bylo třeba přecházet v závodech z jednoho místa na druhé. To ovšem bylo podřízeno pevnému řádu, který měl především zaručit, aby někteří zaměstnanci nepromarňovali zbytečně svůj čas a naopak dokázali pracovní dobu využít na sto procent. Dovolení pohybovat se volně po závodě měli proto jen někteří zaměstnanci. Běžný zaměstnanec kterékoliv dílny či kanceláře nesměl v pracovní době opustit své místo ani v budově, natož trávit čas mimo ni. Pokud potřeboval opustit svůj pracovní prostor z nějakých mimořádně závažných důvodů a měl jít do jiné budovy, musel mít od svého vedoucího vystavenou propustku. Propustky byly jednorázové pro jednu návštěvu nebo permanentní, pokud se odchody z pracoviště a návštěvy jiného pravidelně opakovaly. Tato opatření byla velmi přísně dodržována a každé jejich porušení bylo trestáno pokutou, sráženou v nejbližším možném termínu ze mzdy. Šéfem vyhlášené heslo „Čas jsou peníze“ nebylo jen reklamním sloganem nebo pouhou proklamací na papíře. Stalo se skutečností, vyhlášená zásada byla mimořádně důsledně praktikována.

Vzhledem k rozlehlosti závodů trvala cesta z jednoho konce na druhý dosti dlouho a absolvovat ji pěší chůzí byla značná ztráta produktivního pracovního času. I proto po ulicích závodu nesměl nikdo chodit, i když měl potřebné povolení v podobě propustky.

I ten, kdo měl propustku, musel využít vnitropodnikové dopravy, kterou představoval jakýsi otevřený omnibus, plošina na kolech se střechou a s kabinou pro řidiče, s oboustranně orientovanou lavicí uprostřed a horizontální tyčí s držáky pro stojící pasažéry. Zapomněl jsem už, jak jsme tento dopravní prostředek kon-

026/ NÁMĚSTÍ PRÁCE – TRŽNICE A OBCHODNÍ DŮM, 1939

krétně nazývali, jistě měl nějaké své slangové pojmenování. Omnibus projížděl po předem určené, samozřejmě co možná nejkratší trase po závodě a spojoval všechny tovární budovy se vstupní bránou a s administrativní budovou. Jel poměrně velmi svižně, nikde nezastavoval – to by byla ztráta času (!) – pár metrů před vchody do jednotlivých budov jen zvolnil rychlost. Nastupovat a vystupovat bylo nutné jen za jízdy. Pochopitelně, čas jsou peníze a musí se šetřit do všech důsledků!

Po počáteční nedůvěře a krátkém zaváhání jsem si na tento způsob přepravy po areálu závodu rychle zvykl a dokázal jsem jej bez problémů využívat. Byl jsem mladý, zdravý a naskakování do jedoucího vozidla nebylo pro mne žádnou novinkou. Celých 8 let studia jsem denně dojížděl do Jindřichova Hradce z malé zastávky Doňov, která stála pár set metrů za obcí Záhoří v polích. Tam jsme docházeli denně víc než 4 km pěšky po polní cestě, lesem, pěšinami v loukách kolem několika rybníků k vlaku, který přijížděl a odjížděl kolem půl sedmé ráno. Bylo pochopitelné, že jsme neplýtvali časem, když bylo nutné vstávat tak krutě brzy ráno. Cestu jsme mívali proto dokonale zmapovanou a vyměřenou na minutu. Každé prodlení a zdržení mívalo nepříjemný důsledek, že jsme až příliš často dobíhali vlak, jehož kouř od lokomotivy jsme uviděli už z velké

dálky, dřív než jsme samotný vláček viděli přijíždět do zastávky. Strojvedoucí, který dokonale znal své denní pasažéry, zcela pravidelně ještě daleko před zastávkou preventivně a pro každý případ na lokomotivě zahoukal parní píšťalou, aby dobíhající pasažéři, kdyby bylo potřeba, řádně přidali do klusu. Těžko bych spočítal, kolikrát jsme museli naskakovat na schůdky rozjíždějícího se nebo dokonce už jedoucího vlaku. V cíli pak seskočit ještě ze zpomalující se, ale zdaleka ještě nestojící vlakové soupravy patřilo k frajerským kouskům a dovednostem mladíků ve věkovém rozpětí od 11 do 19 let. Zvláště když mezi pravidelně dojíždějícími byly, dokonce možná že v početní převaze, dívky a mezi nimi leckterý vytoužený ideál. Tato zažitá cestovní praxe se mně nyní u Bařů najednou znamenitě hodila, změnila se v pozitivní hodnotu a přispěla nemalou mírou k mé rychlejší adaptaci v drsném průmyslovém prostředí.

Dodržování přijatých a zavedených předpisů neponechávalo bařovské vedení pouze na svědomitosti a kázni zaměstnanců. Po továrních exteriérech se totiž také pohybovali kontroloři, neměl jsem a nemám tušení, kolik jich asi mohlo být. Mám dojem, že nebyl jen jeden nebo dva, že jich muselo být víc a že i oni byli motivováni, aby svou kontrolní činnost neodbývali. Zdálo se mi, i když to bylo asi skutečně jen zdání, že jsou všude. My v redakci jsme se jich obávat nemuseli, byli jsme totiž vybaveni trvalou průkazkou s fotografií, stálou propustkou opravňující k pobytu a volnému pohybu kdekoliv po celém závodě. Říkali jsme jí s humorem a ironickým nadhledem „flákačka“ a brali jsme ji jako opravdové privilegium. Kdo poznal z vlastní zkušenosti tuhý a někdy až bezohledný pracovní režim u Bařů, ten se jistě nepodiví, jak jsme si této vymoženosti vážili. Pokud se mne týká, využíval jsem stálou propustku, jak se dalo, a když jsem vyšetřil volnou chvíli, navštěvoval jsem spolužáky a kamarády na jejich dočasných pracovištích v různých provozech po celém závodě. Moje flákačka tak často byla předmětem neskrývaného obdivu až jakési (naštěstí) pozitivní a přejícné závisi četných kolegů i jejich bezprostředního okolí.

Flákačky jsem využíval samozřejmě především k plnění svých redakčních pracovních povinností, jak ani jinak nebylo možné. Takřka denně jsem jezdil do „padesátky“ (možná že to byla „jednapadesátka“ nebo „dvaapadesátka“). V areálu továrny byly jednotlivé budovy podle určitého, jistě důkladně promyšleného (jako ostatně všechno u Bati) systému očíslovány, aby pro kohokoliv byla v závodě zaručena pohodlná orientace. V té padesátce, v 1. etáži – přízemí a ve 2. etáži – 1. patře (u Bati se důsledně používal jen mezinárodní výraz etáž, pocházející z francouzštiny a rovnající se podlaží – přízemí tedy byla 1. etáž, 1. poschodí 2. etáž atd.) sídlilo několik důležitých provozů, se kterými redakce nepřetržitě musela spolupracovat. Patřily mezi ně chemigrafie, jinak nazývaná

zinkografie, tedy laicky řečeno štočkárna, fotografický a fotoreprodukční ateliér a samozřejmě tiskárna. V celé třetí etáži, ve 2. poschodí, kralovalo výkladové oddělení, které představovalo samostatné detašované pracoviště oddělení reklamního. O výkladovém oddělení bude řeč ještě později. Základem tiskárny byla ruční i strojní sazárna a na ni hned navazoval ten nejvlastnější provoz, strojovna, kde se denně potiskovaly tuny papíru. Šlo nejen o noviny, na kterých jsem „spolupracoval“, ale především o nejrůznější informační a reklamní tiskoviny. Tiskly se tam různé interní instrukce a pokyny a pravidelné vnitropodnikové informační bulletiny, které vydávala jednotlivá důležitá firemní oddělení pro jiná oddělení, se kterými byla ve styku a kooperovala s nimi trvale. Pro veřejnost pak tiskárna vyráběla letáky, prospekty, cenovky, vývěsky a poutače do výkladů všech prodejen Baťa v celé republice. A samozřejmě velice ceněné a pravidelně a důsledně využívané plakáty. Kdo z již nemnoha dnešních pamětníků si ještě dokáže vzpomenout na vizuální prostředí ve městech, ale i na venkově v době první republiky, ten ví, jak Baťovy plakáty na svých zvláštních plochách dominantně ovládaly tehdejší ještě reklamou nenarušený veřejný prostor. Baťovské reklamní plakátové plochy o rozměrech, které bych odhadl tak na necelých 5 m délky a 130 cm výšky, byly nepochybně bezprostředními předchůdci dnešních billboardů. Na rozdíl od nich byly však v tehdejším našem prostředí stále ještě neškodnou a spíše zajímavou a veřejností ostře sledovanou novinkou. Na nich totiž firma předváděla v rámci několika ročních kampaní své novinky z celého sortimentu obuvi vyráběné v závodech Baťa. Vyobrazené obří „baťovky“ byly zásadně prezentovány vždy spolu s cenami, za všech okolností končícími devítkou, což byl reklamní trik v našem prostředí do té doby také zcela neznámý, a proto i obyvatelstvem široce a příznivě komentovaný.

S tiskem plakátů jsem se však v době, kdy jsem praktikoval v redakci, seznamoval jen zcela okrajově. Pokud vůbec mluvím o reklamních tiskovinách, nelze je v žádném případě srovnávat s dnešní nadprodukcí reklamních tiskovin, kterými jsme všichni zaplavováni. Nelze ji ani náznakem srovnávat s dnešním zřetelným plýtváním zdroji i prostředků, které by bylo vhodnější vynaložit na potřebnější věci. Racionalistický způsob myšlení by byl vůbec Baťovi a jeho spolupracovníkům a následníkům nikdy nedovolil provozovat určitou činnost samu pro sebe a bez náležitého ověření smyslu celého konání.

Bylo by zajímavé popsat také celé technologické prostředí tiskárny, to však bylo pro mne tehdy zcela cizí a neznámou oblastí a sama technika a technologie mě, určitě k mé pozdější škodě, příliš nezajímala. Stroje a technika jako takové mě v prvních zlínských dnech spíše děsily, než aby ve mně vzbuzovaly touhy je ovládnout a rozumět jim. Dnes už sotva si mohu vzpomenout a popsat přesněji

a odborněji strojový park v tiskárně a rozebírat podrobněji používané technologické výrobní postupy, kterým rozumět jsem byl nucen se naučit. Podařilo se mi to ale až daleko, daleko později a za složitějších podmínek, než jak by to bývalo bylo možné a snadné v bašovské tiskárně na začátku 40. let.

Mé kontakty a spolupráce začínaly v chemigrafii. Tam redakce posílala fotografie a kreslené ilustrace a objednávala si z nich štočky. Má práce nespočívala jen v jednoduchém předání upravených podkladů, fotografií a kreseb takříkajíc z ruky do ruky. Přechovalo třeba některé detaily navrhované úpravy s chemigrafy dopodrobna probrat a případně obhájit pozici a záměr redaktora a grafického úpravce. Vysvětlit nejasné věci a naopak dokázat i přijmout výtky a připomínky, pokud byly oprávněné. Hned v prvních hodinách jsem se musel naučit rozpoznávat dva základní druhy štoček – pérovky a autotypie. Zjednodušeně řečeno, jako pérovky bylo třeba označovat stejně výrazně syté liniové kresby pérem či štětcem nebo kompaktní plné plochy bez jakýchkoliv přechodů od šedé do černé. Autotypické štočky se daly pořídit především z jakýchkoli fotografií a fotoreprodukcí. Vzpomínám na desítky a desítky minut strávených nad fotografiemi v diskusích, zda předloženou fotografii lze, či nelze reprodukovat a zda v novinách „vyjde“, nebo „nevyjde“. Často bylo třeba na místě rozhodnout, chybné předpisy a omyly opravit nebo dohodnout nutné změny. A občas i zaimprovizovat. Vzhledem k tomu, že redaktoři si poměrně brzy ověřili, že mám celkem solidní znalosti mateřského jazyka a hlavně pravopisu, pověřovali mě také, zprvu jen občas a poté čím dál tím častěji, i náročnou a odpovědnou korekturní činností. Nejčastěji mě pověřovali tzv. autorskou korekturou dodatečně vysázených doplňků, když nebyl už čas praktikovat zaběhnutou pracovní proceduru, tzn. odnést obtah sloupce vysázeného textu na pruhu papíru z tiskárny do redakce, tam jej přečíst, provést případné opravy chyb a zase vše donést zpět do tiskárny. A tam jen překontrolovat, zda všechny označené chyby byly sazečem nyní řádně opraveny. To byla dvojí kontrola, protože bylo naprostou samozřejmostí, že přímo v sazárně trvale pracoval korektor, který neměl nic jiného na starosti, než že všechny texty, které ze sazárny odcházely, pečlivě četl a opravoval. Jen tak mohlo být zaručeno, že i při chvatné a rychlé práci, často v šibeničních termínech, které redakční a novinářská práce vyžadovala, nenašel čtenář ani v té nejbanálnější a nejobyčejnější výsledné tiskovině chybičku. Vzpomínat v této souvislosti na dnešní běžnou praxi, kdy se nejen nenáročná reklamní oznámení, ale i velice náročné publikace, a dokonce seriózní knihy hemží pravopisnými chybami a překlepy, považuji za bláhové počínání, které jen může vzpomínajícímu přivodit újmu na zdraví.

**027/ JAN KOSTLÁN:
PODOBIZNA J. R., SKICA**

g-ta

Při různých variantách korekturní spolupráce jsem se tak hned na začátku svých válečných učňovských let velice brzy naučil dobře znát, ovládat a používat celý systém korekturních pravidel a zejména používat normovaných korekturních znamének, což byly a jsou pro grafika, pracujícího v oblasti grafické a typografické úpravy tiskovin všeho druhu, zcela základní znalosti, z nichž musí při své práci vycházet. Znalosti, které jsem tak ve Zlíně získal, využíval jsem i v pozdějších letech vždy k prospěchu své práce – a využívám je v plné míře až dodnes.

Zajímavá práce v redakci a příznivé zapojení mé nezkušené dušičky do náročného intelektuálního dění působilo blahodárně i na mou počáteční plachost a venkovanskou ostýchavost. Snad už po několika dnech jsem začal pozvolna získávat větší sebedůvěru a pouštět se do aktivit, do kterých bych se byl ještě před několika dny nikdy neodvážil pustit. Snad neuplynulo ani čtrnáct dní a pokusil jsem se dokonce sám formulovat a napsat několik krátkých zpráv. Když je páni redaktoři se samozřejmostí a bez jakékoliv stopy despektu a váhání přijali k otištění a když se noticky za pár hodin v tištěné podobě objevily na stránkách skutečných novin, mé sebevědomí poněkud stoupl a odhalily se mé patrně hluboko zasuté literární ambice.

Od prvních kroků a prvních dnů ve Zlíně mé všeobecně kulturní zájmy i mé organizačně-literární ambice podporovalo mé překvapivě brzké napojení a aktivní činnost v čilém literárním kroužku mladých lidí, kam jsem se shodou šťastných náhod velmi brzy dostal. Literární kroužek ve Zlíně vyvíjel a plánoval svou činnost nevím už pod jakou patronací, a ani si nemohu vzpomenout přesně kde, v jaké budově a v jakém prostředí, vím jen, že jsem do něj docházel snad jeden, dva roky. Je pravděpodobné, že nějak organizačně souvisel s místní nebo tovární mládežnickou organizací tzv. Národního souručenství, jedinou okupanty zatím povolenou českou jednotnou politickou organizací. Národní souručenství zahájilo svou činnost za tzv. druhé republiky, po odjezdu prezidenta Beneše z republiky a po rozpuštění všech dosavadních politických stran. Nová jednotná národní strana si oficiálně brala za svůj vzor svatováclavskou tradici, kterou také transponovala do svého znaku, který měl představovat svatováclavský štít, rozdělený na dvě poloviny, červenou a bílou s iniciálami N a S – Národní Souručenství. Brzy ale čeští vtipálkové přišli na to, že když se štít otočí o 180 stupňů hrotem nahoru, můžeme si představovat, že vidíme svatováclavskou přílbu (jakou svatého Václava na koni na Václavském náměstí v Praze obdařil autor sochy J. V. Myslbek), a nově čtená písmena představovala už S a N – což si lid četl jako Smrt Němcům. Znak proto brzy zmizel z veřejnosti, ovšem mnozí lidé se jím naopak začali v odznakovém provedení do klopý houfně přizdobovat.

028/ J. R. V REDAKCI, 1941

Vím, že účastníci našeho kroužku se o vysokou politiku ostentativně nezájímali, naprosto negativní postoj k německé okupaci mezi sebou však nijak neskrývali. Navzájem tam mezi námi všemi vládla stále ještě pohoda a nefalšovaná důvěra. Avšak jakmile zesílil nátlak okupantů a jejich českých přísluhujících, aby i nepolitické, kulturní skupiny veřejně vyjadřovaly svůj souhlas s politikou okupantů a s kolaborujícími organizacemi, účastníci přestali raději docházet, kroužek se posléze sám z vlastní vůle rozešel a rázně tak ukončil činnost. Skončit bylo celkem jednoduché, účast na schůzkách byla zcela volná, nikdo, pokud si pamatuji, kroužek zjevně neorganizoval ani účast jednotlivců nikdo neevidoval. Alespoň pro řadu z nás to bývalo zcela volné a zajímavé setkávání. Na schůzkách se minimálně jednou týdně scházeli mladí adeпти literárních

sklonů, debatovali o umění, o kultuře a v praxi především připravovali svou samostatnou stránku, která asi jedenkrát týdně vycházela ve zlínské mutaci nějakého celostátního nebo snad jen celomoravského deníku. Vzpomínám na tuto mládežnickou stránku také v souvislosti se svým jménem, které na jediné straně v jednom vydání

dokázali moji mladí „spoluredaktoři“ třikrát uvést ve zkomolené verzi; ani jedinkrát správně. Rajchl, Rajchlich a Rajboch se ale mým škodolibým spolužákům ve škole natolik „líbilo“, že známý autor přezdívka Konrád Babraj se určitý čas pokoušel tu posledně jmenovanou formu Rajboch zavést do běžného, každodenního užívání. Naštěstí ale tentokrát neuspěl a má přezdívka Rajla přetrvávala ve své přívětivé verzi. Příště se mladí literáti už polepšili a stránka nabývala často docela zajímavé podoby. Přispíval k tomu i mladý šlachovitý mladík Skobla (nebo Skoba?), nenápadný hoch s neposlušnou kšticí, ale s vynikajícími nápady, které občas proměnil v epigram nebo v krátkou satirickou

029/ MLÁDEŽNICKÝ LITERÁRNÍ KROUŽEK. ZLEVA J. R., MILADA SCHMIDTOVÁ, ALEX BERAN, NINA KALOUCHOVÁ (SPOLUŽAČKA Z NIŽŠÍHO ROČNÍKU), K. BUBENÍK-BUBI, MIRKA BALAJKOVÁ, M. SKOBLA (?), STOJÍCÍ J. BARTOŠ-BŘEŤA A JAN JANÍK, 1940–41

noticku. V tom měl ovšem v kroužku již vzor ve zkušenějším a úspěšnějším kolegovi, který své satirické veršování celkem běžně publikoval nejen na naší mládežnické stránce. Víím o jeho existenci, částečně si vybavuji jeho podobu, ale jméno (snad Šedivý, Šedý) a další konkrétní detaily už mně unikají. Ani už nevím, kde oba byli zaměstnáni, byli ale oba baťovci, občas mezi nás některý z nich přicházel v modrém stejnokroji baťovské mládeže. V kroužku se ale stýkali mladí nejen z Baťových závodů, vedením závodů i veřejností zvaní Mladí muži a Mladé ženy, ale přicházelo i dost zájemců z řad ostatní zlínské mládeže, především ovšem studenti a absolventi místního gymnázia.

Mne do kroužku přivedl Baťův „mladý muž“ s literárním talentem a sklony Jan Janík, od prvních dnů mého pobytu ve Zlíně tamní má jediná alespoň trochu známá lidská bytost.

Jak došlo k naší neuvěřitelné známosti? Jak jsme se seznámili?

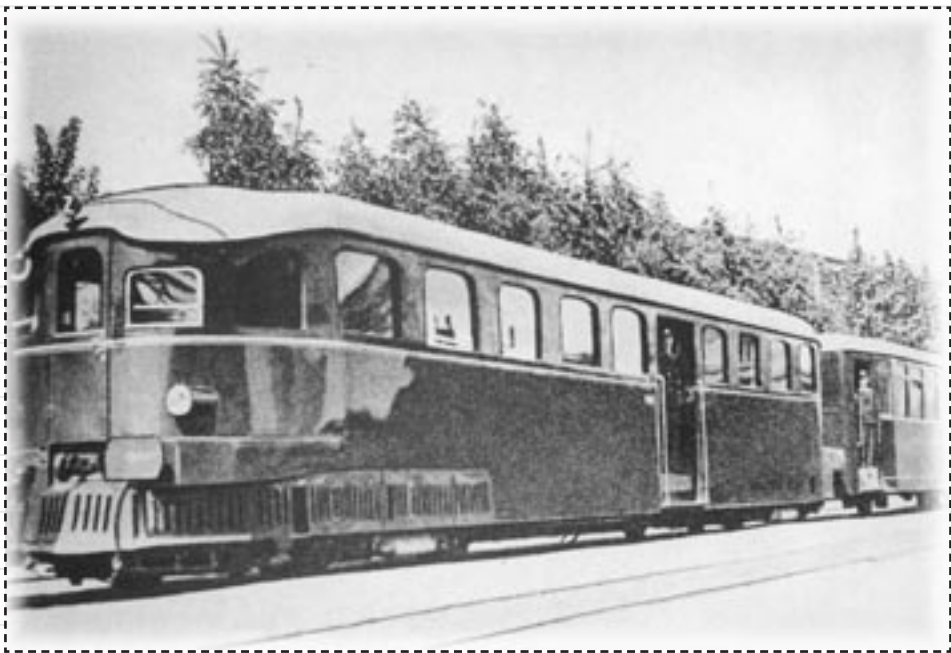
Při první cestě do Zlína přistoupil v Třebíči do vagonu, v němž jsem seděl u okna a vyhlížel do krajiny, štíhlý, vysoký mladík a usedl na volné místo proti mně. Po chvíli se pokusil navázat hovor a po několika pokusech se mu to skutečně podařilo. Nakonec jsme oba byli překvapeni tím, co jsme se navzájem o sobě dověděli. Oba jsme byli čerství maturanti gymnázia a nastojte: oba jsme jeli složit přijímací zkoušky na Baťovu uměleckou školu do Zlína! Zbytek cesty se nám už jelo veseleji, zvláště mně. Další trojí přestupování, v Kojetíně, Hulíně a v Otrokovicích, jsme pak spolu už hravě a bez nervozity zvládli. Po cestě z Otrokovic-Baťova mě překvapili průvodčí a drážní zaměstnanci v jiných uniformách, než jsem očekával a na jaké jsem byl dosud zvyklý. Místo tmavé modři, kterou se odjakživa vyznačovaly stejnokroje železničních zaměstnanců ČSD, na trati do Zlína se pohybovali železničáři v sytě hnědých stejnokrojích, doplňovaných a zdobených výraznou žlutí, s nezvykle pro železničáře tvarovanou čepicí, podobající se spíše tzv. vojenské brigádýrce. Jeli jsme totiž na prvním úseku jediné nestátní, soukromé železniční trati v ČSR, na Baťově dráze Otrokovice – Zlín – Vizovice. Další překvapení mě čekala až v samotném Zlíně. Od zastávky v Prštném bylo v pozdním slunečném odpoledni vidět siluetu Zlína s výškovou dominantou, s „jednadvacítkou“, mrakodrapem trčícím vysoko do oblohy. Už dlouho jsme také míjeli a projížděli obrovský tovární areál, střídající zeleň nezvyklého množství stromů, zejména topolů, s neomítnutými cihlovými normalizovanými továrními budovami. Vlevo ve směru jízdy v pozadí nevysokých staveb se tyčily a kouřily komíny elektrárny, pro mne tehdy jediná pochopitelná známka skutečné továrny, jak byla ukotvená v mých zatímních omezených představách. Vlak ale už brzdil a zastavoval, až jsme naráz zastavili před malou obyčejnou drážní budovou s nápisem ZLÍN. Místo

honosné několikapatrové reprezentační nádražní budovy s perony, podchody, nadchody a nevím ještě s jakými vymoženostmi, které by odpovídaly pověsti a významu města, kde sídlily největší obuvnické továrny na světě, zastavili jsme před skromným stavením odpovídajícím spíše tak venkovskému nádražičku stanice druhé či třetí třídy. Nebyla to ale žádná periferní zastávka, byl to skutečně ZLÍN a jeho hlavní a jediné nádraží!

Od svého spolucestujícího jsem již během cesty slyšel, že ho snad na nádraží bude čekat jeho kamarád z Třebíče, který je již druhým rokem „mladým mužem“ u Bati. Rozhlíželi jsme se proto po nevelkém nástupišti a skutečně: od železného zábradlí, které oddělovalo nástupní prostor od kolejiště, na nás mával vysoký, statný mladík, oblečený do modrého stejnokroje baťovských Mladých mužů. Byl to opravdu on, Jan Janík, první živý baťovec, se kterým jsem se seznámil, který pak po celou dobu mého dalšího pobytu ve Zlíně mě doprovázel z větší či menší vzdálenosti, aby někdy i na delší čas z mého dohledu zmizel úplně.

Vraťme se ale zase do redakce. Moje tamní hostování netrvalo asi příliš dlouho, snad to ani nebyl celý rok. Pro údaj, že jsem v redakci pracoval ještě v pozdním jaru 1940, dal by se najít hmatatelný, či přesněji vyjádřeno, čitelný důkaz. Bylo by třeba někde v knihovně nebo v archivu hledat výtisky zlínských novin snad z května nebo června toho roku a najít zpravodajství z právě zahájeného „Zlínského salonu“. Tam by se totiž našla takřka celostránková reportáž z příprav Salonu, napsaná mnou a podepsaná šifrou, kterou jsem ovšem už dávno zapomenul. Dokladový archivní výtisk bohužel nemám; o tom, jak a kdy jsem přišel o své veškeré doklady a osobní archiv z mého pobytu ve Zlíně, se ještě zmíním později. Doklad a tedy ani samotný článek nemám k dispozici, co si však docela dobře pamatuji, jsou okolnosti, za jakých moje reportážní prvotina vznikla. Zlínský salon, který snad vymyslel architekt F. L. Gahura a do podrobností navrhl a organizoval profesor Školy umění malíř Rudolf Gajdoš, byl mimořádnou kulturní událostí celého protektorátu. Samozřejmě ve Zlíně tomu nemohlo být jinak, Salon se od svého prvního ročníku stal v Baťově městě i závoděch nejvýznamnější kulturní událostí roku.

V druhé polovině a ke konci třicátých let se J. A. Baťa snažil prohloubit veškeré dění ve své továrně i ve městě, které prakticky se závody splývalo a vytvářelo jakési vzorové spojitě nádoby. Nový šéf nebyl tak jako jeho předchůdce jednostranně zaměřený a tvrdý jen v prosazování svých vlastních plánů, byl zřejmě přístupnější mnoha vlivům zvenčí, dal se snadněji přesvědčit o nezbytnosti zvýšení kulturní úrovně v životě závodů i města. Zdá se dokonce, že se sám snažil a pokoušel se rozšířit svůj rozhled a že uznával, jak pro zdárný a harmonický rozvoj závodů i města je důležité život ve Zlíně důsledněji obohatit

030/ BAŘUV MOTOROVÝ VLAK NA NÁDRAŽÍ VE ZLÍNĚ

o nové dimenze, kterých se mu citelně nedostávalo – o kulturu a o umění. A zřejmě byl, jak už jsem se zmínil, dostatečně ctižádostivý, aby se snažil přidat k zakladatelskému dílu svého bratra svůj vlastní, specifický podíl. V Bařově městě, do kterého jsme přijeli studovat v létě 1939, už byla patrná neobyčejně silná vůle překonat přežívající nedostatky ze zakladatelských, pionýrských let, vybřednout ze značné zaostalosti v kulturní oblasti a dostat se na srovnatelnou úroveň, odpovídající současné úrovni ekonomické. J. A. Bařa získal čestný doktorát a důsledně byl bařovskou propagandou jako pan doktor titulován. Do Zlína zval umělce všech oborů a osobně se snažil své porozumění pro potřeby kulturní scény demonstrovat řadou praktických počinů. Na prvních Salonech například osobně vybral některá umělecká díla, která nato dal zakoupit pro zamýšlenou tovární galerii. Protože byl asi silně impulzivní povahy, rozhodoval se i v uměleckých otázkách někdy sám, bez konzultací a jen na základě vlastního vkusu. Jeho výběr pak působil rozpaky u skutečných odborníků, které už předtím do Zlína zval. Ve Studijním ústavu, kde zahájila vyučování naše škola, jsme měli denně na očích jeden takový názorný příklad. Při vstupu do budovy nově přichozí narazil na velkou plastiku v mírně nadživotní velikosti, která představovala dělníka někde v kamenolomu, jak v pokleku a prudkým rozmachem kladiva rozbíjí nefo-

remný balvan. Sádrový odlitek, napatinovaný do hněda, byl místy odřený, patinou prosvítala bílá sádra, násada obrovského kladiva byla nalomená. Pro poněkud rozevlátou a neskladnou sochu se těžko hledalo místo na uskladnění, a tak byla zřejmě s rozpaky umístěna tam, kde se právě volné místo vyskytlo. Když ale začalo vyučování, stala se terčem kritických komentářů našich profesorů, aby snad někoho ze studentů nenapadlo vidět v ní následováníhodný vzor. Ale ani u nás, u začínajících studentů, nesklidila přílišný obdiv. Při posuzování anatomických anomálií realistického sochařského díla jsme brzy přišli na to, že kdyby dělník měl dokončit svůj rozpřah, praštil by se svým kladivem přímo do nártu vlastní nohy. Pracovní motiv mladého prostějovského sochaře Jana Třísky vzbudil ale na Salonu pozornost samotného šéfa, který na místě rozhodl o zakoupení díla pro galerii. Trvalo to ještě řadu dní, než se podařilo řediteli školy plastiku někde z dosahu našich očí deponovat.

Jednou z významných událostí, která Zlín posunula z periferie zájmu kulturní veřejnosti přímo do jejího centra, byly tedy každoroční výstavy současného výtvarného umění pojmenované Salon. Nově založená tradice s železnou pravidelností se opakujících zlínských výstav lámala dosavadní celostátní rekordy. Na I. Salon v r. 1936 se přišlo podívat víc než 90 000 (!) návštěvníků, což je číslo ohromující a překvapivé nejen pro konec třicátých let, ale pro všechny doby předchozí i pozdější. Zvláště pak pro dnešek, pro dobu, v níž píší tyto vzpomínky, kdy výstavy obdobného typu a významu u nás nedosáhnou snad ani srovnatelné desetiprocentní návštěvnosti. Výstava IV. Salonu z roku 1939, kterou jsme již i my, uchazeči o studium na Škole umění ve Zlíně, měli možnost si dokonale prohlédnout, byla prý z dosavadních Salonů, pokud se týká počtu vystavených obrazů, grafik a plastik, nejrozsáhlejší. Každý nový Salon se dokázal dostat do čela ještě dalších a dalších statistických přehledů, překonal ale – a to byl do té doby jev nevídaný – především starý a dosud zdánlivě nepřekonatelný pražský centralismus. A nejen to, s nadhledem a s velkorysostí pak každá nová výstava překonávala jakousi „žabomyší“, docela přízemní a nedůstojnou rivalitu jednotlivých spolků a seskupení, zejména tří nejvýznamnějších pražských spolků SVU Mánes, Umělecká beseda a Jednota umělců výtvarných. Významní členové těchto spolků ve Zlíně vystavovali pokojně a bez zábran, nerušeně vedle sebe a divákům i odborníkům připravili poprvé ucelený pohled na současné domácí výtvarné umění. Budu mít jistě ještě dost příležitostí se o Salonech a vůbec o zlínských výstavních aktivitách více a podrobněji rozepsat.

Je pochopitelné, že především každoroční otevření a slavnostní zahájení dalšího, nového Salonu umění znamenalo pro život ve městě i v závodech skutečnou společenskou událost a samozřejmě se jako téma číslo jedna muselo projevit

i v novinách. V redakci se proto již dlouho před zahájením výstavy mezi redaktory hovořilo o nutnosti připravit zprávy a zajímavosti o organizaci a o přípravách výstavy a připravit tak na ni veřejnost. Úkolu se po interní dohodě obou redaktorů ujal Jarda Ondráček. Hned druhý den se šel porozhlédnout po Studijním ústavu I, po jeho dvou etážích, kde se Salon již pilně chystal, možná pohovořil s profesorem Gajdošem, a do dalšího dne napsal několik stránek rukopisu. Psal o dlouhodobé organizaci a náročných přípravách výstavy, uvedl několik jmen slavných českých umělců, kteří se Salonu zúčastní, a pozval čtenáře na zahájení, které se mělo odehrát příští neděli ve výstavních prostorách této výroční umělecké přehlídky. Jeho text se celkově vyznačoval spoustou informací podávaných s obvyklou střízlivou věcností, postrádal však zřejmě víc zápalu a osobního zaujetí. Opět na interní poradě se ale redaktoři dohodli, že článek je v pořádku, dali jej vysadit a stránkový obsah nesl poslíček k nahlédnutí a ke schválení panu šéfredaktorovi. Netrvalo to dlouho a ozvalo se drnění telefonu a k aparátu byl vyžádán redaktor Ondráček. Ani rozhovor netrval dlouho, ale z uctivého výrazu, z pomalu rudnoucí tváře pana redaktora a z jeho zajímavých pokusů o odpovědi do hřmícího sluchátka všichni přítomní bezpečně usoudili, že jde o bouřku a že se na celou redakci snáší úplné hromobití s těžkým lijákem. „Šéf zuří, vyhodil mě s článkem o Salonu,“ pravil Jarda, během doby jsme se začali oslovovat křestními jmény, tykali jsme si okamžitě, jak bylo ve Zlíně u Bařů ustáleným zvykem, a obrátil se na mne, zakrýváje ještě ze zvyku a z navyklé opatrnosti dlaní mikrofón sluchátka, ačkoliv rozhovor již skončil. „Máš jít hned za ním.“ Co se dalo dělat, musel jsem jít. Co po mně šéf může chtít? Nic mě nenapadalo. Nebyl jsem si vědom sice žádného provinění, ale přesto by se byl ve mně krve nedořezal, když jsem vstupoval do pracovny pana šéfredaktora. Sotva jsem pozdravil, žádná bouřka, žádné kázání, ale naopak roztomilé úsměvy. Byl jsem posazen do křesla, dostal jsem něco k napití, už nevím ani co, čaj nebo minerálku. To se mně dosud nikdy nepříhodilo! a pan šéfredaktor ke mně s naprosto nezvyklou vstřícností, a dokonce milou bodrostí pravil: „Jste přece inteligent,“ v tom smyslu zahájil proslov a začal provokovat mé sebevědomí, „jste maturant, tak musíte umět psát, jste také na té škole toho umění, kde ten Salon chystají, tak o tom musíte něco vědět, dokonce víc než my ostatní.“ Po kratším monologu mě zkrátka pověřil napsáním reportáže, která by se „dala číst, nikoliv takovou nezáživnou a suchou snůšku faktů, kterou sepsal pan Ondráček“. Nesmělé námitky, že jsem dosud nic takového nepsal, odmítl s tím, že „jednou se přece musí začít“. Na další námitky, že už není čas, rezolutně zareagoval prohlášením, že „v novinách se nikdy nikdo nemůže vymlouvat na to, že není čas, když je ještě času dost, dokonce celých

24 hodin“. Povzbuzujícími slovy mě ještě vyprovodil a navrhl, abych se někam „šel zašít“ a nazítří ráno se objevil s napsanou reportáží. Slovo reportáž, pokud se pamatuji, několikrát zdůraznil. Vypotácel jsem se a šel plnit příkazy našeho vládce a pána. Nebylo to ale ani technicky tak zcela jednoduché, jak by se zdálo. Měl jsem přece odpolední vyučování, musel jsem se tedy nejprve omluvit ve škole, to se nakonec ukázalo jako ten ze všeho nejjednodušší úkon. Z redakce kdosi zatelefonoval na školu panu řediteli – a byl jsem uvolněn. Našlo se někde i tiché místo a já zasedl nad několika archy čistého papíru. Při rozmyšlení co napsat jsem v duchu vzdával hold a díky svému vynikajícímu profesorovi češtiny dr. Václavu Mosteckému, který na jindřichohradeckém gymnáziu byl sice postrachem studentů, ale v těch vnímavějších dokázal svým trochu podivínským způsobem vyučování přímo vyburcovat lásku k rodnému jazyku, vřelý vztah k literatuře a k umění vůbec a který především nás studenty učil myslet a vytvářet si na věci vlastní názor. V paměti jsem teď usilovně pátral po jeho doporučeních spojených s psaním, uvědomoval a v duchu si dohromady sestavoval zapamatované, snad dokonce doslovné fragmenty jeho výkladů k nej-různějším otázkám života a umění. Nakonec jsem ani dlouho netápal a začal. Stačilo se chvíli zamyslet a věty a souvětí jakoby se samy hrnuly na papír. První věty vyprávěly o tom, jak náhodní kolemjdoucí, kteří v těchto dnech v pozdních večerních hodinách míjejí Studijní ústav I v kopci nad Zlínem, uvidí potácející se postavy opouštějící ještě plně osvětlenou budovu, a nato jiné v bílých malířských pracovních pláštích nosící dovnitř ohromné bedny. Začátek jsem sice ještě několikrát přepsal, ale dál už pak jsem příliš neopravoval a nepřepisoval. Také jsem pochopitelně využil dosavadní získané zkušenosti a napsal několik frází, které jsem před tím od redaktorů odkoukal. Příští den dopoledne jsem mohl panu šéfredaktorovi donést svůj téměř třístránkový elaborát. Přijal mě už poměrně odměřeně, na počkání si text přečetl a bez náznaků nějakého vzrušení jednoduše rovnou opatřil rukopis svou paraťou, podal mně ho a suše prohlásil: „Je to dobré, dejte to vysadit a ať to rovnou zalomí“ a propustil mě z audience. Tak blažený a ovšem hluboko uvnitř skrytý pocit úspěchu jsem dosud nezažil; snad zatím jen jednou jedinkrát – a to zcela nedávno – tehdy, když jsem si na konci zkouškového týdne přečetl své jméno na seznamu přijatých uchazečů o studium ve Zlíně.

Nazítří reportáž vyšla podepsaná nesrozumitelnou šifrou, já sám jsem po jejím přečtení příliš spokojen nebyl, ve škole ale vzbudila mírný rozruch. Kdo to napsal a kdo zná tak dopodrobna zákulisí všech těch výstavních příprav a instalačních prací a peripetí a komu se podařilo trochu s humorem a nadhledem Salon veřejnosti představit? Dnes už si ani nevzpomínám, zda má anonymita byla odhalena,

či nikoliv. Pravděpodobně ano, protože i později, když už jsem v redakci nepracoval, udržoval jsem s ní do jisté doby mírné spojení a mezi spolužáky o mně bylo brzy známo, že jsem schopen a ochoten někdy i něco do novin napsat.

031/ BAŤOVSKÝ INZERÁT, 1940

Zdravé nohy - dobrý sport

S kuřímí oky, otoky, nebo zarostlými nehty toho ve sportu mnoho nepořídíte. A s ochablým nebo unaveným nožním svalstvem také ne. Pečujte proto, aby Vše nohy byly stále zdravé a vředycky svěží. Přidejte ke svým pravidlům životosprávy sportovce také pravidla:

TÝDNĚ PEDIKURU

Bata

Pravidelné ošetření v pedikure zbaví Vás nepříjemných kuřích ok a podobných vad, které snižují Váš výkon. Odborně provedená masáž nožního svalstva Vás vzpruží před každým sportovním utkáním a zbaví Vás po něm únavy.

Začátky toho, na co jsem až dosud zavzpomínal, první seznámení se Zlínem a Baťovými závody se odehrávalo v relativní pohodě, klidu a míru, na pozadí mezinárodních událostí, které jako předehra velkého dějinného představení během letních dní rychle spěly ke svému vyvrcholení a k zahájení prvního dějství nových světových dějin. Založení Baťovy školy, přijímací zkoušky a další přípravy k zahájení existence nové školy probíhaly v klidu, ale už ve zcela nové situaci, jejíž drastické následky jakoby zatím nikdo nechtěl vážně brát na vědomí. Veřejnost torza našeho státu si zdánlivě nezúčastněně hrála na svém dvorku, na svém písečku. Okupace, zbavení státní suverenity, rozpuštění armády a ochromení politického života nás jako národ zbavilo starostí o budoucnost, zbavilo naše ženy, matky a manželky strachu, že ve válečných událostech, které se zdály být už blízké a neodvratné, ztratí své syny a manžele. Zdálo se, že se chováme, jako bychom věřili, že se o nás skutečně postará náš ochránce a dobrodinec – třetí říše se svým fýrerem. Našli se snad jedinci a zřejmě jich nebylo zase tak úplně málo, kteří možná dokonce věřili, že v lůně obrovské říše a pod její stále tak masivně deklarovanou ochranou si budou žít lépe anebo stejně jako dříve, jako by se nic nestalo. Příznačné předzvěsti drsné budoucnosti, masové zatýkání komunistů, odborářů, levicově smýšlejících intelektuálů se jich, jak si byli jisti, vůbec netýkalo. Většina národa pevně „sevržená v náručí s okupanty“ však byla jiného mínění a budoucnosti se děsila.

Síla a okamžitý tlak okupační mocnosti a nastartování její mašinerie byly ale už brzy tak silné, promyšlené a proorganizované, že už jen samo uhájení vlastní národní existence i v tak ztročené podobě a jakékoliv posilování národního vědomí a udržování národní kultury na vysoké úrovni muselo být chápáno jako naplnění nejvyššího národního poslání. Vedou se a jistě ještě dlouho se povedou diskuse, debaty a polemiky, zda to tak bylo dobře, zda by nebylo správnější bez ohledu na výsledek se tvrdě hned od počátku postavit okupantovi, vojensky se postavit na odpor a riskovat zničení země atd. Rozsouzením tohoto dilematu se nebudu zabývat, po bitvě bývá každý generálem, svůj soud snad, možná, vynesou dějiny. Já bych rád jen svým ryze osobním svědectvím – a opřen především o vlastní zážitky – přispěl ke zcela prostému a přitom pokud možno zábavnému vyličení denních událostí, každodenního, obyčejného, běžného

chování jen jedné, poměrně úzké skupiny mladých lidí a jejich vrstevníků a někdy také i dalších současníků a účastníků vzpomínaných dějů. Rád bych alespoň popsal, jak se to všechno, viděno mýma očima, seběhlo a odehrávalo na tom jednom jediném místě, v té naší nesvobodné a ponížené zemi.

Na jaře, brzy po 15. březnu 1939, si okupanti začali také ve Zlíně obezřetně budovat svou vlastní okupační organizaci a současně intenzivně pracovali na tom, jak bez velkého otřesu a rozruchu si zajistí svůj vliv na chod celého Baťova výrobního kolosu. Na rozhodující místa dosadili své lidi. Potenciál a kapacita zlínských strojíren je musela určitě na výsost zajímat a od začátku své přítomnosti ve Zlíně nepochybně věnovali značné úsilí jejich plnému využití ve prospěch vyzbrojování německé armády. Navenek jsme ale my všichni, obyčejní pěšáci, účastníci tohoto dění, neměli nic pozorovat.

Němečtí instruktoři a „dohlížitelé“, pokud byli někde k vidění, chovali se velice nenápadně a obezřetně. Dokonce i v té nejdusnější době po atentátu na „zastupujícího říšského protektora“ Heydricha se zdálo, že ve Zlíně se na žádných odvetných akcích vůči českému obyvatelstvu, alespoň viditelně, nepodíleli. O tom, co se dělo za přívětivou fasádou „neviditelné“ okupační správy závodů, se na veřejnost nic nedostalo, navenek prosakovaly jen neurčité náznaky a nápovědi. Dohady a spekulace se sice občas objevovaly, všední život řadových občanů šel však zejména v prvních dnech protektorátu dál svým obvyklým tempem jako za republiky. U některých menších skupin obyvatelstva jakoby začal dokonce nabírat směr k lepšímu. Vždyť i mimo Baťův Zlín zmizeli nezaměstnaní od okýnek na obecních úřadech, kam si chodívali pro poukázky na polévky, na jídlo a pro haléřové podpory. Ve Zlíně ovšem nikdy podobné situace nepoznali a o to více se tam zdálo, že okupace nic tak drastického a fatálního pro národ nepřináší. Všude ale už od prvních hodin, kdy německý voják překročil československé hranice, okamžitě se objevily první příznaky germanizačních záměrů okupanta. Narůstaly pak sice jen zvolna a postupně, ale o to důsledněji a se vší tvrdostí. Jedno z okamžitých a pro českou ekonomiku zřejmě nejzávažnějších opatření bylo nařízení o okamžité platnosti německé měny, říšské marky. Mohlo se platit nejen již znehodnocenou československou korunou, ale i neúměrně nadhodnocenou říšskou markou. Veřejné značení a jakékoli slovní nápisy a projevy na veřejnosti musely být dvoujazyčné, napřed německy, na druhém místě česky atd. Tedy nejprve Zlín, a teprve pak smělo být napsáno Zlín s čárkou nad i. Symptomy omezeného válečného hospodářství nedaly na sebe také nijak dlouho čekat. Zatím ale stále ještě byla pohoda, a kdo měl peníze, mohl si nakoupit, co potřeboval. Zásob zboží bylo stále v našich obchodech dost a dost. Přes nevídané masivní nákupy nestačili němečtí úředníci

a vojáci za toho půl roku okupace české obchody vykoupit. Zboží z českých obchodů mělo ale přece jen zanedlouho zmizet, najednou, jako mávnutím kouzelného proutku. Zatím však vládl stále ještě dostatek, pohoda a mír...

Vrátím-li se ještě k přímému německému vlivu na vedení závodu, nelze než konstatovat, že byl při vši německé důkladnosti a tvrdosti uplatňován nepochybně velmi obratně. O doktoru Miesbachovi, říšském Němci, který byl okupační mocí dosazen do vedení správní rady akciové společnosti Baťa, jsem ve Zlíně neslyšel ani v redakci. Je ovšem možné, že jméno jsem slyšel, ale asi jen v takové souvislosti, že to nevzbuzovalo jakýkoli můj zájem. Teprve za řadu let, dlouho po válce, někdy až v 90. letech, jsem jméno Miesbach možná zaslechl, nebo si je někde přečetl. Ovšem bylo to až zcela nedávno, v r. 2004, kdy jsem se o okupační „šedé eminenci“ baťovské válečné správy dočetl. Docela náhodou se mi dostaly do rukou noviny Technický týdeník (č. 16/2004, str. 32), kde mě překvapily mimořádně zajímavé informace uvedené v článku Můžeme dnes vůbec použít Baťův systém? V úvodu se dovídáme právě o dr. Miesbachovi: Když se v roce 1949 připravovala reforma ekonomiky v tehdejší SRN, byl jedním z poradců tehdejšího ministra financí Erhardta, autora reformy, i dr. Miesbach, za německé okupace dosazený do správní rady firmy Baťa. V koncepci „německého hospodářského zázraku“ se velmi zřetelně projevilo využití jeho poznatků, získaných během působení ve Zlíně.

Dr. Miesbach získával ve Zlíně jaksi v ústraní své zkušenosti a my jsme se 1. září probudili do války. Zprávy z rozhlasu, palcové titulky na prvních stranách novin referovaly, že hitlerovské Německo bez vyhlášení války přepadlo Polsko a zahájilo své první válečné tažení. Jak noviny, tak rozhlas podávaly jen oficiální verzi, podle které se odehrávalo vše naopak, Poláci byli vydáváni za agresora a Hitler se jen bránil. Jak často se i dnes takovýto způsob manipulování s vědomím veřejnosti ve světě odehrává a je přímo neuvěřitelné, jak často lidé takovým zmanipulovaným informacím dokážou ještě uvěřit! Němci svému fýrerovi bezmezně věřili, my jsme ovšem hitlerovským komunikačním kouzlům, která dělala z černé bílou, pochopitelně nevěřili ani za mák. Celou válku si dokázali čeští lidé najít pravdu jak mezi oficiálními řádkami nacistické propagandy, tak i na vlnách éteru ve zpravodajství ze zahraničí. Dalším komunikačním kanálem, proti kterému se dalo těžko bojovat, se stala tzv. šeptanda, zpravodajství sdělované od ucha k uchu. V tomto způsobu komunikace docházelo ale až příliš často k překroucení zpráv a k mylným závěrům jejich příjemců, někdy i s nepříjemnými, nebo dokonce až tragickými následky.

Za dva dny, 3. září, Německu vypověděly válku Anglie a Francie. Stratégové u stále ještě mírového piva překypovali předčasným optimismem.

**032/ OTAKAR HUDEČEK: STARÝ
ZLÍN, KRESBA, 1941**

Vzpomínám si, že dva tři první válečné dny způsobily i ve spořádaném a organizovaném Zlíně mírný zmatek. Snad už bylo vyhlášeno válečné hospodářství na příděl, potravinové lístky byly distribuovány se zpožděním. Zcela jasně mně utkvělo v paměti, že jeden den nebylo možno téměř nic koupit k jídlu. Možná že vedoucí obchodů byli přehorliví a vyžadovali už potravinové lístky, které ale ještě nebyly ani přiděleny a ani nebyly stanoveny příslušné příděly na osobu a na den. Kdybych dnes chtěl napsat, co se skutečně událo, tak to už bych si musel ověřovat někde v archivech. Víím jen, že jsem si v Obchodním domě za 4 (nebo jen za 2) koruny, značené už „K“, nikoliv „Kč“, koupil „pytel“ (1 nebo 2 kg) burských oříšků, které jsem jediné mohl bez problémů dostat, a celý den se pak živil jejich louskáním. V dalších dnech se už nic podobného neodehrálo, takže zásobování, přídělový systém a vše, co s tím souvisí, se zřejmě začalo i ve Zlíně jako dokonale promazané soukolí otáčet na plné obrátky.

ZAHÁJENÍ A PRVNÍ HODINY VYUČOVÁNÍ

Ve zlínském prostředí jsme již měli zažito téměř 4–5 týdnů. Spolužáci přijížděli do Zlína individuálně podle dohodnutých termínů, když jsme byli sezváni k zahájení prvního školního roku Školy umění. Všichni jsme se sešli až 18. září odpoledne v jedné z učeben Studijního ústavu. Ještě před tím jsme měli možnost dovědět se všechny potřebné údaje a pokyny na „úřední“ desce v přízemí. Byly tam vyvěšeny jmenné seznamy posluchačů zařazených do jednotlivých ateliérových předmětů, jména profesorů, kteří je povedou, rozvrhy hodin ateliérové výuky i teoretických přednášek, přehled dopoledního pracovního zařazení studentů a mnoho dalších užitečných podrobností. Co bylo nejasné, objasnil s neomylnou znalostí samozřejmě pan školník.

Samotné vyučování bylo za přítomnosti většiny členů profesorského sboru zahájeno projevem ředitele školy ve sněhobílém pracovním plášti, architektem Františkem Kadlecem. Mám dojem, že zahájení byl krátce přítomen a kratičkým projevem se zúčastnil některý z ředitelů firmy, pravděpodobně pan Čipera, který se o kulturní záležitosti Zlína zajímal asi nejdůkladněji, nebo přímo generální ředitel pan Hlavnička. Možná že je to jen můj pozdní pokus korigovat léty zamlžený obraz logickým domýšlením událostí. Že se svůj neurčitý a neostrý obraz pro nás všechny tak slavného dne pokouším zaostřit na jmenované pány ředitele, vyplývá asi také z toho, že právě jenom tito dva vedoucí představitelé zřizovatele školy během příštích let snad jednou či dvakrát naše školní ateliéry navštívili.

Myslím-li v této souvislosti na oficiální návštěvy na naší škole, nevzpomínám si, že by nás někdy za celou okupační éru navštívila nějaká významnější německá delegace nebo jakýkoliv Němec. Toho jsme byli uchráněni. Vzpomínám si ale, že jednou, když byl v běhu některý ze Salonů, postávalo nás několik u vchodu do výstavy a rozmýšlelo se, co dělat, když se před námi zastavil německý voják, normální voják bez hodnosti a pokoušel se s námi navázat hovor. Snažil se informovat na nějaké technické záležitosti, dokdy bude výstava otevřena apod. Nikdo z nás ale neměl moc chuti do hovoru, a i když ostatní o mně věděli, že němčinu celkem obstojně ovládám, nesnažili se mě prozradit a do hovoru zapojit. Na naše primitivní odpovědi „nyx frštén“ nereagoval, naopak prohlásil, že dobře ví, že všichni Češi německy rozumějí a mluvit umí a hlásil, že není

**033 – 034/ NA STRÁNI
ZA STUDIJNÍM ÚSTA-
VEM. SEDÍCÍ ZLEVA
MACEK, MÁČEL,
ŠTOLFA; STOJÍCÍ ZLEVA
HRBAS, CHMELAŘ,
HUDEČEK, HYBLER,
KOSTLÁN, KOVAŘÍK,
CHAD, DRULÁK,
BARTOŠ, RAJLICH.
PODPISY FOTOGRAFO-
VANÝCH NA RUBU,
ŘÍJEN 1939**

Němec, že je Rakušák, tuším z Lince, a že na vojně není dobrovolně. A nakonec že je umělec, malíř a že má půlden volna a chtěl by se na výstavu podívat. To už nebylo možné ho tak ostentativně ignorovat a pověděli jsme mu co potřeboval, i když přece jen určitý odstup, který v nás vyvolávala jeho německá uniforma, nebylo lehké překonat. Bylo to myslím jedinkrát za celou válku, kdy jsem pronesl několik německých vět, a to nakonec tak plynule, že by se za mne můj tatínek, který mě doma k maturitě německy učil, vůbec nemusel jako za svého žáka stydět.

**035/ NA LAVIČCE PŘED STUDIJNÍM
ÚSTAVEM. ZLEVA CHAD, APIS,
BABRAJ, VÁCLAVÍK, MITÁČEK,
KRAMULE, J. R., ASI 1940**

Všechny podrobnosti vystoupení pana ředitele při zahájení vyučování si samozřejmě už neuvědomuji, jsem si však jist, že nám s entuziasmem nastínil svou vizi školy. Velkorysou vizi,

pro kterou se mu podařilo teprve před nedávnem, snad někdy v lednu, únoru 1939, získat ředitelskou konferenci firmy a rovněž tehdy ještě přítomného šéfa J. A. Baťu. Souhlas a pokyn školu co nejdříve založit nedal tehdy na sebe zřejmě dlouho čekat, jak už jsme měli možnost nakonec sami zažít na své kůži, když jsme byli pozváni ke zkouškám. S tempem a rozhodností, odpovídajícími baťovskému stylu práce, byly snad během pouhých čtyř měsíců přípravy na otevření školy nastartovány. Nyní s jistým zadostiučiněním a určitě s oprávněným pocitem pýchy a hrdosti, že se daří dílo tak dalekosáhlého dosahu realizovat, rozestřel pan ředitel před námi, dychtivými posluchači, svou představu nové školy, své smělé plány a ty neoptimističtější výhledy dokonce až do daleké budoucnosti. Nová umělecká škola měla být nová ve všech směrech, nová nejen čerstvým datem svého vzniku, ale především nová svou celkovou koncepcí, zaměřením, organizací i náplní a způsobem výuky. Měla být ojedinělá nejen v domácím, donedávna ještě československém, nyní už jen českomoravském prostředí, měla mít naplněním některých základních požadavků výjimečné postavení i v kontextu středoevropském a evropském a některými základními faktory

svého vzniku, postavení a zaměření měla snad mít nemalou naději vzbudit patřičnou pozornost i v souvislostech celosvětových. Podle plánů Františka Kadlece měla nová Škola umění ve svém finále představovat učiliště nejnáročnější vysokoškolské úrovně poskytovaného vzdělání. Měla reagovat na nejsoučasnější výsledky vědeckého a společenského poznání a souběžně s nimi rezonovat i na současné trendy a vlivy uměleckého nazírání na svět a chápání člověka a jeho postavení v něm. Své osobní vize pan ředitel během několika posledních let korigoval názory a radami řady svých významných kolegů – architektů, ze jmen jsme slyšeli nejčastěji jména našich příštích profesorů B. Fuchse a F. L. Gahury a rovněž některých osobností současného moderního českého umění, dnes bychom řekli špičkových. Někteří ze

**036/ NA OBLÍBENÉM MÍSTĚ. ZLEVA
KOSTLÁN, ŠTOLFA, J. R., 1940**

**037/ TITÍŽ ZE ZADNÍHO POHLEDU,
1940**

známých umělců byli zváni vedením Baťových závodů ke kratším i k dlouhodobějším pracovním pobytům ve Zlíně, a pokud se jednalo o výtvarné umělce, výsledky jejich práce již shromažďovala nově založená závodní instituce – Baťova galerie. Z okruhu těchto, v druhé polovině 30. let do Zlína zvaných hostů nakonec zřejmě vykrytalizoval i samotný profesorský sbor, s kterým jsme právě zahajovali první rok existence Školy umění.

V praktickém řešení organizace školy a v systému výuky se Kadlec a jeho poradci inspirovali nejen v současné Evropě (Německu, Francii, Sovětském svazu) a v Americe (Spojené státy severoamerické), ale i v kulturní historii evropského prostoru. Zkušenosti z několikaleté praxe německého Gropiusova Bauhausu, teprve zcela nedávno nacisty uzavřeného, byly stále ještě velmi živé a inspirující. I když tehdy nemohly být ani u nás veřejně deklarovány, pro odborníky byly ale zcela zřejmé. My studenti jsme se o pramenech, ke kterým zakladatelé školy chodili pro „živou vodu“, mnoho nedověděli a při svém mládí a začátečnickém tápání se ani příliš o to nestarali. Teprve daleko později jsme se s Bauhausem seznámili. Vlastně teprve až nyní si v celé šíři uvědomuji, jak úzce byla naše škola na bauhausovské programy a zkušenosti napojena. Nezůstalo však jen u příkladu Bauhausu. Další inspiraci se zakladatelé školy snažili hledat i jinde, nejen v nedávné minulosti, obraceli se ještě dál a hlouběji do evropské historie. Zejména středověk a předměšťanská epocha, kdy umění v jeho vrcholcích se stále ještě takřka nepozorovatelně prolínalo s řemeslem a kdy se teprve pozvolna začínalo z řemesla vyčleňovat, kdy umění, samo dosud neizolované od své široké řemeslné základny, nevytvářelo ještě jakýsi umělecký proletariát, charakterizující konec 19. a první polovinu 20. století, se staly pramenem bohatých podnětů pro přípravu řady programových cílů a zejména organizačních schémat uspořádání školy.

Jak jsme se ze zahajovacího projevu ředitele i z jeho mnoha pozdějších zanícených výkladů v průběhu vyučování školních předmětů „architektura“ a „sloh“ dověděli, škola měla připravit pro svého zakladatele – firmu Baťa – naléhavě potřebného a trvale spolupracujícího výtvarného umělce. Ve dvou etapách (přípravné a specializované, nadstavbové) měla vychovat umělce vzdělaného, odborně dobře připraveného, nezávislého, schopného se uživit a dokázat se integrovat do společnosti, pro niž bude vysoce užitečným členem.

K základním charakteristikám příštího absolventa měla patřit schopnost vytvářet umění v souladu s nejzákladnějšími potřebami společnosti, uprostřed tohoto společnosti, nikoliv izolovaně ve skleněném prostředí, nebo v druhém krajním případě na její periferii. V mnoha

směrech a ohledech předjímal nastíněný program zlínské školy zásady a postuláty o několik desítek let později se formujícího moderního designu v celé jeho šíři a záběru. Zlínská Škola umění vykazala a má dodnes řadu nesporných prvenství v českém výtvarném školství. Jako první výtvarná škola v našem prostoru se zcela programově rozhodla zaměřit výuku svých posluchačů na potřeby a požadavky současné průmyslové výroby a podřídit ji tomuto cíli.

I když se jí tento základní cíl nedařilo vždy na sto procent naplnit, dosáhla zlínská škola mimořádně pozoruhodných výsledků, které podle mého mínění stále ještě nejsou plně zhodnoceny. Nepřízeň doby, národnostní útlak za okupace, válka se svým válečným hospodářstvím a všemi dalšími negativními důsledky, ale také výrazný pokles velkorysosti ve vedení závodů po odchodu šéfa J. A. Bati nedovolily bohužel náročný program školy rozvinout v plné šíři a ani jej neumožnily v úplnosti realizovat. Necelých šest let je

přece jen příliš krátká doba k uskutečnění tak velkoryse pojatých plánů, jaké byly škole dány do vínku při založení v r. 1939. Poválečné politické zvraty a vývoj společnosti po r. 1948 už vůbec naplňování ideálů předkládané a programované vize původního zlínského učiliště nepřály. Je přesto až s podivem, že se přes značné osekání košatého programu právě v prvních válečných letech dařilo mnohé z přijatých programových námětů úspěšně realizovat. Jistě k tomu nechtěně přispěli i okupanti svým neobyčejně tvrdým zásahem proti českým vysokým školám v listopadu 1939. Spolu se všemi ostatními českými vysokými školami byla zakázána i pražská Akademie výtvarných umění a české umění tím rázem ztratilo jedno ze svých nejvýznamnějších center. Nová škola proto vzbuzovala v odborné veřejnosti veliké naděje, a také sama ráda přijala svou

**039/ STUDIJNÍ VÝKAZ ŠKOLY
UMĚNÍ VE ZLÍNĚ**

**040 – 041/ DVOUSTRANY ZE
STUDIJNÍHO VÝKAZU JANA
RAJLICH A ZDEŇKA KOVÁŘE**

Přehled prospěchu:		
Pan <u>Jos. Rážlich</u> I. ročníku <u>grafického</u>		
ve školním roce <u>1940-41</u> jako žák Školy umění měl tento prospěch:		
Předmět	Profesor	Prospěch
Architektura I.	<i>Štúr</i>	velmi dobrý
Architektura II.	<i>J. P. Plavský</i>	vyborný
transvázování, výstavnictví	<i>Novák</i>	vyborný
Grafické výtvarní	<i>Ed. Milčec</i>	velmi dobrý
Kreslení pro grafiku	<i>K. Hoffmann</i>	velmi dobrý
Kreslení figurální	<i>K. Hoffmann</i>	dobry
Umělecké praktikum	<i>Stojský</i>	velmi dobrý
<i>Ed. Milčec</i> vedoucí profesor		<i>Kaw</i> učitel

Přehled prospěchu:		
Pan <u>Zdeněk Kovář</u> I. ročníku <u>sochařského</u>		
ve školním roce <u>1940-41</u> jako žák Školy umění měl tento prospěch:		
Předmět	Profesor	Prospěch
Řezání umění I.	<i>Broketa</i>	vyborný
Kauka s malířstvím	<i>Štúr</i>	vyborný
Literatura	<i>J. Polák</i>	dobry
Licové umění	<i>Dr. La. Růžek</i>	vyborný
Deskupční geometrie	<i>Lubavský</i>	velmi dobrý
Architektonické kreslení	<i>Kaw</i>	vyborný
Architektura I.	<i>Štúr</i>	vyborný
<i>J. Vávrová</i> vedoucí profesor		<i>Kaw</i> učitel

novou úlohu – snažit se co nejlépe nahradit nedostatky současného školství a vyplnit i mezery po zakázané pražské Akademii.

Podle původních představ zakladatelů školy se měli studenti vyučit v první fázi základům některého uměleckého řemesla, měli ale současně získat základ všeobecného kulturního a uměleckého vzdělání, a navíc tak získat potřebný kulturní rozhled a nadhled. V průběhu dalšího studia se měli specializovat a zdokonalit ve vybraném oboru umělecké činnosti a po ukončení studia pak svým konkrétním podílem podstatně přispět ke zkulturnění života závodů, dnes by se řeklo, celkového image firmy Baťa, a v neposlední míře i ke zvýšení estetické a vůbec všeobecné úrovně všech vyráběných produktů Baťova koncernu.

Vyučování bylo připraveno tak, že první rok studia představoval tradiční přípravku, v jejímž závěru si měli studenti za přímé spolupráce vyučujících zvolit svou příští specializaci. Nebyly však ojedinělé případy, a vyskytovaly se už po přijímacích zkouškách a po nástupu do školy, že konečné zařazení studenta neodpovídalo jeho původním představám a že doporučení či spíše autoritativní rozhodnutí profesorského sboru nasměrovalo jeho příští výuku do jiného oboru. Stávalo se to ovšem jen zatím ne zcela vyhraněným uchazečům a po roce přípravy vzácně i některým stále tápajícím studentům. Nejčastější přeorientování původních ambicí proběhlo u adeptů malířství, u nichž vyučující objevili silné plastické cítění a sochařský talent, který však ve svém dosavadním krátkém životním běhu neměli dosud příležitost nikde žádným způsobem projevit. Mezi takové případy patřil spolužák Konrád Babraj, svižný kreslíř i malíř, kterému přeorientování podnícené školou a podporované zřejmě profesorem Makovským připravilo budoucí bohatou a umělecky úspěšnou kariéru sochaře.

Během pionýrského prvního roku měli všichni studenti praktikovat přímo v továrních provozech, v dílnách, které by byly pokud možno co nejbližší zaměřené jejich budoucí profesi. V dalších letech učení a studia měli pak souběžně s výukou pracovat již přímo ve školních „hutích“, což bylo pojmenování přejaté od hutí stavitelů gotických katedrál, od středověkých mistrovských řemeslnických dílen stavitelských, kamenických, řezbářských, malířských, sklářských, zlatnických a kdovíjakých ještě. Naše školní hutě měly v souladu a koordinaci se samotnou výukou pracovat na zcela konkrétních zakázkách jednotlivých továrních provozů a samozřejmě i klientů mimo Baťovy závody, z města i z mnohem širšího celostátního prostoru.

V průběhu našeho studia docházelo k různým organizačním změnám podle toho, jak se uskutečňování školního programu dařilo či nedařilo naplňovat.

My studenti jsme se o pozadí a příčinách nastalých změn obvykle dověděli jen velmi málo, i když by první chvíle praktického provozu školy měly svědčit o opaku. Hned v prvních dnech po zahájení školního roku totiž ředitelství školy zorganizovalo volby studentské samosprávy, která zřejmě podle dobrých úmyslů školní správy měla s vedením školy a v širším měřítku i s vedením závodů projednávat běžné potřeby a snad i vzniklé požadavky studentů. Pamatuji se na to, protože jsem byl zvolen jednatelem této samosprávy, předsedou byl Miloš Zet, adept sochařství, místopředsedou pak další sochař Miroslav Václavík. Jako další studentští zástupci byli ještě zvoleni Konrád Babraj, Albín Drulák, Zdeněk Holub, Zdeněk Hybler, František Chmelař, Ambrož Špetík a snad i František Peňáz. Nevím, zda jsem na někoho nezapomněl, protože podrobnosti mně už zcela unikají. Kdo koho navrhoval, proč, kdy, kde a jak se volilo, byl-li nějaký sepsaný program, nějaký plán činnosti, na takové otázky vůbec nedovedu odpovědět. Dokonce dnes si už nejsem jist, zda se náš výbor samosprávy vůbec někdy sešel, zda alespoň jednou něco projednával, na něčem se usnesl a zda se pokusil nějaká naše přání alespoň vedení školy tlumočit a prosazovat je. Možná že to byly problémy s bydlením, na které jsme si v prvních dnech nejčastěji stěžovali. Ty ale byly velmi brzy poměrně uspokojivě vyřešeny. Zda k tomu alespoň trochu naše samospráva přispěla, to už jisté není. Nepochybné ale je, že zakladatelská euforie a velkoryse naplánovaná demokracie nemohla mít v zaběhnutém autoritativním systému, válečnými událostmi ještě petrifikovaném, žádné naděje na úspěch. K tomu, že studentská samospráva zůstala zřejmě jen na papíře (možná se nějaký zápis zachoval?), přispělo i to, že už během prvního školního roku tři z devíti zvolených zástupců školu opustili. Výbor tak ztratil samotného předsedu Miloše Zeta, dále byl nucen odejít Albín Drulák a nakonec s transportem do koncentračního tábora i nešťastný Zdeněk Holub.

Svou práci v továrních provozovnách a později ve školních hutích měli studenti vydělávat nejen na krytí svých vlastních osobních potřeb, ale podle optimistických představ zakladatelů dokonce přispívat i na samotné udržování školy, která se měla do jisté míry stát i ekonomicky nezávislým a soběstačným útvarům. Zavedený a úspěšný baťovský systém byl postaven na zásadách a opatřeních, kdy každé výrobní, ale i správní pracoviště v závodě je plně samostatnou jednotkou se samostatným, v řadě ohledů poměrně nezávislým vedením, se samostatným hospodařením a vlastním účetnictvím a také se samostatně sledovanou prosperitou. Své výrobky, služby, prostě jakoukoliv svou činnost fyzickou i intelektuální každé pracoviště prodávalo jinému a samo zase, co potřebovalo, od jiných nakupovalo. Za všechno se důsledně platilo předem stanovenými nebo dohodnutými cenami. Neplatilo se ovšem hotovými penězi, ale v přesně propracovaném

bezhotovostním platebním systému, tzv. kreditkami. Každý provoz měl své vlastní konto, na které byly ústřední účtárnou připsovány příjmy a odpisovány veškeré výdaje. Trvale byly sledovány hospodářské výsledky dotyčného provozu a hodnocena jeho prosperita. Dnes už nevím s určitostí, zda na hospodářských výsledcích se alespoň symbolicky několika korunami připsovanými (nebo také odpisovanými) každý týden ke mzdě, nepodíleli všichni zaměstnanci závodů, kteří tak byli jakýmsi akcionáři. Možná že tato má domněnka je reziduem některých baťovských propagačních údajů, publikovaných záměrů a plánů, které se dodnes udrželo v mé paměti. Nevím. Pamatuji si však s určitostí, že vedoucí pracovníci všech, i těch nejmenších a nejméně důležitých továrních oddělení, byli na hospodářském výsledku významně zainteresováni, měli sjednaný finanční podíl na výsledcích, a ten jim byl pravidelně připsován na osobní konto. Na osobní konto jim přicházela, jak se domnívám, i týdenní mzda. Jako mladí, bezstarostní studenti, dokonce s úplně jinými zájmy, než jsou peníze, výdělky a starosti běžného denního života, jsme se o tyto ekonomické záležitosti ani příliš nezajímali. A tak ani moje dnešní pozdní rozpomínání není možno pokládat za nějaké zcela přesné svědectví. V otázkách hospodářských, hospodářské politiky, organizace práce a podobných věcech jsem se ostatně vůbec nikdy nemohl pokládat za odborníka, ba dokonce ani za poučeného laika, a tak vše, co vynáším ze své paměti a co dnes se snažím popisovat, může být chápáno jen a jen jako mé osobně motivované a prizmatem mého vidění zabarvené líčení vlastních prožitků a vlastních pocitů. Vím však a pamatuji si zcela jasně, jak se tehdy mezi námi objevovaly a kolovaly zprávy, obvykle z druhé ruky, které nepříliš uctivě líčily časté praktiky vedení firmy v chování vůči běžným, řadovým zaměstnancům i vůči vedoucím dílen a provozů na nejnižším stupni podnikové hierarchie. Vedení firmy jako celek a hlavně jednotliví vedoucí jako jeho prodloužené ruce měli mezi námi mladými a mezi inteligencí, s kterou jsme přicházeli do častějšího styku, nevalnou pověst bezohledných podnikatelských bossů, charakterizovaných v naprosté většině citelným nedostatkem sociálního citění, pověst především veskrze ctižádostivých lidí, snažících se dosáhnout svých cílů za každou cenu.

Občas jsme slyšeli vyprávět docela konkrétní „případy ze života“, jako názorné ilustrace nepříliš povzbudivého a nepříliš chvályhodného chování baťovských vedoucích bossů, které se promítalo jako řetězová reakce od nejvyšších stupňů k nejspodnějším. Pro to, aby ze svých podřízených zaměstnanců vyždímal ten nejvyšší výkon, měli prý vedoucí výrobních i správních úseků, oddělení i dílen už své osvědčené metody. Další, někdy i dosti drastické způsoby jednání, alespoň podle podobných zkazek a líčení, měli mít pro případ,

když už zaměstnanec požadované výkony splnit nedokázal. Bylo jim pak zcela jedno, z jakých důvodů zaměstnanec polevoval, zda třeba jen přechodně, ze zdravotních, rodinných, nebo dokonce věkových. Pokud se například vedoucímu pracoviště dařilo, jeho osobní konto rostlo, jakmile však došlo ke stagnaci jeho hospodářských výsledků, nebo dokonce se začaly objevovat ztráty, jeho konto se rapidně tenčilo. Stávalo se pak, že dotyčný byl velmi rychle na svém kontě připraven nejen o obnosy získané v předchozích úspěšných dobách, ale často a lehce přišel i o své delší čas shromažďované osobní úspory. Z osobního konta totiž nemohl jeho držitel vybírat neomezeně a jen tak, kdy se mu namane. Výše výběrů byly limitovány a výplata každé vyšší částky podléhala schválení vyšší instance. To, co nikde na první pohled nebylo nijak zvlášť zdůrazňováno, byla skutečnost, že vedoucí zaměstnanec – držitel konta, pokud byl podílníkem na zisku, byl také stejným podílníkem na případných ztrátách a špatném hospodářském výsledku provozu, který řídil.

Asi to vše, co zde právě líčím, je trochu nebo dokonce příliš zjednodušené, nepřesné a neúplné, přesto všechno si ale stále myslím, že snad i těmito nedokonalými poznámkami přece jen přispěji k lepšímu pochopení toho, jak se mohl zlínský Bařův zázrak u nás vůbec uskutečnit. Určitá kontroverznost všech velkých počínů se dá velmi různě vykládat, vždy podle místa a úhlu pohledu i doby, ve které se soud či hodnocení pronáší. Pochopitelně ani já nejsem ušetřen těchto podmíněných východisek pro svá vzpomínání a vyprávění.

V celém závodě vedle sebe existovaly desítky provozů a dílen různě prosperujících. Některé bezproblémové už ze své podstaty, díky atraktivitě náplně své výroby či činnosti běžely jakoby samy od sebe. Tam i průměrný, jen trochu schopný organizátor dovedl svěřený úsek udržet na požadované úrovni – a vynikající dokázal zázraky. Existovaly ale dílny, které vyráběly sice potřebné, avšak jen málo atraktivní výrobky, nebo prokazovaly služby pro chod podniku nezbytné, přesto z různých příčin všeobecně málo oceňované, a ty udržet v prosperitě nebyla snadná věc a ocitaly se opakovaně v pásmu ztrát. Jinde souběhem okolností, náhlým zvýšením nemocnosti nebo nepředvídanou kumulací několika méně zdatných pracovníků, náhlým a těžko vysvětlitelným poklesem odbytu či z jiných sotva odhadnutelných důvodů se dílna dostala do přechodných hospodářských potíží, ale přesto i tu jí hrozila ztráta, která se mohla opakovat až proměnit v trvalý stav. Na řešení problémů dlouhodobých, ale i těch, které vzbuzovaly pocit, že se budou opakovat, vynášlo vedení důmyslné řešení. Úspěšní vedoucí, jejichž osobní konta se vrchovatě plnila a kteří jako doklad svých výborných manažerských schopností na nich trvale vykazovali tučné přírůstky, bývali jednoduše přeloženi do ztrátových provozů. To přineslo

výsledky nejméně ve dvou směrech. Byl-li dosavadní úspěšný vedoucí skutečně vynikajícím manažerem a jeho dosavadní výkony nebyly podmíněny jen shodou šťastných okolností či náhod, dokázal své osobní metody razantně uplatnit i na novém pracovišti a brzy vyvedl ztrátový provoz z krize a v poměrně krátkém čase dosáhl minimálně průměrných, nikoliv už ztrátových výsledků. Ve druhém směru pak jeho přeplněné konto bylo pomocí ztrátového provozu rychle zeštíhleno nebo dokonce vyprázdněno a pan vedoucí nějaký ten přechodný čas tak pomáhal firmě ze svých vlastních předešlých výdělků místní ztráty sanovat. Pokud se ani úspěšnému pracovníkovi mnoho nedařilo, bylo to znamením, že je třeba přijmout ještě jiná opatření, ale když se na žádné nepřišlo nebo než se na ně přišlo, mohlo se to zkusit přece ještě s dalšími pracovníky s kvetoucími konty. A podobný postup bylo možno třebas i několikrát opakovat. Tento způsob manipulace se zaměstnanci se nás osobně nedotkl a ani v nejbližším okolí jsme na něj nenarazili, z doslechu jsme však o něm věděli, a tak pomáhal v nás, svou v podstatě nijak neskrývanou asociálností, vyvolávat přinejmenším neúctu a averzi k těm pravým hodnotám každé úspěšné práce, práce, z které jsme koneckonců sami těžili a jejíž výsledky nám vlastně umožňovaly tak příznivé podmínky pro studium.

Přes všechna tvrdá a často dosti nespravedlivá opatření, o kterých se vědělo a která četnými Baťovými protivníky byla často veřejně v tisku kritizována, Baťovy závody neměly potíže se získáváním nových pracovních sil. Zvláště v dobách hospodářské krize, která po roce 1929 zachvátila svět a Československo nemohla vynechat, bylo každé zaměstnání výhrou. Baťa přijímal stále. Co ještě táhlo do Zlína? Úroveň bydlení a nakonec celková životní úroveň obyvatel Baťova Zlína jistě daleko převyšovala celostátní průměr. Statistická data a jejich příznivý ohlas obratně využívala baťovská reklama i firmě nakloněný tisk, pro nějž příjmy z celostránkové baťovské inzerce byly nezanedbatelným příspěvkem k prosperitě. Tak masivní reklamu, celostránkové inzeráty v nejčtenějších denících, které si dovolil Baťa, to si v tehdejší době v našich poměrech nedovolil nikdo nebo snad jen málokdo. Už tento samotný fakt, že tu existuje firma tak bohatá a silná, že má peníze na tak častou a drahou reklamu, působil psychicky pozitivně na veřejnost a násobil její zájem o cokoli, co bylo s firmou spojeno. Stálá přítomnost v tisku, rozhlase, ve filmových žurnálech přiváděla do Zlína stále nové a nové zájemce o práci a o zaměstnání nejen z okolí, ale z celého státu.

Naše nová škola byla, jak asi lze pochopit z dosavadních líčení, také tou samostatnou závodní jednotkou s vlastním vedením, hospodařením i účtováním a samozřejmě i s vlastním kontem. Zřejmě ale měla přece jen v jistém směru výjimečné postavení. Základní vklad pro své konto získala dostatečně velkou dotací od

**042/ TÝDENNÍ VÝPLATA VE ŠKOLE.
U STOLU SEDÍCÍ ÚČETNÍ LIŠKA,
VLEVO J. R., STOJÍCÍ ZLEVA:
VAŠÍČEK, ŠPETÍK, KOSTLÁN,
J. BERAN, MÁČEL, A. BERAN,
BABRAJ, POZZIOVÁ, HRUŠKA,
KAFKA A ŠKOLNÍK ŠOUPAL, 1942**

vedení firmy a i v dalších počátečních letech na ně pravděpodobně plynuly pravidelné příspěvky od vedení. Nemám pro to ale žádné indicie a je to pouze má dodatečná spekulace. Tehdy totiž nikdo o tom s námi nehovořil a nás ani nenapadlo o zdroj příjmů školy se zajímat, nebo dokonce po něm

pátrat. Byli jsme, jak stále budu opakovat, mladí a bezstarostní a konečně nic jiného než realizování našich vlastních představ o životě s uměním, naplňování tužeb stát se služebníky tohoto UMĚNÍ nás nezatěžovalo. Snad ještě první týdenní výplata některého z nás dokázala vzrušit. Vždyť u většiny to byly první vydělané peníze v životě! Ale již pozdější pravidelné týdenní výplaty, které jsme dostávali z rukou účetního školy pana Lišky za asistence školníka pana Šoupala, se rychle stávaly pro všechny zcela rutinní záležitostí.

Náš studentský běžný týdenní plat se v základě pohyboval kolem 200 K. Pro mne to byla neuvěřitelná částka. Vzpomínám si, jak jsem si za první dvě týdenní výplaty nakoupil v Baťově Obchodním domě kompletní osobní vybavení: samozřejmě boty – vycházkové polobotky, konfekční sako a kalhoty, košili a kravatu, plášť do deště (něco podobného jako býval tzv. baloňák) a klobouk. Pamatuji se, jak jsem se tehdy těžce rozhodoval (vliv městského prostředí už za těch pár dní začal na mne působit), zda si mám koupit běžné, normální sako nebo

bílou, letní módní bundu s krátkými rukávy, která tehdy začala být populární u mých vrstevníků a které se říkalo bombajka, pravděpodobně podle místa, odkud k nám přišla, podle indické Bombaje. Jeden ze spolužáků, Konrád Babraj z Ostravy, v ní už exceloval. Jako šetrný venkovan jsem ale usoudil, že sako je přece jen pro mne důležitější, že také léto už pomalu končí, a tak jsem mu dal přednost. Nákup oblečení už dál proběhl rychle a hladce. A ještě mně muselo zbýt, a skutečně také pohodlně zbylo na nákup obědů a večeří, rovněž v jídelnách Obchodního domu a Tržnice. Vlastní jídelnu na internátě jsme měli zařízenou až mnohem později. Hlavní jídla na oběd nebo na večeři si bylo možno tehdy pořídit v dostupných cenách již od 2 K. Za polévku jsem zaplatil 50 haléřů, slušná porce vepřové a zelí s knedlíkem stála 3 K.

Jakmile jsem měl obstaráno oblečení, neváhal jsem a při nejbližší příležitosti se do nového oblékl a vydal se do města na procházku. Na hlavní třídě Tomáše Bati, vedoucí kolem hlavní brány závodů směrem do centra starého Zlína, na chodníku kolem parku jsem se nechal vyfotografovat

na pozadí s mrakodrapem od pouličního fotografa, který v těch místech nepřetržitě lovil své zákazníky. Snímek se zřejmě jako obvykle fotografovi podařil, byl to přece jen profesionál. V konfekčním oblečení, navíc trochu ledabyle na sebe navlečeném, jsem sice nevypadal jako manekýn předvádějící nejnovější model na módní přehlídce, ale mně to tehdy ani později nijak zvlášť nepřišlo a nevadilo – a tak jsem neváhal jednu kopii dát hned do obálky a poslat domů rodičům, abych se pochlubil, a přece jen trochu otupil a zmírnil jejich

**043/ V POZADÍ S MRAKODRAPEM.
J. R. V NOVĚ POŘÍZENÉM
OBLEČENÍ, PODZIM 1939**

**044/ INZERÁT OBCHODNÍHO
DOMU BAŤA S JÍDELNÍM LÍSTKEM
A CENAMI, 1938**

JÍDELNÍ LÍSTEK

od 10. ledna do 17. ledna 1938

5., 6., 7. etáž Obchodní dům **Aafa**

PONDĚLÍ: POLÉVKA: Se stroužádkám, saam. zelenin. -50 MASA A PŘÍKRMY: Hovězí, kaprová, knedlík 2.50 Vepřová, salát, knedlík 3.- Svičková na smetaně, knedlík 3.- Sekaná, brambory, okurek 3.- Kynulá knedlíky 1 kus -50 VEČÍŘE: Uzená, brambory, okurek 3.- Sekaná, brambory, okurek 3.- Dušená játra s rýží 3.- Řízak, bramborový salát 2.50 Vajecina, chléb, okurek 3.- Tatarský salát, knedlík 3.-	ÚTERÝ: POLÉVKA: Krupicová, saam. jaternicová -50 MASA A PŘÍKRMY: Hovězí, houbová, knedlík 2.50 Vepřová, salát, knedlík 3.- Jaternice, salát, brambory 3.- Vepřový kotlet na papr. s rýží 3.- Nudlový nákyp 3.- VEČÍŘE: Vepřová, salát, knedlík 3.- Svičková na smetaně, knedlík 3.- Šunka, chléb, okurek 3.- Palačinky s marmeládou 1 ks 1.- Kyselé mléko, brambory 1.- Šunková stříčky, okurek 2.50	STŘEDA: POLÉVKA: S kapáním, saam. bramborová -50 MASA A PŘÍKRMY: Hovězí, špenát, brambory 2.50 Vepřová, salát, knedlík 3.- Zapečená sýřenka, rýže 3.- Sapečnický guláš, knedlík 3.- Šunková stříčky 3.- VEČÍŘE: Vepřová, salát, knedlík 3.- Vepřový kotlet na papr. s rýží 3.- Nářez, chléb, okurek 3.- Ruská vejce 3.- Kyselé mléko, brambory 1.- Smetaný řízek, bramb., kump. 4.50
ČTVRTEK: POLÉVKA: Eplová, saam. fazulová -50 MASA A PŘÍKRMY: Hovězí, okurek, knedlík 2.50 Vepřová, salát, knedlík 3.- Sekaná, bramborový salát 3.- Hovězí pečené, makarony 2.50 Zemlovka 2.- Kynulá knedlíky 1 kus -50 VEČÍŘE: Vajecina, chléb, okurek 3.- Bramborové placky -50 Kyselé mléko, brambory 1.- Vepřová, salát, knedlík 3.- Tatarský salát, bramb., okurek 3.- Domácí salsička, salát, bramb. 2.50	PÁTEK: POLÉVKA: Nudlová, saam. rýžová -50 MASA A PŘÍKRMY: Hovězí, kapusta, brambory 2.50 Vepřová, salát, knedlík 3.- Uzená, bramb. se škvark., ok. 3.- Dušená játra s rýží 3.- Rýžový nákyp 2.- Kynulá knedlíky 1 kus -50 VEČÍŘE: Sekaná, brambory, okurek 3.- Dušená játra s rýží 3.- Nářez, chléb, okurek 3.- Palačinky s marmeládou 1 ks 1.- Kyselé mléko, brambory 1.- Domácí uzená, salát, knedlík 3.-	SOBOTA: POLÉVKA: Plítková, bramborová -50 MASA A PŘÍKRMY: Hovězí, rajská, knedlík 2.50 Vepřová, salát, knedlík 3.- Svičková na smetaně, knedlík 3.- Sekaná, brambory, okurek 3.- Kynulá knedlíky 1 kus -50 VEČÍŘE: Vepřová, salát, knedlík 3.- Vajecina, chléb, okurek 3.- Ruská vejce 3.- Klobásková, bramb., chléb 2.50 Roláda s rýží 3.- Šnec, řízek, bramb., salát 2.50
NEDĚLE: POLÉVKA: Nudlová -50 MASA A PŘÍKRMY: Vepřová, salát, knedlík 3.- Uzená, salát, knedlík 3.- Sekaná, brambory, okurek 3.- Řízak, bramborový salát 2.50 Husa, salát, knedlík 4.-	VEČÍŘE: Řízak, bramborový salát 2.50 Vepřová, salát, knedlík 3.- Palačinky s marmeládou 1 ks 1.- Kyselé mléko, brambory 1.- Uzenky, bramborová kaše 2.- Těstíčko se škvark. 2.50 Cočka s vejci, chléb 2.50 Restovaná ledvinky s rýží 2.50	Kromě teplých jídel podáváme ve velkém výběru jídla studená. - Naším náležitým krm ptejeme dobré pochutnání. Každé stůl s divnou domácí salsičkou.

Jídelny jsou otevřeny od 5 do 21 hodin.

starosti, nepochybně vzniklé mým rozhodnutím pro tak nejisté povolání, jako je umělec.

Stejnou promenádní trasu a stejného fotografa jsme využili později ještě vícekrát, ve dvojicích i ve větších kolektivech, a získali tak dokumentární fotografie, z nichž se mně bohužel do dneška zachovalo jen skutečné torzo. Přesto i prohlížení jen těch několika zbylých snímků naladí ve mně nostalgické pocity a po tolika letech dovede vybavit mnohou zajímavou a milou vzpomínku.

PRVNÍ DVA ŠKOLNÍ ROKY 1939–1941

Ve škole se zatím, po střídě slavnostním zahájení rychle a bez otálení přešlo ke všední práci a k intenzivní výuce. I tady se nám tehdy zdálo, že se všichni snaží dodržovat to už pověstné baťovské tempo a neztrácet zbytečnostmi ani minutu. Seznámili jsme se s rozvrhem hodin vyučování, které v následné přípravné fázi mělo značně rozsáhlý záběr. Mohu tady opisovat z „Výkazu o studiu“, suplujícího známý vysokoškolský studijní index, z jediného dokumentu, který se mi zachoval. Jako „řádný žák všeobecné školy odboru malířského I. ročníku ve školním roce 1939–40“ jsem měl následující předměty: Dějiny umění I (prof. dr. Albert Kutal), plastická anatomie (MUDr. Jan Černošek), nauka o materiálu (dr. Mečislav Kuraš), literatura (dr. J. J. Balcárek), architektura I (prof. arch. Bohuslav Fuchs), aranžérství-výstavnictví (arch. Jan Vaněk), nauka o reklamě (malíř Josef Kousal), malířské techniky I (doc. František Petr), figurální kreslení I (malíř Rudolf Gajdoš), figurální kreslení II (malíř Richard Wiesner), krajinářství I (malíř Vladimír Hroch), krajinářství II (malíř Karel Hofman) a modelování II (sochař Jiří Jaška).

Jako jeden z prvních praktických předmětů jsme měli krajinářství, pro které jsme zatím byli rozděleni do dvou skupin. Tu moji vedl malíř Vladimír Hroch. Jeho obrazy Zlína jsme viděli ve Společenském domě i jinde. Viděli jsme i několik reprodukcí jeho krajin z jižní Moravy. Znali jsme živou barevnost jeho krajinomaleb; uvolněný tah jeho štětce a ukázněné barevné skvrny mohly být pro mnohé posluchače vhodným vzorem pro napodobování. Ale mýlil se každý, kdo by chtěl podobnému omylu podlehnout, profesor Hroch ani slovem nezavadil o to, jak štětcem vládnout nebo jaké barvy si klást na paletu a jak je míchat a přemísťovat na plátno.

Bylo ideální podzimní počasí. Na stráni nad školou, nad Studijním ústavem II jsme kreslili uhlem stromy, později pohled na celý kopec s čepicí tmícího se lesa a s cestou na Kudlov mizející v příšeří stromoví. Pan profesor nám ponechával poměrně velkou volnost v technice a způsobu kresebného vyjadřování a neváhal několikrát opakovat, abychom nekreslili jenom to, co bezprostředně vidíme,

**045/ MIROSLAV ŠIMORDA:
KRESBA, 1940**

výmluvně nás přesvědčoval, že je stejně důležité kreslit i to, co o předmětu našeho kreslířského zájmu víme, co o něm známe,

jaké s ním máme zkušenosti. „Kreslíte-li stromy, musí z kresby divák poznat, že strom není kůl někým zaražený do země, musí být cejtit, že roste ze země a že pod zemí má široce rozložené kořeny. Divák musí cejtit, že v koruně stromu můžou létat a zpívat ptáci, že větve nejsou žádný pahejly, ale živoucí, do různých směrů rostoucí paže stromů.“ Řada z nás jsme přece byli naprostí začátečníci, poslouchali jsme „s otevřenými ústy“ a snažili se na náš přírodní model dívat přece jen nějak nově, nějak zkoumavěji, hlouběji. Do kresby nám pan profesor obvykle sám nezasahoval, k jednotlivcům občas přičinil nějakou poznámku v duchu svých úvodních slov, někdy ostatní vyzval, aby se šli podívat na práci toho kolegy, která se mu v daný oka-

mžik zdála nejlepší. „My kantoři vám jen pomůžeme vyznat se v tom kumště a vyznat se v sobě, naučíte se nejvíc především sami od sebe, jeden od druhého,“ nabádal nás. Nepoučoval nás, jak co máme dělat, detailně nás vlastně ani nekorigoval. Svými zcela vzácnými a naprosto ojedinělými, přímými zásahy do kresby a později do malby se každého jen snažil vyprovokovat k tomu, „aby chápal přírodu ve vši její mnohotvárnosti a nejen v té nejjednodušší vizuální jevové podstatě“. Nezapomenutelným se stal jeho výklad z daleko pozdějších let, kdy jsme jednou malovali ve městě, v parku – a mezi stromy se prosazovala několikapatrová robustní budova tehdejšího „arbaitsamtu“ – úřadu práce. Obvyklý výklad o živoucích organismech stromů a o ptácích, žijících v jejich větvoví, doplnil ještě výkladem o prosvítající budově. „To nejde jen tak máznout barvu sem a tam,“ rozohnil se, „z toho, jak namalujete to stavení, musí být cejtit, že je to bytelná budova s několika schodišti, z tlustejch, cihlovejch zdí, že tam pracujou stovky lidí a další stovky jich tam denně přicházej, že v místnostech je těžkej, dubovej nábytek“. „Těžkej dubovej nábytek“ se pak stal součástí oblíbených komentářů, kdykoliv jsme si později vzájemně prohlíželi své krajinářské výtvořky a přitom výroky pana profesora s nevinnou, ale přece jen trochu škodolibou a pořouchlou radostí parodovali.

**046/ PROFESOR
VLADIMÍR HROCH
V KARIKATUŘE
JINDŘICHA KÜHNA**

**047/ VLADIMÍR HROCH
KORIGUJE ZDEŇKA
MÁČELA**

Další odpoledne jsme už stáli před malířskými stojany v ateliéru. Na pódiu uprostřed místnosti pózoval nahý mužský model a profesor Gajdoš nám dával první rady, jak se máme postavit, abychom na model dobře viděli, jak máme kresbu začít, jak si ji máme rozvrhnout a umístit v daném formátu, jak postupovat od celku

k detailu. Jeho rady byly velmi srozumitelně formulované, konkrétní a praktické. Občas doplněné vzpomínkou na vlastní studium na Akademii u Maxe Švabinského. Jeho pedagogické rady předával pan profesor i nám. Konkrétní rady doprovázel často ještě svými drobnými, instruktivními náčrtky na okraji balicího papíru, na který jsme kreslili a který jsme měli připevněný na normální, běžné rýsovací desce.

Pro cvičné kresby jsme totiž levným balicím papírem mohli nahrazovat dokonale, ale podstatně dražší kreslicí papíry značky Ingress. Obojí prodával ve své prosklené vrátnici školník pan Šoupal. U něj byly k dostání i všechny další malířské potřeby a materiály, později i na splátky, na dluh, podle solventnosti a případně i podle spolehlivosti kupujícího. Ve svém tlustém zápisníku, který nosil stále v náprsní kapse, si náš na první pohled dobrosrdečně vypadající kustod vedl velice pečlivé záznamy. O splácení dluhů však nemusel mít žádné obavy. Pravidelně asistoval totiž při týdenních výplatách, měl o všech studentech a jejich financích dokonalý přehled a měl také možnosti dlužníkovi jeho dlužné částky v krajním případě, pochopitelně „s jeho souhlasem“, ze mzdy zabavit.

Školní potřeby nebyl však jediný sortiment, který pan Šoupal vedl. U něj byly s mírnou cenovou přírážkou k dostání limonády, cigarety, obálky s dopisními papíry a možná ještě další drobné potřeby. V dobách, na které teprve přijde řeč, kdy cigarety byly na přiděl a k dostání pouze na tzv. tabačenku, nastala pro kuřáky nouze, přiděl nestačil a každá cigareta se sháněla těžko a hlavně draze. U pana Šoupala se ale náruživý kuřák vždycky alespoň na chvíli uspokojil. Na zoufalý dotaz „nemáš cigaretu?“ s upřímnou účastí sáhl do náprsní tašky, vytáhl „cigártašku“, rozevřel ji a s účastným gestem a povzdechem „Poslední...“ nabídl. V rozevřeném pouzdru trčela jediná, osamělá cigareta. Pochopitelně poslední cigarety se člověk vzdává jen těžce, a tak alespoň ať je za to náležitě kompenzován... „Poslední cigareta“ musela být, to dá rozum, o nějaký ten halíř, později už o nějakou tu korunu přece jen dražší – a pak ještě dražší a dražší. Za chvíli přišel s obdobnou žádostí další kuřák – a opět mu dobrosrdečný pan školník nabídl poslední. Za jedno odpoledne, když jsme se jednou rozhodli tyto obchodní transakce potají otestovat, takovýchto posledních se vyskytlo osm! Vyjasnili jsme si pak s panem Šoupalem vzájemné vztahy a bez jakékoliv psané dohody, tiše a nějak mlčky se dohodli, že si hru navzájem kazit nebudeme. Pak se z nabídky poslední cigarety stal oboustranně přijímaný rituál – a otázka zněla: „Nemáš ještě poslední cigaretu?“

Nejhorší časy pro vášnivě kuřáky pak nastaly, když už ani ta poslední cigareta doopravdy nebyla... Naštěstí já jsem mezi ty vášnivce nepatřil. Do Zlína jsem přijel jako naprostý nekuřák, avšak když mně přídělové hospodářství „vnutilo“ vlastní tabačenku a s ní zaručilo i naprosto pravidelný přísun cigaret, co jsem měl s nimi dělat? Začal jsem sám zvolna kouřit. Zprvu jsem ještě cigarety rozdával, abych je ale kamarádům prodával, na to jsem neměl tu pravou obchodnickou národu. A když jsem se takřka nepřetržitě ocital ve společnosti, kde se jedna cigareta připalovala od druhé, neodolal jsem a přidával se ke druhým. Ke kouření jsem však neměl nikdy tu opravdovou náklonnost a chutnat snad mně začalo až mnohem, mnohem později, poté když jsem již několikrát kouřit snadno a bez potíží přestal a zase znovu začal a když jsem pak místo cigaret začal kouřit výhradně doutníky. Za války, v době, kdy ale bylo všeho nedostatek, kouření se stávalo tou náhražkou, tou drogou, o které si její konzumenti bláhově mysleli, že jim pomáhá překonávat různé pocity nedostatku, dokonce snad i pocity hladu, které u mladých lidí za války nebyly nijak vzácné. A ty vážné výzkumy o masivní škodlivosti kouření, které se teprve dnes zveřejňují, tehdy ještě nikdo neznal a varování nikdo a nikde nepublikoval.

Je třeba se ale vrátit ještě daleko zpět, na sám začátek. Přízemní prostor, jehož součástí byla vrátnice, království páně školníkovy, se už za přijímacích zkoušek

048/ NA SLUNKU – PŘED ŠKOLOU.
ZLEVA CHAD, BARTOŠ, J. R. A APIS,
1940

měnil a po zahájení vyučování změnil v nejfrekventovanější místo celé školy. Tudy musel projít každý, kdo přicházel i vycházel, tam byla „úřední“ školní

informační, vývěsní deska, kde byl pro zapomnětlivé vyvěšen trvalý rozvrh hodin, tam se studenti dovídali i všechny jeho změny, mohli si přečíst různé důležité zprávy a především vzkazy a pokyny ředitelství. To byl prostor, kde se mohli studenti z různých ateliérů sejít o přestávkách ke krátkému vydechnutí a uvolnit se z vypjatého soustředění. Tam se domlouvaly večerní schůzky, upřesňoval mimoškolní program a velice často se i vymýšlely mnohé kousky, které zaváněly studentskou recesí, pojmenovávané tehdy módním, velice frekventovaným termínem kanadský žertík, šířícím se pravděpodobně z některého z velice populárních humoristických románů Jaroslava Žáka. Žákovy romány, např. „Z tajností žižkovského podsvětí“, nemohly být za protektorátu vydávány pod pravým jménem autora. Svě jméno jim jako údajný autor propůjčil malíř Vlastimil Rada, což věděli zasvěcení lidé, ale my obyčejní studenti jsme o tom neměli ani potuchy; snad až daleko později se i k nám cosi doneslo. Do té doby nám, jak si pamatuji, dělalo dobře na duši poznání, že i tak všeobecně známí malíři dovedou být navíc ještě autory tak zábavných knih.

Pro mladší generace, které si kanadské žerty a žertíky pamatovat nemohou a které neznají ani Žákovy romány, uvedu alespoň ve zkratce jednu tehdejší,

snad pak tisíckrát vyprávěnou a tradovanou anekdotu, která situaci, dávající podnět ke kanadskému žertu, popisuje a podstatu chování, známého tehdy pod pojmem „kanadský žert“, naprosto přesně vystihuje:

Ve vlaku jedou dva muži, snad přátelé, stojí u otevřeného okna a dívají se na ujíždějící krajinu. První muž praví tomu druhému: „Máš klobouk?“ – „No ano, mám klobouk,“ odpoví tázaný. První muž uchopí klobouk druhého muže, strhne mu ho s hlavy a vyhodí z otevřeného okna. „Nemáš klobouk,“ dodává.

Také u nás se někdy takový klobouk, ve skutečnosti i v přeneseném slova smyslu, nebo i jiné osobní předměty jako zástupný symbol klobouku z anekdoty, stávaly předmětem náhlého zájmu kamaráda a vyústily pak v ne jeden drsný kanadský žertík.

(Moje poznámka pro dnešní čtenáře: Oba mají na hlavách klobouky, chodit bez klobouku, bez pokrývky hlavy, bylo totiž před léty nemyslitelné, prostě to snad tehdy ani nikoho vůbec nenapadlo. Někoho, někdy v letních měsících, ale vskutku jen a jen zcela výjimečně. Konečně už i jen těch několik fotografií, kterými své vyprávění zde doprovázím, snad docela názorně toto mé tvrzení přesvědčivě dokládá. Nošení klobouku za války možná mělo někdy i jakýsi trochu symbolický charakter. Začali jsme také koncem války obdivovat mimo ruskou i americkou kulturu, filmy a hudbu, americkou literaturu, romány, a s nimi také poznávat i určitý styl života obyčejného, prostého pracujícího Američana. Nepochybně jsme narazili na staré americké lidové rčení o klobouku, či výrok kohosi, že „tam, kde pověsíš klobouk, tam máš svůj domov“.)

Kanadské žertíky 30. a 40. let a studentská recese byly takřka synonymy pro podobnou činnost a neměly daleko k prvním projevům hnutí DADA z počátku století a z 20. let, o kterých jsme se dočítali v odborné umělekohistorické literatuře nebo v uměleckých časopisech. Případalo nám to příhodné, když jsme se sami dokázali podílet na kouscích, které už před léty, v době, kdy jsme se teprve narodili, charakterizovaly mladé umělecké prostředí a odlišovaly „pravé“ umělce od posmívaných měšťáků. Své vzájemné chování jsme přizpůsobovali podnětům, které se nám líbily a jejichž akceptováním jsme vytvářeli jakési mimikry vůči prostředí, v němž jsme se pohybovali. Měli jsme nacvičenu řadu zkratkovitých symbolických projevů, kterým nikdo nerozuměl než my sami. Řada podnětů přicházela, jak už jsem se několikrát zmínil, buď z filmů, nebo z literatury. Tak například v době, kdy po našich ložnicích, doprovázen mimořádným zájmem a oblibou, koloval humoristický román Františka Rachlíka Pozdrav Pámbu pane Randák, nezdravili jsme se jinak než „Pozdrav Pámbu pane Babraj – Pozdrav Pámbu pane Štolfa – Pozdrav Pámbu pane Rajlich“ atd. Ve Velkém kině, kde o přestávce večerního představení bylo nutné osvěžit již

**049/ PROFESOR RICHARD
WIESNER V KARIKATUŘE
JINDŘICHA KÜHNA**

nedýchatelný vzduch, nastoupili podle našeho vidění prizmatem Rachlíkova vyprávění „zaměstnanci firmy Sýrius“ a rozstříkovali nad hlavami diváků „lesní vůni“. Po čase, když jsme se některých výrazů dostatečně nabažili a když jsme jejich pomocí uvedli v omyl alespoň několik nezasvěcenců, rachlíkovsko-randákovské stylizace ustoupily a nahradily je nové, tentokrát třebaš chaplinovské, nebo burianovské, později poláckovské, jirotkovské, jindy haškovské atp.

Nezbývá ale než opustit naše chování a vrátit se ještě zpět do prvních dnů výuky a vzpomenout si i na další ho-

diny vyučování, na další děje a na jejich hlavní protagonisty. Figurální kreslení bylo rozděleno do dvou oddělení. Mimo kreslení celých postav, které jak jsem už v předešlých řádkách vylíčil, vedl profesor Gajdoš, na rozvrhu hodin jedno odpoledne zaujímal kreslení portrétů. Vedl je profesor Karel Putz, podle nás velmi mladý a soustředěný muž a znamenitý grafik a kreslíř, s jemnou linkou a citlivostí vůči detailům obličeje. Prokazoval to na vlastních kresbách těchto detailů a komentoval tak jimi svá uměřená slova výkladu. Korigovaná studie tváře pózujícího modelu byla po několika korekturách olemována řadou jemných kreseb očí, na ty kladl největší důraz (oko – do duše okno), ušních boltců, úst, nosních chřípí, pramínků vlasů atd.

Musím zaznamenat, že profesor Putz ve Zlíně dlouho nevydržel a že odešel z profesorů jako první, snad ještě před koncem pololetí; důvody jsme neznali a neznám je ani dnes. Portrétní kreslení po něm převzal profesor Richard Wiesner, mánesák, malíř dlouho školený a žijící v Paříži; jeho práce jsme znali z reprodukcí a brzy jsme je měli možnost poznat důvěrněji na výstavách Zlínského salonu umění. Wiesnera víc než detaily zajímala celá charakteristika obličeje, jeho výraz, atmosféra, do níž je obalena hmota hlavy. Pokud někdy zcela vzácně nám něco předkresloval, nekreslil, ale maloval uhlem, učil nás

využívat celou obrovskou škálu sytosti a valérů černě, kterých lze při použití „tak báječného malířského prostředku“, jako je uhel, využít. Richard Wiesner dělal dojem trochu roztržitého profesora asi tím, že byl silně krátkozraký a nosil těžké brýle s viditelně silnými dioptrickými skly. Své časté korektury rád občas doprovázel krátkými a velice zajímavými vzpomínkami na Francii, na Paříž, na známé malíře a další umělce, se kterými tam přišel do styku. Za manželku měl sličnou černoookou Pařížanku, kterou jsme i my studenti brzy poznali osobně a později poznávali na portrétech vystavovaných na různých výstavách ve Studijním ústavu. Ovšem i Wiesner se se Zlínem, s Baťovými závody a s naší školou poměrně brzy k naší lítosti rozešel, nevydržel až do konce války a vrátil se do Prahy.

Po Wiesnerově odchodu si jeho závazky, myslím, rozdělili profesori Gajdoš a Kousal. Malíř Josef Kousal byl svým osobním projevem nejméně nápadný, nemluvil hlučně, negestikuloval přehnaně, držel se, jak se mi zdá, stále trochu v pozadí. Když se však dal do rozhovoru, jeho zasvěcený, ale na první zdání suchý výklad se během několika vět začal měnit, nabýval na emocionálním zabarvení, aby nakonec i v podání řeči vyjadřoval mimořádné osobní zaujetí pro diskutované téma. Znali jsme Kousalovy obrazy především z výstav, pamatuji se na jeho dětské i ženské portréty, které nás studenty překvapovaly především vynikajícím malířským zpracováním, kombinací živého, značně uvolněného malířského rukopisu s vizuální náročností na podání reality zobrazovaného jedince. V prvním ročníku jsme profesora Kousala měli na „reklamní malování“. Nevěděli jsme, zda má s reklamou nějaké zkušenosti, patrně velkou část svých názorů formoval až při samotné výuce, kde se snažil především aplikovat ryzí malířské prostředky do zobrazení vůdčích motivů, které především na plakátě měly být hlavními vizuálními upoutávkami. V jeho hodinách jsme tedy malovali kompozice, které měly charakterizovat některé konkrétní okruhy motivů, jako např. dovolená, koupání v létě, pouštění draka na podzim, dětské zimní radosti, velikonoční zvyky apod. Že sám tento druh malby ovládá, prokázal na skicách pro baťovskou reklamní kampaň Léto 1941 (nebo 1942?). Jako ústřední motiv namaloval živým malířským rukopisem zajímavou sestavu obilních klasů a polních květin, vlčích máků, chrp a kopretin. Možná to byl jakýsi dožínkový věnec, který skrýval každému Čechovi jasný jínaj: červeno-modro-bílá barevnost květin lehce symbolizovala české národní barvy. Ski-ci byly řediteli firmy schváleny a u Školy umění, respektive u profesora Kousala bylo objednáno vypracování velkého baťovského čtyřplakátu. K vypracování definitivní verze 1:1 si pan profesor přizval ještě naše spolužáky Máčela a Peňáze a sám namaloval velice sugestivní obraz onoho dožínkového věnce. Maloval

**050/ PROFESOR KOUSAL PŘI
MALBĚ HLAVNÍHO MOTIVU BA-
ŤOVSKÉHO PLAKÁTU PRO LETNÍ
KOLEKCI OBUVI, 1942**

štětcem temperovými barvami, s pří-
znávanými tahy malířského štětce.
Malířské provedení se líbilo nám,
ale ředitelské konferenci se nelíbilo,
pánům ředitelům se zobrazení věnce

zdálo být moc moderní, příliš malířské, doporučili plakát vrátit a autora požádat, aby malbu jaksi uhladil, zlidověl, dal jí víc líbivosti. Pan profesor chtěl jakékoliv úpravy odmítnout, ale byl asi ředitelem školy přemluven, pro školu se tu jednalo o velkou zakázku, a nakonec s opravami souhlasil. Ve zpracování konečné verze pak nechal volnou ruku Františku Peňázovi a ten, máje letité zkušenosti z reklamního oddělení, pomocí stříkacích pistolí malířský štětcový rukopis při naprostém zachování původní malby jen zklidnil, místy uhladil, ostré rozhraničení ploch převedl do ztracena, malované pozadí zbavil šmouh a stop po štětcí. V tomto pojetí byl už plakát dokonce s nadšením schválen, pan ředitel Kadlec u vedení opět zabodoval. Plakát byl vytištěn a hlavní motiv aplikován do všech tiskovin doprovázejících tohoroční baťovskou letní reklamní kampaň.

Ještě další opravdu velkolepou a zdařilou malířskou realizací, na kterou si pamatuji, se profesor Kousal jako vynikající figuralista ukázal nejen nám, ale celé zlínské veřejnosti. Někdy na začátku 40. let majitel cukrárny u Malotů rekonstruoval a přebudovával svou trochu zastaralou provozovnu na moderní taneční kavárnu a cukrárnu. Nad prodejnou a cukrárenským posezením v přízemí vznikala v 1. patře kavárna či vinárna s místem pro orchestr a s tanečním parketem, na kterém se bohužel v té době již tančit ale nesmělo. V poměrně podlouhlém a úzkém prostoru, kolem tanečního parketu uprostřed místnosti byly rozmístěny intimní polstrované boxy, naproti oknům do ulice byla čelní stěna, kterou si pan majitel přál vyzdobit malbou s tanečním motivem. Profesor Kousal úkol převzal a s velkorysostí pojal stěnu jako jakousi falešnou vitráž a na skleněné tabule průsvitnými, asi acetonovými barvami namaloval obraz dynamického pohybu tanečnic s vířícími šaty a závojem. Připadalo mi to jako zvětšenina určitého detailu jakési španělské nebo snad balkánské či jiné exotické tanečnice. S prováděním malby profesorovi pomáhali studenti, mám dojem, že se zúčastnili Šimorda, Kostlán a snad ještě někdo další. Vzpomínám, jak v ateliéru stály na zvláštních provizorních stojanech opěry ohromné tabule silného skla, na které pan profesor s pomocníky nanášeli barvy ručními tiskařskými koženými a gumovými válečky a kresbu obrysů, prováděnou tradičními štětci, kombinovali s barevnými plochami nanášenými roztíráním různě širokými válci. Stopy válců vytvářely zajímavý rukopis a strukturu malovaných ploch a celkově propůjčovaly malbě jakousi svěžest a nezvyklost pohledu. Malba i její instalace dopadla výborně, k vytvoření potřebného, uvolněného prostředí v hudební kavárně znamenitě přispívala a přispěla i k tomu, že jsme jako jednotlivci dost často jejích prostorů využívali pro své schůzky a zábavy. Jaký byl a je osud samotné malby, jak dopadla po válce, kde malovaná skla skončila a zda se zachovaly alespoň návrhy nebo prováděcí karton nebo nějaká jiná dokumentace, to už nevím.

Obdobně byl malířským úkolem výzdoby interiéru také pověřen profesor Richard Wiesner. Osudy jeho malby ale byly daleko nešťastnější než Kousalovy „tanečnice“, a když na to dnes vzpomínám, napadá mě, zda právě tyto osudy nebyly tou pravou příčinou, proč Wiesner tak brzy k naší lítosti ze Zlína odešel. Rovněž v raných 40. letech se rekonstruoval zlínský zámek a pro místnosti, které údajně měly sloužit pro jakousi klubovnu, byla u profesora Wiesnera objednána malba jedné čelní stěny. Pan profesor navrhl figurální scénu, kterou také provedl temperou na suchou omítku, al secco, přímo na čelní stěnu pod klenbou místnosti. Jako spolupracovníka si pozval Vojtěcha Štolfu, který byl vyučený malíř pokojů a dekoratér a panu profesorovi se při realizaci nástěnné malby

stal velice platným pomocníkem. Malbu samotnou jsme ale neviděli, jedině se pamatuji na fotografii z provádění, kterou měl Vojta a na níž je zábavný záběr, kde jak profesor, tak student mají na hlavách obvyklé malířské papírové čepice, složené z novin a se štětcem v ruce pilně pracují na malbě. Samotnou malbu jsme nemohli vidět, protože zámek zabrali Němci a z klubovny se stalo kasino, které podle ústně šířených zpráv využívali hlavně příslušníci zlínského gestapa, důstojníci wehrmachtu a vedoucí činitelé dalších německých okupačních úřadů. Zda Wiesner už věděl, že místnosti s jeho malbou budou používat gestapáci, dříve než malbu dokončil, nevím. Podle Vojty Štolfy nevěděl, byl tím prý velice překvapený a rozčilený. Malba však byla už hotova. Co na ní bylo, nevybavuji si ani podle fotografie, byla to zřejmě nějaká alegorická scéna s několika dívčími postavami. O tom, jak po skončení války tato Wiesnerova práce dopadla a zda se vůbec konce války dočkala, to mně také už není vůbec známo.

Do naší malířské výuky ještě velmi podstatně zasahoval malíř Karel Hofman, brzy všemi, nejen studenty, přezdívaný Kadela. V době, kdy jsme přišli do Zlína, byl ještě velmi mladý, ročník 1906, třiatřicetiletý, teprve nedávno dokončil s vyznamenáním stipendijní studia na Akademii v Římě. Jako mladý, již úspěšný a především perspektivní umělec, byl Karel Hofman najat ředitelem Kadlecem, přesně v duchu intencí vedení závodů, aby při formování pedagogického sboru dostávali přednost mladí umělci, neopotřebovaní, pružní a hlavně schopní ještě svého vlastního rozvoje. Nám studentům ovšem připadal Hofman mnohem, mnohem starší, než ve skutečnosti byl. Bylo to asi také tím, že byl přesvědčeným zastáncem a propagátorem popisného způsobu kresby a malby, a to nejen při studiu, ale ve veškerém umění vůbec. Jeho hodiny byly vedeny pod názvem „věcné kreslení“ a „věcné malování“ a ten původní záměr, abychom se naučili ovládat malířské nástroje tak dokonale jako staří mistři a abychom si osvojili exaktní způsob malby dříve, než vše podřídíme svým názorům, své koncepci, svým pocitům, ale i cizím vlivům, vlivům okolí, prostředí a módy nebyl tak docela scestný a celkem jsme jej s pochopením přijímali. Nevadilo nám, že pan profesor Kadela tak vehementně propaguje popisné malování, horší bylo, že se občas projevil jako „poděs“ a že se jeho korigování blížilo nevypočitatelným scénám, které se u leckoho se slabými nervy mohly změnit v prožívání traumat. Vzory, o kterých nám pan profesor referoval, holandští malíři báječných superrealistických zátiší 16. a 17. století, jsme si dokonce oblíbili, své osobní závěry z toho jsme ale zaměřili úplně jinam. Nejzajímavější na celém tom vztahu učitel – žák bylo, že samotná Hofmanova malba, jeho sice realisticky viděné, ale poeticky laděné, trochu posmutnělé valašské kopce i krajiny z okolí Zlína a obrazy zlínského parku nám docela imponovaly. Převládající šedomodrý kolorit zim-

051/ PROFESOR LUDEK HAVELKA

ních a předjarních krajin, tlumené tóny hnědí a zelení jsme často dopodrobna studovali, právě tak jako každý tah jeho štětce při vytváření zasněžených větví v bohatých korunách stromů. Chtěli jsme se dobrat toho nejlepšího, co se nám z jeho slov a z jeho malby dostávalo v jakémisi možná jen zdánlivém rozporu.

Z našich profesorů jsme my malíři a grafici věděli

nejméně o sochaři Luděku Havelkovi. Ve vyučování jsme se s ním nesetkávali, potkávali jsme ho sice denně, podrobněji jsme však znali jeho způsob vyučování a všeobecné názory na umění pouze z vyprávění spolužáků na sochařském odboru. Byl mezi ostatními profesory, podobně jako Josef Kousal, svým chováním spíše nenápadný a ani jeho práce, pokud jsme je mohli vidět na výstavách, nepřekročily hranice nápadnosti. Byly to většinou drobnější, nekomplikované kompozice jednotlivých figur, plastiky s velkou mírou vnitřního napětí a s vynikající modelací. Když jsme na sebe někde na chodbě narazili a dostali se do hovoru, choval se přátelsky a pokud možno neutrálně, nevnucoval nikomu své názory, i když někdy, pokud jsme se připlétli k vzrušené debatě, dokázal je přesvědčivě obhajovat.

Mám-li dál probrat osobnosti našich profesorů, opakovaně mě napadá v této souvislosti jedna již zmíněná myšlenka. Všichni byli poměrně velmi mladí, zřejmě nadějní v perspektivách svého vývoje. Asi byli tak vybíráni, odpovídalo to baťovským tendencím dávat přednost mladým, perspektivním silám, dávat přednost elánu mládí před zkostnatělými zkušenostmi stáří. Jednou z výjimek se zdálo být angažování již všeobecně známého a uznávaného brněnského grafika Eduarda Miléna, který přišel do Zlína v r. 1941, tedy později než ostatní. Měl tehdy již 50 let a i my studenti jsme ho už znali. Byl nám znám z Lidových novin, které jsme z dostupného denního tisku četli nejčastěji a kterým, jak jsme

věděli, vtiskl jejich opravdu výjimečnou grafickou tvář a které léta doprovázel svými kreslenými ilustracemi. Ve škole nás Eduard Milén zaujal svou náročností, jasně formulovanými požadavky a celkem vzato přísným přístupem ke všem svým studentům. Zkoušeli jsme u něj naučit se řemeslu grafika, učili jsme se základní grafické techniky, od linorytu a dřevorytu přes suchou jehlu a lept až k technicky náročným akvatintám a mezzotintám.

Později, už v „grafické speciálce“, ve které nás zůstalo šest, jsme se jeden zimní semestr měli zabývat speciálně knižní ilustrací. První hodinu po prázdninách, kdy přijel z Brna, přinesl s sebou do ateliéru poměrně dosti velký, dobře zabalený balíček a teprve po úvodním proslovu jej rozbalil. Celých těch deset minut nebo čtvrt hodiny nás udržoval v napětí, co se v balíčku skrývá. Zvědavost na jeho obsah stupňoval ještě tím, že při svém výkladu občas jako na potvrzení svých slov na balíček prsty výrazně poklepal. Po rozbalení obalového papíru se objevilo šest útých, tištěných sešitů, které na první pohled ničím zvláštním na sebe pozornost neupoutávaly. Byly to ale bibliofilsky zpracované a s velkou péčí vytištěné přílohy časopisu českých grafiků Hollar, povídky českých autorů ilustrované vynikajícími českými grafiky některou z dvou klasických grafických technik, dřevoryty nebo litografiemi. Každý dostal jednu povídku a do příští hodiny jsme si ji měli přečíst a připravit si koncept, případně už ukázky vlastních ilustrací, kterými povídku doprovodíme. Každého z nás si pan profesor otipoval a vybral mu autora a text, o němž předpokládal, že mu bude „sedět“, že bude odpovídat jeho talentu a jeho schopnostem. Teď teprve jsme si uvědomili, proč se pan profesor před prázdninami na konci vyučování tak dlouho probíral našimi školními studiemi a skicami a proč měl zájem, abychom mu ukázali také kresby, které jsme „spáchali“ mimo školu, a proč je tak dlouho soustředěně pozoroval a několikrát za sebou se k nim znovu a znovu vracel. Mně vybral Fráňu Šrámka „Klavír a housle“ s dřevoryty Karla Tondla. Jiní dostali Andersenovy „Císařovy nové šaty“ s litografiemi Hugo Boettingera, Nerudovy „Večerní šplechty“ ilustrované litografiemi Adolfa Kašpara a Erbenovu pohádku „Jirka s kozú“ s dřevoryty Cyrila Boudy. Já sám jsem „mým“ Šrámkem nebyl nijak nadšen, pro ilustraci se mi tehdy zdál text málo dramatický. Nebyl to pro žádného z nás snadný úkol a od pana profesora jsme tehdy dost vytrpěli. Cílevědomě nám přinesl tyto vzorové, trochu již historické příklady zřejmě proto, aby nás přiměl hledat oproti těmto vzorovým příkladům jiný postoj k textu, svůj vlastní postoj a neusnadňovat si práci „opisováním“. Každý takový jen náznak povrchního přejímání cizího řešení velmi tvrdě kritizoval a přímo pranýřoval. Učil nás přemýšlet nad texty a pak teprve je ilustrovat umělecky adekvátní ilustrací, provedenou samozřejmě tak, aby byla schopná kvalitní reprodukce a tisku a nebyla samoúčelným, sice

krásným, ale zcela nepoužitelným artefaktem. Já sám jsem zůstal u normální perokresby tuší, připravované pro reprodukci pomocí zinkového štočku. Nezdál jsem se být dost technicky zdatný k tomu, abych mohl použít některou z klasických grafických technik, které jsme se nedávno pokoušeli zvládnout a naučit se je technicky provádět. Nakonec můj úmysl byl schválen, a pokud si vzpomínám, přes řadu kritických výhrad jsem v hodnocení pana profesora nakonec nedopadl nijak špatně.

Při vzpomínkách na Eduarda Miléna nemohu ovšem pominout jeho návrhy plakátů pro firmu Baťa. Pomáhali jsme mu je v grafické dílně, mezi studenty přezdívané „pajcdílňa“, realizovat. Byly to ryzí grafické projevy plakátového umění, u vedení firmy však nemohly najít a nenašly valného porozumění. Baťovské plakáty pocházející z reklamního oddělení patřily v celostátním prostředí k lepšímu průměru a nikdy pod něj nepoklesly, jak bylo v té době běžné v každodenní reklamní produkci. Technicky, řemeslně byly zpracovány bezchybně a zachovávaly si vždy svou obvyklou míru dobrého vkusu, ale nic navíc. Velká mezinárodní výstava vybraných plakátů, kterou prý firma uspořádala a nainstalovala na ohromné plakátovací plochy podél 12 km dlouhé trasy silnice z Otrokovic-Baťova do Zlína, někdy asi v roce 1936, o které jsem slyšel několikrát referovat a vyprávět od pamětníka, kolegy Peňáze, měla u vedoucích představitelů a u zaměstnanců a vedoucích reklamního oddělení zřejmě jen slabý ohlas. Na výstavě prý byly prezentovány vynikající plakáty anglické, švýcarské, holandské, japonské, ze Spojených států a snad ještě i z dalších zemí. Noviny prý o umělecké a všeobecně kulturní úrovni vystavené reklamy psaly v superlativech. Tím ale, jak se zdá, vše skončilo. Ředitelům firmy i vedení reklamního oddělení se totiž stále zdály ryzí grafické plakáty málo líbivé, prý málo lidem vstřícné a srozumitelné a přespříliš „umělecké“. Také žádný z Milénových návrhů nebyl nikdy přijat a vytištěn. Zato plakát pro V. Salon, o kterém rozhodovalo jen samotné ředitelství školy, byl vytištěn, vylepen a vytvořil nádhernou propagační pointu výstavy. Plakát jsme v naší pajcdílně obdivovali a dlouhou dobu jej měli vyvěšený na stěně. Daleko předčil veškeré plakáty, které v té době zaplňovaly výlepní plakátovací plochy. Dodnes jej vidím před očima – jednotlivá dekorativně zformovaná a výrazně modernizovaná písmena patkové antikvy v názvu výstavy byla umístěna do samostatných barevných čtverečků a ty vytvořily dva zajímavé řádky hlavní

plakátové upoutávky. Celková kultivovaná barevnost – od stříbrné šedé přes okra oranžovou až k slabému nádechu červené – nemohla být lepším a důstojnějším průvodcem velké kulturní

**052/ JAN RAJLICH: ILUSTRACE
(F. ŠRÁMEK: KLAVÍR A HOUSLE,
ŠKOLNÍ PRÁCE, PROF. MILÉN),
1943**

**053/ MODELOVÁNÍ, JAN
HABARTA, 1942**

**054/ V SOCHAŘSKÉM
ATELIÉRU SE ZÁTIŠÍM
S HUDEBNÍMI NÁSTROJI.
VPŘEDU JAN HABARTA
A DÁLE ZLEVA MIRKO
VÁCLAVÍK, ZDENĚK KOVÁŘ,
KONRÁD BABRAJ A AMBROŽ
ŠPETÍK, 1942**

**055/ VE ŠKOLE,
MODELOVÁNÍ. JIŘINA
TLUSTÁ PORTRÉTUJE
MODELKU ALICI, 1942**

události. Nebyl to jediný Milénův plakát, na kterém jsme spolupracovali, vzpomínám ještě na plakát pro Zlínské klavírní trio, který svou srozumitelnou symbolikou – použitím tří not na pěti linkách hudební osnovy, jasně členěnou kompozicí, svou lapidární, grafickou jednoduchostí a barevnou přehledností, černá, bílá (stříbrná), červená, výrazně ovlivnil mé budoucí chápání umění plakátu. Dodnes pro sebe oceňuji zlínské Milénovy pedagogické projevy a vlivy jako stěžejní podněty, které zásadně formovaly mé daleko pozdější rozhodnutí věnovat se cele dráze grafika-designéra.

Ve svých začátcích jsme se ještě nemohli pochopitelně rozhodnout, jak a jakým směrem zaměříme své usilování, jaký obor umělecké činnosti si zvolíme. Všechny zasvěcené pohledy do uměleckého prostředí a do životů námi obdivovaných a milovaných umělců nás neustále vzrušovaly a jako mladé lidi někdy i sváděly k následování nebo jen k pouhému napodobování. Hltali jsme informace z časopisů, které se nám dostaly do rukou. Na rozšíření uměleckých časopisů a literatury mezi námi studenty měl největší zásluhy profesor Jaška, který nás obvykle informoval o knižních novinkách a přímo i zprostředkoval jejich objednávky u knihkupce Straky z pasáže Černá růže v Praze. Nosíval v kapse svého kupodivu vždy čistého, neposkvrněného bílého pracovního pláště obvykle jednu, dvě knížky a na setkání je studentovi, o jehož zájmu věděl,

056/ PROFESOR JIŘÍ JAŠKA NA KRESBĚ JOSEFA KOUSALA

půjčil, nabídl ke koupi nebo slíbil objednat. Při některých zajímavých titulech, po nichž ještě doma ve své knihovně občas sáhnu, vzpomenu na profesora Jašku s vděčností. Jinak ale nutno říci, že nebyl z profesorského sboru tím z nejoblíbenějších. Jeho ironické až sarkastické poznámky jak při korigování, tak na běžné naše chování některým spolužákům příliš neseseděly. Týkaly se nejen sochařů, ale i nás malířů a grafiků. Profesor Jaška

vedl přípravečový jednorozční kurz modelování pro malíře a grafiky, do kterého jsem byl zařazen. Jiní chodili do téhož modelování k profesorovi Havelkovi. V modelování jsme se naučili nejjednodušším základům, jak se připravit na modelování, jak odhadnout a rozvrhnout stavbu kostry plastiky a jak si ji vyrobit. V hodinách modelování jsme se učili jednak zacházet s hlínou a dalšími sochařskými materiály, ale hlavně jsme prohlubovali svoje poznání prostoru a hmoty. Učili jsme se to na jednoduchých, ale výrazných tvarech několika věcí sestavených ve vzájemných kontrastních vztazích do zajímavého zátiší. Většinou jsme na pódiu měli hudební nástroje, kytara mezi nimi hrála hlavní roli. Jak už jsem se dříve zmínil, pan profesor míval při korekturách především slovní výklad, do práce s hlínou nezasahoval, pokud se pamatuji, takřka nikdy. Jeho korekturní poznámky byly krátké, výstižné, často osobní a dosti jízlivé, ale trefné.

V dalších ročnících jsme profesora Jašku mívali na tzv. pohybové kreslení. To bylo sice kreslení podle skutečnosti, podle modelu, ale model se pohyboval, pózoval nikoliv ztuhle, ale při nějaké reálné činnosti a úkolem studenta bylo cvičit paměť a schopnost zafixovat na papíře figuru v pohybu, který už před několika vteřinami nebo minutami odezněl. Pohybové kreslení bylo u nás dost oblíbené a jeho výsledky, běžně nazývané pohybovky, bývaly leckdy mnohem expresivnější a zajímavější a o talentu kreslíře vypovídaly daleko víc než upracované a do detailů propracované figurální studie.

Ještě k „osvětové“ činnosti pana profesora. Na jeho doporučení jsme odbírali mánesovské Volné směry a oblíbené monografie Prameny, spolkový časopis

a sborníky Život, které vydávala pražská Umělecká beseda. Někteří měli v oblibě konzervativnější časopis Jednoty výtvarných umělců Dílo. Pravý rozruch způsobilo, když někdo ze studentů v antikvariátech objevil a do školy donesl starší číslo francouzského časopisu Cahier d'Arts. Jak je vidět, rozsah zájmů, které ovládaly život ve škole, byl neobyčejně rozsáhlý a nevyhýbal se ani těm nejkrajnějším polohám, které si našly své interprety. Cokoliv nového se objevilo, ať to byly umělecké monografie a alba, úvahy o umění, životopisná literatura, anebo i jen jednotlivé reprodukce, vše okamžitě kolovalo od jednoho k druhému a stávalo se jakýmsi kolektivním duchovním vlastnictvím. Nejvýrazněji se tak kolem 42. a 43. roku projevila uhrančivá vlna surrealismu, zprostředkovaná snad nejdříve poezií Vítězslava Nezvala. Brožované svazky v obálkách Štýrského a Toyen šířily „nákazu“, kterou jen u těch méně imunních a vnímavějších dokonala monografie Štýrského a Toyen vydaná u nakladatele Borového asi v r. 1938. Rovněž brožovaná publikace „Co je to surrealismus“, soubor několika přednášek André Bretona s předmluvou Vítězslava Nezvala, vydaná nedávno v Brně, se objevila v čtenářských kruzích těch nejdychtivějších spolužáků.

Vědělo se o nedávné surrealistické minulosti profesora Makovského a těm poučenějším nedávala spát. Pan profesor, který již stál jinde, ani slovem o svou minulost nezavadil a zeptat se jej přímo se nikdo neodvážil. Objevem proto bylo několik starých čísel Volných směrů, v nichž byly reprodukce starších Makovského surrealistických děl a pak jedno číslo se zajímavou reportáží z návštěvy výpravy českých umělců v Sovětském svazu. A z ní zejména pasáž interpretující kritické poznámky Vincence Makovského na pomníkové sochy V. I. Lenina, které tehdy pronesl na adresu ruských sochařů. „Faldy na nohavicích, hošánkové, to není to nejdůležitější, na co se má sochař při takovém díle soustředit,“ cituji podle své paměti. Inkriminované číslo Volných směrů šlo jak na dračku a taky tak po absolvování celého cyklu, když prošlo rukama osazenstva tří ložnic na koleji, jako po opravdové dračce vypadalo. Ne všichni ovšem byli nakažlivostí surrealismu zasaženi. Nejvíce ovlivněn byl snad Václav Chad, dále Miroslav Šimorda, krátce i František Chmelař a nejhluběji spolužák z mladších ročníků Čestmír Kafka.

Mezitím se vyučování rozběhlo na plné obrátky nejen v ateliérech, ale i v učebnách ve druhé budově Studijního ústavu I, kam vždy bylo nutno rychle se ze školní budovy ve Studijním ústavu II přesunovat. Když přšelo, litovali jsme, že ještě nebylo realizováno projektované propojení všech tří budov na kopci nad Zlínem, obou Studijních ústavů a Památníku Tomáše Bati, prosklenými koridory.

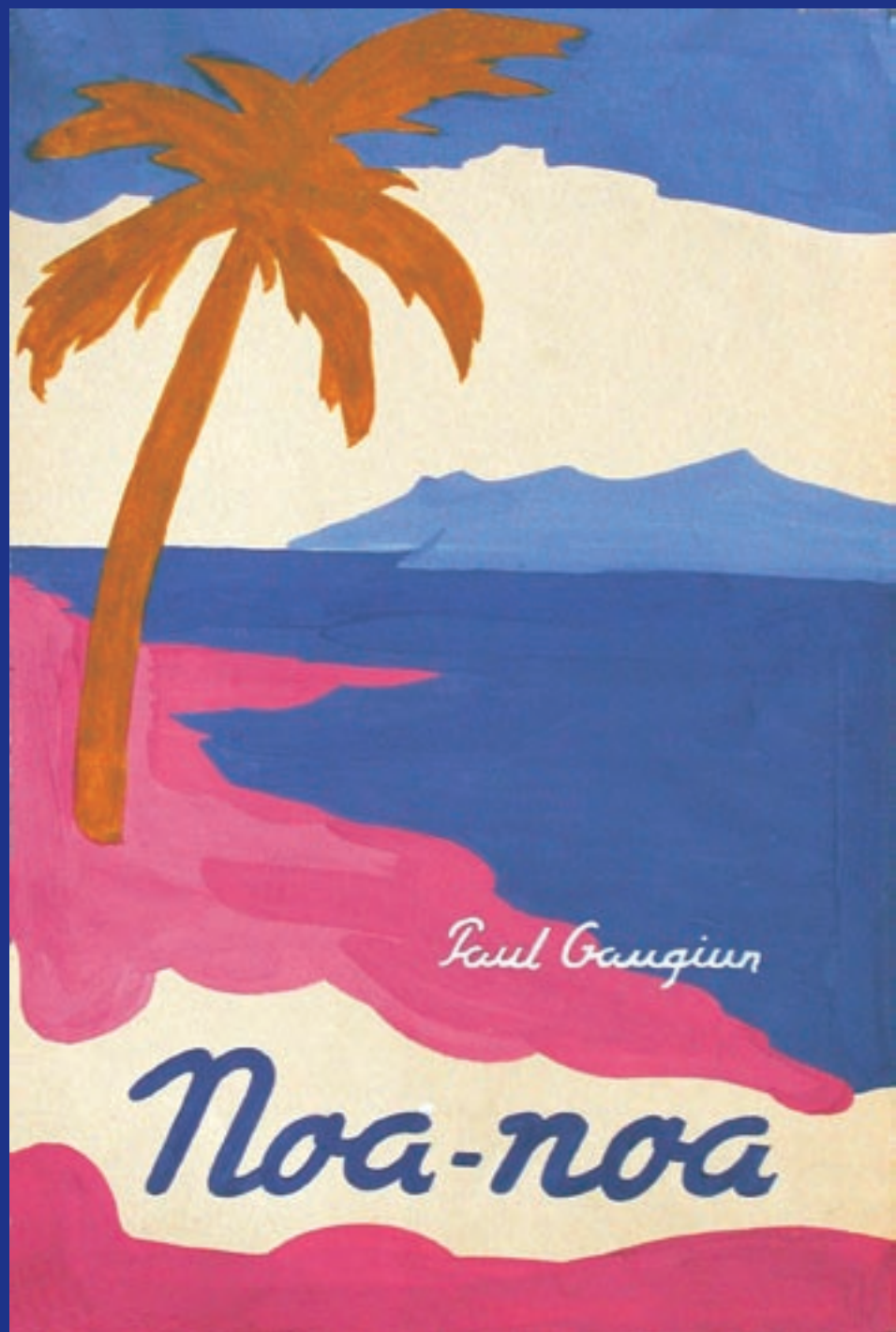
Pro teoretické přednášky byly vyhrazeny až pozdní odpolední a večerní hodiny (nebylo vzácností, když naše přednášky končily až v 19 hodin) a zejména celé soboty, kdy se ve fabrice nepracovalo. Tomáš Baťa zavedl volné víkendy pro celou továrnu. Když jsem v létě 1939 do Zlína přišel, o sobotách se nepracovalo. Volno v sobotu a v neděli, to byl pro mne jeden z těch mnoha divů, se kterými jsem se ve Zlíně na každém kroku seznamoval a které mě udivovaly a překvapovaly. A nejen mě, v celém tehdejší Československu se nikde jinde než ve Zlíně podobná pracovní opatření a volna nevyskytovala.

Na teoretických přednáškách se na nás od prvních okamžiků valila lavina informací, která, jak se nám zprvu zdálo, hrozila, že nás určitě brzy zahltí a uduší. Naštěstí přednášející většinou rychle nebezpečí poznali a svůj způsob předávání vědomostí se snažili přizpůsobit možnostem studentského kolektivu, věkem i dosavadním vzděláním velice nesourodého. Někteří z přednášejících, jak si dnes uvědomuji, ačkoliv byli na slovo vzatí odborníci ve svém oboru, v pedagogické praxi byli zřejmě sami nováčky a v přístupu ke studentům a v pedagogickém projevu teprve hledali své optimální vyjádření. My jsme ovšem těžko mohli něco poznat a také jsme nic nepozorovali, zvláště když nás přednášená látka opravdu zajímala. Jako své nejmilejší přednášky mohu ještě i dnes označit dějiny umění podávané přehledně a s nadhledem historikem umění Albertem Kutalem, který do Zlína dojížděl z Brna. Přednášky profesora Kutala neoplývaly žádnou suchou teorií, základem byly promítané diapozitivy charakteristických příkladů a vybrané reprodukce děl nejvýznamnějších umělců, kteří v daném historickém úseku dějin pracovali. Některá stěžejní díla pan profesor dokázal podrobit tak zajímavému rozboru, že nám pak nejen natrvalo utkvěla v paměti, ale často i jen samotný výklad některých detailů probíraného uměleckého díla nám dokázal pomáhat i v praktickém rozmyšlení nad zaměřením a náplní vlastní konkrétní práce. Také anatomie lidského těla se stala v popularizovaném podání primáře Baťovy zlínské nemocnice Černoška hned v úvodu studia velice potřebným a využívaným předmětem. Některé základní anatomické znalosti byly totiž pro úspěšné zvládnání současně praktikovaného figurálního kreslení pochopitelně naprosto nutné.

Nejméně přitažlivým předmětem se hned od prvních hodin jevila nauka o materiálu, přednášená chemikem dr. Kurašem. I když se pan profesor občas snažil oživit své výklady různými zajímavými historkami, přece jen v nich převažovala suchá chemie, fyzika a zase chemie.

I když jsme snad rozuměli tomu, že každá úspěšná lidská činnost se musí opírat o vědecké poznání, o historické

**057/ JAN RAJLICH: NÁVRH
OBÁLKY (ŠKOLNÍ PRÁCE – PRVNÍ
SKICA), 1941(?)**

Paul Gauguin

Noa-noa

i nejnovější výzkumy vědy, přece jen to věcné materiální uvažování a zkoumání se nám začátečníkům zdálo pro umělecké poznání a pro samotný umělecký projev až příliš vzdálené a odtaziťé.

K základním předmětům v teoretické oblasti patřily i malířské techniky, které přednášel malíř František Petr, docent Němci uzavřené pražské Akademie výtvarných umění. Vzpomínky na docenta Petra a na jeho malířské techniky budu mít jistě příležitost rozvést ještě později. K vedení uměleckořemeslných praktik pro grafiky jezdil z Prahy vynikající umělecký knihvazač Alois Jirout, mistr svého oboru, vyškolený ve Francii, zakladatel české moderní umělecké knižní vazby. Profesor Jirout založil a vybudoval ve škole malý knihařský ateliér, kde v jeho nepřítomnosti působil jeho mladý asistent Milan Mikulecký, který se už poválečných svobodných let nedožil – padl za květnového povstání na ulicích Prahy. Knihařským ateliérem nás prošla celá řada – Zdeněk Hybler, Zdeněk Máčel, Alex Beran, Květoslav Bubeník, Václav Chad a samozřejmě i já jsem zde krátce zkoušel štěstí. Pan profesor vkládal do mne značné naděje, oceňoval můj zájem o literaturu, o knihy a zprvu mně dokonce doporučoval,

**058/ HODINA ANATOMIE VE 2. ROČ-
NÍKU. PROF. MUDR. ČERNOŠEK
A STUDENT JAROMÍR FRYDECKÝ,
1942**

**059/ HODINA ARCHITEKTURY
VE 2. ROČNÍKU. PŘEDNÁŠÍ
PROF. F. L. GAHURA, 1942**

abych si za svou výslednou profesi vybral umělecké knihvazačství. Brzy nato však zjistil, že mě asi přecenil, že mně chybí potřebná míra vysoké manuální zručnosti a šikovnosti spolu s velkou dávkou trpělivosti, a ze slu-

žeb svého ateliéru mně dovolil odejít. Jako památka asi ze tří knih, které jsem podle vlastního návrhu vlastní rukou svázal, mně zbyla jen jediná – v polokůži vázaná kniha *Technika malířského umění* od Miloslava Hégra, kterou vydala pražská Umělecká beseda. Nejvíc snad lituji ztráty úhledné vazby Gauguinovy knihy *Noa-Noa*, rovněž v polokůži vázané, s ručně vyrobenou předsádkou a se speciálně navrženým vlastním grafickým přebalem.

Zaměření nové školy však sledovalo daleko širší oblast, než bylo jen samotné výtvarné umění. Měl-li se absolvent nové školy stát do jisté míry novou renesanční osobností, nemohl pominout ostatní umění a zvláště pak ty žánry, se kterými výtvarné umění spolupracovalo a pomáhalo jim zvýraznit se a vytvořit nové formy a nové vyšší hodnoty. Historie má bezpočet příkladů; celý středověk prakticky ovládalo umění sakrální, v novější době za příklad poslouží knižní umění, z něho pak typografie a zejména oblíbené ilustrace literárních děl.

Škola proto podle svých původních plánů měla poskytnout studentům základní znalosti také v těch uměních, kde se spoluúčast a spolupráce i v budoucnu předpokládala. Protože u prvních námětů na zřízení školy i u samotného jejího faktického zrodu stáli architekti, význam architektury jako základního, historického fenoménu výtvarného umění byl v programu výuky pochopitelně plně akcentován. V průběhu čtyř let jsme absolvovali přednášky a praktická cvičení u architektů Bohuslava Fuchse z Brna, F. L. Gahury ze Zlína, Jana Vaňka z Prahy, posléze i u Vladimíra Boučka z Brna a v neposlední řadě a samozřejmě i přímo u samotného ředitele Františka Kadlece. Deskriptivní geometrii, která na teorii architektury navazovala, či spíše předcházela praktickým cvičením v architektonickém kreslení, přednášel profesor zlínských průmyslových škol Lubomír Vašek.

Mám-li něco připomenout z bohatých a pro nás zcela zajímavých výkladů všech jmenovaných našich architektů, nemohu zapomenout na hluboce fundované přednášky profesora Bohuslava Fuchse z Brna. Nepřednášel žádnou historii architektury, ale dokázal nás přesvědčivě seznámit s její podstatou a uvést nás do jejích principiálních základů na příkladech z dávnověku, z Asýrie, z Egypta a pochopitelně především z antického Řecka. Způsob jeho mluvy, jeho vyjadřování a přesvědčování byl přes značnou dávku noblesy velmi naléhavý a řekl bych důvěrný, obracel se na nás takřka za každou větou s přímým oslovením „páni“, „víte páni“, a to tak často, že někdy tím dosáhl až na samu hranici milé komičnosti. Pověstným se tak stal a ve studentském vyprávění trvale zabydlel s úsměvem a sympatiemi přijímaný a nejčastěji k lepšímu dávaný výrok – fragment páně profesorova výkladu o principech řeckých chrámů. V jakémsi řečnickém zápalu a při vědomí důležitosti přednášené látky, ve snaze posílit a zdůraznit naléhavost svého výkladu, použil v něm v normální oznamovací větě obrat „amfi-vítepáni-prostylos“. Výrok „amfi-vítepáni-prostylos“ a vkládání oslovovací formule „vítepáni“ do nejrůznějších slov složených pak ještě po mnoho dní a týdnů provázel naše studentské hovory a oblíbená napodobování projevů našich nejoblíbenějších pedagogů.

Někdy až během školního roku 1942–1943 se v naší škole objevil nový vyučující – architekt inženýr Vladimír Bouček. Už před ním jsme však poznali jeho bratra Jaroslava, který z Brna dojížděl do Zlína, kde zřejmě trvaleji spolupracoval s baťovskými filmovými ateliéry. U nás ve škole měl v rámci doplňujících přednášek jednou nebo snad i dvakrát výklad o fotografii a filmu, o oblasti, ve které byl uznávaným odborníkem a expertem. Po zavření vysokých škol, kde původně pracoval, byl asi zaměstnán v některé významné brněnské kulturní instituci nebo v nějakém výzkumném nebo podobném pracovišti.

**060/ VÝKLAD ŘEDITELE ARCH.
KADLECE PŘI EXKURZI NA HRADE
V MALENOVICÍCH, 1942 (43?).
ZLEVA KOSTLÁN, ARCH. KADLEC,
BABRAJ, HUDEČEK, VÁCLAVÍK, ZA
NÍM ŠPETÍK, PEŇÁZ, ŠIMORDA,
ZPOLA ZAKRYTÝ J. R., DÁLE JOSEF
BERAN, HYBLER, CHAD, KRAMULE,
CHMELAŘ**

lostech 28. října 1939 a následně 17. listopadu, po manifestačním pohřbu studenta medicíny Opletala, zastřeleného zasahujícími německými vojáky. V roce 1942 se stal malý, později už nikdy se neopakující zázrak: nacisté část internovaných studentů a pedagogů z nám neznámých důvodů propustili. Snad prý k tomu došlo zásluhou intervence protektorátní vlády a prezidenta Háchy. Snad

Brzy poté, co nám ředitel Kadlec představil nového profesora, mezi studenty se rozneslo překvapivé sdělení, že nový pan profesor se právě vrátil z nacistického koncentračního tábora Buchenwald, kam se dostal v důsledku násilného zavření českých vysokých škol a krutých represálií proti vysokoškolským studentům a pedagogům po pražských protiněmeckých udá-

proto, že měli málo místa pro narůstající počty dalších vězňů, a možná i proto, že ještě neměli tak dokonale propracovaný svůj hrůzný likvidační systém, uplatňovaný brzy nato v pověstném vyhlazovacím lágru Osvětim, známém u nás už za války. Také buchenwaldský koncentrák se stal mezi lidmi, zatím alespoň podle jména, neblaze známým nacistickým zařízením. Vždyť kolik stovek rodin pozavíraných českých vysokoškoláků se děsilo jen při vyslovení tohoto jména! a to ještě veškeré informace, které tehdy do veřejnosti prosakovaly, se s hrůznou skutečností nedaly vůbec srovnávat. Zkušenost z koncentračního tábora Buchenwald postavila nově příchozího pana profesora v našich očích do zcela zvláštního postavení, v němž se mu dostávalo od jeho prvních kroků ve škole zcela mimořádné úcty a uznání. Navíc si profesor Bouček svým skromným vystupováním a zejména pak po prvních zasvěcených výkladech získal respekt i svou vzdělaností, širokými znalostmi, které dokázal přitažlivě a srozumitelně studentům sdělovat. Respekt si získával i náročností na výkony a znalosti studentů, jak jsme měli možnost už velmi brzy nato poznat. Předmět, který profesor Bouček přednášel a v dílenských seminářích prakticky vedl, byl v indexu zapsán jako „ornament“ a „architektura“.

Zprvu asi ne všichni pochopili pravý obsah pojmu ornament a ornamentika. Kdo si po prvním poslechu názvu přednášky pomyslel na slovácké lidové malůvky anebo na jejich jakousi karikaturu, známou jako komerční „svéráz“, byl brzy vyveden ze svého omylu. Kýčový „svéráz“ byl totiž jev, který obratně zneužíval za německé okupace narůstající zájem české veřejnosti o všechno národní a lidové. Čilí obchodníci pohotově profitovali z nebývalého vzepětí národního uvědomění a citění nejen v populární hudbě a podbízivých písních (Chaloupky pod horami, Ta naše písnička česká, ta je tak hezká apod.), ale neprodleně vyrukovali s pokleslými napodobeninami lidových národních krojů a vůbec dalších nesčetných folklorních projevů, ať už to bylo v textilu, keramice, ve dřevě, v kovu, nebo i ve skle. Pochybní umělci, umělečtí řemeslníci a jejich agenti využívali nedostatky ve výchově a vkusu širokých lidových mas a v době, kdy se začal projevovat velmi citelný nedostatek běžného a potřebného spotřebního zboží, zaplavovali obchod svými falešně nacionálně zaměřenými „artefakty“.

Už po první hodině jsme se v podání pana profesora Boučka dověděli, co tvoří ornament, že jde o rytmické, víceméně pravidelné opakování jednoduchých i složitějších zdobných prvků, často o jejich systémy, slyšeli jsme, jak se uplatňovala ornamentika v architektuře – a mnoho dalšího zajímavého o zdobnosti v architektuře historické i současné a moderní. V praktických cvičeních šlo vlastně o obrazová kompoziční cvičení a kreslení. Oceňovali jsme u pana pro-

fesora velice přesvědčivě pronášené poznámky a hodnocení těchto našich ateliérových studií. Byly to vždycky jakési telegraficky přesné analýzy posuzovaných prací, doplněné občasným doporučením, co a jak by se dalo zlepšit a jak bychom se mohli příště k řešení obdobného úkolu postavit. Na tyto poznámky a doporučení jsme se snažili nezapomenout a bylo naším cílem je co nejdříve realizovat.

O svém pobytu a o strašných poměrech v koncentračním lágru propuštění heftlinci měli přísně nařízeno mlčet. Při porušení by každého čekaly tvrdé sankce, rovnající se odsouzení na smrt. Většinou bylo nařízení propuštěnými dodržováno, měli své zkušenosti a jistě žádný z nich netoužil se do lágru vrátit. Ostatně udavači a jidáši se ani české společnosti nevyhnuli a z povědomí národa nezmizeli. Nečekali jsme proto, že by se pan profesor při přednáškách a při vyučování mohl o svých zážitcích zmínit. Jako nově příchozí na školu ani neznal všechny vyučující, a už vůbec neznal studenty, před které předstupoval. I když se určitě informoval, nemohl přesto vědět, zda se mezi námi nenachází nějaká skrytá, zaprodaná jidášská duše. A konečně asi ani sám neměl náladu a vnitřní pohodu, aby si vědomě znovu své hrůzné zážitky a deptající okamžiky ožívoval. Neslyšeli jsme tedy od profesora Boučka o poměrech v koncentráku ani slova.

Až jednou, jedinkrát se rozhovořil. U něj, v jeho školním ateliéru, v sousedství s naším školním ateliérem, s pajcdílnou, v ateliéru, který sdílel s profesorem Janem Sládkem. Přišli jsme tehdy za ním na konzultaci s nějakým problémem, který nás trápil, a čekali jsme, že nám pan profesor svým bystrým a přesným úsudkem pomůže dostat se z nastalé „šlamastiky“ ven. Přišli jsme asi tři – já, Hybler a pravděpodobně i Máčel. Pan profesor se nad skicami rozhovořil a brzy suverénně náš problém rozřešil. Už to bylo nějaký týden, co jsme se denně s panem profesorem vídali, stýkali a pracovníě spolu mluvili, už nás jistě poznal a jistě mu i Jan Sládek o nás poreferoval. V dlouhém rozhovoru zničehonic vyvstala situace, kdy se po nějaké naší všeobecné poznámce o Němcích pan profesor zarazil, odmlčel se a nastalo těžké ticho. Pak s pohledem někam do nepřítomna nám pokynem ruky naznačil, abychom se někde posadili, a začal vyprávět. Po chvíli jsme hrůzou sotva dýchali. „Zabít člověka není těžké, zastřelit člověka zuboženého, kolemjdoucího, jen s námahou klopýtajícího, jen tak jej zezadu odstřelit, snad jen z rozmaru, v dobré náladě, bez jakéhokoliv důvodu, tomu snad bych ani nevěřil, že je toho jiný také člověk schopen, kdybych to sám na vlastní oči – a ne jen jednou – neviděl...“ Těchto pár slov pana profesora, která jsem si snad poctivě dodnes zapamatoval, vystihlo tu nelidskost a nepředstavitelnou krutost nacistických superlidí. Právě tak jsem

si zapamatoval ten viditelný smutek ve tváři vypravujícího, ten stále jakoby nevěřící výraz „čeho že je schopen člověk ve dvacátém století“.

Ta autenticita vyprávění byla nejúděsnější. Každé vyprávění z druhé ruky zanechává alespoň stopy možné nepravděpodobnosti. Co jsme tady slyšeli, byla všechno pravda. Pravda byla, co jsme o německých lágrech dosud jen v opatrných náznacích zaslechli. Ba byla ještě daleko horší a děsnější!

Z ateliéru jsme se vytratilí a ten den už nám do žertu nebylo. V dalších dnech jsme už sice zase našli své místo, naše mládí a běžné starosti normálního, běžného dne rychle dokázaly v nás překonat náznaky možných depresí. Jistě ale v každém z nás nezmizela ta neodbytná otázka a ta naléhavá výzva: Co dělat, jak se chovat, co udělat, aby se už takové hrůzné činy nikdy nemohly opakovat?

Jako svého druhu doplňkové teoretické předměty byly nám studentům ještě naordinovány přednášky z oborů literatura, liturgické umění a lidové umění. Na hudbu, i když se i o ní hovořilo, se asi už z ryze praktických důvodů nikdy nedostalo.

Absolventi školy měli být především připravováni pro potřeby mateřských Baťových závodů. To se ovšem příliš nedařilo, nebyli totiž v současné české umělecké sféře umělci – odborníci, kteří by byli sami natolik fundovaní, aby dokázali vychovávat výtvarníky pro průmysl, a pokud zcela ojediněle byli, pracovali v Praze a nebyli všichni ochotni odejít z centra a vydat se do kulturní pouště, někam na Moravu, kde lišky dávají dobrou noc, byť by finanční podmínky pro novou existenci jistě stály za úvahu. Škola měla ovšem připravit svého absolventa nejen pro práci v Baťových závodech, ale rovněž i pro situaci, kdy by nemohl být a nebyl zaměstnán v mateřském podniku. Absolvent baťovské školy musel být schopen – jak jinak? – plně se uživit, a navíc musel být připraven, aby se mohl s úspěchem pohybovat v každém náročném průmyslovém a komerčním podnikatelském prostředí. Výuka proto byla ještě doplněna přednáškami, které představovaly jakési rychlokurzy základních informací o ekonomice a účetnictví. V podstatě potřebná a správná výuka německého jazyka však byla studenty totálně ignorována, protože byla pokládána jen za ústupek okupantům a nejvýše se s ní počítalo jako s nezbytnou nutností současné nesvobodné politické situace. Některé z uvedených doplňkových předmětů se v přeplněném programu rychle změnilý v jakési oddechové hodiny a jako takové byly námi studenty vesměs přijímány. To nakonec vycítili i přednášející, zlínský farář páter Jan Ján (liturgické umění, němčina) a zejména profesor místní obchodní školy Karel Makoň (účetnictví, písemnosti). Oba svá vystoupení značně odlehčili a nároky na naše znalosti u zkoušek nijak nepřeháněli. Přednášející zbývajících dvou předmětů, „Literatura“ – profesor gymnázia J. J. Balcárek (později také

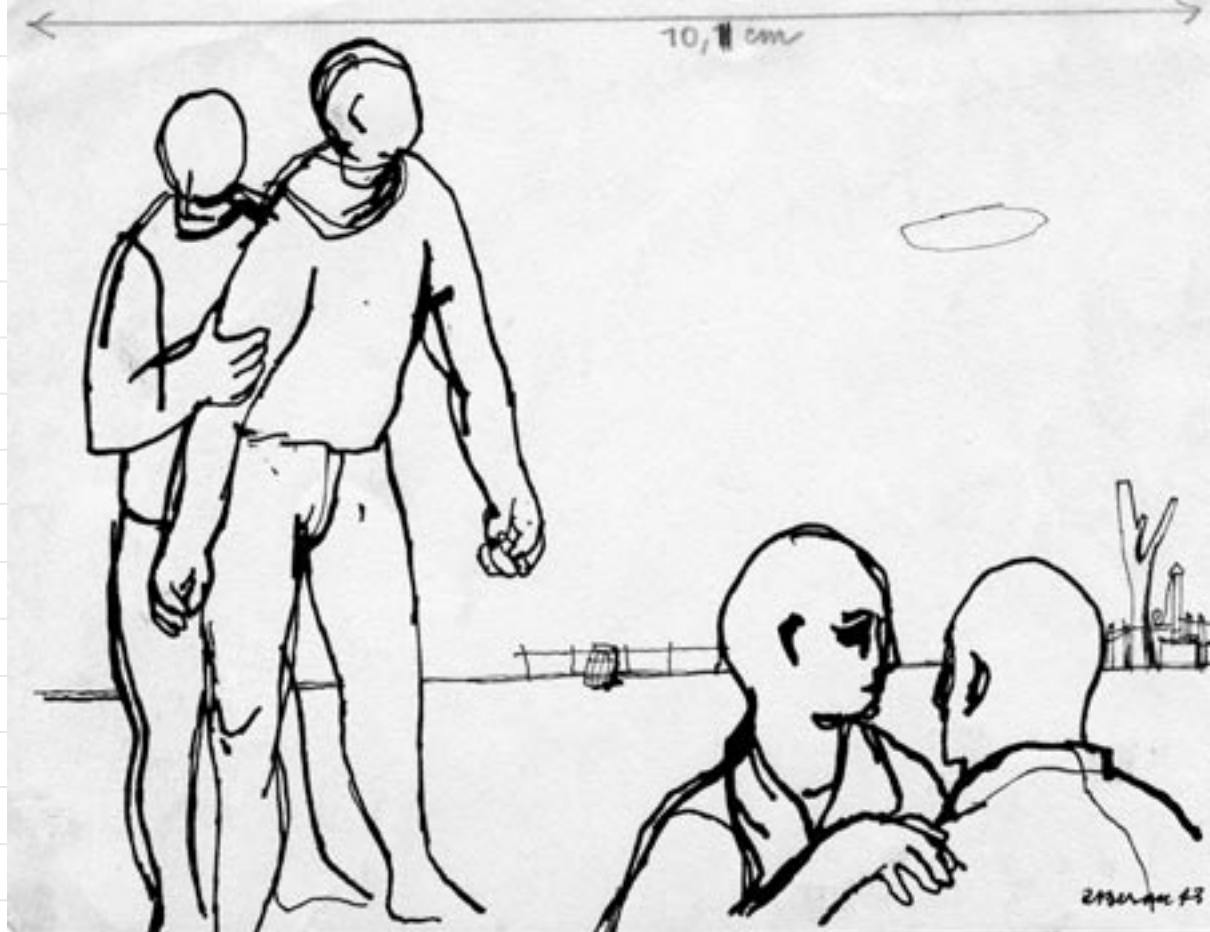
on podlehl v nerovném boji s okupanty a po zatčení gestapem byl popraven) a „Lidové umění“ – advokát a vynikající znalec moravského lidového umění JUDr. Ladislav Rutte, byli schopni svou látku přednášet zajímavě a dokázali nás často zaujmout, ale čas, který měli pro svou výuku vyměřený, byl až příliš krátký, takže sotva mohli úspěšně svých cílů dosáhnout a jejich pokus seznámit nás s uměleckou oblastí, v níž byli znalci, zůstal tak jen na začátku.

Ještě o jednom pokusu, který sice přímo se školní výukou nesouvisel, byl ale vedením školy inspirován a organizován, bych se rád zmínil, protože mám na něj ty nejlepší vzpomínky a mám za to, že jeho vliv na sobě pocituji dodnes. Do systému vzdělání, jak jej uváděli v život zakladatelé školy, patřila i výchova k vybranému společenskému chování, které by bylo základnou dobrých mezilidských vztahů. Takové vzdělání už bylo ve Zlíně v praxi několik let uplatňováno při soustředěné internátní výchově mladých adeptů na příští ředitelská a vedoucí místa, plánovaná hlavně pro stále narůstající počet pobočných závodů v zahraničí. Tomášov se jmenovalo exkluzivní internátní zařízení vedené v duchu anglických tradičních aristokratických kolejí, kde mimo jiné byl na styk s průmyslovou a obchodní smetánkou a na zodpovědná rozhodování i na tvrdá obchodní jednání připravován velice úzký výběr mladých mužů. Internát Tomášov stál stranou ostatních dělnických internátů na okraji lesa nad Zlínem, jeho příslušníci prý – sám jsem je osobně už nezažil – chodívali denně do práce v továrně oblečení jako angličtí džentlmeni v žaketech a cylindrech nebo buřinkách, s deštníkem, aktovkou-diplomatkou a s rukavicemi. Museli pracovně projít celou továrnou, z vlastní zkušenosti museli poznat všechny provoz, mezi sebou byli nuceni hovořit pouze anglicky a ještě další četná omezení prý museli snášet. Mám za to, že s nastávající nepřítomností šéfa J. A. Bati i mladého Tomíka tvrdý režim v Tomášově skončil.

Společenskému chování mladé tomášovce učil odborník na slovo vzatý pan Waldek, ředitel (pravděpodobně už emeritní) některého známého pražského hotelu Ambassador, Alcron, paměť opět selhává. Z Prahy jezdil pravidelně do Zlína každý týden, takže mu zřejmě nemohlo dělat žádné těžkosti převzít i kurz společenské výchovy pro příští umělce. Jednou v sobotu nám jej náš pan ředitel představil a pan Waldek, šedovlasý elegán s uměřeně důstojným vzezřením i chováním, se ujal těžkého úkolu – obrousit naše dosavadní, zřejmě nedůstojné a obhroublé chování. Tři nebo čtyři zajímavé a živě podávané přednášky pak uzavřela vzorová recepce v jednom ze salonků hotelu Společenský dům. U vzorově prostřených tabule se nám dostalo názorných instrukcí od samotného příchoďu do místnosti, přístupu ke stolu, chování u stolu, učili jsme se, jak se chovat, když již sedíme a někdo další ke stolu dodatečně přijde, jak správně zacházet

s příbory při konzumování několika chodů atd. Co se napoprvé nepodařilo, to se opakovalo. Zvlášť se pan ředitel zaměřoval na kultivování běžného chování svých svěřenců k ženám, k „dámám“. Vysvětlil nám dávání přednosti ženám a starším osobám a upozorňoval na různá úskalí, která se v této oblasti vyskytují. Mimořádně kladl důraz na odstranění těch chyb, které se v běžném životě vyskytovaly nejčastěji. Dnes se stravuji po restauracích, a tak si na pana ředitele Waldeka co chvíli vzpomenu. Až příliš často, když vidím vcházet do restaurace skupinu hostů nebo dvojici – muže a ženu a pozoruji, jak se muž usilovně snaží při vstupu do prostor restaurace dát přednost ženě, ačkoliv by měl napřed vstoupit sám, „aby mohl nebezpečí hrozící případně dámě odvrátit, nebo aby mohl vstupu své partnerky do nevhodných míst včas zabránit“. Jiná celkem běžná situace v dnešních restauracích a kavárnách, při které se mně opět zjevuje pan ředitel Waldek: u stolu sedí v družné zábavě smíšená společnost, když ke stolu přistoupí pozdě přicházející účastnice setkání, letmo se se všemi pozdraví a zřejmě se chystá usednout na volné místo. Páni sedí „jako pecky“ u stolu, nehnou se a ani je nenapadne, jak se sluší a patří, okamžitě vstát a znovu se usadit teprve tehdy, až se dáma sama posadí. Ženy u stolu samozřejmě vstávat nemají, ale ani to není nijak zažitý zvyk. Je ještě spousta dalších situací, kde jsou až příliš často zásady společenského chování porušovány. Jde o zdravení, kdo koho dříve, o podávání ruky, kdo komu napřed a zda vůbec, kdy se ruku podat vůbec nehodí atd. Samozřejmě nemám v úmyslu tu přepisovat katechismus společenského chování a stavět se do role arbitra vzorného chování. Trochu jsem se u tohoto okruhu vzpomínání zastavil a věnoval se mu víc také proto, že mně Miroslav Šimorda, když jsme se nedávno potkali a řeč přišla na naše společná léta ve Zlíně, připomněl zásluhy pana ředitele Waldeka o naše chování. Bez rozpaků prohlásil, že jeho „zásady si dobře zapamatoval, častokrát se jimi řídil a dodnes z jejich znalostí těží“.

Vracím se ještě k instruktážní recepci ve Společenském domě. Odehrála se přesně v tu dobu, kdy už bylo v proudu válečné hospodaření, potraviny byly nedostatkovým zbožím a k dostání byly výhradně na přiděl. Příslušný počet svých potravinových lístků jsme byli nuceni odevzdat, servírovaná jídla jsme však kupodivu měli zadarmo a vůbec jsme ani netušili, kdo nám je poskytl. Připisovali jsme to ovšem na vrub vyjednávacího umění našeho pana ředitele Kadlece. Recepce skončila v podstatě s úspěchem, pan ředitel Waldek byl spokojen, pan ředitel Kadlec také a my studenti přirozeně rovněž. Zkoušky ze společenského chování se nekonaly; bylo jaksí navíc a ani se do indexu nezapisovalo. Je zajímavé, že příští ročníky ani společenskou výchovu a samozřejmě ani recepci už nikdy neměly.

**061/ ALEX BERAN: PEROKRESBA,
1943**

Ještě se ale vrátím k celkovému stylu a způsobu, jakým byla každodenní výuka organizována. Celý systém výuky

zapůsobil na nás velice příznivě hned od prvních našich krůčků ve škole. Vpluli jsme do naší nové životní situace se zvědavým očekáváním a neskrývaným nadšením. Vzrušivé a vstřícné školní prostředí se střídalo s neznámým a poněkud nevlídným a odcizeným prostředím továrním. Tato dualita v prožívání každého dne neposkytovala studentům v žádném případě příležitost k jednotvárnosti a jednosměrnosti v chování, a nemohla tak ani produkovat jakékoli jejich bezproblémové vegetování a v jeho důsledku pak vést k nějakému nežádoucímu vývojovému ustrnutí. Rovněž poměrně časté, ale pravidelné střídání vyučovaných předmětů, vedených několika vyučujícími profesory, působilo na začínající adepty umění povzbudivě a mám za to, že přímo inspirativně. Měnění prostředí i měnění objektů našeho zájmu, otevírání nových pohledů na nové věci nás rozhodně nenudily. Stálé změny byly sice náročné na psychiku

nezkušeného studenta, nemohly ale nikdy vyústit v nějakou jeho duševní lenivost nebo být zdrojem jeho trvalé duchovní i fyzické pohodlnosti.

Vyučování bylo pro nás novou zkušeností a líbilo se nám. Byli jsme tehdy ve své většině příliš mladí a neměli jsme ovšem žádné srovnatelné zkušenosti, abychom sami mohli posuzovat vhodnost praktikovaného zlínského školního programu a ocenit účinnost jeho praktického působení na nás. Bylo sice mezi námi několik jedinců, kteří do Zlína přišli už po absolvování jednoho nebo dvou let na jiném výtvarném učilišti, a od nich jsme minimum informací získali a leccjaké kritické i pochvalné poznámky vyslechli. Šlo v těchto případech ale výhradně o střední školy a o středoškolský způsob výuky, o kterém jsme se tak mohli něco dovědět. Baťova a Kadlecova Škola umění však byla, i když to veřejně příliš nedeklarovala, výrazně orientována na vysokoškolský styl a vysokoškolský způsob školního studia a výuku vedenou v tomto směru se zejména v prvních letech snažila prakticky organizovat. Na začátku školního roku jsme se zapisovali do předmětů, které jsme chtěli studovat. Dálo se tak většinou až na radu či přímo z autoritativního rozhodnutí profesorů. Dostali jsme Studijní výkazy, kterým se v denním užívání jinak neřeklo než indexy. Interní rozdělení školního roku na semestry, přednášky, praktická cvičení, zkoušky a zkoušková období, závěrečné semestrální a roční práce, to vše byly formální projevy snah postavit hned od prvních okamžiků studium na nejvyšší možnou úroveň. Pro dosažení takového náročného cíle byla pochopitelně rozhodující veličinou především samotná úroveň výuky jednotlivých vyučujících a celková úroveň pedagogického sboru.

Teprve daleko později, až po válce a po skončení studia a hluboko v pozdějším praktickém životě jsme snad všichni dokázali ocenit přednosti školního systému Školy umění. Já sám jsem dospěl ke kladnému ocenění zlínského studia už ke konci války, před vstupem do reálného praktického života. Neměl jsem žádné touhy a nevyvíjel jsem nikdy sebemenší snahy odejít na nějaká další studia, někam do Prahy. Byl jsem již tehdy přesvědčen, že bych těžko mohl získat nějaké další a silnější poznatky a nějaká podstatná poučení navíc. S přibývajícími léty a s postupem mé profesionální umělecké dráhy, s množícími se zkušenostmi z mezinárodní umělecké scény rostlo mé osobní ocenění zlínské školy a roste ještě dodnes. Za ta léta, která od našeho hromadného odchodu ze Zlína v roce 1945 uplynula, jsem si podobné postoje ověřil i u většiny ostatních kolegů, bývalých spolužáků.

Co při vzpomínání a promýšlení systému výuky na ŠU pokládám dnes za největší přínos a za největší úspěch? Zjednoduším-li svůj pohled, vidím, že jak praktický program, tak především vyučující dokázali udržet v rovnováze dvě základní

oblasti uměleckého studia, na něž může a má být školení zaměřeno. Naši profesori nepreferovali jeden směr před druhým, výuka probíhala v poměrně velmi harmonických vztazích. Ony dvě základní oblasti, ono dvojí zaměření výuky budoucích umělců představují souhrn úkonů, vlastností a činností, které obrazně řečeno dokážou odpovědět na dvě základní otázky umění. CO (dělat) a JAK (to dělat). První oblast, první okruh znamená vyjádření citového a intelektuálního zázemí umělce, obraz či koncept jeho myšlení. Druhá oblast se dá pojmenovat jediným slovem – řemeslo. Jedná se o technické zvládnutí myšlenky, jedná se o fyzické dovednosti, schopnosti, zkušenosti a znalosti. Jedno bez druhého není možné; možné ovšem je jednu oblast přeceňovat a druhou ignorovat – a spor je, zda je to tak správné. A dojde-li k tomu, zda pak jde stále ještě o umění. Otázka je to stále aktuální, obzvláště dnes na začátku třetího tisíciletí, kdy sebezničující tendence v umění začínají snad dokonce převládat. Chtěl bych proto jen připomenout, že koneckonců naše čeština problém přece už dávno vyřešila: pro latinské slovo ARS přijala český výraz UMĚNÍ, odvozený od slovesa UMĚT (= něco umět udělat).

My jsme se ve škole učili přemýšlet o své práci, učili jsme se, jak do ní promítnout svoje cítění, svou povahu, své názory, své radosti i své strasti. Učili jsme se chovat se koncepčně, programově, v kontinuitě svých názorů, sami sebe hledat v nich – a pochybovat o nich. Současně ale jsme se intenzivně učili mimo to „co“ dělat, také „jak“ nejlépe to udělat. Ovládání vlastních nástrojů a materiálů bylo tou druhou oblastí, kde jsme získávali své řemeslné dovednosti a znalosti potřebné k otevření brány onoho vytouženého UMĚNÍ.

Pokud jsme se po ukončení studia v drtivé většině rozhodli odejít od Bařů a ze Zlína, neměla na tom svůj podíl samotná škola, samotné studium, byly to především kasárenský způsob ubytování a dosti necitlivé chování bařovských továrních struktur, které naše mládí nedovedlo a ani nechtělo chápat. Dnes ovšem mohu konstatovat, alespoň za sebe, že určité podřizování se disciplíně a ve svém celku pak načerpaná znalost průmyslového prostředí významně přispěly k tomu, že jsem po létech hledání a tápání našel své zaměření, které mi vyhovuje a přináší uspokojení.

FOTOGRAFIE NA DALŠÍ STRANĚ:

062/ KRESLENÍ NA NÁVSI.

ZPRAVA J. R. A APIS, 1943

063/ PROFESOR SLÁDEK (VPRAVO)

SI RÁD ZAKRESLIL SE STUDENTY

I V PLENÉRU, VLEVO J. R., 1944

CO S VOLNÝM ČASEM?

Při všem tom novém, co jsme ve Zlíně prožívali a s čím jsme se setkávali, k nám stále doléhaly ohlasy na nepříznivý vývoj všeobecné situace. Čas (ten, který vše zahojí) ještě neměl příležitost obrousit a vyhladit do ztracena trauma z náhle ztracené svobody. První šeptané zprávy o zatýkání důstojníků československé armády, o masovém zatýkání komunistů chmury ve vědomí národa zesilovaly. Zprávy z vývoje mezinárodních událostí optimismem také nehýřily a stále markantnější příznaky válečných příprav našeho samozvaného ochránce Adolfa Hitlera a jeho Německa jen věštily neodvratně se blížící světovou katastrofu.

Ve Zlíně byl srpen, bylo krásné léto, slunko jako by nic netušilo, bezstarostně celé dny hrálo a shlíželo dolů z jasně modré oblohy. Na náměstí Práce, na volném prostranství před hlavní bránou závodů, na trávnících před Velkým kinem, před Tržnicí, u Sociálního ústavu, na každyčickém volném místě polehávaly a posedávaly stovky slunících se a odpočívajících dělníků a dělnic v polední přestávce. Někteří dospávali svou příliš brzy ráno ukrojenou noc. U Bati se pracovalo od 7 do 12, odpoledne od 13 do 17 hodin. Desítky autobusů soukromých dopravců svážely denně do Zlína stovky a možná tisíce zaměstnanců z nejbližšího i vzdálenějšího okolí. Před zahoukáním tovární sirény, která oznámila konec práce, se odkudsi objevily autobusy. Celé obrovské prostranství náměstí Práce, od Velkého kina až dolů k hlavní bráně, se najednou zaplnilo pestrobarevnými autobusy, z hlavní brány se vyvalily mohutné zástupy spěchajících lidí, kteří různě mizeli v už už odjíždějících autobusech. Nastalo neuvěřitelné hemžení, nezasvěcenci se mohlo zdát, že tu probíhá nějaké zmatené dění. Všechno ale – bylo to přece v Baťově Zlíně – mělo svůj pevný pořádek a zaběhnutý rytmus a během několika minut se náměstí jako švihnutím kouzelného proutku zcela vyprázdnilo. Už tu procházeli jen jednotlivci nebo dvojice opozdílů, obyvatelé místních internátů, obyvatelé starého Zlína, kteří byli nakupovat, návštěvníci kina a také návštěvníci Zlína, kterých tehdy nepřijíždělo málo a kteří si zvědavě obhlíželi aglomeraci nezvyklých baťovských budov a chtěli být přítomni strhující podívané, jakou jim jako divákům vypjatého finále velkolepého představení života přichystala ta hektická čtvrt hodinka končící práce po zaznění tovární sirény.

Právě celý ten pracovní denní rytmus, život mimo továrnu, nejen samotná práce v dílnách, to vše bylo i pro nás nové, a tak několik prvních dnů jsme sa-

mi také postávali před Tržnicí, před Obchodním domem a se zvědavostí se rozhlíželi kolem sebe. Urputné lidské hemžení, jakási tajemná síla, režisér, který sám neviditelný, odněkud z pozadí ty lidské mravečky postrkuje, vede je, napovídá jim, kam mají spěchat; to veliké divadlo jsme nestačili vstřebat jen za jedno podívání.

Teprve po několika dnech, když se i pro nás zlínské dny začaly naplňovat všedností, vyhledávali jsme a nacházeli další objekty a scény ze života pro další pozorování. Netrvalo to příliš dlouho a sami jsme se z diváků stali aktéry každodenního představení. Ještě než nás škola pohltila svou novostí a svými nároky, museli jsme vyřešit otázku, jak naložit s volným časem, pokud nám ho vůbec pečlivá a důkladná organizace práce poskytovala. Zejména dvě hodiny polední přestávky jsme měli k volnému využití. Nejsamozřejmější bylo využít je na oběd a k relaxaci. Příležitost poobědvat velice rychle nabízela dvě poschodí samoobslužných jídelen v Obchodním domě. Obědy, jak už jsem uvedl, stávaly 2–3 K, ale bylo možno se u několika prodejních pultů v menších prodejnách najíst ještě levněji nebo si nakoupit něco dobrého, uzeninu, sýry, rohlík, vzít s sebou do papíru a poobědvat na lavičkách, které byly na každém kroku. Byli jsme mladí (kolikrát to zazní v mém vzpomínání) a starost o nasycení nám zatím ještě nepřipadala jako ta nejdůležitější starost. Překvapivě rychle jsme objevili, že v prvním patře Tržnice je biograf Malé kino a ten že dává i polední představení, vypočítané přesně, aby divák za polední přestávky v továrně stihl jak začátek, tak konec filmu. Vstupné bylo jednotné – 1 K. Denně se měnil program. Zatímco Velké kino přinášelo většinou premiéry, v Malém kině běžely reprízy nových i velmi starých filmů. Převažovaly samozřejmě americké filmy z Hollywoodu, promítaly se ještě dlouho, hluboko do válečných let, kdy už Spojené státy zasáhly do války proti Japonsku a hitlerovskému Německu na straně spojenců. Léty jich ale ubývalo a navrch začínaly mít filmy německé a naše české. Americké filmy ovšem ještě tehdy, v první polovině minulého 20. století, zdaleka nepřekypovaly brutálním násilím a krvavými scénami jako nyní na začátku 21. století. Pokud se tehdy podobné násilnické záběry vůbec vyskytly, podávali je hollywoodští režiséři s uměřeným nadhledem a v citlivé stylizaci. Rovněž milostné scény se v amerických filmech vyznačovaly spíše lyrickým pojetím, a dokonce až s puritánskou zdrženlivostí se přibližovaly více banální sentimentalitě než syrové, naturální realitě a měly daleko do dnešních scén přeplněných sexem a blížících se až pornografií.

V prvních dnech našeho zlínského pobytu a později, především o prázdninách, býval jsem denním návštěvníkem kina a do sytosti si vynahrazoval dosavadní půst. Vždyť do mých devatenácti let by se filmy, které jsem měl možnost vidět

především jako školní představení, daly lehce spočítat a jen sotva by přesáhly dvě desítky. Jen za první dva roky ve Zlíně jsem pak absolvoval několik desítek slavných amerických filmů a seznámil jsem se s jejich nejslavnějšími hvězdami, které jsem do té doby znal jen z obrázků přibalovaných k dětským čokoládám a masově sbíraných dětmi, mladými dívkami i dospělými sběrateli nebo které jsem měl možnost vidat na ilustracích v Kinorevue, populárním časopise 30. a 40. let, pokud se mi náhodně dostal do rukou. Mými známými se najednou stali herci a herečky, o kterých jsem snad někdy jen slýchal nebo i četl: Douglas Fairbanks starší i mladší, Clark Gable, Robert Taylor, Gary Grant, Gary Cooper, Spencer Tracy, Charles Boyer a mnozí další a další, a samozřejmě herečky, slavné idoly našeho postpubertálního mládí (proč bych se k nim nepřiznal): Greta Garbo, Myrna Loyová, Katharine Hepburnová, Barbara Stanwycková, Pauletta Goddardová, Jean Harlowová. Jako na mladíky v letech tak náchylných a otevřených pro milostná vzplanutí a city, i na nás, otrlé „světáky“, zapůsobily milostné příběhy v podání slavných představitelů titulních rolí. Při promítání Dámy s kaméliemi Greta Garbo a Roberta Taylora „nezůstalo jedno oko suché“, stačili jsme ale své zasažení sentimentem důrazně ironizovat. Něco úplně jiného pak pro nás znamenaly filmové grotesky, které jsme mohli opakovaně vidět i několikrát za sebou. Ty byly živnou půdou naší osobní odolnosti vůči nepřízni doby, počasí, prostředí, vůči okupantům, jejich veřejným i tušeným pomahačům i vůči protivným lidem, byly vzpruhou proti dopadům nesčetných průšvihů a denních karambolů. Dnešní depky, deprese dnešní mládeže byly pro nás nejen zcela neznámým termínem, ale vůbec zcela neznámou pevninou.

Kdo by pak dnes nevzpomínal na protagonisty raných grotesek, které jsme stačili v Malém kině zhlédnout, na trojici bratrů Marxových, na Bustera Keatona, na nerozlučnou dvojici Laurela a Hardyho nebo na jejich evropské starší kolegy Pata a Patachona. A samozřejmě není možné si nevzpomenout na nejmilovanějšího z nich, muže s „platfusem“ a kachní chůzí, s knírkem, buřinkou a hůlkou – na Charlie Chaplina. Ten byl s námi přítomen i mimo biograf, stále, denně od rána do večera, ve všední den i ve svátek, stál u zrodu mnoha našich podařených i nepodařených pokusů jej napodobit. O chaplinovské éře v našem chování na veřejnosti jsem se již zmínil. Charlie v té době byl pro mne, a myslím, že i pro naprostou většinu z nás, něco víc, mnohem víc než jen obyčejný komik, jehož kouskům se musíme smát, až se za břicho popadáme. Jeho pod maskou komika ukrytá filozofie přežití obyčejného člověka, prostého bezbranného človíčka, nám pomáhala vyznat se v nesnázích života, v těch velkých i malých. A že jich tehdy nebylo málo!

Na premiéry nových filmů jsme chodili do Velkého kina. Ani tam nebylo nutné čekat v předprodeji na vstupenky. Velké kino mělo asi 2250 sedadel, bylo tam

rovněž jednotné vstupné, snad 2 nebo 3 K, a každý si mohl sednout kamkoliv; volná místa se našla vždycky. Zvlášť když jsme si oblíbili první řadu, která obvykle nebývala obsazována vůbec. Bylo tam nutno sedět v jakémsi záklonu a s hlavou vyvrácenou se dívat vzhůru na obrovské plátno. Tváře našich oblíbenců jsme ale měli tak veliké a před sebou v tak důvěrné blízkosti, že vše, co se na plátně odehrávalo, nám připadalo mnohem naléhavější a mnohem schopnější intenzivního prožitku. A nejen to. V první řadě jsme zažili mnohou legraci, neboť vždy se mezi námi našel někdo, kdo dovedl dění na plátně okomentovat vtipnou a občas i méně vtipnou poznámkou. A když pak hlasitěji pronesená poznámka vzbudila protestní reakce u dalšího publika, účelu vyprovokovat naivního diváka bývalo dosaženo.

Jen o málo později jsme objevili ve Zlíně ještě jeden biograf. Ve starém městě na náměstí byla restaurace Záložna a pod ní stejnojmenné kino. Tam ovšem byla místa číslovaná a jejich počet oproti baťovským sálům byl podstatně omezenější. Když se promítal zajímavější film, musel se vždy jeden z nás obětovat, vypravit se do předprodeje a zakoupit obvykle celou jednu nebo dvě řady.

Válečný Zlín nám tak paralelně s naší Školou umění poskytl i druhou, neplánovanou životní lidovou univerzitu – „vysokou školu filmovou“. K „dějepravě“, kterou názorně, na příkladech „vyučovalo“, jak už jsem v předchozích řádcích uvedl, Malé kino, přidávalo Velké kino své lekce z „učebního předmětu Současný film“, představované premiéry filmů českých a německých. V německém filmu se ale ještě jako zvláštní podkapitola výrazně uplatňoval původní film rakouský. Celou tuto „výuku“, čerpající ze současnosti, bylo by možné nejvýstižněji dokumentovat na jménech filmových tvůrců a na jménech titulů, které natočili. Ovšem jen samotné jejich vyjmenování by zabralo příliš místa. Ostatně – co dnešním čtenářům řeknou tehdy tak slavná jména rakouských a německých filmových tvůrců, jako byli Willy Forst, Gustav Fröhlich, Hans Moser, Atilla Hörbiger, nebo jména hereček jako Paula Wessely, Magda Schneiderová? Filmy Willyho Forsta Maškaráda a Mazurka představovaly hudební filmy opírající se o staré tradice hudební Vídně podobně jako životopisný film o Franzi Schubertovi, který zřejmě nastartoval nebývalý úspěch hudebních filmů a zfilmovaných operet. Ke konci války se promítalo několik filmů temperamentní zpěvačky a herečky maďarského původu Mariky Rökkové. Jako naprostý kontrast k ní působila černovlasá švédská kráska, v Berlíně naturalizovaná Zarah Leanderová, která mužské publikum všech věkových kategorií okouzlovala nejen svým zjevem, krásným i oduševnělým současně, ale i zvláštním, drsným zabarvením a hloubkou svého hlasu. Jako pilný student filmové univerzity jsem měl ještě možnost v Malém kině uvidět starší i novější filmy s Emilem Janningsem, Heinrichem

Georgem a dalšími proslavenými protagonisty skvělé předválečné éry berlínského divadla.

Rubem tehdejších návštěv filmových představení byla povinnost protřpět si před zhlédnutím hlavního filmu nenáviděné promítání dlouhých filmových týdeníků, deptajících neněmecké diváky svou propagací nacistických úspěchů ve společenském životě a dopodrobna se radujících zejména z úspěchů německých armád při dobývání jednoho evropského státu za druhým. Rušit týdeníky pozdními příchody bylo zakázáno a bylo správci kin přísně dodržováno.

Po neočekávané porážce Francie a po obsazení téměř celého jejího území Němci s výjimkou nepatrné části na jihu, kde se vlády ujal kolaborantský generál Pétain, se v protektorátu objevilo několik málo francouzských filmů. Měli jsme tak příležitost poznat Jeana Gabina a půvabnou Danielle Darrieuxovou, filmy René Claira, Jeana Renoira i filmovou báseň Věčný návrat Jeana Cocteaua.

Zcela výjimečné postavení měly domácí české filmy, při jejichž uvádění bývaly zlínské biografy zaplněny do posledního místečka. Dychtivý divák, který chtěl dohnat zameškané „hodiny vyučování“, měl i ve Zlíně báječnou možnost seznámit se s takřka celou dosavadní historií českého zvukového filmu. Při výlovu názvů starších českých filmů z hlubokých zásuvek nespolehlivé paměti, při vzpomínání na ty starší filmy, které jsem stihl ve Zlíně uvidět, vyvstávají mně před očima obrysy dějů a situací filmu Z českých mlýnů, Machatého úspěšného snímku Extáze a Lamačova Dobrého vojáka Švejka.

A vynořuje se několik dalších náhodně vylovených názvů, bez časového zařazení a bez dalších souvislostí: Barbora Hlavsová, Babička, Maryša, Městečko na dlani podle románu Jana Drdy, historie otce Kondelíka a ženicha Vejvary podle románů Ignáta Herrmanna, Cech panen kutnohorských, Pohádka máje. Postupně by na povrch vyplouvaly ještě desítky filmů dalších a dalších. Na příklad zfilmovaná Turbína Karla Matěje Čapka-Choda s krásnou Lídou Baarovou v titulní roli. Její v koupeli obnažené tělo, na které se i divák mohl pootevřenými dveřmi spolu s kamerou podívat, bylo snad, pomínou-li Machatého Extázi, opravdu prvním zobrazením ženské nahoty v moderním českém filmu. Zjevuje se plejáda českých hereček a herců publikem oblíbených a milovaných: Antonie Nedošínská a Theodor Pištěk, Růžena Šlemrová, Marie Glázrová, Hana Vítová, Adina Mandlová a Nataša Gollová, Zdeněk Štěpánek, Otomar Korbelář a Ladislav Boháč, Jiří Dohnal a dále Ladislav Pešek, František Filipovský aj.

Zvláštní postavení Zlína s jeho filmovými ateliéry na Kudlově i s jeho Velkým kinem, největším a nejmodernějším biografem v zemi – a údajně i v celé Evropě, posvětilo rozhodnutí uspořádat v Baťově městě festivalové přehlídky nejnovější české filmové produkce pod přitažlivým názvem Filmové žně.

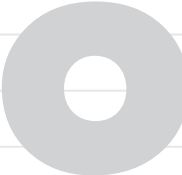

KA

~~18.1.1940~~

18.1.1940

FILMOVÉ ŽNĚ 1940, 1941

d 20. let projevoval Tomáš Baťa živý zájem o film, o filmovou reklamu. Od 30. let však firma vsadila na vlastní síly a na vlastní organizaci a výrobu. Zprvu malý ateliér sloužil především ke kopírování filmů, které na objednávku firmy natáčeli slavní čeští režiséři a v nichž hráli známí čeští herci. V reklamním oddělení jsem měl možnost jednou zhlédnout asi tři staré firemní filmové reklamní snímky. Pokud si něco pamatuji, byla to jména režisérů Friče a Vávry a herečky Trudy Grosslichtové, nejpobláznější světlovlásé hvězdy předválečných českých filmů. Zřejmě asi v polovině 30. let získal J. A. Baťa pro rozšíření ateliérů producenta Ladislava Koldu a režiséra a rovněž scenáristu Elmara Klose. Ti jako kameramana přivedli do Zlína obrazového experimentátora Alexandra Hackenschmieda. Během roku byly postaveny (myslím, že podle projektu architekta Vladimíra Karfíka) nové ateliéry v Kudlově. A v nich byl mezi několika krátkými šoty natočen filmový reklamní snímek na pneumatiky, který jako jediný produkt Baťových závodů uspěl na Světové výstavě v Paříži v r. 1937. Ve dnech, kdy už se rozjížděla naše škola, měly Filmové ateliéry Baťa úspěšný rozjezd za sebou a stály zřejmě už uprostřed svého největšího rozkvětu. Alexander Hackenschmied sice zůstal trvale v zahraničí, ale jeho jméno se z povědomí reklamního oddělení, které stále na filmové ateliéry mělo vazby, zdaleka neztratilo. Častokrát jsem o něm slyšel vyprávět. Na Kudlově nacházeli práci pražští režiséři a po zabrání barrandovských ateliérů Němci se tam trvale usídlili známí filmoví tvůrci Jiří Lehovec, Hermína Týrlová, Karel Zeman a další mladší a dosud méně známí filmaři. Například filmový Ferda mravenec se právě odtud, z kudlovských ateliérů, vydal na svou úspěšnou pouť světem. Kudlovské filmové ateliéry asi byly iniciátory a organizátory do té doby zatím nikdy neuskutečněné velkorysé akce. Došlo k ní v době, kdy i na Kudlově začaly převažovat všední a netvůrčí práce na pouhém rozmnožování kopií německých ryze propagandistických filmů. Možná že právě proto a jako smělý pokus něco konkrétního a užitečného proti německé filmové hegemonii podniknout se zrodily Filmové žně, přehlídka nejnovější české filmové tvorby.

**064/ AMBROŽ ŠPETÍK: AKT,
PEROKRESBA, 1940**

Už prvních Filmových žní se účastnili všichni nejlepší a nejpobláznější představitelé českého filmu. Nechyběl snad nikdo.

Ve Zlíně trávili dny nebo se jen mihli Lída Baarová, Nataša Gollová, Adina Mandlová, Karel Höger, Otomar Korbelář, Svatopluk Beneš i starý pán – vynikající herec Theodor Pištěk. A další a další... Oba ročníky 1940 a 1941 mně bohužel úplně splývají; uskutečnily se v tak krátkém časovém intervalu, že abych si je dnes po šedesáti letech od sebe oddělil, musel bych opět studovat tehdejší noviny, archivy, a to nemám v úmyslu. Čtenář-historik nechť mi promine, když si Filmové žně vybavím jako jedinou akci, tak jak si ji pamatuji.

Filmové žně se staly skutečným svátkem celého Zlína. Ve Velkém kině šly premiéry, v Malém kině a na Záložně reprízy, Společenský dům byl přeplněn až k prasknutí slavnými tvářemi a překypoval barvitým a čilým festivalovým děním dlouho do noci, další zlínské kavárny a hlavně vinárny prodlužovaly festivalové noci až do časných ranních hodin, i když jindy policejní uzavírací hodina o půlnoci bývala přísně dodržována. Pracující v závodech museli sice stejně jako v jiné všední pracovní dny vstávat v 6 hodin ráno a z plných 9 pracovních hodin jim nikdo neslevil ani minutu, přesto však zájem o festivalové dění i u nich byl mimořádný, byl také živěn v tisku, v rozhlase státním i místním a závodním, výkladní skříně se chlubily fotografiemi filmových hvězd. Festivalová představení, obvykle za přítomnosti hlavních představitelů, byla beznadějně dlouho před zahájením vyprodána. My studenti Školy umění jsme měli tehdy jakousi protekci; škola spolupracovala se správou Velkého kina v různých směrech již dávno před festivalem, a tak jsme nyní přísně sledované vstupenky na festivalové premiéry získali bez potíží prostřednictvím ředitelství školy.

Festival a současný český film slavily úspěchy. Největší úspěch zaznamenala snad až příliš sentimentální filmová romance Minulost Jany Kosinové s Vlastou Matulovou v hlavní roli. Nová, filmovým publikem dosud neokoukaná, půvabná tvář této herečky pražského Národního divadla spolu s písní Jiřího Srnky Modravých dalek volání se na úspěchu, který byl až neočekávaný, podílela nejvíce. Kdo byl hlavním tvůrcem, režisérem filmu, musel bych dnes už jen hádat.

Píseň o volání dalek v hereckém přednesu Vlasty Matulové, nazpívaná ovšem expresivním hlasem zpěvačky Míly Spazierové-Hezké, rychle ovládla a zaplavila všechna veřejná vystoupení v rozhlase, na pódíích kaváren, všude, kde měla možnost zaznít současná zábavná hudba. U nás „umělců“, studentů Školy umění, interpretka písně získala na popularitě nejen temným zbarvením svého hlasu a jakýmsi naléhavě tajemným podáním textu, ale také tím, že její tvář nám byla již známá buď ze současného Zlínského salonu, nebo z jiné výstavy, kde byla vystavena její nápadná, expresivně pojatá busta od mladého pražského sochaře Julia Lankáše.

Jak nám teď přišla vhod častá spolupráce s vedením kina! Právě na Filmových žních jsme oceňovali příležitost vidět známé tváře, a dokonce se dostat do jejich přímé blízkosti a poznat hlouběji umění populárních pražských hvězd stříbrného plátna.

Nemám pro to žádný přímý doklad a nemohu proto nic tvrdit, ale snad nebudu daleko od pravdy, když uvedu domněnku, že Karel Kachyňa, snad tehdy už žák prvního ročníku naší školy, právě zde, ve Zlíně, „absolvováním filmové univerzity“ a právě i svou účastí na druhých Filmových žních získal první a rozhodující podněty k tomu, aby po opuštění Školy umění opustil i slibnou kariéru výtvarného umělce a zaměřil svůj talent výhradně a úspěšně na umění filmové.

Mně tehdy bylo 20, 21 let a právě tak jako ostatní kamarádi i já jsem směřoval k hlubším prožitkům života a dávno mě opustily běžné a „banální“ preference stejně staré populace. Přesto když jsem se na terase před Společenským domem nečekaně objevil u stolu ve společnosti hvězd stříbrného plátna Svatopluka Beneše, Karla Högera, Vlasty Matulové, Jiřiny Šejbalové, Vlasty Fabianové, Dany Medřické a snad ještě asi dvou tří dalších herců a lidí z festivalového štábu, projel mnou jako elektrický náboj příjemný pocit jen těžko popsatelné šťastné chvíle. Měl jsem cosi, jakýsi drobný balíček, dárek donést a osobně předat paní Spazierové od profesora architekta Jana Vaňka, který se zejména před námi studenty rád pochlubil svými dobrými styky s některými známými umělci pražské hudební scény, dnes by se řeklo „šoubyznysu“. Dalo mně to dost práce, než jsem se prokousal přes recepci a restauraci až na terasu. Na terasu se mohlo vstoupit jedině z otevřené skleněné stěny restaurace a od ostatního prostoru před hotelem byla oddělena udržovaným živým plotem, pečlivě zastřiženým tak, aby sedícím hostům u stolů nebránil ve výhledu. Od profesora jsem měl nařízeno předat balíček osobně, a tak jsem tvrdošíjně odmítal nechat jej v recepci hotelu a důvěřovat, že jej adresátce předají. I když mě různí osobní strážci a pořadatelé vykazovali před hotel, kde se vyskytovalo stále plno okounějících filmových fanoušků, nevzdal jsem se a nakonec s pomocí vrchního z kavárny pana Sedláčka, který se čirou náhodou v hale objevil, směl jsem zajít na terasu a posadit se ke stolu. Paní Spazierová, které pan Sedláček zatelefonoval na pokoj, měla za chvíli přijít a já jsem zatím konzumoval vodovou zmrzlinu, která mi příliš nechutnala, a hlavně jsem veleuctivě naslouchal všednímu rozhovoru, který lehce plynul z jednoho konce stolu ke druhému. Trochu jsem zrozpačitěl, když jsem už po delším pobytu u stolu byl náhle některou z dam zaregistrován a požádán o vyjádření svého názoru na cosi, co bylo předmětem tak lehce plynoucí konverzace. Asi se to týkalo některého z uváděných filmů, co jiného by to mohlo být? Něco jsem zakoktal, než jsem se zmohl na souvislé vyjadřování.

Mým vtažením do konverzace a mým představením se hovor stočil na naši školu. Byla to novinka pro Pražáky, a tak se zvědavé otázky na naše zvláštní postavení, kolik si vlastně vyděláme, co se učíme, co už umíme a víme, kdo a jak nás vyučuje, jen hrnuly. Toto téma jsem už ovládal a z tenkého ledu jsem se dostal snadno a rychle na pevný břeh. Byl jsem pozván na některou ze zítra uváděných premiér, a když se za nějaký čas objevila paní Spazierová a já jí dárek předal, odporoučel jsem se s celkem dobrým pocitem, že jsem sobě a naší škole ostudu neudělal.

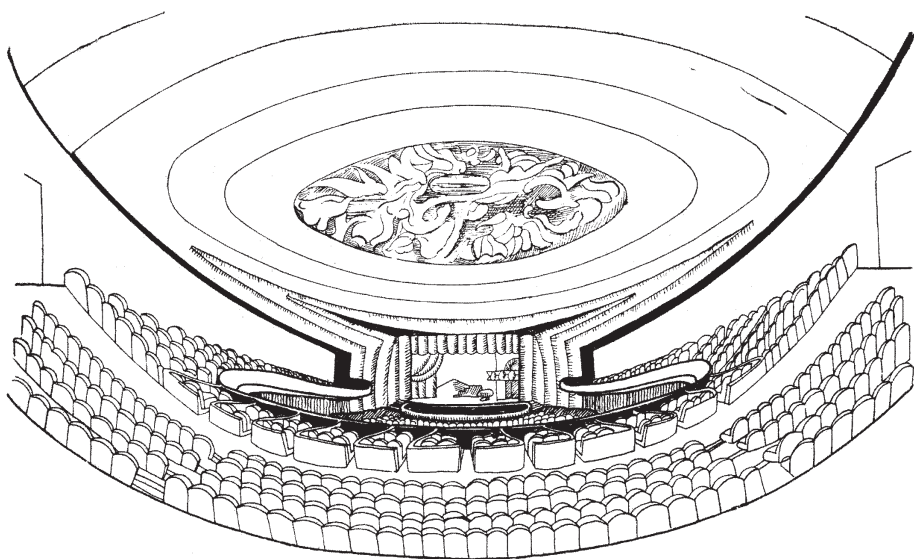
Lesk hvězd, posílený sentiment, opojení okamžikem znamenaly jakési pohlazení unavené duši a odsunuly na jeden týden, co festival probíhal, do pozadí bídu válečného všedního dne; daly na jeden týden zapomenout na všechno to děsivé a hrozné, co se právě ve světě děje. Zlín zůstával dál enklávou klidu a míru, rajským ostrovem pohody uprostřed rozbouřených živlů běsnícího oceánu. Jeden týden pohody, úsměvů a lehké konverzace, jen zřídka narušený bezstarostným ponocováním, byl až příliš rychle a tvrdě vystřídán neblahými zprávami z evropských bojišť, kde německý voják pod velením svých generálů a maršálů stále ještě dobýval další území a upevňoval nad nimi svou nadvládu. Neposlušnému a nevďěčnému českému národu bylo slibováno, co si zaslouhuje: vystěhování z životního prostoru velkoněmeckého národa spolu s postupnou likvidací těch, kteří nejsou to splynout s německým živlem nebo se pro takové poslání už jen díky svému špatnému rasovému původu a rasové méněcennosti vůbec nehodí.

V době, kdy pojem droga byl v našem zeměpisném prostoru a v běžné populaci pojmem téměř neznámým a kdy ze skutečných drog bylo známo snad jediné asijské opium, a to jen z filmového podání, právě filmy, komerčně úspěšné filmy, odváděly pozornost od strážní současné doby, těžkého života a drogy plně nahrazovaly. Nemyslím si, že právě my jsme byli filmovými konzumenty z těchto důvodů. Měli jsme své životní cíle, velké cíle, filmy jsme snad přece jen brali jako umění a dovedli jsme se v nich orientovat a byli schopni zážitky z nich si utřídit. Většinu představení jsme navštěvovali v menších i větších skupinách, kolektivnímu prožitku filmu jsme dávali přednost před osamoceným, individuálním. Kolektivní způsob akceptace filmů zaručoval, že nepodlehne lacinému sentimentu, že jsme trvale vystaveni korekci svého hodnocení, porovnávání s názory kolegů a kamarádů. Kolektiv vůbec znamenal pro nás jednu z nejvyšších hodnot naší existence. Kolektivně jsme viděli snad všechny filmy Vlasty Buriana a smáli se bez zábran a kolektivně jsme ignorovali Slavinského filmy s Věrou Ferbasovou.

Návštěva kin však neznamenala jediné kulturní požitky, které nám Zlín poskytoval, a jenom filmy nebyly jediným možným prostředkem kulturního

vyžití (nerad používám tento výraz, ale nic lepšího mě nenapadá). Právě Velké kino nahrazovalo chybějící divadelní budovu, o které příznivci dramatických múz snili – a určitě ji i plánovali – a v archivech města a Baťových závodů by se jistě našly skici i podrobné projekty a výkresy zlínských architektů na toto téma. Vzpomínám si alespoň na rozsáhlé soubory výkresů nového, ideálního městského centra, které jsme pomáhali dokončovat a adjustovat našemu profesorovi architektu F. L. Gahurovi v jeho ateliéru v podkroví městské radnice. F. L. Gahura – to nám studentům bylo dostatečně známo – byl oblíbeným Baťovým architektem, byl projektantem řady významných zlínských budov, především však Památníku Tomáše Bati mezi oběma Studijními ústavu. Budova Památníku nás vždy udivovala svou velkorysou jednoduchostí a vznešeností. Železobetonové sloupy a mezi nimi vertikály skleněných výplní představovaly něco naprosto neobvyklého, nikde nevidaného a zároveň krásného. Profesor Gahura byl i vynikajícím urbanistou, byl také hlavním městským architektem. Byli jsme jím tehdy požádáni tři, Hybler, Štolfa a já, a panu profesorovi jsme pomáhali s vyplňováním větších ploch na výkresech kreslením zvláštních rastřů, které vznikaly neustálým kroužením tužky a jejím stálým posunováním po ploše, která měla být pokryta. Přes značně dekorativní charakter a silně zdobný vizuální efekt ponechal si tento rastr půvab citlivé autorské ruční práce a uchovával i v technické kresbě nepřehlédnutelnou přítomnost autora. Neměli jsme mnoho času, šlo o splnění jakéhosi naléhavého termínu, a tak jsme si nemohli dopodrobna prohlížet všechny plány a výkresy, které se nám dostaly pod ruku. Jistě se ale nemýlím, že mezi budovami, které vytvářely nové centrum, byla i budova nového divadla. Později jsme dokonce viděli výkresy samostatného velkorysého projektu divadelní budovy, která měla být sídlem příští samostatné zlínské scény, publikované pak nejen v některém časopise o architektuře, ale i v samotném zlínském divadelním programu Meziaktí.

Přestože zatím divadlo ve válečném Zlíně nemělo ani budovu, ani stálé zázemí a ani vlastní profesionální soubor, v životě města neabsentovalo. Velké kino mělo po svinutí obrovského promítacího plátna značně velký prostor pro jeviště, po stranách a vzadu pak ještě dost místa na šatny a na nástupy účinkujících i na uskladnění minimálních dekorací. Do Zlína jezdily na hostování velké činoherní, operní i operetní soubory kamenných divadel z Prahy, Brna, Ostravy a Olomouce s kompletními převzatými představeními, řadu her však zlínským divákům připravily i malé zájezdové skupiny dvou, tří i více hereckých individualit, které si pro zájezdy nacvičily úspěšné, pro diváky i pro pořadatele atraktivní tituly, obvykle komedie s minimálním obsazením, nevyžadující náročnou výpravu nebo složitou techniku. Nejvíce se pamatuji na pohostinská vystoupení Národ-

Arch. Gahura: Návrh divadla ve Zlíně (hlediště)

ního divadla z Prahy. Kdo by také mohl zapomenout na slavného Sofoklova Oidipa krále v podání Eduarda Kohouta nebo na další hru s antickým námětem, Hebbelův Gygův prsten s mladičkým Karlem Högerem v titulní roli? Kupodivu velmi živě si vzpomínám na Olgu Scheinpflugovou v Hilbertově Pěsti. Ani ne tak kvůli samotné hře, z ní si prakticky nepamatuji nic, jako spíše kvůli herečce samotné; dodnes vzpomínám na její, oproti jiným herečkám, jak se mně zdálo, jinou, zvláštní a silně zpomalenou a akcentovanou dikci. A nepochybně také proto, že jsme ji znali a obzvláště sledovali jako vdovu po Karlu Čapkovi. Jak nám to imponovalo! To přece musela být už nějaká osobnost, když si ji Karel Čapek vyvolil za manželku! Nezvalovu Manon Lescaut, nejnavštěvovanější a všemi generacemi nejmilovanější českou hru raných čtyřicátých let, jsme viděli v křehkém podání Julie Charvátové na pohostinském představení olomouckého divadla. Jistě by se po větším úsilí daly vydolovat z ochablé paměti další a další inscenace. Mimoletní dva prázdninové měsíce určitě každý další měsíc bylo jedno představení pravidelně nabízeno zlínskému publiku a s ním i nám, stále dychtivým po jedinečných zážitcích ze světa umění.

Tato představení však nepředstavovala vůbec žádné náhodné, ojedinělé diva-

**065/ F. L. GAHURA: INTERIÉR
NAVRHOVANÉHO DIVADLA VE
ZLÍNĚ, UVEŘEJNĚNO V MEZIÁKTÍ**

**066/ PRVNÍ STRÁNKA
DIVADELNÍHO PROGRAMU, 1940**

Mládež Národního souručenství, okresní vedení ve Zlíně.

MEZIAKTÍ

V úterý 17. prosince 1940.

Národní divadlo moravskoslezské

MARYŠA

Opera o pěti obrazech podle dramatu bratří Mrštíků. — Dirigent Jaroslav Vogel. — Režisér Miloš Wasserbauer j. h. — Výtvarník Zdeněk Rossmann.

Lízal, sedlák	Josef Zizka
Lízalka, jeho žena	Eugenie Nepustilová
Maryša, jejich dcera	Lída Červinková
Vávra, mlynář	Přemysl Kočí
Fracek, rekrut	Rudolf Kral
Horačka, jeho matka	Marie Pejchovská
Štrouhalka, Maryšina teta	Helena Zemanová
Rozárka, služka	Milada Musilová
Babička Maryšina	Marie Pejchovská
Hospodský, Fracekův poručík	Antonín Hrabánek
Buček, sedlák	Ladislav Havlík
Hrdlička, obecní sluha	Antonín Hrabánek
Rekrut	František Janda
Jiný rekrut	Karel Tröbický

Rekruti, sousedé a chasa. — Místo děje: moravská dědina. — Třetí obraz o dvě léta později než první.

Hlavní přestávka po třetím obraze.

Stručný obsah opery „MARYŠA“.

I. dějství: Sedlák Lízal namlouvá mlynáři Vávrovi, který je vdovcem, svou hezkou dceru Maryšu. Když se Vávra táže po věně, nabízí Lízal třicet pět set, což se zdá Vávrovi málo, protože je zadlužen. Dohadují se. Vtom vchází rekruti, mezi nimi Fracek, Maryšin milý, který právě narukoval a jde se s ní rozloučit. Lízal mu zastoupí cestu; Fracek uvidív po jeho boku Vávru, pochopí, o čem asi spolu jednali a pln bezmocného vzteku a lítosti a na domluvu své matky, upouští od rozloučení s Maryšou. Po jeho odchodu domluví se Lízal s Vávrou na osmatřiceti stech věna. K poznámce Vávrově, zda ho bude Maryša chít za muže, mávne Lízal jen rukou, že o to se on postará. Zavolá ihned Maryšu

delní výlety předních českých a moravských kamenných divadel do Zlína; zlínský divák měl možnost pravidelných organizovaných návštěv divadelních představení. Několik let fungovalo stálé předplatné se zajímavým programem, zahrnujícím v sobě jak činoherní, tak i operní dramaturgii. K tomu obvykle bývala uvedena alespoň ještě jedna opereta a jeden balet. Ke každému představení vyšel programový časopis Meziaktí, naplněný potřebnými i zajímavými informacemi.

Měl jsem v té době možnost poznat jeviště Velkého kina i z té divákům skryté strany, ze zákulisí. Spolu s několika kamarády troufalci jsem se jednou přihlásil na výzvu, vyvěšenou na úřední školní desce. Správa Velkého kina hledala studenty, kteří by chtěli a také byli schopni vystupovat v jednoduchých rolích statistů. Odměna za jedno vystoupení celých 5 K na osobu! Podle ředitele Kadlece a profesora Jašky to byla chvályhodná kulturní činnost, plně podporující původní program školy; ředitelství školy proto bez váhání připojilo své písemné doporučení. S nadšením se nás houf přihlásil, my „světáci“ všichni jako jeden muž. Zakrátko přišla z Velkého kina telefonická výzva nastoupit v určený čas do šatny. Nevím, zda to bylo to první naše vystoupení, určitě ale bylo jedno z těch nejpamátnejších. Asi deset nebo dvanáct se nás shromáždilo v těsném prostoru v zákulisí Velkého kina: Konrád Babraj, pro tento okamžik naše samozvaná, ale plně respektovaná vůdčí osobnost, přebíral pokyny od asistenta režie a inspicienta. Od garderobiérky jsme vyfasovali pestré kostýmy, rychle se museli převléct a do rukou nás převzala maskérka. Během pár minut z nás byli španělští matadoři a pikadoři. Dávala se Bizetova Carmen. Pan asistent režie nám vysvětlil náš úkol, na velké zkoušení nebyl čas, jednou jsme prošli trasu, kterou jsme měli vpochodovat za zvuků slavného pochodu toreadorů na jeviště, a tak to zase třikrát za sebou provést, divák prý stejně nepozná, že chodíme pořád dokola. Stačilo si jen rychle vyměnit klobouky a kopí s různobarevnými fábory, trochu pozměnit své pořadí a iluze stohlavého průvodu prý bude dokonalá. Několikrát nám pan asistent zdůrazňoval, že nesmíme sami zpívat, že musíme jen zpěv markýrovat, otevírat ústa, neobracet se obličejem do obecenstva, a především nedělat žádné grimasy na známé v první řadě (znal asi své „papnhajmské“) a hlavně co musíme – pochodovat přesně podle rytmu hudby! Měli jsme dávat pozor a dělat totéž, co bude dělat asi necelá desítka profesionálních členů divadelního pěveckého sboru, kteří půjdou před námi. Vše proběhlo, jak mělo, a když naše produkce skončila, pan asistent byl vcelku spokojen, neodpustil si ale poznámku, že tam přece jen někdo při tom druhém obcházení zpíval (!), že to ale přejde, žádnou pokutu nám nevyměří. Nato vyplatil odměnu a mohli jsme hrdě jít domů a později po celý život se chlubit,

že jsme hráli v Carmen. Další naše vystoupení bylo v Gounodově Faustovi a Markétce, kde jako tlupa rozjařených studentů, posilnění dobrým mokem, jsme vyzpěvovali své studentské písně před Auerbachovým sklepem na náměstí v Lipsku. Ve Faustovi jsme absolvovali ještě jeden výstup, to když se mladí vojáci loučí před odchodem do války. I to jsme zvládli bez závad; tentokráte jsme si vydělali 10 K a těšili se na další „hraní“. Skutečně byla ještě další vystoupení – v činohrách i v operách, jednou dokonce i v baletu Šeherezáda. Zda to byl balet na hudbu suity Nikolaje Rimského-Korsakova, to už tvrdit nemohu, Šeherezáda to ale byla zcela určitě. Tam jsme měli jednu scénu, v níž jsme k naší lítosti netančili, ale naopak v pozadí namačkání na sebe tak, abychom tanečníkům nepřekáželi, představovali skupinu spoutaných polonahých otroků. Naše role spočívala v tom, že jsme od okamžiku, kdy se rozevřela opona, schouleni seděli ve skupině, ustrašeně hleděli před sebe a nehýbali se, dokud se zase opona nezavřela. Jeden ze zajatých nepřátel měl být tmavé pleti, Afričan, a bylo proto třeba jednoho z nás nabarvit. Ve správné předtuše pozdějších možných potíží se moc nikomu do toho nechtělo, i když byl stoprocentní příplatek. Nakonec se nechal zlákat Rosta Špaček, sochař, žák některého z dalších ročníků, typický rošťák, veselý hoch, který nepokazil žádnou legraci. Natřeli ho načerno, jen pod trenýrkami mu zůstalo pár centimetrů bílé pokožky, oči a zuby mu svítily, spoutaný vypadal se svou robustní sochařskou figurou velice přesvědčivě. Po skončení představení odmítl dát se odborně odbarvit, hodil na sebe šaty a spěchal na kolej, kde chtěl na kamarády a zejména na vrátného, s nímž měl jakýsi neuzavřený účet za hlášení poklesků a pozdních příchodů, patřičně zapůsobit. To se mu podařilo výtečně, vrátný málem zkolaboval a kamarádi také jeho novou vizáž ocenili; potíže ovšem nastaly, až když se pod horkou sprchou snažil své patiny zbavit. Použití vody bylo základní chybou, a ani vytrvalé mydlení a sprchování do půlnoci nepřineslo ten kýžený výsledek odbarvení. Mouřenín Špaček se vyskytoval ještě nejméně dalších 14 dní nebo ještě déle a vyvolával u kolegů a kamarádů vtipné poznámky, které jen díky své povaze přijímal s přezíráním. Nemohly ho totiž vůbec rozladit, naopak mu poskytly příležitost k provádění mnoha nových zábavných kousků a žertů, vymyšlených jako rovnocenná odplata za neúctu a posmívání.

Ve Velkém kině se odehrávala také představení různých hudebních, polo-profesionálních i ryze amatérských programů a soutěží. Do jedné takové místní přehlídky jsme trochu z „hecu“, trochu se škodolibostí přihlásili Vojtu Štolfu. Věděli jsme matně, že doma v Kojetíně zpíval v nějakém souboru, věděli jsme, že s otcem vystupoval v ochotnických hrách i v nějakém amatérském operetním představení. Na jeho plánované vystoupení jsme obsadili asi celé dvě řady Velké-

ho kina, nechyběl z nás, jeho spolu-
žáků, snad ani jeden. Vojta se ovšem
nijak nedal zaskočit, a naopak nás
všechny doběhl. Své vystoupení, aniž

jsme to tušili, pečlivě nazkoušel, a když byla na něm řada, s chutí se postavil na
jeviště a do mikrofonu s úspěchem zazpíval tehdy značně populární písničku
„Láska brány otevírá, bez křídel dostaneš se do nebe...“ (opět ta křídla!). První
cenu asi nevyhrál, pokud vůbec nějaké ceny byly vyhlášeny, zřejmě to byla akce
na vyhledání nových talentů. Mnohá dívčí srdce se mu jistě otevřela dokořán,
mladé ženy v hledišti převažovaly. Vojta nic v tom směru nepodnikaje toho asi
nevyužil. Alespoň se mně, tehdy ani později, s ničím nesvěřil...

**067/ „UMĚLCI“ NA VYCHÁZCE DO
ULIC. ZLEVA APIS, J. R., BABRAJ,
ŠTOLFA, BLAŽEK, 1940**

068/ KONRÁD BABRAJ

KOLEKTIV A JEHO INDIVIDUALITY

Všechno, na co jsem až dosud vzpomínal a nač teprve budu vzpomínat, samozřejmě spoluprožíval široký kolektiv spolužáků. Nemohlo tomu být ani jinak. Neabsolvovali jsme společně jen školní výuku, netrávili jsme spolu jen volný čas, nestravovali jsme se jen společně, byli jsme od prvních hodin strávených ve Zlíně především společně ubytováni. Zprvu – a jen přechodně a velmi krátce – na 2. mužském internátě, kde bývalo dvacet lůžek na pokoji asi 6 x 6 m, kde ubytovací podmínky byly dosti tvrdé. Brzy jsme ale byli přestěhováni na 5. chlapecký internát, jenž byl celý věnován studentům a žákům baťovských škol a který byl přejmenován na studentské koleje. Polovina poschodí patřila chemikům, druhá polovina nám – „umělcům“. Tady už byl počet lůžek na pokoji o standardizované ploše asi 6 x 6 m podstatně zredukován – až na polovinu, někdy dokonce jen na osm lůžek. V jednom podlaží byla zřízena jídelna, kde jsme se celodenně stravovali, na konci chodby byl pro nás vyčleněn a uvolněn jeden pokoj na studovnu. To byla pro nás náhlá a nečekaná výhoda. Neváhali jsme a brzy jsme studovnu přeměnili na domácí ateliér, který byl až k neuvěření bohatě využíván. V místnosti stály dva těžké ateliérové stojany, v prostoru bylo umístěno několik menších typizovaných stolů s řadou židlí. Vestavěné skříně posloužily jako úložný prostor, např. pro spodní rámy, svinutá plátna a další malířský materiál. Rozmalované studie i dokončené obrazy bývaly opřeny lícem ke stěně a vršily se na sebe. Každý z nás tak měl zprvu pro sebe zabrán jeden výsek prostoru, který byl spolubydlíci plně respektován a skutečně byl pro ostatní tabu. Hotové věci nebo „díla“, která jejich autor byl už ochoten předvést zrakům spolužáků či náhodných hostů, mohl obrátit lícem do místnosti, vyvěsit je na stěnách pokoje (ložnice) nad svou postelí nebo je tam přechodně jen tak vystavit na horní plochu své skřínky, sloužící jako praktický noční stolek.

Někdy později se pro studovnu – ateliér, zejména mezi mladšími uživateli, ujal prapodivný název kumbál. Možná že se toto skoro pejorativní pojmenování ujalo proto, že místnost nesloužila jen malování, kreslení, studiu před zkouškami, četbě, ale že někdy posloužila i k odlehčené činnosti, především však k šachům, a nejednou dokonce ke karetním hrám. Vzpomínám si, že šachy byly dost populární hrou, méně u nás, více u chemiků. Přesto v družstvu šachistů naší koleje jsem

069/ LOŽNICE NA „KOLEJI“.
V POPŘEDÍ ZLEVA J. R. A J. KOSTLÁN,
1942

na první šachovnici hrál já, na druhé Miroslav Šimorda a teprve na třetí a na čtvrté reprezentanti chemiků Jan Novák a Emil Zátopek. Družstvo bylo

sestaveno někdy na podzim v r. 1942 nebo 1943 na pokyn shora, když kdosi ve vedení dal impulz k přihlášení kolejí do pravidelně probíhajícího juniorského mistrovství Zlína nebo do právě uspořádaného turnaje, zřejmě asi v nějaké juniorské kategorii. Zúčastnili jsme se všehovšudy dvou zápasů, nevím už, s kým jsme hráli, ani jak celkově jsme dopadli, asi moc slavně ne. Já sám jsem se šachům nijak zvlášť nevěnoval, hrát jsem je uměl z domova, kde náš otec byl velký milovník šachové hry a do jejích tajů nás všechny již od dětských let důkladně zasvětil. Organizovaně a soutěžně jsem nikdy nehrál, u šachistických hodin jsem seděl poprvé v životě. Pamatuji si jen matně své vlastní výsledky, těšilo mě, že jsem neprohrál. Hrál se v neděli v Oranžovém sále Společenského domu, soupeři mně připadali jako profesionálové, jistě se šachovou hrou zabývali častěji a důkladněji než já. Po zamáčknutí „budíka“ si hned zapisovali každíčký tah, já neměl ani papír, ani tužku s sebou, abych je mohl alespoň napodobit. Jedna moje partie skončila remízou, druhou jsem vyhrál.

Po druhém zápase už se celkové poměry vyhrotily, válečné události a jejich domácí ohlasy nebyly vůbec příznivé pro pořádání podobných akcí, jako byla

naše turnajová klání. Ad hoc slepené družstvo se rychle rozpadlo. Události nabývaly na dramatičnosti a promítaly se negativně i do zcela všedních dnů každého z nás a šachy – ty se zdály příliš pohodovou hrou pro tak neklidné

a chmurami a trvalým strachem poznamenané chvíle. Zato karty spíše přiléhaly k nejistým vyhlídkám do nejbližší budoucnosti, a tak se dokonce kumbál mohl v posledních měsících před koncem války nezasvěcenému pozdnímu návštěvníkovi jevit jako hráčské doupe, jak vystřižené z některého z amerických akčních filmů. V karetních hrátkách, provozovaných v kumbále po nocích, byl zájem obráceně vyhrazený, než tomu bylo v případě šachů – u nás byl větší, u chemiků slabší. Přesto šachový reprezentant Jan Novák byl vyhlášeným a respektovaným přeborníkem i v kartách, a když bylo potřeba, našli jsme v něm stálého zájemce kdykoliv se k rozehrané partii připojit. Hrály se všechny možné hry, nejčastěji však čtyři: mariáš (normální, pauzovaný, ve čtyřech, licitovaný), poker, komando a oko. Nehrálo se o sirky, všichni účastníci vydělávali, mohlo se tedy hrát o halěře a o koruny. Čím víc se blížilo vyvrcholení válečného dramatu a čím víc se promítalo do každodenních starostí, tím víc narůstala výše karetních sazeb a zejména sázek v těch hrách, jejichž základem je hazard. V nejserióznější z karetních her, v mariáši, se nás scházela stabilní trojice zájemců: Josef Beran, Miroslav Šimorda a já. Občas se přidal ještě někdo

070/ „KARBANÍCI“, ZLEVA

**O. HUDEČEK, J. BLAŽEK, V. ŠTOLFA,
M. ŠIMORDA A J. R., 1943 (?)**

071/ MIROSLAV ŠIMORDA-CAP

čtvrtý, ale mimo zmíněného Jana Nováka nikdo moc nadějí na úspěch v konkurenci s naší trojicí neměl. U nás byl naprostou jedničkou Josef, ovládal mariáš mistrně. Když jsme zvládli jeho poučky, se kterými se netajil, ale naopak nás v nich zprvu dlouho a trpělivě vyučoval, troufali jsme si na každého. Zdálo se nám, že už jsme také mistry a že všechno známe a víme. Pak už byla pro nás hra potěšením a peněžité výhry nebo prohry jen jejich dráždivým okořeněním. Naše nejlepší hry pak vypadaly tak, že byly rozdány karty, prohlédli jsme si je, kdo byl na volbě, zvolil, ohlásil, co bylo třeba, buď se hra schválila a karty se bez dodatečné prohlídky odložily na stůl, nebo jsme dali flek, re, tuty atd. a ten, kdo si byl jist naprostou výhrou, zase hned bez hry karty na stůl vyložil a naznačil nejvýše, co a jak ponese. Spočítalo se vše, a kdo prohrál, zaplatil, a rozdávalo se

dál. Jindy se zahrály jen jeden, dva první „štychy“, opět se karty vyložily na stůl a už bylo vše jasné a jen bylo třeba zaplatit. Někdy byla hra napínavá, vše bylo na vážkách a bylo třeba dohrát partii až do posledního štychu, který rozhodl o výhře nebo o prohře. Pokud jsme se já a Šimorda někde jinde a s někým cizím celkem už vzácně pustili do hry a měli jsme úspěch, vyhrávali a byli jsme chváleni nebo naše mariášové umění bylo obdivováno, nikdy jsme se neváhali pochlubit, že jsme absolvovali „Mariášovou univerzitu Josefa Berana“.

O našem internátním kumbále by se daly popsat ještě další a další stránky. Zvláštní kapitola by se měla ale týkat předzkouškového období, kdy šachisté i karbaníci byli z kumbálu vypuzeni a stoly obsadili horliví studenti. V místnosti bylo vyžadováno naprosté ticho a každý pohyb, který s sebou přinášel jakýkoliv zvukový efekt, byl omezován. Některé zkoušky z teoretických předmětů byly dosti náročné a pro mladé lidi, kteří nebyli zvyklí pravidelně studovat a pravidelně se připravovat, byly mimořádně těžké a pro mnohé z nich až stresující. Hrozba propadnutí, která některé z nich ohrožovala, představovala především perspektivu vyloučení ze školy, což by zase mělo za následek ztrátu zaměstnání, a ztráta zaměstnání zase hrozila nasazením na práci do rajchu. I když naši páni profesori a přednášející měli pověst značně přísných pedagogů, domnívám se, že se vůbec nestalo, aby někdo u zkoušek, především z pomocných teoretických předmětů, propadl. Nucené odchody ze školy, které se dosti zřídka objevily, byly většinou motivovány zcela jinými příčinami, nejčastěji kázeňskými přestupky, a pokud snad nedostatečnými v prospěchu, tak jen z hlavních výtvarných předmětů. K odchodu ze Zlína docházelo i z vlastního rozhodnutí studenta, když se odcházejícímu nelíbil hlavně mimoškolní tuhý baťovský režim a když míval již jinak zajištěné nebo připravené řešení své nejbližší budoucnosti. Jen jeden ze spolužáků, Zdeněk Holub, byl nucen hned brzy po zahájení studia odejít; u něho to bylo z rasových důvodů; bohužel jako oběť nacistického holocaustu podobně jako miliony jeho soukmenovců zahynul někde v Polsku, v některém z vyhla-zovacích nacistických táborů.

Nepřehlédnutelnou osobností našeho prvního ročníku se od prvních chvil společného života, jak jsem se zatím jen kuse již zmínil, stal Konrád Babraj. Přijel do Zlína ze Slezska, z Ostravy, rád nás opravoval, že ze Slezské Ostravy. Nerad také slyšel, když někdo o někom prohlásil, že něco „zabral“. Opravoval ho okamžitě, že snad něco „zpat-lal“, zkazil apod. Svou mluvou s krátce vyslovovanými samohláskami Ostra-vaka v sobě nezapřel. Jeho otec byl taxikářem, což v černé Ostravě nebyla

**072/ VOJTĚCH ŠTOLFA: KRAJINA,
KRESBA, 1944**

073/ VOJTĚCH ŠTOLFA

zřejmě nijak lukrativní živnost. Starší z bratrů Babrajů Bořivoj vystudoval farmacii, mladší Konrád právě absolvoval ostravskou reálku. Nejsem si dnes jist – a zeptat se ho na to už nemohu – zda neměl nějaké problémy s maturitou a zda už po přijetí na Školu umění nedodělával ještě nějakou opravnou zkoušku. Ať je to pravda, nebo jen moje dnešní nepřesné zdání, nic to nemění na tehdejším jeho impozantním vstupu do našeho studentského kolektivu. Štíhlý, veselý, usměvavý, vtipný a zábavný, sebevědomý a suverénní, dokonce by se dalo říci až „rozzývený“, žádný introvert, naopak zcela otevřený a přístupný, ochotný ke komunikaci a schopný komunikaci bezprostředně a okamžitě navázat s kýmkoliv. Ambiciózní, žádný skromný tichošlápek! Vždy pohotový a ochotný k jakékoliv legraci a studentské recesi, zvláště když se jednalo o druhého. Spíše než povrchní vtipálek býval pěstitelem intelektuálního (často i již zmíněného černého) humoru, se smyslem pro nadsázku. Od prvních krůčků na škole přispíval svým výrazným, někdy poněkud přece jen kontroverzním podílem k formování studentského kolektivu, k přetavování různorodých povah do poněkud jednolitější masy. Na druhou stranu sám také od kolektivu nepřetržitě získával, řekl bych, že jej kolektiv během let tak jako na soustruhu opracovával a mnohé ostré hrany dokonce dokázal přibrousit a přihladit. Zejména v začátcích našeho společného života se Konrád stal jedním z vůdčích elementů mimoškolního volného času. Ze zástupu ostatních jej vyčlenilo především to, že jako jediný měl kytaru, uměl na ni hrát a při ní zpívat. Znal spoustu písní, především klasického amerického džezového stylu i šlágrů pozdější swingové éry. Přinesl si s sebou na internát gramofon a řadu desek s vynikajícími zahraničními i domácími nahrávkami. O nich se dále ještě zmíním. Zde bych jen konstatoval, že Konrád byl vlastně jakýmsi naším učitelem hudební výchovy a přímo hudebním vzdělavatelem a že řadu z nás, mě určitě, přivedl k opravdovému a hlubšímu zájmu o originální džez a blues.

Ve škole při studiu se Konrád pohyboval bez potíží. Pokud šlo o teoretické předměty, měl přece jen předchozí středoškolskou praxi, a dovedl se proto ve studiu celkem slušně orientovat. Trochu suverénní a díky vrozenému talentu na druhé straně poněkud povrchní přístup k tvorbě se začal během času pozvolna měnit a prohlubovat.

Ačkoliv původně zřejmě pomýšlel na studium malby a snad i na ilustraci (zvláště karikaturu a kreslený humor), jeho přeorientování na sochařinu jej vedlo k tomu, že musel začínat zcela od základu. To jej přivedlo k usilovnému a cílevědomějšímu snažení, které nahradilo chybějící sochařské zkušenosti. Jeho první plastické projevy ale netrpěly přílišnou upracovaností, vždycky si dokázaly udržet lehkost a bezprostřednost a podařilo se jim nezakrýt původní výtvarný

nápad a vtip. S přibývajícím studiem a s narůstajícími zkušenostmi nabyl také na modelářské zručnosti, což se brzy po skončení studia na škole i v jeho další sochařské kariéře projevilo v úspěšném zvládnutí mnoha náročných úkolů, pomníkového i intimního charakteru.

Nemám ovšem v úmyslu a nechci ve svém vzpomínání suplovat pohledy a hodnocení uměleckého historika či kritika, takže se raději vrátím zpět do běžného našeho denního studentského života. Za co já jsem byl vždycky, jak tehdy ve Zlíně, tak i mnohem později v Brně Konrádovi vděčný, bylo to, že nás seznámil se svým rodákem a dávným školním kamarádem Josefem Kainarem.

Musím připomenout, že sám jsem zprvu – a dost dlouho – neměl s Konrádem mnoho společného a nijak jsme se na první setkání nesblížili a ani si nijak nepadli do oka. Dvě zcela protichůdné povahy: já se svou venkovskou ostýchavostí, neprůbojností, s nedostatečným sebevědomím a s jakousi selskou těžkopádností – on se svou městskou ležérností, se snadnou přizpůsobivostí každé situaci, snad až s přehnaným sebevědomím a pro někoho se skoro drzým vystupováním a vyzývacím chováním. Přesto jsme se časem sešli, a jak lze vypo-
zorovat z fotografie, pořízené známým pouličním fotografem na chodníku třídy Tomáše Bati, trávili jsme ve vzájemné společnosti a v pohodě přece jen mnohé chvíle. Přes zmiňované protiklady, které se ale často navzájem přitahují, našli jsme k sobě cestu asi také proto, že v nedělním vyliďněném Zlíně a v poloopuštěném internátě nás přes neděli zůstávalo jen několik. Několik, kterým nestálo za to jezdit přes půl země na jediný den domů. Patřili mezi ně také Jan Blažek, Alex Beran, Jan Kostlán (Kosta), Karel Kramule, Miroslav Šimorda (Cap) a samozřejmě nebo spíše překvapivě místní Zdeněk Máčel (Eda). Se všemi jsem se časem tak či onak, více či méně sblížil. S Konrádem nejvíce – nakonec pobýt v jeho společnosti znamenalo vždycky nenudit se a spíše očekávat nějaké povy-
ražení a zpestření těch vzácných okamžiků, kdy jsme nebyli se vši vážností a až po uši ponořeni do hledání té vlastní správné cesty za UMĚNÍM. Je nutno poznamenat, že některým spolužákům, a zejména mnohým studentům z následujících nižších ročníků školy Konrádovo chování a jeho způsob vlastní prezentace příliš nevyhovoval. Mnozí nedokázali pochopit ani jeho sebevědomé a suverénní jednání, ani jeho smysl pro černý humor. Rovněž ne každý pak měl pochopení pro Konrádovy drsné žertíky, zvláště pak když byly namířeny právě na něho.

Propojené školní vyučování, společné bydlení a působení okolí přispěly velmi záhy k urychlenému vzájemnému poznání a tím k vytvoření pestrého kolektivu, na nějž jeho protagonisté už nikdy nedokázali zapomenout.

Ve studentských letech bývají mezi spolužáky často používány přezdívky nebo zkrácená a všelijak upravovaná jména i příjmení, která se stávají běžnou

součástí každodenní komunikace. Obvykle se později ani neví, kdo a proč nové pojmenování vymyslel, jaký byl jeho základ a původ. V rozbíhajícím se prvním ročníku naší Školy umění tomu nemohlo být jinak. V předchozích řádcích jsem už některé z tehdejších přezdívek použil. Z Jaroslava Bartoše se zanedlouho stal Břeťa, Miroslav Šimorda slyšel na přezdítku Cap (přinesl si ji už z Brna, kde začínal na tamní Škole uměleckých řemesel), moje jméno a příjmení bylo zkráceno na Rajla, Hudečkovo na Hudy, Bubeníkovo na Bubi, Kostlánovo na Kosta, Špetíkovo na Špeťa, Vojtěchu Štolfovi se někdy říkalo Voja, Konrádu Babrajovi velmi řídké Kony.

Ze Zdeňka Máčela se časem stal Eda. Jeho nesmírný obdiv k profesorovi Eduardu Milénovi nesledoval a nenapodoboval jen umělecké projevy pana profesora, ale celou jeho osobnost, osobité způsoby vyjadřování, kořeněné a vyšperkované ozvěnami Milénova rodného podkrkonošského dialektu. Páně profesorovo „oušem“ (= ovšem) si Zdeněk rychle osvojil. „Oušem“ se ale stalo velmi brzy také populárním a běžně používaným výrazivem mezi dalšími posluchači, zejména mezi studenty grafické speciálky (pajcdílňny). Zcela osobitě pak měl pan profesor formovaný i svůj klobouk, který připomínal jakýsi dosti nízký rendlík s promáčknutým dnem, lemovaný vepředu nazdviženou krempou. Zdeněk Máčel neváhal dlouho ani v tomto směru a veřejně se ke svému vzoru přihlásil. Zformováním svého klobouku à la Eduard Milén hbitě a věrně pana profesora následoval, čímž si u satiricky až škodolibě naladěných spolužáků obratem vysloužil své nové pokřtění bez jakéhokoliv slavnostního aktu. Zajistil si tak natrvalo nové pojmenování.

Jméno a příjmení Zdeněk Hybler dokonce úplně zmizelo a pro jeho nositele se objevila zcela nová identita ve jménu Apis. Nové pojmenování pravděpodobně vymyslel Konrád Babraj, který měl na vymýšlení nejen přezdívek, ale i různých provokujících situací a zcela nekonvenčních jednání ve stylu DADA ohromný talent. Věděli jsme, že egyptský polobůh Apis je černý býk s bílou lyskou ve tvaru hvězdy na čele a že byl uctíván jako posvátný býk boha řemesel. Volba jeho jména se nám zdála pro oblíbeného spolužáka se slabostí pro něžné pohlaví, navíc s „božskou“ vizáží a „vznešeným“ chováním, velice trefná. Zvláště když jsme ještě ve vlasech u něj na levé skrání objevili malé lysé místo, které při trošce fantazie se mohlo podobat oné bájně apisovské hvězdě. V každém případě se Apis tak rychle ujal a tak vžil, že se nepamatuji, že by ho vůbec někdy někdo oslovil pravým křestním jménem. Nepamatuji se, že bych já sám, i když se z nás dvou stala na čas takřka nerozlučná dvojice, Apise vůbec někdy oslovil Zdeňku.

Zmínil jsem se již, že z původního počtu 34 přijatých uchazečů někteří z nejruznějších důvodů školu dříve nebo později opustili, případně ji byli nuceni opu-

**074/ KAMARÁDI.
ZDENĚK HYBLER-APIS
A J. R., 1941 (?)**

stit. Ze zbývajících třicítky se hned během prvního roku studií a trvalého spolužití vytvářely názorově a povahově blízké dvojice či menší skupinky. Což ovšem nebylo nijak na závalu pro vytváření a upevňování celkové struktury velkého ročníkového studentského kolektivu. Ten se během roku podstatně stabilizoval a vyhranil. Společný život, probíhající plných 24 hodin denně ve společném prostoru, nás vedl k tomu, abychom si těžké okupační podmínky ulehčovali, doplňovali se a všichni mohli žít naplno. Vzpomíná se už dnes

pěkně na ty doby, řečeno se Seifertem, „kdy byl člověk mlád, měl radost ze všeho nového, na smrt nemyslel a ničeho se nebál“.

Přicházely pak ještě další ročníky, druhý, třetí, čtvrtý, ale náš první, pionýrský a současně nejstarší a nejzralejší, stále udržoval nad všemi jakousi mazáckou převahu. Poněkud kasárenské způsoby organizace našeho bydlení i pověstná tovární a dílenská baťovská disciplína tomu jen napomáhaly. Noví spolužáci byli námi staršími jistě tolerováni, místy dokonce až se shovívavým, velmi často naoko přehrávaným odstupem. Všichni, co přišli po nás, po prvním ročníku, dostali přezdívkou Písti. Velmi často se sami stylizovali do role zdvořilých příchozích a občas se až příliš „uctivě“ chovali ke svým „služebně starším“ spolužákům. My „mazáci“ (ten výraz si vypůjčuji a používám až dnes, tehdy

ve Zlíně jsme jej neznali) jsme jim v tom pochopitelně nebránili a brávali jsme jejich přezdvorné chování s úsměvem a se smyslem pro humor, to hlavně v těch ojedinělých případech, když některý z „pístitů“ naletěl a stal se obětí některého z našich oblíbených kanadských žertíků. Bývaly to ovšem žerty veskrze přátelské, nevinné, neponižující a už vůbec ne fyzicky nebo psychicky ubližující. Nikdy, v žádném případě se nedalo říci, že by se jednalo o něco podobného, o čem se dnes takřka denně dovídám z médií, že jde o jev rozšířený nejen v armádě, ale i na školách všech typů a úrovní, dokonce i na těch na nejnižším stupni, že jde o „šikanu“. Konečně sám výraz „šikana“ jsme také vůbec neznali, právě tak jako jeho podstatu a náplň, která nám byla úplně cizí. Stávalo se vždycky při nástupu studentů nového ročníku, že už po několika prvních týdnech se ledy lámaly a docházelo k normální koexistenci mezi všemi. Když však o těch meziročníkových vztazích a o řadě studentů z dalších ročníků nyní po letech znovu přemýšlím a usiluji o ožívování vzpomínek na ně, ukazuje se, že jen nemnozí z „pístitů“ se dokázali důvěrně spřátelit s námi, s některými příslušníky našeho zakladatelského ročníkového klanu.

Ten ale nebyl, jak by se mohlo zdát, naprosto jednolitou a navěky zafixovanou masou. Naopak, v každodenním životě se měnil, tvořili jej jednak osamělci, jednotlivci, většinou ale dvojice a menší kolektivy i skupinky, které se stále obměňovaly, navzájem se doplňovaly, střídaly se na výsluní a střídaly své oblíbenosti. V základních proudech a občas i v náhodně vzniklých krizových situacích směřovali však všichni k jednomu cíli: stáli věrně při sobě a za všech okolností se snažili táhnout za jeden provaz.

UPROSTŘED KOLEKTIVU

Nejrozmanitější a často i nejbanálnější důvody (např. vzdálenost od domova) svedly několik z nás úžeji dohromady a pozvolna z nás vytvořily poměrně stabilní skupinku kamarádů. Z dnešního pohledu pamětníka by se dalo říci, že bezděčně se tu zformoval jakýsi gang mírně nadrzlých, přízemní měšťáky provokujících, o dobrodružství snících mladých lidí, kteří přitom byli ochotni obětovat všechno svému UMĚNÍ a svému plnému ŽIVOTU. Skamarádili jsme se i s několika málo spřízněnými dušemi mimo školu, mimo náš obor. Naše nepsané a nevyhlášené společenství nikdy nemělo zavřené dveře, nemělo nějaká ortodoxní pravidla pro vzájemný styk, mimo vzájemné osobní sympatie nemělo a nemohlo mít ani žádné pevné „programové“ vymezení, ani osobní omezení. I když jádro po léta vytrvalo, tvořili je shodou okolností Konrád Babraj, Zdeněk Hybler, Zdeněk Máčel, Vojtěch Štolfa, Jan Rajlich, stále volně přicházeli a odcházeli další, podle akce, podle místa, podle volného času, podle dočasného dívčího doprovodu, podle módních dozvuků některého úspěšného filmu nebo oblíbeného románu atd. Starali jsme se, abychom přežili nepřátelské a nepřející prostředí továrny a internátu s jejich tuhým domácím režimem a puritánstvím, tak na hony vzdáleným životním vizím budoucích Mistrů umění, čerpaným z literatury a z filmu.

„A mládí, jaké ty vůbec míváš starosti,“ ptá se ve své vzpomínkové knize Všecky krásy světa Jaroslav Seifert.

Bohužel dusné okupační poměry a neradostný vývoj válečných událostí, které přece jen i na naši oázu míru a klidu ve Zlíně doléhaly, nás nutily opouštět občas onu přirozenou bezstarostnost mládí. S vážností a plnou odpovědností jsme při všem nerozumí mládí především usilovali o to skutečně se stát umělci. Vyměřených 24 hodin denně jsme využívali s plným fyzickým i duševním nasazením a plnou výkonností dvacetiletého lidského stvoření. V šest ráno hudební budíček z kolejního rozhlasu, od sedmi do dvanácti zaměstnání v továrně, dvě hodiny polední přestávka, od čtrnácti do sedmnácti ateliérová výuka, jedna až dvě hodiny přednášky teorie. V sobotu sice volno v továrně, ale celodenní výuka ve škole až do 18 hodin. Jak vidět, volného času na fyzickou i psychickou relaxaci a na zábavu mnoho nezbývalo, a tak stálé časové manko nás nutilo využívat každou volnou chvíli. Všechno zdánlivě povrchní, rozpustilé až nezodpovědné chování bylo jen jednou, tou menší a slabší stránkou našeho

bytí, tou ukazovanou a vystavovanou až příliš vyzývavě na odiv. Ta druhá, opravdovější, utajovanější a skrytější byla daleko podstatnější a měla pro formování našich osudů zásadní význam. Přes všechno předstírané i skutečné veselí a rozmarnou lehkomyšlnost jsme toužili se co nejvíce dovědět, co nejvíce se naučit. Čas pro své další soukromé osobní iniciativy, které jsme chtěli pěstovat jaksi navíc, jsme mohli mít jen na úkor spánku. Pokouším-li se dnes na ty naše dny podrobněji vzpomínat, nemohu někdy ani pochopit, co všechno jsme stihli udělat a jak málo spánku nám tehdy stačilo k tomu, abychom byli stále fyzicky i duševně fit.

Vzpomínám-li na pevnou soudržnost studentského kolektivu a na jedinečnost prostředí, které tento kolektiv po celých 24 hodin formovalo, nemohu pominout ani významný podíl pedagogického sboru na této skutečnosti. Je třeba si také všimnout, že naši profesori nežili izolovaně a nestrávili sami mezi sebou a s námi studenty jen těch několik hodin, kdy měli vyučování. Všichni měli své pracovny, své ateliéry ve škole, v sousedství školních, studentských ateliérů. I jim bydlení pomáhalo vytvářet jejich kolektiv. Svobodní i ženatí dostali byty v normalizovaných továrních domcích, které byly vybrány v jediné lokalitě, aby všichni měli k sobě blízko. Těžká válečná doba podporovala smysl pro kolektivní projevy a omezovala případné pokusy o příliš individualistické počínání. Nemohu si tím být jist, ale jako studenti jsme tehdy měli pocit, že i mezi našimi profesory většinou zavládlo přátelství a kamarádství. Alespoň nám, stojícím jaksi s úctou a respektem přece jen mimo, se to tak jevilo. Těch několik málo válečných let byla nakonec příliš krátká doba na to, aby se prohloubily nevyzrálé antagonismy nebo skrytá rivalita, či dokonce potlačované nepřátelství, a aby jednou vyústily v rozpory a neřešitelné rozbroje. To se mohlo pravděpodobně odehrát až po válce a přispělo to k určitému pozdějšímu poklesu prestiže poválečné školy. Zatím jsme ale stále ještě v létech, kdy škola teprve nabrala dech k širokému rozmachu a k impozantnímu vzestupu na české kulturní scéně.

Profesori Kutal, Milén, Fuchs, Jirout týdně do Zlína dojížděli a většinou bydleli v hotelu, ostatní, trvale usazení ve Zlíně, se zabydleli v přidělených baťovských půldomcích. Makovský, Sládek, Bouček byli svobodní, ostatní byli většinou ženatí a mnozí z nich již měli potomky. Manželky našich pánů profesorů jsme měli příležitost postupně poznávat, když doprovázely své manžele do školy nebo před skončením vyučování se pro ně zastavovaly. Poznat všechny bylo možné především o slavnostech, které se dotýkaly naší školy. Byla to slavnostní zahájení Zlínského salonu nebo vernisáže dalších významných výstav, ty se většinou odehrávaly v neděli dopoledne. To se v prostorách obou Studijních ústavů objevily celé rodiny s dětmi za ruku nebo ještě v kočárku, všichni nebývale svátečně

nastrojení. Přece jenom baťovské, v podstatě měšťácké prostředí nebylo nutné dráždit příliš nedbalým nebo nějakým všedním, pracovním oblečením. Nakonec každý si stačil sám uvědomit, že přece nejde o nic jiného, než ve Zlíně vládnoucí společnosti dokázat, že umění je součástí i jejího života a že jeho konzumace se musí stát velkým svátkem pro každého.

Do školy všichni chodili většinou pěšky, nebylo to nijak daleko. Někdy využili městské hromadné autobusové dopravy. Motorizovaný byl jedině profesor Gajdoš. Dokud ještě byl benzin běžně k dostání, přijížděl na motocyklu s lodičkou, se sajdkárou. Značka mě tenkrát nijak nevzrušovala. Byl to ale mohutný stroj, aby unesl váhu svého majitele. Občas si pan profesor přivezl na tandemu nebo v lodičce svou paní Jiřinu, půvabnou mladou světlovlásku bohatých tvarů, o níž jsme byli přesvědčeni, že svému manželovi stávala modelem při malování figurálních motivů, připomínajících Gajdošova učitele Švabinského. Další mé vzpomínky na rodiny a rodinné příslušníky našich pedagogů jsou někdy značně mlhavé, vídávám v duchu mnohé jasné detaily, ale nevím, ke komu bych je dnes mohl přiřadit. U rodin našich profesorů – malířů byly asi naše znalosti podstatně hlubší, přece jenom vztahy a komunikaci s nimi jsme měli bohatší a častější než s pedagogy – sochaři. Ještě se alespoň pokusím o několik vzpomínkových drobníček.

Na paní Hrochovou si pamatuji velmi málo, vzpomínám jen na jejich vytáhlou, nohatou začínající školačku Olinku. Paní Hofmanovou si pamatuji lépe, vybavuji si ji jako štíhlou, drobnou hnědovlásku s jemnou, hezkou tvář. Jednou, když jsme asi dva, tři stáli před vchodem do školy, přišli Hofmanovi s kočárkem. Před několika schody, které bylo nutno před vchodem překonat, profesor Hofman-Kadela se zastavil, něco jadrného zaklel, rozhlédl se po nás a madlo od kočárku vtiskl mně do ruky s příkazem, abych chvíli tiše jezdil a neprováděl nějaké „blbiny“. V kočárku spalo v peřínkách zakutané batole, koukala mu jen zarůžovělá tvářička olemovaná krajkovými kanýry. Byla to Marcela Hofmanová, pozdější keramička, nebo Drahomíra Hofmanová, dnešní členka činohry Národního divadla v Brně? Jedna z nich určitě. Nesmím avšak zapomenout ani na paní Kousalovou, pohlednou mladou tmavovlásku, maminku s dvěma dětmi, s dceruškou a chlapečkem. Paní Kousalová, i když se příliš ve společnosti pana profesora neprosazovala, patřila k těm dámám, na které se studentské oko s malířským potěšením zahledělo. Občas do školy doprovodila další dámu, asi svou přítelkyni, kterou portrétoval Vincenc Makovský. Byla to žena místního primáře zubního oddělení (kterým jsme všichni nedobrovolně prošli), přitažlivá usměvavá blondýna paní Vrbová. Její skutečná i sochařsky velkoryse vymodelovaná tvář pod názvem „Podobizna paní Vrbové“, vystavená na Salo-

nu, mně z „obrazovky“ mé paměti nemizí. K mladým manželkám, podle dnešního mého odhadu většinou třicátnicím, nejvýše čtyřicátnicím, které se objevovaly ve společnosti našich profesorů nebo bývaly cílými návštěvnicemi vernisáží Salonů a jiných výstav ve Studijním ústavu a které jsme my studenti neopomenuli sledovat svými hodnotícími a pravděpodobně i žádostivými zraky, patřila ještě celá řada pohledných mladých dam. Vzpomínám například na paní „Licinu“ Procházkovou. Také její busta od Vincence Makovského se objevila na některém ze Salonů a vstoupila do dějin českého sochařství. Vzpomínám i na půvabnou, křehkou, štíhlou a modrookou blondýnu paní Jiříčnou, kterou doprovázeli manžel architekt Jiříčný a čtyřletá dcerka Evička. V okruhu školy se objevovala občas i paní Bařková, manželka známého zlínského právníka, advokáta Bařka. A kdybych snad ještě víc trápil svou paměť, možná by se na její „obrazovce“ objevila i další jména, další siluety postav a další zajímavé tváře.

Ještě se mně prolíná s dosud zmíněnými dámami jedna překvapivá návštěva na škole. Potkali jsme ji na chodbě, potom ji ateliéry provedl ředitel Kadlec a jako vždy představil nejmladšího žáka, „našeho patnáctiletého Hudečka“, což s úspěchem se mu dařilo opakovat přinejmenším celé čtyři roky. V návštěvě jsme bez váhání poznali jednu z nejznámějších a nejslavnějších současných českých filmových hvězd Jiřinu Štěpničkovou. Nebyla to ale jediná návštěva z oblasti divadelní múzy, ve škole jsme na návštěvě měli z Prahy Eduarda Kohouta, Zdeňka Štěpánka a Rudolfa Deyla staršího, z Brna Jaroslava Lokšu a další herce. Neměli jsme ale jen pasivní návštěvníky, mezi ty nejaktivnější patřil reportér brněnského rozhlasu Jiří Štuchal. Nejméně dvakrát na škole natáčel reportáž a v té poslední dostali jsme nejvíce prostoru my studenti. Vystřídal se nás u mikrofonu několik, dokonce i já jsem byl přinucen říci několik málo slov. Jak už to bývá, při poslechu svého hlasu, když pak pořad byl skutečně vysílán a kolektivně jsme u radiopřijímače s nastraženými ušima poslouchali, nestačil jsem se divit, kdo to za mne mluví. A divil jsem se, že ostatní mě naopak bez potíží poznali.

Váhám, které z návštěv koncipovaných jako řádná součást vyučování bych dal přednost. Bylo jich tolik a v naprosté většině byly pro nás tak zajímavé, že snad nebudu přehánět, když napíši, že jsme obvykle byli uchvázeni nebo nadšeni. Ovšem léta přece jen ubrala na ostroti obrazu vzpomínky. Jednou si připomínám jen hrubý obsah přednášky nebo vyprávění, jindy detaily osobnosti jejího aktéra, způsob jeho mluvy, gestikulaci, jeho tvář a z toho, co jsme se tehdy dověděli, si konkrétního neuvědomuji vůbec nic. Jsem si však jist, že každá z těch četných návštěv se nějakým svým podílem na formování mých znalostí a mých názorů účastnila. Například přednášky V. V. Štecha, se kterým se údajně počítalo i jako

se stálým členem profesorského sboru, byly asi tři během let, na která své vzpomínky zaměřuji. Byly naprosto neopakovatelným zážitkem. Profesor dokázal o kařdičké věci, vzácné, vznešené i obyčejné, kařdodenní i dávno už zapomenuté, o kařdé historii, lhostejno zda velké, či jen okrajové, hovořit s takovou výmluvnou přesvědčivostí a naléhavostí, že nebylo ani možno, aby posluchač nesledoval s napětím a dychtivostí kařdé jeho slovo. Právě řadou vysvětlujících a dokreslujících odboček k hlavnímu tématu přednášky dosáhl V. V. Štech naprosto výstižného vykreslení celkového jeho obrazu a podal je jako neslýchaně zajímavou a zábavnou látku pro zapa-

matování a pro žároucí rozšíření vědomostí posluchačů. Tak jak mně dodnes utkvěla přesvědčivá a naléhavá forma výkladu, nejsem si už dneska jist, čeho se ta která přednáška týkala. I když všeobecné poznatky z ní se zcela určitě v mých vědomostech do těch nejhlubších závitů mé šedé mozkové kůry bezpečně a na věky uložily. Přednášek V. V. Štecha jsem totiž ještě za další léta – myslím tím i po válce a po odchodu ze Zlína – zažil daleko víc, týkaly se nejruřznějších oblastí historie umění, od renesance přes baroko až do nedávné historie 19. století. Sotva si dnes troufnu je časově zařadit a tvrdit jen o jedné z nich, že právě ona byla tou první přednáškou ve Zlíně, která nás tak nadchla v r. 1940. Rád si vzpomínám, že jsme jako začínající studentci bývali panem ředitelem vysíláni, abychom z hotelu pomohli odnést k vlaku, do přímého vozu Zlín–Praha, zavazadla těm nejvzácnějším hostům školy. U pana profesora Štecha padl los na mne, a tak jsem mu pomáhal s celkem nevelkým kufrem. Těžko bych mohl zapomenout, jak ani po této cestě od Společenského domu k nádraží mě pan profesor neváhal informovat a dokázal mě svými trefnými poznámkami k tomu, co jsme právě mĳeli, překvapit a zaujmout. Neodvážil jsem se přijmout od něj nabízené spropitné, zato ale jsem si rád a s velkým potěšením mohl vyslechnout malé dějiny spropitného ve světě a zvláště v Evropě, a protože jsme

přišli příliš brzy, jako přídavek i několik historek, které pan profesor s bakšiší a se spopitným zažil na Balkáně a v Itálii.

Když tak dnes testuji svou paměť, vybavují se mně i jiné obrazy ze zajímavých návštěv v naší škole. Tak například vystoupení malíře Vladimíra Sychry si nepamatuji pro formu jeho vystoupení, to bylo spíše vlažné, trochu matné, trochu rozpačité, ale vzpomínám na to, co nám pověděl o tom, jak maluje své většinou dámské portréty. Jak nechává svým modelům volnost, nenutí je zaujmout strnulou pozici, jak při malování poslouchá hudbu, pouští ji z gramofonových desek a snaží se vždycky vybrat hudbu, která by podle jeho mínění pomohla stanovit a prohloubit charakteristické vlastnosti portrétované osoby. Na Salonu měl vystavenu uhrančivou podobiznu herečky divadla E. F. Buriana Marie Burešové, v té době proslavené právě svým neopakovatelným ztvárněním a přednesem veršů Nezvalovy Manon Lescaut. Portrét svou kompozicí navazoval sice na italské raně renesanční podobizny, abstrahující barevností byl ale pevně zakotven v současnosti. Bílá hereččina tvář připomínala skoro až sádrovou masku, z níž vystupovala jen výrazná rudá ústa, a živé oči budily zdání ožvlé sochy, ožvlého pomníku.

Další a z jiné stránky neobyčejně zajímavá návštěva – malíř František Foltýn z Brna – na četné dotazy vysvětloval, proč opustil abstraktní malbu, kterou ještě nedávno pěstoval v Paříži, a proč se na obrazech, kterými obeslal výstavu ve Zlíně, upnul na teskné, zádumčivé krajiny, jakoby zastřené závojem v tmavých fialových a šedohnědých tónech. Jeho vyprávění přeskakovalo z jednoho tématu na druhé, občas se zdálo, jako by mluvil v nějaké kódované řeči, kterou se nám chvílemi pokoušel rozluštit či přeložit ředitel Kadlec. Nabyli jsme dojmu, že malíř myslí rychleji, než se stačí vyjádřit, nijak to však neubralo na respektu, který jsme k jeho nejnovějšímu dílu cítili. Ostatně chápali jsme, že doba není nijak radostná a tíživá okupace také není nejživnější půdou pro jakékoliv radostné projevy. Oživením besedy, nešlo o žádnou přednášku, byly náhlé a nečekané Foltýnovy „exkurze“ do Paříže, vždy s odvoláním na některé osobnosti moderního umění, se kterými se stýkal a které většinou familiérně nazýval pouze křestními jmény. Mluvil tak o Pablovi, Fernandovi, Juanovi a o dalších, předpokládaje asi, že si správná příjmení a další souvislosti samozřejmě a bez těžkostí sami dosadíme.

Na pódiu před námi v naší škole hostovali, a spíše než přednášeli, besedovali ještě další malíři: Václav Špála, Václav Rabas, Vlastimil Rada, Alois Fišárek, s fundovanými a náročnými teoretickými přednáškami vystoupili Oldřich Stefan s úvahami o slohu a František Kovárna na téma modernosti v současném umění.

Na návštěvy na škole mám ještě jednu zcela konkrétní vzpomínku, v níž mně ale vymizela jak tvář a jméno hosta, tak i celá jeho přednáška a ze zřejmě na výsost pro nás zajímavého vypravování zůstala jen jedna jediná epizoda, či spíše jen její zábavný zlomek. Vypravěčem musel být některý z malířů z Prahy, možná že právě některý z těch, o nichž jsem se již zmiňoval. Vypravoval o pražských uměleckých poměrech, o svém postavení, o svých vlastních životních podmínkách a plasticky vyprávěl i o tom, jak pravidelně zažíval nouzi o peníze a o všechno další, co je potřebné k životu. Nebylo to nic vzácného, když se mu nedostávaly peníze na barvy nebo na nájem, nejhorší to bylo, když mu až příliš často chyběly i na nejnutnější jídlo. Poutavě a zábavně dokázal vylíčit, jak tu bídu s nouzí ve svém mládí právě díky tomuto mládí a tvrdošíjnému úsilí na své umělecké dráze vytrvat s nadhledem a velkorysostí překonával. Neměl například nikdy zimník. Zimník byl pro něho přepych, byl příliš drahý a nikdy se mu nepodařilo získat tolik peněz, aby si ho mohl vůbec někdy koupit. Řešil svou neřešitelnou situaci tím nejjednodušším způsobem: odjížděl na zimu do Itálie, kde zimník nepotřeboval! Jízdné nebývalo tak drahé, dalo se konečně také jezdit načerno nebo si pár korun vypůjčit. Šlo vždycky jen skutečně o pár korun, měl dokonce promyšlený a propracovaný „systém malých, drobných půjček“, na které důvěřiví věřitelé obvykle rádi zapomínali. A do Prahy se pak zase vracel až s pozdním jarem, kdy už ani v našich severních zeměpisných šířkách nebylo potřeba v zimním oblečení chodit. Možná že v tom vyprávění bylo hodně vymyšleností a snahy se před námi, před studenty předvést, jeho základ ale přece jen výmluvně svědčil o tom, že být umělcem, ať už malířem, nebo sochařem, nebylo v té době u nás žádné lukrativní, výnosné povolání.

Návštěv bylo hodně. Některé z nich dokonce neobsáhly ani celou školu a týkaly se třeba jen jednotlivého ateliéru. V každém případě však různé pohledy a stanoviska, zkušenosti a bohaté životní zážitky známých osobností uměleckého světa doplňovaly a obohacily pečlivě propracovaný a naplánovaný program výuky a významně pomáhaly i našim vlastním snahám získat v krátkém čase co nejvíce poznatků a vědomostí.

BARBIZON

Skolní rok probíhal u nás, stejně jako na všech jiných veřejných školách, od září do června. Prázdniny jsme měli rovněž v tradičních měsících červenci a srpnu. Volno jsme ovšem neměli, místo vyučování jsme pracovali buď v továrně, nebo později ve školních dílnách na celodenních směnách. Skutečné volno jsme měli pouhých 14 dní během celozávodní bašovské dovolené, kdy opravdu celé závody, všechny provozy mimo nutnou údržbu byly uzavřeny.

Neděle byla jediným celým volným dnem. Byl to jediný den, kdy jsme neměli výuku, kdy jsme tedy povinně nekreslili, nemalovali. Šest dní nám ovšem tehdy vůbec nestačilo, využívali jsme světla a pod dojmy z četby a studia životopisné

literatury jsme i celá nedělní půldne znovu věnovali malbě. Za špatného počasí a v zimě v ateliéru-kumbálu na kolejkách, v létě a při příznivém počasí v přírodě. Objektem našeho zájmu byly krajinné úseky z okolí Zlína, z nábřeží

076/ – 084/ BARBIZON, 1942–44

**076/ – 077/ SETKÁNÍ S PARNÍM
VÁLCEM. NA OBR. VLEVO J. R.
DOLE CHAD, J. R. A A. BERAN**

říčky Dřevnice, z okolí Kudlova, někdy jsme zajeli vlakem do Malenovic nebo častěji opačným směrem do Zádveřic a dalších míst při trati do Vizovic. Chodili jsme ve dvojicích, v malých skupinkách, toužili jsme malovat „svobodně“, podle vlastního výběru a zejména také bez rad a dohledu svých profesorů. Samozřejmě že silné osobnosti zkušených pánů profesorů nás do jisté míry dokázaly ovládat, aniž byli fyzicky přítomni. Jejich malba, se kterou jsme se již mezitím důvěrně seznámili z originálů, byla nám většinou stejně vzorem a samovolně vytvářela jakési duchovní nátlakové ovzduší. Vznikalo tak tvůrčí prostředí, které spolu s dalšími vzory, svobodně vybíranými z dostupných knih a reprodukcí, ze Salonu nebo z výstav pořádaných pravidelně ve dvou poschodích Studijního ústavu I, cele ovládalo naše snažení a téměř každou volnou chvíli.

Svou dobrovolnou nedělní kolektivní aktivitu jsme si pojmenovali BARBIZON, nikoliv snad jako výraz svého programového navázání na umělecký odkaz spojený s tímto jménem, ale především jako připomínku kolektivního počínání slavné skupiny francouzských malířů 2. poloviny 19. století, kteří založili uměleckou kolonii a společně žili a tvořili v obci Barbizon u Fontainebleau ve střední Francii. Zatímco

**078/ SETKÁNÍ S PARNÍM VÁLCEM.
ZLEVA HUDEČEK, CHAD A J. R.**

**079/ CESTOU ZA MOTIVEM. ZLEVA
BABRAJ, J. R. A ŠIMORDA**

**080/ ZLEVA ŠIMORDA, BABRAJ,
CHAD, MÁČEL A J. R.**

081/ „V PLNÉ POLNÍ“, J. R.

084/ ALEX BERAN

**082 – 083/ U DŘEVNICE. J. R.
A KOLEMJDOUNÍ**

kolektivní způsob života francouzských malířů se stal předmětem našeho zájmu a obdivu, jejich umělecké vyznání, pozdní romantismus přecházející v realismus, či dokonce v naturalismus nás nechával většinou zcela chladnými. V tomto směru jsme hledali své vzory naprosto jinde, především u modernistů všech směrů. Našeho barbizonu se nezúčastňovali jen malíři, ale také sochaři a samozřejmě my všichni z našeho vzpomínaného „gangu“, nejen všichni, co jsme měli vzdálený domov a přes neděli jsme byli nuceni ve Zlíně zůstat, ale i mnozí z blízké-

ho okolí nebo i místní, co dali přednost našemu novému, „báječnému“ studentskému kolektivu před známým a „nudným“ domovem.

Nelze si ovšem představovat, že náš barbizon byl jen jakousi druhou, alternativní školou a že jsme si pod tíhou svého poslání a jeho vážnosti nedokázali ani na okamžik oddychnout a uvolnit se. Naopak, těšili jsme se z toho, že jsme pohromadě a každou chvíli jsme po cestě a v přestávkách mezi malováním využívali k pobavení. Rozhodně jsme nebyli žádní přemoudřelí staří mladí. Pózovali jsme pro fotografování Mravencovi, pokud občas s námi v neděli vyšel, nechali jsme se „přejet“ parním válcem, na který jsme po cestě narazili, v poněkud infantilním rozpoložení jsme dokázali zahrát válečnickou scénku, kterou jsme uviděli někde ve filmu a při níž nám jako jakási protiletadlová zbraň posloužil náš běžný malířský polní stojan. Nepochybně šlo o podvědomé reakce na stále se množící letecké poplachy a odreagování se v době stále hrozícího nebezpečí. Náhodný divák se asi nestačil divit, myslel si svoje, ovšem my jsme se bavili...

ZLÍN JAKO VÝSTAVNÍ CENTRUM

Velkolepým úspěchem Zlínských salonů se provinční, na kulturní scéně donedávna neznámý Zlín zařadil mezi nejvýznamnější výstavní centra v zemi a stanul po boku Prahy a Brna. Zlínské salony překvapily kulturní veřejnost především tím, že dokázaly pod jednou střechou shromáždit a vystavit všechny směry a tendence, které se v současném umění prosazovaly, a to bez ohledu na jakoukoliv spolkovou příslušnost a dosavadní spolkové soupeření. Po začátečním zaváhání se zaměřily i na kvalitativní zřetely a organizátorům se podařilo získat takřka všechny české umělce těch nejzvučnějších jmen všech generací, od Ludvíka Kuby a Maxe Švabinského přes Václava Rabase a Emila Fillu až ke Štýrskému, Toyen a Janouškovi. Umělecký úspěch Salonů byl podtržen navíc ještě tím, že firma na výstavách uskutečnila masivní nákupy, do té doby ve svém rozsahu nebývalé, a deklarovala tím založení své vlastní podnikové galerie. Zárodek galerie byl koncem 30. let vystaven v jedné etáži novostavby Studijního ústavu II, kde se zanedlouho měla usídlit naše škola. O této expozici, o rozsáhlosti sbírky a zejména o její kvalitě jsme se mohli dovědět pouze z doslechu. Když my jsme v létě 1939 do Zlína přišli, sbírky galerie byly poschovávány v depozitářích a nebyly přístupné veřejnosti a ani nám. Jen náhodně a útržkovitě jsme měli příležitost seznámit se s některým obrazem či sochou z depozitářů galerie. Na současných výstavách pak už účast nejexponovanějších představitelů krajních poloh moderního umění, které v hitlerovském Německu začalo být pronásledováno jako tzv. entartete Kunst – zvrhlé umění, byla pod tlakem okupačních správců a vedení závodů postupně, ale velmi citelně omezována.

Výstavní prostory ve Studijním ústavu poskytovaly vynikající prostorové i světelné podmínky a prostředí pro výstavy. Baťovský smysl pro ekonomii jakéhokoliv počínání nemohl dovolit, aby tak velké prostory, které představovaly dvě etáže Studijního ústavu, nebyly využity během celého roku. Salony s přípravou a likvidací mohly zabrat podle mého dnešního odhadu tak nejvíce čtyři měsíce. Na větší část roku bylo proto potřeba připravit další výstavní program.

085 – 087/ KAREL KRAMULE:

VÝZDOBA PLESU UMĚLCŮ A KOSTÝMY, BAREVNÉ KRESBY, 1943

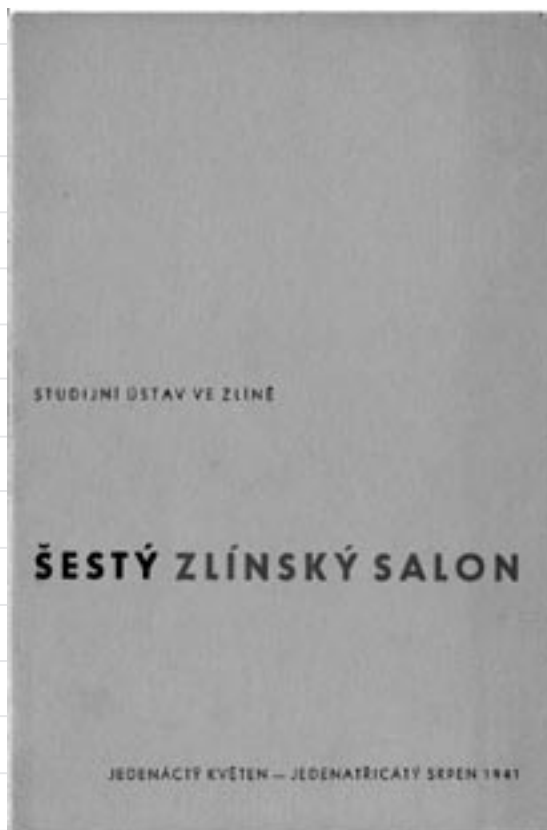
Architektu Kadlecovi a malíři Gajdošovi se podařilo naplnit výstavní plán opravdu na nejvyšší možné úrovni. Podařilo se, že to nejlepší, co mohlo sou-

časné české umění, uzavřené okupací a válečnými událostmi do svého úzce vymezeného prostoru uvnitř protektorátních hranic, poskytnout, bylo možno za jeden rok uvidět a zažít i ve Zlíně. Pro nás studenty, usilující o nové poznatky a nová poučení, se tu nabízela neopakovatelná a jedinečná příležitost na jednom místě a v koncentrované podobě dopracovat se k poznáním, která by jinde bylo nutno pracně vyhledávat, cestovat za nimi a rozptylovat se při tom mnoha dalšími, příliš často jen podružnými jevy.

Salony ovšem byly také příkladem vynikající prezentace obrazů a soch, byly vynikajícím projevem nově vznikajícího samostatného výtvarného oboru – výstavnického umění. Instalace Salonu 1940 byla svěřena právě našemu profesorovi pro výstavnictví a aranžérství, pražskému architektu Janu Vaňkovi, do té doby proslulému interiéristovi a nábytkáři, který spolu s dalšími architekty Vorlem a Kühnem vnesl do dvou sálů Salonu velkorysou prostorovou koncepci s promyšlenými vizuálními dominantami, a přeměnil tak pouhou mechanickou a manuální činnost, spočívající jen ve věšení obrazů na stěny, v náročnou intelektuální uměleckou kompozici prostoru.

Mimo Salony byly během pozdních 30. a raných 40. let ve Zlíně představeny všechny naše existující spolky a sdružení svými, většinou mírně retrospektivními, členskými přehlídkami. Měli jsme tak možnost vidět slavné pražské spolky SVU Mánes, Uměleckou besedu, brněnský SVU Aleš, ale i hodonínské Sdružení umělců moravských.

**088/ OBÁLKA KATALOGU
VI. ZLÍNSKÉHO SALONU,
1941**

SOUSTRUH MEZI OBRAZY A SOCHAMI

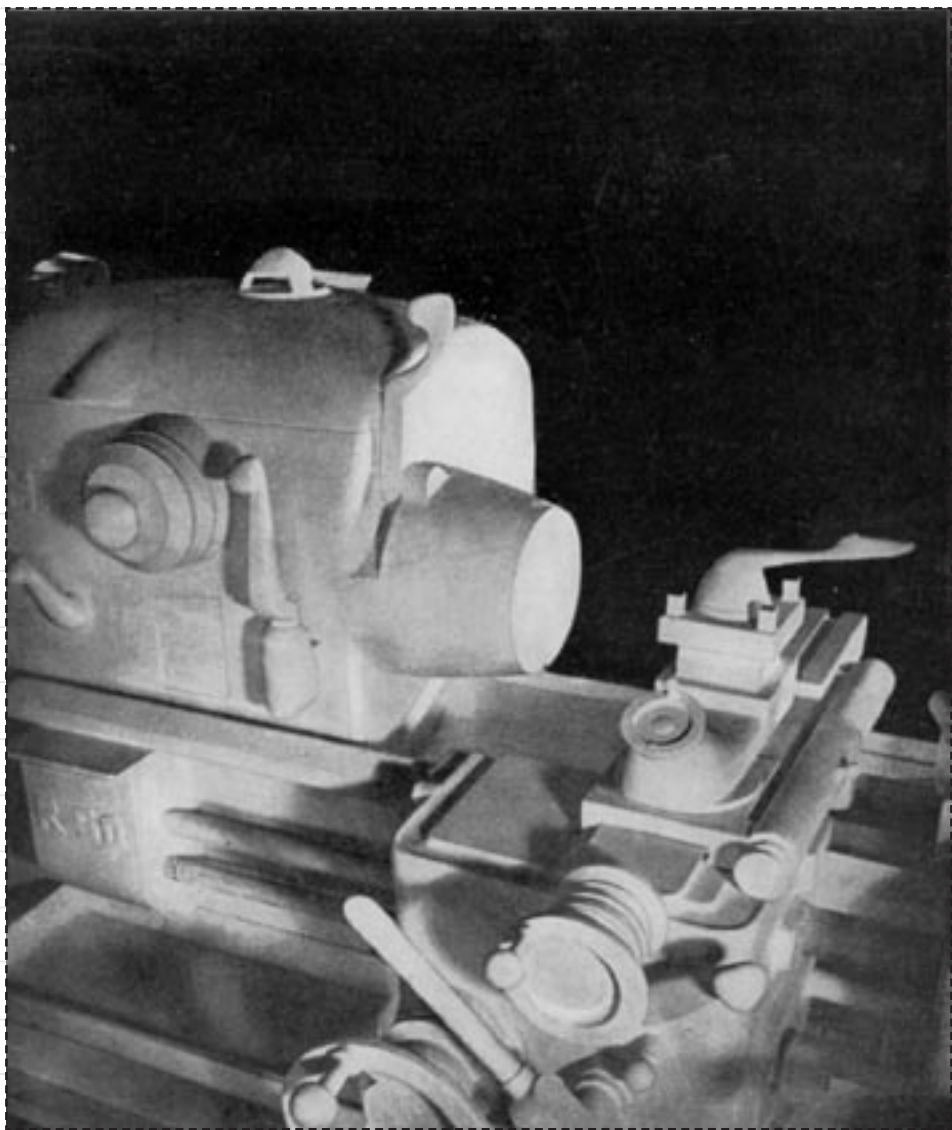
Slavnostní zahájení V. Zlínského salonu výtvarného umění v květnu 1940 se stalo pro nepřipravenou zlínskou kulturní veřejnost šokem. A nejen pro zlínskou. Došlo tu k zahájení naprosto nového dějství kulturních dějin, k prvnímu veřejnému pokusu začlenit objekt vrcholně organizované novodobé průmyslové činnosti do tradičního kulturního prostoru, vyhrazeného doposud jen vrcholným projevům vysokého umění malířského a sochařského. Návštěvníci vernisáže Salonu jako první diváci uviděli uprostřed desítek obrazů a soch na nízkém tmavém soklu nainstalovaný bělostný sádrový model revolverového obráběcího soustruhu MAS v „životní“ velikosti 1:1. Monumentální uzavřená forma horizontálně protáhlého strojního útvaru byla velkoryse zhuštěna do přehledné, velké hmoty, na povrchu dokonale opracované a vybroušené, a kontrastovala s nedaleko vystavenými sochami ne-soucími na svém povrchu často stopy sochařských nástrojů i sochařových rukou. Vizuálně zajímavými detaily bohatá silueta soustruhu byla vytvářena četnými dokonale propracovanými ovládacími prvky stroje, pákami, kolečky, upínacím zařízením... Informační štítek na soklu hlásal, že autorem je Vincenc Makovský.

I pro většinu z nás studentů byl tento nezvyklý exponát novinkou, protože několik týdnů před otevřením výstavy byl školní Makovského ateliér nepřístupný a obestřen tajemstvím. Jediný ze studentů, který byl dokonale informován, byl Zdeněk Kovář, nejen proto, že měl jako Makovského žák do ateliéru přístup, ale protože se na vytvoření díla přímo podílel. Zdeněk patřil mezi starší studenty, bylo mu už 23 let a měl za sebou zaměstnání v Baťových strojírnách jako vyučený strojní zámečnický a později konstruktér. Ještě před příchodem do konstrukce a na školu se v dílnách jako jakýmsi svým osobním koníčkem zabýval, případ od případu, výrobou vylepšených pracovních nástrojů pro kamarády a pro známé, zejména pak pro dělnice, jejichž tvrdou dřinou poznamenané ruce mu nedávaly spát. Tvar nožů, klíčů, násad kladiv, šroubováků a jiných pracovních nástrojů se příležitostně snažil z vlastní, soukromé iniciativy vylepšovat a začal upravovat nářadí podle tvarů ruky, způsobu uchycení a podle potřeb dělníka, který měl s nástroji manipulovat. Ve zlínských strojírnách se už nějaký čas také prováděly skromné pokusy upravovat vzhled strojů, které byly ohlasem na přímé americké zkušenosti některých baťovských spolupracovníků. Požadavek ředi-

tele strojíren Ševčíka, adresovaný Škole umění, aby se práci na zlepšení tvaru a vzhledu strojů věnoval některý z umělců, nespádl tedy z čistého nebe. Nevím, zda práce na novém tvaru a vzhledu soustruhu profesora Makovského lákala svou naprostou novostí, slibující láková vizuální dobrodružství, nebo zda k převzetí úkolu musel být ředitelem Kadlecem masivně přemlouván. Jisté je, že se úkolu ujal a že jeho souhlas a poté i výsledek a jeho povýšení mezi umělecká díla znamenal naprosto nevídaný průlom do běžné průmyslové i umělecké praxe. Pro profesora Makovského, intelektuála, který dosud nikdy neměl ve své práci jakékoliv styčné body s průmyslem a se stroji, byly konzultace s konstruktéry a úzká technická spolupráce s odborně fundovaným studentem rozhodujícími faktory pro konečný úspěch. Kdyby bylo nedošlo ke spojení těchto dvou osobností, učitele a žáka, pochybuji, zda by se vůbec kdy a tak brzy dosáhlo tak vynikajícího výsledku. Makovský vyřešil stroj ve dvou rovinách. Pojal jej jako jednu celistvou velkou hmotu, jako sochařsky monumentálně koncipovaný tvar s vizuálně uzavřeným obrysem a v něm, v jeho objemu tvarově vyřešil všechny dílčí detaily, ovládací páky, kolečka, úchytky, krycí desky, přívody atd. Mimořádnou péči věnoval i estetické úpravě povrchu a zejména propracování tvaru každé jednotlivé součástky, která jakoby z celku organicky vyrůstala. Podnětné bylo především pochopení a řešení těch částí stroje, které přicházely do přímého styku s člověkem. Všechny ovládací páky a úchytky řešil Makovský tak, aby odpovídaly provozu stroje a aby byly přátelské vůči tvarům lidské ruky, dlaně, která se jich chápala a pevně je svírala, zkrátka aby byly také příjemné nejen na dotek, ale i na pohled...

Snad právě Makovského surrealistická minulost a jeho předchozí zkušenosti s abstraktními plastikami usnadnily jeho rozhodnutí vypravit se na nové, dosud zcela neznámé pole, ale co hlavně: znamenaly základní předpoklad úspěšného zvládnutí nových úkolů. Možná že by to byl zajímavý úkol pro teoretika umění – posoudit, jak daleko od sebe se mají ryze umělecké projevy a tvary v surrealistické plastice k projevům a tvarům designu průmyslových strojů a nástrojů. U Makovského nebyl tento posun či přerod ve své době přijímán všemi jednoznačně. Pokud se pamatuji, nejen mezi umělci samými, ale i v kritice a publicistice vyvolal značné rozpaky, a tak přispěl k tomu, že se autor musel nejednomu novináři zpovídat ze svých pocitů a vysvětlovat své postoje.

Tehdy to asi nebylo možné, dnes ale my můžeme s odstupem šedesáti let konstatovat, že na V. Zlínském salonu se narodil český DESIGN. A že to byla jedna z prvních veřejných prezentací designu na světě vůbec a naprosto první světová prezentace designérské práce na výstavě volného, vysokého výtvarného umění – světová premiéra, první zařazení zcela konkrétního designérského objektu

**089/ VINCENC MAKOVSKÝ: MODEL
REVOLVEROVÉHO SOUSTRUHU MAS
R 50, DETAIL, SÁDRA, 1940**

jako rovnocenné součásti do oblasti uměleckých projevů.

Že svět tento český primát nebere na vědomí a že se jej západní historici

ani nesnaží jednoduše zaregistrovat, to mě nijak nepřekvapuje, není to ve světové kulturní historii vůbec nic nového. Je to jen jeden z mnoha příkladů arogance a nadřazenosti, na němž se můžeme přesvědčit, jak zejména západní

historie kultury podceňuje vše, co se událo a děje mimo její dohled, a jak, aniž jí to vadí a aniž si to uvědomuje, trpí přesprávilnou neinformovaností. Je třeba ale spravedlivě připustit, že to vše je i důsledek našeho vlastního naprosto nedostatečného úsilí širokou odbornou světovou veřejnost o své práci a úspěších včas, důkladně a přesně informovat. Taková činnost, takové pravidelné a spolehlivé informování světa vyžaduje totiž vždycky hodně mravenčí práce, vyžaduje to odložit vlastní pohodlí a hlavně nestarat se jen a jen o vlastní, osobní zájmy a osobní prospěch. A tak je jen opravdu nesmírná škoda, že si zmíněnou světovou prioritu český design sám málo uvědomuje a že ji sám ve světě naprosto nedostatečně deklaruje.

**090/ ZDENĚK KOVÁŘ:
STUDIJNÍ KRESBA,
1942**

**091/ PRACOVNÍ
STŮL ZD. KOVÁŘE.
NEJRŮZNĚJŠÍ DRUHÝ
NÁSTROJŮ A SÁDRO-
VÉ MODELY RUKOJETÍ
NOVÝCH ERGONO-
MICKÝCH TVARŮ, 1947**

**092/ ZDENĚK KOVÁŘ:
TECHNICKÁ KRESBA
Z KATALOGU VÝROB-
KŮ MAS ZLÍN, 1942**

VÝSTAVY MLADÝCH, ŠKOLNÍ VÝSTAVY

Rok 1940 znamená pro zlínské výstavní dění vznik další, brzy nato již tradiční výstavní akce, která znamenitě doplňovala rychle zaběhnuté oficiální Salony. V tomto roce byla poprvé otevřena Výstava mladých výtvarníků, na kterou byli pozváni umělci, kteří dosud nebyli členy uznávaných uměleckých spolků, neprezentovali se ještě dostatečně ve velkých, stálých výstavních institucích a vážených uměleckých časopisech. Spolu se Salony tak začaly Výstavy mladých poskytovat veřejnosti, a samozřejmě nám studentům nejvíce, úplný přehled domácí umělecké produkce. Z vystavujících, na které si pamatuji, nás zaujali naši známí ze skupiny Sedm v říjnu, např. Josef Liesler, Zdenek Seydl a Václav Hejna, z dalších pak Kamil Lhoták, Miroslav Horník, brněnský sochař Jiří Marek a malíř Vladislav Vaculka z nedalekého Uherského Hradiště. Hned po absolutoriu v r. 1943 jsme byli i my, nedávní studenti Školy umění, na Výstavu mladých pozváni. Rovněž poslední IV. výstavy v následujícím 44. roce jsme měli příležitost se zúčastnit. Obě výstavy mně už dnes splývají a prolínají se. Při první naší účasti vystavoval Václav Chad „Podzim na Hvozdné“ a tuším, že ještě jeden obraz („Podzim u Zlína“?). Já jsem jednou měl vystavenou krajinu „Santražiny“, pohled na několik stavení uprostřed stromů na periferii Zlína. Zda jsem vystavoval ještě další obrazy a na které výstavě, to už nevím, katalogy výstavy se mně bohužel, spolu s dalšími doklady, nedochovaly. V souvislosti s posledními Výstavami mladých mě rozmrzely kritické recenze místních novin, mých nedávných spolupracovníků a učitelů novinářského řemesla, inspirované zajisté vedením firmy a určité šéfredaktorem. Mohli jsme si přeciíst dosti neomalené a příliš povšechné výpady na adresy mladých umělců, že utíkají od reality a že nedostatečně oslavují život a úspěchy třetí říše.

Oprostíme-li se od tohoto nepochybně vynuceného pohledu na umění, můžeme konstatovat, že výstavní možnosti pro mladé a začínající umělce ale na druhou stranu ve Zlíně ještě vzrostly. Asi ve školním roce 1941–42 otevřela naše Škola umění svou vzorkovnu a stálou výstavu na náměstí ve starém Zlíně. V Trantírkově domě umístěná „stálá výstavní síň“ byla zasvěcena monografickým výstavám, které do zlínského kulturního dění přinášely nové rozměry. Pro nás studenty to bývaly opět nové a nové podněty, které nám pomáhaly ve vlastní orientaci. Z tehdejších výstav bych rád připomenul výstavy Jiřího Trnky, Cyrila Boudy, Aloise

Moravce, Vojtěcha Sedláčka, keramika Jana Kutálka aj. Ale také sama škola potřebovala se prezentovat a v závěru studia svých prvních absolventů uspořádala postupně dvě přehlídky studentských prací, zaměřených důsledně na všechny obory a varianty studia. Myslím si, a zdálo se nám to tehdy úplně přesvědčivě, že výstavy ukazují životnost a nadějnou uměleckou potenci celé školy a že přesvědčují o její oprávněné existenci i pro budoucnost. Na výstavách byli zastoupeni všichni absolventi i někteří vybraní další studenti jako jednotlivé, dosti často již vyzrálé umělecké osobnosti. Ucelenými kolekcemi byly zastoupeny i všechny školní dílny, které tak předvedly širokou, velice barvitou škálu nejrozličnějších artefaktů od potřeb denního užívání až k dekorativním předmětům do bytového prostředí. Vystaveny byly ovšem i nadmíru žádané pokusy o výtvarné zpracování typických baťovských továrních produktů, např. i dva nebo tři návrhy nových střevíců. Naše pajcdílňa zabrala na výstavě značný díl výstavního prostoru, vystavené návrhy baťovských čtyřplakátů pochopitelně obsadily velké plochy ve srovnání s drobnými tisky exlibrisů nebo s návrhy dámských šperků pro slavnostní příležitosti. Samostatný úsek jedné, asi té druhé, poslední výstavy vytvořily návrhy diplomních prací pro dekorace a kostýmy fiktivního Plesu umělců, který by teoreticky mohl být uspořádán ve všech prostorách Společenského domu. Projekt, který pedagogicky připravil a vedl architekt Jan Vaněk a při němž spolupůsobil i scénograf Jan Sládek, byl pro studenty tak zajímavý, že se mu věnovali s nadšením a velkou vynalézavostí. Vznikla nečekaně bohatá, nápaditá kolekce, kde se projevila fantazie i talent řady studentů, často i těch, kteří se dosud plně neprojevili. Na svůj podíl výstavy se pamatuji celkem obstojně, profesorská komise mně na výstavy přijala několik prací vzniklých pod vedením profesora Miléna. Vystavil jsem jeden velký čtyřplakát k baťovské reklamní kampani „Jaro“, který představoval trochu poetický, detailní pohled na výsek jarní louky s travinami, lučními květinami, broučky a motýly. Tak trochu to byla hodně zvětšená knižní ilustrace, která možná postrádala pravou plakátovou údernost. Další dva exponáty představovaly originály dětských leporel, která dokonce tiskem vydalo baťovské nakladatelství Tisk. Jedno leporelo bylo o exotických zvířátcích, druhé pak byla kombinace mého literárního autorství s ilustračním doprovodem. Jmenovalo se O lišce, vráně a sýru, bylo to skloubení dvou známých bajek dohromady. Ani tisk, ani texty se mně nedochovaly, pamatuji si však dodnes dvě dvouverší, která jsem tehdy zplodil:

V jedné obci nedaleko Syrakus
našla vrána velký sýra kus...

— — —

...vrána, ač sýr v zobáku ji dusí,
lišce též se smáti musí...

Když tedy nemám možnost podívat se na svou ilustraci, mohu se dnes alespoň pousmát při citaci zlomku tohoto mého raného literárního „dílka“.

Výstavy měly slušný úspěch, pan ředitel i jeho bezprostřední představení se zdáli být spokojeni. Objevili se ale i mimo továrnu a dokonce mimo Zlín zájemci o spolupráci se školními dílnami. Přišli už v málo vhodnou dobu pro nějaké dlouhodobější plánování, a tak nevím, zda vůbec k realizaci nějakých projektů někdy došlo. Uskutečnily se některé spolupráce v oboru scénografie, kde svou podporou vydatně přispěl profesor Sládek. Eda Máčel například vypracoval návrh scény pro jedno představení Městských divadel pražských, byl jsem s ním na generální zkoušce v Praze, hru si nepamatuji, režiséra také ne, zapamatoval jsem si jedině jméno dr. Jana Porta, vedoucího divadelního odboru Národního muzea v Praze, který se tam vyskytoval možná jako dramaturg a se kterým jsme se tam seznámili. Na mne se zase obrátil pan Matoušek, ředitel Loutkového divadla Radost ve Zlíně, později i dodnes usídleného v Brně, pro něhož jsem navrhoval výpravu ke hře (nebo dramatizaci povídky?) indického autora Rabindranátha Thákura Poštovní úřad.

Vyskytly se ale i další a zcela praktické ohlasy na jednotlivé vystavující a na vystavené práce. Bylo to v době, kdy příjmy různých podnikatelů i „podnikatelů“ značně rostly, zatímco kupní síla válečné protektorátní koruny stále klesala. Investice do uměleckých děl se zdály být nejlákavější a nejsnadnější formou, jak si nashromažďovaný majetek i do budoucna pojistit. Největší konjunkturu zažívali velkouzenáři a statkáři, a ti se najednou hlásili a zajímali se i o studentské práce. Mnozí z nás jsme tak leckterý obraz udali, abychom měli na cigarety (v úplně posledních dnech války se za 1 kus platilo až 100 K) a na drahé potraviny nakupované pod rukou na černém trhu nebo na pravou slivovici, pálenou podomácku a s obtížemi nakupovanou a získávanou od šmelinářů. To bylo pojmenování pro úzkou vrstvu obyvatel, která se nedovoleným obchodováním přizívovala na bídě svých spoluobčanů, způsobené válečnými nedostatky v zásobování. Za vysoké ceny, mnohonásobně překračující ceny zboží na oficiální přiděl získávala tato nová skupina podnikavců neslýchané finanční zisky a vytvářela si základy pro rychlé zbohatnutí.

Ne všechny výstavy však měly nějaké bezprostřední obchodní cíle, spíše naopak, kulturní poslání stálo vždy v prvním plánu všech velkých výstav připravovaných a zveřejňovaných Studijním ústavem. Na všechny tyto výstavy ve Studijním ústavu, které jsme měli v tak těsném sousedství naší školy, jsme měli samozřejmě volný přístup a využívali jsme příležitosti, jak se dalo a jak nám čas dovolil. Nikdo nás nutit nemusel. Která škola měla takové jedinečné možnosti?

Rád bych ovšem připomenul, že kolektivní prohlídky výstav byly i stálou součástí vyučování. Obvykle nás doprovázel a výklad nám podával profesor Kutal, někdy i jiní profesori, např. Jaška, Gajdoš, Hroch. Na Kutalovy lekce u obrazů jsme se vždycky těšili. Jeho hovory u vystavených prací neměly žádný akademický nádech vědecko-historických výkladů, byly to zaujaté, živé rozmluvy a bezprostřední vyjádření osobních názorů z obou stran, ze strany pana profesora i ze strany jeho studentů. Obrazy s námi pan profesor probíral do nejmenších podrobností a ze všech možných úhlů. Nebál se – ovšem s noblesou a s úctou – podrobit své jemné kritice i slavné už osobnosti. Vzpomínám, jak jednou jsme stáli před dámským portrétem od Josefa Šímy. Pařížanka, skutečná dáma, s dlouhým štíhlým krkem a krátkým stříhem účesu, trochu zadumaného pohledu. Muselo to asi být na Salonu. Pan profesor nám připomínal rozdíly v pojetí i v malířském vyjádření mezi vystavenými podobiznami od Wiesnera, Sychry a nevím koho ještě. Tyto dva vynikající malíře podobizen si nejživěji pamatuji. Upozorňoval na osobitý malířský rukopis jednotlivých malířů, na každý tah štětce. U Šímovy portréty se přitom, jak s úctou až obdivem nám ukazoval a probíral jednotlivé partie obličeje, vlasy, čelo, oči, nos, najednou zarazil u koutků úst, přiblížil se očima na pár centimetrů, rozhlédl se po nás a s jakousi kritickou výčitkou a negativním odsouzením komentoval několik Šimových zásahů běžnou inkoustovou tužkou do hotové malby. Asi v tom smyslu, že malíř tak vynikajícího způsobu a stylu svého malířského podání, jako je Šíma, by snad nemusel přece sáhnout k tak stylově nečistým prostředkům. Na výstavě hodonínských umělců bral s nevídanou tolerancí v ochranu malby Joži Úprky a další tradicionalistické obrazy jeho soupeřníků, podrobované přezíravým a pohrdajícím úsudkům nejen té nejuznávanější současné kritiky, ale většinou i nás mladých. Tolerantnost jako obecná vlastnost, a zejména tolerantnost v otázkách uměleckých však nebyla vždycky tou nejběžnější vlastností velkých umělců. A nebyla běžným projevem ani u těch, kteří se dosáhnout na vysoké mety umění snažili nebo byli přesvědčeni, že jich už dosáhli.

Přesto se mně za mých studentských let ve Zlíně stávalo, že jsem se v té toleranci a intoleranci nemohl jaksepatří vyznat. Asi až s narůstajícími zkušenostmi jsem byl nucen si uvědomit, že obojí patří k životu a že záleží na místě, prostředí, situaci a na osobách, kdy je jediné správné tu kterou vlastnost důsledně uplatnit a preferovat.

Naše škola, už jen koncentrací desítky významných uměleckých osobností do jednoho jediného místa, vytvořila vedle historicky vzniklých středisek Brna, Olomouce, Ostravy a také Hodonína nové, významné a silné výtvarné centrum na Moravě. Bylo úplně nové, nezátížené místními tradicemi, ale ovšem v tom

kladném smyslu – bez nich. Zato bez dlouhých let vývoje a dospívání zralé, disponující silnými vůdčími uměleckými osobnostmi. Než přišli naši profesori do Zlína a než začala fungovat naše Škola umění, nežilo v zapadlém okresním městečku a jeho nejbližším okolí mnoho umělců. Jedině zlínské rodáky bratry Jaroňkovy, Aloise keramika a Bohumíra malíře, jsme mohli ve Zlíně poznat z jejich prací, občas se vyskytujících na veřejnosti, v rámařství nebo v obchodě se sklem a porcelánem. Zejména barevné dřevoryty Bohumíra Jaroňka nás dokázaly zaujmout technickým provedením a snad i tematickým zaměřením na valašskou krajinu, na valašské lidové stavby, svým pro nás tehdy značně konzervativním uměleckým názorem si nás však získat nemohly. Malíř Bohumír zemřel již někdy na začátku 30. let a na to, že by se keramik Alois někdy objevil ve škole, se nepamatuji. Zato na jiného valašského malířského „barda“, Jana Kobzáňe, se už rozpomínám docela živě. Občas se u nás objevoval. Znal se s největší pravděpodobností s Rudolfem Gajdošem z ateliéru od Švabinského, kde po přestupu od profesora F. Kysely a V. H. Brunnera z pražské „Umprum“ studoval. Bydlel v Jasenné u Vizovic a do Zlína to neměl daleko. Dokonce dosti dlouho učil ve Zlíně, patrně na učňovské škole. Pamatuji se na jeho zbojnické dřevoryty, vyšly v nějakém sborníku a byly k dostání v knihkupectví i ve Zlíně. Zvláště mě ale tehdy zaujaly velké výrazné uhlové kresby kartonů pro nějaká sgrafita nebo nástěnné malby, ke kterým jsem náhodou přišel, když se nad nimi radil s některými našimi profesory, asi Gajdošem a Kousalem. Byly to figurální kompozice, samozřejmě zbojnické motivy, kreslené se vzácným zaujetím a velkým smyslem pro dramatickост. Jsem přesvědčen, že Kobzáňovy kartony viděl i Venca Chad a že si na ně vzpomenu, když sám pracoval na návrhu nástěnné malby pro slovenské Batizovce. Při vzpomínání na kresby se mně vybavuje i Kobzáňova tvář, kulatá, na první pohled dobrosrdečná a vstřícná, trochu venkovanská, až „strejcovská“ vystupování, vzpomínám i na Kobzáňovo důsledné používání valašského dialektu i tehdy, když se snažil mluvit spisovně a uhlazeně. Překvapivá byla pro nás informace, že Jan Kobzáň je snad autorem prapůvodní podoby dnes již proslaveného logotypu Baťa.

K tomu málu umělců, kteří měli alespoň dílčí vztah ke zlínskému blízkému i vzdálenějšímu okolí, by se dal v dobré vůli přiřadit i Hanuš Schwaiger. Rodák z Jindřichova Hradce, dlouhá léta žijící v Praze, ve Vídni, několik let učící i v Brně, cestovatel a znalec Holandska se ke konci života usadil ve vesničce Rusava pod Radhoštěm, v Bystřici pod Radhoštěm je pohřben. Ilustrátor, kreslíř a malíř historických a historizujících motivů sám podlehl kouzlu historických uměleckých projevů a jeho umělecké vyjadřování se ocitlo mimo současnost a mimo její nejnovější proudy. Talent velkého umělce nezapřely ale Schwaigerovy svěží akvarely

a drobné, bezprostřední a půvabné kresby z Podbeskydí. Vzácně se objevily i ve Zlíně, ale přímý vliv na utváření zlínského kulturního prostředí jistě neměly.

Škola umění ve Zlíně se se svou silnou tvůrčí základnou bezděky stávala výraznou monopolní institucí, které samozřejmě bylo vlastní stát se jakýmsi hegemonem ve veškerém místním uměleckém dění a také zcela přirozeným arbitrem ve sporných lokálních otázkách výtvarného umění. My mladí studenti, mající mnoho nejrůznějších zájmů, jsme si výjimečnost této situace ani nijak výrazně neuvědomovali, cítili jsme ale určitou výlučnost prostředí, do kterého jsme se dostali. Těžili jsme bezděky z příznivé konstelace tvůrčích podmínek, poskytovaných jedinečným géniem loci, které ze své vůle svými činy vytvořili a dále pěstovali Tomáš Baťa i jeho spolupracovníci a následovníci. Jak ta zmiňovaná husí křídla nás ale na druhé straně přistřihávala a dusila těžká doba, nenáviděná německá nacistická okupace a deprimující válečné události se vším tím strádáním, bídou a všemi svými omezeními.

V době, kdy J. A. Baťa zakládal naši školu, žili přímo ve Zlíně snad jediné dva místní výtvarní umělci – malíř Karel Živný a sochař Bohumil Jahoda.

Malíř Karel Živný pocházel z Plzně, studoval pražskou Akademii u Jakuba Obrovského a Maxe Švabinského a snad už od 30. let trvale sídlil ve Zlíně. Malováním by se byl sotva uživil, a tak byl zaměstnán někde v továrně, myslím, že v tiskárně. Mnoho jsme o něm nevěděli, jen na Salonech jsme se setkávali s jeho obrazy, většinou drobnějšími krajinářskými akvarely a kresbami. Na nějaké významnější jeho styky s naší školou nebo s profesory si nevzpomínám. Vzhledem k tomu, že však pracoval v baťovské tiskárně, kam jsem měl i já povinnost občas zajít, je pravděpodobné, že jsem se s ním dokonce několikrát sešel. Ovšem neudálo se nikdy nic tak důležitého a ani samotná setkání nebyla patrně pro mne ničím zajímavá.

Sochař Bohumil Jahoda byl rodák z Bystřice pod Hostýnem, žák profesora Kafky na pražské Akademii. Zdálo se mně, jako by měl ve Zlíně jakési zvláštní postavení. Ačkoliv pracoval jako na volné noze, byl ve skutečnosti také zaměstnancem firmy Baťa. Nebo byl alespoň zapsán v nějakém oddělení na výplatní listině, aby mohl být „legálně“ podporován. Ačkoliv jsem s ním býval častěji ve styku, jeho postavení a vztahy k továrně jsem nijak nezkoumal, ani mě příliš tehdy nezajímaly. Jahoda byl zručný modelér, solidní umělec, který neupadal do šedého průměru a ani běžně nepodléhal vábení komerčně úspěšného kýče. Osobně byl příjemný, nekonfliktní člověk, nebyl ale nikdy tak silnou osobností, aby k sobě dokázal připoutat vážné zájemce o umění, a nebyl ani tak silnou osobností uměleckou, aby ke svému dílu připoutal znalce a kritiky umění. S profesory naší školy se sice stýkal, ale nějaké důležité styčné body se mezi

nimi neukázaly, a tak se ani na naší škole příliš často neobjevoval, když už, tak nikdy na oficiální pozvání, ale většinou jen za nějakým svým zcela soukromým cílem. Konečně tři naši profesori – sochaři, kteří spolu se školou vpadli náhle do jeho života, byli pro něho jistě příliš silnou konkurencí a znamenali pro něho jen omezení jeho příštích ambicí i možností.

Vzpomínám-li v těchto řádcích na výtvarné umělce, kteří se v mých dobách ukazovali na zlínské umělecké scéně, nemohu opominout jednu opravdovou osobnost, alespoň pokud se oblečení, vystupování, chování a vůbec způsobu života týče. Pamětníci by si po těchto několika úvodních slovech jistě okamžitě vzpomněli. Mám na mysli Hanuše Hérinka, sice ostravského malíře, krajináře, který ale velmi rád a často pobýval ve Zlíně. Bydlíval výhradně „na hotelu“, což znamenalo, že jeho dočasným bydlištěm byl zlínský hotel Společenský dům, kde jej bylo možno potkat mimo časné ráno takřka v každou denní dobu a postupně snad ve všech hotelových prostorách. Chodíval vybraně a elegantně oblečený, a co nás i ostatní nejvíce upoutalo, bývaly bílé „psí dečky“, bez nichž neudělal ani ránu. Pro ty, kteří už „psí dečky“ vůbec neznají, chci jen poznamenat, že šlo o běžné lidové pojmenování pro malé zapínací pánské kamaše, které kryly horní část polobotek a kotníky. V zimě to bývaly docela příjemné oděvní doplňky, zvláště při teplotách pod nulou a při vydatných mrazech. Nešlo však vůbec jen o oděvní doplňky starých pánů, jednalo se o pánskou výbavu všech generací. Sám jsem měl asi dva páry, ovšem nenápadných barev; jedny byly tuhově černé a jedny perlově šedé. Ale už ty světle šedé byly pro praxi a každodenní nošení dost choulostivé. Bílé psí dečky se ovšem daly nosit snad jen v interiérech, bývaly také chápány jako jakási vizuální vizitka salonních lvů, bonvivánů a také pánů, abych tak řekl, s lehčí životní „filozofií“. Mistr Hérink, personál v hotelu jej jinak netituloval, doplňoval svůj – dnes mohu říci – image nezbytnou viržinkou v ústech a samozřejmě vybraným chováním, kterému by dal jedničku i sám pan ředitel Waldek. K tmavému saku v klopě s květinou, v barvě podle ročního období a se šátečkem stejné barvy v kapsičce, patřila ještě výrazně světlá vesta. Holé temeno hlavy kryla „přehazovačka“, několik umně načesaných a několikrát přeložených pramínků dlouhých vlasů, které ještě na vlastníkově hlavě zbývaly. Bylo nám vždycky záhadou, kdy vlastně maluje, a hlavně jak si na svůj jistě dost nákladný způsob života vydělává. Samozřejmě že se ho nikdy nikdo na to nezeptal. Také proto, že kdykoliv jsme Mistra potkali a dostali se do hovoru (nebyl totiž nikdy nějak uzavřený a povýšený), s námi „zajíci umění“ se rád pobavil. Býval vtipný, měl smysl pro humor i tehdy, když se mluvilo o umění, o malování, o nejnovějších kulturních novinkách. O těch nejvíce, dosti často měly však přídech neověřených fám, nebo dokonce lechtivých drbů. Vrtávalo

**093/ MALOVÁNÍ V PARKU,
V POPŘEDÍ O. HUDEČEK, ZA NÍM
VLEVO ZÁDY V. CHAD, 1942**

nám hlavou, zda stejně okázale si žije doma v Ostravě, kde měl trvalý hlavní stan, nebo se tak jen stylizuje před dočasným a přechodným svým publi-

kem ve Zlíně. Co bylo zcela jasné nám i dalším lidem ve Zlíně jako na dlani, to byly jeho obrazy, které se občas objevily na nějaké výstavě nebo na Salonu. Vzpomínám, že to byly výhradně krajiny, motivicky čerpané z Ostravska, Hlučínska i Valašska, malované celkem dost citlivě, sice tradičně realisticky, avšak s kultivovaně zapracovanými nepatrnými stopami některých ohlasů současných módních modernistických směrů. Pokud mohu mluvit za jiné, neodsuzovali jsme je, ale pochopitelně vůbec jsme jimi nebyli nadšeni. Jejich autor nás zajímal jinak, jako osobnost, nebo spíše snad jako „figurka“, a to natolik, že jsme si vyhledali jeho heslo v Tomanově slovníku výtvarných umělců, který jsme v sešitovém vydání kolektivně vlastnili. S překvapením jsme tehdy zjistili, že zabírá snad celou půlku stránky a že patří k těm nejdelším v celém úctyhodném Tomanově díle. Litera scripta manet.

F. H. Hérink nebyl ovšem sám, kdo se z regionálních moravských a slezských malířů v blízkosti naší školy objevoval, aniž byl oficiálně jako součást vyučování někdy pozván. Vzpomínám třeba i na Augustina Mervarta z Přerova. Bělovlasý padesátník se několikrát ve škole ukázal, snad i jednou za námi přišel s profesorem Hrochem, když jsme malovali v parku, a trochu tam s námi nezávazně pohovořil o malování. Také jeho obrazy jsme znali ze Salonu, ale

hlavně z výstavy hodonínského SVUM, kde patřil k nejvýznamnějším aktérům a kde nám důkladným rozbořením jeho malířského projevu přiblížil jeho krajino-malby profesor Kutal. I když si tyto poměrně velké obrazy získaly náš mírný respekt, nezískaly si, snad s výjimkou Jana Blažka a Františka Peňáze, mezi námi žádné své oddané obdivovatele.

Při tomto vzpomínání bych neměl zapomenout ještě na jednoho malíře, či spíše na výtvarnickou dvojici, která nás studenty tehdy svým způsobem zaujala víc než ti druzí. Myslím na Vladislava Vaculku a jeho ženu Idu z Uherského Hradiště. To byli naši generační vrstevníci, kteří se už prosazovali ve veřejnosti. Vladislav vystavoval na Salonu a jeho obrazy nás upoutaly jistou nezvyklostí motivů i koloritu. Vaculka se snažil těžit ze své znalosti slováckého lidového umění a ze stálé přítomnosti folkloru v prostředí, ve kterém žil. Ovšem jeho zaměření na moderní vyjadřovací prostředky mu nedovolilo sklouznout do jakékoli popisnosti, ani do malířského projevu Joži Úprky, v regionu stále obdivovaného a často napodobovaného. Popřel i samotnou přepestrou barevnost slováckých krojů, transformoval barevnost svých postav do světlých, nafialovělých a narůžovělých šedí, lomených hnědí a především těžil jen některé formální, kresebné prvky citováním přímo z lidových původních zdrojů. Ne každému byla Vaculkova malba po chuti, zejména pravověrní příslušníci slováckých folklorních „krúžků“ nebyli jeho malbou příliš nadšeni.

Na společnou výstavu Vladislava a Idy Vaculkových v Uherském Hradišti, bylo to v r. 1941 nebo 1942, se nás několik jelo podívat. Cesta vlakem ze Zlína se nám tehdy zdála dost obtížná a komplikovaná, ale jednu neděli jsme zájezdu přece jen věnovali. O Vladislavových obrazech jsem se zmínil, ani naše stanoviska na výstavě nebyla nijak shodná a jednotná. Na obrazy paní Idy už mám slabší vzpomínky, nezdály se mně tak provokativně kontroverzní, líbila se mně tam snad asi dvě zátiší – a i když mám o nich nějaké tušení, popsat bych se je zde vůbec neodvážil. Z celé její expozice zůstal ve mně jen jakýsi těžko definovatelný pocit příjemné, teplé, zemitě červené barvy.

Do Zlína přijížděli na zkušenou nebo se jen tak podívat i četní další umělci. Někdy jsme se náhodou, jindy záměrně sešli, ale vždy to bývala jen zcela krátkodobá setkání, která sice pověst Zlína jako nově se rodícího centra posilovala, k samotnému jeho formování a prohloubení ale svým vlastním podílem nijak zvlášť nepřispěla. Jejich návštěvy však byly přesvědčivým dokladem toho, že na kulturní mapě národa Zlín už byl čitelně zapsaný a zakreslený a že na ní získal trvale významné postavení.

**094/ JAN RAJLICH: NAVŠTIVTE
ZLÍN, SKICA PLAKÁTU (ŠKOLNÍ
PRÁCE, PROF. HROCH), 1942**

N A V S T I V T

ZLÍN A MÍSTNÍ HROMADNÁ DOPRAVA

Baťovo město Zlín se rozložilo svou novou masivní zástavbou baťovských rodinných domků, soustředěných do několika nových městských čtvrtí, v plochem terénu podél říčky Dřevnice a vyplhalo se a pokrylo stráně a návrší na severních i jižních svazích.

Oproti původnímu starému Zlínu všechny vzdálenosti podstatně narostly. Dopravu bylo nutno řešit, a jak už to v prostoru, který Tomáš Baťa ovlivňoval a ovládal, chodilo, nikde nic nebylo ponecháno náhodě nebo nezodpovědné či svévolné improvizaci. Urbanisté, kteří Zlín plánovali, nemohli nechat stranou ani způsoby, jak se budou obyvatelé z jednoho místa na druhé dopravovat a jak se budou ze svých obydlí dopravovat do práce a z práce zpět domů. Když jsme přišli do Zlína, obstarávaly místní hromadnou dopravu autobusy, které už zřejmě několik let před naším příchodem jezdily na pravidelných trasách po délce celého Zlína, od Malenovic až snad do Zádveřic. V provozu byla i linka, která obsloužila směr napříč údolím a městem.

Někdy koncem roku 1943 se ale v ulicích Zlína pro obyvatele překvapivě a znenadání objevily první trolejbusy. Trolejbusy jako zcela nový a pohyblivější dopravní prostředek se u nás předtím vyskytovaly jen ojediněle, zkoušeny byly na jednotlivých, izolovaných linkách na Slovensku v Popradu a později v Praze a v Českých Budějovicích. Vždy šlo o izolované pokusy a zkušební provozy. Až když se trolejbusy mohly sériově vyrábět v plzeňské Škodovce, přihlásil se Baťa. Zlín byl tedy první větší město v českých zemích, kde byly trolejbusy nasazeny masově. Domnívám se, že pro nás na Škole umění trolejbusy ve Zlíně nebyly překvapením, protože se u nás na škole o nich již nějaký čas jednalo. Se značným časovým předstihem se řešila a vyřešila otázka barevného pojednání exteriérů trolejbusových vozů. Dosavadní městská kolejová elektrická doprava, zejména ovšem v Praze, ale snad i v Českých Budějovicích, Liberci, Brně, Olomouci, Ostravě se vyznačovala víceméně jednotnou barevností vozového parku. Vozy zářily obvykle výraznou signální červení kombinovanou se světlými nebo světle žlutými doplňky a tmavě šedou až černou střechou. V rušných velkoměstských ulicích červené tramvajové vozy znamenaly zřetelné barevné signály. Zlínské trolejbusy však vyjely do ulic s jasnou, blankytnou modří, kterou jen v podokenních pásech doplňovaly světle šedé pruhy, které spolu s tmavší šedou střechou a černými pneumatikami na kolech vytvořily celkově příjemně

barevně ladící objekt. Ve škole se na malých modelech vzpomínaná barevnost navrhovala a zkoušela. Mám dojem, že do řešení barevnosti trolejbusů mluvil celý profesorský sbor, ale hlavní slovo měli profesoři Bouček a Sládek. V jejich ateliéru jsme totiž my z pajcdílny bývali hosty až několikrát denně a nic nám nemohlo uniknout.

Od prvních zkušebních jízd trolejbusová doprava ve Zlíně fungovala zcela spolehlivě a představovala pro zlínské obyvatele rychlé a velmi pohodlné spojení. My jsme ovšem – vzhledem ke krátkým vzdálenostem k místům, ve kterých jsme trávili většinu svého času – trolejbus využívali celkem vzácně. Na delší výlety za malováním jsme většinou chodívali pěšky. Bylo totiž vždycky nebezpečí, že se někdo z nepozorných pasažérů o naše čerstvě namalované obrazy v naplněném voze otře. A odstraňování skvrn od olejových barev z obleků nebyla žádná snadná záležitost a ani žádné snadné a vůbec ne příjemné jednání s poškozeným. S obojím jsme totiž již velice brzy získali neblahé zkušenosti.

Uvedení trolejbusů do plného provozu se kupodivu obešlo bez jakékoliv slávy. Žádné slavnostní shromáždění, projevy, žádný veřejný křest prvního vozu, který vyjel do zlínských ulic na pravidelnou linku. Žádné okázalé přivítání prvních cestujících, kteří odjížděli nebo přijeli na náměstí Práce. Možná se udála skromná oslava ve vozovně, snad se objevil nějaký věcný, informativní článek v novinách, možná v rádiu – to ale bylo vše. Když tuto událost si připomínám dnes a musím vyslovit údiv nad touto poněkud nezvyklou bašovskou „skromností“, přemýšlím o důvodech. Ve 40. letech ale podobné chování nebylo ničím mimořádným a ani to tehdy nebyl nějaký izolovaný jev. Po rozbití republiky a po okupaci jejího torza Němci nebyly žádné důvody slavit, nebyly ani v lokálních podmínkách, i když ve skutečnosti šlo o mimořádné úspěchy nebo o nebývalé a převratné novinky. Národ? ten neměl na oslavy náladu – a okupanti? Ti se obávali, aby nedošlo k novým demonstracím, jako na 28. října a 17. listopadu 1939. Snažili se proto nabádat své spolupracovníky z české strany, aby předcházeli situacím, které by skýtaly možnosti a přímo podněty k masovým protiněmeckým projevům. Naopak zase ze strany běžného českého člověka tu byla celá řada důvodů stranit se oficiálních shromáždění a oficiálních projevů. Ignorování veřejných projevů mimo jiné představovalo i tichý pasivní odpor proti všemu německému, okupantskému a oficiálnímu. Navíc velice záhy bylo okupačními úřady nařízeno zdravit při všech veřejných vystoupeních „árijským pozdravem“ – nataženou pravicí a provoláním „Heil Hitler!“, v češtině „Vůdci zdar!“ Uvádět v pozdravu jmenovitě Hitlera se zdálo být českým kolaborantům a nakonec i těm jejich chlebedárcům přece jen poněkud nemístné, a tak při převodu do češtiny se snažili najít alespoň trochu přijatelnější formu. Rovněž

válečná správa Baťových závodů i město Zlín, jistě ne z vlastní iniciativy, vydaly někdy ve 40. letech výzvu, aby pozdrav Vůdci zdar byl i ve Zlíně používán při všech shromážděních a jakýchkoliv veřejných vystoupeních. Bylo by asi dosti zajímavé seznámit se s „úředním“ jazykem a „úřední“ češtinou tohoto příkazu a přečíst si po létech jeho doslovné znění. Určitě oběžník s výzvou bude někde v podnikovém archivu.

Ovšem přímý ohlas nařízení byl pochopitelně nulový. Mimo snad jen několika ojedinělých „šplhavců“, jací se najdou obvykle v každé společnosti, příkazem se nikdo neřídil. Alespoň já se nepamatuji na jeden jediný případ, se kterým bych se byl někdy za těch pět a půl roku potkal.

Ačkoliv jeden přece jen jsem zažil! „Ferman“ o používání árijského pozdravu přišel i na naši školu a byl bez komentáře vyvěšen na školní úřední desce v přízemí. Vše, co bývalo vyvěšeno na této tabuli, jsme si četli, a ani toto dopoledne nebylo výjimkou. Celé osazenstvo pajcdílno pilně pracovalo tak jako jindy na svých úkolech. Ten den však přišlo o přestávce několik spolužáků za námi na návštěvu. Rozrazili dveře, byli asi tři, a hned po prvním kroku do místnosti se zastavili, vypjali se, srazili paty, pravice jim vyletěly dopředu a nahoru a jednohlasně zařvali „Vůdci zdar!“ Bylo jasné, že přehánějí, karikují a snaží se čerstvé nařízení zesměšnit. Vzápětí ale byli naším nejstarším kolegou Františkem Peňázem (který se už během prvního školního roku stačil oženit a mít syna Standu a býval proto i občas terčem našeho nelítostného, byť veskrze přátelského pošťuchování, když jsme ho oslovovali „tato“ nebo „otče“) jaksepatří zpražení. „Kluci, neblbněte, máte rozum? To nemusí bejt žádná sranda – a mohlo by to moc špatně dopadnout!“ Žertování na účet okupantů určitě nebylo tou nejvhodnější formou odporu, riziko bylo nesmírné a obvyklé tresty až příliš drastické. František měl jistě pravdu. Byl nejen nejstarší, ale byl z nás i nejzkušenější. Měl už odpovědnost za rodinu, kterou dokázal přenést i na náš studentský kolektiv. Celý výstup se tak hned bez vzrušení a docela potichoučku skončil. Na škole se ale pochopitelně neutajil a byl živě a se sympatiemi komentován, i když podobné scénky se už nikdy neopakovaly. Naše sklony k recesním výstupům se vrátily zase do svých obvyklých zábavných kolejí. Byl to také poslední a jediný árijský pozdrav, který jsem ve škole kdy viděl a slyšel.

V souvislosti s městskou pouliční dopravou si vzpomínám ještě na jeden nadmíru charakteristický jev, který mě ve Zlíně překvapil už v prvních dnech, kdy jsem se s Baťovým městem seznamoval, a který ještě zvýraznil se zavedením pravidelných trolejbusových linek. Ten si snad Zlíňáci podrželi až do dnešních dnů. Nestačil jsem se tehdy divit, když jsem na zlínské ulici poprvé uviděl osamoceně a pěkně spořádaně v řadě za sebou stát malou skupinku lidí.

Každý další příchozí se ukázněně postavil na konec stále narůstající řady. Přijel autobus, zastavil a otevřel dveře právě tam, kde stál první čekající. Když všichni beze zmatek, bez strkání a tlačení a hlavně bez předbíhání do otevřených dveří nastoupili, tu mně teprve došlo, že jsem viděl autobusovou zastávku. Tak se to opakovalo vždycky. Kdo přišel první, postavil se hned na místo, kde se otvíraly dveře. Když přišel druhý pasažér, nepostavil se někde vedle a neokouněl, ale hned si stoupl za prvního, a tak tam stáli chvíli jen ti první dva pěkně za sebou, a teprve třeba za notnou chvíli se objevili další a další a opět se vzorně postavili jeden za druhého. Nikde jinde u nás jsem se dosud s podobnou a tak chvályhodnou ukázněností nesetkal – až po létech v Anglii. Tam také zcela

běžně, vždycky, za všech okolností, v každé denní i noční hodině, za každého počasí a ve všech městech a místech, která jsem navštívil. Snad to byly právě anglické zkušenosti některého z Baťových spolupracovníků, které byly přeneseny do Zlína už ve třicátých letech. Zde se ujal a bez potíží zdomácněl. Další z celé řady primátů Zlína, který se ale bohužel nikdo další v naší zemi nesnažil a nesnaží napodobit.

**095/ ZLÍNSKÝ
TROLEJBUS PŘED
„MRAKODRAPEM“**

V REKLAMNÍM ODDĚLENÍ

Měl bych se ve svém vzpomínání přece jen ještě vrátit o nějaký rok zpátky, ba dokonce až téměř na samotný začátek mého zlínského pobytu. Již jsem se zmínil, že v redakci jsem svůj pracovní studijní pobyt končil po necelém roce. Praxe v továrních provozech jsme v souladu s původními záměry zakladatelů školy měli střídát, abychom získali co nejvíce nejrozumnějších zkušeností, které by se rovnaly učebnímu poměru v daném řemesle. Nemohli jsme proto zůstat delší dobu na jednom místě a už vůbec ne natrvalo jen v jediném oddělení, i kdyby se nám tam bylo líbilo a i kdybychom tam měli prokazatelně dobré výsledky. Už během práce v redakci jsem se proto rozhlížel, kde bych mohl na další rok zakotvit. Samozřejmě že nejbližší mně jako příštímu malíři bylo reklamní oddělení. Svůj zájem pracovat v reklamě jsem při nejbližší příležitosti sdělil vedoucímu návrhového oddělení panu Kulovanému (ještě daleko později, v 60. a 70. letech, jsem měl možnost se s ním pracovní stýkat v rámci spolupráce s brněnskými veletrhy) a ten mě poslal za hlavním vedoucím reklamního oddělení panem Synkem. Jemu byla podřízena celá řada oddělení specializovaných, která tvořila integrální součást celkového kolosu reklamního oddělení. Bylo to na prvním místě oddělení návrhové, v němž pracovali autoři a organizátoři reklamních kampaní, dále textaři, tvůrci inzertních layoutů, malíři, grafici a retušéři.

V dalším oddělení – výstavním – projektovali Baťovy expozice na výstavy a na veletrhy architekti a projektanti. Vzpomenu tu alespoň na některé, především na architekta Josefa Jiříčného, dále pak Jiřího Krejčího (skončil v Kanadě), Jindřicha Kühna (byl výborným kreslířem a karikaturistou – a skončil ve Vídni) a v neposlední řadě ještě na Čenka Vorla a Miroslava Zikána. Se všemi jmenovanými jsem se někdy sešel, obvykle pracovní, buď hned za války, nebo až za druhého pobytu ve Zlíně, anebo vůbec až během své další profesionální dráhy, která byla zaměřena i na výstavnickou tvorbu, na výstavnickou grafiku

a design.

**096/ J. R. JAKO MODEL PRO
REKLAMNÍ FOTOGRAFII PRO
FATRAPLAN – PLÁŠŤ DO DEŠTĚ,
1942, 43 (?)**

Další součástí reklamního oddělení bylo fotooddělení včetně fotolaboratoře a všechny již vzpomínané provozy související s tiskárnou a s tiskem. Ko-

nečně pod zastřešením reklamního oddělení fungovalo ještě oddělení výkladové, které se staralo o výkladní skříně a výzdobu interiérů všech prodejen a obchodních domů Baťa.

Pan Synek mě málem uvítal s otevřenou náručí, avšak mé nejnějnější, ale zatím ještě nevyjádřené přání, abych mohl pracovat přímo v návrhovém oddělení, hned v prvních vteřinách uzemnil. Privil, že je to skvělé, když chci pracovat v reklamním oddělení, že má radost a že mé přání může okamžitě splnit, že

se mu totiž zrovna teď nedostává jedné pracovní síly ve výkladovém oddělení. Zatelefonoval komusi, na počkání mně vypsál jakousi převodku nebo přestupní povolení či co, ve fabrice muselo běžet všechno podle zaběhnutého pořádku jako na drátku. Vše důležité, a zejména to, kde se jednalo o peníze, muselo být vyřízeno nejen telefonem, ale i písemně, a hlavně potvrzeno podpisem. A mě přece musel také někdo platit. Pan Synek mně podal složený přípis a poslal mě do „jednapadesátky“ za panem Bízou. Pan Bíza byl vedoucím výkladového oddělení, a jak jsem měl později příležitost poznat, byl to typický baťovský selfmejdmen. Z nevyučeného pomocníka ve venkovské prodejně, se vzděláním rovnajícím se pětileté obecné škole, se během pouhé desítky let vypracoval na prodáváče bot, aranžéra výkladních skříní, vedoucího samostatné prodejny a konečně na vedoucího výkladového oddělení, jistěže s vel-

mi slušným platem, slušným podílem na hospodaření firmy a se slušným kontem. Pan vedoucí bydlel v hezky zařízeném bytě v jedné polovině typizovaného baťovského rodinného dvojdomku z režného zdiva, uprostřed zeleně na okraji Zlína. Jednou, když jsem dostal za úkol vyřídit něco ve starém Zlíně mimo areál závodů, požádal mě o doručení nějaké malé zásilky domů, a tak jsem měl možnost i do jeho spořádaného soukromí nahlédnout.

Zatím ale stojím ještě v kanceláři jako čerstvě přidělený praktikant a očekávám souhlasnou reakci pana vedoucího. Pan Bíza mě ale přijal nějak s rozpaky, potřeboval totiž aranžéra, nikoliv nějakého mladíčka, nedouka, v nejlepším případě naprostého začátečníka. Rozpaky však netrvaly příliš dlouho a pan ve-

doucí si uvědomil význam praktické poučky, že na rozhodnutí a pokyn shora není vhodné neuctivě reagovat, natož se mu protivit, a tak mě posadil do své kanceláře a první co bylo, mě vyzpovídal, aby zjistil, co jsem zač a zda jsem vůbec na něco použitelný. První, co zjistil a okomentoval s povděkem, bylo, že mám stále povolení k volnému pohybu po továrně (v redakci mně totiž mou „flákačku“ neodebrali) a že se navíc už v řadě provozů docela dobře vyznám. Druhou přednost viděl v tom, že mám v redakci styky. To přece nikdy nemůže být tak docela k zahazení! A protože si opravdu hluboce vážil vzdělání, imponovalo mu, že mám ukončené gymnázium, a hlavně maturitu. O tom jsem měl hned v blízké budoucnosti mít víckrát příležitost se přesvědčit. K mému začínajícímu studiu na Škole umění měl zprvu trochu nedůvěru, o škole asi slyšel poprvé a o umění neměl dosud moc příležitostí se zajímat, ale s přibývajícím dnem mého pobytu ve výkladovém oddělení se jeho zájem nebyvale rychle a překvapivě měnil.

V celé polovině poschodí, kterou zaujímal výkladové oddělení, pracovali mimo pana vedoucího trvale všehovšudy tři zaměstnanci. První byl účetní pan Kaprál, svědomitý přesný úředník drobné postavy, pocházel z Kojetína a dobře znal starého pana Štolfu, otce našeho Vojty Štolfy, kterého si také z domova pamatoval. V něm jsem získal okamžitě prvního spojence. Další dva pracovníci trvalé osádky byli pro chod oddělení nepostradatelní a mimořádně důležití, byli to vybraní aranžérští instruktoři, vynikající praktici všech možných řemesel a dovedností: pan Kosina, vysoký, robustní, málomluvný ale usměvavý, veselý, se vzhledem dobrosrdečného kumpána, a přímo jeho protiklad pan Robotka, hubený, menší, cholerik, se zarputilým vzhledem, vždy připravený se spravedlivě rozčilit. V jádru ale stejně dobrosrdečný, družný a přátelský. Jejich zaměstnáním a hlavním úkolem bylo pro každou reklamní kampaň vyaranžovat podle návrhů dodaných (objednaných a zaplacených) z návrhového oddělení vzorové výkladní skříně.

Baťovské reklamní kampaně byly různé intenzity a trvání. Ty stálé, pravidelně rok co rok se opakující, mohutné, nápadné a dlouho připravované, a druhé, nápadné i nenápadné, krátkodobé i delšího trvání, příležitostné, podle potřeby, podle současné hospodářské situace, vývoje trhu, podle potřeb, záměrů a požadavků obchodního vedení firmy. Pravidelně byl prováděn průzkum před kampaní i po ní, nic nesmělo být ponecháno náhodě nebo náhodné improvizaci. Vizuální zobrazení hlavních motivů kampaně bylo mezi vedením, prodejním a reklamním oddělením prodiskutováno a vyřešeno do detailů. Muselo být identické, do poslední podrobnosti naprosto stejné, ať se jednalo o prodejny v Plzni, Náchodě nebo ve Vyškově či Hodoníně, ať se jednalo o Prahu, Brno a další velká

města, nebo ať šlo o nejmenší okresní městečko. Reklamní kampaně doprovázely zákazníka firmy Baťa po celý rok, doporučovaly mu, v čem má v tom kterém ročním období chodit a co si k té které příležitosti koupit. Jaro, léto, podzim, zima, masopust, velikonoce, vánoce, ukončení a zahájení školního roku – a samozřejmě prázdniny a dovolená – bývala témata a názvy hlavních kampaní.

Baťa prodával své produkty pouze ve svých prodejnách, v celém státě jich zřídil desítky, možná i stovky. Administrativně i šíří sortimentu prodávaných výrobků a poskytovaných služeb (např. šití na míru, pedikúra a zejména opravy obuvi) byly rozděleny a označeny na několik typů podle velikosti a významu. Výkladní skříně v nich byly rovněž souhlasně typizované a normalizované. Individuální a atypické výklady mělo jen několik málo vybraných prodejen ve velkých městech, měly je paláce v 30. letech nově postavených Baťových vlastních obchodních domů v Praze, Brně a pravděpodobně i v Ostravě a dalších velkých městech. Ve všech prodejnách, velkých i v těch nejmenších, byla veškerá reklamní prezentace firmy řízena přísně a důsledně z centra, ze Zlína. Vybočení ze schválené linie nebylo myslitelné, nebylo povoleno, a pokud se snad někde některý pracovník odvážil porušit jednotný vizuální styl, byl příkladně sankcionován, takže propříště si už podobné individualistické počínání rozmyslil. Jedině v těch největších obchodních palácích byly povolovány výjimky, ale stejně musely duchem i formou vycházet z dodané linie, kterou mohli aranžéři jen obohatit a tvůrčím způsobem rozvíjet. Pro Prahu a pro Brno byli přijímáni zkušení aranžéři a reklamní pracovníci s tvůrčími ambicemi, a tak nebylo vzácností, že byli sami zváni do Zlína, do výkladového oddělení, aby svými nápady a svým individuálním tvůrčím přínosem přispěli k oživení a rozvinutí některé konkrétní kampaně. Pamatuji se na pana Hrbáče, nápady hýřícího šéfaranžéra z brněnského paláce Baťa na Kobližné ulici, který možná i několik týdnů v kurzech výkladového oddělení sám působil. Strnulost, stagnace a nezáživné opakování stejných motivů a stejných myšlenkových postupů bylo pro baťovskou reklamu největším nebezpečím a příliv nových talentů a nové krve měl tyto známé nedostatky odstraňovat, nebo je alespoň neutralizovat. Trauma fatálního neúspěchu reklamního oddělení Baťa na Světové výstavě v Paříži bylo možno ještě v těchto letech z mnohého rozhodnutí vedení vycítit. Konečně samotné založení naší školy bylo určitě jedním z důsledků firemního snažení s neúspěchem se co nejdříve vyrovnat, i když se nám studentům tehdy o tom výslovně nikdo ani nezmínil.

Ve výkladovém oddělení stála po obvodu řada maket typizovaných výkladních skříní ve skutečné velikosti. Mohlo jich být tak 8 až 10. Až asi na dvě, které sloužily pro realizaci individuálních a netypizovaných návrhů, všechny ostatní

Jezděte na kole!

Kolo dopraví Vás za chvíli na hřiště, do zaměstnání i v neděli na výlet. Jízdou provětráte plíce a prospějete tak svému zdraví.

Při koupi volte však dobré kolo, které snese každou štrapaci. Pořiďte si proto kolo Baťa. Tato kola jsou vyrobena z nejlepších materiálů, proto za ně ručíme celý rok.

Pánské Kč 429.—
Dámské Kč 479.—

Přijďte si je prohlédnout k nám do IV. et.

*Na každé
kolo
1 rok záruka*

OBCHODNÍ DŮM Baťa

ODDĚLENÍ JÍZDNÍCH KOL, IV. ETÁŽ

CO ŘÍKAJÍ ZÁKAZNÍCI o našich správkárnách punčoch

DÁMA, KTEROU PŘESVĚDČILA NEHODA

„... nevěřila jsem, že byste spravovali punčochy lépe, než se spravují doma. Ale jednou jsem uklouzla na náledí a při pádu jsem si přetrhla punčochu na kolenně tak, že bych byla věřila, že to nebude možno opravit. Šla jsem si hned koupit do Vaší prodejny nové punčochy a při tom jsem si postěžovala prodavačce na svou nehodu. Prodavačka mi doporučila vaši rychlo-správkárnu a tam mi za pár minut spravili punčochu tak dokonale, že jsem ani nechtěla věřit zraku. Od té doby dávám všechny punčochy spravovat k vám.”

Případ této dámy je zvláště zajímavý a dokazuje, že umíme zachránit i punčochu, která se zdá být neodvratně ztracenou. Přesvědčte se o tom a přineste nám i hodně poškozené punčochy. Opravíme je tak, aby ještě dlouho sloužily.

S P R Á V K Á R N Y P U N Č O C H

Rato

SPRÁVKÁRNA
PUNČOCH

byly typizované a normalizované a až do posledního centimetru ve všech rozměrech odpovídaly příslušným výkladům ve skutečnosti, ve skutečných prodejnách. Úkolem oddělení bylo pro každou kampaň vyaranžovat vzorový výklad pro každý typ prodejny až do nejmenších podrobností. Hotový a schválený výklad byl vyfotografován, otištěn s návodem a komentářem v instrukční brožuře, která byla za úplaty dodána prodejnímu oddělení a odtud rozeslána vedoucím všech prodejen. Vzorky zboží, které se měly za podpory příslušné reklamní kampaně prodávat, dodala výroba. Naprosto u všech transakcí docházelo k vzájemnému proplácení služeb přesně stanoveným a dohodnutým bezhotovostním způsobem.

Po úspěšném přijímacím pohovoru s panem Bízou jsem dostal stůl a místo v kanceláři, že tedy budu dělat, co bude potřeba, a tak jsem byl chvíli u toho, jak se stále něco objednávalo, přijímalo, prodávalo, dodávalo, platilo atd. Telefonní aparát, psací stroj a kalkulačka byly v neustálé permanenci. Stále bylo nutné vypisovat natištěné úsporné formuláře s kopiemi, a hlavně se všechno muselo podpisovat. Podpis vedoucího a účetního oddělení měl svou cenu, bez něj se nemohlo vůbec nic uskutečnit.

Velice brzy bylo mým hlavním úkolem spolupracovat s pány Kosinou a Robotkou. První prací, kterou jsem od nich dostal, bylo vyleštit vzorky běžné kožené obuvi, aby se leskly, jako by byly natřeny lakem s vysokým leskem. Nebylo to tak lehké, jak by se mohlo zdát, bylo třeba naučit se rychle správný způsob, jak používat všechny čisticí a lešticí a konzervační prostředky, jak dodržet až jakýsi rituál, aby potřebný výsledek se dostavil co nejrychleji. První pokusy jsem pochopitelně nezvládl a musel je opakovat. Pan Kosina mně vrátil střevíc se smíchem a nějakou trefnou poznámkou, že jako „šušajnbój“ (v té době letěla i po protektorátu slavná americká píseň o leštiči bot Shoeshine Boy) bych si nevydělal ani na slanou vodu. Pan Robotka mně nedokonale vyleštěnou botu hodil vztekle na stůl, aby za moment úplně v klidu přišel a botu sám vzorově naleštil a odnesl. Brzy nato jsem dostal jako další úkol tapetování papírovými tapetami. Pytel tehdejšího výborného suchého lepidla glutolinu, kýbl vlažné vody, role tapetového papíru a k tomu krásná malířská štětka a dva kartáče – a mohl jsem se začít učit tapetování.

Donedávna se sice boční stěny a pozadí výkladních skříní vykrývaly čalounickým způsobem, textilem, s příchodem Němců se však textil stal nedostatkovým zbožím a pro výklady byl nahrazován papírovými tapetami. Naučil jsem se nakonec tedy i tapetovat a umím to dodnes. Jeden z mých nej-

**099/ – 100/ PŘÍKLADY
BAŤOVSKÝCH INZERÁTŮ, 1939–41
(NA PŘEDCHOZÍ DVOUSTRÁNCI)**

větších výkonů jsem podal, když mě pan Bíza jednou poslal „na výdělek“ do jakéhosi provozu, kde chtěli vytapetovat stěnu stojící v čele ohromné výrobní haly. Stěna měla rozměry přibližně tak 10x15 m, což mě zprvu trochu vyděsilo, ale jen chvíli. Pustil jsem se do práce jako skutečný profesionál a stěnu jsem během dopoledne dokonale vytapetoval. Do výkladového oddělení jsem přinesl kreditku se slušným obnosem, který jsem za dopoledne vydělal, a pan Bíza mě pochválil. Brzy pro mne vymyslel další úkoly, ale na jejich vyřízení je ještě čas. Výkladové oddělení mělo též jeden svůj poboční prostor v místnostech na Garážích, což byl dvoupodlažní objekt s řadou skutečných automobilových garáží s potřebným příslušenstvím a opravnou v přízemí. V horním podlaží byly umístěny učebny a opět celá sestava vzorových typizovaných výkladních skříní. Učebny a vzorové výklady sloužily pro školení aranžérů z baťovských prodejen z celého protektorátu, a často navíc posloužily ještě výkladovému oddělení a jmenovitě pánům Kosinovi a Robotkovi k vyaranžování potřebných předloh. Jinak oba pánové společně s vedoucím panem Bízou působili jako vyučující v aranžérských kurzech a školeních, kde se na výuce podíleli ještě další reklamní experti z návrhového a výstavního oddělení. Přímo proti Garážím, přes ulici, byl v dlouhé zdi ohraničující areál továrny umístěn boční vstup do továrny, který mohl být využíván jen omezeně a na povolení. Zaměstnanců výkladového oddělení se to samozřejmě týkalo, mimo jiné i proto, že vzdálenost „jednapadesátky“ od bočního vchodu obnášela sotva pár metrů.

Vrátím se ale k leštění bot, tapetování a podobným pomocným činnostem. Jednou když pan vedoucí šel kolem mne a viděl mě, jak se trápím s přiřezáváním nějakého prkénka, naznačil mně, abych řezání nechal, a zavolal mě do kanceláře. Měl ke mně delší „otcovskou“ promluvu, kterou se pokusím shrnout do několika vět. „Pane Rajlichu, vidím, že Ti dáváme práci naprosto nepřiměřenou Tvému vzdělání a možnostem. Už několik dní mě to trápí a přemýšlím, co bys pro nás mohl dělat. Delší dobu také přemýšlím, jak bychom vylepšili hospodářské výsledky našeho oddělení. Mívám různé nápady. Nedávno jsem přišel na to, že bychom mohli přispět k lepší výzdobě interiérů kanceláří a různých veřejných místností v závodech a něco na tom vydělat.“

Zdravý podnikatelský duch pan Bíza nezapřel. Projevil jej i jindy, při jiných příležitostech, až jsem ho obdivoval, jak při každé příležitosti dokázal jakékoliv dění, situaci, prostředí, osoby posuzovat ve vztahu k možné obchodní spolupráci. Míval nápadů na rozdávání a do něho a do jeho kariéry se mně promítal obraz onoho úspěšného, vzorového a po všech stránkách správného baťovského vedoucího pracovníka, jak byl reklamou a propagandou prezentován veřejnosti. Na rozdíl od mnoha jiných baťovských vedoucích, kteří pro zisk byli ochotni ke

všemu, u pana Bízy jsem nikdy neměl příležitost zaznamenat nějaké neurvalé asociální snahy poškodit své zaměstnance. Nevím o tom, že by se pokoušel o nějaké podrazy nebo vychytralá napálení obchodních partnerů. Samozřejmě že využíval všech možností, jaké mu zavedený systém dával, rozhodně je ale nezneužíval.

V zásadním rozhovoru, o němž se zmiňuji, mně pan Bíza široce vyložil své obchodní plány. Za své obchodní potenciální partnery si zvolil vedoucí všech ostatních oddělení a provozů v závodech. Usoudil, že by jejich kanceláře mělo vyzdobit nějaké umělecké dílo a v duchu Bafova hesla „Já jsem švec a kdo je víc“ že objedná od zlínského sochaře Bohumila Jahody stolní kopii jeho plastiky Obuvník, která byla vystavena na Salonu. Později pak byla nějaký čas velká zvětšenina na nízkém soklu nainstalována jako pomník ve spodním prostoru trávníku pod Společenským domem, mezi Velkým kinem a Obchodním domem. Tento čin a hlavně samotná plastika však v uměleckých kruzích a zejména u našich profesorů nevyvolaly příliš velké nadšení. Kritizována byla samotná plastika, ale zejména to, že výběr sochy a její umístění se neuskutečnily po předchozí poradě s naší školou, která měla a uplatňovala nárok na to, stát se ve zlínském kulturním úhuru hlavním arbitrem, přinejmenším alespoň ve výtvarných otázkách.

Pan Bíza ocenil, že studuji na Škole umění, a usoudil, že detailní přípravu celé

**101/ V SOCHAŘSKÉM ATELIÉRU.
ZLEVA M. VÁCLAVÍK, V. VAŠÍČEK
A A ŠPETÍK (FOTO VLEVO)**

**102/ VE ŠTUKATÉRSKÉ DÍLNĚ.
ZLEVA DÍLENSKÝ MISTR J. NOVÁK,
STUDENTI SKOKÁNEK A ŠPETÍK,
1942**

obchodní transakce na vylepšení konta oddělení (a samozřejmě i konta vlastního) může při svém vedení a stálém dohledu svěřit do mých rukou. Konzultoval se mnou podrobnosti svého plánu, v obchodování se vyznal. Tady mu zase jeho cit a selský rozum napověděly, že přece jen jde o jinou komoditu, než jsou boty, a že obchod musí

probíhat jinak, kulturněji. V žádném případě nechtěl vyskytnout se v roli slona v porcelánu. Nejprve ale vyslechl mé mínění, další neoficiální vyjádření z naší školy jsem mu měl pak zprostředkovat. Sondoval jsem názory u profesorů Jašky a Havelky, k Makovskému jít jsem se neodvážil. V zásadě páni profesori k námětu celé akce nic nenamítali, asi by jim ale bylo milejší, kdyby se už první objednávky měly týkat jejich vlastních prací. Příslib, že se s nimi také počítá, samozřejmě uvítali. S Bohumilem Jahodou si objednávku projednával pan Bíz sám, já jsem mu jen připravil návrhy cen za odlívání, které jsem předtím konzultoval s naším školním štukatérem panem Novákem. Objednávka modelu sošky a stovky odlitků byla bez průtahů dojednána. Celá obchodní transakce s panem Bízou přišla panu Jahodovi určitě velice vhod, ve Zlíně jinak neměl

příliš mnoho příležitostí ke slušným výdělkům. Plastika ševce u obuvnického stroje, pokud se pamatuji tak asi 30 cm vysoká, byla autorem napatinována a výkladovým oddělením pak dodávána asi ve třech barevných variantách, kameninové, bronzové a s největším příplatkem ve zlaté. K samotné sošce pan Bíza sám navrhl ještě dřevěný podstavec, opět v několika provedeních, a na podstavec ještě mosazný štítek s vyrytým jménem autora a názvem plastiky. Podle vlastního přání klienta pak štítek mohl být doplněn o další texty, např. když soška byla někomu dávána jako čestná cena nebo odměna za nějaký čin, dlouholetou práci apod. Jahodovo dílko bylo nafotografováno a umístěno na titulní stránku nabídkové skládačky. Samozřejmě příprava nabídkového tisku nemohla být v reklamním oddělení žádným problémem a termín zahájení celé prodejní akce byl pak bašovským tempem urychlen.

Na přípravě i na průběhu jsem se podílel různými drobnými úkony, radami i vyjednáváním. V konečné fázi jsem měl za úkol se zabalenou soškou a nabídkovým prospektem navštívit ještě některé dosud nezpracované dílny a přesvědčit nerozhodnuté vedoucí, aby si hned plastiku na místě nechali. Na výpomoc při roznášení soch, sám bych byl na to nestačil, mně vyjednal pan Bíza ještě pana Rosegnala z fotooddělení a současně ho pověřil, aby připravil fotografie, jak je dílna nebo kancelář vyzdobena. Na výslovné přání pana Bízy jsme měli vždycky každému vedoucímu poradit, jak a kam sošku umístit. „Oni tomu nerozumějí a plácnu to pak někam, kde jen náhodou budou mít volné místo,“ komentoval vkus a schopnosti svých zákazníků pan vedoucí.

Akce měla úspěch a brzy nebylo v továrně oddělení, kde by neměli naši výzdobu. Pan Bíza jistě už měl připraveny další akce, občas jen slovem něco naznačil, ovšem válečná situace se vyvíjela rychleji a dramatičtěji, než předpokládal. Samotné výkladové oddělení bylo postiženo událostí, která všechny zmrazila a na několik dní celé oddělení ochromila.

Jedno ráno se do práce nedostavil pan Kosina. Mysleli jsme si, že je nemocen, nikomu se ale předtím nezmínil ani slovem a na nemocného muže zdaleka nevypadal. Pan vedoucí se asi po něm sháněl, druhý nebo třetí den mě a pana Robotku zavolal do své kanceláře. Pan účetní tam seděl jako zařezaný a pan Bíza, bledý a se zakrývaným rozčilením nám suše oznámil, že pan Kosina se dal před časem k Němcům a nyní že jako bývalý československý voják, poddůstojník s nedávno absolvovaným výcvikem, narukoval k wehrmachtu. Bylo to jako blesk z jasného nebe. Zůstali jsme jak zařezaní, nikdo nedokázal říci ani slovo. V tom okamžiku mně hlavou proletěla celá ta řada situací, kdy jsme v oddělení všichni mluvili o současné situaci, o Němcích, o okupantech a gestapu, o Hitlerovi zcela otevřeně a bez zábran, o tom, co hlásili z Londýna a co z Moskvy. Co anekdot

o Hitlerovi a Němcích se navyprávěl se svým suchým humorem pan Robotka! Ve zlomku vteřiny jsem si teprve nyní uvědomil, že pan Kosina se vždy jen mlčky účastnil, nejvýše hlavou pokyvoval. Hned nás už všechny čtyři ochromil všudypřítomný strach. Těžký, svíravý strach na nás padl jako olověný příklop, v okamžiku nám naléhavě připomněl všechny ty od jednoho ke druhému kolující a jen ústně podávané zprávy o udávání, o udavačích. Za všechno to, o čem jsme před panem Kosinou mluvili, byl trest smrti, nikoliv jen na papíře a na vyhláškách, ale trest smrti skutečně vykonávaný. Denně noviny přinášely na zastrašování obyvatelstva dlouhé seznamy popravených, nejen jednotlivců, ale i celých rodin, jejich sousedů popravených jen za údajně projevený nesouhlas s třetí říší, za slovy vyjádřenou pomoc nepřátelům říše a za poslušání „nepřátelského štvavého“ rozhlasu. Následujících několik dní nebylo ve výkladovém oddělení vůbec veselo. Čas ale plynul dále, práci bylo nutno odvádět tak jako předtím, a na pana Kosinu jsme přece jen pomalu začínali zapomínat. Nic se totiž nedělo, gestapo se neobjevilo, pan Kosina zřejmě nemluvil. Za několik týdnů jsme pak dostali na oddělení pohlednici odněkud z Polska, různě přerazítkovanou, polské názvy začerněné, pan Kosina posílal pozdrav, a dokonce se omlouval, že musel odjet bez rozloučení. Bylo nám jasné, že jsme se příliš v původním odhadu jeho charakteru nemýlili, už bylo zřejmé, že nikoho neudal a že můžeme opět klidně usínat beze strachu a bez obav. Později kdosi přišel s tím, že rozhodnutí přihlásit se k Němcům měla na svědomí jeho rodina, snad manželka, a dobrák pan Kosina že neměl sílu odporovat. Chudák na to doplatil, úřední cestou od vedení jsme se dověděli až moc brzy, že padl na východní frontě.

APIS A PROSTĚJOV

Už na prvním seznamu přijatých uchazečů bylo jméno Zdeněk Hybler. I když jsem s ním během zkoušek nepromluvil asi ani slovo, přece jen ze tří stovek mladých snaživců a z tváří poznamenaných napětím a zaujetím jsem si jej zapamatoval. Bylo to snad jen tím, že první dva zkouškové dny na sebe upozornil, když ke zkouškám přišel v uniformě Baťova „mladého muže“ a ateliérové praktické zkoušky absolvoval v bílém plášti? Nebo to bylo jeho výraznou, snad trochu až příliš jistou kresbou? Nebo snad už výraznými rysy jeho obličeje a jakýmsi, dalo by se říci, aristokraticky uměřeným chováním, které jsem pak později měl možnost tak důvěrně poznat? Ať už si má paměť jeho obraz uchovává od prvních hodin, nebo až od pozdějších dnů, je to podobizna nadmíru charakteristická, neopakovatelná a stále stejná, ať už zabírá celou dobu studia 1939–1944, nebo ojedinělejší a kratší dobu mého zlínského působení v letech 1948–1950.

Štíhlý, vysoký, věčný mladík se vzpřímenou rovnou postavou, s výraznými rysy v obličeji, klidný, s chováním, o němž se dá hovořit jako o džentlmenském, zdánlivě nesmělý, ostýchavý, v případě nutnosti však rozhodný a odvážný. S mlouvou, která byla vždy na úrovni, bez jakýchkoliv vulgárností, tak běžných u mladých lidí ve všech dobách, s nepatrnými rezidui místního hanáckého zabarvení. Citlivý, s jasně pozitivním až obdivným vztahem k slabšímu pohlaví, a proto tak často hluboce zamilovaný. Neokázalý kamarád. A náruživý kuřák! V dobách, kdy cigarety a veškeré tabákové výrobky byly na příděl a o kuřivo všeho druhu byla nesmírná nouze! a příděl na tzv. tabačenky zdaleka nestačil. Bože, co to bylo cigaret pašovaných ze Slovenska a kupovaných načerno a těch nedopalků posbírávaných, kde se dalo, a balených a kouřených znovu!

Návštěvy prostějovského domova praktikoval Hybler-Apis značně nepravidelně, většinou jednou, někdy ovšem i dvakrát za měsíc. Někteří studenti odjížděli za rodiči častěji, jiní ještě mnohem řidčeji. My, kteří jsme pocházeli z Čech nebo ze vzdálenějších koutů Moravy a Slezska, jsme i přes neděli byli nuceni zůstat ve vyliďněném Zlíně. Kamarádům odjíždějícím pravidelně k rodičům se nás občas zželelo, a proto nás někdy vzali s sebou. Tak jsem se například dostal se Štolfou

do Kojetína, s Josefem Beranem do Halenkovic, s Václavíkem do Pozlovic u Luhačovic a s Apisem do Prostějova.

103/ ZDENĚK HYBLER:

PEROKRESBA, 1942–43 (?)

V hanáckém Prostějově jsem pak býval hostem častějším, zvláště když jsme se ve 2. ročníku s Apisem sblížili a důvěrně spřátelili.

Vzpomínám na první návštěvu, kdy mě Apis představil rodičům. Byli velice milí a obětaví, celou neděli jsme prakticky strávili s nimi, pomohli mně, zvláště Apisův tatínek, seznámit se s městem, jeho pamětihodnostmi, jeho lidmi a zvyky. Navštívili jsme prostějovský hřbitov s hrobem Jiřího Wolker, na kterého měl pan Hybler své osobní, stále živé vzpomínky. Jako vůbec první profesionální řidič automobilů v Prostějově byl zaměstnán jako řidič sanitky. V době, kdy na smrt nemocný Wolker se vracel s matkou z Vysokých Tater vlakem domů do Prostějova, rychlovlak zastavoval pouze v Olomouci a bylo třeba pro ně na olomoucké nádraží dojet. V ten den ale napadl sníh, bylo náledí a nenašel se řidič, který by se vydal na tak riskantní cestu. Jedině pan Hybler se odvážil. Nyní toho mnoho o své odvaze nenamluvil, avšak paní Wolkerová na to nikdy nezapomněla a ve své knize o Jiřím celou cestu s vděčností k Apisovu tatínkovi popisuje. Tragický osud Jiřího Wolker, jsme mlčky prožívali po cestě z hřbitova domů. Teprve tam a za hodnou chvíli jsme smutek ze sebe stráslí. Čekal nás sváteční oběd, který Apisova maminka vystrojila na válečné poměry bohatý, a viditelně ji těšilo, když se po něm jen zaprášilo. Také ještě na cestu zpátky do Zlína jsme si s sebou každý odvážel po balíčku pravých domácích hanáckých koláčů.

Rovněž ani druhá návštěva Prostějova mně z paměti nezmizela. Naopak, před očima se mně dokonce odvíjí jako promítaný film, sice mírně poškrabaný a někde i odřený, místy rozostřený, ale vcelku pravdivě o všem, co se událo, vyprávějící. Film, promítaný v mé paměti docela souvisle, střídá, jak se mu zachce, černobílá a šedá záběry s jasně barevnými. Byl květen, krásný slunečný den, rozkvetlé jabloně a švestky v zahradách za domy, vzduch voněl probouzející se májovou přírodou. Neděle dopoledne v Prostějově. Vyšli jsme s Apisem na prostějovské náměstí a k zámku na pověstné korzo. Už tolikrát jsem o něm od Apise slyšel vyprávět! Zařadili jsme se a korzem několikrát prošli. Apis mě upozorňoval na známé prostějovské osobnosti, které považovaly za nutné alespoň jednou v korzujícím davu převážně mladých lidí obkroužit náměstí. Upozorňoval mě na své známé, na své vrstevníky, či spíše vrstevnice, které v Apisových známostech patrně převažovaly. Okamžitě po příchodu jsem vycítil, že jsme se sami stali středem pozornosti. Apis jako domácí idol dívčích srdcí, se svou postavou a ostýchavou noblesou, se zdál být nedostupný, zvláště když nově dostal aureolu skutečného UMĚLCE, a jakýsi cizí, usměvavý, jen o něco menší mladík, rovněž štíhlý (znalce mé pozdní vizáže musím upozornit, že ve válečných letech jsem ještě oplýval bujnou kšticí), v károvaném saku, které se

přece jen poněkud vymykalo z běžné nabídky dokonce i v samotném městě proslaveném konfekcí. Nemohli jsme jen tak projít bez povšimnutí. Prostějovské korzo byl zážitek.

Poté opět oběd u Hyblerů, s pochválením kuchařského umění Apisovy maminky, a nato pozvání na kávu (nebo spíše na 2 deci?) do jedné ze známých prostějovských kaváren.

Pozvání na další návštěvy Prostějova nechyběla.

Příští zájezd do Prostějova a návštěva jeho korza následovaly v rychlém sledu. Tentokrát jsme na korze potkali veselou skupinku asi tří nebo čtyř mladíků, obletujících dvě pohledné mladé slečny. Apis je pozdravil, já následoval, načež jsem byl dívkám představen. Současně jsem se dověděl, že vý-

raznější černovláška je Libuška Neherová, mahagonová hnědovláška Dáda Moravusová, obě dcery známých prostějovských průmyslníků. Pro mne žádné překvapení, obě krasavice jsem již znal z předchozích četných Apisových vyprávění. Když přestali být předmětem soustředěného zájmu, mladíci se náhle vytratili. Zůstali jsme s mladými slečnami na korze sami, zařadili se tedy s náležitým odstupem a respektem a pokračovali v korzování. Kupodivu obě dívky, byť patřily k místní tzv. zlaté mládeži, nechovaly se nijak strojeně a v rozhovoru projevovaly prostý zájem o všechno možné, dokonce i o umění. Po chvilkové konverzaci se Dáda k mé veliké lítosti omluvila, že musí odejít, a osamocená Libuška nás překvapivě pozvala oba k nim domů. V Neherově vile nás kdosi – asi pokojská – uvedl do salonu a posadil ke stolu. Brzy přišla paní domu, přisedla si a prohodila s námi několik zdvořilých vět, většinou otázek na naše studium, na náš obor. Dostali jsme kakao s mramorovanou bábovkou, do které jsme se bez upejpání s chutí pustili. Apis byl v sedmém nebi. Když paní Neherová poodešla, Libušku podržel na chvíli za ruku a jeho široké srdce se zřetelně rozbušilo a promítlo do šťastného výrazu ve tváři. Od těch dob byl Apis svou v podstatě platonickou láskou k Libušce Neherové mezi kamarády pověstný, nijak se tím netajil a s postupnými pokroky a úspěchy se dokázal

104/ ZDENĚK HYBLER-APIS

svým nejbližším kamarádům svěřovat. Během dalších let, zvláště po skončení války, přece jen dosáhl u svého idolu výrazných pokroků, ale to už jsme nebyli v tak úzkém kontaktu a přímé a ověřené informace mně chybí, takže moje svědectví jsou již neúplná a nespolehlivá. Úplný a náhlý konec všem Apisovým pokrokům ve vztahu k Libuše pak znamenala emigrace rodiny Neherovy někam do severní Afriky, do Maroka nebo do Tunisu, a definitivní pohřeb byť jen vzdálených nadějí znamenalo znárodnění českého průmyslu v roce 1948 a poúnorový politický vývoj v ČSR.

Vraťme se ale do válečného Zlína, ještě do průkopnických dob, do těch dnů, které jsem prožíval se studentským kolektivem Školy umění. Ten se teprve složitě profiloval a formoval podle jednotlivých povah, osobních zájmů, profesního zaměření i pod tlakem doby a místního prostředí.

105/ KUŘÁCKÁ PAUZA.

SHORA ODLEVA J. R., PEŇÁZ,

APIS OSTŘÍHANÝ DOHOLA, BUBI,

VZADU MÁČEL

NĚŽNÉ POHLAVÍ

Hned v prvních měsících jsme se všichni přes všechny rozdíly sbližili společným zájmem o výtvarné umění a výpravami za poznáním dobrodružství života. Mimo umění nás však všechny spojoval zájem o dívky, vždyť jsme byli mladí, bylo nám sotva dvacet let! Ani já s Apisem jsme nebyli jiní. Náš zájem o druhé pohlaví byl v našem případě zajímavý ještě tím, že se nám obvykle líbila stejná dívka. Protože jsme chodili ve dvojici, žádali jsme, aby na schůzky přicházely také dvě partnerky. Jak život šel, někdy se nám to podařilo, jindy ne, jisté však bylo, že když se objevila dvě děvčata, pravidelně se nám oběma líbila pouze jedna z nich. Já jsem byl pak předem odsouzený spokojit se s tou druhou, protože v konkurenci s Apisem jsem prostě neměl šanci. Toto naše vzájemné postavení bylo dokonce zdrojem několika zajímavých situací a příhod.

Jedna se odehrála v době, kdy jsem ještě praktikoval ve výkladovém oddělení. Výkladový úsek reklamního oddělení běžně pořádal školení a povinné kurzy pro aranžéry všech prodejen Baťa z celého protektorátu. Jednoho kurzu se účastnily mladičké adeptky aranžování z Čech a jeden den pracovaly pod instruktážním dohledem pana Robotky přímo v našem oddělení. Jednu menší skupinu se mně podařilo pozvat večer do Velkého kina. Důvodem pozvání byla jedna obzvláště půvabná účastnice – tmavovláška Bohuška z Prahy. Celé odpoledne, večer i během promítání jsem přemýšlel, jak to zařídit, abych se s Bohuškou ocitl chvíli sám a mohl si s ní sjednat na příští den schůzku. Práci u nás v oddělení ten den děvčata totiž už skončila a druhý den měla pokračovat v pobočce nad Garážemi. Děvčata do kina přišlo asi šest nebo sedm, já jsem přišel s Apisem. Po představení jsme spořádaně všechny dívky doprovodili pár metrů k internátu, kde byly ubytovány, a rozešli se, já bez kýženého výsledku.

Druhý den dopoledne se pak v kanceláři výkladového oddělení ozval telefon a za chvíli volal vedoucí pan Bíza: „Pane Rajlichu, máš tu telefon, volá tě nějaká slečna.“ Byla to Bohuška, která můj problém elegantně s velkoměstským šarmem vyřešila. Než jsem se zmohl na nějaké vyjádření, sama mně navrhla, že se večer někde se mnou sejde. Pochopitelně jsem byl blahem bez sebe, a tak jsme si domluvili schůzku v cukrárně u Malotů. Přišel jsem snad půl hodiny před domluveným časem, vybral krásný, poněkud zastrčený box, zabořil se do plyše a čekal a v duchu rozvíjel svůj nečekaný a jaksi nezasloužený úspěch. Roz-

zářil jsem se, byť Bohuška přišla se zpožděním. Úsměv mně však brzy pohasl, neboť ledová sprcha přišla za chvíli. Bohuška se již ode dveří na mne usmívala, ale sotva se posadila, požádala mě stále s nevinně rozkošným úsměvem „jako Apisova nejlepšího kamaráda“, jak se domnívá, abych jí s ním domluvil rande, že se do něj na první pohled zamilovala, a protože je tak nepřístupný, že nemá odvahu obrátit se na něj sama a přímo. Co mně zbý-

**106/ „NUDA VE ZLÍNĚ“,
NEDĚLNÍ ODPOLEDNE S DÍVKAMI
Z PŘEROVA, FOTO MRAVENEK**

**107/ „NUDA VE ZLÍNĚ“, NEDĚLNÍ
ODPOLEDNE S DÍVKAMI
Z PŘEROVA. ZLEVA KAMILA,
J. R., KONRÁD BABRAJ, OLGA
SCHICKOVÁ, ??? Z PŘEROVA, EDA
MÁČEL, FOTO MRAVENEK**

valo – a co bych pro kamaráda neudělal! Schůzku jsem domluvil, Apis se jako obvykle rychle zamiloval, Bohuška byla opravdu nádherné stvoření. Kurz však za necelé dva dny skončil, děvčata se rozjela do svých prodejen Baťa a Bohuška po jediné ostýchavé schůzce s Apisem v Praze zmizela mně i jemu navždycky.

Prohrabuji-li se dále v zásuvkách paměti, vybavují se mi další podobně probíhající případy našich milostných příběhů. Obdobně jsem dopadl s „Kuřetem“, jak jsme si pojmenovali jednu velice milou dívku, tentokrát z trojice dcer zlínských VIP starousedlíků, o které se ucházelo naše trio Babraj, Hybler, Rajlich. Z jejich jmen a příjmení zůstala jen přátelská označení „Kuře“ a „Myška“, třetí dívka byla až příliš bezbarvá, takže pro ni pojmenování z naší „vtipné kaše“ nezbylo. Myšku zaujal Konrád, Kuře nebyla žádná kráska, ale velice přirozená, bystrá, inteligentní a neobyčejně milá dívka – a líbila se opět nám oběma, Apisovi

i mně. Samozřejmě jsem pohořel, patrně jsem se asi ani v náznaku nepokoušel o jakýkoliv „souboj“. Přihodil se nám ale i ojedinělý případ, kdy žádný z nás obou svou příznivou pozici neztratil, slečna nás totiž měla, jak prohlašovala, ráda oba stejně a svou přízeň nám podle toho rozdělovala v odměřených dávkách. Byla to opět mimořádně milá dívka, její oválný obličej, jiskrné tmavé oči, drobný nosík nad stále usměvavými rtíky a poměrně drobnou dívčí postavu mám stále před očima. Jinak vím jen, že pocházela někde ze zlínského okolí. Jednou na podzim jsme byli s Apisem pozváni k ní domů na pálení slivovice z „trnek“. Konzumaci čerstvého, teplého, mimochodem velice lahodného moku jsme tehdy asi poněkud přehnali. Pozvání se už ale nikdy neopakovalo a naše milostné soupeření tak rychle dospělo ke svému nepříliš slavnému konci.

Další jeden „případ“ se zjevuje jen ve fragmentu svého finálního vyřešení. Šlo o sázku – a právě důvod a příčiny, pro které jsme ji s Apisem uzavřeli, jsou mi dnes utajeny. Vsadili jsme se spolu, že kdo v soutěži (o koho, o co?) prohraje, dá se ostříhat dohola. Zřejmě jsem vyhrál. Jednou večer přišel Apis na koleji s dohola ostříhanou hlavou. Marně se šokovaní spolubydlíci snažili vyzvědět příčiny a důvody jeho podivného jednání. Utajili jsme je tehdy. Apis se, ostatně tak jako vždycky, ukázal jako čestný partner. I když jsme sázku uzavřeli sami mezi sebou bez jediného svědka, neváhal splnit slovo dané kamarádovi. A jistě to nebyl bezbolestný úkon zbavit se krásných, hustých vlasů právě v době, kdy to vůbec nebylo běžné jako dnes, v době, kdy se holé lebky vůbec nevyskytovaly a kdy právě naopak začínaly „letět“ vlasy spíše delší, s tzv. „emanem“ nad čelem a „havlem“ vzadu na krku. Že v pozadí sázky byla dívka (co jiného asi?) se lze jen domnívat, pro cokoliv jiného nemám k dispozici žádnou indicii.

Dívčích bytostí, které na čas, byť jen krátký, zaujaly významná místa v našem denním počínání, bylo stále dost a stále nedostatek. Neváhali jsme proto navazovat nové a nové známosti jednotlivě, ale i v celé skupině. Jeden čas jezdily za námi na neděli dvě dívky z Přerova, pamatuji si opět jen tváře a jen jedno jméno – Kamila. Přírodní blondýna hrající si na monděnu vypadala v doprovodu s námi neobyčejně atraktivně a každý z nás ze „světáků“ se rád s ní ukazoval a dal vyfotografovat. Druhá dívka byla o poznání méně přitažlivá, ale i ona se v naší partě neztratila. Na hlubší známost se nám ale obě zdály až příliš povrchního založení.

Jindy Vojta Štolfa objevil, že v německém divadle z Olomouce, které si občas k pohostinskému vystoupení pozvala hrstka zlínských Němců a jejich příznivců, vystupuje v baletním sboru jeho dávná spolužačka z Kojetína. Vystupovala zřejmě střídavě zároveň i v českém divadle. V Olomouci, podle ní, zase tolik příležitostí, aby si mohla vybírat, neměla. Při příštím zájezdu si oba domluvili

schůzku po představení, a protože spolužačka Alenka měla kamarádku Irmu, vzala ji s sebou a mě vzal s sebou zase Vojta. Večer (či spíše už noc) proběhl někde ve vinárně a proběhl velice příjemně. Děvčata byla hezká, vtipná, zajímala se o kdeco, zábava plynula jako po másle. Vyměnili jsme si jaksepatří polibky, dokonce fotografie, adresy, za pár dní poslali na ně pohlednice s pozdravy, došlo ještě k jedné, avšak vinou dopravních potíží už daleko kratší schůzce, a vrcholící válečné události vše rychle ukončily.

Ještě o jednom dobrodružství bych se měl zmínit, stále však vá-

hám, abych neupadl do podezření, že si vymýšlím. Při jedné z návštěv ve vážených starousedlických zlínských rodinách – občas si nás „umělce“ zvali, aby dodali lesk a kulturní vážnost jejich „salonům“ – ocitli jsme se v rodině a v bytě místního továrníka na nábytek. Pan továrník měl dvě nebo tři dcery, všechny milé a půvabné, a mezi návštěvníky jsme jedině my – Apis, Konrád, Vojta a já mohli být zařazeni do kategorie mládeže a měli jsme šanci mladé dívky jakžtakž zaujmout. S dcerami pana továrníka jsme se živě bavili a stalo se, že některý další večer, mimo salon a už bez rodičů, jsme se u továrníků objevili jen my dva – já a Vojta Štolfa. Všude muselo být zatemnění, a tak jsme je přes jakoby nesmělé dívčí protesty využívali, jak se dalo, i my. Brzy jsme si našli příjemné izolované kouty někde mimo byt. V zábavě se večer značně protáhl a na internát jsme bez propustky pochopitelně nemohli. Když jsme ohlásili, že se na internát dostaneme až ráno, starší z dívek prohlásila, že nejde o žádný problém, všude že je postelí dost, že nás ubytují v dílně. Potmě jsme se tam hned vypravili, a když jsme po hmatu narazili na postele, svalili jsme se na ně, a že jsme také během noci něco vypili, v tu ránu jsme usnuli. Prášky na spaní jsme brát nemuseli, spali jsme jako zabití, zvlášť Vojta, který ostatně byl

svou spavostí pověstný. Kamarádi o něm vyprávěli, že dokázal usnout jak vestoje ve frontě na lístky do biografu, tak i vsedě rozkročmo na ocelové konstrukci, kterou natíral základní barvou. Spali jsme, spali, ale najednou jsme cítili, že se něco děje, jakési nepopsatelné zvuky, snad klepání, smích, hlasy na nás zaútočily. Probírali jsme se chvíli a slyšíme klepání na sklo, hovor a pak znovu zaťukání. Konečně jsme se probrali a díváme se z postele do velkého okna, do výhledu na ulici. Na sklo, které nás od ulice dělí, tiskne nosy několik lidí, smějí se, gestikulují a ukazují si dovnitř, směrem k nám. Za chvíli nám to došlo. Spali jsme v manželské posteli ve vzorové ložnici ve výkladní skříni vzorkovny, která navazovala hned na dílny. Pracující z Baťových závodů, kteří se začali ulicí trousit už do práce, nás obhlíželi a měli z nás legraci. Nyní už jsme neotáleli a bleskurychle se z výkladu ztratili a hledali nejkratší cestu ze vzorkovny ven. Ještě štěstí, že továrna stála v boční ulici, kudy prošlo jen pár chodců.

Nevěděli jsme, zda se rodiče něco dověděli. K žádnému rozruchu ale nedošlo a po čase jsme zase dostali další pozvání. Vyprávění naší příhody ve škole mělo úspěch, ale jen do té doby, než v Malém kině začali promítat starší český film Z českých mlýnů, kde se obdobná postelová scéna odehrává, jak kdyby byla vystřižena přímo z našeho příběhu. Byli jsme neprávem podezříváni, že jsme si ji podle filmu vymysleli.

Opusťme nyní společná milostná dobrodružství našeho kolektivu, ale i ta, v nichž hlavními aktéry jsem jen já s Apisem. Ostatně výraz dobrodružství je nepochybně přehnaný, a zejména v případě našich vztahů s Apisem měl bych raději volit střízlivé označení „naše společná náklonnost“. Budu totiž mít příležitost na ni upozornit, protože se znovu projevila ještě před závěrem našeho studia, doslova zjevením nového objektu našeho zájmu, tentokrát přímo na naší škole. Ale o tom všem až později.

PROFESOR MAKOVSKÝ

Vsouvislosti s vyučováním a s pajícími jsem se již zmínil o některých našich profesorech. Byly mezi nimi výrazné osobnosti, vynikající umělci, přední představitelé českého výtvarného umění první poloviny století.

Svémi uměleckými výsledky, ale i svou vysokou a hřmotnou postavou mezi profesorským sborem vynikal sochař Vincenc Makovský. Svým přísným až sveřepým vzezřením a stylizovaným chováním solitéra vzbuzoval respekt u svého okolí, a jistě tím trochu maskoval svou pravou tvář, řekl bych, z gruntu dobráka. My malíři a grafici jsme se s Makovským denně potkávali na chodbách. Jeho autorita u malířů však nebyla o nic menší než u sochařů. Už první úkol, který studenti sochařiny dostali od pana profesora, vzbudil všeobecný rozruch a obdiv. V hodinách sochařské kompozice měli vymodelovat plastiku na téma „Letadla letí“. My malíři jsme neodolali a dávali průchod své zvědavosti a co chvíli jsme se chodili k sochařům dívat, jak si se zadáním dokážou poradit. Neočekávaně široká škála možností a rozsah řešení, které kupodivu téma nabídl, nás překvapil. Ze zdánlivě jen malířského úkolu se vyklubaly zajímavé plastické kompozice od téměř popisných situací, kdy dramatické hmoty oblaků protínají tvary letadel, motorů, vrtulí, křidel, až k symbolickým projevům, vyjádřeným lidskými postavami, hloučkem lidí se zakloněnými hlavami a s rukama ukazujícíma si vzhůru, do oblak.

S každým nově zveřejněným dílem Vincence Makovského na nejnovějším Zlínském salonu, ať už to byl portrét paní Procházkové, paní Vrbové, nebo model revolverového soustruhu MAS, jeho autorita dále rostla, zejména u nás, kteří jsme se cítili být přímými účastníky zrodu každého jeho díla. Vždyť jsme znali jeho modely, portrétované dámy z okruhu jeho přátel, denně jsme potkávali Vincka, jak jsme pana profesora v kontrastu k jeho nepřístupné přísnosti důvěrně pojmenovali: jednou se zachmuřenou tváří a hrozivým výrazem (dílo se nedařilo), jindy s všeobjímajícím rozzářeným až šibalským úsměvem (dílo se dařilo).

Zdánlivě zcela nepřístupný profesor rád spolupracoval se svými studenty. Při tvorbě památného soustruhu pomáhal panu profesorovi vydatně svými zkušenostmi náš o málo starší spolužák Zdeněk Kovář. Modelem pro oduševnělou tvář Boženy Němcové posloužila naše spolužačka z nižšího ročníku Jiřina

Tlustá. Bustu ve zmenšené velikosti v pálené hlíně vydala v subskripci pro své členy Družstevní práce v Praze.

Příkladů přátelské spolupráce profesorů se studenty by se našlo daleko víc. Vůbec jsme si v té těžké době připadali jako jedna rodina, která se vzájemně chrání před neblahými vlivy a tlaky zvenčí a jejíž příslušníci se mají navzájem rádi, i když to vždycky ostentativně nedávají najevo.

Nějak jsme se dopátrali, že pan profesor má údajně rád – z nám neznámých důvodů – tehdejší velice populární šlágr Karla Vacka, polku „Bříza zelená, bříza bílá“. A při nejbližší vhodné příležitosti, když jsme se octli v prostorách, které jsme vzácně sdíleli s našimi profesory, konkrétně to bylo v tzv. Oranžovém sále hotelu Společenský dům při povinné účasti na plese (bez tance, za války byl okupanty zakázán) absolventů Baťovy školy práce, dali jsme oblíbenou píseň okázale zahrát. Samozřejmě ze zcela zištných úmyslů. Netrvalo také dlouho a na studentském stole se objevily dvě láhve vína a naše pohledy, směřující k profesorskému stolu, mohly vidět přátelský úsměv nad dopředu vysunutou bradou pana profesora a jeho výmluvný pokyn rukou znamenající „Jen se do toho dejte, hošánkové, žádné upejpání.“ Samozřejmě jsme neváhali a poslechli. Vzpomínám-li na onen ples v Oranžovém sále a na Apise, nemohu nevzpomenout si na jeho spokojený výraz, když na rozloženém ubrousku zpracovával hromadu cigaretových nedopalků; byly mezi nimi i celé nedokouřené půlky, které se mu podařilo ukořistit z popelníků na profesorském i sousedním VIP stole. Strojek na plnění dutinek, dnes už nebude mnoho pamětníků tohoto vynálezu, byl v permanenci a Apisova stále prázdná náprsní cigártaška se brzy znovu naplnila.

Makovského vynikající vztah ke studentům mohu dokumentovat ještě na další příhodě.

Oblíbeným místem setkávání příslušníků profesorského sboru ŠU byla, jak už jsem se zmínil, restaurace Myslivna, kde kraloval vedoucí či majitel (?) pan Pažout a vrchní pan Janík. My studenti jsme si také občas dovolili Myslivnu navštívit. Pro nás věčně vyhládlé byla Myslivna totiž přímo oázou, kde bylo možno z protekce dostat mimo běžně dostupné pivo i kvalitní víno, případně i další, tehdy nadmíru vzácný tvrdý alkohol. Myslivna byla ovšem pověstná i svým jídelníčkem, který nabízel slušný sortiment bezmasých jídel, za která nebylo nutno odevzdávat potravinové lístky. Samozřejmě že nám měsíční přiděly masa i mouky věčně nestačily. Zásoby, které s sebou přiváželi spolužáci v neděli večer z domovů ze svých návštěv u rodičů, se okamžitě staly veřejným majetkem a s vydatným přičiněním všech nás, kteří jsme neměli žádné příbuzné v dosažitelné vzdálenosti, vydržely sotva přes pondělí. Snažili jsme se dojít

po různých restauracích a jídelnách, jako byly restaurace ve Společenském domě, na Záložně, u Minaříků, na Moravě, vesměs různými bezmasými jídly, která dotyčné restaurace měly na jídelním lístku. Myslivna byla mezi námi populární zejména svým slavným „trhancem s malinovou šťávou“.

Jednou na jaře nebo v létě jsme se s Apisem domluvili, že se vydáme za trhancem na Myslivnu. V parku pod internáty jsme narazili na spolužáka Vencu Chada, jak bezcílně bloumá mezi stromy. Připojil se k nám, když jsme mu odhalili cíl své cesty a pozvali jsme ho, aby šel s námi. Vencu jsme měli všichni rádi, přestože byl výrazný introvert. Zřejmě všichni, žáci i profesori, jsme jej pokládali za nejtalentovanějšího posluchače na naší škole. Na Myslivně jsme si vybrali stůl v rohu, abychom měli přes místnost přehled, a příkvačivšího pana vrchního Janíka se Apis se svým rezervovaným, uctivým výrazem opatrně dotázal, zda není přítomen pan profesor Makovský. „Ne, není,“ zněla odpověď, „to nijak nevadí, račte si vybrat“. Objednali jsme si trhanec s malinovou šťávou, co jiného, pochutnali si a objevila se otázka, co k pití. Samozřejmostí tehdy bývalo šestistupňové pivo, desítka bývala vzácností. Po trhanci a po malinové šťávě by se však žádalo něco podstatně jiného, ale co za války dělat? Pivo bylo na stole, za chvíli snad i druhé, když přistoupil pan Janík a důvěrně nám sdělil, že náhodou dostali určitou zásobu výborného vermutu a nápoj nám vřele doporučuje. Dali jsme si od odborníka poradit a láhev se v mžiku objevila na stole. Vermut se toho večera stal naším favoritem, takže dal zapomenout na obvykle žádaný, ale nedostupný zelený absint (ten přece pili hoši v Paříži, pil ho van Gogh, když se mu podařilo sehnat nějaký ten frank, pil ho Toulouse-Lautrec a další a další). Tuším, že už při druhé lahvi málomluvný Venca se rozhovořil a pozadu jsme nezůstali ani my dva, i když jsme žádný z nás neplatili za mluvky, za ty šťastlivce, kteří dovedou mluvit a mluvit o čemkoliv, spíše však vůbec o ničem. O čem jsme konkrétně tehdy mluvili, to se mně pochopitelně nevybavuje, bylo to ale určité

o malování a o tom, co jsme právě četli z ruské literatury. Ruská literatura, Turgeněv, Tolstoj, Dostojevskij, Avdějenko, prostě všichni, kteří se nám dostali do ruky a které jsme hltali společně se životopisnými romány vycházejícími ve Škeříkově nakladatelství v edici Symposion. Určitě jsme mluvili také o Goyovi, zvláště Venca se k němu vracel. Téma rozhovorů se ztratilo ve věčnosti, dodnes však vidím před sebou tváře obou svých spolustolovníků, Apisův zdrženlivý úsměv a jakoby ostýchavě, ale důrazně pronášená slova, která se postupně zrychlovala podle toho, jak náruživě se odvíjela výměna názorů na probíranou věc. Vencův pohled zářil a temněl, jeho výrazná ústa pronášela krátce a jasně formulované úsudky a názory, chvíli se odmlčel, a náhle začal o něčem zcela jiném. Byli jsme tak zaujati debatou i vypitými pivy a vermuty, že nečekaně jsme se dočkali uzavírací hodiny o půlnoci. Na koleji jsme měli večerku v deset hodin, propustky jsme samozřejmě neměli, bylo třeba vydržet do rána. Ovšem policejní uzavírací hodina byla obzvláště za okupace neúprosná, a tak pan Janík se snažil nás naléhavě vyprovodit za dveře. Na naše několikrát dotazy na placení odpovídal: „Pánové, vše je v pořádku, vše je zapláceno.“ Trochu nás to udivilo, ale zase ne tolik, aby nás tento problém znepokojoval, větší starosti jsme měli s tím, jak a kde vydržet do rána, do pěti hodin, kdy se otevírají dveře kolejí. Jak a kde přečkat ještě pořádný zbytek noci. Vynořivší se nápady zajít na pozdní návštěvu k některé ze známých místních zlínských dívek jsme zamítli. Z nás tří totiž pro podobné počínání, které však jsme před tím už několikrát úspěšně zvládli, neměl nikdo potřebné předpoklady a odvahu. Chyběl nám tuto noc Konrád Babraj, který býval iniciátorem podobných akcí a který měl dostatek drzé odvahy a současně nedostatečně vyvinutý pud sebezáchovy (až příliš často jej pak museli zachraňovat druzí).

Byla vlahá noc. V parku, kde dnes stojí Makovského bronzový partyzán, jsme našli útulek zprvu ve vypuštěném bazénu a s pokročilou nocí na lavičkách; tam jsme, aniž by nás někdo objevil a rušil, celkem v pohodě prospali zbytek noci. Ráno pak, jakoby z ranní rozcvičky a leckterými obyvateli internátů praktikovaného běhu kolem Studijních ústavů, jsme udýchaní naklusali do kolejní jídelny na snídani. Jistěže čekáte na pointu tohoto víceméně banálního a běžného případu. Dostavila se až přespříští den. Zde tedy je:

V naší pajcdílně, která se nacházela na stejné chodbě jako ateliér profesora Makovského a byla od něho na doslech, jsme ono přespříští časně dopoledne zaslechli „Vinckův“ dramaticky hřmotný příchod. Po chodbě se rozléhalo výhružné burácení profesorovy řečnické otázky: „Kteří pacholci chlastali předevírem na Myslivně na můj účet?!” Na řečnickou otázku se nečeká rozhodně odpověď. Ani tehdy nikdo na odpověď nečekal, ba ani inkriminovaný čin nebyl

nijak vyšetřován jako kázeňský přečin, podle známé zásady – kde není žalobce, není ani soudce. Dodnes mám z páně profesorova hromování příjemný dojem, že to bylo jen na oko přehrávané rozzlobení, které ve skutečnosti vyjadřovalo shovívavou účast se studentským těžkým postavením a veřejně přiznávaný protektorský, ba dokonce až přátelský vztah ke studentům.

**110/ V JÍDELNĚ NA KOLEJI,
1942**

SVĚTÁCI

V jakémsi tom našem malém gangu, o němž již dříve byla zmínka, se záhy soustředily spřízněné duše, které se snažily stylizovat do rolí zkušených světáků a znalců života, na rozdíl od pilných a ctnostných měšťáků, které představovali baťovští bossové, vedoucí a účetní dílen i přepilní dělníci pásové výroby. Ve svém zjednodušujícím pohledu jsme mezi jednotlivými protagonisty baťovského systému příliš nerozlišovali a ostentativně jsme dávali najevo svůj nezájem o maloměšťácky organizovaný denní život s jeho falešnými, stále týmiž rituály. Rádi jsme se proto pohybovali po kavárnách, přátelili se s hudebníky, jejichž profese je nasměrovala do intenzivně žitého nočního života, což se nám zdál být jasný příklad protikladu k celodennímu snažení většiny obyvatel Zlína. Pro ně jsme také byli, jak v továrně, tak ve městě, zcela nový, neznámý živel. Dostalo se nám od nich jednotného označení UMĚLCI, které neznělo nijak přátelsky a nemělo daleko do nadávky. Ani v tom nejpříznivějším podání neztrácelo toto naše pojmenování své původní, záměrně pejorativní zabarvení, i když bylo u našich příznivců pronášeno ještě navíc s jistou dávkou protektorské shovívavosti. Od prvních dnů, kdy jsme byli uvedeni na zlínskou scénu denního života, jsme se snažili najít přátele mezi mladými lidmi. Od poloviny prvního školního roku 1939–1940 jsme začínali být zváni na různé seznamovací příležitosti se studenty zlínského gymnázia. Kdo chtěl, mohl se zúčastnit studentského plesu. Rovněž byla celá naše škola, tzn. my – první ročník, pozvána na maturitní večírek abiturientů gymnázia. Všichni se družby neúčastnili, ale zárodek našeho příštího gangu světáků chybět nemohl. Byly to také poslední příležitosti k našim tanečním produkcím před tím, než byl tanec v protektorátu vůbec zakázán. Naše taneční vystoupení mně ovšem nijak neuvízlo v paměti, ačkoliv bych je docela rád barvitě vyličil. Cílevědomé organizování studentské družby vzalo brzy za své, až se zcela vytratilo. Některé kontakty s abiturienty však přetrvaly, a dokonce se změnily v dlouhotrvající přátelské vztahy. Pěstovali

**111/ JAN RAJLICH: SCÉNICKÝ
NÁVRH PRO LOUTKOVÉ DIVADLO
RADOST (RABINDRANÁTH THÁKUR:
POŠTOVNÍ ÚŘAD), 1944**

**112/ JAN RAJLICH: NÁVRH
SCÉNY (BRATŘI ČAPKOVÉ: ADAM
STVOŘITEL, ŠKOLNÍ PRÁCE,
PROF. SLÁDEK), 1943–44**

DM Slán - 14.října 1943 ve 20.hod. - Dvůrana soukromé hlavní školy.

VEČER STARÉ ČÍNSKÉ POEZIE.

Pořad: Úvodní slovo

Ivan Blatný: Z melancholických procházek.

Lí Po : Tři kumpáni.

Ši - ťing : Dopis děvčete.

Lí Po : Pavilon z porcelánu.

Tu Fu : Noční jízda.

Lí Po : Perly a růže.

Lu Čao-lin : Fragment.

Ši - ťing : Na zne myslíš.

Neznámý : Improvizace.

Čang Či : Dopis ženy.

Liv Ju-hai : Piju víno a dívám se na květy růží.

Z dramatu

"Bílý kešich": Dvřtákové touhy mladé jeptišky.

- - -

Prelog k "Bohyni milostí" /povídka z tržišť a bazárů staré Číny/
Boh.Mathesius:"Lítažpe"/ Z lyrického intermezza/

- Všechny básně čínských autorů jsou přeloženy prof.B.Mathesiem.

Recituji slend souboru DM.

Výtvarník: Jan Rajlich.

DM Elán - 26. listopadu 1943 ve 20.15 hod. - Dvůrana soukr. hlavní školy.

INTIMNÍ VEČER POEZIE FRÁNI ŠRÁMKA.

Pořad: Úvodní slovo.

Pohádka	Ilona Heřková
Splav	Jan Hochman
Dívka	Ilona Heřková
Dívka a štyflítek	Lída Daňková
Strach z lásky	Eva Hřebíčková
Milenee v dubnu	Věra Pokojová
Čtrnáctiletý	Věra Viková
Podzimního dne	Jan Hoffman
Žena a jediný	Lída Daňková
Kámen	Lída Daňková
Ještě zní	Jaroslav Bartoš
Noční cesta	Věra Pokojová
Vesnice	Věra Viková
Pančevce koní	Rudolf Pluháček
Pane, kupte hada	Jaroslav Bartoš
Žena	Eva Hřebíčková
Advent	Lída Daňková
Podivný večer	Rudolf Pluháček
Když přišel v noci májový déšť	J. Bartoš - J. Hochman, E. Hřebíčková - Ilona Heřková
Finale	Eva Hřebíčková
Konec léta	Ilona Heřková
Několik minut před	Jaroslav Bartoš
Blízko konce	Jan Hochman
Vřes	Jaroslav Bartoš

V hudební části bude provedena K. Boleslava Jiráka "Hudba noci"
a Josefa Suky "Un poco triste".

Housle: J. Vavřda - klavír: Drabomíra Boháčová.

Výtvarník : Jan Hajlich.

Režie : Al. Režka.

**115 – 118/ DIVADELNÍ KROUŽEK
– V. K. KLICPERA: DIVOTVORNÝ
KLOBOUK. ZLEVA AL. REČKA
A MIRKO VÁCLAVÍK**

BOH. FELCMAN A ILJA PRACHAŘ

**J. BARTOŠ-BŘEŤA A J. R. JAKO
ČÍŠNÍK ZVONEK (DOLE)**

**118/ KLICPERŮV DIVOTVORNÝ
KLOBOUK. J. R. JAKO ČÍŠNÍK
ZVONEK**

jsme je zejména při nejrůznějších kulturních aktivitách, kterými jsme doplňovali nedostatky na běžné profesionální kulturní scéně. Nevím už, při jakých organizacích a pod jakým patronátem se odvíjela zájmová činnost několika kroužků, již zmíněného literárního a ještě dramatického a hudebního.

Ochrannou ruku nad nimi mělo asi ředitelství gymnázia, vedení internátů, Mladé národní souručenství, Klub ABS. Občas jsme se s někým seznámili, někde jsme byli pozváni, někde jsme s něčím pomáhali. Zejména v letech 1942 a 1943, snad ještě v první polovině r. 1944 to bylo, kdy se mladá zlínská amatérská kulturní scéna hlasitě a výrazně přihlásila veřejnosti. Jednou to byly literární večírky, jindy večer poezie, divadelní ochotničení.

Vím nejméně o třech večerech poezie, na nichž jsem se poněkud víc angažoval a pro něž jsem se snažil navrhnout zajímavé prostředí a pomoci tak svým výtvarným podílem zdramatizovat pouhé recitování, čtení veršů. Jeden večer byl věnován staré čínské poezii v překladech a parafrázích Bohumila Mathesia, druhý Fránu Šrámkovi a jeho intimním a milostným veršům, třetí měl jediné téma – Rainer Maria Rilke: Píseň o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka. Obdobnou hrou náhod, jaké přispěly k zachování veršů Františka Chmelaře (viz kapitola o něm), zachovaly se mně dnes již silně zažloutlé cyklostylované listy, z nichž jeden právě představuje program pro Večer čínské poezie, druhý pozvánku na večer R. M. Rilkeho v klubovně ABS v hotelu Viktoria a třetí je asi částí tiskových informací o kulturním dění (uváděno je č. 207). Na zachovaném listu není zmínka ani o tom, kdo a kde je vydával, ani o tom, komu byly určeny. Podle použitých slovních formulací a obsahu zpráv usuzuji, že pravděpodobně pocházejí z Prahy. Odtud je totiž čerpána naprostá většina uváděných informací. Jedinou výjimku tvoří nedatovaná zpráva ze Zlína o večeru staré čínské poezie. V ní se dočteme, aniž je zmíněno jméno režiséra: „Režie a scénická úprava byla do značné míry experimentem, jehož kladný charakter zhodnotí dobový odstup. /.../ Výpravu provedl ak. malíř Jan Rajlich. V podobných večerech bude zlínské Divadlo mladých pokračovat.“ Kdo měl největší dramaturgický a zejména režijní podíl na realizovaných programových pořadech, už si sám nepamatuji.

Vím ale, že nic nespočívalo jen na jediné osobě, mnohdy se spousta věcí rozhodovala kolektivně, každý mohl přijít se svou myšlenkou, se svým nápadem. Dramatický kroužek se prolínal s literárním; byl ve všech směrech velice aktivní, vynalézavý a iniciativní. Pokoušeli jsme se o stabilní organizaci, nazvali ji, jak jsme se právě mohli přesvědčit, Divadlo mladých a na svých programech a mediálních výstupech jsme běžně používali zkratku DM. Za krátkou dobu připravilo naše DM nejméně dvě úspěšná divadelní představení. Většina vystoupení se odehrávala v aule, nebo v jakémsi sále v areálu baťovských škol, dole na kraji parku, trochu stranou pod baťovskými dívčími internáty. Jedním z těchto povedených představení, které jsme dvakrát, nebo dokonce třikrát opakovali, byl Klicperův Divotvorný klobouk. Tam ve velké roli vystupoval spolužák z nižšího ročníku Bohuslav Felcman (pozdější profesor Vysoké školy uměleckopřemyslové v Praze), který dělal partnera druhé hlavní roli v podání gymnazisty Ilji Prachaře, jehož snad ani představovat nemusím. Já jsem měl přidělenou epizodickou roli číšníka Zvonka, ve které jsem si ale s chutí zahrál a nacvičil pro diváky jeden jediný gag, zatímco v dalších výstupech jsem spíše jen statoval, a pokud bylo třeba, přihrával dvěma hlavními postavám. V představení si zahrál i další Zlínák, Alois Rečka, jinak snaživý adept literárního umění, o němž budu mít příležitost pojednat ještě později. Byl to on, kdo se podílel na dramaturgii obou kroužků. Ve druhém představení Dva životy Adama Waldera, kde už jméno autora hry, jakož i všechny podrobnosti jsou zahaleny do závoje zapomnění, vystupoval v hlavní roli další gymnazista Jan Hochmann. Na scénické výpravě se podílel mladý malíř František Jiroudek, od r. 1940 člen skupiny Sedm v říjnu (pozdější profesor Akademie výtvarných umění v Praze). Do Zlína ho přizval Jan Sládek a jeho skupinový soupeřník Arnošt Paderlík. Na aktivitě dramatické skupiny se nepochybně rovněž podílel i Apis. Mám za to, že právě ve spolupráci s Jiroudkem přispíval po scénografické stránce a že tam by bylo možno dokonce hledat základy jeho pozdějšího profesionálního zaměření. Při vzpomínání se objevují ještě další obličeje a jména gymnazistů – Jiří Vošoust, Mirka Balajková, Věra Pokojová, avšak jejich jistě zajímavá role v našem tehdejší životě byla přece jen dosti krátká. Rovněž tak i další jména – Ilona Hefková, Lída Daňková, Věra Viková, Eva Hřebíčková – se občas vynoří z přítmi, ale podrobnosti unikají. Pravděpodobně také z okruhu gymnazijních studentů přišla mezi nás i záhadná Milada Schmidtová. Dívka s velkým intelektuálním potenciálem, vášnivá diskutérka, čtenářka a budoucí malířka. Je možné, že někdy dělala i přijímací zkoušky na školu a že nebyla přijata, je však pravděpodobné, že se také zúčastnila krátkodobého kurzu, který byl někdy na podzim roku 1942 pouze jedinkrát na Škole umění pokusně uspořádán. Milada bývala nápadná částečně už svým

oblečením; jako ještě ne dvacetiletá nosívala fialové nebo černé punčochy, v době, kdy to nejen nebylo běžné, ale kdy to bylo dokonce provokující. Mluvila samozřejmě rusky (její matka Natálie se proslavila jako autorka obrazů řazených do okruhu naivního malířství) a dobře francouzsky; právě moderní francouzské malířství bylo doménou jejích zájmů. S řadou z nás se brzy spřátelila, ale její intenzivní přátelské vztahy byly obvykle krátké, protože jednání s ní byla – alespoň pro mne – vždycky velmi náročná na psychiku.

Mimo gymnazisty jsme se spřátelili ještě s několika mladými lidmi, kteří se rekrutovali hlavně z baťovské exportní společnosti Exico. Většinou měli již své minimální předválečné zkušenosti z pobytů v zahraničí a dokonale vládli některým cizím jazykem. Z několika z nich se během doby stali naši více či méně věrní kamarádi. Kalivoda, Menšík, jejich obličej vidím před sebou, další jména se ale vytratila. Kde je jim dnes konec? Zapomenout ale nikdo z nás nemohl a nemůže na jediného, na Mravence. Příjmení měl samozřejmě jiné, jmenoval se Hamal, křestní jméno jsme snad ani neznali. Kdo ho mezi nás přivedl, si také nepamatuji. Mravenec byla přátelská přezdívka, kterou vymyslel pravděpodobně stejně jako řadu dalších Konrád Babraj. Někdy jsme použili i podobný název Termiřa. Naš přítel Mravenec-Termiřa se snad skutečně blížil podobě mravence, nejen jaksi výrazně formovanou, olýsalou hlavou, která se zdála být větší, než skutečně byla, ale i stálou aktivitou a pohyblivostí, korunovanou organizačním talentem. Mravenec pro nás byl a zůstává především fotografem. Sice amatér, ale vynikající, který řadu profesionálů dokázal hravě strčit do kapsy. Stal se naším dokumentátorem; díky jeho znamenitým fotografiím máme zachyceny naše individuální vizáže i kolektivní vztahy na věčné časy.

Mluvil také plynne anglicky a pokoušel se zprvu předat nám nezištně své znalosti. V první fázi naší vzájemné známosti nás tak ovlivnil, že jsme si pod jeho vedením uspořádali vlastní kurz angličtiny. Četná jeho vyprávění nás zavedla do dalek, na Dálný východ, na ostrovy v Indickém oceánu, do zemí, odkud „lodě dovážejí čaj a kávu“. Plánovali jsme poválečné cesty, spíše snili s otevřenýma očima. Současná válečná izolace, literatura a ve Zlíně dlouho ještě dobíhající americké filmy sehrály svou úlohu. Znali jsme Gauguinovy exotické pobyty, jeho knihu Noa-Noa, kterou jsem shodou okolností dostal od ředitelství Školy umění „za píli ve školním roce 1939–40“, jsem dlouhou dobu přechovával v zásuvce nočního stolku a ve škole se pokoušel pro ni navrhnout svůj zvláštní grafický přebal. Znali jsme ceylonské dobrodružství malíře Ofase Nejedlého, z vyprávění jeho žáka profesora Hrocha jsme dopodrobna znali také pravidelné letní výpravy jeho krajinářského ateliéru na Korsiku.

Já sám pak jsem měl před očima příklad svého otce, který s rakousko-uherskou

tovaryšskou knížkou jako cestovním pasem proputoval za deset tovaryšských let celou západní, pak jižní a jihovýchodní Evropu, aby se nakonec přes Turecko pěšky vypravil jako věřící člověk na pouť ke Svatému hrobu do Svaté země, do Palestiny. Z Palestiny pak zpátky přes Egypt, Sicílii, Itálii; v Římě se zúčastnil přijetí poutníků do Svaté země u Svatého otce, u papeže, a přes Rakousko domů do Červeného Hrádku u Sedlčan. Tam už neměl rodiče a příbuzné, a tak tam ani neměl v úmyslu příliš dlouho pobýt, připravoval se na vystěhování do Spojených států severoamerických. Pas již měl vyřízený, staral se už o lodní lístek a data odplutí lodi z Hamburku. Ještě před konečným rozhodnutím a takřka před samým odjezdem zašel s kamarády rozloučit se na venkovskou taneční zábavu do sousední vesnice, do Nechvalic. Tam poznal mladé, skoro o deset let mladší děvče, moji maminku, na první pohled se zamiloval, zamiloval se vážně – a na celý život. Mladý zcestovalý muž, mistr svého řemesla, jak svým chováním a vážným vystupováním, tak už i samotným městským oblečením se rovněž na první pohled od ostatních lišil a mladé dívky zřejmě imponoval. Několik setkání – a svatba už pak nedala na sebe dlouho čekat. Z cesty už samozřejmě sešlo a nepoužitý cestovní pas do USA byl spolu s dalšími exotickými dokumenty dobrý jen jako zajímavý suvenýr pro vzácné chvíle vyprávění nám dětem.

Naše zlínské cestovatelské snění bylo tehdy za války a za okupace pro nás vidinou, z které se stal ten známý největší krajíc odříkaného chleba.

Cestovatelská epizoda přes všechnu svou slibnou exotiku však trvala jen krátce. Systematické studium angličtiny rovněž netrvalo dlouho a skončilo s pochycením několika jaderných námořnických klení a nadávek. Cestovatelská vášeň, když neměla naději na dohlednou realizaci, pomalu ochladla a přesouvala se spíše do „cestování“ po zlínských kavárnách. I tato cestovní přelétavost se brzy vyhranila a oblíbili jsme si jen několik kaváren se stálou hudební produkcí. Stali jsme se především pravidelnými hosty kavárny v 1. poschodí Společenského domu, kde u sloupu při pódiu jsme měli dokonce vyhrazený stůl, který pro nás vrchní číšník kavárny pan Sedláček denně svědomitě ochraňoval. Na pódiu hrávaly k poslechu různé orchestry a zpívali známí zpěváci a zpěvačky. Orchestry vynikající kvality a různého zaměření se většinou střídaly v měsíčním angažmá, zajížděly do Zlína z Prahy, Brna i z Ostravy. Byly mezi nimi velice populární i méně známé soubory. Ve Zlíně hráli se svými kapelami například Karel Vlach, R. A. Dvorský, Gustav Brom, Bobek Bryen, Karel Vacek, zpívaly s nimi Sestry Alanovy, Vlasta Průchová, Zdena Vincíková, Olga Orlová, Václav Irmanov, Arnošt Kavka, Standa Procházka, hráli sólisté jako basista Jan Hammer, klavírista Jiří Verberger. Jmenuji jen ty, na které si dosud pamatuji a na které mám osobní vzpomínky.

Vseznamovánís hudbou a shudebníky byl největší expert a doslova náš „instruktor“ Konrád Babraj. Hned v prvním roce si s sebou z Ostravy do Zlína přivezl gramofona kupu desek s původními džezovými nahrávkami, které pro

naprostou většinu z nás byly naprostým zjevením. Od prvního seznamovacího poslechu, od prvních zaslechnutých tónů staly se snad jakousi naší nepostradatelnou drogou. Celou válečnou dobu patřil častý jejich poslech k našim nejoblíbenějším činnostem a nejmilejším chvílím vzácné pohody. Saint Louis Blues, Dinah, Miss Otis Regrets, Carry Me Back to Old Virginny, Sweets you, Tiger Rag, Down by the Riverside, Caravane, Solitude, Bei Mir Bist Du Scheyn – a ještě celá dlouhá řada dalších písní, zpěvů, spirituálů i orchestrálních nahrávek, to byl báječný poklad, dočasně ukrytý v Konrádově internátní skříni. Mezi cizími nahrávkami byly ale také desky českého Ultraphonu se songy nazpívanými E. F. Burianem. Beal Street Blues patřil k nejoblíbenějším. Burianovo pro nás docela nové podání s jeho uhrančivým, chraplavým hlasem nás doslova fascinovalo.

Řada z nás studentů se stala přes noc džezovými fanoušky. Pět zahvízdaných úvodních tónů „baj mír bist dú šejn“ se stalo naším zvukovým signálem, který ze svého jedinečného poznávacího, oznamovacího a svolávacího efektu neztratil nic na své účinnosti ani po létech. Zahvízdání naší znělky dokázalo například

119 – 120/ VE VOLNÉM ČASE.

ZASTAVENÍ PO CESTĚ NA KUDLOV

„U TCHYNĚ“. S KYTAROU

K. BABRAJ, 1943 (?)

po víc než dvou desítkách let vyhmátnout kamaráda i v davu čekajícím na vstup do Muzea moderního umění v Paříži.

Vrátím-li se ty dvě desítky let zpátky do válečného Zlína, nemohu nepřipojit k tomuto hudebnímu okruhu vzpomínek takřka tu nejpodstatnější. Mimo gramofon si Konrád přivezl do Zlína i svou kytaru a spolu s ní též originální české texty na řadu písní, které nám anglicky přehrával na gramofonu nebo zazpíval ke kytarě. Přidávali jsme se i ti, kteří neměli hudební sluch, jako například já. Ve škole i na internátě – a tam nejvíce – se ve Zlíně zpívalo. Zpívalo se po cestě do lesa nad školou, zejména když bylo pěkné počasí. Na půl cesty do Kudlova jsme mohli při řídkém válečném pivu zasednout u primitivních stolů venku před výletní hospodou, kterou jsme si sami pro sebe nazvali „U tchyně“. Autorem českých textů, které jsme masově zpívali a které jsme se od Konráda hravě naučili, byl Josef Kainar, Konrádův dobrý známý, nebo snad přímo spolužák ze studia na reálce v Ostravě. Mimo Kainarovy texty se v našem zpívání uplatňovaly také texty Jiřího Voskovce a Jana Wericha na melodie Jaroslava Ježka. Většina z nás o nich věděla a znala je ještě před tím, než jsme přišli do Zlína, já jsem některé znal nazpaměť už na gymnáziu v Jindřichově Hradci. Mezi studenty získaly písničky Osvobozeného divadla už dávno oblibu a jejich zpěv býval vděčnou náplní tradičních výletů, kterými se pravidelně končil každý školní rok. „Stoprocentní muži“ se svými „rozedranými erby“ obsadili vedoucí pozici v obecné oblibě především u chlapecké části studentské populace. Vždyť který

sedmnáctiletý mladík by si sám sebe nedokázal představit v roli „našince“, který „levou rukou zastane“ to, o čem se Don Juan „jen bohapustě chvástal“. Rád proto přesvědčoval své spolužačky: „Nám žena každá ráda hodí růži – protože my jsme

stoprocentní muži!“ Pozadu za Stoprocentními muži nezůstávaly ale ani příběhy „z bible, kde to všechno je“. Příběh Davida a Goliáše se takřka přes noc stal velice aktuálním a jeho známé ukončení a poučení z něho („Když začínáš, no tak tumáš / Byl jsi velkej – já měl kuráž / a jakej byl Goliáš?“) naplňovalo zrazené duše české dospívající mládeže nadějí a vírou v budoucnost. Zatímco Kainarem počestěné songy americké džezové a bluesové hudby nás okouzlovaly svým novým rytmem, živelností, inteligentní vtipností a nezávazným pohráváním se slovy a jejich prozpěvování nás naplňovalo především prostou radostí z bytí, ze života a potěšením z prožití každého jeho okamžiku, u písniček Osvobozeného divadla se navíc prosazovala jasná a nekompromisní politická, protinacistická angažovanost. Nemohly se proto tyto zakázané a okupanty pronásledované písně Voskovce a Wericha zpívat všude, kdykoli a kdekoli nás napadlo. Museli jsme si dávat velice bedlivý pozor, zda nás někdo nepovolaný neposlouchá. Snad si dovedete představit, jaké to pro nás bylo překvapení, když se Pepек, te-

**121/ ZDE JE JINÁ SVATBA –
U BERANŮ V HALENKOVICÍCH.
UPROSTŘED V DRUHÉ ŘADĚ J. R.
A JOSEF BERAN S DRUŽIČKAMI,
1941 (42?)**

dy Josef Kainar, objevil na pódiu v kavárně Společenského domu jako profesionální kytarista nově angažovaného Doležalova orchestru z Ostravy. Konrád nás s Pepkem postupně všechny seznámil. Jeho kulatý obličej se širokým úsměvem a mrkající oči za silnými dioptrickými brýlemi nás pokaždé vítaly, kdykoliv jsme se objevili v kavárně a blížili se k našemu stolu. Náš pobyt se tam zmnohonásobil, v oddechových pauzách mezi hraním Pepek sedával u našeho stolu a čile se zúčastňoval našich debat, sporů i obyčejných vyprávění „z našeho života“.

Náš úzký kolektiv ze „spolku světáků“ ze známosti s Josefem neobyčejně těžil a vážil si jí. Chvilé strávené ve válečném Zlíně ve společnosti s Pepkem Kainarem patří k těm nejmilejším, nejzábavnějším a nejhezčím, k těm, které odsouvají do pozadí ty hodiny zlé a nepříjemné, hodiny nezáživné a nudné, které bohužel bývaly a bývají tak často náplní našich běžných dní. Pepek zářil, ale spoň to tak vždy vypadalo, dobrou náladou. A dokázal dobrou náladu šířit kolem sebe. Byl vtipný a jeho obvyklé komentáře na cokoli, co se odehrávalo v našem okolí, byly vedeny shovívavým, přejícím, „člověčím“, typicky kainarovským humorem. Každým proneseným slovem v sobě nezapřel poetu a mistra slova. Za tlustými, silnými dioptrickými brýlemi se vždycky usmívala jeho jako by mžourající očka, nepamatuji si, že by se někdy nějak chmuřila nebo jinak zle a hněvivě koukala na svět. Nejnádhernější a nejpříjemnější bývaly ty chvilky, když nad dvěma, třemi deci vína jej napadaly verše a slovní obraty, které okamžitě začal spojovat s nějakou melodií, pobroukával si ji, a pak se ji snažil zapsat na lístek z kapesního kalendáře, který nosíval s sebou, nebo na papírový pivní tácek, který byl náhodou při ruce, nebo na rub účtenky. Nás, kdo jsme seděli vedle něho, se občas zeptal na radu, a aniž by ji očekával, psal další svůj nápad. Když se ale přece jen někdy stalo, že někoho z nás nějaké vhodné a vtipné slovo napadlo, rozzářil se ještě víc a ani na okamžik nezaváhal je použít. Živě se pamatuji, jak nějak takto se v kavárně u Malotů nad sklenkou vína rodil známý text na melodii písně Sweet Sue: „Trochu v hlavě mám, nevím kudy kam, bloumám, courám. Chodím po Zlíně, voním po víně, bloumám líně...“ a nakonec „vždyť sám Alláh ví, že život bez láhví je zlý, smutný...“ Byli jsme u toho tenkrát snad jen dva, já a Vojta Štolfa.

Jednou v době svého volna měl Josef ještě se svými kamarády muzikanty, s basis-tou, mám za to, že to byl Honza Hammer, a se saxofonistou, na jehož jméno ani vizáž si už vůbec nevzpomínám, hrát na jakési bohaté svatbě. Mohutná sva-tební hostina, odpovídající tradici slavných slováckých svateb s mnoha a mnoha hosty, se konala v sále vinárny Morava v prvním patře. Josef nás několik dní předem na svatbu vytrvale zval, tvrdil, že se vůbec nemusíme obávat nějakého prozrazení, že tam nemáme co dělat. Bude prý tam jak z nevěstiny, tak z ženi-

chovy strany tolik hostů, kteří se navzájem vůbec neznají, že vůbec nikdo ze svatebčanů nepozná, že mezi ně nepatříme. Muselo to být asi v sobotu a o prázdninách, že jsme měli volný čas a že jsme se skutečně rozmýšleli, zda to máme zkusit a na svatbu se vetřít. Vypravili jsme se nakonec tři – Konrád, Apis a já. Nebýt Konráda, my dva ostatní bychom se k návštěvě cizí svatby sotva kdy sami odvážili. Když jsme s rozpaky přece jen přišli, bylo už po obědě, hostina však dál pokračovala a svatebčané už se také patřičně rozehrávali. Dali jsme si „pana Kainara“ vyvolat panem vrchním na chodbu. Pepek v mžiku přišel, okamžitě nás vtáhl dovnitř a začal nás představovat; nevěstiným příbuzným jako bratrance ženichovy, ženichovým pak jako příbuzenstvo nevěstino. Honza Hammer nezůstal pozadu a hned nás suverénně usadil ke svatební tabuli. Začalo připíjení, vína bylo zřejmě co hrdlo ráčilo a brzy došlo i na slivovici a s ní na válečnou vzácnost, alespoň pro nás, městské lidi. Ke konzumaci byla předložena zcela nepochybně domácí slanina – špek.

Nás rozjaření svatebčané nemuseli příliš přemlouvat a pobízet, abychom dohnali to, co jsme opožděným příchodem zanedbali. Kdo by, jako my, vyhládlí válečnými půsty, se taky nechal dvakrát pobízet!? Polibky nevěstě a družičkám jsme také neměli opomenout – a tak jsme pochopitelně a s gustem poslechli, a navíc si každý polibek jaksepatří vychutnali. Zvláště u jedné družičky, velmi mladé, půvabné a opravdu družné, jsme vůbec nezaváhali a líbání jsme si dokonce rádi několikrát za sebou zopakovali. Nakonec ani nevěsta se určitě nemohla cítit odstrčená, i když, jak se zdálo, přece jen trochu divný ženich se raději líbal se sklenkou a s podsaditými, tělesně správně vyvinutými tetičkami. „Hudba“ hrála o sto šest k poslechu i k tanci, slovácké evrgríny v džezovém podání, jedno zda z Podluží nebo z Hornácka, občas vystřídal i nějaké to „valašské blues“. Nevím, nevím, jak by byl zhodnotil tyto nové rytmy a předváděnou instrumentaci starých tradičních slováckých lidových zpěvů náš pan profesor Rutte, kdyby se mu byla tehdy naskytla ta možnost výkony našich hudebníků poslouchat.

Za hodnou chvíli, když už zábava nabývala toho správného vyvrcholení, zničehonic Pepek půjčil Konrádovi svou kytaru, sám vytáhl housle z futrálu, něco na ostatní své kolegy promluvil, na něčem se chvíli dohadovali, načež zaklepal smyčcem na housle, Honza se postavil k base a několika prsty saxofonistovi, který se zas pro tentokrát chopil klarinetu, pokynul – a „rás, dva, tři“ všichni naráz vyslali do houstnoucího vzduchu v sále několik akordů. Pepek zvýšeným hlasem zvolal: „Silencio peto! – Žádám o ticho!“ a když svatebčané kupodivu rychle poslechli, začal vážným, přímo kazatelským hlasem připomínat nevěstě a ženichovi i všem přítomným svatebčanům, aby v každé životní situaci, radostné i těžké, vždycky pamatovali na Písmo... a hned pohnutým hlasem začal

barvitě vyprávět známou příhodu ze **122/ SPOLEČENSKÝ DŮM ZA**
 svatby v Káni Galilejské, kdy rodičům **VÁLKY, 1943**
 nevěsty začalo docházet víno a otec si

už dělal starosti, jak dál... Vtom Pepek luskl prsty, udal takt a několika tahy smyčce na strunách svých houslí vykouzlil rytmickou melodii. A vyprávění už pokračovalo zpěvem, jak „náhle za tamaryškem, Apoštolé s Ježíškem, diga diga do do, diga diga do...“ Celé kvarteto zpívalo svatebčanům právě vznikající „svatební“ verzi původně „pohřebního“ Pepkova songu. Slova „Proč bychom se neměli o pohřebním veselí“ se proměnila na „svatební veselí...“, místo „krásnej funus první třídy, flétnistky a chlast, pozůstalí nejsou hnidy, všude žír a vonná mast“ se neslo sálem „krásná svatba první třídy“ – a vše ostatní už sedělo, jen zase ti pozůstalí se museli vyměnit za svatebčany. Opravdu vše ostatní – až snad jen na nepodstatné detaily, jako byl kaviár a malaga – vše docela odpovídalo současné situaci. A biblický příběh mohl pokračovat, jak „s tváří mírně napilou vedou dívku spanilou, diga diga do do, diga diga do“ a další sloka: „Kristus pán se zadívá a nevěstě zazpívá, diga diga do do, diga diga do. Jak ta panna uslyšela tento svatý blues, mrkla okem, hejbla pávní, hopla zkrátka na rytmus“ a „ze svatby je paseka, celej sál hned haleká, diga diga do do – diga diga do...“ Slova nejen výtečně ilustrovala pokročilou a stále lépe a zábavněji se vyvíjející náladu, vzbudila ale naprosto nadšený ohlas a mimořádně přátelský potlesk.

Do oslavného a bouřlivého svatebního veselí jsme tak, přestože jsme se nějak mimořádně nesnažili, vesele vepluli a hladce a bez potíží mezi svatebčany

zapadli, aniž by kdo tušil, že tam nepatříme. Pepek s kolegy se večer poměrně brzy musel vzdát, čekalo je zaměstnání, museli jít hrát do svých kaváren a do Společenského domu. Zato my, samozvaní „bratrance“, jsme se nakonec uprostřed svatebčanů zřejmě dosti pozdrželi.

Uvádím a budu uvádět stále jméno Baťova hotelu Společenský dům; nikdy jsme jej jinak nejmenovali, i když se už nahoře na jeho rovné střeše dávno tyčila obrovská písmena VIKTORIA. Goebbelsova nacistická propaganda se totiž usilovně snažila paralyzovat úspěch churchillovského „věčka“, dvou vztyčených prstů tvořících písmeno V, iniciálu anglického slova vítězství – victory. Němci neměli pro zcizení a přivlastnění si populárního „V“ žádný adekvátní německý výraz, a tak se snažili zneužít poměrně dosti známý pojem z latiny. I v protektorátu bylo šílení s velkým Vě nařízeno a přejmenovávání kdečeho na Viktorii propuklo. Na příď lokomotiv byla nainstalována veliká V, hlavní ulice ve všech větších městech musely být přejmenovány na Viktoriastrasse, třídy Vítězství, a tak i Baťovu Společenskému domu se dostalo té pochybné cti a byl přejmenován na Hotel Viktoria. Nepamatuji si ale ani na jediný případ, kdy by někdo toto jméno v normálním hovoru použil. Společenský dům, „Spolák“ zůstal nadále tím hovorovým „Spolákem“ – přes všechno vynaložené obrovské německé propagandistické úsilí.

Jednou večer jsme šli do kavárny „na hotelu“ jen sami dva s Apisem. Hned u vchodu nás zastavil pan Sedláček a s rozpačitým výrazem se nám omlouval, že u našeho stolu sedí dvě slečny, že je neposlal pryč, protože si dovolil předpokládat, že nebudeme nic mít proti jejich přítomnosti. Ale kdyby přece jen, tak že je posadí někam jinam, místa je dost. Zdrženlivě jsme se nevyjadřovali, dokud jsme se nepřiblížili na dohled. Slečny se nám velmi líbily, na vkus pana Sedláčka bylo zřejmě spolehnutí. Proti jejich přítomnosti jsme vůbec nic neměli, v duchu jsme rozhodný čin pana Sedláčka naopak nadšeně vítali. Museli jsme však udržet patřičný odstup, a tvářili se proto mírně rezervovaně. Sotva jsme ukončili rošádu se židlemi a posadili se, abychom měli dobrý výhled na orchestr, viděl jsem v orchestru, který se teprve připravoval ke hraní, jakýsi nezvyklý pohyb. Od nejvyšší, poslední řady, kde trůnil Pepek s kytarou, běžel po hráčích jakýsi složený papír až k nejspodnějšímu trombonistovi, který po prohlédnutí jedné strany se natáhl a papírek podával k našemu stolu. „Poštu“ jsem s očekáváním převzal já, protože jsem seděl nejbližší. Na složeném listu z kapesního kalendáře stál stručný vzkaz: „Pokoj č. 214, klíč je pod rohožkou! Josef.“ Pamatuji si, že nezištnou přátelskou Pepkovu nabídku jsme jaksi nevyužili. Navenek světáci a dobrodruzi, v nitru jsme až příliš často překonávali bariéry ostychu. A tak zřejmě, než jsme se rozkývali, pro obě dívky přišli jejich partneři a raději si

je odvedli. Možná že jsme se přece jen odvážili, ale byli jsme již v předtuše hrozícího konfliktu odmítnuti. Kdo dnes už ví, jak to skutečně bylo?

Čtenář může být možná překvapen, že dosud z mé strany nepadlo ani slovo o našich spolužačkách, které od druhého školního roku 1940–41 rozhojnily naše řady ve Zlíně. Náš dosud jednolitý, ryze mužský charakter studentského společenství se náraz změnil. „Holky“ jsme pochopitelně okukovali už během přijímacích zkoušek. Zvědavost s námi cloumala, po prvním dnu však postupně opadla. Neshledali jsme mezi uchazečkami žádnou na první pohled přitažlivou „sex-bombu“ a ani výraznou a nápadnou „šeredku“. Byla tam normální děvčata, štíhlá, hubená i boubelatá, blondýny i brunety, zajímavé i nevýrazné typy.

Když se pak koncem léta v našem sousedství začalo objevovat pět „dorostenek“, přece jen jsme trochu znervózněli z nejistoty, jak se navzájem budeme snášet. Nic mimořádného se však nedělo. Děvčata byla ubytována na svých dívčích internátech a potkávali jsme se především ve škole. Tam se stýkala především se spolužáky ze svého ročníku a také oni velmi brzy vytvořili vlastní kolektiv. My „mazáci“ jsme je s určitým odstupem vzali na vědomí. Nenašli jsme důvod s děvčaty nějak mimořádně komunikovat, a tak i je stihlo naše nedbalé, někdy až příliš okázalé ignorování. A jak později přicházely další ročníky, rozšiřovala se i dívčí společenství. Přehlížím-li jejich řadu dnes, musím poznamenat, že se mezi „holkami“ přece jen objevilo z našeho pohledu několik výrazných typů, o kterých jsme věděli a které i nás světáky, nebo alespoň některé z nás, zaujaly. Nejvíce jsme se skamarádili s Olgou Schickovou, proč a jak, to ještě vysvitne při líčení příštích dějů a situací.

Mám-li vzpomenout některou z dalších našich spolužaček a kolegyně, které mi osobně utkvěly v paměti, uvedu bez jakéhokoli hodnocení a dalšího vyprávění

alespoň několik jmen děvčat, s kterými jsem já i ostatní spolužáci – i když vždycky z jiných a velice odlišných důvodů – komunikovali možná poněkud víc než s ostatními. Jsou mezi nimi Nina Kalouchová, Jiřina Tlustá, Vendula Truhlářová, Milada Vilímková, Blanka Vohralíková... Asi bych mohl jmenovat i další, ale to už není účelem tohoto vzpomínání.

123/ OLGA SCHICKOVÁ

DISKUSE A DEBATY

Zmiňuji-li se často o UMĚNÍ jako o výhledovém, konečném a jediném cíli veškerého našeho úsilí, je třeba se také zmínit o únavných debatách na pokojích na koleji, o vzrušených diskusích a vleklých sporech co, proč a jak dělat. Nebyly to ovšem debaty každodenní, byly spíše vzácné, ale o to urputnější. Většinu našeho běžného denního počínání ovládala ironie a viditelná snaha zamaskovat vážné, citlivé, odpovědné chování. Vnucuje se tu použít pro něj jako charakteristiku známá slova Karla Hynka Máchy, za půldruhého století od doby, kdy je napsal, už sice poněkud zprofanovaná: „Na tváři lehký smích, hluboký v srdci žal.“ Jen pro malou ilustraci: tak jak se na našich nočních stolcích objevovaly Dostojevského Zločin a trest a Bratři Karamazovi, tak současně s nimi u vedlejších postelí zaujaly místo jednotlivé svazečky levného sešitového vydání Haškova Dobrého vojáka Švejka. Za lehký smích si dosadíme recesi těžkého kalibru, kanadské žertíky, ironizování každého sentimentu, zesměšňování kamaráda i sebe sama, za hluboký žal odpovědný, každodenně urputně sváděný zápas o vlastní budoucnost, o své povolání a v neposlední řadě, i když to bude znít snad až příliš pateticky, tíživá starost o osud národa. Jak se toto naše chování promítalo do každodenních běžných situací a vztahů mezi námi, mohu snad nejlépe demonstrovat na vlastním případě. Ještě než začnu s vypravováním, rád bych předeslal, že jsme všichni byli neuvěřitelně pracovití a pilní, zvláště když šlo o náš životní cíl – o UMĚNÍ. Snad také proto ten neobyčejný zápal a na mladé lidi až příliš uvědoměle pěstovaná píle pomohly škole k tak jedinečným a těžko opakovatelným výsledkům. Někde v životopise kteréhosi velevýznamného malíře jsme četli výzvu „Ani jediný den bez kresby!“ Dnes vím, že výrok „Nulla dies sine linea“ uvádí Plinius Starší jako zásadu, kterou se řídil řecký malíř Apellés. Bez veřejného proklamování jsme si toto vyhlášení přisvojili a zvolili jako naše motto, jako krédo našeho každodenního počínání. Nikdo jeho plnění nekontroloval, nebilancoval výsledky, vím ale naprosto bezpečně, že dlouhou dobu jsme se jím všichni, a to zdůrazňuji, že všichni, řídili. Každý měl svůj kapesní skicář stále s sebou, a ačkoliv jsme „marnili“ svůj čas v kavárně nebo ve vinárně, na koupališti nebo kdekoli jinde, jen málokdy kapesní skicář vyšel zkrátka a nepřibýlo v něm několik stránek kreslených postřehů a vizuálních zážitků.

Ale zpět ke slíbenému vyprávění. Rozhodli jsme se jít na jakýsi zajímavý film. Vstupenky jsme měli, stáli jsme na chodníku na náměstí před Záložnou a čekali, až začnou pouštět diváky na večerní představení. Stálo nás tam pět, šest a o čemsi jsme spolu hovořili. Při hovoru jsem si pohrával se svazkem klíčů; bydlel jsem už na privátě, skříňky jsem měl v ateliéru na škole a potřebné klíče skutečně vydaly na celý svazek. Klíče mně najednou upadly na dlažbu a někdo z přítomných snad měl ten dojem, že jsem to nezpovozoval, a okamžitě mi hlásil: „Hele, upadly ti klíče.“ – „Díky“, pravil jsem, „však on mi je někdo podá.“ A pokračoval jsem dál v předchozím rozhovoru. Klíče ležely nedaleko mých nohou na dlažbě, leskly se v pozdně odpoledním slunci a díky mé replice se najednou staly ostře sledovaným objektem. Odpočívaly na chodníku snad už pět, šest minut, když se přes celé náměstí k naší skupince blížila Olina Schicková. Přišla k nám blíž, uviděla na zemi klíče, sehnula se pro ně a držíc je vysoko před sebou obrátila se na nás: „Někdo jste tady ztratil klíče.“ Přišla moje chvíle. Natáhl jsem pro svazek ruku, klíče sebral a řekl: „Díky“. V ten okamžik celá společnost vypukla v hurónský řev a smích a zrozpačitělá Olina se dlouho marně dotazovala, co se děje. Po chvíli pochopila a nabyla dojmu, že naletěla tomu nejlínějšímu člověku na světě. Později často tuto historku vypravovala a dávala k lepšímu a dál šířila slávu mé výjimečné lenosti. Opak byl ale pravdou; nikdy v životě jsem snad ani nezaváhal, když bylo třeba něco obyčejného, ale potřebného udělat. Přesto jsem se dokázal stylizovat do role úplně jiného člověka. Vytvoření falešného, ale v té době pro kamarády a pro kdekoho žádoucího obrazu ležérního až povrchního „páska“, lenocha a málem povaleče jsem se nijak nebránil, ba dokonce jsem takové zkazky a vytváření legend vědomě nechal vegetovat. Zdaleka jsem nebyl sám. Proto se leckomu zdálo těžko pochopitelným, že při vši té veselosti, zábavě a povrchnosti (jen zdánlivé ovšem) jsme na naší škole dosáhli nakonec vynikajících studijních výsledků a nikdo se v životě už pak neztratil.

V dosavadních mých líčeních však zatím ani jednou nepadla zmínka, jak jsme vlastně Apis a já, my dva tak blízcí kamarádi, vzájemně ve skutečnosti komunikovali. Zdá se totiž, že jsme se vyžívali v diskusích a hádkách uprostřed ostatních, ale sami mezi sebou se jen běžně bavili, promluvíli nanejvýš o banálních záležitostech a o obyčejných denních starostech. Diskusím o hlubších a fundamentálních otázkách umění a života jsme se v hovoru mezi sebou vyhýbali, ostýchali jsme se vzájemně se napadat, dostávat se jeden vůči druhému do opozice, snad z nevyslovených obav, že by se tím narušovaly naše dosud tak dobré přátelské vztahy. Naše rozhovory obvykle pozůstávaly z krátkých poznámek, kratičkových oznámení, na co se chystáme, a spíše jen z jednověťých nebo jednoslovných komentářů k probíhajícím dějům než z rozvláčných debat

a nikam nevedoucích diskusí. Ty kratičké věty nebo jen jednotlivé navzájem jen málo související výrazy se spíš než rozhovoru podobaly zašifrovanému telegrafování a musely být pro náhodného posluchače, který mezi nás zabloudil, nerosozumitelnou hádankou.

Vzpomínám, že snad jen dvakrát nebo třikrát jsme spolu důkladně probírali své názory na vlastní práci, na smysl umění a života. A právě tak i s ostatními. Někdy se ovšem diskuse změnily ve vášnivé nekončící hádky, které probublávaly poklidnou hladinou všední vzájemné komunikace.

Velkým rezervoárem pro čerpání podnětů jak pro tvorbu, tak pro debaty a diskuse byla četba. To asi bude potřeba stále opakovat. Byli jsme, většina z nás, vášnivými čtenáři. Nečetli jsme všechno, co nám přišlo pod ruku, to už jsme měli přece jen dávno za sebou, dovedli jsme si vybírat. Sešitová vydání detektivek Leona Cliftona nebo Toma Sharka, čtená kdysi ve škole pod lavicí, už nás dávno nechávala v klidu. Také romány Karla Maye s jeho hrdiny Vinnetouem a Old Shatterhandem, ilustrované Zdeňkem Burianem, a romány Julese Vernea, které byly oblíbené pro své xylografické ilustrace, jsme už dávno měli přečtené a zažité. Namísto detektivek jsme nyní hltali životopisné romány o velkých umělcích staré i novodobé historie. Nelze tu nevzpomenout na tituly vydávané v úhledné, jednotné výpravě v edici Symposion nakladatelem Škeříkem v Praze, na životopisy Rembrandta, Goyi, El Greca, Gauguina a van Gogha. Zejména Vincent van Gogh nás fascinoval jak svým dílem, tak svým životem. Přispělo k tomu několik jeho životopisných románů, které se skoro současně ve světě i u nás vyrojily, nejvíce ze všech zaujalo populární zpracování Irvinga Stonea *Žízeň po životě*. A když se ještě na plátnech kin objevil tento příběh profesionálně skvěle v Hollywoodu zfilmovaný a zahráný, bylo se co divit, že se někdo z mladých Vincentových obdivovatelů alespoň nepokusil říznout do ucha a chodit pak na veřejnosti se zavázanou hlavou!

Favoritem číslo jedna se však jako celek stala ruská literatura, ruská beletrie s jejím neuvěřitelným vypravěčským mistrovstvím, s její hloubkou a zahleděním do duše člověka. V mládí jsme tady četli a prožívali Dostojevského a Tolstého, Turgeněva, Gorkého a Lermontova. Nevím už jak, ale objevila se mně na nočním

stolku také Rudá jízda Isaaka Babela s obálkou od Karla Teigehe, která u nás vyšla už někdy koncem 20. let. Další román z porevoluční doby Miluji od A. Avdějenka také putoval po našich večerech od postele k posteli. Četba ruské literatury nás posilovala

**124/ JAN RAJLICH: MILENCI,
KRESBA, 1944**

**125/ JAN RAJLICH: MILENCI NA
ŠUMAVĚ (SKICA K OBRAZU), OLEJ,
1948**

i symbolicky, posilovala naši víru ve šťastný konec války i v těch nejhorších chvílích. Přece veliký národ, který má tak velikou literaturu, nemůže zůstat poražený a ponížený! Vůbec velké umění ze všech oblastí, jakéhokoli původu a kteréhokoli žánru dodávalo víru i těm Halasovým „malověrným“, pokud se v národě vyskytli.

Zažívání četby, filmů, postpubertální erotika a návštěvy výstav nemohly zůstat bez odezvy na samotné pokusy o vlastní tvorbu. Mezi spolužáky ve škole i ve volné práci pěstované mimo školní ateliéry se ve velké míře nápadně projevovaly expresivní sklony, vrch nabývala neučesaná, impulzivní malba, jež se šířila jak infekční choroba. Studenti se svými pracemi ovlivňovali navzájem daleko víc, než by se očekávalo. Vliv některých, obzvláště malířsky silných jedinců byl mezi studenty dominantní a často předčil i nemalý vliv profesorů. Soustava vyučování zavedená na Škole umění, systém, na němž se podílelo více osobností než jenom jediný profesor, vedl k menší závislosti studentů na jejich profesorovi jako na jediném vzoru a uchránil studenta od pouhého přebírání a napodobování názorů a stylu uměleckých projevů svého učitele. Za válečné izolace a při tak silném soustředění na vytoužený cíl nemohly nepůsobit vlivy vyvolané třeba jen jednou, mimořádně akcentovanou akcí. Do tvorby studentů se tak různým způsobem a v různé míře promítly například znalosti českého surrealistického hnutí, zprostředkované monografiemi a časopisy, které ve škole kolovaly. Sami mezi sebou jsme si jednoznačně nejvíce cenili malování Chadovo a Kostlánovo. U jiných jsme ctili, či dokonce obdivovali jen některé dílčí stránky jejich malby nebo kresby, např. barevnou vyváženost a kultivovaný malířský rukopis u Šimordových obrazů, schopnost dosáhnout dokonalého veristického přepisu předlohy u Jana Blažka v malbě a u Františka Peňáze v kresbě, poetické vidění u Františka Chmelaře, lehce plynoucí linie kresebné arabesky u Alexe Berana. Někteří z nás, zprvu se pohybující spíše v nevýrazném průměru, se začali v průběhu studia náhle měnit a nacházet vlastní výraz.

Já sám jsem podobně jako ostatní s postupujícím studiem a životem uprostřed ostatních složitě hledal svou cestu. Když jsem kreslil jako dítě, zajímali mě lidé. Kreslil jsem ovšem především pohádkové bytosti, čerty, trpaslíky, rytíře, vojáky, ale také lidi na vesnici, a co mě nejvíc vždycky zaujalo, byly maškary, které u nás doma každoročně na konec masopustu obcházely vesnici. Když mně bylo deset let, moji kresbičku dírenských maškar otiskl dětský časopis Dětský svět; bylo to moje první uveřejněné „dílo“ vůbec. Že se má neumělá kresbička ocitla otištěná, černá na bílém, v blízkosti celostránkového obrázku mého milovaného Mikoláše Aleše, to mě tehdy naplnilo takovým blaženým pocitem, který neumím nijak popsat. V každém případě mě to nesmírně povzbudilo

Tento obrázek kreslil
Jan Rajlich, I. tř. r. gym.

**126/ KRESBA JANA RAJLICH
MASOPUSTNÍ MAŠKARY V DÍRNÉ,
UVEŘEJNĚNO V DĚTSKÉM SVĚTĚ,
ROČ. XIII, Č. 6, 1932**

v mém odhodlání stát se malířem. A vybídlo mě to ještě k většímu úsilí co nejvíc kreslit. Později jsem si sám pro sebe ilustroval přečtené historické nebo dobrodružné příběhy, v sešitech, do nichž jsem si kreslival, se začali po zbrojnoších a rytířích objevovat indiáni a zálesáci, po králících, zajících, kozách, kravkách a koních zase opice,

lvi, tygři, žirafy a sloni. Krajina mě začínala zajímat až na sklonku středoškolského studia, po jakési pauze, kdy zážitky z kreslení byly odsunuty do pozadí nově získávanými poznatky ze všech možných oborů lidského poznání a konání, novými podněty dodávanými četbou a rozšiřováním obzoru daleko za hranice naší vsi. Prakticky až teprve ve Zlíně jsem se seznámil hlouběji s fenoménem malířství, který představovala krajinomalba. Reprodukce v knihách a v časopisech a hlavně originály obrazů na výstavách, které jsme měli neustále při ruce, mně objevily krajinu jako na dlouho nejvýznamnější předmět mého malířského zájmu. Prožíval jsem každý obraz; nebyl to jen van Gogh, který mě spolu s ostatními oslnil, byli to i další impresionisti, ale i například Corot. A těch českých malířů, u jejichž obrazů bych vydržel postávat a dívat se celé hodiny! Václav Špála, Vincenc Beneš, Václav Rabas, Miloslav Holý, Karel Holan, V. V. Novák a mohl bych jmenovat ještě další. Na každém jsem něco našel, něco, co bych si byl rád osvojil a čemu bych se rád přiučil. Ta snaha naučit se převládala a snad až příliš omezovala vlastní představy, zvlášť když jsem je nebyl vždycky schopen hned a okamžitě realizovat. Malování v plenéru s báječným modelem – krajinou mně začalo vyhovovat nejlépe a podstatně zjednodušilo myšlenkový zmatek, vzniklý z tolika nových, různorodých až protichůdných podnětů. Jen občas se mně v mých pracích vznikajících mimo školu vracely ony dětské zájmy o figuru, o lidské postavy, o jejich akce a vztahy. Zapůsobily tu vždycky i vlivy prostředí – zabývali-li se všichni spolužáci v jednu chvíli týmž, nezůstal jsem ani já stranou. Ať už podnět vnesl mezi ostatní některý jedinec, nebo ať přišel jaksi nepozorovaně a bezprostřední příčinou bylo kopírování obrazu v malířské dílně nebo četba či návštěva filmu, nemohl jsem být imunní a pokoušel jsem

se alespoň chvíli řešit téma, které bylo na tapetě. U mne šlo obvykle o pokusy na papíře, v menších formátech, o kresby, ale i o kvaše a o tempery. Jeden čas jsem se zabýval vztahem dvou mladých lidí, milenců, které jsem maloval při polibku, v polodetailu, v různých situacích, většinou ve tmě nebo v pološeru, před domovními dveřmi atd. Také se na skicách a na obraze několikrát objevila trojice, dvojici milenců doplnil ještě další muž, který vztahy zřejmě značně komplikoval. Klasický trojúhelník! s těmito figurálními pokusy jsem se ale nerad prezentoval, spíše jsem je utajoval před ostatními, stále jsem nebyl s něčím spokojen, a tak jsem je také často raději ničil a mnoho si jich neschoval. Dodnes mně jich zbylo opravdu jen několik. Jako reziduum této válečné figurální éry jsem ještě za pár let po ukončení školy, už po válce namaloval ve Vimperku větší olej Milenci na Šumavě. Protože skicu mám v ateliéru a sám obraz zůstal v rodinném okruhu, mám možnost se na něj občas podívat a trochu si před ním oživit vzpomínky na dobu, kdy vznikl podnět k jeho namalování.

Alespoň na pár řádcích jsem se zastavil u sebe, měl bych však připomenout i práce svých kolegů. Nemohu se přirozeně probírat pracemi všech spolužáků prvního ročníku. Musel bych nakonec do svých vzpomínek a úvah přibrat i výraznější jedince z ročníků dalších. Připomenu alespoň Čestmíra Kafku, Vladimíra Vašíčka, Bohuslava Felcmana, Mirko Hanáka, Mílu Hejného, Miloše Nolla, Přemysla Rolčíka, Olgu Schickovou a Oldřicha Oplta.

Nadepsal jsem tuto kapitolu Debaty a diskuse. Bývaly časté a nebývaly to diskuse jen pro diskuse. Nebývaly cílem, ale prostředkem pro jeho ozřejmění a naplnění. Abych mohl vylíčit pozadí, na němž se mohly odehrávat tyto naše odborné rozhovory, naše debaty a diskuse, snad pár příkladů postačí.

Vrátím se ke spolužákovi mně nejbližšímu, k Apisovi. Přes výraznou jistotu kresby i kompozice se Apis sám cítil mezi ostatními nejistý, přesto snad jen ve dvou, ve třech případech zavedl na toto téma rozhovor, takže jsem měl vzácnou a ojedinělou příležitost jeho vnitřní tvůrčí pochyby poznat. Moc jsem mu ale nepomohl. Jednak jsem nerad rozpitvával jakékoliv tvůrčí problémy a ani jsem nedokázal se nad nimi do hloubky zamýšlet a analyzovat je, jednak jsem nakonec sám byl v dosti podobném duševním rozpoložení. Sám bych byl potřeboval trvalé dávky psychického posilování, než bych byl schopen kvalifikovaně pomoci kamarádovi ve stejné situaci. Během studia jakož i ještě dlouho po něm, neukuli stále, trpěl jsem a trpím rozporem mezi chtěním, záměrem a mezi schopností a dovedností záměr realizovat. Výsledek mé práce byl vždycky krok pozadu za mými představami a mým cítěným nebo cílevědomým chtěním. Jedině jisté bezkonfliktní povahové rysy a stálý optimistický přístup ke všemu mě zachránily od možných depresí a vnitřních konfliktů. Teprve daleko, daleko později, když

jsem se jednoho dne najednou zhrozil z nesmírného, nespočitatelného množství obrazů, které byly až dosud na světě namalovány a které se ještě dál a dál, den co den, malují a většinou přímo jen produkují, tehdy jsem se od malby jako od hlavního svého zaměření a usilování odvrátil a intenzivně nasměroval své snažení k umění užitému, kde záměr a koncepce hrály prim před naturálním, impulzivním projevem a kde i konečný účel a cíl byl jasný a nepochybnitelný. Volné kreslení a malování zůstaly však samozřejmě a stále v ohnisku mých zájmů, ať už jen jako jakási pomocná mezietapa, nebo jako báječný, milovaný a nadměru zábavný prostředek regenerace vlastních tvůrčích sil.

Ve vzpomínaných vzácných chvílích jsme se s Apisem pokoušeli hranice svých talentů a úskalí svých výtvarných projevů odhalit, pojmenovat a dobrat se způsobů, jak je vylepšit. Byly to jistě značně zmatené a myšlenkově neurovnané hovory, diskuse odpovídající našemu věku i době. Zamýšlím-li se dnes nad nimi a dokážu-li se na ně dobře upamatovat, věřím, že možná se přece jen zachytily drápkem v zákrutách našich myslí a svou troškou dokonce přispěly u nás obou k našim pozdějším rozhodnutím a k nalezení své vlastní správné (alespoň tak doufám) životní cesty.

**127 – 128/ JAN BLAŽEK (NAHOŘE)
A JAN KOSTLÁN**

VÁCLAV CHAD

Mezi nejtalentovanější studenty našeho 1. ročníku, jak jsem se již několikrát zmínil, patřil Václav Chad. Svým krátkým životem a tragickou smrtí, zejména ale torzem svého neuzavřeného malířského díla zaujal natolik, že našel své vykladače a po své smrti i přátele, kteří se o to, aby se na něj nezapomnělo, s houževnatostí a s porozuměním starali. Byli to ze studentů naší zlínské Školy umění zejména Čestmír Kafka a z uměleckých historiků dr. Eva Petrová. Při několika příležitostech, výstavách a smutných výročích byly shromážděny a publikovány dokumenty a vzpomínky současníků, aby se osobnost a dílo mladičkého umělce daly lépe poznat a pochopit. Mnozí ze vzpomínajících hovořili o Vencovi jako o svém příteli a kamarádovi, což mně ale připadalo jako snaha lacino se svézt na konjunkturální vlně zájmu. V mém rozpomínání samozřejmě Venca Chad chybět nemůže. Nepochybně byl nejnadanějším žákem 1. ročníku, uznávaným námi i našimi pedagogy, a z nás nepochybně nejvíce vyzrál za tu kratičkou dobu života, který mu byl vyměřen. Nechtěl bych se dopustit stejného omylu jako někteří ze vzpomínajících a vydávat se za jeho obzvlášť blízkého přítele a kamaráda. Venca žádné takové kamarády neměl. Mám pro to jeho vlastní svědectví, jeho vlastní postesknutí, že není schopen se s někým tak důvěrně a oddaně sblížit, aby mohl hovořit o kamarádství. Venca byl velmi složitá, rozporuplná povaha, v podstatě introvert, ale při tom s touhou a se silným přáním se co nejvíce spřátelit se svým okolím a co nejvíce se podílet na společném životě a společných akcích. Jenže tuto svou utajovanou, ale neustálou touhu po přátelství nedokázal nikdy naplnit, ačkoliv se o přiblížení často pokoušel a poctivě snažil.

V jeho nevyrovnaném chování docházelo někdy k výkyvům a zcela nepředvídatelnému jednání. Nedělal nic polovičatě, ale zároveň nic nedovedl dělat uměřeně, uhlazeně, zdrženlivě, a už vůbec nedokázal brát něco jen tak, nezávazně, povrchně. Měl silné sklony k přehánění, až k cholerickým výbuchům a ostře vyhraněným stanoviskům, která někdy po první vlně emocí mírně korigoval a jindy dokonce, ale jen velmi zřídka, úplně převrátil na pravý opak.

Jako následek jeho většinou ukrývaných cholerických výbuchů lze uvést několik úlomků jeho obrazů, které

**129/ VÁCLAV CHAD: PEROKRESBA,
1943**

spolužáci objevili dvakrát nebo třikrát v našem kolejném ateliéru, kde nespokojený Venca svůj obraz zničil, jednou zřejmě dokonce rozšlapal; na malbě zůstaly otisky podrážek. Rozlomené části pomalované lepenky nechal ležet na místě, nebo je pohodil do kouta. Už ho víc nezajímaly.

Jinak Venca žil s námi jako každý druhý, chodil s námi do kina, smál se při vyprávění anekdot, sám je ale asi nedokázal vypravovat; nikdy jsem ho neslyšel. Bez zábran se zúčastnil jakéhokoliv připravovaného žertu na účet kohosi dalšího, dával se s ostatními fotografovat a s pochopením při tom pózoval, jak to bylo po něm žádáno. Neměl žádné preferované přátele, ale ani zjevné nepřátele, zdálo se, že se všemi z našeho ročníku vychází, s někým lépe, s někým možná odměřeněji, ale zda má někoho víc rád než druhého, to nedával nikomu znát. Když se kolektivně zpívalo, zpíval, nebo alespoň úspěšně předstíral, že se zpívat snaží. Nikdy se do ničeho nepouštěl jen ve dvojici nebo v trojici. V širším kolektivu se cítil bezpečnější před pokusy druhých vniknout mu do soukromí, sblížit se s ním. A když už se s někým dostal do delšího a bližšího kontaktu, měl uvnitř postavenou jakousi zeď, kterou nedokázal překonat a už vůbec ne zbourat. Za pět let, co jsme se denně stýkali, potkávali se, snídali, obědvali a večereli u jednoho dlouhého stolu, mluvili spolu, malovali vedle sebe, seděli vedle sebe v kině, seděli v restauraci u piva, za těch pět let pamatuji jedině tři setkání, kdy jsme se dostali k sobě strašně blízko a kdy se Venca až neuvěřitelně otevřel. Všechna ta setkání stojí za zaznamenání a časem na ně dojde. Teď bych rád vzpomněl na to první, na jedno nedělní odpoledne na podzim asi v r. 1942 nebo 43. Na stráni směrem k Zádveřicím postávala značně roztroušená skupinka asi šesti nebo sedmi malířů, před sebou měli postavené polní stojany, na nich plátna na spodních rámech nebo připravené lepenky, všechny ve středních formátech, v takových, aby se bez velkých obtíží daly nosit v ruce nebo v podpaždí. Malující mladí muži v kloboucích stažených do čela, aby jim slunce nesvítlo do očí, z odstupu připomínali šermíře, kteří místo kordu drží štětec a prudkými pohyby a výpady zápasí s protivníkem skrytým v tom plátně, které mají před sebou na stojanu. Přibližovali se, odstupovali, zase stáli těsně u plátna a zase odstoupili o pořádný kus nazpátek. Nevypočitatelné pohyby se opakovaly.

Byl to náš typický nedělní barbizon. Ve skupince byli se mnou Venca Chad, Eda Máčel, Apis, Alex Beran a další. Stál jsem tenkrát dosti blízko, jen pár kroků od Venci. Pochopitelně že celou dobu jsme mlčeli a soustřeďovali se jako obvykle jen a jen na své malování. Občas přece jen někdo z nás okomentoval vývoj oblačného počasí všeobecnou neutrální poznámkou: „Začíná nějak foukat.“ – „Taky to slunko mohlo vylézt dřív!“ – „Jen aby nepršelo!“ nebo „Snad to vydrží!“ apod. Občas jsme se na plátno toho druhého podívali, jak mu malby přibývá

(ovšem bez jakéhokoliv komentáře). Zdálo se, že Venca pokračuje rychleji, maloval dravěji, impulzivněji, mně cosi vážlo, občas jsem s tahem štětce zaváhal. Než jsme se nadáli, ostatní si své propriety začali balit a chystali se na cestu zpátky. Já jsem nějak váhal, ještě jsem potřeboval chvíli pracovat a prohlásil jsem, že půjdu později. K mému překvapení jsem uslyšel Vencův hlas: „Rajlo, dodělej si to, ještě je vidět, já na tebe tady počkám.“ Ostatní se už pustili dolů po svahu a Venca si sedl pár metrů ode mne na hromádku kamenů a něco si tiše

pohvizdoval, pak nějakým prutem, ulomeným z keře za svými zády, začal chvíli vášnivě bičovat kameny nashromážděné na druhé hromadě. Zdál se mi neobvykle nervózní. Když jsem začal balit, obrátil se na mne, jak se mně zdálo, nějak prudce, rychle a jakoby nedůtklivě. Bez jakékoliv přípravy na mne, řekl bych, vyjekl otázku „Chceš se mnou mluvit?!“ – „Samozřejmě, že chci.“ Nestačil jsem se divit. „Sedneme si tady na chvíli,“ pokračoval, a než jsem se stačil pohodlněji posadit, spustil prudký příval otázek, na které se nečekají odpovědi, zaplavil mě jeho naléhavý monolog, ve kterém otázky stíhaly jedna druhou, zatímco odpovědi zůstávaly viset někde ve vzduchoprázdnu. Bylo znát, že se potřebuje vymluvit, že už dlouho čekal na okamžik, kdy se bude moci někomu svěřit, ukázat svá vnitřní zranění, že se na to připravoval, že se potřebuje alespoň na okamžik dostat z vězení osamění. Venca si stýskal (výraz, který pro jeho vášnivý výlev bolavého nitra používám, je až příliš mírný), že je pořád mezi námi sám, že se nedokáže s někým opravdu sblížit, že je rád mezi ostatními, ale že pořád většinu toho, co ostatní dělají, považuje za příliš povrchní, že jinak se docela rád čehokoliv zúčastní, že ale sám iniciativně nedovede něco veselého a vtipného vymyslet a zorganizovat. Sám si na sebe stěžoval, že se mu nikdo nesvěří s žádnou důvěrností a že to bude určitě tím, že on sám je naprosto neschopný, aby se někomu druhému svěřil. Nečekal na žádné souhlasné nebo nesouhlasné odezvy, díval se upřeně na mne, ale jeho tmavé oči jako by hleděly na někoho za mnou. Pak ještě něco dodal na zmírnění toho svého tak vášnivě vytrysknutího

projevu a samozřejmě jej hned nato ironizoval shazující poznámkou, že jistě se chová jak nějaká „stará štětka“. Pak najednou, bez jakéhokoliv pokusu o dokončení svého vyznání vstal, zasmál se, a jako by se nic nepříhodilo, vzal svůj stojan, skříňku s barvami a obraz a poznamenal: „Stmívá se nějak rychle, půjdeme, ne?“ Zapálil si cigaretu a pomalu začal sestupovat dolů k silnici. Šel pomalu, abych ho brzy dostihl, a oba jsme pak mlčky šlapali po silnici do Zlína. Možná že jsem se přece jen trochu divil, že mě ani nepožádal, abych se o našem rozhovoru před nikým nezmiňoval. Vypadalo to, že si je naprosto jistý, že to nevyslovené přání určitě splním. Nemýlil se. Je to skutečně dnes poprvé, kdy jsem se odhodlal o tom Vencově vyznání vyprávět.

Protože byl jedním z nás, jeho malování nás obzvlášť zajímalo a sledovali jsme je na každém kroku, dychtivě a se zvláštním zaujetím. I když mnozí jsme neměli vůbec stejná východiska, a naopak jsme se spíše od sebe diametrálně vzdalovali, v jednom nám byl Venca vzorem určitě všem. Byl to ten jeho stálý zápas o pochopení malby a o vlastní vyjádření vybraného tématu. Obdivovali jsme jeho schopnost vytěžit pro své záměry maximum z čehokoliv, s čím se setkal. Snad i právě proto se nechával inspirovat díly umělců často až protikladných a jejich podněty, zprostředkované většinou jen nedokonalými reprodukcemi, dokázal zpracovat po svém, originálně. Některá přepracování tradičních témat zašla tak daleko a byla tak originální, že vzbudila rozpaky u některých tradičněji založených spolužáků. Zvláště se to týkalo náboženských témat, která bývala vždycky pro jakékoliv zprofanování prohlašována po staletí za tabu. Zatímco u nás, u studentů, šlo většinou jen o rozpaky, u dohlédacího úředníka na internátě vzbudily Chadovy malby přímo odpor, a tak když za naší nepřítomnosti při nedůstojném, indiskrétním šfouření v kolejním ateliéru objevil obraz Ukřižování, rozhořčený jej donesl s oficiální stížností na ředitelství školy. Nejperspektivnějšímu žákovi školy hrozila reálná možnost okamžitého vyloučení. I ve škole došlo k značně vzrušené diskusi, v níž však na Chadovu obranu naprosto jednoznačně a rezolutně vystoupili profesori Makovský a Sládek. Makovský pak vahou své osobnosti zakončil spor po svém – pastel Ukřižování od Venci koupil asi za 300 nebo 400 korun a odnesl si jej domů.

Vzpomínám zde občas na vztahy a na příhody, prožité s tou druhou, něžnější částí populace, s dívčím živlem. Jak by ne, byli jsme mladí, naprostá většina z nás jsme byli ve věku, kdy jsme nemohli být nezasaženi prostým lidským zájmem o druhé pohlaví. Venca nebyl výjimkou, měl však zřejmě složitější vnitřní zábrany než mnozí z nás. Jeho ostýchavost vůči komukoliv druhému se ve vztahu k dívkám ještě stupňovala a bránila mu zřejmě dávat najevo jakékoliv hnutí myslí a vyjadřovat jakýkoliv zájem. Že prožíval své erotické vize se značnou inten-

131/ VÁCLAV CHÁD: OBRAZ S ČERVENOU BRANKOU, OLEJ, 1943

zitou, mohli jsme se přesvědčit prohlížením jeho kreseb v četných skicácích, které sice nikomu nestavěl na odív, ale

také je nějak přísně neutajoval a na běžnou výzvu je klidně podal k prohlédnutí nebo je nechal v kumbále ležet na stole a tím je vlastně poskytl k veřejnému prohlížení. Nebyl ale, pokud se pamatuji, ochoten se o kresbách příliš do hloubky bavit, spíše svůj postoj a své východisko zlehčoval nebo i mezi námi běžným způsobem ironizoval. Na vyžádání však byl obvykle ochoten beze slov kresbu ze skicáku vytrhnout a s podpisem ji žadateli věnovat. Byl suverénní kreslíř, a tak byl o jeho kresby stálý zájem. Asi ve 3. ročníku se na koleji objevila omšelá brožovaná knížka o výkladu snů, údajně od Freuda, titulní list chyběl. Venca se ji pokoušel důkladně prostudovat, a protože nic nedělal jen tak nazdařbůh, brzy se začaly na stránkách jeho skicáků objevovat kresby nejen snových příběhů, ale i zvláštního snového uspořádání, bez kompozice, volně až automaticky kreslené na papír, ať už byl položen v normální pozici, nebo obráceně, hlavou dolů. Pístiti, žáci druhého a dalších ročníků, měli k Vencovi vzácně uctivý odstup, který on sám ani nepodporoval, ale ani se nepokoušel odbourat nebo narušit.

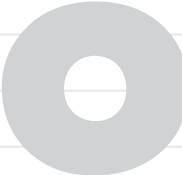
Pokud jde o Vencův vztah k ženskému pohlaví, nemohu pominout skutečnost, že v prvním ročníku s námi nestudovala žádná dívka, takže nemohlo dojít k pravděpodobnému narušení Vencovy obrany proti druhému pohlaví. První studentky se objevily až za rok, a ty už všechny byly námi „án blok“ zařazeny mezi píсты a jednali jsme s nimi s jistým odstupem. Venca ani v tom nebyl výjimkou. Možná že se odehrály pokusy některých dívek Vencovi se přiblížit, bylo by

to velmi logické, musel být totiž svým vzhledem, ušlechtilými rysy obličej a celkově mírným a slušným chováním velmi přitažlivý. Zda a jak snad takové pokusy přiblížení probíhaly, o tom by byly musely podat svá svědectví samy aktérky. Přes všechny dosud vylíčený Chadův ostych a odstup přece jen se dočkal i ve vztahu k ženám intenzivních zkušeností a prožitků, které vyústily v silný osobní vztah, jehož potvrzením se staly dva nebo tři portréty namalované pár dní před tím, než gestapačká kulka ukončila jeho život.

Na scénu výrazně vstoupila Milada Schmidtová. Jak už jsem se zmínil, objevila se neznámo odkud, zúčastňovala se různých kulturních aktivit, literárního i dramatického kroužku, velmi často se objevovala i na škole, vzpomínám si, že se jednou dokonce zúčastnila i našeho nedělního barbizonu. Od jisté doby jsme ji začali brát jako samozřejmou součást našeho širšího školního kolektivu. V době, kdy u nás svěťáků kvetla cestovatelská horečka, objevila se u nás na koleji, dovnitř pochopitelně nesměla, tak mě vytáhla na procházku, dalo by se říci na rande. Běžný hovor se proměnil v diskusi, poté v polemiku, točil se kolem cestování, kolem jihovýchodní Asie, Indie, Číny i kolem literatury. Milada byla mimořádně sečtělá a v diskusi se nespokojila jen s polovičatými odpověďmi. Byla svým intelektem, vzhledem i zvláštním chováním eroticky velmi přitažlivá. Nemám tu v úmyslu zacházet ani u druhých a ani u sebe do intimních podrobností, které by snad vyhovovaly dnešnímu bulvárnímu vkusu, či vlastně nevkus. Chci jen říci, že tu byl začátek krátkého vztahu, který jak rychle začal, tak stejně rychle, snad již po další schůzce skončil. S Miladou jsme přesto, nebo právě proto zůstali v dobrém přátelském vztahu (dnes dodávám, že po celá další léta). Milada se dál mezi námi objevovala a možná že jak ona, tak další moji kolegové se pokoušeli o trvalejší vztah. Podařilo se jej realizovat až Capovi, a to tak důkladně, že přes značné peripetie a výkyvy a přes jejich různou intenzitu v různých životních údobích jejich vzájemný vztah skončil až s Miladinou předčasnou smrtí.

V době, kdy my s Capem jsme byli na zákopech ve Valašském Meziříčí a později pak v Březnici, ve Zlíně jsme se prakticky málo objevovali. Cap stejně jako já bydlel v podnájmu ve městě a do školy nebo do internátu jsme už vůbec nechodili. V té době se Milada upnula na Václava Chada. Sama už hodně dlouho před tím začala kreslit a malovat a zřejmě ve Vencovi viděla učitele, u kterého se mohla hodně naučit, když jí předtím nebylo dopřáno dostat se na naši školu. Co je tehdy oba nejvíce sblížilo, bylo zapojení do ilegální odbojové organizace a od redaktora Macha zadání několika zcela konkrétních úkolů. O intenzitě vztahu dvojice mohou vydat svá svědectví už jen jedině oba portréty Milady, které Venca v lednu 1945 namaloval.

FRANTIŠEK CHMELAŘ

Františkovi Chmelařovi jsem se již několikrát zmínil. Zdá se mně však, že toho musím napsat daleko víc. Podle toho, jak rozsáhlé místo zabírá v mé paměti, i podle toho, jaké místo zaujal a jakou významnou roli celkově sehrál v mém životě po odchodu ze Zlína, jak ještě velice dlouho po opuštění školy jsme se na sebe vázali, jak po celý život – až do svého odchodu (1999) do „svobodného prostoru“, kde už snad došlo k „neuvěřitelným setkáním“ (názvy dvou jeho pozdějších obrazů), se nechtěl a nemohl ztratit z mého zorného pole. Vidím, že opravdu musím napsat víc a že si přes všechny peripetie našeho přátelství dané dobou a navzdory všem nechtěným prolukám ve vzájemném styku určitě zaslouží samostatnou kapitolu.

Z těch třech desítek spolužáků prvního ročníku patřil František Chmelař záhy k těm několika výrazným individuálním osobnostem, které jsem nijak nemohl přehlédnout. I když celý náš ročníkový kolektiv, jak budu mít ještě příležitost podrobněji vylíčit, byl mnoha životními podmínkami a okolnostmi k sobě poután, nebyla však ta pouta naprosto stejná a stejně pevná. To neznamenal, že by přátelství s těmi, kteří prodlévali během společných 24 zlínských hodin s námi méně než s druhými, bylo nějak narušeno nebo bylo méněcennější. Pozoruji ale, že po létech mně jejich obraz vybledl více než u těch, s kterými jsem trávil více času, měl více společných zájmů, nebo s kterými jsem se i povahově doplňoval a více si s nimi rozuměl.

František neměl příliš smyslu pro životní styl naší světácké skupiny, ale rozuměl mu a jeho intelektuální náplň mu v zásadě nebyla cizí. Narodil se na Valašsku, rodiče a bratra měl stále v Liptále na Vsetínsku a své valašské rodové kořeny rád vědomě posiloval a nás při každé příležitosti na ně upozorňoval. Štíhlý, vychrtlý dlouhán s celkově jemným obličejem a ostrými rysy kolem výrazného nosu a asketických úst, s pohledem stále se někam ztrácejícím v dálkách. Veselé životní situace ale dokázaly rozsvítit téměř šibalská světla v jeho očích a stávaly se neklamnými důkazy jeho pro mnohé překvapivého smyslu pro humor. Celý dospělý život, od prvních kroků ve Zlíně až po poslední chvíle v Brně, celých těch šedesát let, dělal na okolí dojem neduživého a nemocného člověka, a to i v těch nejúspěšnějších, nejzdařilejších a nejšťastnějších fázích svého života.

Já a František jsme určitě měli společné mnohé vlastnosti a z nich pramenící

pocity. Když nic jiného, prvotní ostýchavost a venkovská nedůvěřivost a také částečná venkovanská neohrabanost nás sblížovaly. Zatímco já jsem praxí v redakčním prostředí velmi rychle omezil své vlastní podceňování, a aniž bych nabyl přehnaného sebevědomí, pozbyl jsem občas se jevící sklony k pěstování pocitů méněcennosti, František ve společnosti kamarádů a v náročném prostředí školy naopak všechny takové pocity posiloval a pěstoval. Byl přímo pověstný svými mindráky, které ho doprovázely takřka na každém kroku i při těch nejbanálnějších a nejběžnějších každodenních situacích. Rád vystavoval svůj pesimismus na odiv a pod vlivem literatury (Jesenin, Zeyer, Hlaváček) se stylizoval do dekadenta deptaného tvrdým osudem a myslícího ponejvíce na zmar a zkázu, na smrt. Na fotografii, na níž je zachycen na lůžku s náčrtníkem v rukou, mně připsal věnování: „J. Rajlichovi F. Chmelař – na smrtelné posteli, 1941.“ To napsal na jaře! Že jeho postoje měly vývoj, ukazuje věnování na jiné fotografii z téhož roku, ale z předsilvestrovských dní:

Pít nebo nepít?

– jen potají

a když tě potkají

nevinně se zatvářít

stačí –

možná, že tě neznají

nebo jsou hloupí

a lze je uvařit

(Výraz „uvařit“ patřil mezi běžné výrazy našeho speciálního studentského slovníku, je v něm cítit vliv ostravského, možná havířského slangu, přineseného mezi nás Konrádem Babrajem. Je mu třeba rozumět tak, že znamená něco podobného jako napálit, doběhnout, převézt někoho, vyžrát nad někým.)

Samozřejmě že Františkova zamindrákovanost, ať už byla dílem autostylizace, nebo byla opravdová, byla vděčným terčem pro „přející“ kamarády a že si leckdy od nich dost vytrpěl. Zvláště když jejich ironické poznámky, satirické komentáře a kanadské žertíky nejlepších kamarádů bral příliš vážně, nebo když až příliš pozdě odhadl jejich mystifikační charakter.

Od prvních dní na škole byl však František brán vážně, jako poeta natus. V případě jeho veršů jsme si všichni bez rozdílu Františka vážili, a pokud některé své básnické prvotiny svěřil kamarádům k přečtení, byl konec se žerty. Získat ale od něj nějaký rukopis nebylo snadné, nerozdával své veršování na potkání. Jsem proto velice rád, že se mně zachoval rukopis jeho veršů z listopadu 1939, který se uchoval jenom proto, že jsem jej v dopise poslal domů bratrovi k přečtení. Ten mně ty dva lístky papíru schoval a tím je zachránil před osudem ostatních mých

132/ FRANTIŠEK CHMELAŘ

archiválií, o které jsem přišel. I když si nechci hrát na znalce poezie, myslím si, že je škoda, že František o publikování svých básní nikdy neusiloval. Jistě by se našli čtenáři, kterým by jeho vidění světa vyhovovalo. Posuďte sami:

Ž e n y o b l a k a

Nebe bylo smířeno se zemí

a země se sluncem

a list s travou,

co ulehl k ní.

Jen oblaka a ženy

pluly v blízkou i v dále

a muži pod věží

stáli

a hleděli

a jejich rty

výčtkou trpěly:

Ženy a oblaka plujete

oblaka v kruhu se vrací

žena už nevzkvete

a léta se ztrácí –

– oblaka ženy

větry citů posíleny
sprškou v zemi se noří.
Muži pod věží stojí
mávají praporkem srdce
a ženy v let schvácené se bojí,
že až zapadnou
mlhami modliteb k nebi se obrátí trpce
a nebude světla pro ně
a nebude z věže mužovy slunce

Jeho poetické vidění světa, jakoby za závojem skrytého, promítalo se i do jeho malířských školních studií, kde mu dělalo určité potíže v úkolech, v nichž šlo o veristické překreslení viděného modelu. I v těchto studiích se bezděky pro-
sazovalo jeho vnitřní tíhnutí k expresivnímu výrazu, které ale vedlo k různým deformacím a tím do jisté míry snižovalo jakousi věrnost a dokumentárnost kresby. Na mimoškolních malbách se pak mohl Františkův expresionismus pro-
jevit zcela volně a tam také vedl k temným figurálním malbám s konkrétními lidskými příběhy, týkajícími se obvykle dvou lidí. Spřízněnost se světem Edvarda Muncha tu byla nepochybně jasná a přiznaná.

V této souvislosti bych rád poznamenal, že jsem dlouho váhal, mám-li se zde zmínit o Munchově vlivu. Nemám totiž rád, když se pisatel kritiky nebo recenze na výstavu opírá o berličky svých znalostí a vymýšlí si působení přímých vlivů známých malířů, které údajně v recenzovaném díle objevil. Většinou chce kritik čtenářovi imponovat svými znalostmi světového umění a v textu prezentovat hlavně sebe a představit se, jak je vzdělaný a chytrý. Mám z vlastní praxe příklad, kdy kritik N. N. v dosti obsáhlé recenzi výstavy zavadil o mou prostorovou koláž a přirovnal ji k dílu u nás celkem neznámého francouzského malíře X. Y. Nikdy v životě jsem toto jméno neslyšel a ani jsem neviděl jediné jeho dílo. Po přečtení kritiky jsem byl pochopitelně zvědavý, který malíř mě tak silně ovlivnil, a usiloval jsem, abych se alespoň dodatečně s jeho dílem seznámil. Vzal jsem si k ruce dva francouzské slovníky výtvarných umělců. V prvním nebyl, v druhém jsem jej přece jen našel. Byla tam i reprodukce jeho díla a skutečně, kdokoli obdařený pořádnou dávkou fantazie mohl společné rysy najít. Na obou obrazech byly pojednány výrazné kolmice.

Ale zpět k Františku Chmelařovi. Na škole se projevil jeho figurální talent v Gajdošově malířské dílně, kde se navrhovaly vitráže, které měly zkulturnit a barevným světlem proteplit strohé, utilitární vstupní prostory všech baťovských internátů. Šlo o ideální, zatím nikým neobjednaný úkol. Františkovi se podařilo barevností, temnými modřemi a zeleněmi spolu se světlými tóny šedí a s fia-

lovými akcenty docílit velice poetického napětí a jakési slibující tajemnosti. Mám před očima ty barevné rozměrné kartony a to barevné chvění a poezii, která z nich vyzařovala. Zajímalo by mě, jak bych se dnes, po létech, na řadu těch barevných oken, zatím jen na papíru, díval a zda by skutečnost odpovídala evokacím, které si vybavuje má paměť. S Chmelařem na vitrážích pracovali ještě Vojta Štolfa, Jan Kostlán, Jan Blažek a po určitý čas i Václav Chad. K realizaci oken, ba ani k pokusům o ni už vůbec nedošlo. Vůbec nevím, zda se kartony zachovaly, nikdy jsem už o nich neslyšel.

Další mé vztahy s Františkem prodělávaly svůj normální vývoj – od intenzivních osobních, rodinných a pracovních styků, za jiné tu připomenu spolupráci na soutěži na kovovou oponu pro novostavbu Janáčkova divadla v Brně nebo soutěži na sgrafitovou stěnu v restauraci hotelu International v Brně, až k téměř úplnému odcizení v krátkém úseku posledních let. To ale by už byla jiná kapitola. Ta s naším přátelstvím vzniklém na Škole umění ve Zlíně a se Zlínem má již jen velmi málo společného.

**133/ FRANTIŠEK CHMELAŘ:
KRAJINA PŘED BOUŘÍ, KRESBA
RUDKOU, 1941**

ŠKOLNÍ DÍLNY

Vraťme se zpět do školního roku 1941–1942. Ve škole byly založeny odborné dílny a do nich byli zařazováni studenti příslušného oboru, kteří pak již neabsolvovali povinnou praxi v továrních dílnách.

V systému baťovských samostatných výrobních jednotek představovala Škola umění, jak jsem se již dříve zmínil, rovněž jednu. Školní dílny vydělávaly na konkrétních zakázkách, někdy ale i na zcela fiktivních projektech, vedením závodů schválených a dotovaných. Tyto projekty mívaly jakýsi průzkumný charakter a měly za úkol sondovat oblasti, ve kterých zatím firma zaostávala. Ani po létech nezmizela, jak již víme, hořkost naprostého neúspěchu Baťova reklamního oddělení i samotných výrobků firmy Baťa na mezinárodní soutěži Světové výstavy v Paříži v r. 1937. Požadavky, které na školu přicházely, by se dnes daly souhrnně charakterizovat jako požadavky na design výrobků a design vizuálních komunikací.

Snad už ve druhém roce po zahájení vyučování se ředitel školy snažil vybudovat dílenské zázemí, které by dovolovalo obecně i konkrétně deklarované požadavky realizovat. Spolu s angažováním dílenských učitelů, kteří měli na starosti běžné řemeslné technické znalosti, od kterých se vždycky odvíjela jakákoliv další umělecká tvorba, byly plánovány i prostory a postupně se pořizovalo i technické vybavení, které sloužilo jak k výuce, tak ve volném čase a volné kapacitě k omezené produkci pro potřeby závodů nebo i na objednávky zvenčí.

Nejméně problémová byla asi dílna keramická, zejména v pozdějším období, kdy už plně produkovala keramické výrobky a pilně zásobovala školní vzorkovnu a prodejnu. V keramické dílně se mohli školit nejen sochaři a malíři, každý samostatně, ale byla zde i příležitost, aby se na jediném artefaktu uplatnily oba obory: sochař tvarem a malíř dekorem. Školní keramika ovšem současně prodělávala i dětské nemoci svého oboru. Byla to například nedostatečná nepropustnost vypálené hlíny, která v případě váz na květiny způsobila prvním kupcům značné potíže, když váza s květinami postavená v bytě na nábytek propouštěla vodu a nábytek poškodila. Po prvních nezdarech se ale brzy podařilo podobné technické nedostatky odstranit, takže další zájemci už byli spokojeni a reklamace zcela vymizely. Mohu to dnes i já potvrdit a konstatovat, že sám mám v bytě školní vázu z období, o kterém se zmiňuji, a že je bez jakýchkoliv problémů v provozu plných šedesát let.

**134/ V KNIHAŘSKÉ DÍLNĚ.
EDA MÁČEL**

**135/ VÝUKA VE ŠKOLNÍCH
DÍLNÁCH**

V kamenosochařské dílně se ujala naprostá novinka, totiž soustružení různých objektů z hrubého kusu domácího mramoru, nejčastěji z mrákotínského vápence. Byl to naprosto totožný princip jako při soustruhování nábytkových doplňků ze dřeva, jen obráběcí nože musely být zhotoveny z podstatně tvrdší oceli. Kamenné, mramorové vázy, inspirované starými vázami z Řecka, se staly brzy velmi žádaným artiklem naší školní prodejny. Zvláště když se tvarům váz občas věnoval sám profesor Makovský, který jinak nad uměleckou kvalitou produkce dílny držel velmi přísný dohled. Nejagilnějším pracovníkem dílny se z našich spolužáků stal zejména Jan Habarta, vyučený kameník. Soustružení mramorových váz věnoval spoustu času a dosáhl v něm velké zručnosti a citu pro nejjemnější opracování konečného tvaru. Na výstavách a v prodejně pak měl se svými artefakty mimořádný úspěch. Nejen sochaři, ale i malíři měli za úkol v rámci výuky navrhnout každý alespoň jeden vázový profil vhodný pro realizaci. Posuzování náskresů a návrhů a jejich konečný výběr Vincencem Makovským byl pro každého nezapomenutelným zážitkem a školením. Profesor dokázal náskres jen několika slovy rozcupovat na kousky, své úsudky pronášel takřka hrozivým hlasem, když ale člověk – studentík setřásl ze sebe apriori vzniklou trému, zjistil najednou, že z nevlídné slupky se klube dobrosrdečné jádro a že je třeba dávat si pozor a zapamatovat si každé slovo, protože teprve později mu dojde, jak hlubokou pravdu a moudrost příkrá slova obsahují a že jen tak utroušené rady pana profesora bude potřeba vždy pozorněji vyslechnout a ve vlastním zájmu se pokusit o jejich plnění.

Velmi přitažlivá pro studenty byla dílna malířsko-dekorační a dílna restaurátorská. Obě byly založeny na zvládnutí základů malířského řemesla, na ovládnutí barev a malířského štětce, takže ve svých začátcích měly programy úzce propojené. Dílny měli pod dohledem malíři docent Petr a profesor Gajdoš. Jak měli rozděleny kompetence, to mi nikdy nebylo dost jasné. Malířské „speciálky“, tak jsme dílnám říkali, sídlily v prvním Studijním ústavu. Začínalo se v nich kopírováním starých mistrů. V té době se u nás na škole objevily veliké barevné, velice kvalitní reprodukce obrazů starých i moderních mistrů, vydávané v Lipsku. Okamžitě se staly předlohami pro usilovné kopírování a zvětšování. Chad, Kostlán, Chmelař, Šimorda, Štolfa a další adeпти malířství začali procvičovat svůj um, svůj pozorovací talent a svou hbitost prstů v práci se štětcem. Většina kopií byla prováděna olejomalbou, a proto páni profesori vybírali obrazy pro tuto malířskou techniku zvláště zajímavé a vhodné. Nejčastěji byly kopírovány obrazy Pietra Breughela. Vzpomínám na hodiny a hodiny, které kolegové strávili nad reprodukcemi a kopírováním jeho obrazů Selská svatba, Selský tanec, Senoseč, Žně a Posvícení. Poskytovaly svým kopistům spousty zajímavých a většinou

i mimořádně zábavných detailů, takže se při práci nad nimi nikdo nemohl nudit. Kopírovaly se i obrazy Hieronyma Bosche a dalších fantaskních malířů holandských a německých. Velikost reprodukcí se obvykle zdvoj- i ztrojnásobila. Kopírování ale nesloužilo jenom ke zdokonalování samotné techniky malby, na kopírovaných obrazech se důkladně studovaly základy kompozice obrazů, jejich geometrické vztahy, základní postuláty barevných vztahů a barevné harmonie. Kam se hotové kopie poděly, nevím, hovořilo se o tom, že by měly být využity na výzdobu baťovských podnikových jídelen a restaurací. Proto asi před ostatními motivy měly přednost obrazy zobrazující svatební a jiné hostiny a veselé scény s jídlem a s pitím, o které u Holanďanů nebyla nikdy nouze.

V téže době se ale ve škole objevily i reprodukce obrazů a monografie německého Matthiase Grünewalda. Jeho naturalistickými detaily přeplněná a rozčilující malba našla také mezi studenty své obdivovatele a myslím, že zejména jeho Ukřižování zanechalo stopy ve vnímavé duši našeho kolegy Václava Chada.

Kopírované obrazy dokončily svými na míru navrženými a vyrobenými rámy a do světa vypravily dílny stolařská a rámařská; ty vlastně pracovaly prakticky dohromady. V těchto speciálních oficínách byly individuálně navrhovány a realizovány jak bohaté historizující rámy, tak i zcela současné rámy moderní. Šlo tu o úplný proces vzniku rámu, od jeho komplexního návrhu přes návrh profilu rámové lišty, jejího vyrobení ze dřeva, nabarvení, nakonzervování, napatinování a přiřezání až k sestavení do konečných rozměrů. Hotový rám bylo třeba přizpůsobit a sladit s konkrétní malbou, kterou měl zarámovat, oddělit od okolního prostředí a dosáhnout toho, aby konečný vizuální, umělecký dojem byl co nejvýraznější. V nejlepším případě pak, když se práce vydařila, vzniklo k potěše příštího diváka a uživatele celkem nenápadně zcela nové dílo.

Jen s mírným zpožděním oproti ostatním školním dílnám založil profesor Gajdoš speciální ateliér pro monumentální dekorativní malbu do architektury a pro návrhy vitráží a malovaných oken, o kterých jsem již psal v kapitole o Františku Chmelařovi. Bezprostřední podnět k tomu asi daly na Salonu vystavené barevné kartony 1:1 návrhů oken pro svatovítskou katedrálu v Praze, které do Zlína poslal Max Švabinský. Dokončování výzdoby oken svatovítské katedrály se stalo zejména v době okupace, kdy byla ohrožena existence celého národa, velkou událostí a velkou výzvou k hledání smyslu umění. Obrovské Švabinského kartony, vystavené na veřejnosti vůbec poprvé ve Zlíně, se staly mimořádnou událostí výstavní sezóny.

Ve speciálním Gajdošově ateliéru se sešli Jan Blažek, František Chmelař, Vojtěch Štolfa a další předchozí praktikanti z dílny malířské. V závěru r. 1943 přišel na školu od vedení firmy úkol dokončit výzdobu novostavby klubovny zaměstnanců

Baťovy pobočky v Baťově nedávno založeném městě na Slovensku, v Batizovcích pod Tatrami. Architekti z podnikového stavebního architektonického ateliéru, kteří stavbu projektovali, rezervovali jednu čelní stěnu v hlavním sále pro plošně rozměrnou nástěnnou malbu. V Gajdošově ateliéru proběhla omezená interní soutěž, účastníci neanonymně skicovali základní námět a způsob řešení. Nejúspěšnější byl Václav Chad, kterému nakonec byl úkol navrhnout nástěnnou malbu v tempeře – al secco – svěřen. Dohled nad konečnou fází návrhu převzal Jan Sládek a Chad se přemístil za ním a za námi do dílny grafické. Pro svou malbu si zvolil jánošíkovský motiv, pro jeho vyjádření se dal inspirovat lidovým slovenským malířstvím, jak je nastudoval na malbě skleněných obrázků a na malovaných džbancích a talířích. Poměrně drobné a spíše intimní lidové malířské projevy povýšil Chad nasazením velkých forem a linií do monumentální polohy. Definitivní návrh prošel složitým schvalovacím řízením na centrálním vedení ve Zlíně a na pobočkovém vedení ve Svitě. Byly obavy, aby se jánošíkovský motiv nezdál příliš revoluční, ale posuzování proběhlo neočekávaně hladce, barevná skica byla pak ještě vystavena na školní výstavě a Venca mohl začít s přípravou definitivního rozkresu a kartonu 1:1. Mezitím se už také rozhodlo, že autor s jedním pomocníkem pojedou na služební cestu na Slovensko osobně malbu provést. Autor se těšil na výjezd a mezi námi v grafické dílně vládlo napjaté vzrušení, kdo bude vybrán, aby ho jako pomocník doprovázel. Než ale Venca kresbu kartonu dokončil a než bylo rozhodnuto, kdo další na Slovensko pojede, události dostaly prudký spád a věci se podstatně změnily. Koncem srpna na Slovensku propuklo velké protiněmecké a protinacistické povstání a výjezd přes slovenské hranice se stal nemožným a byl odsunut do úplného nedohledna. O dalším osudu Chadova návrhu pak už nevím vůbec nic, zřejmě zmizel někde v archivech, nebo byl zcizen. Možná že někde v soukromé sbírce čeká na své objevení; pokud ovšem nenastala ta nejhorší varianta, že vinou válečných událostí zmizel navždycky.

PAJCDÍLNA

Jedna ze školních dílen byla zaměřena na grafiku vizuálních komunikací, na knižní a reklamní grafiku, výstavnickou tvorbu a později ještě na jevištní výtvarnictví. To byl okruh mého zájmu, který se po začátečním tápání vyhranil. Když byla zřízena tato školní grafická dílna, o které se ovšem hovoří již v předchozích kapitolách, byl jsem do ní přeřazen mezi prvními. Mezi spolužáky dostal náš ateliér přezdívku pajcdílna. Na přenášení kreseb, písma apod. jsme používali průhledný pauzovací papír, a tak jsme tedy „pajcovali“, což v potupném významu slova znamenalo bezduché obkreslování cizích předloh, kopírování cizích nápadů netvůrčím způsobem. Přestože se ale nic tak pokleslého v grafické dílně nedělo, přezdívka nám nevadila, připadala nám docela normální a nakonec sami jsme ji rádi a zcela běžně používali. Odpovídala konečně jakémusi autoironickému pohledu, který jsme ostatně tehdy velmi často a rádi pěstovali. V pajcdílně trvale působili, seřazeni podle věku, Peňáz, Rajlich, Máčel, Hybler, k nim později přibyl Beran (Alex). Občas tam

krátkodobě jako jacísi hosté působili kolegové z jiných dílen, podle zakázek, které pro školu zpracovávali. Tak se mezi námi objevili Štolfa, Chmelař, vzpomínaný Chad a další spolužáci.

136/ V PAJCDÍLNĚ. ZLEVA

**A. ŠPETÍK, EDA MÁČEL, V. ŠTOLFA,
A. BERAN, APIS, J. R., PRAKTIKANT
KOPEČEK**

V pajcdílně byl ideálním produktem našich snah plakát, který se nejvíce blížil našim původním touhám. Při navrhování plakátů i jejich konečných realizacích jsme se sami nejlépe mohli přiblížit ke svému cíli stát se malířem. Máčel, Hybler i Peňáz si již z reklamního oddělení s sebou přinesli jako nedostižný vzor příklad francouzského afišisty A. M. Cassandra. Vyprávěli, že Cassandre, údajně na pozvání J. A. Bati, nedávno ve Zlíně byl osobně a na přímou objednávku navrhl pro firmu zvláštní plakát. Jenže jak už to chodilo, ředitelům se prý Cassandrův návrh vůbec nelíbil, zaplatili jej sice, ale vytisknout nedali. Kam se návrh poděl, to nikdo nevěděl, a také nikdy jsem jej neviděl. Dodnes toho lituji, moc by mě Cassandrův návrh zajímal. Je velká škoda, pokud se někde ztratil a nebyl zveřejněn. Jméno A. M. Cassandre se v pajcdílně denně skloňovalo ne-sčíslněkrát v každém hovoru. Na stěně jsme měli nainstalovanou zvětšenou barevnou reprodukcí jeho nejslavnějšího plakátu pro francouzskou železnici pro expresní vlak Etoile du Nord (Hvězda severu) z konce 20. let. Na tmném pozadí svítí do perspektivy ubíhající bílé kolejnice k červeně a žlutě zářící hvězdě v úběžníku vysoko a daleko na horizontu. Neznám žádný jiný vizuálně tak silně koncentrovaný symbol evokující dálku a fenomén tehdejší techniky – železnici. Modré a žluté písmo kolem dokola po okraji plochy vytváří obrazu výrazný rám. Znali jsme v pajcdílně ovšem ještě celou řadu dalších Cassandrových plakátů, na tenisový turnaj v Paříži, na likéry Pernod, na lodní linky přes Atlantik, cigarety Celtiques a další a další. A nejen Cassandrových, měli jsme album dalších francouzských plakátů a několik starších čísel mnichovského časopisu Gebrauchsgraphik. Jména Charles Loupot, Jean Carlu, Paul Colin se nám vryla stálým prohlížením do vědomí a do paměti.

V době, než jsem přišel do Zlína, věděl jsem i já něco málo o české knižní grafice a znal jsem dokonce už jedno jméno její současné nejmodernější větve. Věděl jsem, že existuje a kdo to je Ladislav Sutnar. Iniciátor mého úspěšného pokusu o přijetí na Školu umění, můj nejstarší bratr Jaroslav, měl sám pozoruhodné výtvarné nadání a byl v naší rodině prvním malířem. Vystudoval učitelský ústav, stal se učitelem a brzy se mu podařilo specializovat se na výuku kreslení na druhém stupni všeobecných škol, kterým se běžně říkalo měšťanky. O prázdninách doma maloval a od mého dětství podporoval mé malířské a kreslířské pokusy. Sám se snažil o malířství co nejvíce informovat a stal se předplatitelem útlých mánesáckých monografií Prameny. Pamatuji si, že jako první svazek se objevila monografie Václava Špály, která mě tehdy přímo nadchla. Špála se stal na dlouho mým oblíbeným favoritem, dokud se neobjevili další a další velcí malíři, zprostředkovaní dalšími svazky Pramenů. Jaroslav byl ale také členem Družstevní práce a kupoval většinu knih, které v „dp“ vycházely. Už od sexty,

hlavně ale pak v septimě a v oktávě se staly knihy z Družstevní práce mou nejoblíbenější četbou. Nemohlo mně uniknout, že střízlivá, věcná typografie a moderní úprava knih je dílem jednoho autora, zvláště také když jsem na to byl bratrem upozorněn. Měl jsem také možnost si o knihách a o všem dalším, co se v „dp“ děje, přečíst v pravidelně docházejícím družstevním časopise Panorama. Pamatuji si dodnes, jak v tehdejší nevalné úrovni běžných nakladatelských knižních přebalů na mne příznivě zapůsobily knižní obálky Ladislava Sutnara. Dnes je mi zřejmé, že nepochybně u nich bych mohl hledat základ svého, jak o mně bylo referováno, „konstruktivistického“ pojetí většiny mých grafických realizací z pozdějších let.

V té době si také každý z nás objednal a koupil od pana Straky z Prahy útlou brožuru vydanou v Olomouci pár měsíců před okupací. Napsal ji Zdeněk Rossmann a jmenuje se Písmo a fotografie v reklamě. Přes svůj nevelký rozsah, který nepřesahuje sto stránek, se pro mne stala něčím jako biblí užité grafiky a doprovázela mě celou mou životní dráhou. V té době, kdy naši učitelé zřejmě sami hledali cesty k reklamě a k užité grafice, k této tak důležité oblasti vizuální kultury, nabídl nám Rossmann už hotové vzory, mimořádně přitažlivé a zcela přesvědčivé příklady konkrétních děl od konkrétních umělců nejen domácích, ale ze širokého světa, které už jsme pak nadále sledovali a snažili se na jejich vzoru poučit. Rossmann byl ovšem také autorem návrhů na funkcionalistickou výstavní prezentaci Památníku Tomáše Bati, a tak přímo v sousedství jsme se tam s realizací jeho pouček mohli setkávat v denní praxi. V Rossmannově brožuře jsme se důsledněji seznámili i s mým známým, s nejaktivnějším a zřejmě nejuznávanějším knižním a výstavním českým grafikem Ladislavem Sutnarem, tehdy již žijícím v New Yorku. Bylo tu i první setkání se sovětskými konstruktivistickými grafikami, např. s Klucisem, dále s Holandany a zejména pak se švýcarskými grafikami, kteří se na dlouhá léta stali středem právě mé pozornosti. Uvádím-li tu několik jmen, která nám Rossmannovo dílko zprostředkovalo, nemohu zapomenout na Maxe Billa, Herberta Bayera, Herberta Mattera a na proslulého typografického reformátora a revolucionáře Jana Tschicholda. Nebudu dál upozorňovat na jednotlivce, na slavné i na méně známé osobnosti, chci tím jen demonstrovat, že náš úzký okruh aktérů dění v pajcdílně nestál či neseděl nečinně na místě a nečekal, až jej někdo zvenčí na něco zajímavého upozorní. Snažili jsme se vždycky sami, a to nejen v oblasti volného umění, kde škola měla své vlastní silné osobnosti, ale také i v té oblasti, kde nám bylo uloženo se vzdělávat a pracovat a kde škola zatím, jak se nám zdálo, stále pokulhávala.

V praxi vznikala v pajcdílně řada velkých populárních baťovských čtyřdílných plakátů. Prováděli jsme návrhy profesora Miléna a profesora Kousala, výjimečně

naše vlastní. Vzpomínám například na návrh Františka Peňáze, který byl akceptován a vytištěn, kdežto jiné návrhy dodávané naší dílnou vedením závodu obvykle přijaty nebyly. Pánům ředitelům se nelíbily zvláště Milénovy návrhy, zdály se jim asi příliš graficky jednoduché, příliš „umělecké“. Nám se ale Milénovy plakáty neobyčejně zamlouvaly a mrzelo nás, že se proti běžným komerčním baťovským plakátům nemohly prosadit. Dodnes mám před očima dva krásné Milénovy plakáty, na jejichž definitivním návrhu 1:1 jsme se podíleli. Byly to velké čtyřplakáty propagující válečnou novinku – baťovský vynález, válečné dívčí dřeváčky, textilní sandálky s podrážkami ze dřevěných dílců, které nahrazovaly nedostatkovou kůži a gumu. Na prvním seděl na poraženém kmeni stromu s roztaženými křídly veliký motýl, kterému v rozích křídel místo přírodního ornamentu zářily graficky zobrazené pestrobarevné dřeváčky. Na druhém ležela na břiše dívka, opřená o lokty a kolena, v rukou držela dlouhou písťalu, na kterou hrála; odborník by podle prstů, jak zajímavě byly nakresleny, možná dokonce mohl poznat, jakou melodii píská. Nožky, vztyčené kolmo vzhůru k jarnímu nebi, měla obuté do pestrých dřeváčků, jediného barevného akcentu celého plakátu. Jinak byla barevnost celé velké plochy potlačena a omezena jen na tlumené šedi a jemné zelené a modré odstíny. Charakteristický písmový logotyp Baťa byl sice výrazně, ale zcela nenásilně zakomponován do celku, právě tak jako na devítku končící cena propagovaných dřeváčků. Kde asi oba na kartonu pečlivě provedené návrhy skončily? Dnes by nepochybně musely být ozdobou předních našich muzejních a galerijních expozic.

Největší objem prací zadávaných naší dílně nespočíval však v návrzích plakátů, ale celé škály dalších nejrozmanitějších reklamních prostředků, od inzerátů přes výkladní skříně až po veletrh. Při návrzích jsme se všichni opírali, jak už jsem uvedl, o dostupnou dokumentaci, literaturu a také o příklady ze současné reklamní scény. V té době bylo možno ještě vidět celou plejádu zajímavých reklamních prací, podepsaných například symbolem velryby doyena českých reklamních grafiků architekta Alberta Jonáše nebo značkou ateliéru Rotter, ale také dvojicí později proslavených architektů Cubr a Pokorný. Zejména jejich plakáty pro pražský obchodní dům Bílá labuť nebyly jen běžnými banálními produkty, které jinak ovládaly českou reklamní scénu.

Při realizaci svých návrhů jsme ovšem využívali neocenitelné zkušenosti všech tří původních baťovců, kteří do školy přišli přímo z továrního reklamního oddělení, kde už svá učňovská léta měli za sebou. Já osobně jsem také těžil z jejich znalostí, a tak se z Františka Peňáze, Edy Máčela a Apise stali de facto moji hlavní dílenští učitelé. Praktické řemeslné zkušenosti jsme totiž, jak už jsem se zmínil, od svých profesorů většinou očekávat nemohli.

137/ PROFESOR JAN SLÁDEK

Původně se školní dílny měly jmenovat hutě podle středověkých umělecko-řemeslnických hutí. Pojmenování se však neujalo. Po Eduardu Milénovi, který se při dojíždění z Brna přece jen vedení grafické dílny nemohl na sto procent věnovat, byl jejím vedením pověřen malíř a vynikající scénograf Jan Sládek, který do Zlína přišel roku 1942 z Ostravy. Byl to autodidakt a rád s oblibou a se smyslem pro humor prohlašoval, že je „akademik“ a že také

absolvoval „akademii“. Šlo ovšem o Obchodní akademii, což byl úředně používaný název čtyřleté střední školy ekonomického zaměření, končící maturitou, na rozdíl od Obchodní školy s dvouletou školní docházkou – bez maturity. Jako zábavný přívažek pan profesor rád vyprávěl své životní zkušenosti z prvního zaměstnání, které se mu podařilo najít jako čerstvému absolventovi po maturitě. Získal místo na Magistrátu města Ostravy, kde mu byl svěřen jeden úsek referátu veřejného pořádku. Neopomněl nikdy dodat, že hlavní náplní jeho práce, jak měl výslovně v pracovní smlouvě uvedeno, byly „ostravské prostitutky“ a „močení na výkladní skříně“.

K užité grafice, dnes bychom řekli ke grafickému designu, neměl přímý vztah, byl přece jen jevištním výtvarníkem. Měl ale zcela mimořádný cit pro moderní výtvarné vyjadřování a pro přenášení poznatků z divadla do tvorby vizuálních komunikačních prostředků všeho druhu. Jako zkušený scénograf se dokázal vyrovnat s podněty z nejrůznějších, od sebe značně vzdálených prostředí. Orientovat se v současné domácí i světové grafice vizuálních komunikací mu nemohlo dělat nejmenší potíže. Na výstavách ve Zlíně se Sládek prezentoval zajímavě stylizovanými, ovšem svěže a dynamicky působícími akvarely a barevnými, rozmývanými tušovými kresbami, s krajinářskými i figurálními a portrétními motivy. Obrazy, které míval vystaveny nebo které občas rozdál přátelům, míval velmi pečlivě adjustované a rámy citlivě vybírané a patinované. Nezapřel v tom jevištního výtvarníka, který s přehledem ovládá umění sladit mnoho různých podnětů do jediného finálního vizuálního efektu. Jako malíře a všestranného výtvarného umělce jsme Sládku nepochybně respektovali. Navíc měl své vlastní účinné pedagogické metody násobené neformálním osobním přístupem

ke studentům. Jako veřejné tajemství se sice mezi studenty tradovalo, že má náklonnost k mužům. To však, ať už to byla pravda, nebo jen pomluva, vůbec nikomu a ani nám studentům nevadilo a také nic neubíralo na profesorově autoritě. Dokonce ani důkladné a přísné vyšetřování vedené ředitelem školy arch. Kadlecem na základě podnětu jednoho z členů profesorského sboru nepřineslo sebemenší důkazy, že by Sládek neúnosně překročil přátelské vztahy učitele k žákovi. Bylo všeobecně známo, že panu profesorovi působilo radost, když mohl studenta něčím podarovat. Jako snad největší vyznamenání a pochvalu za dobře splněný konkrétní úkol měl pro něho pár pochvalných slov, pronesených krátkou ostravskou dikcí, což byl zase pro nás vynikající podnět k jejich karikování a parodování. Postupně jsme tak byli v pajcdílně obdarováni sadou akvarelových barev, štětců, složkami vzácných papírů, dostávali jsme drobné malířské monografie a reprodukce a občas jsme byli všichni, nikdo nebyl protežován, pozváni i na mimořádnou vzácnost za války, na šálek pravé zrnkové kávy. Honza (i jeho jsme sami mezi sebou nazývali důvěrně pouze křestním jménem) měl svou kávu uchovanou v zeleném stavu v plechových krabicích z předválečných let a bylo ji nutno čerstvě upražit. Vůně pražené kávy pak ze Sládkova ateliéru ještě dlouho ovládala ovzduší přilehlých školních chodeb a dráždila chuť osazenstva sousedících ateliérů i náhodných kolemjdoucích. Pozvání na kávu nebylo jen náhodným, libovolným aktem, souviselo vždy s nějakou mimořádně náročnou prací, kterou pajcdílna měla za úkol zvládnout, a většinou také bývalo vyjádřením pochvaly a uznání za dobře provedené dílo.

Vzpomínám zvláště na výtvarná řešení a dotváření expozic baťovské exportní firmy Exico pro stále ještě i za války plně fungující evropské veletrhy v Barceloně a v Miláně, které jsme v pajcdílně podle podnětů a nápadů Jana Sládka navrhovali i realizovali. Expozice většinou projektoval ve výstavním oddělení zkušený architekt Josef Jiříčný, který se Sládkem často spolupracoval, a jak se nám zdálo, nakonec se i oba spřátelili. Jako dobří přátelé se totiž rádi dopouštěli různých mystifikací, zejména pokud se týkalo postupů vlastních prací na společném díle a vzájemného referování o stavu rozpracovanosti a o případném pokroku dokončovacích prací. Finální realizační práce se odehrávaly vždy v obvykle převelice napjatém termínu, který bylo nutno bezpodmínečně dodržet a ve kterém jsme museli stihnout předání hotových výstavních úseků a prvků do netrpělivé expedice. Nám studentům, kteří jsme byli na těchto jednáních někdy účastni, chování pana profesora a pana architekta připadalo jako jejich vzájemné škádlení a zábavné hrátky. Jinak si vzpomínám na pana architekta „Jóžina“ Jiříčného jako na přívětivého, usměvavého muže středního

věku, vybaveného nejen velkou výtvarnou a všeobecnou představivostí, ale také jakýmsi „talentem“ dodávat své výkresy k dalšímu dotváření velmi často až na zcela poslední chvíli. Sládek do hrubé stavby expozice navržené architektem vymýšlel vtipný grafický doprovod, my v pajcdílně jsme pak vždycky ještě jeho nápad za jeho přímé asistence dál rozvinuli, nám se často zdálo, že i vylepšili. Potom jsme provedli detailní návrhy, obvykle v trojrozměrné podobě jako scénické makety. Často dosti rozměrné modely byly už bez naší přímé účasti předkládány nejdříve vedení reklamního oddělení a nakonec vedení firmy. Teprve schválené návrhy mohly být vyráběny a expedovány. V některých ojedinělých případech jsme výstavní dekorativní komponenty nakonec sami v pajcdílně i ve skutečné velikosti 1:1 realizovali. Na celé zakázce se případ od případu podílely další školní dílny, hlavně truhlářská a rámařská, které vyráběly zejména dřevěné konstrukce stánků a spodní rámy – výztuže výstavních stěn a panelů. Škola plnila zakázky exportního oddělení se značným úspěchem, nestalo se, že by některé naše výstavní realizace byly zpochybněny a přespříliš kritizovány.

Na dvojí veletržní účast, kterou jsme v pajcdílně dotvářeli, mám velmi živé vzpomínky. První se týká českých (protektorátních) expozic na veletrhu v Miláně (zda to skutečně bylo pro Milán, nejsem si nijak jist). Měly být vystavovány tři komodity – české sklo, jablonecká bižuterie a liberecké textilie. Sládek vymyslel do konstrukce vyprojektované panem architektem Jiříčným jako pozadí exponátů jakési tři dekorativní scény. Byl jevištní výtvarník a své zkušenosti a nápady z divadla, včetně důmyslného a efektního využívání poměrně plochého prostoru a jeho dramatického nasvícení, použil na navržení všech tří scén. Své promyšlené návrhy založil především na poetických metaforách, které měly v návštěvnických veletrhu podpořit pocity elegance a vůbec výjimečnosti vystavovaných exponátů. Na základě malých barevných skic, které pan profesor několikrát projednával s panem architektem, jsme začali vypracovávat makety v poměrném měřítku 1:5. Vznikly dosti velké, velmi atraktivní modely, živě, ale citlivě barevné, s fungujícím osvětlením, které dalo vyniknout i různým zajímavým materiálům použitým pro dekorace. Rozměry bych dnes odhadl na délku 160 až 180 cm, výšku asi 90 až 110 cm a hloubku kolem 40 cm. Nebylo divu, že modely „jako živé“ ředitelská konference přijala, tentokrát dokonce s nelíčenou pochvalou. Jak ani jinak nebylo možné, makety se do Milána podařilo – přes obvyklé „nervy“ z potíží – vyexpedovat včas. Skutečné dekorace pak měla podle nich a technických výkresů vyrábět až na místě odborná výstavářská firma z Milána, která byla již dávno před zahájením veletrhu zajištěna a najata.

Druhá naše spolupráce se týkala památného (alespoň pro nás studenty) veletrhu ve španělské Barceloně, kde Frankův režim i za války, které se sám přímo nezúčastnil, stále umožňoval čilou mezinárodní obchodní výměnu a veletržní ruch. Veletrh se mohl pochopitelně týkat jen dostupných zemí v Evropě, to jest těch, které byly pod německou správou, anebo byly neutrální a nezúčastněné. Tentokrát šlo firmě Exico o dosti velkou expozici s měřicími přístroji jako hlavní vystavovanou obchodní komoditou. Pan architekt po dlouhém váhání ponechal pro Jana Sládka k pojednání celou hlavní čelní stěnu stánku. Jako obvykle její přesné rozměry přišly do pajcdílny takřka na poslední chvíli. Odhadl bych, že celá plocha, která měla být výtvarně řešena, měřila po délce osm až devět metrů,

**138/ JEDEN Z VELE-
TRŽNÍCH PANELŮ
NAVRŽENÝCH
A PROVEDENÝCH
V GRAFICKÉ DÍLNĚ**

**139/ PO SKONČENÉ
PRÁCI. PANEL PRO
EXPOZICI EXICO
NA VELETRHU
V BARCELONĚ, ZLEVA
A. BERAN, J. R., PROF.
SLÁDEK, E. MÁČEL,
APIS, 1943 (?)**

**140/ J. R. NA INSTRUK-
TÁŽNÍ FOTODOKUMEN-
TACI PRO VELETRH
V BARCELONĚ, 1943 (?)**

**141/ EDA MÁČEL PŘI
MONTÁŽI**

vysoká byla kolem tří met-
rů. Pochopitelně nemoh-
la být ve Zlíně vyrobena
v celku, bylo nutno ji zho-
tovit z několika dílů, kte-
ré pak na místě měly být
sestaveny a sešroubová-
ny. K těmto montážním
pracím připravil pan ar-
chitekt Jiříčný ve výstav-
ním oddělení technické
výkresy a my ve škole

jsme je ještě doprovodili instrukčními, názornými fotografiemi. Protože do
Barcelony nemohli jet žádní montážní dělníci ani aranžéři, bylo dohodnuto,
že vše bude vyfotografováno velmi popisně, do detailu, tak říkajíc po lopa-

tě, aby při konečné instalaci stánku nemohl nikdo nic zkazit. Jako figurant pro znázornění různých pomocných montážních úkonů jsem posloužil v řadě situací já, v jiných Eda Máčel a Apis. Ústřední stěna expozice měla vytvořit zajímavé a pro veletržní návštěvníky přitažlivé pozadí pro vystavování měřicích přístrojů, které samy o sobě nijak zvlášť vizuálně atraktivními předměty nebyly. Celá stěna, jak byla navržena, evokovala nejrůznější prostředí, ve kterých se přesné měřicí přístroje používají. Profesor Sládek ji vymyslel a navrhl jako koláž působivých fotozáběrů z laboratoří, hygienických stanic, nemocnic a různých výzkumných pracovišť. Tuto koláž a fotomontáž jsme probarvili v dekorativně pojatých plošných obrazcích běžnými anilinovými barvami a dosáhli tím značně pozoruhodného výrazu. Jan Sládek před tuto plošnou kompozici umístil ve velice mírném odstupu jako nedvojsmyslnou symboliku zcela obyčejný, mnohonásobně zvětšený zednický skládací dvoumetr. Ten svým rozložením a nastavením jednotlivých dílců na první pohled připomínal stoupající a klesající linii jakéhosi pomyslného diagramu, vyjadřujícího výsledek nějakého dlouhodobějšího, rovněž pomyslného měření. Sytě žluté články s černými dílky a číslicemi velice kontrastovaly s potměnlým pozadím, z něhož jen jakoby ze sna vystupovaly rozostřené i zcela ostré detaily obrazů různých pracovišť a různých pracovních situací. Naše práce na řadě obrovských panelů vyrobených z masonitu, materiálu podobného dnešnímu sololitu, jejich potapetování, nalepení fotografií a fotomontáží, jejich náročné kolorování, barevné pojednání soustav dekorativních plošek a v neposlední řadě i vyrobení plastiky obrovitého metru v naprosto věrném a skutečnosti odpovídajícím realistickém provedení nám zabrala nejen několik celých dní, ale i celou noc před konečným termínem expedice. Pan profesor nás po celou dobu zásoboval různými životabudiči, jako byla jeho již zmíněná káva a pověstná ranní česnečka. Několikrát se na nás přišel podívat samozřejmě i pan architekt Jiříčný. Pomohl i nějakou tou drobnou radou, hlavně však pomáhal udržovat dobrou náladu. Naši práci sledoval pozorně také pan ředitel architekt Kadlec, který měl ovšem z titulu své funkce a svého postavení především největší obavy o splnění termínu expedice. Celé poslední dopoledne po probdělé noci bylo věnováno dokončení technických montážních detailů a fotografování. Jednotlivé panely a práce na jejich sestavování a nakonec i celá sestavená stěna byla pro potřeby montáže na místě fotograficky ilustrována a zdokumentována; tím se částečná dokumentace na několika fotokopích na štěstí dochovala dodnes.

Tentokrát obzvláště napjatý termín se nám tedy podařilo úspěšně splnit a u vedení závodů si udělat mimořádně dobré oko. Škola jako vždy úspěch potřebovala! Takový úspěch byl mimořádně důležitý. Ředitel školy sice s vedením závodů

komunikoval, zdálo se dokonce, že až příliš často. Možná že mu to leckdy bylo neprávem vyčítáno. Taková jednání s „vrchností“ byla však velice důležitá a nutná především tehdy, když se ředitel snažil vyžehlit nesčetné poklesky svých studentů. Za mnohé přestupky, a ruku na srdce, nebylo jich málo, hrozila výpověď ze zaměstnání, což zároveň znamenalo automaticky i vyloučení ze školy. V prvních letech tomuto osudu sice neuniklo několik studentů, v dalších letech však architekt František Kadlec (námi studenty hned od prvního ročníku přezdívaný Kufr) nabyl v žehlení kázeňských „zločinů“ takovou dokonalost, že v posledních dvou letech našeho studia nebyl vyloučen nikdo. Jistěže k úspěchům jeho vyjednávací obratnosti a taktiky přispěla i sama těžká doba a všeobecně vzrůstající pocity solidarity s českými lidmi, jakkoliv pronásledovanými okupanty a jejich domácími pomahači. S průběhem války a s neotřesitelnou vírou národa v naprostou porážku Německa se tyto pocity šířily i mezi jinak tvrdou, až asociální baťovskou elitou. Naléhavě musely i u ní vyvolávat neodbytné otázky, jak to bude v nejbližší budoucnosti a jak se budou i ve Zlíně řešit otázky viny a odplaty.

Vyloučení ze školy a výpověď ze zaměstnání totiž zejména pak v dusném údobí heydrichiády znamenaly okamžité předání potrestaného německému arbaťsamtu a jako důsledek pak nasazení na manuální práce do rajchu. A to nebyla vůbec radostná perspektiva pro žádného mladého člověka, natož pak pro citlivou duši, zapálenou pro oddanou službu UMĚNÍ.

V pajcdílně jsme ovšem v průběhu let 1943 a 1944 dostali za úkol navrhnout a realizovat více zajímavých, většinou ale drobnějších zakázek od různých organizací a firem mimo Baťovy závody. Jednalo se většinou o výkladní skříně, ale někdy jsme měli kompletně vyřešit celou reklamní akci nebo i menší výstavu. Zakázky dostávali k řešení jednotliví studenti zařazení do grafického ateliéru postupně tak, aby se na konkrétních pracích vystřídali všichni. Naši práci pečlivě sledoval vedoucí profesor Jan Sládek, který plnil jakousi roli hlavního poradce. Obvykle si ještě ke konzultacím, zejména pokud šlo o nějakou výstavní nebo prostorovou akci, přizval svého ateliérového druha profesora Boučka. Stávalo se tak zcela pravidelně, když šlo o náročné výtvarně prostorové řešení, které si vyžadovalo složitější výstupní projekt a další technické výkresy.

Pamatuji si, že já sám jsem navrhoval upoutávky i celková aranžmá několika výloh místních firem ve starém Zlíně. Jednou se jednalo o výlohu knihařské dílny, jindy o soukromou tiskárnu pana Potměšila, která celkem s úspěchem stále přežívala baťovskou konkurenci, tiskla např. katalogy Zlínských salonů, a jednou dokonce o známou Bzeneckou vinárnu, objekt pro nás důvěrně známý. Jak je zřejmé, byly to samé atraktivní oblasti, kde vymýšlet si výtvarně zajímavá

řešení nemohlo mně ani kolegům působit žádné větší problémy. A tak bývalo obvyklé, že spolupráce na těchto zakázkách i její konečný výsledek přinesly uspokojení na obou stranách, tedy u nás i u zákazníka.

Zajímavé zakázkové práce v pajcdílně se rozvíjely právě v době, kdy hitlerovskému Německu už i na domácí frontě narůstaly ohromné potíže, zejména v hospodářské oblasti. V důsledku totální izolace a neprodyšné blokády Němci okupované Evropy, kterou spojenci důkladně praktikovali, prohloubil se v říši dlouho trvající nedostatek surovinových zdrojů. To přineslo těžce řešitelné situace. Nacistické hospodářské vedení se muselo orientovat výhradně na domácí zdroje a snažilo se najít východisko především v podstatném rozšíření sběru, výkupu a zpracovávání tzv. náhradních, v podstatě především odpadových surovin. Nacistická propaganda proto burcovala obyvatelstvo třetí říše k soustavnému sběru, kterému pak připisovala rozhodující zásluhy na příštím vítězném ukončení války. Němečtí správci protektorátu nemohli za svými říšskými kolegy zůstat pozadu a snažili se všemi možnými mediálními prostředky na sběru zainteresovat i české obyvatelstvo. Ve své propagandě pochopitelně nezdůrazňovali nacistické válečné cíle, ale zaměřovali se spíše na životní úroveň běžného českého člověka, na jeho rodinu a přesvědčovali ho, jak sběrem náhradních surovin lidé vlastně pomáhají sami sobě, jak mohou podstatně zlepšit všeobecné zásobování a tím ovlivnit i svou zatím jen málo radostnou životní situaci.

A tak jsme ve škole od vedení závodů dostali úkol – připravit výstavu, která by význam odpadových surovin především pro domácí hospodářství vysvětlila a celé snažení podpořila. S úkolem za námi do pajcdílny přišel s profesorem Sládkem i ředitel Kadlec a brzy nato se k nim připojil též profesor Bouček. Bylo jasné, že ani pedagogové a ani my studenti jsme novou zakázkou nijak nadšení nebyli. V ateliéru se rozvinula důkladná debata, na protektorátní poměry určité až příliš otevřená a zásadní. Probírala se fundamentální otázka propagační grafiky, či spíše samotných grafiků, otázka, která tuto profesi doprovází snad od jejího zrodu. Má umělec-grafik přijmout zakázku, má vůbec přijmout řešení úkolu, když se s posláním, které zadaný úkol má propagovat, naprosto neztotožňuje nebo když je proti němu dokonce sám osobně zaměřen? Nemá například přesvědčený nekuřák, když dostane výhodnou nabídku navrhnout plakát nebo jiný propagační či reklamní prostředek na tabákový výrobek, například na cigarety, zakázku odmítnout? Je vůbec schopen takový úkol při absenci svého vnitřního přesvědčení a souhlasu uspokojivě a dobře vyřešit? Diskuse na toto a obdobné téma jsou nekonečné a probíhají, co pamatuji, stále. Konečně vždyť jde o společenskou odpovědnost každého grafika-designéra. V Brně například tomuto tématu bylo v r. 1994 věnováno celé mezinárodní sympozium, dopro-

vázející známou mezinárodní výstavu grafického designu – brněnské Bienále. A dva roky nato na dalším sympoziu proslulý designér z USA Ivan Chermayeff se znovu v diskusi na závěr své přednášky zamýšlel nad dilematem: převzít, či nepřevzít zakázku v případě, o němž se zmiňuji. Americký designér se postavil za stanovisko zakázku převzít a ze svého uměleckého a vizuálního hlediska ji co nejlépe splnit. Prohlásil, že pokud by úkol nepřevzal sám, stejně se najdou okamžitě tři jiní kolegové, kteří budou ochotni věci se ujmout a bez skrupulí zadaný úkol splnit. Idealisticky přehnané etické stanovisko prý základní problém nevyřeší. Ten nespočívá ve vykonavatelích, v umělcích, graficích, ale je závislý především na zadavateli, na těch, kteří vládou penězi, a na řadě dalších lidí, v neposlední míře pak na politicích atd. Tento názor vyvolal bezprostředně protichůdné repliky a kolotoč názorů pro a proti a rozdílných stanovisek se znovu roztočil a pokračoval. Jakékoliv závěry nebyly nikdy ani přesvědčivé a ani jednoznačné, dodnes zůstávají zcela otevřené.

Nejinak tomu bylo, když se vrátím o těch šedesát let zpátky do Zlína, v naší grafické dílně. Většina z přítomných studentů, mě nevyjímaje, zastávala názor, že bychom se měli nějak šikovně, pokud možno diplomaticky vymluvit a zakázku nepřijmout. Bylo naprosto jasné, že otevřeně ji odmítnout vůbec nelze, to by znamenalo sám sobě si vykopat hrob a přivolat na sebe popravčí četku. Ředitel Kadlec potřeboval vyhovět vedení firmy, on především cítil plnou osobní odpovědnost za školu, za její existenci i budoucnost a v neposlední řadě ho tížila odpovědnost i za budoucnost několika desítek studentů. Byl proto pro převzetí a splnění úkolu, přičemž se lze přece soustředit na vizuální stránku výstavy, kde lze šikovně a hlavně nenápadně původní záměry objednavatele okázale nepropagovat a nepozorovaně oslabit. Starý praktik, životní realista a pragmatik prošlý dramatickou divadelní praxí – Jan Sládek se k řediteli připojil. Vladimír Bouček, přestože chápal stanovisko vedení školy a byly mu potřeby školy jasné, zůstával jakoby rozpolcený, narušování etických principů nedokázal bez zábran přijmout a spolehlivě vysvětlit, a tak nakonec doporučoval každému zaujmout osobní stanovisko a vždy se při jakémkoli podobném rozhodování ptát především svého vlastního svědomí.

Po vyjasnění stanovisek bylo vše domluveno, výstava byla naší dílně přidělena a vyřešit úkol jsem dostal já. Výstava měla být umístěna v celé polovině jedné etáže Středního ústavu I. Převzal jsem půdorys a k dispozici jsem dostal jakési dosti primitivní libreto a jednoduchý scénář, v němž byl kladen důraz na několik spíše osvětových a informativních hesel vysvětlujících výhodu využívání domácích surovinových zdrojů, včetně odpadových a náhradních surovin. Výstava měla vysvětlit význam sběru odpadových surovin pro domácí průmysl. Nemělo jít

o politickou propagandu, spíše měl být kladen důraz na jakousi ekonomickou osvětu. Počáteční nechuť k zadané práci jsem musel rychle překonat, termíny bylo třeba jako vždy dodržet. Brzy jsem se do práce zabral a začal vymýšlet vizuální koncepci výstavy a hned si své nápady skicovat. Měl jsem od prvního zamyšlení stále před očima fotografie ze slavné Výstavy stavebních živností v Berlíně v r. 1931. Autory výstavy byli H. Bayer, W. Gropius a můj oblíbenec L. Moholy-Nagy. Fotozáběry z výstavy jsem znal důvěrně díky útlé, již zmiňované knížečce Zdeňka Rossmanna Písmo a fotografie v reklamě. Snažil jsem se přijít s vlastními nápady, ale obdivovaný vzor se jen tak lehce z mého podvědomí vytlačit nedal. Byl tak silný, že se mně do všech nápadů a skic stále promítal a zdálo se mi, že se z místa nepohnu. Objevil se ale profesor Sládek a jednoduše mně domluvil. Ať se nebráním, že dát se ovlivnit tak vynikajícími vzory, a dokonce některé detaily přijmout jako východisko a základ vlastního řešení, že není žádný hřích, ani nic ponižujícího. Domluvy pana profesora mně dodaly odvahy a hlavně klidu a hned jsem usilovně pracoval na provádění předloh a výkresů. Vzpomínám si, že jsem v úvodu výstavy uplatnil jako dominantu stěnu složenou z dosti výrazných, předsazených horizontálních pruhů, bílých na tmavém barevném pozadí; na ně jsem pak umístil základní texty. Na dalších plochách se objevovaly ve čtvercích a v kruzích dokumentární fotografie, místy se silně nazvětšovanými detaily. Kontrast mezi reportážními, dokumentárními záběry a velkými detaily měl vytvářet základní výtvarný efekt výstavy. V celkové koncepci byly horizontální bílé nebo světlé plochy několikrát přerušeny tmavými, sytě barevnými, vertikálními panely. Konečný návrh byl profesory viditelně bez potíží schválen, a když i realizace se za spolupráce dalších školních dílen dařila, bylo jasné, že jako celek výstava dopadla uspokojivě. Byla tu solidní výstava, žádná bombastická propaganda, konstruktivní jednoduchá stavba a v ní byly s žádoucí přehledností podávány prosté informace. Mohl jsem si oddechnout. Má první větší zakázka z oblasti výstavnické tvorby stála vlastně na samém začátku mé profesionální kariéry, v níž jsem v pozdějších letech řešil desítky výstav a veletržních expozic. Na svou výstavnickou prvotinu jsem však nikdy nezapomenul, protože stejné nebo podobné problémy mě pak doprovázely po celý život.

Výstava byla neokázale otevřena, na její prohlídku chodily hlavně školní třídy, ostatní publikum se o ni však pochopitelně příliš nezajímalo.

STUDENTSKÝ TINGLTANGL

Končil první studijní rok 1939–1940. Nebo to snad bylo daleko později? V roce 1941, nebo snad až 1942? Dávám přednost r. 1940, váhám s časovým zařazením jinak velmi živé vzpomínky. Nepamatuji se totiž, že by se na události, kterou se chystám vyličit, podílel kdokoliv z dalších ročníků. Jedna zachovalá fotografie mou úvahu potvrzuje. Zkrátka jednou kohosi napadlo, že bychom před závěrem školního roku (nebo až po jeho skončení?) mohli připravit vlastní studentskou výstavu a v jejím rámci uspořádat i zábavní večer s „bohatým programem“. O nápady nikdy u nás nebylo nouze a recese, která většinou stávala v jejich pozadí, se pokoušela vyvažovat místy až přílišnou vážností naplněné naše každodenní počínání. Nápad s výstavou i s večírkem se ihned kolektivu zalíbil a snad všichni se s nadšením pustili do vymýšlení a do příprav. Přípravy netrvaly dlouho, spíše naopak, velkorysá improvizace jednoznačně převládla. Bez potíží jsme získali souhlas od ředitele, jednu učebnu ve Studijním ústavu I jsme dostali propůjčenu jako výstavní sál a během čtrnácti dnů jsme připravili „Studentský Tingl–Tangl, aneb...“ Tak zněl nápis na plakátě, který jsme vyvěsili u vchodu do školy a kterým jsme zvali návštěvníky, zejména pány profesory a jejich rodiny, jejich asistenty a rovněž i dílenské mistry, tovaryše a pomocníky. Během jednoho, dvou večerů a během soboty (zřejmě jsme museli mít již školní volno) byla výstava nainstalována. Profesor Gajdoš nám dovolil půjčit si z fundusu Salonu sokly a nějaký ten panel. Spontánní instalace bez projektu a bez hlavního architekta mohla tedy začít. Za dominantu výstavy byl určen štíhlý sochařský bílý sokl a na něm postavený značně odřený, tmavě modrý papírový kufr. „Kufr“ – hlásala popiska umístěná na soklu. Autor uveden nebyl, autorství všech vystavených uměleckých „děl“ bylo zachováno v prozíravé anonymitě. „Kufr“ totiž byla ve školství, alespoň na Moravě a ve Slezsku, zcela běžně používaná přezdívka pro pány ředitele škol; pan ředitel Kadlec nemohl být žádnou výjimkou. Autor přezdívky ani její všeobecný původ a ani její vztahy konkrétně k osobnosti našeho pana ředitele nebyly sice známy, což ovšem vůbec nevadilo jejímu rozšíření a důslednému používání i v naší běžné studentské mluvě. Jiný plastický exponát představovalo prasklé porcelánové vodovodní umyvadlo, zbavené kovových armatur, otlučené, polité a pocákané barvami, nainstalované opět na sochařském soklu v druhém středu výstavního

prostoru. Připomínám, že ani jediný z nás neměl ani potuchy o existenci Marcela Duchampa (a nemohl mít o Claesovi Oldenburgovi a jemu podobných protagonistech světové moderny; vždyť se psal teprve rok 1940!). Popiska jako označení „díla“ uváděla praštěný název „Všední i nevšední slasti“. Podobných plastik, poněkud menších rozměrů, sestavených z lahví od různých alkoholických nápojů (název „Vzpomínky na minulost“), posbíraných odpadků a vyřazeného nářadí bylo po výstavním sále rozmístěno několik. V jednom z rohových koutů učebny, hned vedle školní tabule byla zaranžována kompozice z dřevěných ateliérových praktikáblů, ulomené sádrové ruky, pohozených textilních závěsů a nesmyslného shluku nejružnějších předmětů denního užívání, jako jsou šálky na kávu, talíře a misky, prorezavělé hrnce různých velikostí a barev. Několik umně použitých jídelních vidliček drželo „dílo“ pohromadě a dodávalo mu nejen bizarnost, ale i jakousi hloubku naznačeného tajemství. Tato kolektivní kompozice (podílelo se na ní několik autorů) byla nespornou předchůdkyní dnešních velice rozšířených módních instalací. Na stěnách byly ještě pověšeny nerámované malby a v zalepených sklech kresby v různých technikách a s neméně zajímavými náměty, hlavně však s hlubokomyslným „filozofujícím“ obsahem a mystifikujícími názvy, jejichž vymýšlení nám připravilo přinejmenším právě tak ohromnou a vzrušující zábavu, jakou nám poskytla samotná tvorba vystavených „děl“.

Viděno z pozic dnešních tzv. uměleckých trendů a posuzováno očima dnešních vrcholných arbitrů umění a jejich projevů v současných médiích, bylo by možno naši výstavu, tak jak byla, klidně dnes převzít jak do pražského Mánesa, tak do brněnského nebo dnešního zlínského Domu umění. Jediný rozdíl by byl v tom, že my jsme tehdy naše vystavená „díla“ (uvozovky zde opakuji, jak jistě chápete, stále zcela záměrně) nepokládali za vrchol současného umění, ale za zábavnou studentskou recesi, česky řečeno švandu, a že jsme je prezentovali tak, jak byla vytvářena, a nesnažili jsme se je tudíž vydávat za Andersenovy „císařovy nové šaty“.

Jedno „dílo“ se svým způsobem vymykalo z parodií na uměleckou tvorbu, i když jinak plně zapadlo do všeobecné koncepce výstavy. Jaroslav Bartoš-Břeťa pro výstavu namaloval své životní dílo, rozměrný obraz nazvaný „Lesní běh Školy umění“, kde se v karikovaném podání snažil namalovat všechny členy profesorského sboru, běžící či jen zvolna kráčející k cíli, který představovala budova s nápisem MYSLIVNA. Nejednalo se samozřejmě o skutečnou myslivnu, ale o zlínskou restauraci s názvem Myslivna, která byla studentům známá jako oblíbené shromaždiště pánů profesorů i jejich rodinných příslušníků. Na Břeťově obraze ke vchodu na Myslivnu směřuje samozřejmě především personifikovaný

kufr, mezi prvními také dobíhá štukatérský mistr Josef Novák, na kole profesor Josef Kousal, sochař Vincenc Makovský (reprezentovaný jen samotnou mohutnou pracovní kombinézou), profesori Vladimír Hroch, Rudolf Gajdoš, Luděk Havelka, jako další cyklista krátkozraký profesor Richard Wiesner, dále docent František Petr a jako poslední dobíhá sochař Jiří Jaška. Nad uměleckými kvalitami malby jistě bylo nutno poněkud přivřít oči, oceňována byla především často vydařená snaha každou osobnost zpodobnit charakteristickými osobními znaky, nebo ji označit jasnými atributy. Při prohlídce výstavy samotní profesori nad svými karikaturami většinou spokojeně i shovívavě, když ne uznale pokyvovali hlavou, snad jen profesor Jaška se vyjádřil ke svému zpodobnění i k celému obrazu negativně.

U vchodu jsme měli umístěnu knihu pro návštěvníky, kde nechyběly podpisy Maxe Švabinského, Emila Filly, Františka Tichého, Václava Rabase, Vlastimila Rady a jistě ještě několika dalších námi oblíbených českých umělců. Do knihy se nám ale překvapivě přes bariéry století a času podepsal i Leonardo da Vinci, Rembrandt, Vincent, Gauguin, Munch, Picasso. Žádný falzifikátor nebo sběratel autogramů by jejich podpisy v naší návštěvní knize, kdyby se mu byla dostala do rukou, jistě nemohl ignorovat a neignoroval. Tak byly věrohodně provedeny. Škoda, že se tento dokument jako většina dalších nedochoval.

Je třeba se ale od vchodu ještě vrátit dovnitř místnosti. Studovně vévodila stálá, na čelní stěně zabudovaná vysouvací černá školní tabule, kterou nebylo možno zamaskovat, nebo jiným způsobem a bez potíží odsunout z ohniska pozornosti návštěvníků výstavy a večírku. Tabuli jsme proto nakonec zapojili přímo do programu a barevnými křídami na ni velkými tiskacími písmeny napsali UŽ DÁVNO VYHASLY MÉ PISTOLE... To bylo motto a také název večírku, který představoval několik hraných parodických scének ze života na Divokém západě, proložených zpíváním při hře na kytaru. Brdečkův Limonádový Joe se v Praze teprve rodil a my ve Zlíně jsme o něm neměli ani potuchy. Hlavním protagonistou nemohl být nikdo jiný než Konrád Babraj, který na kytaru zahrál všechny naše oblíbené songy a doprovázel je slovy Josefa Kainara. U vzniku některých některých z nás dokonce Pepkovi asistovali. Na Tingltanglu zazněly především ty naše nejoblíbenější „Já vrátím se zpátky do své Viržinie, svět je mdlý meloun a zraje pro cizí, tam na plantážích tak kouzelně mi je, slunce je veliký a nikdy nemizí...“ a „Odcházím z domova a беру s sebou klíč, možná se stane zázrak, zatímco budu pryč, možná že den se zkrátí, nájem se zaplatí...“ anebo „Sedávám na domovních schodech, zpívám v krásných cizích slovech, slovech, kterým jenom já sám rozumím“, u těch nejpoblázněnějších, např. u „Diga diga do do“ se jako sbor přidávali i ostatní účinkující.

**143/ TINGLTANGL – ÚČINKUJÍCÍ
V POŘADU „UŽ DÁVNO VYHASLY
MÉ PISTOLE...“, ZLEVA J. BARTOŠ-
-BŘEŤA, ALEX BERAN, K. BABRAJ,
J. R., VPŘEDU V SOMBRERU
K. BUBENÍK-BUBI, 1940**

**142/ STUDENTSKÝ TINGLTANGL,
POHLED DO SÁLU, 1940 (NAHOŘE)**

**144/ JAROSLAV BARTOŠ: LESNÍ BĚH,
TEMPERA, ZE STUDENTSKÉ
VÝSTAVY NA TINGLTANGLU, 1940**

Každý účinkující vystupoval ve vlastních kostýmech sestavených samozřejmě jen podle svých vlastních návrhů; některé z nich byly vystaveny. V improvizovaných scénkách vystupovali zlatokop Alex Beran, Mexikán v pravém sombreru Bubi-Bubeník, dvojice hazardních a samozřejmě falešných hráčů Cap-Šimorda a já, honák krav neboli kovboj Břeťa-Bartoš a v roli drsného hrdiny Divokého západu Kony-Babraj. Svou roli v pořadu měli ještě pistolníci Hudy-Hudeček, Apis-Hybler a možná ještě další, jejichž role a převleky jsem si už nezapamatoval. Během večírku měl ještě své vlastní číslo takřka do naha vysvlečený Cap, který nám předvedl dodnes nezapomenutelné baletní vystoupení exotické tanečnice se jménem, kterým ji obdařil inspirován jménem Štursovy plastiky Sulamit Rahu. Zajímavé jméno se bohužel do dneška nedochovalo, a ani sám jeho autor a nositel si na ně už dnes nevzpomíná. Své mystifikační vystoupení a baletní číslo předvedl Cap, jak tehdy předdeslal a zdůraznil, „ve vlastní choreografii“, parodující jakýsi expresivní úryvek z moderního, výrazového tance. Bouřlivý potlesk a smích nebraly konce.

Zda se páni profesori po návštěvě výstavy zúčastnili i večírku, dnes už nemohu tvrdit, spíše se kloním k tomu, že se nezúčastnili, neutkvěla mi totiž v paměti ani jediná jejich reakce na předváděné výstupy. Co však vím naprosto bezpečně

a pamatuji si zcela jistě, je, že my všichni účinkující, kteří jsme současně byli i diváky svých spoluúčinkujících, jsme se navzájem bavili nesmírně, možná že až nevázaně. Bavili jsme se dokonce dvakrát a dvojnásobně. Jednou, když jsme vše vymýšleli a připravovali, a podruhé, když jsme se pokusili své výmysly zrealizovat.

Dnes mě překvapuje, že tak úspěšnou výstavu a večírek jsme se už nikdy nepokusili znovu zorganizovat. Asi pokročilé válečné dění a tíha okupace přistříhovala ta naše nebohá křídla ještě častěji než na začátku a už až do toho masa a do krve.

**145/
KVĚTOSLAV
BUBENÍK:
ILUSTRACE
POHÁDKY,
PEROKRESBA,
1942**

MASTNĚJŠÍ NA MÉNĚ MASTNÉ DOCENT FRANTIŠEK PETR

Nestorem profesorského sboru Školy umění byl docent František Petr, malíř-restaurátor, pedagog Němci uzavřené Akademie výtvarného umění v Praze, který hostoval ve Zlíně. Bělovlasý starý pán důstojného chování a vzezření. Ačkoliv v době, kdy jsme do Zlína přišli my, nebylo mu víc než 56 let, nám, mladíkům v průměru kolem osmnácti devatenácti let, připadal tehdy mezi ostatními profesory jako snad stoletý, svou vizáží nám připomínal pohádkové staříky, kteří mohou splnit ona pověstná pohádková tři přání. Drobnou štíhlou postavou a téměř asketickými rysy obličeje navozoval zvláštní, trochu tajemnou atmosféru při svých teoretických přednáškách z oboru malířských technik, zvláště když se takřka nepřetržitě obracel do dávných i blízkých dějin, do historie malířství i do své, do svých bohatých osobních vzpomínek. Jeho pomalá dikce a sugestivní způsob vyprávění barvitých příběhů starých mistrů i příhod z vlastního života přibližovaly nám mladým posluchačům jinak v podstatě jistě málo poutavou látku. Malířské techniky, dokonale řemeslné zvládnání zákonitostí malby všech způsobů, žánrů a technik, jejich dobré či špatné ovládání se staly jakýmsi hrdiny jeho exkurzí k mistrům rané renesance, pozdního baroka i teprve nedávného romantismu. Převyprávěné příběhy ze Životopisů umělců Giorgia Vasariho se mísily se zkazkami o mnichovských a vídeňských malířích minulého 19. století, s historkami o neznalosti správných malířských postupů, které způsobily drobné i velké skandály v dvorní společnosti císaře Franze Josefa, která tvořila hlavní klientelu ve své době slavného, dnes již zcela zapomenutého Hanse Makarta, malíře velkolepých historických scén, jakéhosi rakouského vzoru českého Václava Brožíka.

Na přednáškách docenta Petra jsme navštívili dílny-ateliéry nejslavnějších osobností italského středověkého malířství, Cimabueho, Giotta, Botticelliho, Leonarda da Vinci, Michelangela i Raffaela, nahlédli jsme k van Eyckovi a flámským malířům, kteří vyvinuli a do detailů propracovali správné postupy moderní techniky nově se šířící olejomalby a velice dbali na jejich důsledné dodržování. Seznámili jsme se s recepturami slavných Mistrů i s odstrašujícími příklady nedbání správných technologických postupů a s příklady běžného podceňování průpravy a základů řemeslných technických znalostí, které přinesla moderní doba. V těchto okamžicích se pohoda a shoda studentů s panem profesorem ci-

telně narušila, i když kritice byly podrobovány výhradně jenom a jenom technologické vztahy a problémy. Hodnocení tvorby a obrazů bylo panem profesorem zásadně a důsledně ponecháváno stranou. Těmi odstrašujícími příklady byli totiž právě naše studentské idoly Vincent van Gogh, Toulouse-Lautrec, Paul Gauguin, Edvard Munch a většina protagonistů současné moderní malby.

Docent Petr připravoval knižní podobu svých přednášek o malířských technikách, k vydání knihy došlo ovšem až několik let po válce. V době, o které píše, měl ty nejdůležitější pasáže již hotové a většinou nám je z rukopisu předčítal. Protože nebyla k dispozici ani skripta, ani jiná literatura, přednášel nám velmi pomalu, abychom si stačili vše, co nás zajímá, zaznamenat. Receptury na šepsy, pokosty, laky, sikativy a fixativy, receptury na přípravu samotných barev či doslovné přesné znění jednotlivých „zákonů“ správných malířských postupů nám pak přímo diktoval. Velice dbal na to, aby všichni stačili jeho slova beze zbytku zachytit. Pan docent ovšem dbal také na to, aby jeho hodiny nebyly nudnou ztrátou času, aby se studenti při jeho přednáškách bavili, aby se jim tak správné malířské postupy a technologické dovednosti staly blízkými a aby si je, řekl bych, přímo zamilovali. I dnes, po létech, musím uznat, že nás tehdy dokázal oslovit a že stálá úcta k technologii malby u těch z nás, kteří zůstali u malby po celý život, přetrvala.

Vrátím-li se do přednášek docenta Petra ve Zlíně, rád si vzpomínám a připomínám jeho vyprávění ze života, kterými prokládal chemické, fyzikální a jiné technologické poučky. I svá historická vyprávění rád prokládal vyprávěním zážitků ze svých cest, zejména pak z Balkánu, kde dlouho pobýval v různých pravoslavných klášterech, aby se jednak sám přiučil u mistrů starého ikonopisu a poznal jeho po staletí uchovávané a přísně dodržované technologické postupy, a jednak aby pomohl při restaurování starých sakrálních maleb, nástěnných fresek i deskových ikon. Tradiční malířství ikon, udržované právě v pravoslavných klášterech v Srbsku, v Řecku a dalších balkánských zemích je postaveno na řemeslnícko-umělecké kázni a využívání tradičních technologických zkušeností předávaných z pokolení na pokolení.

Pomalý způsob mluvy, přenesený z diktování i do barvitého vyprávění, se ale stal pro pana docenta několikrát osudným a přispěl ke vzniku několika zábavných historek, na které v souvislosti se svými profesory studenti vždycky nejraději vzpomínají. Oživování nudných technologických popisů, jak připravit plátno pro portrét v olejomalbě a jak pro krajinomalbu kvašem či temperou, jak připravit zeď pro malbu al fresco, do mokré omítky, a jak pro al secco na omítku vyschlou, vyprávěním, které s přednášenou látkou mělo někdy jen minimální souvislosti, nebo jindy dokonce nemělo vůbec žádné, vzbudilo vždycky pozor-

146/ PROFESOŘI VINCENC MAKOVSKÝ A FRANTIŠEK PETR NA ŠKOLNÍ VÝSTAVĚ

nost a oživilo zájem posluchačů. Dobře vytápěné učebny ve Studijním ústavu, únava z celého namáhavého pracovního dne a dlouhé pauzy v přednášení způsobily ale občas své. Nejen studenti přes všechnu poutavost přednášeného občas klímali, ale i pan přednášející v průběhu své hodiny několikrát zdřímnul. Bylo to asi něco podobného jako mikrospánky, které tak dobře známe ze života unavených řidičů automobilů a z řádků černé kro-

niky, doprovázejících nás dnes a denně na stránkách novin.

Pověstným se stalo jedno takové zdřímnutí, kdy po prodloužené pauze dovršené mikrospánkem panu docentovi náhle poklesla hlava, následoval prudký pohyb a probuzení s hlasitým zvoláním, zřejmě ještě dovršujícím vzrušený děj a rozhovor ze sna: „No – pomozte mně, ať přemůžu toho prokletého ďábla!“ Pan docent se úplně probral, zamžoural osvěženě očima, mile se omluvil: „Zdá se mi, že jsem si trochu zdřímnul“ a pokračoval v líčení, jak ve studenickém klášteře za velice těžkých podmínek pracoval na opravách těžko přístupné staré nástěnné malby se sakrální tematikou. Tam určitě nechyběli ďablové, ale ani andělé, ovšem na ty se už zřejmě ve snu nedostalo.

Jindy, a to je druhá historka, kterou si má paměť podržela, pan profesor (většinou jsme ho oslovovali vyšším stupněm pedagogického titulování) diktuje recept na složitou přípravu středně savého šepsu – a jak pomalu a s pauzami diktuje, v pomlkách bloudí očima po rozložených rukopisech a papírech s poznámkami na stole a po okolí a čeká, až poslední student přestane psát, aby mohl v diktování pokračovat. Jak tak přejíždí očima okraj stolu, za nímž sedí, pohled mu sklouzne dolů a pan profesor pokračuje: „Jak se tak koukám, chybí mi u puntu knoflík. No, to se snad dřív ani stát nemohlo. Ty nitě dnes nic nevydrží, nevím, kdo to dnes vyrábí, ale za Rakouska to byly jiné nitě, ty byly tehdy jako dráty. Látka se vám už dávno rozpadala, kalhoty se třepily, ale nitě i s knoflíkem stále držely... To když jsem byl u mnichů v klášteře v Dečani, tak jsem vám jednou knoflíkem od pláště zavadil o lešení...“ – a zvolna pokračovalo napínavé líčení o tom, jak

za knoflík a za plášť zůstal pan profesor viset na lešení ve výšce několika metrů a jak se za ten knoflík udržel a nespádl, protože pevně přišíitý knoflík pevně držel, a to jenom proto, že na Balkáně – a zvláště mniši v klášteřích – měli nitě „asi vlastní výroby, a ty nitě byly jako lana a nebyly to takové teninké vlásky jako dnes“.

Pan profesor měl ovšem ještě jednu vynikající pedagogickou vlastnost. Snažil se přednášenou látku soustředit a urovnat do přehledných skupin, a v nich pak veškeré poučky shrnout do jednoho výstižného doporučení. Připravil tak např. desatero dobré olejomalby. Student, který chtěl být malířem, musel desatero dokonale zvládnout, to znamená, nejlépe se mu naučit nazpaměť, aby hlásaná poučka přešla adeptovi malířství přímo do krve. Jednou z takových vypreparovaných a od zbytečných podrobností oproštěných pouček byla výzva dodržovat vždy správný technologický postup při malbě, od přípravy podkladu – šepsu přes samotnou malbu, tedy vrstvení a překrývání barev, až k závěrečné úpravě, ochranné vrstvě – pokostu (běžné, ale laické používání výrazu lak, lakování pan profesor naprosto nesnášel a odmítal). Správný technologický postup spočíval v dodržování zásady, že vhodné je jenom používání látek správného chemického složení ve správném pořadí. „Mastnější na méně mastné“ znělo jedno z fundamentálních přikázání docenta Petra. V praxi to znamenalo používat jako podklad pod malbu olejovými, tedy mastnými barvami podklad sice nasycený oleji, ale jen v menší míře, tedy méně mastný. Naopak pod barvy bez tuků, tzn. bez olejových pojítek pigmentu (tempery, kvaše apod.), tedy pod barvy ředitelné většinou prostou vodou používat výhradně šepsy, podklady savé bez příměsí tuků. Nedodržování těchto postupů nebo ledabylé narušení těchto zásad vede k brzkému poškození, ne-li ke zničení malby v historicky krátkém čase. K nejčastějším důsledkům nesprávných postupů patří zčernání obrazu nebo popraskání, tzv. krakeláž barevných vrstev.

Desatero docenta Petra jsme se učili nazpaměť a často s humornou nadsázkou jsme se jeho znalostí chlubili a s přehnaným exhibicionismem rádi předváděli. „Mastnější na méně mastné!“ se brzy změnilo v nejpobláznější heslo, v nejužívanější identifikační projev příslušnosti k malířské branži, kterým jsme toužili se odlišit od běžné zlínsko-baťovské populace.

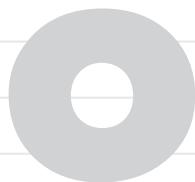
Z příkladů, které použití identifikačního hesla nejnázorněji dokumentují, vzpomněl bych rád na fotbalový zápas sehraný v r. 1943 nebo 1944 v rámci Mistrovství kolejí Baťa. Naším soupeřem byla jedenáctka studentů chemické průmyslovky, krátce „chemiků“, kteří s námi „umělci“ sdíleli polovinu etáže 5. chlapeckého internátu, vedením firmy euforicky nazývaného koleje. Z významnějších aktérů zápasu si pamatuji z jedenáctky soupeřů jedině na Emila Zátopka, na jeho živelný

úprk za míčem, ať byl odpálen kamkoliv, z naší jedenáctky jen na sochaře Jana Habartu, který z nás snad jediný měl jakousi fyzickou kondici a především fotbalovou průpravu a který nás, ostatní své spoluhráče, neustále napomínal, radil nám a utkání také jako jediný snad bral až příliš vážně. Můj podíl na hře v útoku družstva „umělců“ dopadl značně tristně, a není zvláštní důvod se o něm vůbec zmiňovat. Proč se přesto o tomto nepochybně „památném“ zápase zmiňuji, je zejména krátký úvod zápasu, kdy mužstva nastoupila doprostřed stadionu S. K. Baťa čelem proti sobě, aby se představila nepočetnému publiku. Před naše mužstvo, oblečené do vypůjčených dresů, předstoupil kapitán Konrád Babraj a jako dirigent vztyčením ruky a mávnutím dal pokyn ke sborovému bojovému pokřiku. Z jedenácti hrdel zahřmělo nacvičené „Mastnější na méně mastné!“, což nepřipravené chemiky natolik šokovalo, že celé první minuty utkání nám přenechali veškerou iniciativu. Brzy se však vzpamatovali a já, abych dnes dostál roli nestranného kronikáře-pamětníka, nemohu zamlčet, že my „umělci“ jsme svůj první a zároveň poslední zápas v „mistrovství“ celkem hladce, ovšem až po urputném boji se ctí prohráli.

**147/ KAPITÁN K. BABRAJ DÁVÁ
POVEL K BOJOVÉMU POKŘIKU
„MASTNĚJŠÍ NA MÉNĚ MASTNÉ!“**

BAŤOVSKÉ DOVOLENÉ NÁCHODSKÉ EXTEMPORE

baťovské pracovní době, o pětidenním pracovním týdnu jsem již psal. Někdy později během válečných let, kdy si zásahy do ustáleného pořádku vynutily překotné události a hlavně pak požadavky okupačního válečného hospodářství, pracovní doba i u Bati se prodlužovala a různě upravovala. Tak se postupně odbourávaly i volné soboty, až nakonec byly úplně zrušeny.

Jediné skutečné a souvislé volno jsme i my studenti měli o celozávodních letních dovolených. Uprostřed léta se na dva týdny uzavřely všechny dílny a kanceláře Baťových závodů i všech pobočných provozů. Všichni zaměstnanci nastoupili celozávodní dovolenou. Do práce chodilo jen několik desítek údržbářů, vrátní a tovární ostraha. Tovární sirény na čtrnáct dní oněměly, nový baťovský Zlín přestal žít svým pravidelným rytmem práce, stal se mrtvým městem bez obyvatel. Své dojmy z tohoto mrtvého města ale nemohu nijak vylíčit a popsat; nestrávil jsem v něm ani hodinu. Hned v nejbližším možném čase jsem spolu s ostatními v přečpaných vlacích Zlín opouštěl. První dovolenou v r. 1940 jsem poprvé od odjezdu z domova vychutnával u rodičů v rodné Dírné, koupáním v rybnících, chozením na houby do blízkých lesů a touláním po známé domovské krajině se skicákem a s barvami. Na další dovolené v následujícím roce jsem se vypravil opět po roce navštívit domov. Pozval jsem ale ještě Edu Máčela, abych mu ukázal krajinu svého dětství a mládí. V té době jsme byli oba přímo posedlí malbou krajiny, a tak celých čtrnáct dní jsme strávili neúnavným touláním po okolí, od rybníka k rybníku, kreslením a malováním do široka otevřené krajiny i dubových alejí na hrázích a při cestách do lesa. Eda sdílel mé nadšení pro vodní hladiny jihočeských rybníků a zřejmě byl mým domovem nadšen. Ještě dlouho na náš společný letní pobyt v Dírné vzpomínal a i po uplynutí půlstoletí v řídké korespondenci z posledních let to nikdy neopomněl připomenout.

Na další dovolenou, v roce 1942, podobně vzpomínám já, protože to bylo nejpozoruhodnějších a nejkurióznějších čtrnáct dní, které jsem kdy zažil. Vše se seběhlo také docela překvapivě a náhle. Někdy na jaře se ve Zlíně u nás ve škole objevil jistý pan Řebíček, obchodník s obrazy z Náchoda. Asi na dopo-

**148/ JAN RAJLICH: KRAJINA
U DÍRNÉ, AKVAREL, 1944**

**149/ JAN RAJLICH: RYBNÍK
U ČERVENÉ LHOTY, KVAŠ, 1946**

150/ JAN BLAŽEK VE ŠKOLNÍM ATELIÉRU, 1941

ručení pana profesora Hrocha, od kterého si zřejmě nějaký obraz koupil, pozval mě a spolužáka Jana Blažka na schůzku do kavárny Společenského domu. U dvou deci vína, které pro sebe i pro nás objednal, přednesl promyšlený návrh, že nás pozve o dovolené na čtrnáct dní do Náchoda, abychom pro něho namalovali nějaké krajiny z Náchoda a z okolí. Uzavře s námi exkluzivní smlouvu, dostaneme za-

placenou cestu, byt, stravu a vše další potřebné, nápoje, cigarety a samozřejmě veškerý malířský materiál, plátna, barvy a ředidla, jen malířské stojany, palety a štětce si musíme přivést vlastní. Za těch čtrnáct dní dostaneme plat (celkem slušný obnos) a všechno, co namalujeme, stane se automaticky majetkem pana Řebíčka. Nabídkou jsme byli přímo omráčeni. Nejen nabídnutými podmínkami, ale především samotným faktem, že se nám, začínajícím elévům umění, nabízí skutečná, nefalšovaná, profesionální smlouva s profesionálním obchodníkem s obrazy. Samozřejmě že nám hned probíhaly hlavou scény ze životopisných románů a filmů ze života pařížské bohémy a že jsme se hned s jejími aktéry cítili spříznění osudem i volbou. Pan Řebíček se nám před očima proměnil v Ambroise Vollarda s Henri Kahnweilerem v jedné osobě. Dostali jsme 24 hodin na rozmyšlenou; ani jsme je nepotřebovali, byli bychom ochotni upsat se i ďáblu, okamžitě, hned, na místě.

S Honzou – Janem Blažkem jsem nebyl v žádném důvěrném vztahu, nevznikla dosud nikdy situace, která by nás svedla blíž k sobě, celkem jsme se ale snášeli velice dobře. Byli jsme oba původem z vesnice a to také bylo svého druhu pojítko. Ostatně celý náš první ročník vytvořil, jak nestačím stále opakovat, nevídáně pevný kolektiv. Pokud se někteří navzájem příliš nemilovali, nevadilo jim to nijak, snášeli se, tolerovali se a nekonečně urputné hádky o různých postojích k různým uměleckým vyznáním jen soudržnost kolektivu vůči okolí

posilovaly. Co však v tom temném období okupace bylo naprosto životně důležité: mezi námi se za celou tu dobu nenašla ani jediná prodejná duše, ani jediný snaživec, který by se zaprodal, ani jediný donašeč, nebo dokonce udavač. Dohodli jsme se s Honzou okamžitě a bez velkého přemýšlení. Druhý den jsme smlouvu podepsali – a netušený program na léto jsme měli zajištěný. Do Náchoda jsme odjeli vlakem dosti složitě; na tento druh cestování jsme ale oba byli už zvyklí. Honza dojížděl do Zlína z Křidel (jak se mi dnes ta Křídla hodí pro dokreslení a obhájení titulu mého vzpomínání!), obce nedaleko Nového Města na Moravě na Vysočině. Pan Řebíček nás v Náchodě čekal na nádraží, ubytoval nás v místním hotelu, kde už jsme měli v pokoji na stole připravenou láhev červeného burgundského z jižní Moravy, stovku cigaret, čtyři housky a půl štrycle salámu. Na potravinové lístky se nás pan Řebíček ani nezeptal, jen se staral, zda jsme připraveni druhý den ráno se pustit hned do práce. „Začíná to docela dobře,“ pochvalovali jsme si. To jsme ještě netušili, jak se pan Řebíček projeví později a jak se nám ukáže jako málem nefalšovaný románový otrokář. Večer jsme se ještě před úplným setměním porozhlédli po městě a hned na první pohled jsme viděli, že zajímavých motivů budeme mít po ruce nepřeberně. Na kopci nad náměstím čněl ke stmívající se obloze mohutný zámek, silueta dvou věží kostela pod ním; blok měšťanských domů na náměstí a spousty košatých korun stromů na kopci i ve městě nám slibovaly, že si budeme moci vybírat. Poctivě jsme se začali na další den těšit.

Ráno jsme v hotelu nebývale vydatně posnídali, denní program začínal sympaticky. Ráno, v době, kdy se místní lidé ještě trousili do práce, jsme s polními stojany, skříňkami na barvy a neposkvrněnými plátny vyšli do ulic a brzy si našli nedaleko od sebe své motivy, které nás večer předtím zaujaly. Pustili jsme se do práce – a jako vždy – pohroužili jsme se do ní tak cele, že jak už jsme si ve škole zvykli, své okolí jsme přestali vnímat. Kupodivu ani moc zvědavců se neukazovalo a tato příjemná stránka náchodského pobytu se opakovala každodenně. Náchodští obyvatelé tím získali naše sympatie. Kdo se ale o nás zajímal velmi brzy, byl náhle za našimi zády supící pan Řebíček. Měl těžké astma a co chvíli musel vdechovat povzbuzující aerosol pomocí kapesního inhalátoru. Jeho řeč se podobala spíše polohlasnému sípání, což dosti kontrastovalo s jeho mohutnou balzacovskou postavou; navíc viditelně tukem jen překypoval, a tak se pohyboval se značnými obtížemi. A jak jsme později zjistili, od jeho obchodu, nevelkého krámku v postranní ulici, bylo k našemu stanovišti dost daleko. Byl to od něho přímo sportovní výkon najít nás v ulicích města ve vzdálenosti několika set metrů. V pozadí jeho aktivity ovšem stála potřeba zkontrolovat nás a přesvědčit se, zda za jeho peníze nemarníme čas. Takové kontrolní přepady

se pak opakovaly každý den a tak často, že nás přiměly, abychom si příště svá stanoviště vybírali co nejdále, na okraji města nebo za městem, a nakonec, abychom se oba od sebe co nejdále vzdálili, a tak kontrolu co nejvíce ztížili. Bylo to od nás, když se na to dívám dnešními očima, nešetrné a až příliš kruté, ovšem tehdy jsme to tak necítili. Majitel si hlídal svůj majetek. Nejen se staral, abychom nelenovali, ale hlavní jeho starostí bylo, abychom si něco tajně nena-malovali navíc pro sebe, nebo něco na místě neprodali, a aby tak nepřišel o své investice. Každá sebemenší skica, kresba nebo barevná studie se stala jeho kořistí a odnesl si ji raději hned do svého obchodu. To nás dopalovalo, a tak někdy jsme se zase my snažili, aby na plnění svého dílu smlouvy náš pan majitel nezapomínal, a vymýšleli si různá přání. K jeho cti musím ale poznamenat, že se snažil a naše nároky na kouření, jídlo a pití plnil tak dokonale, že jsme si po dlouhé době opět připadali jako v hlubokém míru, neomezování nízkými přídělů masa a tuků, cigaret a kvalitního alkoholu. Naše společenské postavení pan Řebíček také dokázal zajistit; na pozdní večery jsme byli zváni do bytů místní inteligence a zažili jsme několik příjemných a velice sympatických večírků, které mírně řečeno se značně protáhly až do ranních hodin nebo jindy skončily v pohostinském zařízení pochybné pověsti za branami města, směrem k ne-dalekým hranicím Němci poraženého a krutě porobeného Polska.

Jedna milá vzpomínka mi pomůže dokreslit svízelnou zásobovací situaci za pro-tektořátu a současně ilustrovat vynalézavost našich lidí. Narušovat řízené hospo-dářství a obcházet přidělový systém potravin a nedostatkového zboží bylo po-kládáno za zločin a za činnost namířenou na oslabení říše. Pro nekontrolované dodávky zboží mimo přiděl se našlo označení kontraband a na dopadené viníky čekaly tvrdé postihy, citelné pokuty i léta vězení.

Na jednom z večírků, bylo to v domácnosti místní honorace, u lékárníků, u advo-kátů, nebo vůbec někde jinde, došlo kuřivo, poslední rozpůlené cigarety již do-hasly a sympatická mladá paní domu viditelně znervózněla. Zábava byla v nejlep-ším proudu, večer se vydařil a bylo by škoda jej tak brzy ukončit z tak banální příčiny. Baval jsem se s paní o umění, o malování, když opět někdo z přítomných se na ni obrátil, zda by nebylo něco ke kouření. Pokrčila rameny, ale za malou chvíli mě vzala za ruku a vedla do předsíně. Odtud mě rychle vtáhla na WC a okamžitě za sebou zamkla. Vše se událo bleskurychle a utajeně. Nebyl jsem schopen okamžitě si svou situaci ujasnit, nemohlo přece jít o nějaké sexuální extempore, což byl můj první dojem. Tak náhle a bez nějaké minimální milost-né přede hry! Ani sebemenší známka něčeho podobného takové divoké akci nenasvědčovala. Paní domu byla velice milá, příjemná, a dokonce by se dalo říci půvabná, snad čtyřicátnice, možná trochu mladší, patrně bych se nezdráhal,

nevím... Situace se ale rychle vyjasnila. Paní Věra (možná Zdena, nebo Vlasta?) mě požádala, ať si stoupnu na záchodové prkénko a sejmu víko od splachovací nádrže. Pak jsem dostal za úkol vysoukat si rukáv a sáhnout do vody pro balíček. Balíček jsem snadno vylovil, byla to plechová krabice hermeticky uzavřená a zalepená a po otření vody a otevření se uvnitř objevily tři menší papírové krabice. Tři stovky cigaret! Nepamatuji si, zda to byly lípy nebo jiný druh, ostatně v tu chvíli to mně i ostatním kuřákům bylo jedno; už si dávno odvykli preferovat svoji oblíbenou značku a jinou do úst nevzít. Stovku cigaret jsme vyndali a ty dvě zbylé uložili zpátky, krabici utěsnili, zalepili, a zase jsem ji opatrně dal na své původní místo do vody. Nenápadně jsme vklouzli zpátky do obývacího pokoje, kde už se chýlilo ke zpěvu a načínala další láhev. Mimochodem, kde v Náchodě se vzalo tak dobré víno, jaké bylo servírováno na vzpomínaných večírcích, to bylo záhadou. Když se na stole objevila stovka cigaret, většina osazenstva propukla v jásot a paní Věra nestačila přijímat díky a gratulace. Nevím jen, zda pan manžel byl taky tak nadšen jako ostatní. A vůbec už nevím, zda někdo upozoroval naši krátkou nepřítomnost. Snad ne, alespoň nic tomu nenasvědčovalo, protože pozvání do dalších rodin následovala, což svědčilo přinejmenším o tom, že naše pověst seriózních umělců nijak neutrpěla.

Druhého dne po takřka probdělé noci jsme přesto byli fit a neuvěřitelně práce-schopní. Do malování nás nikdo nutit nemusel, ani pan Řebíček. Co jsme přese všechno u něho oceňovali a co nám bylo zvlášť sympatické: neusiloval o to nám do malování mluvit nebo vyžadovat jmenovitě zpracování některého motivu, pro který by našel snadněji zákazníka. V tom jsme měli naprostou volnost. Procházeli jsme svým, řekl bych, mírně postimpresionistickým údobím, já se sklonem ke kubistickému chápání objemu, Honza spíše na opačnou stranu, k veristickému, možná klasicistnímu podání přírody. Od té doby jsme své výtvary nikdy neviděli; dnes by mě zajímalo, zda mám v tomto krátkém popisu a pokusu o posudek naší malby pravdu a zda si je moje paměť alespoň ve všeobecných rysech udržela. Docela rád bych se na naše obrazy a skici podíval, alespoň jako na hříchy mládí. Možná že v některé náchodské domácnosti se naše obrazy dědí z rodičů na děti a dodnes visí na stěnách bytů nynějších obyvatel Náchoda.

VELIKONOCE POD RADHOŠTĚM

Nevím, jak se nám to podařilo, nebo jak se samy od sebe seběhly okolnosti, že na čtvrté válečné Velikonoce v roce 1943 jsme měli několik souvislých dní volna. Domluvila se nás větší skupina a vyjeli jsme strávit vzácné volno do hor, do Beskyd. Jádrem skupiny jsme tvořili my světáci, doplnili nás ještě Alex Beran a Olga Schicková, kterou pozval jako svou nastávající dívku (a ještě později pak svou manželku) Konrád Babraj. S nimi jela ještě Olžina sestra Věra se svým mládcem. Chybět nemohl ani náš věrný souputník Mravenec se svým fotoaparátem. Celý pobyt a hlavně místo, kde se odehrála jedna z nejkrásnějších našich studentských životních epizod, vymyslel, zařídil a z Ostravy objednal Konrádův starší bratr, magistr farmacie Bořivoj, doprovázený svou hezkou a milou ženou, které jsme všichni říkali Temi. Už asi na Zelený čtvrtek, možná že to bylo až na Velký pátek, jsme se objevili v restauraci Paseky, ležící na samotě poblíž starého židovského hřbitova v Horních Pasekách. V jednopatrové omšelé budově nás uvítal majitel pan Krch a v přízemí velký, snad kdysi taneční sál, který se na několik příštích dní stal dějištěm veškerého dění. Trochu nás zarazilo, že v restauraci nebudeme sami, jak jsme se původně domnívali. Pan Krch nám totiž sdělil, že čeká ještě jednu větší skupinu hostů. Své velikonoční volno si přijela užívat věkově značně různorodá skupina asi deseti mužů a žen, organizovaná jako výprava železničářů z Nymburka. Alex Beran v nich objevil své současné – dočasné krajany. Alexovi rodiče totiž po vyhnání z Liberce, který byl na podzim 1938 zabrán Němci, našli nové, přechodné bydliště v Nymburce. To byla také první záminka pro vzájemnou komunikaci. Společní známí se sice nenašli, na to byli Beranovi v Nymburce příliš krátce – Alex sám strávil v novém bydlišti sotva třičtvrtě roku – komunikace se přesto rozběhla celkem brzy a nadějně. Ukázalo se, že Nymburáci jsou milí, tolerantní lidé, dovedou se bavit a že mají smysl i pro ten druh humoru, který jsme vyznávali a pěstovali my. Bariéry byly pak úplně překonány, když jsme nabyli dojmu, že se před nimi nemusíme bát a nemusíme držet jazyk za zuby. Seznamovací večer

**151/ – 152/ JAN RAJLICH: Z OKOLÍ
PASEK, LAVÍROVANÉ KRESBY TUŠÍ,
1943**

proběhl nadmíru přátelsky, objevil se hrající gramofon, kytara, tancechtiví tanečníci se roztáčeli nebo ploužili po parketu. O hlavní překvapení se ale

postaral pan Krch, když nám na úvod poskytl postní večeři, tak ale znamenitou, že jsme si všichni pochutnali, jak se už dlouho nestalo. Jak by také ne, když se ukázalo, že pan Krch nebo jiný jeho zaměstnanec (některé postavy se mně v paměti nejen rozplývají, ale i splývají) je bývalý lodní kuchař, který většinu své kariéry strávil na lodích, křižujících ve východních mořích, a na pevnině nejvíce času prožil v Hongkongu. Mezi hosty z Nymburka našel spřízněnou duši. Nejstarší účastník zájezdu zase oplýval dlouholetými zkušenostmi ze severní Afriky, z Alžíru a Maroka. Dvojice se rychle domluvila a příští den, zatímco my ze Zlína jsme se věnovali většinou kreslení v přírodě, oni dva se vypravili společně na tajnou výpravu, o níž nechtěli prozradit ani slovo. Bylo hezké jarní počasí, slunce občas vysvitlo, a tak na jižních svazích sněhu rychle ubývalo, zatímco na severních svazích jsme si, když jsme na chvíli odložili skicáky, ještě s chutí zasáňkovali a vrátili se do dětských let. Jako dětské nápady vypadaly všelijaké veselé kousky, které jsme na sněhu prováděli hlavně pro radost a také pro objektiv Mravencova fotoaparátu. Jako výsledek tajuplné výpravy našich dvou dobrodruhů se večer na stolech objevily dvě nebo tři vrchovatě zaplněné mísy smažených žabích stehýnek. S ostychem a s nedůvěrou jsme ochutnávali tuto báječnou pochoutku největších labužníků, kterou jsme znali jenom z literatury. Opravdu si nic nezadala se svou pověstí. Alespoň mně i většině přítomných ta křehká, do růžovohněda usmažená stehýnka, obalená v nějaké speciální obalo-

153/ VELIKONOCE 1943, PŘED RESTAURACÍ PASEKY. OZNAMOVACÍ CEDULI DRŽÍ ZLEVA J. R.

A K. BABRAJ. VPRAVO V POKLEKU O. SCHICKOVÁ, T. BABRAJOVÁ A V. ŠTOLFA, ZA NIMI STOJÍ OD KRAJE BOŘIVOJ BABRAJ, MRAVENEC A ALEX BERAN

154/ VELIKONOČNÍ SPOLEČNOST. S CEDULÍ J. R., ZA NÍM T. BABRAJOVÁ A DALŠÍ, 1943 (FOTO VLEVO)

vé směsi s vajíčkem, chutnala opravdu znamenitě. Kolik nebohých žab ale oba dobrodruzi museli nachytat, to jsme se ani nepokoušeli dozvědět, a rovněž způsob a průběh přípravy nám zůstal naštěstí utajen. Dovedli bychom si asi představit, že nešlo o žádnou bohuľibou činnost. Dnes, kdy si tuto vzpomínku vybavuji, musím se dnešním ochráncům přírody hluboce omluvit. Přestože byla válka a zajistit dostatek a pestrost potravy nebylo lehkým úkolem, není mi

**155/ JAN RAJLICH: HŘBITOV
V PASEKÁCH, LAVÍROVANÁ
KRESBA TUŠÍ, 1943**

**156/ J. R. A. V. ŠTOLFA KRESLÍ PŘED
HŘBITOVNÍ ZDÍ NA PASEKÁCH.
FOTO MRAVENEC, VELIKONOCE
1943**

z toho tehdejšího našeho hodování vůbec příjemně, i když se jedná o nevratné konání a jen a jen o vzpomínky.

Také druhý večer probíhal v pohodě a vzdálené dění a těžká doba se projevila jen v několika protihitlerovských anekdotách. Trochu slušného alkoholu, který pan Krch objevil ve svém skladu, vylepšilo spolu s tancem a zpěvem při kytáře náladu až do rozvernosti – a z ní, jedině z ní pak mohl vzniknout nápad uspořádat soutěžní klání s příznačným názvem „prdelačka“. Tato sportovní disciplína spočívala v tom, že se protivníci postavili k sobě nikoliv čelem, ale právě zadní

částí těla a v hlubokém předklonu se pak směrem dozadu přetlačovali. Během večera se vymýšlela pravidla, utvořily se dvojice, mužské, ženské, smíšené, sestavila se reprezentační družstva Zlína a Nymburka, jmenování byli dva rozhodčí, našly se pro ně dvě píšťalky atd. Ještě týž večer proběhlo několik přípravných zápasů, které sklidily bouřlivý úspěch. Soutěž byla pro příští den připravena. Dopoledne se využilo stále ještě slušného počasí k hromadnému fotografování. Jako první byla Mravencem pořízena dokumentární fotografie všech přítomných před budovou restaurace, na druhé byli představeni všichni účastníci „Protektorátních přeborů v prdeláče 1943“ před nástupem do zápasů v čele se mnou, jak držím standartu s informačním textem o tomto významném klání. Samotné přebory pak příští den probíhaly neorganizovaně, nějak do ztracena, žádná evidence se totiž nevedla, ceny nebyly ani vypsány a ani uděleny, kdo co vyhrál, jaké místo, jaké pořadí, to už nikoho nezajímalo. Hlavní zábava spočívala v tvůrčí, přípravné fázi, ve vymýšlení a formulaci pravidel, herního řádu. Realizace už ztratila zajímavost a pozbývala opakováním na přitažlivosti. S přibývajícími hodinami narůstalo i naše vzájemné poznání a s ním nabývaly na důležitosti důvěrnější polohy denního styku. Poslední odpoledne a večer nesly proto už příznaky loučení blízkých, probíhajícího v dobách, kdy se neví ani dne, ani hodiny a nejbližší budoucnost nevěstí nic dobrého. Věštění budoucnosti mě proto dokonce napadlo při hledání způsobů, jak naši malou velikonoční sešlost pobavit a současně – jak jinak v těch mých raně dospělých letech – nějak výrazně zaimponovat něžnější části naší společnosti. Několik týdnů před Velikonocemi jsem nějakým způsobem přišel k velmi tlusté knize, která častým otevíráním a používáním ztratila mimo několika závěrečných listů i svůj titulní list, takže případným zájemcům jsem nemohl a nemohu její přesný název ani jména autorů sdělit. Bylo to přímo fundamentální dílo, lexikon v němčině věnovaný okultním vědám, horoskopům, věštění z karet, z ruky a ze všeho možného i nemožného, snů a jejich výkladům, prostě všemu tomu stále ještě tak tajemnému a tajnému, co tak vzrušuje lidskou fantazii a zvědavost. Kniha byla bohatě ilustrovaná a v mnoha směrech mohla sloužit jako příručka pro začátečníky nebo přímo jako jejich praktická učebnice. Hned při prvním prolistování mě zaujal oddíl zabývající se chiromantií a především celostránkový obrázek dlaně s roztaženými prsty a s podrobným výkladem k jednotlivým čárám, k jejich seskupení a s podrobnými návody, jak z jejich vedení, síly, výraznosti kresby a dalších vlastností je možné spolehlivě odhadnout budoucnost vlastníka posuzované ruky. Čáry života, lásky, zdraví a nemocí, dětí a dalších potomků a čáry přátelství a zrady přímo lákaly k pokusu je interpretovat. Zdálo se mi to snadné jen se trochu poučit a věštění z ruky použít při nejbližší příležitosti jako vítaný trik při

**157/ – 158/ TVŮRČÍ INVENCE
I NA DOVOLENÉ, KOLEKTIVNÍ
„DÍLA“: „LESNÍ KOMPOZICE“
Z ODLOŽENÝCH SVRŠKŮ,
„PLASTIKA“ Z NALEZENÝCH
KAMENŮ, FOTO MRAVENEC**

dobývání dívčích srdcí. První příležitost se naskytla o Velikonocích, i když šlo spíše jen o pokus výrazněji se prezentovat a uplatnit mezi individualitami, jako byli oba Babrajové, náš muž z Hongkongu a muž z Alžíru a vlastně všichni ostatní světáci. První pokus jsem provedl na okaté černovlásce ze železničářské skupiny – a uspěl jsem. Dařilo se mi vymýšlet si k úkazům popsaným v knize své mlhavé vize budoucnosti, a hlavně je při držení dívčí ručky plynule a naléhavě sdělovat. Něco jsem při tom ovšem přesně uhodl z minulosti, a rázem

mé věštění dostalo nádech věrohodnosti. A rázem se také ze zájemců, či spíše zájemkyň utvořila pomyslná fronta. V přestávkách mezi tancem a zpěvem jsem, pochopitelně za nějakou úplatu jako deci vína, tanec, polibek apod., rozvíjel s nepředstavitelným ohlasem své fantazírování. Nejvíce jsem si dal záležet na Temi Babrajové; nemohu popřít, že se mi líbila, a to tím více, že ač se jevila jako velmi milá, přátelská a otevřená, ve skutečnosti byla naprosto nedostupná vzhledem k doprovodu svého manžela a současně našeho přítele a kamaráda. Její ruku jsem podržel vždy o okamžik déle a naléhavěji, než bylo potřeba, pohledy z očí do očí jsem nás oba elektrizoval a probouzel očekávání. O minulosti jsem neblábolil, ale snažil jsem se jak z jejího dosavadního chování, tak i ze znalostí rodinných poměrů a historií, které jsem již dříve od Konráda slyšel vyprávět, uhodnout klíčové momenty jejího života a racionálně je vylíčit. Její souhlasné povzdechy a údivné poznámky, utroušené k okolosedícím posluchačům, mně jen potvrzovaly, že jsem se strefil, a dodávaly mi odvalu dál pokračovat i s předpovídáním budoucnosti. Tam jsem se několikrát zarazil a jen naléhavé výzvy, doprovázené stiskem ruky, mě vyprovokovaly, takže jsem věštění včas a nezávazně neskončil. Nepředpověděl jsem nic hezkého, naopak podle čáry života a jejího přerušení jsem usoudil, že Temi zemře mladá, a ačkoliv jsem to bral spíše jako žert a v podstatě jsem tomu, co říkám, sám ani slovo nevěřil, napadlo mě to suché konstatování ještě vyšperkovat nějakými vyfabulovanými detaily. Nepůjde o žádnou nemoc, ale o násilnou smrt. Další podrobnosti jsem už odmítal si vymyslet a nápadně se zdráhal cokoliv dalšího sdělit. Právě tím jsem ještě přilil oleje do ohně a posílil víru v opravdovost mých předpovědí, které jen díky další zábavě i díky konzumovanému alkoholu nepokazily vyznění celého večera a celého našeho pobytu v Horních Pasekách. S hádáním z minulosti a s věštěním do budoucnosti jsem ten večer přes různá naléhání už rázně přestal.

Další den jsme se neradi rozloučili doopravdy a rozjeli se do Nymburka, do Ostravy, do Kojetína a do Zlína – a nás světáky ze Školy umění opět zanedlouho pohltil urputný denní zápas o dobytí stále ještě jen pootevřených bran, bránících nepovolaným ve vstupu do předsíně vedoucí už ke skutečnému UMĚNÍ.

Zkrátka nato, snad jen za několik týdnů, přišel za mnou nezvykle zaražený Konrád s dopisem, že Temi zemřela. Z vlastní vůle vyřešila svůj vztah k životu, rodině, okolí. Nechtěl jsem vědět žádné podrobnosti, nic, nejraději bych byl, kdyby mě ta hloupá předpověď nenapadla. Ale už se stalo, moje předpověď se neutajila a já jsem získal, naštěstí jen na krátký čas, nechtěnou pověst úspěšného chiromanta. Žádosti o předpověď z ruky jsem ale dál odmítal, a když už jsem nemohl odolat, vymýšlel jsem si jen do mlhy zahalené, hlavně ale povzbudivé a optimistické předpovědi.

Zřejmě na podzim 1942 se ve Škole umění zcela mimo zkouškové a nástupní období objevil nový přírůstek, zajímavý mladý muž, ani žák, ani profesor, Arnošt Paderlík, ročník 1919, věkově nejbližší nám starším, ročníkům 20 až 22. Brzy získal své nové pojmenování Páďa. V době svého příchodu do Zlína byl již veřejnosti známý a kritikou uznávaný malíř, člen skupiny Sedm v říjnu, s níž také nedlouho předtím, než se objevil ve Zlíně, vystavoval na její třetí, široce medializované výstavě ve slavném Topičově salonu na Národní třídě v Praze. Bydlel „na hotelu“, rozuměj: měl v hotelu Společenský dům trvale pronajatý svůj vlastní pokoj v deváté etáži, která byla věnována výhradně dlouhodobě ubytovaným hostům.

Páďa měl zcela zvláštní postavení u Makovského. Něco mezi osobním žákem a asistentem; měl zcela svoji samostatnou ateliérovou dependanci ve školních sochařských prostorách, těsně souvisejících s ateliérem pana profesora. Nezúčastňoval se všeobecné výuky, teoretických přednášek a ani běžných podnikových rituálů, jako byla např. výplata týdenní mzdy. Neznali jsme a ani nezkoumali jeho vztah k firmě Baťa, byl asi díky opravdu mimořádnému vlivu profesora Makovského na vedení závodů až překvapivě uvolněný.

Páďa svým optimismem, družností a kamarádkým vystupováním nad očekávání rychle zapadl do celého kolektivu školy. Přátelil se ale snad od prvního dne jen s nejstarším školním ročníkem, zejména s naší skupinou světáků, asi také proto, že jsme mu byli věkem nejbližší a také že jsme sami jeho přítomnost intenzivně vyhledávali. Byl pro nás vzácnou příležitostí nasát do sebe atmosféru „vysokých uměleckých kruhů“ známých a obdivovaných pražských uměleckých spolků; byl přece již hostem, nebo dokonce členem Mánesa, kde celá skupina Sedm v říjnu byla takřka manifestačně uznávána a morálně podporována. V otázkách umění i důvěrnou znalostí „bájného“ pražského uměleckého prostředí byl naším uznávaným poradcem a nenásilně se tak během dvou, tří týdnů proměnil v rovnocenného staršího a zkušenějšího kamaráda. Lichotilo nám, zajícům umění, sice snaživým, ale stále ještě učedníkům, že se s námi moravskými venkovany kamarádí jako se sobě rovnými již hotový a dokonce veřejně uznávaný Mistr z metropole. Když se někdy v roce 1944 vrátil zpátky do Prahy, a někdo z nás se ocitl v Praze na výletě, rád nás viděl. Představil nám

své přátele ze skupiny Sedm v říjnu, tehdy už neexistující. Vzpomínám na Josefa Lieslera, Václava Hejnu, Václava Plátka, na sochaře Michálka i na Františka Jiroudka, kterého jsme už ovšem mezitím poznali prostřednictvím profesora Sládka.

Při jednom ze svých osobních zájezdů do Prahy jsem pak byl Páďu navštívit v bytě na Smíchově, kde v mamčině kuchyni měl svůj ateliérový kout a kde vznikala řada jeho nejznámějších válečných obrazů. Radil jsem se s ním, co dál dělat, hovořili jsme o malování, na asi dvou rozmalovaných obrazech mi ukazoval co a jak, co si on myslí a co ho zajímá. Jeho hovor se zdál až příliš

dobrosrdečný a díky veselému tónu vyprávění by mohl být náhodným posluchačem posuzován jako povrchní. Ovšem lehká, nešroubovaná, skoro až lidová forma mluvy už v několika prvních větách prokázala, že v základu jde o hlubokou životní filozofii sounáležitosti a souznění s obyčejným člověkem. Chvíli jsme ještě obraceli obrazy postavené u stěny a Páďa mi je ukazoval až trochu ledabyly a na to, co na nich bylo namalováno, snad až příliš ležérně. Zafačované hlavy, torza a drátěné kostry soch, opuštěné modelovací sochařské stolky, pahýly stromů a smutné přízračné krajiny s dvojicí zapomenutých milenců, opakované motivy utečenců a přímé motivy válečných hrůz vypovídaly o tom, že malíř trpí lidským údělem za válečného běsnění a hledá, jak divákovi zprostředkovat co nejúčastnější pohled na toto utrpení člověka.

EXKURZE DO PRAHY

V létě 1943 zorganizoval ředitel Kadlec třídenní školní exkurzi do Prahy.

V proslovu, v němž oznámil termín a program zájezdu, zalitoval, že je to dosud jediná školní exkurze, že bohužel zatím nemůžeme jet častěji, a hlavně že nemůžeme jet ani do Vídně, ani do Florencie a do Říma, ani do dalších míst, což podle něho a původních plánů mělo být pravidelným každoročním školním programem a normální součástí vyučování. S nadšeným optimismem nám už po několikáté nastínil mírovou vizi poválečného uspořádání školy: z vlastního školního městečka, které bude postaveno v sousedství filmových ateliérů na Kudlově, budeme několikrát za rok vyjíždět na školní zájezdy, do Paříže, do Amsterdamu, do Londýna a do dalších uměleckých evropských center, poučit se ve světoznámých galeriích a muzeích na historii nebo na výstavách současného umění.

Jeli jsme – a byli jsme i z toho nadšení – zatím tedy do Prahy. Chodili jsme už do 3. ročníku, na zájezd s námi jel ještě 2. ročník, který přišel na školu hned po nás. Na dvě noci, které jsme měli strávit v Praze, jsme byli rozmístěni do dvou nebo tří menších hotelů. Přijeli jsme dosti pozdě odpoledne, bylo třeba hned se ubytovat a pak jsme do příštího dne měli volno. Bydlel jsem na pokoji s Capem v menším hotelu na Novém Městě. Co mi utkvělo v paměti velmi živě, byl malý bar, na který jsme narazili, sotva jsme do hotelu vešli. Barový kout byl totiž umístěn hned vedle recepcce. Vytvářela jej velická stěna s policemi, zaplněnými množstvím nejrůznějších vizuálně zajímavých lahví s alkoholem. Před stěnou stál barový pult se čtyřmi nebo pěti vysokými barovými stoličkami.

Bar mi utkvěl do detailů proto, že měl v následujících hodinách naší pražské exkurze sehrát obzvlášť významnou roli. Volný večer jsme my světáci chtěli pořádně využít. Měli jsme domluvenou schůzku s Pádou, který nám slíbil, že nás vezme do ateliéru některého z protagonistů bývalé skupiny Sedm v říjnu a pak že nám společně ukáží něco z pověstného nočního života Prahy. Zvláště ta noční Praha, kterou jsme poznali zatím jen ve filmech, to byla pro nás láková představa. Do večera a do smluvené hodiny srazu zbývalo ještě víc jak půldruhé hodiny, a tak nás nenapadlo nic lepšího, než sednout si k baru. A jako v pohádce, kde se vzal tu se vzal, za pultem se znenadání objevil barman a mile s námi začal konverzovat, že odkud a proč jsme přijeli, jak dlouho se zdržíme

apod. Naše oči už pár minut bloudily po atraktivních lahvích, a tak jsme ani nemuseli být příliš přemlouváni a dali se pozvat k ochutnávce novinky, která údajně právě ten den dorazila do hotelu, a nechali si nalít alespoň jednu stopku. Po únavě z cesty vlakem nás sklenka skvěle osvěžila a druhá pak nedala na sebe dlouho čekat. Když jsme byli panem barmanem informováni, že nápoj se jmenuje kontušovka a že teprve nedávno obohatil prořídlý válečný sortiment, probudila se v nás slavjanofilská sounáležitost. Jméno se nám zalíbilo i proto, že jsme si hned vzpomněli na Haškova Švejka a na jeho zkušenosti s kontušovkou – a naši přízeň jsme manifestovali ještě několika sklenkami. Těšili jsme se ovšem na večer s Pádou, a tak jsme prozíravě v ochutnávce přece jen skončili, a protože stále ještě zbýval čas, zašli jsme na pokoj na pár minut si odpočinout. To ovšem byla neodpustitelná chyba! Samozřejmě že pár minut se nekontrolovatelně protáhlo a hodinu schůzky s Pádou jsme beznadějně zaspali. Nevěděli jsme, kam kamarádi půjdou a kde bychom je měli hledat. Když už se tak stalo, nezbylo nám nic jiného, než sejít dolů a nějaký čas v ochutnávkách pokračovat. Z noční Prahy jsme neuviděli nic a snad v devět už jsme byli zpátky na pokoji a spali do druhého dne jako zabití. Konrád, Vojta, Apis a Eda se s Pádou sešli, přišel i sochař Michálek a myslím že ještě Václav Hejna. Na Malostranském náměstí navštívili ateliér Josefa Lieslera a nakonec asi dva noční podniky na Malé Straně.

Na druhý den dopoledne nám ředitel Kadlec vyjednal prohlídku Národního divadla, výklad k výtvarné výzdobě nám podával svým nenapodobitelným způsobem profesor V. V. Štech. Jeho vyprávění bylo předneseno tak poutavě a tak přesvědčivě, že i když obsahovalo spousty věcných informací a spousty vlastních úsudků a hodnocení, ani na vteřinu se neoslabila naše pozornost a zájem. Dvěma hodinami strávenými důkladnou prohlídkou Alšových lunet a dalších malířských děl ve všech možných prostorách divadla jsme byli nadšeni. Od Národního divadla jsme se přesunuli ke Karlovu mostu a jeho okolí, cestou nám podával výklad už jen náš pan ředitel Kadlec. I jeho výklad nepostrádal poutavost a bylo z něj z každého jeho slova cítit veliké zaujetí, hluboké znalosti a hlavně nelíčený entuziasmus pro českou minulost, pro české umění. Oficiální program pokračoval návštěvou Karáskovy galerie, která nebyla běžně přístupná. Byla umístěna v Tyršově domě na rozhraní Smíchova a Malé Strany. Návštěva jen několika z nás, všichni najednou bychom se do místností kdesi v podkroví, přeplněných deponovanými obrazy, ani nevešli, patřila k vzácnému okoření celého zájezdu. Přijal nás sám starý pán, Jiří Karásek ze Lvovic, už svým jménem vzbuzující úctu a vznešené pocity ze setkání s legendární postavou české literatury. Ukázal nám několik obrazů ruských malířů a několik vybraných listů z bohatého archivu kreseb a grafik slovanských umělců. Samotná umělecká zá-

važnost spatřených děl nás snad ani příliš neohromila, spíše jen doplnila naše všeobecné znalosti. Byla to však, a to především, tak trochu tichá manifestace nás, hloučku bezmocných tvorů, ztracených kdesi uprostřed dotírajícího moře násilí, namířeného většinou právě vůči slovanským národům a jejich kultuře.

Architektuře, uměleckým památkám i současnému umění jsme věnovali celý den. Navštívili jsme výstavy po cestě zpátky na Národní třídě, Topičův salon a výstavní síň J. R. Vilímka, a stálou výstavu Moderní galerie v Městské knihovně. Popsat, jaké výstavy jsme ale ve skutečnosti viděli, to už si netroufám; splývají mně s výstavami, které jsem navštívil při jiných návštěvách Prahy, buď ještě za okupace, anebo už v prvních letech poválečných. Mám pocit, že jsme tehdy ve Vilímkově galerii viděli výstavu Františka Tichého. Byla to pro mne malířsky tak zajímavá a silná výstava, že řadu vystavených, zcela osobitých kreseb a obrazů jsem si po léta pamatoval, jako bych je viděl před týdnem. Avšak zapamatovat si datum prvního setkání s nimi bylo nad moje schopnosti.

Jako oficiální program druhého večera v Praze jsme měli připravenu návštěvu Divadélka pro 99 v Topičově síni na Národní třídě, tehdy vlastně Viktoriastrasse, kde scéna Větrník uváděla inscenaci dramatizace soudniček Františka Němce Sentimentální romance. Větrník vedli žáci a bývalí spolupracovníci E. F. Buriána a pokračovali v duchu jeho poetického divadla, posunutého trochu ke klaunské grotesce. V představení jsme viděli řadu mladých, tehdy nám ještě zcela neznámých herců. Z těch, kteří se později proslavili, uvádím alespoň Vlastimila Brodského, Zdeňka Řehoře a Miloslava Homolu, z hereček nás zaujala hlavně Stella Zázvorková. Mladé divadlo, hledající svou tvář, nám bylo svým neuzavřeným tvarem velice blízké. Návštěva Větrníku rozšířila okruh otázek, které bývaly předmětem neustálých diskusí a hádek, o nové pohledy na divadlo a podnítila nás k ještě usilovnějšímu hledání svého vlastního místa v umění a v životě.

Když jsem večer posledního dne exkurze již pohodlně seděl ve vlaku a spolu s kamarády unavený a plný nových dojmů a poznatků opouštěl Prahu (a spolu s nimi se snažil ležérním vtipkováním zamaskovat opravdovost prožitků), nebylo mi líto bolavých nohou, ani po nevyspání pobolívající hlavy. Měl jsem skrytý a hřejivý pocit, že jsem se opět o maličký krůček, o pár metrů přiblížil ke svému vytouženému životnímu cíli.

4/4 20.

KLUB V PROTILETECKÉM KRYTU

Čím více jsme vrůstali do zlínského prostředí, tím více se rozšiřoval náš okruh přátel, známých a dalších lidí, se kterými jsme přicházeli do styku. O některých jsem se již zmínil, jiní se objeví později, a někteří se do mých zápisků už ani nevejdou. Pokouším-li se dnes charakterizovat všechny tehdejší naše zlínské známosti, rozdělil bych je zhruba do čtyř skupin.

Za prvé jsme se stýkali s již hotovými umělci, osobnostmi nejen z našeho výtvarného oboru, ale i z jiných branží, s profesionály, kteří ve Zlíně dočasně žili a pracovali, nebo do Zlína přijížděli na krátkodobější hostování či jen na pár dní. Seznámení s nimi a styk s nimi znamenaly vždycky pro nás možnosti prohloubit, rozšířit, upevnit a popřípadě zkorigovat své názory, své umělecké usilování, poučit se na jejich úspěších i případných chybách a prohrách. Do této nejdůležitější skupiny patřili samozřejmě i naši páni profesori, na přednášky oficiálně zvaní hosté a všichni, kdo se ve škole tvůrčím způsobem podíleli na naší výuce.

Do druhé skupiny by patřili ti, kteří měli k nám trvalejší přátelský vztah a kteří svou součinností se podíleli na našem profesionálním snažení, sympatizovali s našimi studiemi a sami se často pokoušeli o vlastní tvorbu. Oni vytvořili naše širší kulturní podhoubí, ze kterého rostla nová zlínská kultura, a nám studentům připravili živné zázemí, bez něhož bychom sotva kdy mohli dosáhnout na své cíle.

Ve třetí byli náhodní známí, známí našich kamarádů a přátel a lidé, se kterými jsme se setkali při nejrůznějších příležitostech a kteří ovšem k naší profesi a k umění vůbec neměli žádný nebo jen vlažný vztah, zato však měli v životě závodů nebo města své významné postavení, a přitom ale povahově se nám neprotivili.

Konečně čtvrtá skupina představovala něžné pohlaví. Vždyť jsme byli mladí muži v postpubertálním a někteří již zralém věku a bylo nabíledni, že jsme hledali spřízněné duše, kamarádky a partnerky. Bojím se napsat milenky, a nebudu ani tvrdit, že nás často objekty naší touhy stále víc a víc fyzicky nepřitahovaly.

K tomuto až příliš schematickému rozčlenění bych přece jen dodal, že velmi často se jednotlivé skupiny překrývaly, spojovaly, mísily a prolínaly. Vlastně se

**160/ ARNOŠT PADERLÍK:
KAVÁRENSKÁ KRESBA TUŽKOU,
1940**

musím přiznat, že takovéto rozdělení mě napadlo proto, abych mohl své zážitky uspořádat přehledněji do větších celků, abych se pokusil vyhnout chaotickému přeskakování z jedné události na druhou a od jedné jejich aktérů ke druhým, i když vím, že úplně se tomu nevyhnu.

V druhé polovině svých studentských let ve Zlíně jsem zprvu jen občas a později již častěji sledoval svou vlastní cestu; nevázal jsem se vždycky jen na náš školní kolektiv a pouštěl jsem se někdy i mimo jeho rádius a nakrátko jsem opouštěl i těsné spojení a objetí naší skupiny světáků. Stalo se, že jsem se sblížil s někým, koho bych zařadil do druhé, před chvílí jmenované skupiny. Většinou to byli mladí lidé, kteří se na zlínské občanské kulturní aktivitě sami aktivně podíleli buď z iniciativy, nebo prostřednictvím již víckrát zmiňovaných kroužků, literárního a dramatického, nebo úplně izolovaně a jen náhodou se dostali do okruhu našich zájmů.

Nyní mám na mysli Aloise Rečku, se kterým jsem se seznámil v literárním kroužku a který, jak se domnívám, ukončil zlínské gymnázium o něco dříve než jeho mladší kolegové, o kterých jsem se již zmiňoval a se kterými jsme brzy po příchodu do Zlína z vůle ředitelství obou škol oficiálně navazovali přátelství. Alois Rečka měl samostatný pokoj v bytě svých rodičů v domě na okraji zlínského parku na Školní ulici a v domě sklep, hlášený jako protiletecký kryt. Sklep však během času přeměnil v celkem útulnou klubovnu. Sám byl ryzí, intelektuální, hloubavý typ s křesťanským životním názorem a literárními ambicemi. Po skončení války se přestěhoval do Olomouce, kde se výrazně uplatnil jako kulturní redaktor v místním tisku. Zatím jsme ale ještě ve válečném Zlíně a Rečka vydává v malém nakladatelství v Otrokovicích-Baťově útlu knížku poetických próz nazvanou Škleb a krása. Ke knížce jsem nakreslil frontispis a obálku. Byla to moje první tiskem realizovaná knižní grafika, která tak vlastně zahájila celou moji pozdější životní kariéru, zasvěcenou grafice a designu vizuálních komunikací. Když skončil oficiální literární kroužek, začali jsme někteří jednotlivě i v menších skupinách, ve dvou ve třech lidech, docházet k Lálovi Rečkovi do klubovny. Bylo tam teplo, něco k pití jsme si donesli, čaj se dal uvařit na místě. Pokračovali jsme v diskusích, ale když narůstalo válečné drama do finále, začaly se úvahy zákonitě přesouvat z hloubek na mělčiny a z abstraktní do všední válečné reality. Na stole se častěji objevovaly různé samohonky, podomácku pálené náhražky mírových alkoholických nápojů. Stavěli jsme se k nim dost prezírávě a odmítavě, a pokud to šlo, dávali jsme přednost draze zaplaceným originálům. V nouzi však na pochybné a často nepřilíživě vonící náhražky nakonec došlo. V souvislosti s pitím se začaly objevovat karty, zvláště pak když se mezi námi objevil začínající poeta Zdeněk Zaoral, brzy přezdívaný Skleróza. Svou přezdívku si vysloužil tím, že

**161/ J. R. NA NÁV-
ŠTĚVĚ U ALOISE REČKY,
FOTO MRAVENEC, 1944**

o sobě prohlašoval, že trpí sklerózou multiplex, chorobou, které bylo věnováno velmi silné, s expresivní otřesností natočené německé filmové drama, promítané nedávno ve Velkém kině. Ve stejném nakladatelství v Otrokovcích-Baťově a vestejném vydání jako Rečka vydal Zaoral knížku veršů, ke kterému frontispis a obálku nakreslil Zdeněk Miler

z filmových ateliérů na Kudlově. Skleróza v roli Mefista s balíčkem karet v ruce brzy lákal dosavadní účastníky literárních diskusí do sféry karetního hazardu. V čase, kdy lidský život visel na vlásku a konec běsnění se zdál být stále ještě v nedohlednu, slabší povahy ztrácely půdu pod nohama a s naléhavou nestoudností raději prožívaly dnešky, než aby myslely na zítřky. Literární klub se pozvolna měnil v hráčské kasino. V banku na stole se vršily sázky, papírové peníze, za něž už bylo máloco ke koupení, a když došly peníze, objevily se místo nich hodinky, zlatá plnicí péra, úpisy a jednou i opravdová vzácnost – nové kožené boty. Prohrávající odešel domů nejen bez koruny, ale i bos.

Z okruhu mladých dívek, vrátím-li se k mému kategorizování nových známostí do oněch čtyř skupin, musím do skupiny čtvrté zařadit zajímavou dívku, se kterou jsem se seznámil na podzim 1944. Jak a kde jsme se potkali a ani jméno si nemohu za žádnou cenu vybavit. Budu o ní hovořit jako, dejme tomu, o Ivance. Moje nová známost – Ivanka tedy, byla štíhlá, měla nádhernou postavu; mladičká, sympatická, snad rok, dva před maturitou. Hnědovláska se zajímavým obličejem, s výraznými, ale přitom velmi jemnými rysy, tmavě hnědé oči jakoby se stále usmívaly. Nevinné, půvabné mládí zářilo z její bytosti, z každého pohybu hlavy, ale i z každého slova – a to se u tak hezkých dívek nestávalo často. Setkali jsme se v nějaké společnosti místních VIP občanů, do které jsem byl také pozván. Jakmile jsem Ivanku zahlédl, neměl jsem jiné

myšlenky, než jak tento pohled přeměnit v seznámení a hned pak seznámení prohloubit, upevnit a snad i proměnit v trvalou známost. Nepochybně to byly první náznaky příští zamilovanosti. Tam, kde mně na tom nejvíce záleželo, tam jsem dosud až příliš často ztrácel odvahu pokusit se o těsnější přiblížení. Tentokrát jsem se najednou cítil jako vyměněný. Snad jsem se ani sám nepoznával. Ivanka při své zcela patrné zdrženlivosti a jakémisi milém ostychu vyzařovala takové fluidum sympatie, že snad už v druhé větě, kterou jsem měl možnost s ní promluvit, jsem se pokoušel domluvit si schůzku. Ivanka ovšem na všechny mé návrhy sejt se v „Klubu“ na Školní ulici, v parku, v kině, v kavárně nebo v cukrárně u Malotů nebo na procházce na Kudlov odpovídala stejně mile a energicky a stejně, bohužel záporně. Nezbylo mi než použít tu poslední, ovšem již vícekrát osvědčenou zbraň: požádat Ivanku o dovolení ji portrétovat. Návrh zabral. Zdálo se, že Ivanka byla dokonce potěšena, neřku-li poctěna mým vyznáním. Rezolutně ale odmítla, myslím, že se při tom nádherně začervenala, přijít ke mně do mého ateliéru (což byl tehdy vlastně velmi neútulný pokoj v podnájmu). Odmítla i přijít do parku a zapózoovat někde v zákoutí na lavičce. Překvapila mě ale sama svým vstřícným návrhem, že se můžeme domluvit na návštěvě u nich doma, že mají místa dost a že nás nikdo rušit nebude. Že si ovšem přece jen bude muset vyžádat souhlas rodičů, a maminky hlavně. Ale že nepochybuje, že by souhlas nedostala.

Rád jsem souhlasil i já, a tak skutečně brzy došlo k prvnímu sezení. Těšil jsem se na ně, jak by ne, slečna byla krásná, milá, inteligentní a navíc velmi výrazný typ. Několik dní, než ke schůzce došlo, jsem si v duchu připravoval kompozici portrétu, jak Ivanku posadím, hádal jsem, jaké asi osvětlení se mi podaří v neznámém bytě dosáhnout. Snad týden jsem nežil ničím jiným. Rychle jsem si ještě vyhledal všechny možné portréty od renesance po současnost. Zvláště Klimtovy podobizny dam a dívek, které jsem objevil v nějaké knize nebo časopise, se mi zalíbily. Připravoval jsem se skutečně svědomitě. Kompozici a průběh přípravné kresby i pozdější malby olejem na plátně jsem měl už dopodrobna promyšlené. První sezení mělo sloužit k potvrzení kompozice, k vypracování kresebné studie, a teprve na další jsem plánoval, že si přinesu plátno a barvy.

Dům na třídě Tomáše Bati, do kterého jsem se onoho zářijového, nebo už říjnového odpoledne plný očekávání vypravil, bych si troufal poznat ještě dnes, pokud se ovšem podstatně nezměnil.

Zazvonil jsem v prvním patře, u dveří reprezentačního bytu zřejmě vážených zlínských občanů, možná že dokonce starousedlíků. Otec Ivanky měl určitě nějaké významné postavení buď u Baťů, nebo ve Zlíně, možná byl právník. Vůbec jsem se ale o postavení Ivančiných rodičů nezajímal.

Na zazvonění otevřela zřejmě paní domu, Ivančina maminka. Ivanka stála rozzářená v pozadí předsíně. Byl jsem pozván do salonu, židle pro sezení byla připravena, světlo bylo dobré, dokonce vynikající. Mohl jsem začít. Maminka se omluvila, nechala nás o samotě, ale dveře do sousedního pokoje nechala viditelně otevřené. Zprvu mě to poněkud znervóznilo, a tak jsem šel dveře zavřít. Za okamžik nato se maminka pod nějakou záminkou do salonu vrátila, s omluvou si něco odnesla a opět při odchodu nechala dveře jasně otevřené. Bylo zřejmé, že dceruška musela zůstat pod kontrolou a že by nemělo smyslu se pokoušet něco změnit. Za chvíli jsem přestal na maminku v pozadí myslet, a protože jsem vlastně byl nadšený z toho, jak se do tak hezké a milé tváře mohu upřeně a nepřetržitě dívat, soustředil jsem se na kresbu a zabral se do práce, tak jako kdykoliv jindy. Kreslil jsem tužkou do velikého skicáku a v okamžiku jsem nevěděl, co se kolem mne děje. V přestávkách mezi kreslením jsme si s Ivankou tiše povídali a hovor, jak se zdálo, plynul a dařil se nám. Dařilo se mně i mé kreslení, byl jsem nějak mimořádně spokojený. Od máti jsme dostali svačinu, čaj se zákuskem, ani jsme to vyrušení příliš nevnímali. Zdálo se, jako by matčina strohá přísnost přece jen trochu roztávala. Zvláště když po dovolení, zda se smí na kresbu podívat, zjistila, že se tady nejedná o žádný podvod a o žádné markýrování umění. Dokonce jsem si vysloužil pochvalu za „trefení“ podoby, což bývá většinou hlavním kritériem a také kamenem úrazu při posuzování jakéhokoliv portrétního výtvaru.

Sezení skončilo, rozloučili jsme se s Ivankou výmluvnými pohledy (určitě z mé strany) a podržením jedné ruky v druhé poněkud déle (z mé strany opět určitě), než by se při běžném rozloučení slušelo. S máti jsem se rozloučil s výrazem úcty. Rodiče tedy mohli být uklidněni, že dcerušce nic nehrozilo, avšak jak se jen o málo později ukázalo, zřejmě je přece jen zneklidnilo, že by mezi ní a nevyzpytatelným „umělcem“ mohlo dojít k nějakému citovému, nebo dokonce intimnímu vztahu. Při loučení jsme se ovšem ještě domluvili na dalším sezení, na které si donesu barvy a plátno se stojanem. Druhé sezení se ale už nekonalo. Po dvou nebo třech telefonických omluvách došlo vždy k odkladu – a v listopadu byl Zlín bombardován. Byli jsme od rána do noci nasazeni na odstraňování následků a sotva nasazení skončilo, dostal jsem povolávací příkaz a odjel jsem s transportem nasazenců na kopání zákopů do Valašského Meziříčí. Ještě když jsem se z kopání zákopů vrátil nakrátko do Zlína, pokoušel jsem se s Ivankou domluvit telefonicky. Nikdy jsem ji ale nezastihl, buď skutečně nebyla doma, nebo ji rodičové přede mnou zapírali. Ani když jsem občas přecházel „náhodou“ po chodníku před jejich domem, nikdy jsem ji ani náhodou nepotkal, ani neviděl, ani na vteřinu nezahlédl.

S Ivankou jsem se již nikdy nepotkal a naposled jsme se skutečně viděli při vzpomínaném loučení ve dveřích jejich bytu.

Když jsem se po čtyřech letech vrátil do Zlína, tentokrát již v roli zamilovaného novomanžela, na Ivanku jsem skutečně ani nepomyslel. A náhoda, ta mocná čarodějka, nezpracovala. Nikdy jsme se už s Ivankou nepotkali. Když jsem pak po dvaceti letech měl svou výstavu v grafickém kabinetu zlínské galerie na zámku, znovu jsem na Ivanku zavzpomínal a přiznám se, že jaksi tajně jsem doufal, že se zničehonic objeví na vernisáži výstavy, která byla tehdy dost masivně galerií propagována. Byl bych Ivanku rád viděl, když pro nic jiného, tak alespoň jen proto, abych se přesvědčil, jak jí to určitě sluší po tom čtvrtstoletí. Ale Ivanka se nepřihlásila a neobjevila ani náhodou.

A ani tehdy, když jsem po 45 letech navrhoval v r. 1989 výpravu pro Divadlo pracujících ve Zlíně pro inscenaci hry Ludvíka Kundery Totální kuropění v režii Miloše Hynšta a v závěrečné fázi zkoušek a premiéry jsem ve Zlíně strávil téměř týden, Ivanka se neobjevila. Vzpomněl jsem si na ni i v r. 2002, to je skoro po šedesáti letech, kdy Sdružení Q Brno v rámci festivalu Setkání-Stretnutie mělo výstavu obrazů v hale Městského divadla ve Zlíně (jde stále o totéž divadlo) a já měl v klubu divadla naplánovaný podvečer, na němž jsem uvedl tři rozpracované kapitoly z tohoto mého vzpomínání. Jak bych byl rád Ivanku po těch letech uviděl, ale ani při této možná poslední příležitosti paní Náhoda ani náhodou, ani vědomě nezpracovala. Bydlela Ivanka ještě vůbec ve Zlíně? Nebo už dávno žila se svou rodinou někde v jiném koutu naší vlasti, nebo dokonce někde za jejími hranicemi? Anebo? – ne, ne – na to raději ani nepomyslím...

Vrátím se ale zase zpět do posledních mých válečných let a do sklepa u Rečků. Možná že i Ivanka měla s tímto sklepem souvislost? Dodatečně mě obchází hrůza a strach. Teprve dnes se dívám, jak naše schůzky ve sklepě mohly ujít pozornosti gestapa! Zřejmě asi ani v domě, ani v nejbližším okolí se nenašel žádný udavač, který by si chtěl přivydělat pár jídášských grošů.

Možná že čtenář se podiví, že Ivance jsem věnoval tolik místa, i když jsme se setkali jenom dvakrát, a poté již nikdy jsme se nepotkali, ani jsem o ní už nikdy neuslyšel ani slovo. Sám se nad tím zamýšlím: možná že je to právě proto, že ta setkání byla tak krátká, ale tak zvláště nadějná a vzrušující. O svých citových vzplanutích a pokusech navázat vztahy s něžným pohlavím jsem se rozhodl vlastně vůbec nepsat, a když přece, tak se omezit jen na ty příhody, které nějak úzce souvisejí s kamarády, s celým naším kolektivem a které zapadají do jeho života. Ke konci mého pobytu ve Zlíně, v době, kdy jsem stále častěji se uvolňoval z totálního sepětí s naším kolektivem, jsem se také častěji potkával se ženami, které mě nějak zaujaly a se kterými jsem se pokusil vy-

tvořit trvalejší vztah. Pamatuji si tentokrát jejich skutečná jména a mohu je zde i jmenovat. Myslím si totiž, že jejich uvedení už by dnes nijak neohrozilo jejich pověst a ani by se nemohlo nepříznivě dotknout jejich pravděpodobných potomků. Ať už se tyto dívky jmenovaly Blanka, Marie, Milena nebo Týna, žádná z nich nakonec nezaujala v mé paměti takové místo jako Ivanka, jejíž jméno si paradoxně vůbec nepamatuji. S některými z jmenovaných dívek jsem se dokonce sešel daleko víckrát a došlo k důvěrnějšímu styku než jen za přítomnosti maminky. Přesto jsem tyto vztahy vždy z různých důvodů ukončil dřív, než by mohlo dojít k trvalému a nezvratnému životnímu rozhodnutí. K tématu, které právě probírám, mohu „přidat navrch“ jednu možná až anekdotickou příhodu. Šlo o známost „jednoho dne“. Seznámili jsme se v neděli dopoledne. Při zcela náhodném setkání na cestičce v parku mezi internáty mě oslovila docela pohledná mladá žena dotazem: „Kolik je, prosím vás, hodin?“ Měl jsem na ruce zdaleka viditelné, krásné náramkové hodinky a na dotazu pár minut před polednem, kdy se neměl zameškat předplacený oběd, nebylo nic mimořádného. Hodinky jsem měl ale sotva týden. Koupil jsem je z druhé ruky, tak jak se kupovalo a prodávalo v pozdních válečných letech takřka všechno. Do obchodů tehdy nestálo ani za to chodit, prázdné pulty a regály nabízely zboží jen na příděl nebo tu nejběžnější produkci, poněkud z tzv. náhražkových materiálů. Obchod se odehrával mimo obchody, z ruky do ruky. Samozřejmě že hodinářské a zlatnické luxusní obchody i drobné krámky a dílničky zely prázdnou a udržovaly se při životě jen opravářskou činností a podílem na černém obchodě. Za hodinky jsem zaplatil 10 000 K, což stále ještě znamenalo dosti značný obnos. Válečná inflace ještě zdaleka nedostoupila ke svému vrcholu, který nastal až v posledních sedmi, osmi válečných měsících. „Mladá žena“ v nedělním dopoledni ve svátečním modrém stejnokroji byla zřejmě bez programu. Příležitost, která se po jejím dotazu vyskytla, se tak často neopakuje. Bylo jí třeba využít. Časový údaj, který jsem dívce poskytl, mně vytvořil most, po kterém bylo lehké přejít přes údolí konvencí, ostychu a nedůvěry. Smluvil jsem si schůzku na odpoledne, hned po inkriminovaném obědě, který se neměl zmeškat. Odpoledne jsme strávili procházením po Zlíně a na další schůzce po večeri už jsme zašli podél Dřevnice někam dál k lesu a vývoj nedělní známosti pokračoval sice klidným, ale slibným vývojem. Děvče postupně roztávalo, ale stále u ní přetrvával jakýsi tón přílišné, až přehnané ostražitosti. V průběhu odpoledne mně již bylo jasné, že tato známost déle než tuto neděli nepřežije. Protože nikdy jsem nebyl a ani jsem neměl potřebu chovat se jako protřelý svůdce, neměl jsem nacvičený a ani jsem nikdy nepoužíval oblíbený repertoár různých triků a řečnických obrátů na snadné omámení ženského protějšku.

Začalo se mírně šerit, měsíc na obloze přisvěcoval křovinatý břeh říčky, u které jsme seděli. Velmi vzdáleně se blížila hodina internátní večeřky; já už jsem bydlel na privátě a byl jsem bez starostí, ale partnerka poněkud znervózněla. I když bylo času spousta, co chvíli se snažila vymanit z objetí a polibků, aby se zeptala: „Kolik už je hodin?“ Odpovídal jsem čím dál tím víc roztrpčeněji a nazlobeněji. Měsíc se už rozsvítil naplno a na ciferník hodinek bylo dobře vidět. Při dalším „kolik už je hodin“ a podržení mé ruky s hodinkami na měsíčním světle jsem se v náhlém hnutí mysli nečekaně rychle rozhodl, rozepjal jsem pásek u hodinek a hodinky obloukem zahodil dolů do řeky. Děvče vyjeklo a strnulo, přestalo se ptát, za chvíli rozhodně vstalo a že se musí vrátit. Svou pozici jsem si tedy vůbec nevylepšil. Bylo vidět, že už s mou partnerkou nic nehne, a tak jsem ji ještě před večeřkou přivedl k internátu. Na další schůzku jsme se už nedomluvili. Tuto příhodu nevypravuji pro poučení z příhody samotné, ale především proto, že má zcela jinou pointu.

Nebyl jsem nikdy, ani v našem studentském kolektivu, jedním z těch, kteří rádi o každém svém kroku ostatním vyprávějí (zvláště ne o svých milostných záležitostech a avantýrách) a kteří se rádi prezentují svým chlubným peřím. Spíše jsem inklinoval k opačnému pólu a k opačnému extrému, mlčívál jsem jako ryba a kamarádi byli nuceni ze mne různá přiznání „dolovat“ a sami se na vše, co se událo, vyptávat. Nevyprávěl jsem nic o své nedělní hodinkové příhodě, ale to, že jsem se najednou objevil bez hodinek, které jsem teprve nedávno koupil – a o tom věděli všichni – to se utajit nemohlo. A tak jsem se na četné dotazy musel přiznat, jak jsem o své hodinky přišel. Tento můj kousek se asi stal vděčným námětem pro další vypravování historek ze školy a dal vznik legendě, která obdobně jako ona s klíči přispívala k vytváření poněkud pokřiveného image mé osoby nejen u spolužáků, ale možná že i u dalších známých. Samozřejmě že častá převyprávění dala podnět k různě formovaným variantám, které už se začaly dosti podstatně odlišovat od své původní předlohy. S jednou takovou variantou jsem se setkal po mnoha, mnoha letech, když mě Sylva Lacinová jednou představovala svému známému. Na dokreslení mé osoby přidala k lepšímu právě svou verzi. Hodinková příhoda se už netýkala hodinek a neodehrála se ve Zlíně. Odehrála se v Praze a aktérkou byla má žena Božena. V Praze to bylo asi proto, že Sylva věděla, že moje žena pochází z Prahy a že bych pro ni byl takřka cokoliv schopen udělat. Podle vyprávění jsme měli ještě za svobodna s manželkou schůzku na Karlově mostě a já přišel v novém klobouku, který jsem si právě koupil. Klobouk se Boženě nelíbil, tak jsem ho vzal a hodil do Vltavy... Konec.

Malý příklad, jak vznikají falešné legendy.

SPORT A MY, ZLÍN A LUHAČOVICE

Při letmém vnímání našeho studentského života ve Zlíně by mohl náhodný divák nabýt dojem, že jsme neměli zájem o živý pohyb a už vůbec ne o sport, že jsme byli buď jen pouliční zevlouni a kavárenští povaleči, nebo uměním deformovaní intelektuálové, zavření jen mezi svými obrazy v klecích ateliérů. Zlín se ale už v třicátých létech a za okupace zvlášť rok od roku stával významným centrem sportu. Okupace a válka uzavřely životní prostor českého národa do „vlastního dvorku“, který byl izolován nejen od dalekého světa, ale dokonce od nejbližších sousedů. Paradoxně byly uzavřeny hranice i se sousedním Německem a obsazeným Rakouskem. Také bratrské Slovensko se přes noc ocitlo za zavřenými a přísně střeženými hraničními závory. O oficiální, okupační mocí přísně regulované styky, které se ve skrovném měřítku čas od času nabíze-ly, ovšem vůbec nikdo nestál. Izolaci trpěly všechny oblasti české společnosti, nejen politická, hospodářská a kulturní. Na izolaci doplácel i sport, který zbaven možností mezinárodního měření sil, byl na pokraji stagnace a úpadku. Vedoucí tělovýchovné a sportovní kruhy se proto snažily podporovat a rozvíjet alespoň domácí a místní soutěže. V Baťově Zlíně byla navíc záhy rozpoznána a oceňována propagační hodnota vrcholového sportu pro značku firmy, a sportovní dění bylo tedy od masové základny až po sport vrcholový vedením závodů plně podporováno. Firemní klub S. K. Baťa pěstoval řadu sportovních odvětví, lehkou atletiku, házenou, tenis, box, šerm, a samozřejmě že nemohl ignorovat populární kolektivní sporty, jako byla kopaná. Fotbalisté S. K. Baťa se také velice brzy probojovali mezi přední česká a moravská družstva a v protektorátní lize nikdy nepatřili mezi ty nejslabší.

Na naší Škole umění jsme sice neměli do výuky zařazenou tělovýchovu, ale studentské mládí si k ní cestu nacházelo samo. Někteří jednotlivci více, jiní méně, ale všichni se o tělovýchovné dění a o sport alespoň zajímali. Je potřeba si povšimnout, že už samotný náš barbizon představoval při své výlučnosti a jednostrannosti především neobyčejný fyzický záprah a vypětí. Vždyť několikakilometrové pochody se zatížením skládacích dřevěných polních stojanů a plechem zpevněných skříněk s paletou a barvami na zádech, s plátny napnutými na spodních rámech nebo s lepenkami v rukou znamenaly mimořádně náročný sportovní výkon.

Čistý sport jsme ovšem neprovozovali. Došlo jen k několika ojedinělým pokusům věnovat se nějaké sportovní činnosti. Jeden čas nás několik koketovalo se šermem. Přihlásili jsme se do kurzu, ale po třech, čtyřech hodinách náš zájem opadal, až se vytratil úplně. Na provozování kteréhokoli sportu je potřeba vyvinout soustavné úsilí, a to nám většinou chybělo. Samotný zájem o sport však u nás nechyběl. Jako diváci jsme se nejčastěji vypravili na blízké hřiště u zlínských škol, kde se obvykle v neděli dopoledne hrávala ženská házená. Do pestrobarevných dresů oblečená děvčata, hrající s entuziasmem, nás svým neustálým pohybem, uměním zacházet, dokonce až žonglovat s míčem, přímo vizuálně fascinovala. V některých našich skicácích, pokud se dochovaly, by se jistě našly pokusy tyto manifestace pohybu a mládí nakreslit a namalovat a vyrovnat se s tématem, které se v malbě příliš často neobjevovalo. Ojediněle se někdo z nás vypravil i na fotbalové utkání na stadion S. K. Baťa za elektrárnou. Také bruslit na ledovou plochu, připravenou v zimě na hřišti za školami, jsme občas zašli. Někdy začátkem čtyřicátých let začal vyvíjet činnost ragbyový oddíl S. K. Baťa. Rychle si vydobyl čelné postavení mezi protektorátními oddíly; nebylo jich mnoho, jistě by se asi daly spočítat na prstech. Doslechli jsme se – anebo

možná že dočetli – o těchto úspěších. Pamatuji si, jak jeden čas nás tyto zprávy a tato hra, pro nás zcela exotická, tak fascinovaly, že jsme se my světáci chystali některé utkání ragby navštívit. Nikdy k tomu však nedošlo, dívčí házená byla blíž!

Vzpomínám ještě, že dokonce jednou jsme se dostali na reprezentační utkání v boxu Čechy versus Morava. Bylo to díky tomu, že jsme u nás na škole v pajcdílně navrhovali grafickou úpravu informačního letáku pro utkání a pak jsme od pořadatelů dostali jako prezent několik volných vstupenek. Box ale nikoho z nás nenadchl a nevím, zda jsme jako diváci vůbec vydrželi až do konce. Když se spolubydlící z naší etáže na kolejích Emil Zátopek začal věnovat běhu, a ještě než začal mít své největší úspěchy, chodívali jsme ho povzbuzovat na závody, kde startoval.

Jak jistě už čtenář z mého dřívějšího vyprávění poznal, chyběl nám především volný čas, takže na soustavné sledování sportovních událostí, i když nás v podstatě zajímaly, nemohli jsme jej všechen vyčerpat. Přesto jsme si čas, když jsme mimořádně chtěli, našli. Například na výlety na kolech. Na cyklistiku nebo cykloturistiku nebo jenom na obyčejné ježdění a protahování se na kole. Nevím, kde a od koho jsme si kola půjčovali, vlastní jsme neměli. Možná že Eda Máčel nám půjčil bicykl po bratrovi, který přes kopce přeběhl k partyzánům na Slovensko, možná že nějaká kola bylo možné si půjčit na internátech. Nejčastěji jsme jezdívali po široké, rovné, stále pěkně udržované silnici do Vizovic, kde jsme kombinovali kreslení v exteriérech s poznáváním interiérů místních i okolních restauračních a pohostinských zařízení. Když jsme si ověřili, že po pár metrech jízdy z kola nespadne, pustili jsme se jednou a potom snad i víckrát na túru mnohem delší a náročnější. Z iniciativy a na pozvání Rosti (někdy také Slávka) Špačka, který se záhadně, asi už od památného baletního vystoupení občas napojoval na naši skupinu světáků, jsme se vypravili na první výlet do Luhačovic. To už nebyla jízda po rovině; kopců jsme měli v cestě požehnaně, ať už jsme jeli přes Kudlov, nebo zpátky druhou stranou přes Horní Lhotu a Zádveřice. Výletů bylo víc, ale pamatuji se hlavně na ty dva první. Při zmíněném výletě na Špačkův popud nás jela tlupa asi šesti až osmi účastníků. Vyrazili jsme v sobotu a jeli na noc s tím, že přespíme ve vile Špačkovy rodiny. O Rosťovu otci, panu Špačkovi, se ve školních „kuloárech“ hovořilo jednak jako o bývalém poslanci československého parlamentu, jednak jako o známém ostravském uhlobaronovi, který měl být dokonce v jakémsi příímém příbuzenském svazku s rodinou majitelů Baťových závodů. A tak jsme na špač-

**162/ FOTBALOVÁ JEDENÁCTKA
„UMĚLCŮ“ NASTOUPENÁ
K ZÁPASU S „CHEMIKY“**

kovské letní sídlo byli pochopitelně pořádně zvědaví. Před večerem jsme dorazili k jednopatrové (nebo snad dvoupatrové) vile, mohutné budově už zvenčí naznačující, že tam skutečně nebydlí žádní chudáci. Na zazvonění se za chvíli pootevřela branka v plotě předzahradky a vyhlédl domovník. Jakmile spatřil Rostu, uctivě smekl, pozdravil, ale jak nás všechny obhlédl, hned „mladému pánovi“ jemně, ale důrazně vytkl, že mu nepodal žádnou zprávu, že má připravit pokoje pro tolik hostů. Mladý pán řekl, že nic chystat nemusí, ať nám v hale v přízemí rozloží na zem několik nepovlečených matrací, a to že bude pro nás bohatě stačit. Pan František, nebo jak se Špačkovice „majordomus“ jmenoval, opatrně obrátil oči v sloup. V nastávajícím příšeří to bylo možno snadno zamaskovat, na důkaz souhlasu němě přikývl a pokynul nám, že můžeme dovnitř. Ze sousední vily, která zřejmě byla plně obydlena, se za záclonou dívalo několik párů očí a asi se nestačilo divit, co za bandu pobudů nebo trampů se to hrne dovnitř. Nebyli jsme totiž příliš salonně ani lázeňsky oblečení.

A tak se stalo, že jsme se alespoň na jednu noc ocitli v prostředí, které bylo vyhrazeno jen příslušníkům horních deseti tisíc. Venku jsme kola nastavěli z vnitřku plotu, uvnitř jsme s matracemi pomohli panu domovníkovi, který už postupně ztrácel svou odměřenost, a ve chvíli jsme přeměnili s přepychem a noblesou zařízenou halu v drsné tábořiště.

Dlouho jsme neotáleli a vydali se rychle, než se úplně setmí, na prohlídku lázní, kam to bylo jen pár kroků, i na výpravu do města, kam to bylo jen o málo dále. Byla válka a nezapomeňme, že v noci bylo přísné zatemnění, takže co jsme nestihli za světla, museli jsme odložit na druhý den. Po nastalém úplném setmění jsme se vypravili na večeri a na obhlídku restaurací a nočních podniků. Večeri jsme dostali; jinak ovšem jsme toho mnoho neuviděli. Jednak bylo po sezóně a nejméně polovina restauračních a zábavních provozoven nebyla vůbec otevřena, a jednak u těch, které byly alespoň v částečném provozu, měli jsme zase potíže se vstupem s ohledem na naše poněkud nekonvenční oblečení.

Druhý den se vybarvil do růžova a co jsme nestihli večer, snažili jsme se dohnat dopoledne. Luhačovice mě a snad i ostatní nadchly. Jednak svou polohou, svým posazením do protáhlého údolí se zalesněnými svahy, jednak svou uměřenou, trochu archaizující i moderní architekturou, ale hlavně svou přírodou, svým klidem a jakousi pohodou, kterou vyzařovaly. Jurkovičovy lázeňské budovy přímo zářily v podzimním slunci, centrum lázní s kolonádou a pískovanými cestami, mohutné žlutnoucí stromy v parcích a na svazích připomínaly Lolkovy obrazy s luhačovickými motivy, které jsme nedávno viděli na výstavě hodonínského Sdružení výtvarných umělců ve Studijním ústavu ve Zlíně. Jedna barevná skica z tohoto dopoledne, která se mi jako zázrakem zachovala, mě

víc jak po dvaceti letech inspirovala k návrhu plakátu pro ředitelství lázní (viz obr. 164). Poloprázdné pěšiny lázní i téměř vylidněné ulice nevelkého starého města jsem vnímal jako náplast na krvácející nezahojenou ránu, kterou si člověk nese do života. Báječný pocit klidu a úlevy od denního shonu i od neustálé přítomnosti přílišného množství lidí poněkud kazila přítomnost nevtaných hostů v uniformách německých hrdinů. Nebylo jich moc a nebylo je moc vidět, doléčovali si svá zranění, jistě si na frontách vytrpěli své. Snažili se chovat zdrženlivě, jak se mi zdálo, ale co naplat, nepatřili sem, nikdo je nezval – a na jasném obraze našich lázní Luhačovic představovali nepřijemnou šmouhu.

Luhačovice se mně moc líbily. Využil jsem nejbližší příležitosti, abych mohl toto místo tak příjemného životního prostředí opět navštívit. Tentokrát jsem se připojil k jednomu z kamarádů, pocházejících z původních obyvatel Zlína, který pracoval někde v administrativě u Bati a znal se s rodinou luhačovického starosty. Se svou dívkou, vážnou už známostí, mě pozval, a tak jsme se opět na kolech vypravili do Luhačovic. To již bylo někdy v létě, bylo krásné počasí, takže jsme se u luhačovické přehrady mohli slunit na rozložené dece. Pobyt v lázních, u přehrady a procházky s námi sdílela i dcera pana starosty, proto mě také asi kamarád pozval. Byla to hezká černovláška, bystrá dvacátnice, líbila se mi, ovšem vývoj našich vzájemných vztahů za ten den či dva příliš nepokročil a k dalším příležitostem již nedošlo. Jména aktérů tohoto výletu mně uplavala po proudu času.

Vzpomínám ještě jen na epilog našeho zájezdu. Vybrali jsme si delší, krásnější, ale kopcovitější trasu na zpáteční cestu. Ještě ani ne v půli cesty kamarádova dívka píchla, náradí a náležitosti na opravu duše jsme neměli, a tak jsme se rozhodli vyřešit nouzovou situaci tak, že jeden z nás pojedje s prázdným kolem v ruce a druhý poveze kamarádovu společnici „na rámu“. Rozdělení úloh bylo jasné – kamarád si poveze svou dívku a já pojedu s prázdným kolem. Ovšem situace se vyvinula zcela jinak. Já jsem s jednou rukou na vlastních a s druhou na dalších řídicích nedokázal ujet ani deset metrů a směřoval jsem do příkopu nebo na zem. Několik mých zcela marných pokusů přimělo kamaráda k ráznému rozhodnutí. Svěřil mi svou dívku a sám se ujal jejího kola. Kupodivu držet kamarádku v objetí i řídicí současně mně docela šlo, a tak jsem, odhaduji, celých dvacet pět kilometrů šlapal s „pasažérem“ na rámu. Kamarádova nastávající nebyla žádná „sušinka“ či „kostra“, spíše byla mírně při těle – a kopců na cestě do Vizovic, těch bylo!

Byl to snad jeden z mých nejnáročnějších sportovních výkonů a musel jsem se z něj ještě několik dní zotavovat.

Když vzpomínám na Luhačovice, vybavuji si, že se na obou zatím připomínaných výpravách nijak nepodílel náš spolužák, sochař Mirko Václavík, který pocházel

z Pozlovic u Luhačovic a měl tam rodinu. Na další zájezd do Luhačovic a na noc, strávenou právě doma u Václavíků v Pozlovicích, a zejména na všechny souvislosti a detaily si už vůbec nepamatuji. Ze dvou dní si vybavuji jen jediný okamžik, a to že druhý den, asi v neděli, jsem se probudil na mne nebývale pozdě, až někdy před obědem. Vinu na pozdním vstávání i na nedostatečné paměti na události toho dne nese asi množství zkonsumovaného válečného alkoholu při tomto zájezdu.

**163/ NA KOLECH U ŘEKY MORAVY
V KOJETÍNĚ. ZPRAVA APIS,
MARUŠKA ŠTOLFOVÁ (SESTRA
VOJTĚCHA), KONRÁD BABRAJ,
J. R., V. ŠTOLFA, EDA MÁČEL
A ZÁDY IVAN RACEK, 1941**

VSTUP DO UMĚLECKÉHO ŽIVOTA

Jak se blížil závěr našeho studia, rostly naše snahy ukázat své práce veřejnosti, vystavit je konfrontaci s ostatními a dozvědět se něco o své práci od kritiky. Zatím jsme znali své práce navzájem sami mezi sebou, kritické poznámky a soudy kamarádů nás už nemohly překvapit, dopředu jsme je znali. Potřebovali jsme se dozvědět, jak si ve skutečnosti stojíme a jak ve vytoužené konfrontaci obстоjíme. Příležitostně jsme se svěřili opatrně i našim profesorům a byli jsme možná překvapeni jejich vstřícnými reakcemi. Současně s individuální účastí jednotlivců na Výstavách mladých jsme pomýšleli na kolektivní vystoupení i mimo Zlín. Příležitost výstavu vyjednat nabídl Jan Sládek, který měl četné styky s divadly a se scénografy v nejrozličnějších městech v celém protektorátu. Od profesora Hrocha jsme dostali tip na zavedenou výstavní síň Janoutův grafický kabinet na Kladně, což už bylo pro nás, pro venkovské moravské naivky totéž, jako kdybychom vystavovali v Praze. „1. výstava mladých zlínských výtvarníků“ se uskutečnila v prosinci 1943. Protože galerista sám ale neměl pro větší výstavu dostatečný prostor, nainstaloval v iniciativní spolupráci se scénografem Jiřím Procházkou, šéfem výpravy místního Městského divadla (opět pomoc zprostředkovaná profesorem Sládkem), naši výstavu v rozlehlé aule divadla. Připravili jsme si malý skromný katalog s úvodním textem profesora Kutala, na první a poslední stranu jsem jako grafický úpravce umístil pérové kresby Václava Chada a Alexe Berana. Dokonale a bezpečně zabalit obrazy do beden a poslat je do Kladna jako spěšninu po železnici (jiným způsobem se tehdy – a ještě řadu let po válce – výtvarná díla na výstavy neposílala) nebyl pro nás ten nejmenší problém. Za několik let spolupráce při přípravě, instalování, demontáži a rozesílání obrazů a soch ze Zlínského salonu, ke které byla řada z nás studentů v rámci své „pracovní povinnosti“ využívána, získali zvláště někteří z nás nebyvalou profesionalitu. S obvyklou ironií se pak běžně prohlašovali za „absolventy Gajdošovy špeditérské speciálky“. Při této příležitosti bych rád poznamenal, že podíl celé školy na nesmírně úspěšném průběhu válečných Salonů, na inovovaných instalacích a včasných přípravách bez nějakých zmatků byl rozhodující. To určitě patřilo k velkým aktivům mladé školy.

Zahájení na Kladně jsem se zúčastnil s Vojtou Štolfou. Cestou jsme se zastavili v Praze u básníka Zdeňka Urbánka, který měl na vernisáži promluvit, ovšem

z jakýchsi důvodů z toho sešlo a muselo se za účinné podpory ředitele divadla silně improvizovat. Některý z herců přečetl Kotalův úvod z katalogu a jiný pak recitoval Urbánkem doporučené verše. Zahájení se vydařilo – a jak vernisáž, tak i samotná výstava vyzněly nadmíru příznivě. Potíž s úvodním slovem nebylo to jediné, co zahájení výstavy komplikovalo. Daleko nebezpečnější se odehrálo předtím, než jsme přijeli. Galerista pan Janout i ředitelství divadla museli ještě vyřešit neodbytný zásah cenzury. Dva avizované obrazy, které byly uvedeny v katalogu, jeden Chadův a druhý Šimordův, příliš vykazovaly známky své surrealistické proveniencí a nesměly být vystaveny. Ohlasy z říše, kde pronásledování moderního umění nacisty právě vrcholilo, se silně prosazovaly i u německé správy v protektorátu a dostaly se i do Kladna. Cenzurní korekce však celkově výstavu příliš neohrozila. Českému publiku se prý výstava celkem líbila. Vyskytl se na ní jako divák i mladý Otomar Krejča, který tehdy na Kladně zkoušel – nebo teprve měl zkoušet – Sofoklova Oidipa, představení, které se mělo stát o málo později překvapením celé české divadelní sezóny.

O naší výstavě se v novinách mimo zcela kratičké zprávy nic neobjevilo, žádná recenze nebo kritika, ani věta, v tom se dnešní situace vůči včerejšku zřejmě moc nezměnila: co Pražáci nemají přímo u nosu, to vlastně vůbec neexistuje! Malá, či spíše nulová mediální odezva nás však nijak neodradila, hned po válce jsme se vrhli do pořádání výstav dalších.

V červenci 1943 jsme my, první ročník studentů Školy umění, oficiálně ukončili čtyřleté základní studium a byli jsme bez velké slávy prohlášeni absolventy. Na oslavy už nebyla vhodná doba. Největší snahou všech, kdo se jakkoli podíleli na českém národním kulturním životě a pokračovali v různých aktivitách, které měly původ a začátek ještě v dobách svobodné republiky, bylo tyto aktivity chránit a bránit je před neustálými pokusy okupačních úřadů o jejich oklešťování a tlumení. I naše škola procházela podobnými stavy, protože její zřizovatel a garant, samotné Baťovy závody, se ze „svěrací kazajky“ okupantů vysmeknout nemohl. Každodenních nejistot jen přibývalo a na dlouhodobá plánování a na rozvíjení náročných perspektiv nebyla ta nejvhodnější chvíle. Studium jsme tedy bez halasného povyku skončili – a dokonce ani do indexu nám jeho oficiální ukončení nikdo nepotvrdil. Byli jsme dál zařazení do specializovaných dílen, které stále celkem velmi slušně prosperovaly a kde naše studium prakticky pokračovalo na vyšším a specializovaném stupni. Práce ve školních dílnách byla jak námi, tak i profesory proto nadále považována za plánovanou nadstavbovou fázi studia. My sami jsme běžně hovořili o „speciálkách“, ale admi-

**164/ JAN RAJLICH: LÁZNĚ
LUHAČOVICE, PLAKÁT,
TISK – OFSET, 1968**

1669

1969

DIABETES
ASTHMA
BRONCHITIS

LUHACOVICE
×
CSSR

nistrativně a úředně tento náš stav představoval pouhopouhý zaměstnanecký poměr s firmou Baťa, a. s., a nic více. Tento zdánlivě banální nedostatek pak způsobil, že později jsme často mívali těžkosti s uznáváním jak délky, tak i kvality a zaměření svého studia. Soukromé školy u nás musely ještě dlouho, plných padesát let, čekat na to, než se jim otevřely přijatelné perspektivy a mohly se zařadit plnohodnotně do společnosti.

Stále otrěsnější válečné události, zavírání všeobecných i odborných středních českých škol, totální nasazení české mládeže do průmyslu a další a další válečná a okupační opatření už nejen částečně, ale zcela zabránila jakémukoliv rozvíjení studia, nejen podle propracovaných osnov a náročných plánů, ale vůbec a na každé úrovni.

V souvislosti se vzpomínkou na zakončení našich studií mě napadá ještě jedna důležitá a snad i zajímavá charakteristika naší výuky a našeho studia, o které jsem se dosud nezmínil. Několikrát jsem se již okrajově dotkl náročnosti studia, zvláště pokud se týkalo zkoušek z teoretických předmětů, které studenti museli absolvovat. Vezmou-li se v úvahu ještě všechny ty těžkosti a nesnáze, kterými nás provázela těžká doba a které tak často zdůrazňuji, mohli bychom se domnívat, že nám naši profesori mnoho odpouštěli a že jsme nakonec měli pohodlné a pohodové studium. Pravda to mohla být u několika teoretických předmětů, ovšem skutečně jen u některých – jako bylo například účetnictví, lidové a liturgické umění, němčina. U ostatní teorie a hlavně u praktických předmětů spíše opak byl pravdou. Profesorský sbor v hlavních výtvarných předmětech naopak kladl na své studenty vysoké nároky, řečeno dnes oblíbeným příměrem ze sportovní terminologie, postavil jim laťku neobyčejně vysoko. Hodnocení i závěrečné roční klasifikace zapisované do Výkazu studia byly všeobecně značně přísné. Se známkou vyjádřenou slovem „výborný“ naši pedagogové opravdu šetřili. Tři nebo čtyři spolužáci i z těchto důvodů svá studia ve Zlíně předčasně opustili a přešli raději na jiné, zřejmě benevolentnější a méně náročné učiliště.

Na podzim 1943 se ve Škole umění, opět zcela mimo veškeré zkouškové a nástupní termíny jako svítící kometa na temném obloze objevila mladá půvabná studentka. Byla z Brna. Všudy přítomné tamtamy nám brzy ohlásily, že nepřišla jako studentka řádného denního studia, ale jako soukromá žačka profesora Vincence Makovského. Podobně jako Pád'a nemusela tedy prodělávat běžnou tovární práci a ani neměla povinnost bydlet na koleji. Měla pouze ateliérovou výuku, celodenní, takže obvyklé sobotní školní zaměstnání a teoretické přednášky pro ni také nebyly povinné. Na víkendy jezdila pravidelně domů do Brna, obvykle již v pátek večer.

Brzy byla trvale ubytována rovněž ve Společenském domě. Tam se mimo obchodní a úřední návštěvy Baťových závodů soustřeďovala po celou válku velice pestrá a zajímavá kulturní společnost. Bydlívaly tam všechny ty vzácné návštěvy naší školy, které doplňovaly naši výuku o zajímavé poznatky z historie, z uměleckého prostředí Prahy, o podněty a osobní zkušenosti z veřejností již vysoce oceňované umělecké tvorby.

V hotelovém pokoji byla dlouhodobě ubytována i naše „topmodelka“ pro akt Alice Fuchsová. Ve Společenském domě bydlívali celé týdny návštěvníci a spolupracovníci filmových ateliérů v Kudlově u Zlína; z těch, se kterými jsme se více než s ostatními přátelili, nemohu nevzpomenout Emanu Kaněru a Zdeňka Milera. Bydlel tam hudební skladatel Jiří Šust a další již vzpomínání populární hudebníci a zpěváci – a rovněž v neposlední řadě ve Zlíně příležitostně hostující herci předních českých divadel. Ze všech pražských dlouhodobých hotelových hostů jsme se opravdu spřátelili nejvíce se zpěvákem Václavem Irmanovem. Pochopitelně, patřil k naší generaci a navíc jeho hlavní profesí se měla stát a později také skutečně stala sochařina. Společných a hlubších zájmů jsme proto měli daleko víc než s těmi druhými a přirozeně jsme tedy s ním zažili mnoho nezapomenutelných zážitků a nejednu neopakovatelnou chvíli. I dlouho po válce se naše kontakty nepřerušily a zejména Konrád Babraj udržoval s Vaškem kamarádské vztahy. Když se objevil v Brně, neopomněl Konráda navštívit, a tak jsem tam i já zažil mnohá společná posezení, u nichž nechybělo ani víno, ale ani kytara a samozřejmě zpívání a nechyběly ani živé a barvitě vzpomínky na Zlín.

Příjezd Sylvy Lacinové, jejíž jméno nám nemohlo být dlouho utajeno, vzbudil mezi školními „starousedlíky“ jak se patří veliký rozruch, zejména pak mezi pánským osazenstvem. Pomyslné komunikační antény potenciálních uchazečů o přízeň mladé adeptky sochařského umění se nažhavyly a zaměřily svůj cíl. Jeho nesporné přednosti a vzácnost nebyly dány jen příjemným a navíc atraktivním zjevem, ale již samotným výběrem profesora Makovského. Muselo určitě jít o talentovanou dívku, Makovský by si přece k sobě žádnou uměleckou „ňumu“ nebral! O četnosti a vynalézavosti pokusů prohloubit s novou nenadálou favoritkou běžné mezistudentské kontakty by mohl vydat spolehlivé svědectví jedině sám jejich objekt.

Naše skupina světáků hrála v této situaci prim a v této souvislosti stojí za zaznamenání alespoň jedna z řady školních historek, na které si účastníci jistě často a s úsměvy po léta vzpomínají.

Apis brzy kdesi vypátral, že Sylva se narodila 6. března, a z tohoto svého výzkumu se pochopitelně snažil vytěžit body pro sebe v pomyslné soutěži o přízeň nové kolegyně. Koupil na studentské poměry a v situaci, kdy za války máloco bylo ke koupi, nádhernou kytici jarních květů. Svůj záměr však nebyl s to utajit a kamarádům se s důvěrou svěřil. Ráno kytici přinesl do školního ateliéru a čekal na okamžik, až se Sylva objeví. Kamarádi byli ovšem už také připraveni, a především Konrád Babraj, kterému jakýkoliv, byť sebekrutější žertík na účet někoho druhého nikdy nebyl cizí, se ujal iniciativy. Zařechnil narozeninové blahopřání, Apise tak předešel a předávanou kytici Sylva chápala a převzala jako kolektivní dárek naší skupiny.

Z nás světáků především určitě my dva – Apis a já – jsme se brzy mohli cítit a skutečně se cítili jako úspěšní uchazeči o Sylvinu přízeň. Byli jsme ale dva, a právě tak jako v jiných předchozích případech jsme své zamilované pokusy, směřované k jednomu jedinému objektu svých tužeb, nikdy nedokázali úspěšně dotáhnout do konce – účinným a přesvědčivým vyznáním. Naše kamarádství a naše citlivé vzájemné vztahy byly určitě brzdou potřebné energické rozhodnosti a jen pro-

**165/ SYLVA
LACINOVÁ**

**166/ NA
KOUPALIŠTI.
S. LACINOVÁ A J.R.
SE ZAČÍNÁJÍCÍM
PLNOVOUSEM**

hlubovaly naši vrozenou a jinak, alespoň u mne, úspěšně maskovanou, ale přece jen s námahou překonávanou ostýchavostí a nespěšností. Sylva si byla zcela jasně vědoma své převahy a naší složitě situace, a tak nám svou náklonnost a přízeň obratně rozdělávala jak na lékárnických vážkách. Udržovala naše přátelské vztahy stále napjaté, stále jen v rovině na-

dějí, s nadějným výhledem na teprve možné, snad budoucí činy. Náš obdiv k milované kolegyni neustal ani po válce a po ukončení studia, kdy se již naše cesty rozdělily, zůstával trvalý a stejně čistý a nevinný a nahlíženo z hledisek dnešních televizních seriálů – patřil svou společenskou úrovní spíše do druhé poloviny devatenáctého než do dvacátého století. S pokračujícími lety a s vyhraněností osobních i uměleckých tvůrčích peripetií každého z nás tří se náš obdiv zvolna rozšiřoval i na Sylvinu sochařskou tvorbu a svou stálostí se více a více podobal jakémusi ideálnímu nadčasovému sochařskému dílu, vytesanému do tak trvalého materiálu, jako může být přinejmenším jen sám mramor.

NA KOUPALIŠTI

Jedním z nejoblíbenějších míst, kam jsme se uchylovali samozřejmě pouze v létě, především o prázdninách, když už nebylo na škole vyučování, bylo pro nás nevelké zlínské koupaliště. V sousedství s hlavní bránou krčilo se zaklíněné do mohutné ohrady vymezující areál továrny. Na jedné straně červeň továrních budov, na druhé straně zeleň vzrostlých stromů přiléhajícího zámeckého parku. Dodnes mi není jasné, kde jsme na pohodový pobyt na koupališti brali při všech těch našich aktivitách a zájmech čas. Jisté je, že i tam jsme se scházeli s mimoškolními přáteli a kamarády a že právě tam jsme se potkávali i s mnoha již vzpomínanými příslušníky muzikantské branže, hostujícími v létě ve Zlíně. Jejich jiný muzikantský rytmus života jim to dovoľoval: večer a polovinu noci hráli, druhou polovinu a dopoledne spali a odpoledne šli relaxovat na koupaliště. Naprosto pravidelným návštěvníkem z našich řad a pravým naším plaveckým instruktorem byl Břeťa Bartoš. Měl plavecký výcvik a z doby, než přišel do Zlína na školu, měl v dorosteneckých kategoriích dokonce řadu závodnických zkušeností. Pokoušel se i nás zasvětit do správného plaveckého umění, ale popravdě příliš s námi neuspěl.

Na koupališti se občas objevili i někteří profesionální fotografové, většinou lovící záběry svými kamerami nebo běžně osvěžující své tělo v parných letních dnech. Potkali jsme se tam s fotografy z reklamního fotooddělení nebo z filmových ateliérů na Kudlově. Například pana Rosegnala jsem znal ze spolupráce s redakcí, z reklamního oddělení, a jak už jsem uvedl, hlavně z výkladového oddělení, kde jsme se společně angažovali. Rosegnalovy fotografie se čas od času objevovaly na titulních stránkách populárních časopisů, jako byl Svět v obrazech, Ahoj na neděli, a možná i jinde. Na jedné titulní straně právě některého ze zmíněných společenských obrázkových týdeníků se na snímku ze zlínského koupaliště objevily z vody vykukující hlavy rozesmátých Arnošta Paderlíka a Konráda Babraje. Původní záběr je ale daleko širší a figuruji na něm také, avšak grafickému úpravci časopisu se tak široký snímek formátově nehodil, a tak mě odstříhl. Nezaslouženě jsem tím přišel o slávu...

Nyní bych rád připomenul i další „naše“ fotografie, kteří nám ve svých snímcích zanechali věrná svědectví o tom, jak jsme vypadali, jak jsme se oblékali, s kým jsme se stýkali, kde jsme se právě vyskytovali a co jsme právě dělali. Když vzpo-

mínám jen na to množství našich fotografií z koupaliště, připadá mi, že fotografování, na začátku 30. let ještě novinka, se nyní jako zajímavá a atraktivní aktivní činnost stávalo rok od roku populárnější lidovou zábavou a koníčkem pro mnoho nadšenců. A nejen to, očividně rostl i zájem o pasivní fotografování, kdy se člověk sám nechával fotografovat. Narůstala obliba fotografického dokumentování života i veškerého prostředí, v němž člověk žije a pracuje. Na předchozích stránkách jsem se už několikrát zmiňoval o našem „dvorním“ fotografovi Mravencovi. Mravenec byl náš kamarád, stýkali jsme se tak často, jak to šlo – a tak nás jako cílené objekty pro svůj fotografický objektiv měl dobře prozkoumané a poznané. Na našich portrétech, kterých nafotografoval desítky, je to vidět. Z portrétů naší skupiny světáků by se dala pořídit velmi slušná a solidní knížka, která by se podle mého mínění mezi dnešní početnou fotografickou literaturou určitě neztratila.

Na širokém „portrétu“ celé naší školy a nás prvních jejích studentů se však podílelo mimo celé řady snaživých amatérů z našich řad, vlastníků fotografických aparátů, i několik fotografů – profesionálů.

Nejucelenější „podobizna“ Školy umění je dílem Antonína Horáka, fotografa a kameramana baťovských filmových ateliérů na Kudlově. Ve školním roce 1942–1943, kdy ředitelství školy připravovalo pro veřejnost první výstavu o škole, bylo v přípravné skupině profesorů rozhodnuto, že výstava studentských prací bude doplněna dokumentárním a ilustračním fotografickým cyklem ze života školy i ze života studentů. Po jistém váhání mezi fotooddělením firemního reklamního oddělení a mezi filmovými ateliéry padla volba na fotografie filmových ateliérů, konkrétně na Antonína Horáka. Slyšeli jsme o něm, že asi před pěti lety dělal ve Zlíně asistenta pražskému Josefu Sudkovi, kterého si Baťa pozval, aby mu vyfotografoval oficiální panoramatický pohled na zlínské závody. (Mimočodem: Sudkovo panorama jsem bohužel nikdy neviděl, nebo si na ně, což mě ale dost překvapuje, vůbec nepamatuji.)

Horák byl skromný a pilný mladý člověk, asi tak třicátník, který se úkolu vyplývajícího z objednávky vystavené naším ředitelstvím ujal přímo s nadšením. Na škole se mezitím prodebatovávala koncepce celého cyklu i jeho nejmenší detaily, do věci mluvil kdo mohl. Kdo měl nakonec hlavní slovo, to nevím. Mám za to, že to byl ale sám Horák, i když nebyl ani žádný debatér, ani výmluvný řečník, nebo dokonce mluvka. Jeho „slovo“ představoval především jeho fotografický talent a jeho odpovědnost, s jakou k práci přistoupil. Snad čtrnáct dní, možná tři neděle jsme porůznu s Horákem spolupracovali, pózovali mu, opakovali některé scény a někdy sami vymýšleli nové. Za tu dobu nafotografoval snad tři, čtyři desítky záběrů. Horákovi se podařilo zachytit skutečně všechno podstatné,

167/ J. R. NA KOUPALIŠTI, 1943

**169/ NA KOUPALIŠTI. V POPŘEDÍ
EDA MÁČEL, ZA NÍM V BUNDĚ A TMA-
VÝCH BRÝLÍCH J. R. A NEIDENTIFI-
KOVANÝ ZPĚVÁK ZPÍVAJÍCÍ
S ORCHESTREM V KAVÁRNĚ
SPOLEČENSKÉHO DOMU (OLDŘICH
HORSKÝ?), VEDLE A. PADERLÍK
V OBJETÍ S NEZNÁMOU. NAD NIMI
U ZÁBRADLÍ K. BABRAJ, 1943**

**170/ ZLEVA MÁČEL, BABRAJ, J. R.,
1944 (DOLE VPRAVO)**

**168/ ZLEVA PADERLÍK, BABRAJ,
J. R., 1943 (DOLE VLEVO)**

co o škole podávalo výstižnou a obsažnou zprávu. Nejsou to ale jen výborně technicky a řemeslně zvládnuté dokumenty či faktografické fotografie.

Je v nich znát cit fotografa umělce pro kompozici záběru, pro detail, pro kontrast světla a stínu.

Koncem 30. a na začátku 40. let se ve Zlíně ukázali nebo i delší dobu působili další fotografové a podobně jako v jiných uměleckých oborech to byli ti, kteří patřili k těm nejlepším. O Alexandru Hackenschmiedovi jsem už psal, vzpomínám ještě na Karla Ludwiga a na Jana Lukase. S oběma jsme se znali, i když jsme se spíše míjeli a znali především jejich fotografie. Z dalších fotografů – profe-

**171/ J. R., „POHLED PROTI
SLUNCI“, FOTO MRAVENEC,
1943 (?)**

sionálů, kteří nás už ale jen nesoustavně a spíše nahodile fotografovali, mohu se zmínit ještě o dvou. První je B. Straka z fotooddělení, častý spolupracovník redakce Zlína. Znal jsem jej odtud a pamatuji si na něj osobně a vybavuji si jeho mohutnou postavu i dobrosrdečný široký obličej, z něhož pod velice hustým obočím zářily dvě bystré a zvědavé oči fotografa. Vím také, že míval fotografie z příprav Salonu i z některých dalších výstav, i když dnes jeho fotografii nemám k dispozici asi ani jedinou. Možná ovšem, že jeden nebo další dva moje snímky pořízené pro reklamní účely, které zde publikuji, pořídil právě pan Straka. Jist si tím ale nejsem.

Druhý muž s fotoaparátem, kterého nemohu pominout, je anonymní fotograf, zaměstnanec firmy Foto Motal Zlín, který několik let oslovoval a fotografoval zákazníky na chodníku třídy Tomáše Bati u městského parku. Fotografie na pozadí s mrakodrapem byly u publika velmi oblíbené, o čemž svědčí i celá řada našich snímků, se kterými se čtenář může na stránkách tohoto spisu seznámit. Zprvu jsme my sami fotografa od Motalů na ulici vyhledávali a oslovovali, později jsme se pak vždycky nechávali celkem ochotně ke snímku zvábit.

Od fotografování ještě zpátky na koupaliště. Na betonu i na prkenných podložkách jsme se slunili, když svítlo slunce, pospávali, když se zatáhlo, a diskutovali a debatovali za každého počasí. Jednotlivé skupinky se nemohly vzhledem k dosti těsnému prostoru navzájem izolovat a ignorovat se. Hovory se přelévaly z jedné skupinky ke druhé, témata se střídala, nejčastější se ovšem týkala umělecké problematiky, ať už jsme probírali nové filmy, nově přečtené knihy, nově viděné obrazy nebo plastiky, anebo se debata vedla o nových písničkách a nových hudebních produkcích. Nekonečné hovory hudebníků a zpěváků zajímaly i nás, ze všech stran se propíral život kapel, jejich novinky, co kde kdo slyšel, na pořadu byl jazz, dixieland, swing. Sem tam se někdo z nás přidal, vždyť „okouzlení swingem“ by se dal nazvat hudební fenomén a možná i pokus o životní styl našeho mládí, kterým jsme žili, který byl ale přísně omezen jen a jen na poslech. Tančit bylo zakázáno, nesmělo se – jak by se ostatně mohlo, když němečtí vojáci hynuli na frontách! Leckde na venkově se sice přesto tančilo, ale jen tajně, po stodolách. Ve městě to nebylo možné, tam bylo příliš velké riziko udání a prozrazení a postihy od okupantů bývaly kruté!

OKUPACE – ODBOJ

Tvrdá skutečnost, že byla válka a že jsme byli, celý národ, dušeni nenáviděnými okupanty, nemohla se dlouho vyhýbat ani našemu ostrůvku míru ve škole vysoko nad Zlínem. Ani naše totální a všeobjímající zaujetí pro UMĚNÍ nemohlo bránit reálnému vyjádření touhy po svobodě, nemohlo nadlouho oslabovat naše snahy nějak pomoci, ze všech našich slabých sil okupantům odporovat a vysněnou a vytouženou svobodu si alespoň nějak zasloužit.

Jak se postupně vyjevovalo až po válce, někteří profesori a studenti pomáhali v protinacistickém odboji za přísně konspirativních podmínek – v sázce byly životy vlastní i všech blízkých – takže jedni nevěděli o druhých. Společné vazby a konkrétní činy se zveřejnily a vyjasnily až po osvobození, některé zůstaly ponořeny do zapomnění a sotva už budou někdy zcela do všech podrobností pravdivě a nezaujatě zmapovány. Jistěže nešlo o činy, které by mohly rozhodnout válku, měly velký význam především pro samotné aktéry, kterým daly pocit užitečnosti, odvahy a snad i osobní statečnosti. Vědomí, že každá maličkost, každý drobný čin namísto nečinného sedění se založenýma rukama v klíně může posílit odpor k nenáviděným okupantům, to bylo hlavní motivací našeho odboje. Často jsme se podíleli na zdánlivě bezvýznamných činech, o jejichž zapojení do širších souvislostí jsme nic nevěděli a ani by to nebylo žádoucí. Jindy bylo zcela zřejmé, že jde o jednání na výsost nebezpečné. Někdy v r. 1944 bylo třeba urychleně přemístit ilegální vysílačku z ohroženého na bezpečné místo. Jakého původu vysílačka byla, kde se u Zdeňka Rudla, vyskytujícího se občas ve společnosti našich profesorů a spolupracujících i s naším Divadlem mladých, vzala a zda to byl on, kdo ji obsluhoval, to jsme tehdy samozřejmě nevěděli. Ani na koho byl Rudl napojen a s kterou skupinou spolupracoval. Něco se asi sice vyjasnilo po válce, úplně všechno a pravdivě – bez dodatečných příkras nebo příhan – to se ale těžko někdy řádně a do podrobností vysvětlí. Také zda aparatura přišla z Londýna, nebo z Moskvy jsem nevěděl a ani po osvobození nikdy nedověděl. Co vím však zcela bezpečně je, že u profesora Makovského v ateliéru v bedně se sochařskou hlínou, zabalená do igelitu a ukrytá pod vrstvou modelovací hlíny, vysílačka přežila celé pozdní nacistické běsnění. Přemístění bylo provedeno sice až zcela na poslední chvíli, ale přece jen včas a tak utajeně, že prohledávání domku a zejména sklepa u Rudlů i dalších vilek všech sousedů, když zřejmě vysílač-

ka byla Němci už zaměřena, nepřineslo hledajícím gestapákům žádný úspěch. Každý si snad dovede představit, jaká další tragédie by se odehrála, kolik lidských životů by to stálo, kdyby někdo z aktérů selhal a kdyby se byla operace s přestěhováním nebyla podařila. Jak nakonec sám Zdeněk Rudl dopadl a kde po válce skončil, nemám dnes tušení.

Někteří spolužáci, jako např. František Chmelař a další, byli ve spojení s partyzány na Valašsku. Několik nás spolupracovalo s ilegální odbojovou organizací ve Zlíně, vedenou redaktorem baťovských novin Josefem Machem a bratry Pazderovými, pracovníkem reklamního oddělení Baťa a drogistou, majitelem malé prodejny na Tržnici. O dalších spolupracujících lidech jsme nevěděli. Někde jsme něco tušili, ale dodržovali jsme základní konspirační zásadu – nezajímat se nikdy o další spojení. Teprve těsně před koncem války nebo po válce se většina z nás dověděla to, co jen bylo vždy nejvýš naznačeno a co jsme si sami museli

vyydedukovat, že mělo jít a skutečně šlo o spolupráci a členství v dosti rozvětvené ilegální zlínské organizaci KSČ.

**172/ PŘED REKLAMNÍM ATELIEREM
A. PAZDERY. UPROSTŘED J. R., PO
JEHO LEVICI A. PAZDERA, 1944**

Léto 1944 přineslo další tvrdé nacistické zásahy do života celé společnosti. Mládež ročníku 1924 byla totálně nasazena, tzn. zavlčena na nucené práce přímo do rajchu. Nejen vysoké školy, které byly zavřeny už od listopadu 1939, ale i další odborné a střední školy byly nuceny zastavit svou výuku a žáky přeřadit do výroby. Také Školu umění, i když celou dobu těžila z toho, že byla školou soukromou a nepodléhala Kaprasovu a zejména Moravcovu kolaborantskému ministerstvu školství, nemohl ředitel Kadlec před vedením Baťových závodů a jejich německých šéfů a poradců do nekonečna chránit. Výuka byla zastavena, školní dílny zrušeny nebo velmi podstatně omezeny. Ředitel Kadlec podnikl ještě jeden krok k záchraně alespoň části svých studentů. Vymyslel a na škole pohotově zorganizoval školní dílnu na výrobu skládacích dřevěných židliček, určených do protiletdeckých krytů. V této dílně se však podařilo na čas zaměstnat jen zlomek z celkového stavu studentů. Vzpomínám, že jsem tam strávil několik týdnů a že jsem společně s Čestmírem Kafkou z druhého ročníku (kterému se právě podařilo ze zdravotních důvodů vrátit do Zlína z totálního nasazení v rakouském Kapfenberku) pracoval bok po boku při konečné montáži opracovaných dřevěných dílců. Vymysleli jsme spolu dopodrobna celý montážní postup a vyzkoušenými mechanickými pohyby jsme sestavovali jednotlivé díly dohromady. Přeháněli jsme, karikovali jsme bezduchou automatizací pracovních pohybů a tak se při nekonečně se vleklou a nudné práci alespoň trochu bavili. Nevím, zda jsme už předtím viděli Chaplinovu Moderní dobu. Jeho vizi zmechanizovaného člověka jsme však právě teď zkoušeli přímo na sobě.

Všechny naše školní dílny, stolařská, rámařská, kamenosochařská, keramická, štukatérská, malířská, restaurátorská, knihařská a fotoreprodukční, byly uvedeny do klidu a zavřeny. Naše grafická pajcdílňa pochopitelně vzala také za své. Její kolektiv byl rozptýlen a vzájemné komunikace zpřetrhány.

Po ukončení studia, tzn. po červnu 1944, jsem se s Apisem, Konrádem, Vojou a s dalšími spolužáky dostal do rozdílné ubytovací situace, která nás všechny o něco málo od sebe vzdálila. Celou dobu studia jsme nenáviděli ubytování na internátech, byť v případě studentů ŠU a dalších odborných škol standard internátu byl už v průběhu prvních let podstatně vylepšen. Celkem slušný komfort, teplá a studená voda ve sprchách denně a poměrně dobře vyvaňující jídelna nám určitě nevadily, z duše ale se nám protivila kvazivojenská disciplína a dospělých lidí nedůstojné vyžadování různých formalit, zvyků a nařízení. K nim patřily především tzv. večerky a „dohled“ tzv. vychovatelů. Jako vychovatelé byli pro náš internát zprvu angažováni penzionovaní vysocí důstojníci rozpuštěné československé armády. Velmi krátkou dobu to byl generál Zahálka, který ale svoji úlohu na internátě nijak nepřeháněl. Téměř jsme ho osobně ani neznali, měl také

důležitější úkoly na práci. Jako člen odbojové organizace českých důstojníků tzv. druhé československé armády byl však brzy prozrazen, gestapem zatčen a zanedlouho v Brně popraven. Na jeho místo nastoupil plukovník Regentík, a aby měl k výkonu své práce lepší podmínky, dostal byt přímo na konci naší chodby. V bytě bydlel jen se svou paní, příjemnou a pohlednou dámou středního věku, která když kohokoliv z nás studentů náhodou na chodbě potkala, neváhala se na pár slov zastavit. Domnívali jsme se tehdy také, že velmi pozitivně ovlivňovala předpokládané vojenské chování pana plukovníka, který chodu naší koleje ponechával velkou volnost. Až do heydrichiády, kdy při pátrání po atentátnících na Heydricha a jejich možných spojeních okupační velitelé nařídili podrobné prohlídky všech českých a moravských domácností, dílen, obchodů a úřadů v celém protektorátu. Masových prohlídek se zúčastnilo gestapo, vojáci všeho druhu, nejen příslušníci wehrmachtu, ale i elitních jednotek, jako byli SS-mani, německá policie Schupo a horlivci z řad domácích Němců v uniformách SA-manů. Česká policie, české četnictvo a čeští tzv. vládní vojáci se na prohlídkách přímo nepodíleli, neměli u Němců důvěru a nebyli k prohlídkám přibírání, zajišťovali jen pomocnou pořádkovou službu. Z razií šel strach. Stovky zatčených a hned nato popravovaných českých lidí „za schvalování atentátu na zastupujícího říšského protektora“ běžný strach o vlastní existenci a o existenci svých nejbližších jen vystupňovaly. Atentát schvalovali všichni Češi a většina z nich přežila jen proto, že nenašla svého udavače nebo měla to štěstí, že ani důkladná prohlídka nevypátrala žádné kompromitující materiály. Mezi ně patřily např. uschované československé státní vlajky a prapory, čs. státní znaky, obrazy čs. prezidentů Masaryka a Beneše, mapy Československa v původních hranicích a mnoho jiných drobností.

Na prohlídky na internátě připravoval svůj svěřený úsek i pan plukovník Regentík. Tehdy najednou pozbyl na lesku své důstojnosti. Možná že to bylo rozdílem věku a rozdílem v získaných zkušenostech, že jsme chápali hrozící nebezpečí značně rozdílně a že jsme chováním pana plukovníka byli dokonale rozčarováni. Místo nebojácného, odvážného velitele se nám představil jako až příliš ustrašený, bojácný a zbabělý starý člověk, tak diametrálně odlišný od obrazu velitele – hrdiny neporažené československé armády. Pan plukovník nás nejen důrazně varoval, ale, viditelně roztřesený a asi ovlivněný tragickým osudem svého předchůdce generála Zahálky, dopodrobna sám prohlížel naše skříně, naše noční stolky, naše knihovničky, z uměleckých publikací nařídil vytrhnout umělecké podobizny našich prezidentů, pokud se objevily např. v časopisech a článcích nebo knihách o Maxi Švabinském. Jako psychicky vyloženě nalomený člověk pan plukovník svou soukromou vlastní předprohlídku sotva dokončil.

Úřední prohlídka našich místností i celých kolejí se pak uskutečnila dost pozdě. Atentátníci již byli dopadeni a trestající okupační mašinerie nakrátko polevila. A tak přepadová prohlídka byla vedena dosti formálně a ledabyle a dopadla velmi dobře. Všichni si mohli na čas oddychnout a pan plukovník ze všech nejvíce. Poměrně brzy nato se ale pan plukovník i se svou paní z kolejí odstěhoval. Na jeho místo ihned nastoupil pan PhDr. Dušan Závada, pravý opak předchozích dvou pánů důstojníků. Netuším, odkud přišel, možná z nějaké uzavřené školy, od jeho prvních kroků na koleji však bylo zřejmé, že dobrých vlastností správného pedagoga příliš nepobral. Zatímco za „velení“ pana generála a pana plukovníka jsme měli poměrnou volnost a jakékoliv kázeňské přestupky byly pány vychovateli – vojáky spíše přehlíženy a dokonce zahlazovány, za vychovatelského dozoru patrně nevojáka pana doktora Závady nám teprve nastala ta pravá vojna. Pan doktor sledoval naše celodenní počínání už od časných ranních hodin, abychom nezaspali ranní probuzení a včasný nástup do práce. O to se už před ním neúnavně staral závodní rozhlas, propojený nejen do všech prostorů v celých závodech, ale zavedený i do všech deseti internátů. Ranní čtvrt hodinka populárních optimistických písní se denně opakovala po celý týden nebo měsíc, aby v dalším časovém vymezení byla nahrazena novou, mírně obměněnou a nejnovějšími šlágry doplněnou sestavou. Probuzení obstarávalo nejen několik břeškných pochodů, ale do ranního vstávání nám „temně hučela Niagára“, „letěl šíp savanou“, „bez křídel“ jsme se mohli „dostat do nebe“ a každé ráno neúnavně „zpíval kos kosici fistulí“. Jak se nám asi svěže vstávalo, když nás probouzel tentýž zpěvák, který nám denně uváděl svůj vlastní příklad: „Ráno vstávám s písní na rtu, probudím kol sebe partu, a než začne den, stojím připraven...“ Mezi hudbou a zpěvem někdy, ale jen velmi zřídka, zazněla nějaká významná zpráva či výzva z vedení továrny. My jsme si velice oblíbili občasné doporučení a výzvy pana Mamici, vedoucího referenta bezpečnosti práce z osobního oddělení, a jakmile jsme zaslechli z ampliónů jeho hlas, ať se jednalo o cokoli, neopomenuli jsme nikdy sborově zavolat: „Ano, pane Mamico, přijdeme i s palcem...“ Byla to reakce na jednu z jeho kratičkových zdravotnických výzev, aby dělníci nepodceňovali ani ty nejdrobnější úrazy, a když si nevědí rady, že se mají přijít poradit přímo za ním do osobního oddělení jako za svým otcem. Jednou jsem zaslechl v dílně běžnou reakci podloženou asi osobními zkušenostmi: „Jó, to víš tato, šak ty bys se mnó fofrem vyběhnul.“ Osobitost a sloh projevů pana Mamici byl tak kouzelný, že to sám autor ani netušil. Ale abych se vrátil k panu doktorovi na internát. On by býval také velmi rád, kdybychom za ním chodili se svými problémy, se svými zavázanými palci. Když ale viděl, že v tomto směru se ničeho nedočká, snažil se najít alespoň důvěrníka,

který by ho soustavně informoval. Ale ani tady neuspěl a jsa neúnavný, vymyslel pro nás kolejní samosprávu. Ložnice očísloval, z každé vybral jednoho podle jeho mínění nejspolehlivějšího obyvatele a jmenoval jej důvěrníkem místnosti. Vyhlásil kolejní soutěž, připravil bodovací systém a denně každý pokoj hodnotil a jednotlivé obyvatele obdařoval body. Bodování bylo denně vyvěšeno na tabuli na chodbě a bývalo často předmětem našeho veselí. Nejvíce šlo o pořádek na ložnicích. Že jsme nenechali po sobě postele tak, jak jsme z nich rozespalí vylezli, neuklizené a „rozglábené“, to už jsme se naučili dávno a nebylo to jistě na škodu. Na co jsme si nikdy nezvykli, byla povinnost prostěradla, složené deky v povlacích a polštáře naprosto bez jakéhokoliv záhybu a hrbolu vyrovnat, vyhladit a dát do zákrytu. Nebylo síly, abychom tomu věnovali tolik času, kterého nám bylo líto. Při krutém ranním vstávání jsme šetřili každou minutou. Souhrn týdenního bodování pan doktor posílal jak na školu, tak do osobního oddělení dolů do továrny. Tam výsledky každému zaznamenali do osobní kartotéky, kterou každý zaměstnanec u Bati měl zavedenou a která s ním putovala, pokud i sám putoval po různých místech v závodech. Došlo-li k řešení nějakého osobního přečinu, jednalo-li se o nějaký postih, nebo dokonce o propuštění, ke všem zápisům v kartotéce bylo přihlíženo. Pro nás, kteří jsme nemínili zůstat v továrně po skončení studia, zápisy v kartotéce mnoho neznamenaly. Co s bodováním našeho chování na internátě dělali ve škole, to nevím, nejpravděpodobněji je zasunuli opatrně někam do hlubokých zásuvek, pokud je nehodili hned rovnou do koše. V pánech profesorech a nakonec i v panu řediteli jsme v tomto směru měli nepochybně spojence. Nejvíc ponižující ale na vychovatelském systému, který uplatňoval pan doktor Závada, byla nutnost žádat jej o propustky, pokud jsme chtěli nebo potřebovali zůstat někde večer déle a přetáhnout uzavírací hodinu na internátě. Tady si pan doktor se škodolibým potěšením vychutnával svou moc a každý podpis, pokud jej vůbec někomu věnoval, doprovázel mnohoslovnými výlevy, podobnými misionářským kázáním pro nevděčné domorodce z džungle. Většinou ale propustkami „neplýtvat“, takže jsme raději volili celonoční absenci na internátě, než abychom se doprošovali milosti nebo byli nuceni vyslechnout jezuitská kázání o slušném vychování. Ideálem většiny z nás bylo proto okamžitě po absolutoriu, tedy už s diplomem v kapse, kdy student ztratil povinnost podřídit se povinné kuratele, získat vlastní podnájem ve městě a z kolejí se odstěhovat. To se ale hned každému nepodařilo. Vůbec první, kdo z internátu a vůbec ze Zlína „nevděčně dezertoval“, byl Karel Kramule. Odjel do své rodné Nové Paky v Podkrkonoší a vyzbrojen legitimací Odborové organizace výtvarných umělců zůstal doma na tzv. volné noze. Hromadný vstup do Odborové organizace, vedené sochařem Vokálkem a sídlící v pražském Mánesu,

všem absolventům okamžitě po obdržení diplomu zprostředkovalo ředitelství školy. Členství v odborové organizaci kupodivu i za okupace chránilo umělce před pracovní povinností a před pracovními úřady. Brzy po Karlu Kramulovi se podařilo osvobodit od internátů Capovi, který si našel podnájem na náměstí ve starém Zlíně. Maličký pokojíček v podkroví dvoupatrového domu nebyl ničím ideálním, ale pocit osvobození od protivných povinností převážil nad nedostatky v komfortu.

V září se obdobný únik z péče internátu a pana vychovatele podařil také Josefu Beranovi. Nabídl mi, abych s ním jeho pokoj v čerstvě získaném podnájmu sdílel. Neváhal jsem, situace byla pro mne obzvláště výhodná. Byt byl v těsné blízkosti centra, od školy i od továrny rovněž v nepatrné vzdálenosti, ale hlavní výhoda – Josef jezdil domů do Halenkovic na Napajedelsku každý víkend už v pátek odpoledne a vracel se do Zlína až v pondělí ráno. Vidiny mít vlastní pokoj celé dva nejdůležitější volné dny zcela pro sebe (sobotní školní vyučování už přece skončilo) převážily nad různými drobnými nedostatky. Ty se v různé míře ukázaly až později. Dnes ovšem, při dodatečné rekonstrukci tehdejšího rychle ubíhajícího času musím zcela skromně a čestně přiznat, že přepestré vidiny mladého muže, tak říkajíc „utrženého z řetězu“, se zdaleka nenaplnily. Pokoj měl daleko do útulnosti, a když i vytápění s přicházejícím zimním obdobím mělo daleko do příjemnosti, z vytouženého prostoru jen pro sebe sama se dostavily spíše pocity osamění než uspokojení. Návštěvy, zejména dívčí, jsem měl minimální, daly by se spočítat na prstech jedné ruky a žádná z nich mně neutkvěla natolik v paměti, aby zde byl důvod pro její zaznamenání.

BOMBY NA ZLÍN – ZÁKOPY

V pozdním létu a na podzim 1944 se iluze pohodového mírového zátíší začala rychle vytrácet a život i ve Zlíně trpěl válečnými úbytěmi. Nebylo dne, aby nezaznělo strašidelné kvílení sirén a nebyl vyhlášen letecký poplach. Některé dny jich zaznamenaly během 24 hodin i několik. Poplachy se stávaly všední realitou, kterou obyvatelé města i osazenstvo továrny začínali pozvolna ignorovat a nebrat příliš na vědomí. Všeobecně bylo také rozšířeno mínění, že přece spojenci jsou i naši spojenci a nebudou bombardovat naše území, o němž musejí vědět, že je německými nacisty okupováno. Zákopové kryty, které byly vykopány nad Zlínem na kraji lesa a na několika místech uprostřed závodů, i podzemní protiletecké kryty, vybudované v posledních dnech přímo ve městě, většinou zatím zely prázdnotou. Po vyhlášení poplachu museli sice zaměstnanci opustit dílny a tovární budovy, lehkomyšlně však zůstávali buď na volném prostranství, nebo doběhli nejdál na okraj lesa. Až jednou, jednoho podzimního dne válečný běs zahrozil a z oblohy seslal naléhavé memento: na Zlín spadlo několik bomb, které mohutný svazek spojeneckých bombardovacích letadel odhodil na okraji města nad obytnými čtvrtěmi. Několik rodinných baťovských domů bylo zničeno, několik poškozeno, skla v oknech to odnesla široko v okolí. Nevím, zda byli ranění, nebo ztráty na životech. Zřejmě to nebyly plánované zásahy, posluchači zahraničních rozhlasových vysílání to vysvětlovali jako běžnou rutinní událost. V určitých situacích se prý vyskytne nutnost letadlu ulehčit – a tak obsluha bombardéru vypustí jednu nebo několik bomb jen tak, bez cíle. Rázem začali lidé brát vyhlášené poplachy vážněji.

Jeden další podzimní den se stal nejčernějším dnem válečného Zlína. Bylo to 20. listopadu. Opět sirény kvílely, pouliční i závodní rozhlas vyhlásil poplach a oznamoval, že „fajndliche kampfrbende“ – nepřátelské bojové svazy – jsou opět nad územím protektorátu. Pracovali jsme zrovna v té naší školní dílně na výrobu židliček do protileteckých krytů. Několik nás běželo nejkratší cestou ze školy k zákopovým krytům vykopaným nad silnicí do Březnice. Bylo to na kopci, na jedné straně začínal vysoký les, na druhé straně se otevřený prostor táhl přes čtvrt Letná dál na západ. Nešli jsme dovnitř do krytu, na jeho okraji na hromadě zeminy a na poraženém kmeni jsme se usadili a krátili si čas čtením novin, potom hraním karet, jak se dalo. Po nějaké době nás cosi nedefinovatelného

ve vzduchu zarazilo, zbystřili jsme pozornost. Zdálo se mi, že z otevřeného prostoru ze západu z nějaké ohromné dálky je slyšet sotva zřetelné, ale stále se opakující temné dunění. Zesilovalo, zeslabovalo, zesilovalo, zeslabovalo, až se úplně ztratilo. Netrvalo to ani příliš dlouho a rozhostil se klid. Nepříjemné ticho, klid před bouří?

To, co jsme před chvílí slyšeli, to bylo, jak jsme se daleko později dověděli, velké bombardování Brna.

Vrátili jsme se zase k předchozí činnosti, vzali do rukou karty, knížky, noviny, abychom se trochu zabavili. Za malou chvíli bylo slyšet již z dřívějších náletů známý zvuk – blížící se temný hukot leteckých svazů. V okamžiku, kdy už jsme letadla uslyšeli takřka nad sebou, monotónní zvuk leteckých motorů doplnil pronikavý, vysoký, hvízdavý tón, který jsme zatím znali jen z filmových žurnálů. Bomby! V mžiku jsme leželi na zemi, přitíštění ke stěně zákopu. Ani jsme si nestačili uvědomit ohlušující zvuk těžké detonace a už na nás padala sprška kamení, hlíny, písku, úlomků větví, listí a země s jehličím. Asi jsem se třásl strachem a bál jako všichni ostatní, ale jaksi samovolně, bez přemýšlení jsem ještě udělal krok ven, natáhl ruku po kartách, shrnul je do balíčku a zasunul do kapsy, když se ozvala další rána a padala nám na hlavy nová sprška. Vše se odehrávalo ve zlomcích vteřin. Svištění bomb a detonace se ještě postupně ozývaly dál pod námi, pod kopcem, a ustaly až za chvíli – a to už se také vzdaloval hukot motorů. Nastalo zlověstné ticho. Váhavě jsme vyběhli ze zákopu, abychom se podívali dolů na Zlín. Nad továrnou už začal stoupat k obloze černý dým, menší závoje kouře se valily z rodinných domků na Letné. Běželi jsme, jak jsme měli určeno, zpátky do školy a tam už na ředitelství na nás čekaly naléhavé příkazy. My všichni studenti ŠU jsme byli většinou povoláni k tzv. Sofortmassnahmen, což česky znamená „okamžitá opatření“. Pracovali jsme jedni na odklizení trosk vybombardovaných obytných domků na Letné, při vyprošťování raněných a mrtvých obětí náletu, a druzí pak při rozvozu a rozdělování teplých nápojů a teplého jídla za nastalého chladného počasí pro ty první, pracující pod širým nebem. Byli jsme vybaveni černými gumovými plášti, černými gumovými holínkami a žlutou páskou s nápisem Sofortmassnahmen. Já jsem byl zařazen do skupiny zásobovací.

**173/ JAN RAJLICH: TROJICE, OLEJ,
1944**

**174/ JAN KOSTLÁN: BIBLICKÉ
TÉMA, KRESBA TUŠÍ KOLOROVANÁ
PASTELEM A AKVARELEM, 1942 (?)**

Ve velkých mlékárenských konvích jsme rozvázeli horký čaj, v dřevěných přepravkách svačiny, obědy a večeře. Velkými naběračkami jsme do kastrolů, ešusů, do papírových kelímků, prostě do toho, co kdo měl a co jsme mě-

li my k dispozici, rozdělovali něco polotekutého s kusey masa, něco, co se podobalo guláši. Jiné skupinky pomáhaly stěhovat obyvatele se zbytkem jejich majetku z vybombardovaných domů a další postižené i s jejich majetkem z domků bombardováním jen narušených. Pracovali jsme v malých skupinkách, tři, čtyři a řidič továrního nebo hasičského nákladního auta. Pracovní doba byla od úsvitu do tmy a veškerá četnost a zejména pravidelnost našich styků s ostatními spolužáky vzaly za své. Odklízecí práce a další podobné činnosti, které jsme prováděli, nebyly bez rizika, jak by se mohlo zdát. Bylo velkým štěstím, že se nikomu z nás studentů nic nestalo. Jednu příhodu se pro ilustraci pokusím vykreslit. Měli jsme chvíli pauzu, řidič nákladního vozu si jel doplnit palivo – dřevo. Jezdilo se tehdy na dřevoplyn, který se vyráběl v jakýchsi válcových kamnech, kotlích umístěných u nákladních aut obvykle za řidičskou kabinou. Spalováním kostek tvrdého dřeva velikosti asi 5x5 cm v těchto kotlích vznikala dřevoplyn. Byl to kuriózní postup, na který si dnes sotva někdo vzpomene. Domluvili jsme se, že si mezitím nějakou maličkost dojdeme koupit do ústřední Baťovy prodejny v Tržnici. Po vyřízení nákupu jsme postávali před výlohami, povídali si a očima bloumali po

**175/ ROZBOMBARDOVANÉ
BAŤOVY ZÁVODY, 1944**

náměstí od Obchodního domu přes Společenský dům, Velké kino, které před několika dny dostalo také zásah, a přes Sociální ústav až k mrakodrapu a hlavní bráně a čekali, až auto přijede.

Vtom se zničehonic ozvala ohlušující rána. V mžiku jsme jako jeden muž leželi přitíštěni na dlažbě, s rukama na hlavě. Sotva sto metrů před námi z nároží Sociálního ústavu létaly úlomky betonu, cihel a skla, z ohromného kráteru se kouřilo. Časovaná bomba! Nebyla to první a jediná časovaná bomba, kterou spojenci na Zlín shodili, a příliš pochvaly za to u obyvatelstva nesklidili. Nevím, zda nebyly oběti na zdraví a na životech a dodatečně tak nerozšířily ztráty, které Zlín utrpěl při hlavním náletu.

Oběti náletu byly důstojně pohřbeny, trosky byly zvolna odklizeny, vybombardovaní byli přestěhováni do náhradního ubytování. „Okamžitá opatření“ pomalu končila, život jak v továrně, tak ve městě se pomalu začal, pokud to šlo, vracet do zaběhaných kolejí. Baťovská disciplína a pořádek znovu nabývaly vrchu.

Škola ovšem už svou činnost v plném rozsahu neobnovila, pokoušela se o to jen v některých menších školních dílnách. Fronta se blížila a kolem Vánoc přišel do školy další zásah. Řada z nás studentů dostala předvolání od pracovního úřadu a byla nasazena na kopání zákopů. Zvláštním vlakem bez jízdního řádu jsme byli dopraveni do Valašského Meziříčí. V transportu jsme se sešli Štolfa, Cap a Kosťa a možná že ještě některý z dalších kolegů z pozdějších ročníků. Apis, Eda, Konrád a další zůstali ve Zlíně a pomalu se začali ztrácet z mého zorného pole. Ve Valašském Meziříčí jsme byli ubytováni na slamnících na zemi v budově zavřeného učitelského ústavu. Sešla se nás tam pestrá společnost. Na několik stejně postižených si pamatuji. Zdeněk Chlup, pozdější hlavní architekt města Brna, Jaromír Bělič, pozdější profesor Univerzity Palackého v Olomouci, Stanislav Kocourek, profesionální fotbalista, hráč S. K. Baťa a po válce pražské Slávie. Na jeho účet jsme si rádi zavtipkovali, že on je ten správný typ, který se na kopání zákopů hodí: když tak ovládá kopání do míče, že je zde vlastně jediný skutečný „kopáč“ – profík. Zvlášť rád si také připomínám Gajdůška, úspěšného boxera těžké (nebo polotěžké) váhy, rovněž reprezentanta S. K. Baťa, jinak dobrosrdečného hromotluka a upřímného kamaráda. U něj jsem vždy nechápal ten do očí bijící rozpor mezi vzhledem rváče a vlastní beráncí povahou dítěte. Vzpomínám si, jak jednou nás mohl zachránit od pravděpodobného ublížení na těle. Na zákopech se pracovalo i v neděli, ale pozdní odpoledne a večery jsme mívali volné. Jenomže co o večerech dělat, to byl problém. Dověděli jsme se však, že v sousední dědině v tamním hostinci se pořádají náhražkové taneční zábavy bez tance. Hudba tam hrála, čepovalo se slabé válečné pivo, limonáda a čaj, něco

silnějšího si musel, kdo se chtěl napít, přinést z domova sám. Děvčat tam jsou prý mračna. Takže jsme se domluvili a asi pět se nás na zábavu vypravilo. Už náš příchod se nesetkal s úsměvy a s otevřenou náručí a jakýkoliv pokus přiblížit se místním děvám narážel na neústupnou hradbu místních mládenců. Netrvalo dlouho a bylo nám dáno zcela otevřeně na vědomí, že tam nejsme vítáni a jestli rychle nezmizíme, že se může stát něco, na co hned tak nezapomeneme. A že příště abychom se jejich dědině velkým obloukem vyhnuli. Takovou potupu jsme samozřejmě těžce nesli, ale přesila byla jasná, a když i hostinský nás požádal o předčasné zaplacení útraty, raději jsme spořádaně ustoupili. Hned na zpáteční cestě jsme ale vedli řeči, že tak to nelze nechat a že příště se musíme na návštěvu řádněji připravit. Standa Kocourek, který byl tentokrát s námi, hned přišel na nápad, že si příště s sebou vezmeme Gajduška jako osobní ochranu. S Gajduškem to hned tentýž večer dohodl, nemusel ho ani dlouho přemlouvat. Příští neděli jsme se tedy, posílení o něho a ještě o několik dalších atletických typů, vypravili do K. Ke konfrontaci ale nedošlo. V okolí Valašského Meziříčí totiž v tu dobu zintenzivnili činnost partyzáni, německé kontroly pročešávaly co chvíli kraj, a tak hostinský ze strachu svou hospodu místní mládeži už k další zábavě raději nepropůjčil. V hospodě jsme si tedy dali čaj a chvíli v klidu poseděli. Hostinskému jsme se alespoň pochlubili, koho že to máme s sebou. Z respektu před boxerskou postavou a mistrovskou pověstí Gajduška měl oči navrch hlavy. Myslím, že to pak vše s náležitým důrazem a zabarvením hlasu vesnickým mládcům vylíčil. Teď se ale nedalo nic dělat a nezbývalo nám, než se vrátit s nepořízenou do města.

O partyzánech a o jejich podařených výpravách z hor kolovaly mezi zákopníky nejfantastičtější zkazky, které v unavených a malověrných myslích posilovaly myšlenky na svobodu. Nejznámější postavou vyprávěných historek se stal za kominíka převlečený partyzán. Do jedné školy, v níž místo vyučování a dětí byla ubytována německá posádka, přišel komín vymetat kominík. Bez problémů se do objektu dostal, udělal svou práci a v klidu odešel. Výbuch nastal až tehdy, když už byl v bezpečí v lese, v horách. Kolik okupantů to odneslo, nikdo přesně nevěděl. Z nastalého běsnění potrefené vojenské jednotky a z toho, že na pomoc přivolali gestapo z Hranic, dalo se usuzovat, že jich bylo dost.

Nadějné zprávy z front spolu s podobnými zprávami, jako byla ta o kominíkovi, nemohly mladé lidi nechat lhostejnými k osudu národa a nevěst je alespoň k přemýšlení nad tím, jak by se dalo pomoci. Realizované pokusy možná byly naivní a měly málo významné výsledky. O svém napojení na ilegální organizaci ve Zlíně jsem se já a Cap podle zákonů konspirace nesměli zmínit ani nejbližším kamarádům, kteří s námi byli na zákopech. Nebylo to lehké nezmínit se a neprozradit

se. Čekali jsme na úkoly, na pokyny co dělat. Vlastní iniciativa byla nebezpečná a nebyla povolena. Brzy jsem dostal nevinný dopis, z něhož jsem vyrozuměl úkol napsat pro ilegální vydání novin zprávu z prostředí, v němž byli nasazeni mladí lidé na kopání zákopů, a popsat nesmyslnost této činnosti. Víceméně šifrovaný dopis mně byl osobně doručen smluvenou cestou, a tak jsem tajně sepsal několik zpráv z nevábného prostředí při kopání zákopů s kritickými poznámkami na horlivost některých českých pomocníků nacistů a zaslal domluveným způsobem, opět po téže spoje, na krycí adresu. Nikdy jsem se ovšem nedozvěděl, zda mé zprávy byly skutečně použity a zda nakonec vyšly. „Na oplátku“ ale jsme v další zamaskované a osobně předané zásilce dostali dvacítku cyklostylovaných protiokupantských letáků, které jsme měli ve Valašském Meziříčí rozmístit. Zdálo se nám to příliš snadné, i když jsme museli dávat maximální pozor, aby nás někdo nezastihl a abychom nezanechali stopy, které by vedly k nám nebo rovnou do naší ubikace. Krátký text letáku byl uveden výrazným, zdaleka viditelným heslem, které představovalo jediné a jednoznačné motto všech tehdejších ilegálních tiskovin: „Smrt německým okupantům!“

Akcí, která snad měla alespoň nějaký, byť omezený význam, byla jednodenní „spontánní“ stávka při kopání zákopů, kdy jsme využili nepříznivé počasí a špatné zásobování a vyprovokovali hned po ranním nástupu nepovolený manifestační odchod drtivé většiny „zákopníků“ na ubikace za hromového zpěvu „Nemelem, nemelem, sebrala nám voda mlejn...“ My iniciátoři jsme nesměli vzbudit pozornost, a tak jsme zůstali na pracovišti, a spolu s námi několik ustrašenců. Ale stejně jsme nepracovali. Nakonec řvoucí feldvébl, který měl kopání na povel, nás sám zahnal domů. Hned druhý den přijelo gestapo z Hranic a začalo s vyšetřováním. Německá mašinerie už ale slábla a vyšetřování k ničemu nevedlo. Neočekávaně nám bylo ještě týž den před skončením práce přechteno prohlášení, že zásobování horkými nápoji a jídlem bude okamžitě zlepšeno a uvedeno do pořádku. Vyšetřování bylo asi zastaveno a gestapáci se ve své černé limuzíně vrátili do Hranic. „Pobuřující“ zprávy, rozdání několika letáků a zosnování jednodenní stávky nebyly žádné heroické činy. Přes svůj zanedbatelný podíl na konečném vítězství se však pohybovaly na hranici života a smrti.

Ve Valašském Meziříčí jsem zažil jedno děsivé setkání, na které nikdy až do nejdelší smrti nezapomenu. Setkání, při němž jsem se poprvé do hloubi duše styděl za to, že patřím do rodu nazývaného homo sapiens. Ještě dnes, kdy po téměř šedesáti letech tuto vzpomínku píší a mám před sebou jak opravdově žijoucí ten obraz strašného lidského utrpení a ponížení, sotva se ubráním, aby

**176/ NA ZÁKOPECH
U VALAŠSKÉHO
MEZIŘÍČÍ. UPROSTŘED
V POZADÍ J. R., 1944**

mně do očí nevhrkly slzy. Nevím, proč jsem ten den nebyl na zákopech, možná že jsem se s bolením zubů předčasně vracel na ubytovnu. Šel jsem sám, teple oblečený, s kulichem přes uši, s kožešinovými rukavicemi a obutý do teplých vatovaných zimních dřeváků jsem se loudal po boční ulici. Mrzlo až praštělo, kdo nemusel, na ulici nebyl. Najednou bylo z hlavní ulice z dálky slyšet zvýšený hluk, šum, dupot, německé řvaní. Po několika krocích jsem je

viděl a stál s nimi takřka tvář v tvář. Po ulici se vlekl úděsný průvod. Klopýtající postavy, natlačené na sebe v pěti nebo šestistupech, zabíraly celou šířku ulice. Velcí, malí, většinou na kost vychrtlí muži v potrhaných špinavých zelenomodrých pláštích, které kdysi mohly být uniformami, na hlavách bývalé vojenské lodičky, uši ovázané hadry a špinavými šátky, zarostlí a neholení, promrzlé ruce často bez rukavic, na nohou rozbité škrpály, ovázané, aby se nerozpadly, kotníky a lýtka obalená pytlovinou a papírem. Sověští zajatci. Kolem pobíhali a své „lós, lós“ vyřvávali dobře živení, do zimního oblečení narvaní němečtí vojáci s napřaženými samopaly a puškami, připravenými ke střelbě. Když se průvod přiblížil na dosah ruky, uviděl jsem ty zubožené lidské trosky zblízka, propadlé tváře, a hlavně oči, zapadlé, smutné, prosící oči, prosící a nechápající... a obracející se na nás na chodníku s němou výčitkou, s nevyslovenou otázkou: Jste snad lidé jako my? Lidé jako my... ti, co nás doprovázejí, to lidé nejsou... Jeden z míjejících na mne ty své oči upřel a přiloženými prsty k neholené tváři a omrzlým ústům naznačil, že prosí, moc prosí o cigaretu. Neměl jsem

to odpoledne u sebe ani jedinou. Nikdy jsem nebyval náruživý kuřák, a tak jsem žádné zásoby cigaret s sebou nenosil. V ten okamžik bych se byl nejraději propadl do země. Pohybem ruky s otevřenou dlaní jsem musel prosícímu naznačit, že bohužel u sebe nic nemám. Na meziříčských chodnících bylo ten den málo lidí, skoro nikdo, snad jen několik žen šlo s taškou z nákupu. Jedna žena vytáhla z kabely dva rohlíky a hodila je do průvodu, kde v mžiku zmizely. Německý strážce k ženě rozčileně přiletěl, řval cosi německy a začal ji strkat samopalem, druhý hned výhrůžně z pušky do vzduchu vystřelil, aby pohrozil, že příště už to pomáhání zajatcům nebude tolerovat a už nebude střílet jen tak, do vzduchu!

Jestli jsem do té doby neměl německé okupanty rád, od tohoto okamžiku jsem Němce začal nenávidět. Několik dní jsem se nemohl z toho otravného setkání vzpamatovat. A musím přiznat, že mně to trvalo pak ještě dost dlouho po válce, než se mi zase vrátila má stará tolerantnost a začal jsem si i mezi Němci vybírat přátele.

V lednu jsme skončili v Meziříčí. Linii zákopů a protitankových zátarasů bylo třeba upravit podle rychlého postupu sovětských vojsk a posunout ji směrem na jih a dále do vnitrozemí. A tak jsme byli přestěhováni zpět do Zlína, abychom docházeli kopat zákopy a stavět zátarasy do okolí Březnice. Vzhledem k tomu, že i Němcům už koncem války organizace selhávala, chystal jsem se zůstat ve svém zlínském bytě a na kopání se dostavit jen občas, podle nálady. První den po přesunu si naše skupina prohlédla terén, ve kterém bude pracovat, a hned druhý den jsem zůstal doma. Písemná evidence a prezence se na zákopech nevedla a ani důsledně nekontrolovala, a tak co?...? Byl jsem celkem klidný, že se na různé ty naše absence nepřijde. Zřejmě jsem ale nedocenil našeho známého velitele, uřvaného feldvébla, který se za námi, jak jsme s překvapením zjistili, z Meziříčí také přestěhoval. Onen druhý den, kdy jsem dezertoval, vyhledal mě ještě odpoledne jeden z kamarádů a líčil, jak mě náš feldvébl na zákopech sháněl. Lítal prý mezi jednotlivými kopáči jak nějaká na zem spadlá raketa a rozčileně vyřvával „vó ist der kérl mit dem folbart“? (Kde je ten chlap s tím plnovousem?) Situace prý vypadala velmi hroživě, a tak mě kamarádi raději omluvili, že jsem u lékaře, že mně nebylo dobře. Došlo mi, jak jsem svým plnovousem, který jsem tehdy už delší dobu nosil, nápadný, a protože jsem byl mezi všemi jediný, tak jsem také jako jediný byl až příliš snadno identifikovatelný. Pochopitelně že si feldvébl z víc jak stovky mužů, které po tři týdny denně vídal ve Valašském Meziříčí, zapamatoval jedine mě.

Plnovous jsem si nechával růst někdy od konce léta nebo začátku podzimu, po rozmluvách s Michailem Rombergem, ilustrátorem a scénografem z Prahy,

**177/ – 178/
„DOKUD NĚMCI OD
NÁS NEODEJDOU“,
J. R. S PLNOVOUSEM,
FOTO MRAVENEC, 1944**

který se jednou na několik dní ve Zlíně objevil a s kterým jsem se během několika posezení v Bzenecké vinárně docela sblížil. Míša byl původem Rus, nádherně ilustroval díla ruské literatury a pro česká jeviště vypravoval ruské hry. Nosil nejen černý klobouk, ale hlavně černý plnovous, právě takový,

jaký nosili hrdinové jím ilustrovaných románů a povídek. Plnovous jsem si i já oblíbil. Jako výraz obdivu k ruskému národu a ruské literatuře a také jako tajný a trochu dětinský výraz odporu proti vyholeným a až nad uši vystříhaným okupantům („gestapošnyt“ jsme říkali jejich běžnému sestřihu vlasů) jsem jej začal pěstovat a už řadu měsíců s úspěchem nosil.

Nyní se zdálo, že jde do tuhého. Neváhal jsem ale ani chvíli a ještě večer jsem se na Školní ulici zastavil u holiče a plnovous si s lítostí dal oholit. Líto mně to bylo proto, že už se se svým hustým plnovousem nedožiji osvobození, že poruším nevyhlášený slib či závazek, kterým jsem se v duchu připojil k těm tehdy nemnohým programovým nositelům plnovousů: neholit se, dokud Němci neprohrají válku a dokud je z naší země nevyžene Rusové.

BELGIČANI

Skamarády spolužáky, pokud nepracovali na zákopech, jsem se vídal už zcela řídce. Ani Apis nebyl výjimkou; z kdysi nerozlučné dvojice nás okolnosti změnilly na osamělé poutníky. Přesto jsme se setkali. Bylo to zřejmě poslední naše setkání za války a stojí za záznam.

Sešli jsme se zcela náhodně v neděli před polednem na ulici. Doprovázel jsem dva mladé Belgičany po Zlíně, mluvili jsme francouzsky. Zdálo se mi, že nás někdo sleduje a poslouchá. Nechtěl jsem se otáčet a ztlumil jsem hlas, bylo to příliš nebezpečné na sebe upozorňovat.

Oba Belgičané – Jean Léon Huens a Robert Werdefroy – byli uprchlíci z Osvětimi, kde byli kdesi v sousedství smutně proslulého vyhlazovacího lágru v jakési továrničce totálně nasazení. Když se blížila fronta, rozhodli se utéct. Vydali se na cestu bez plánu, bez jakékoliv pomoci, s balíčkem nastřádaných sušenek a ztvrdlého chleba, s dvěma lahvemi čaje, bez znalosti jazyků. Oba mluvili pouze francouzsky, svou mateřštinou, Robert navíc ještě vlámsky a oba sotva pochytily jen několik slov německých. Z Polska šli pěšky, pouze v noci, směřovali na jih, řídili se podle hvězd a citu, vyhýbali se obydleným vesnicím i městům, a když už po sedmi nebo osmi nocích usilovného pochodu jim došly zásoby sušenek, tvrdého chleba, čaje a cigaret, byli prochladlí na kost a měli nesnesitelnou žízeň, v naprostém zoufalství se rozhodli riskovat a po dlouhé době vyšli za dne z přitmní lesů na slunce. Brzy před sebou měli město. Neměli nejmenší poňtí, kde jsou. Vypadalo to na nějaké moderní lázeňské město, drobné cihlové domky, plno stromů, žádné souvislé ulice. Na severních svazích zbytky sněhu. Vydali se nazdařbůh tam, kde tušili, že bude centrum, protože se správně domnívali, že právě mezi množstvím lidí spíše budou nenápadní než jako dva osamocení tuláci viditelní široko daleko. V hloubi duše jim svítala jiskřička naděje a doufali jen, že budou mít trochu štěstí, že se jim naskytne příležitost nenápadně s někým komunikovat a že jim snad někdo bude dokonce rozumět a bude moci něco podniknout jim na pomoc. Byli ve Zlíně a štěstí měli. Konečně se dostali do typického starého města, nápisů na ulicích nad obchody nerozuměli ale ani slovo, na malém náměstí vyhladovělí okukovali výkladní skříně, až přišli před dva výklady s vystavenými obrazy, plastikami a keramikou. Byla to prodejna a stálá výstavní síň Školy umění. Bez dlouhého váhání a rozhodování vešli dovnitř vyhledat pomoc. Uvnitř prodejny jim přišla

vstříc paní vedoucí, okamžitě posoudila vzniklou nebezpečnou situaci a oba posunky pozvala z výstavy dozadu do kanceláře, aby je ukryla před zraky náhodných příchozích zákazníků. Francouzsky nerozuměla, ale i z podivných posunků a naléhavých komunikačních pokusů vyrozuměla, že mluví asi francouzsky a hlavně že potřebují najíst a napít. Dala jim najíst i napít, co měla při ruce, a usilovně vzpomínala, na koho spolehlivého se obrátit, kdo by se mohl domluvit francouzsky. Vzpomněla si na mne. Právě v posledních dnech, kdy jsem se místo kopání zákopů potuloval po Zlíně, jsem řadu hodin strávil v naší prodejně a několikrát jsme spolu hovořili. Jistě v řeči došlo na má předchozí studia, než jsem přišel do Zlína, a tedy asi i na to, že jsem měl školní zkušenosti s francouzštinou. Zatelefonovala mi tedy k bytné. A protože to od prodejny nebylo daleko, za chvíli už jsem s oběma šťastnými tuláky navázal kontakt a pokoušel se domluvit. Věci se mohly dát do pohybu. Baťovy závody byly dokonale telefonizovány a spolu s nimi se svezlo i město. Tak masovým vybavením telefony určitě daleko předstihly nejen všechna ostatní města v celém Československu, ale i Prahu.

„Ulejval“ jsem se naštěstí z protivných zákopových prací a už jsem se ani nemusel obávat represálií a udání od našeho známého velitele. Měl jsem to od něj „úředně“ povoleno. MUDr. Slabý, známý zlínský lékař, mně totiž „objevil“ těžkou plicní miliární tuberkulózu. Rentgenový snímek, kterým mě vybavil, mně dával jen několik týdnů života. Využíval jsem proto povolené a vlastně přímo naordinované vycházky. Často jsem se potuloval po ulicích, v duchu si pobrukuje Kainarovo nedávno složené: „Chodím po Zlíně, voním po víně, bloumám líně, pane strážníku, proč tolik povyku, to já mívám ve zvyku...“

V inkriminovanou hodinu, když paní vedoucí zavolala, jsem byl naštěstí doma. Vzpomněl jsem si okamžitě na syna místního zlínského veterináře, již zmiňovaného Honzu Hochmanna, který před půl rokem maturoval na gymnáziu a který nejen hrával divadlo, ale i občas s námi světáky i s dalšími „umělci“ dál pěstoval čilé styky. Zatelefonoval jsem k nim domů, a rovněž jsem měl štěstí, že jsem ho doma zastihl. Zanedlouho za námi do prodejny přišel. A to dokonce už s hotovým plánem. Pan dr. Hochmann zariskoval, oba hochy nechal přespat u sebe doma a druhý den je umístil ke svému známému zahradníkovi do nedaleké obce Štípa. Majitel zahradnictví míval již dříve na výpomoc přidělovány různé cizí dělníky, protože měl asi povinnost zásobovat zeleninou zlínský Oberlandrat a jiné vlivné veličiny. Takže noví dva dělníci se nejevíli nijak nápadně. Zvláště když naše kamarádka Dana, která pracovala jako úřednice na Arbeitsamt – Úřadu práce, opatřila hned do dalšího odpoledne dvě falešné pracovní knížky. Naši Belgičani se nyní mohli „legálně“ pohybovat nejen na zahradě ve

Štípě, ale dokonce ve volném čase i po Zlíně. S mírnou dávkou nutné opatrnosti jsem nově vzniklé možnosti francouzské konverzace využíval a několikrát, především v neděli, jsem se s našimi „zahradníky“ sešel a doprovázel je po Zlíně.

„Bonžúr mesijé,“ ozvalo se důrazně za námi. Hlas jsem samozřejmě okamžitě poznal. Přepadení mě tedy příliš nepřekvapilo. Byl to Apis, co nás sledoval. Po řadě dní to bylo setkání nad jiné milé. Neděle, zlínské ulice zely prázdnotou. Zašli jsme hned na dvě deci k nedalekým Malotům, kde jsme v klidu, ale dosti složitě konverzovali. Zapotil jsem se v roli samozvaného tlumočníka, který sám měl dost potíží se zvládnutím svých vlastních nedokonalých projevů. Přesto jsme si nakonec všichni čtyři znamenitě rozuměli. Už jen proto, že Jean Léon byl malíř, vynikl později jako výborný, mezinárodně uznávaný a ceněný miniaturista, a Robert, sice tehdy ještě jen student ekonomie, byl už ale zapálený znalec výtvarného umění, které je vlastně oba, ačkoliv se před odvěčením z domova vůbec neznali, dokonale spřátelilo a nakonec spojilo ke společnému útěku. Mluvili jsme o všem možném, vzpomínám jen na dvě francouzská vyjádření, která jsem

**179/ S BELGIČANY NA
MOSTĚ PŘES DŘEVNICI.
ZLEVA J. R., ROBERT
WERDEFROY, JAN
HOCHMANN, JEAN
LÉON HUENS, 1945**

**180/ BELGIČANI:
ROBERT WERDEFROY,
JEAN LÉON HUENS**

si dodnes zapamatoval a která poněkud charakterizují, jak obsahově široké bylo rozpětí naší konverzace. Beethovenova Měsíční sonáta – Mondscheinsonate se francouzsky jmenuje La sonate au clair de la lune, zatímco cigaretový nedopalek, špaček, vajgl se francouzsky řekne le mégot.

Posezení u Malotů bylo vlastně naším posledním válečným setkáním. S blížícím se koncem války se drolil i pověstný německý pořádek a organizace veřejných věcí. Jednoho dne v březnu Jean Léon i Robert beze slova ze Štípy zmizeli. Pochopitelně se nikomu nesvěřovali. Jak jsem se později dověděl, já už jsem také nebyl ve Zlíně, vydali se na dobrodružnou pouť dále na jih, podařilo se jim dostat se do americké okupační zóny do Rakouska a odtud byli již bez potíží repatriováni domů do Belgie.

TVRDÝ ÚDER

Válečné drama, promítané na plátna našeho života, vrcholilo. Ani v posledních dnech, kdy se říše hroutila, její gestapo nezahálelo a jeho konfidenti také ne. Ilegální organizace KSC ve Zlíně byla díky jednomu slabému článku prozrazena, vedoucí pozatýkáni a později popraveni. Jedině redaktoru Josefu Machovi se podařilo včas před zatčením uprchnout. Ještě předtím stačil osobně vyřídit vzkaz nebo příkaz Vencovi Chadovi a Capovi-Šimordovi, aby opustili Zlín. Cap vzal příkaz vážně a po poradě se mnou okamžitě odjel vlakem do severních Čech, kde ho v Nové Pace až do konce války jako stavebního dělníka ukrýval Karel Kramule se svou rodinou. Venca varování zřejmě nedocenil a z internátu okamžitě, týž den neodešel. Změnil jen na internátě lůžko. Na noc obsadil volnou postel v jiné místnosti a v jiné etáži. V noci 24. února 1945 jej na internát přišlo zatknout gestapo. V pokoji, kde byl trvale hlášený, kde měl spát, ho gestapáci nenašli. Protože vešel do ložnice jen jeden z nich a nenápadně, tiše a česky se na Vencu ptal, některý z rozespálých spolubydlících mu nechtěně prozradil, že spí o poschodí níže. Gestapáci tak Vencu snadno našli. Odváděli ho do spodního 1. internátu, kde měli neblaze pověstné sídlo a vězení.

Venku pak Venca spáchal vědomou sebevraždu.

O chování Němců a gestapa obzvlášť neměl žádné iluze. Byl připraven na tvrdé výslechy, bití a mučení, ale bál se, aby nezklamal, aby v krizi něco neprozradil a hlavně aby neohrozil životy druhých. Věděl toho přes všechnu konspiraci dost, a měl proto v úmyslu při případném prozrazení a zatčení spáchat sebevraždu. Nosil s sebou kapsli s jedem, jen měl obavy, zda ji bude moci včas použít. Kapsli s jedem ukázal a se svými obavami se svěřil mně a Capovi, kteří jsme byli na něho napojeni a tvořili spojkou na další úsek. Bylo to o Silvestru 1944, kdy jsme my tři společně „oslavovali“ příchod nadějného nového roku v podkroví Capova podnájmu na starém zlínském náměstí. Byla to zvláštní oslava a zvláštní noc. Jedinou litrovou láhev laciného válečného vína, kterou jsme měli na oslavu, se nám podařilo rozbít a zachránit jsme mohli už jen zlomek obsahu. Nijak nám kupodivu ten nedostatek alkoholu nevadil. Hřála nás jiná droga, nezdolná víra, že se blíží konec té dlouhé noci a že světýlko na horizontu se už blíží a den za dnem zvětšuje. Ač žádný z nás tří se nemohl chlubit nějakou výmluvností, spíše o nás bylo známo, že jsme skoupí na slovo, přece jen jsme se rozpovídali, jak

**181/
JEDNOPOSCHOĐOVÝ
DŮM NA NÁMĚSTÍ
VE STARÉM ZLÍNĚ, VE
KTERÉM V PODKROVÍ
NAŠEL PODNÁJEM
CAP. TAM POSLEDNÍHO
VÁLEČNÉHO SILVESTRA
(1944) „OSLAVILI“
CAP, VENCA CHAD
A J. R.**

kdybychom vypili alespoň deset sklínek vína a ne jen tu jedinou zachráněnou. Vznikla tu jedna z naprosto ojedinělých situací, kdy Venca, jindy tak uzavřený do sebe, se sám od sebe rozpovídal. Bylo

zřejmé, že má naléhavou potřebu se jednou vymluvit a také že k nám má absolutní důvěru. Měl o čem vyprávět. O návštěvě u partyzánů, o riskantním převozu raněného partyzána na ošetření k lékaři do Zlína, o štěstí, když je bez prohlídky propustila německá vojenská hlídka, která už svou kontrolu prováděla nezvykle dost ledabyle. Příhody se ve vyprávění odehrávaly většinou beze jmen. Nebylo dobře znát jakákoliv jména. Každý směl znát jen dvě jména svých spojek. Už toto Vencovo vyprávění bylo porušení pravidel konspirace. My s Capem jsme se ale také přidali, líčili naše zkušenosti a trochu ironizovali naše hrdinství projevené v souvislosti s vyprovokováním stávky na zákopech ve Valašském Meziříčí. Nakonec došlo ještě na pár slov o malování, zda a jaký má smysl za války – a hovor nemohl pominout válku jako takovou. Vzpomínám, že Venca se najednou a nadlouho odmlčel a pak připomněl úvahy Raskolnikova v Dostojevského románu Zločin a trest. Šlo o úvahy o prolévání krve, potoků krve za války, které zůstává bez potrestání, zatímco když se jedná o jedince, který prolíje krev bližního, společnost se najednou horlivě stará, aby byl za to potrestán. Hovor, pokud si pamatuji, byl s ohledem na večer, ve kterém probíhal, až příliš vážný a řekl bych dokonce smutný. Možná že už v něm bylo až moc zastřené a temné předtuchy toho, co se za necelé dva měsíce má stát.

**182/ VÁCLAV CHAD:
MILADA SCHMIDTOVÁ,
OLEJ, 1945**

V té únorové noci, ve zcela beznadějně situaci se tedy Venca gestapákovi, který jej vedl, vytrhl, rozběhl se a pokoušel se utéci. Po několika metrech cesty ke svobodě byl dostižen a zezadu bez milosti zastřelen. Vykrvácel na půl cesty mezi internátem a školou, jejíž byl nejnadějnějším žákem.

Přími svědci nebyli, nikdo nevěděl, co se stalo. Z telefonátu od Čestmíra Kafky jsem se ráno jenom dověděl, že byl Venca zatčen. Nejistota vrcholila. Nebyly dostatečné infor-

mace, kdo ještě byl pozatýkán, ani Cap, který už byl ale pryč, ani já jsme neměli absolutní jistotu, zda mimo Macha někdo další o nás a o našem spojení s Vencou a s Pazderou neví. V té době už jsem se nestýkal s Miladou Schmidtovou, o jejímž napojení na Macha a na Vencu Chada a ještě na kohosi na Ostravsku jsem měl spíš matné tušení než konkrétní vědomosti. Právě pro tato tušení už jsem další schůzky a spojení záměrně nevyhledával. Nevěděl jsem dokonce ani, kde vlastně Milada ve Zlíně bydlí.

Až dlouho po skončení války jsem se celou noční historií dověděl od Čestmíra Kafky, který tehdy ještě na internátě ve stejné ložnici jako Venca bydlel a který byl jeho hledání gestapákem na jejich světnici přítomen. Vyprávěl mi ještě, že s Miladou Schmidtovou dostali zoufalý nápad, že Vencu násilím osvobodí z gestapáckého vězení na 1. mužském internátu. Od rumunských vojáků, kteří tehdy dělali Němcům spojence, ale nijak příliš horlivě se nechovali, chtěli koupit nebo za jídlo vyměnit granáty a zbraně. Plán to byl dosti naivní, ale ukazoval, že ve vypjatých situacích se zoufalý člověk skutečně chytá každé sebemenší možnosti

a s ní spojené naděje. Od velitele české policie ve Zlíně majora Durdíka, který měl mezi českým obyvatelstvem Zlína výbornou pověst, ale hned brzy dopoledne přišla na školu zpráva, že Václav Chad je mrtev a že leží v márnici Baťovy nemocnice. Čestmír s Miladou okamžitě zašli za primářem Černoškem a ten jim umožnil mrtvého Vencu uvidět a rozloučit se s ním. Ovšem nesměli o tom mluvit a také nikdo další se dlouho nic nedověděl.

Zůstal jsem ve svém podnájmu v nejistotách a vyčkával. Veškerá spojení byla zpřetrhána, Cap byl pryč, pokud jsem přece jen nějaká jména tušil, všichni zřejmě byli pozatýkáni. Nemělo smyslu dál čekat, očekávat nějaké příznivé vyřešení. Pokud by někdo další o nás věděl, nebylo dobré čekat, až si pro mne také přijdou, a vystavovat v nebezpečí kamarády jen tou holou skutečností, že se spolu známe...

Do školy a na internát jsem ty dva následující dny proto vůbec ani nezašel. Ještě jednu nekonečnou noc čekání bez informací a beze spánku jsem strávil ve svém pokoji a ráno 27. února jsem se rozhodl. Bez jakéhokoli loučení jsem odjel vlakem k rodičům do Dírné v jižních Čechách. O Vencově tragické smrti jsem se dověděl až daleko, daleko později, v květnu po svém návratu do osvobozeného Zlína.

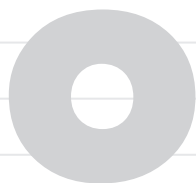
Cesta domů ale nebyla tak docela jednoduchá, jak by se dnes mohlo zdát. Vlaky na Moravě byly neslýchaně přeplněny, jednak z fronty se stahujícími raněnými německými vojáky, kteří měli obsazena a uzamčena celá vlaková kupé, jednak lidmi prchajícími před frontou – a zejména pak už mladými lidmi, kteří se vyhýbali totálnímu nasazení nebo z něj utíkali. Byl jsem rád, že jsem se v Otrokovicích do vlaku vůbec dostal. Většinu cesty jsem pak v noci prostál namačkaný v chodbičce a jel tak až do Prahy. Ale ani z Prahy nebyla cesta nijak jednoduchá. Jízdní řády už neplatily, vlaky jezdily, když byla volná trať. Byly sice poloprázdné, protože na trati do Českých Budějovic „řádili“ američtí hloubkaři, stíhačky, které střemhlavými lety nalétávaly na vlaky a vyřazovaly z provozu především lokomotivy. Lidé se proto báli vlakem jezdit. Také náš vlak skutečně přepadli dva hloubkaři už někde za Benešovem a podařilo se jim několika přesnými zásahy lokomotivu vyřadit z provozu. Lidí, kteří z vlaku ve zmatku prchali do polí a do lesa, si ani nevšimli. Než jsme pak k vlaku dostali náhradní stroj, uběhlo půl dne, a domů jsem se dostal až pozdě večer.

Náročná cesta se na mně podepsala, přijel jsem s hnisavou angínou a v horečkách u rádia jsem prožil celé dny až do osvobození. O osvobození Zlína a Brna jsem uslyšel v posteli, když jsem nepřetržitě lovil zprávy z našeho starého domácího rozhlasového přijímače. Byl to tentýž náš starý aparát, u kterého jsme na podzim 1938 se střídavými pocity radosti, hněvu, zlosti a bezmoci sledovali povstání Hitlerem a Henleinem zfanatizovaných Němců v pohraničí, vyhánění

českých lidí z pohraničních oblastí, vyhlášení mobilizace, zradu Anglie a Francie v Mnichově, přijetí kapitulantských podmínek naší vládou, potupné obsazování pohraničí, odchod prezidenta Beneše do zahraničí, vznik tzv. druhé republiky, bolestné odtržení Slovenska, bleskovou okupaci zmrzačeného zbytku republiky hitlerovskými bandami a všechny další a další překotné události pohnuté doby. Nyní jsem v bezmocném napětí prožíval pět vzrušujících dní Pražského povstání, boj o pražský rozhlas a s nepopsatelným pocitem úlevy a zadostiučinění přijímal zprávy o naprostém vítězství spojenců a o bezpodmínečné kapitulaci Německa.

Napůl zdravý, se zafáčovaným krkem a zvýšenou teplotou jsem pak v květnových dnech s puškou v ruce a se zásobou ukořistěného ostrého střeliva držel hlídky na okraji vsi. Zajal jsem několik německých dezertérů, zažil několik nebezpečných pútek, přestřelek i vyjednávání s prchajícími, už totálně demoralizovanými, ale stále ještě dosti spořádanými a bojovně naladěnými oddíly, ale i se zcela uvolněnými, neorganizovanými a o to nebezpečnějšími skupinami zdívočelých německých vojáků. Všichni už ale měli jen jeden jediný cíl – dostat se co nejrychleji, za každou cenu a bez újmy na Západ, do amerického zajetí. Dobře museli všichni vědět, jak oni sami nebo jak jejich soukmenovci jednali se sovětskými zajatci, a tak ta jejich naprosto panická hrůza ze sovětského zajetí byla docela na místě.

ZNOVU SVOBODNÍ

osvobození Zlína jsem se tedy dověděl doma, z rádia. Při nejbližší možné příležitosti, okamžitě po obnovení železničního spojení, posledními válečnými událostmi těžce narušeného, jsem se do Zlína vracel. Za kamarády a rozhodnout se, co dále. Ještě jsem neměl zcela jasno o detailech. O dvou věcech jsem však byl již rozhodnut: nezůstanu ve Zlíně – a nebudu dál studovat. Zlínská Škola umění znamenala pro mne osobně nejvyšší možné ukončení přípravy pro život s uměním. Nedovedl jsem si proto představit, že by mně jakákoliv jiná škola mohla dát ještě něco navíc.

Spojení do Zlína jsem musel opět volit přes Prahu, spojení přes Brno stále ještě nebylo obnoveno v plném rozsahu. Vracel jsem se 16. května. V rozjásané Praze se slavilo, vládla slavnostní a radostná nálada, ulice byly plny nadšených lidí, domy byly zahaleny v dlouhých červenomodrobílých a rudých praporech. Do válečnými událostmi pošramocené Prahy se za nepopsatelného nadšení davů vracely první zahraniční československé vojenské jednotky.

Ve Zlíně jsem se vrátil do opuštěného pokoje v podnájmu, který mně paní bytná rezervovala, protože nájem jsem si před odjezdem na tři měsíce předplatil. Zdálo se mi, že jinak paní bytná příliš velkou radost ze shledání se mnou neprojevovala. V pokoji jsem zanechal vlastní povlečení, peřinu a polštář, pár zábovních bot a zbytky oblečení, a zejména pak velký cestovní kufr a krabici se spoustou knih, časopisů, divadelních programů, novinových článků a sešitů se zápisky z přednášek a poznámkami z celého čtyřletého studia. V kufru bylo také několik skicáků a kapesních náčrtníčků, vesměs naplněných kresbami a kreslenými „komentáři“ ke každodenním zážitkům a příhodám. Pokoj však zel totální prázdnotou a paní bytná hned při prvním kroku dovnitř mně hlásila, že všechno prý sebrali Rusové, ruští vojáci, kteří údajně také z jejího bytu si odnesli plno věcí.

Toho svého archivu jsem nejvíce litoval a lituji dodnes, peřiny a zbytky oblečení jsem nerad, ale přece jen oželel. Co jsem měl dělat? Věř anebo nevěř! Frontou a vyčerpávajícími boji poznamenaní vojáci měli jistě hodně nepravostí na svědomí, možná že ale mnohem méně, než se jim dodatečně připisovalo a připisuje.

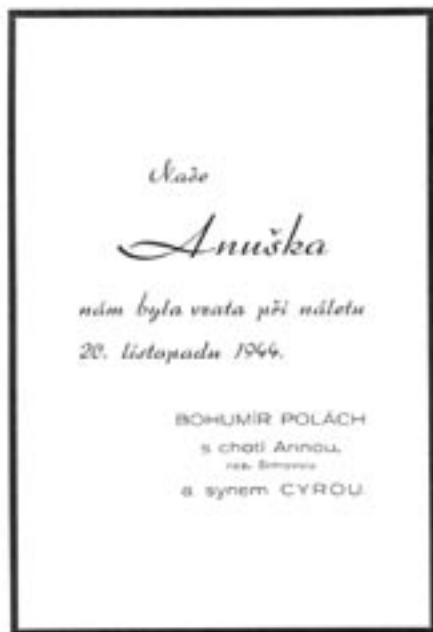
Sotva jsem se vzpamatoval z nepříjemného šoku, spěchal jsem nahoru do školy a těšil se na kamarády. Chyběli mi ty necelé tři měsíce, co jsme se neviděli a den-

ně nepotkávali. V poloprázdné škole jsem ale narazil jen na hrstku svých bývalých spolužáků z prvního ročníku. Většina již ze Zlína odjela. Domů a hlavně do Prahy, přihlásit se k dalšímu studiu na Akademii výtvarných umění nebo na UMPRUM. Teprve nyní, v několika dnech strávených znovu ve Zlíně, po téměř tříměsíčním odloučení od školního kolektivu jsem si uvědomil, že jedna báječná a nezapomenutelná kapitola mého života se už pomalu, ale definitivně uzavírá.

Uzavřela se rovněž i ta současně nešťastná, odvrácená tvář života: bilance krutosti pěti prožitých válečných let byla ovšem velice děsivá. Jen v našem úzkém kolektivu a prostředí znamenala sedm zmařených lidských životů, násilnou smrt čtyř studentů a tří pedagogů. Student Zdeněk Holub ani nedokončil první rok studia a jako oběť zruďných rasových nacistických zákonů byl odvezen do vyhlazovacího tábora v Polsku, kde našel předčasnou smrt. V listopadu 1944 při návštěvě rodičů v Brně zahynula při zásahu bomby do krytu mladička talentovaná studentka grafiky Anuše Poláchová a o tři měsíce později kulkou gestapáka absolvent školy, malíř Václav Chad. Na den 1. máje 1945 zemřel v rodině Babicích u Uherského Hradiště na následky zranění výbuchem miny „při plnění odbojových úkolů“ student malířského oboru Miroslav Čevela. Bilanci zmařených životů uzavírají tři pedagogové. Vedoucí koleje brigádní generál Otakar Zahálka a profesor české literatury dr. J. J. Balcárek byli za svou odbojovou činnost německými okupanty popraveni. Asistent knihařského ateliéru Milan Mikulecký se zbraní v ruce padl v boji za pražského květnového povstání – a na domě, před nímž na dlažbě poblíž Staroměstského náměstí ukončil svůj život, připomíná jeho čin upomínkový reliéfní pomníček.

Mezi těmi, se kterými jsem se ve Studijním ústavu znovu potkal, byl i Apis, který rovněž pokládal své studium za ukončené a nemínil nikde pokračovat a mařit svůj čas nejistým studiem na další škole. Dva, tři dny jsme se denně scházeli, objevil se i Eda Máčel, líčili jsme si své zážitky z posledních válečných dnů a tápali ve své nejbližší budoucnosti. Konečný cíl stát se dobrým umělcem, cíl, za kterým jsme šli od svých prvních kroků po přijetí na Školu umění, se nám nevytratil, zůstal nám pevně před očima, byli jsme najednou ale trochu bezradní, jak dál pokračovat. Stál před námi totiž ještě jeden veliký úkol, podílet se konečně na formování svobodného života, po kterém jsme celá ta těžká válečná léta toužili a za nějž jsme také tak trochu ze svých slabých sil bojovali. Všeobecná euforie z osvobození potlačila v nás mnohé osobní ambice, které jsme zatím byli ochotni obětovat obecnému prospěchu.

V této situaci nás vyhledal jeden z našich zlínských válečných soupeřníků Zdeněk Zaoral. Jak už jsem dříve uvedl, přezdívali jsme ho Skleróza. Zdeněk mimo

literární sklony měl vzácný dar výmluvnosti, korunované až jakýmsi kazatelským nadšením a přesvědčivostí. Znali jsme samozřejmě i jeho zaujetí pro karetní hry na hranicích hazardu, znali jsme i jeho náchylnost k alkoholu. Kdo ji tehdy neměl? Už i za války nás ale občas překvapil svými plány, pohybujícími se spíše na hranicích snů než reality. Tentokrát se na nás obrátil se zcela konkrétním projektem, vypracovaným až do značných podrobností. Ani mu nedalo mnoho přesvědčování a jednoho z posledních květnových dnů jsme se sešli na zlínském nádraží čtyři: já, Apis, Eda a Skleróza.

Jeli jsme do Českého Těšína na pomoc osvobozenému pohraničí – a hlavně založit nové báječné vydavatelství a uvést do života jeho první produkt – deník Těšínské noviny. Dnešnímu čtenáři bude připadat naše jednání jako podivínský nerozum neuspokojeného mládí a bude mít pravdu. Ovšem KVĚTEN 1945 nelze posuzovat očima ze začátku nynějšího nového 21. století. Vzepětí národa, jeho vydechnutí po překonání tragédie, která směřovala k jeho vyhlazení, jeho opojná radost ze svobody a obecná potřeba odložit prospěch jedince ve prospěch kolektivu motivovaly většinu činů mladé generace, která přežila válku.

**183/ RODINNÉ ÚMRTNÍ OZNÁMENÍ
ANUŠKY POLÁCHOVÉ, STUDENTKY
ŠKOLY UMĚNÍ, ZAHYNULÉ PŘI
SPOJENECKÉM BOMBARDOVÁNÍ
BRNA, 1944**

Mocným inspirujícím dojmem na nás zapůsobila nově vzniklá politická organizace mladých lidí Svaz české mládeže. Když jsme její program slyšeli přesvědčivě přednášet zapáleným mladíkem, který se před několika dny vrátil z koncentračního tábora, takže mu kratičké vlasy, ostříhané dohola, ještě nestačily dorůst, zdálo se, že nikdo, komu záleží na tom, jak se svobodný život bude rychle formovat a vyvíjet k lepšímu, nemůže zůstat stranou. Po létech tíživého strachu, stálých zákazů a omezování, skrývání a utajování jsem se ocitl najednou uprostřed rozzářených, veselých, mladých lidí, šťastných ze svobody a z možnosti pro ni něco dělat.

Jako zjevení na nás zapůsobila první čísla mládežnického listu Mladá fronta a jména jeho mladých vedoucích osobností – básníků Jaromíra Hořce a Františka Listopada jsme si nesmazatelně a navždycky zapsali do paměti. A jak nás ještě potěšilo, když v soutěži na grafické vyjádření záhlaví listu a znaku SČM zvítězil návrh našeho zlínského kamaráda Alexe Berana, zaslaný do soutěže už ze svobodného a českého Liberce.

Zdálo se tehdy, že všechno zlo již odešlo s prohranou válkou a že utrpení už bude konečně konec. Že nás čekají už jen lepší, spravedlivé a šťastné budoucí dny. My jsme ale byli stále ještě příliš mladí, abychom věděli, že lidé by nebyli lidmi, kdyby se dokázali z toho, co včera zažili, poučit pro zítřek!

Nezávislý deník jsme založili, začátkem června vyšlo první číslo Těšínských novin, ale to už je jiná kapitola našeho života. Jak Apis, tak Eda Máčel po několika dnech na pionýrskou novinařinu v Českém Těšíně rezignovali. Eda si našel své příští místo ve slezském Krnově a Apis se vrátil do Zlína. Oba jistě poměrně brzy a správně vycítili, že v podmínkách, které Český Těšín mohl poskytnout, nemá náš dosti nereálný projekt velkou naději na úspěšnost a hlavně že jim oběma těžko nebo až příliš pozdě může splnit jejich zájem o ilustrační a grafickou výtvarnou činnost, na kterou původně byli k výpravě nalákáni.

Já se ale nerad vzdávám, jak už jsem měl příležitost poznamenat – a s urputnou tvrdošíjností jsem zůstal a na prvních číslech jsem pracoval. Ačkoliv šéfredaktorem našich Těšínských novin byl na papíru Zdeněk Zaoral-Skleróza, redakci jsem ve skutečnosti vedl sám. „Pan šéfredaktor“ se běžně staral o své různé soukromé záležitosti a avantýry, z redakčních povinností nejvýše o reprezentaci, o přísun financí za inzerci a o provizi z ní do vlastní kapsy – a sotva jednou za čas napsal nějakou větší reportáž nebo úvodník. Vše ostatní jsem musel zvládnout sám. Nyní mně byly nadmíru prospěšné zkušenosti z několikaměsíční stáže v redakci baťovského Zlína, kam jsem byl přidělen jako nově přijatý student ihned po nástupu do zaměstnání u Bati. V našich Těšínských novinách jsem se na své zkušenosti ze zlínské redakce rozpomínal a bohatě jich využíval.

**184/ JAN RAJLICH:
TĚŠÍNSKÉ BESKYDY,
LAVÍROVANÁ KRESBA
TUŠÍ, 1945–6**

V Těšíně ani v dosažitelném okolí nebylo zázemí pro denní výrobu novin, museli jsme improvizovat – a Apis vrátivší se brzy do Zlína byl pro nás důležitou spojkou. Jeho prostřednictvím jsem objednával v baťovské zinkografii štočky. Tím náš kontakt se Zlínem zdaleka neskončil. Ze

svých zlínských známostí jsem ještě využíval Jana Janíka, který nám občas přispíval drobnými povídkami a literárními glosami.

Na první číslo, které jsme zaslali slezskému bardovi Petru Bezručovi, jsme dostali překvapivě rychlou a potěšující odpověď – korespondenční lístek s veršovaným blahopřáním k založení Těšínských novin a srdečným přáním, aby se nám na slezské zemi dařilo. Dnes lituji, že jsem při vši té redakční hektické práci přece jen na Bezručův pozdrav nedával pozor a neschoval si ho. Ani netuším, kam se poděl. Byl by to vynikající upomínkový dokument a dnes bych mohl z něj přesně citovat a reprodukování charakteristického Bezručova rukopisu by mé vzpomínání také nepochybně obohatilo. Neozval se jenom Bezruč, ale také další představitelé kulturní veřejnosti Slezska, spisovatelé Martínek, Směja a jiní, náš vydavatelský počín a jeho první výsledky svým způsobem různě podpořili a s redakcí spolupracovali.

Po několika dnech, strávených v Těšíně, jsem si uvědomil, že na všechno sám nestačím a do redakce jsem pozval dalšího našeho spolužáka Břeťu Bartoše. Břeťa rád a bez váhání pozvání přijal, a když se ukázalo, že má nesporný literární a zejména novinářský talent a že mu novinařina jde dokonce lépe než samotná malba, objevil nový smysl svého života: zanedlouho natrvalo opustil zatím nepřilíživé výsledky svého výtvarného usilování a plně se ponořil do vzrušující novinářské práce.

Z Českého Těšína není daleko do Ostravy, a tak se brzy u nás znenadání objevil pro nás vzácný a milý host – Konrád Babraj. Vrátil se do rodné Ostravy, když tam získal nesmírně velký a čestný úkol vytvořit pro město pomník osvoboditelům – Rudé armádě. Jako čerstvý absolvent umělecké školy bez žádné velké praxe, ale s velkou dávkou talentu, odvahy a sebedůvěry se Konrád pustil do realizace díla, na které mnozí čekali celý život a nikdy se nedočkali. Ukázalo se, že sochařská průprava u Vincence Makovského byla tak účinná a všestranná, že tak obrovské dílo, nejen svým začleněním do městského prostoru, ale i svými fyzickými rozměry obrovské sousoší, mladičkový neznámý umělec překvapivě úspěšně zvládal. Ve chvílích, kdy ale potřeboval přece jen si oddechnout nebo kdy potřeboval kamarádké povzbuzení, jezdíval na návštěvy k nám do Těšína častěji a častěji. Během pár dní jsme si tak v naší redakci vytvořili malou detašovanou enklávu Zlína a našeho známého zlínského bezpečného prostředí a zázemí. V tehdy jinak stále ještě velmi neklidném a zdaleka ne stabilním Slezsku to byla jak pro mě, tak i pro Břeťu silná a vítaná opora.

Před Vánocemi 1946 nebyla Těšínským novinám obnovena licence a náš jediný, skutečně zcela nezávislý deník byl úředně zastaven. Proč, to je jistě velice zajímavá historie, ale do koncepce a rozsahu těchto vzpomínek se nehodí. Naši redakci převzala ostravská pobočná redakce tehdy významného odborářského deníku Práce. Břeťa byl přeložen do ústřední pražské redakce a ze mne se stal expert na Polsko, kam jsem pak velice často, dokonce téměř denně docházel. Přesto ale jsem už po půl roce, i když se mně otevírala velmi slibná novinářská kariéra, redaktorské péro odložil a denní kontakt s novinami opustil, abych se přece jen mohl plně věnovat onomu UMĚNÍ, kterému jsem chtěl odjakživa zasvětit celý život a kterému jsem se na Škole umění ve Zlíně vyučil.

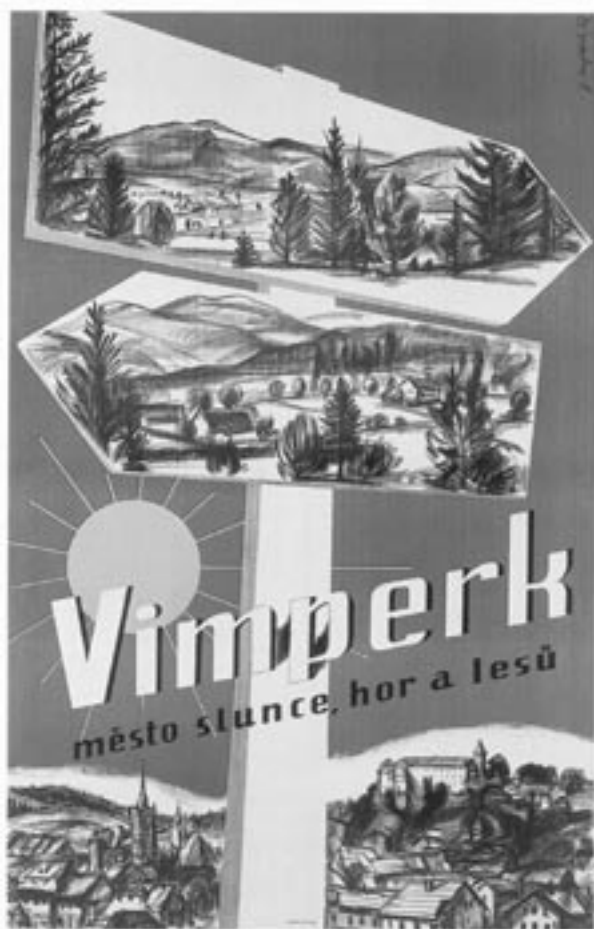
Abych ukončil jednu životní epizodu a co nejvíce narušil své vazby na ni, odjel jsem z Českého Těšína, z předhůří Beskyd, na druhý konec republiky do Vimperku na Šumavě a pokusil se založit tam svou novou existenci. Zůstal jsem na volné noze, většinu svého času jsem věnoval malbě, šumavské krajině, a jako doplňkovou činnost, nutnou ovšem k normální obživě, jsem se zabýval užitou grafikou, podle dnešní terminologie grafickým designem a ilustrací. Velkou

oporou pro mne byl další můj bratr, Karel, jinak bych toho ani o Vimperku mnoho nevěděl. Karel se přistěhoval do Vimperku hned po válce a brzy se z něj stal vimperský patriot. Vimperk byl a je známý svou tiskárnou, tiskařskou historií. Zde se tiskly jedny z prvních knih v Čechách. Za první republiky se Steinbrennerova tiskárna ve Vimperku proslavila ve světě tiskem a vydavatelstvím modlitebních knížek, kterými ve statisících výtisků zásobovala zejména Latinskou Ameriku a jižní Evropu. Ovšem ve Vimperku se tiskly modlitební knihy i pro muslimy,

dokonce Vimperk se stal pověstným nejmenší knihou na světě, kterou představoval korán vytištěný ve velikosti sotva běžné krabičky od zápalek. Číst se musel s lupou, která ostatně byla k deskám miniaturní knížečky na šňůrce připojena. Nevím, jak dopadl německý majitel tiskárny – když jsem v roce 1946 do Vimperku přišel, byla již pod národní správou. Jí se podařilo na předválečnou slávu navázat a ještě vydávání a tisk modliteb rozšířit o lidové kalendáře, původní českou dobrodružnou literaturu a o dětské knihy.

Očekával jsem, že vimperská tiskárna bude základnou pro mou slušnou existenci, ovšem tehdy ještě jsem pochopitelně nepředvídal příští politické a ekonomické převraty a zvraty, četné přesuny majetku, reorganizace atd. Abych se ale vrátil k hlavnímu tématu mého současného rozpomínání – ke zlínské Škole umění.

Ani já ve Vimperku a ani moji spolužáci ze ŠU, ať se ocitli kdekoli po odjezdu

ze Zlína, jsme se navzájem neztratili. Občas jsme si o sobě nějaké známky života přece jen sdělili. Alex Beran se, jak už víme, vrátil do svého rodiště, do osvobozeného Liberce, Apis zůstal ve Zlíně, Eda Mácel si našel ateliér a zůstal natrvalo na volné noze v Krnově, Konrád Babraj se z Ostravy přestěhoval za profesorem Makovským do Brna. Snad všichni ostatní se ocitli v Praze a pokračovali ve studentském životě na pražských vysokých školách.

Mezitím jsem se já ve Vimperku pokoušel o knižní grafiku, ilustrace, drobnou reklamní grafiku a plakáty. Volné umění, volnou tvorbu jsem však nijak nevzdával, maloval jsem a stále jsem sledoval vše, co se odehrává na současné umělecké scéně. Nevynechal jsem jedinou významnější výstavu v Praze, v Mánesu, na Žofíně, v Umělecké besedě nebo i v Myslbece. Rovněž Topičův salon a Vilímkova výstavní síň na Národní třídě patřily k mým pravidelným a nejoblíbenějším pražským zastavením. K cestám do Prahy bez placení (to byl nejdůležitější moment mé tehdejší existence) jsem využíval služebních cest nákladních aut tiskárny, která takřka denně z Vimperku rozvážela vytištěné knihy nebo do Vimperku přivážela tiskárenský materiál, barvy, papír atd. Třeba ještě připomenout, že řidiči měli pro našince porozumění, zvláště když věděli, že i pan správce o mých cestách ví a dívá se na ně přátelsky a shovívavě. Nevynechal jsem snad jedinou cestu, abych nevyhledal a nesetkal se se spolužáky ze Zlína. Obvykle jsem také u nich na kolejích, buď v Dejvicích, nebo v Holešovicích, načerno přespával. Kamarádi mě ubytovali na lůžku, které se třeba jen na tu jednu jedinou noc uvolnilo. Malý večírek s kolegiálním klábosením a s věcnými debatami a starými tvůrčími spory nad sklenkou vína nebýval tak úplnou vzácností. Mám-li jmenovat, nejčastěji jsem se potkával s Karlem Kramulem (dokud neodjel do Íránu, což ovšem bylo daleko později), potom s Vojtěchem Štolfou, Františkem Chmelařem, Čestmírem Kafkou, Vlastimilem Večeřou... a s Apisem. Ač se to nezdá pravděpodobné, několikrát jsme se sešli právě v Praze. Přijel ovšem do Prahy na „služební cestu“ a ubytování měl vždy zajištěno v hotelu. A tak jsme se v Praze scházeli, a to i přesto, že ještě nebyly k dispozici mobily, „esemesky“, faxy a e-maily a spolehnout jsme se mohli jen na korespondenci na pohlednici nebo na korespondenčním lístku a na spolehlivost tehdejší pošty. Obsažnou korespondenci jsme spolu nevedli, ale dát si zprávu, kdy kdo kam pojede a kde se sejít, to jsme kupodivu zvládali. Apis mezitím ve Zlíně pevně zakotvil ve výstavním oddělení Baťa (Exicu, Kotvě, což prakticky jedno bylo), kde se plně věnoval výstavní tvorbě. Alespoň dvakrát jsme se sešli na PVV (Pražské vzorkové veletrhy), kde tehdy už národní podnik Baťa i jeho dceřiné společnosti mívaly pravidelně své stánky jak ve Veletržním paláci, tak na sousedních volných plochách pražského Výstaviště.

V roce 1947 na podzim jsem měl na PVV také já svou malou zakázku. Dostal jsem objednávku na malou expozici firmy Simon z Volyně, v malém pavilonku vzadu za Průmyslovým palácem. Stánek jsem zvládl od návrhu až po grafiku na stěnách, stačilo, když jsem si vzpomněl na řadu návrhů, které jsme ještě pod vedením profesora Sládka projektovali v pajcdílně. Jindy jsem pak na veletrh chodil už jen jako divák z ryze profesionálního zájmu o výstavnickou tvorbu a výstavnickou grafiku.

Občas jsem také zašel na návštěvu zlínského baťovského výstavního oddělení, které mělo svoji stálou expozituru a svůj projekční ateliér v Praze, v ulici Malá Štupartská 1 na Starém Městě. Na projektech početných baťovských expozic na zahraničních veletrzích tam pracovali architekti pánové Krejčí a Matyáš a zkušený projektant pan Zikán. Oba architekti ale brzy po únoru využili svých služebních cest na zahraniční veletrhy a emigrovali, Krejčí zůstal v Torontu v Kanadě a Matyáš na veletrhu v Utrechtu v Holandsku.

Adresu Malá Štupartská 1 si pamatuji dodnes tak dobře, protože na jaře v roce 1948, kdy jsem svou nejistou existenci ve Vimperku skončil a přestěhoval se do Prahy, docházel jsem tam denně jako do zaměstnání. Díky Apisovi a panu Zikánovi jsem totiž získal velkou zakázku na právě připravované výstavě ke stému výročí revolučního roku 1848, památného Slovanského sněmu v Praze, pražského povstání a zasedání rakouského Říšského sněmu v Kroměříži, kde právě měla být velká reprezentační výstava uspořádána. Byla ohlašována pod názvem „100 let českého národního života“ a měla být velkou manifestací českého národního obrození, potvrzeného a korunovaného až nedávným vítězstvím nad hitlerovským nacismem. Celá Kroměříž, celé město bylo do výstavy zapojeno, všechny školy, kulturní zařízení a sály i veřejná prostranství byly přeměněny na výstavní prostory. Při dnešním rozpomínání mě překvapuje, jak málo podrobností si vybavuji. Nevím, kdo byl organizátorem výstavy, jak se jmenoval orgán nově zřízené státní osvětové péče, který mě v konečné fázi najal, jak se jmenoval inspektor tohoto úřadu nebo ústavu, který práce přímo na výstavě řídil, ve kterých prostorách byla umístěna expozice lidové osvěty, kterou jsem zpracovával a navrhoval. Vzpomínám si spíše na různé podružné situace, v nichž vystupují tváře kolegů výtvarníků. Jejich „výskyt“ v Kroměříži 1948 byl zcela mimořádný. Vidím útržky situací, jednotlivé siluety, někdy zase jen výraz známého obličeje, gesta, hektické chvíle při dokončovacích pracích ve dne i v noci. A samozřejmě, přes všechno vypětí a zdánlivý chaos, vidím a slyším záběry z jednotlivých nocí dožívaných u vína. Tam všude jsem se potkával i s kamarády ze ŠU ve Zlíně: s Františkem Chmelařem, Karlem Kramulem (u nich se kupodivu stále žádná přezdívká neujala), Vojtou Štolfou a s dalšími. Potkal jsem

se ale s kolegy, které jsem viděl poprvé v životě – vzpomínám např. na pražského Libora Fáru, s kterým jsem se osobně později už nikdy nesetkal, zatímco s jeho prací jsem se pak seznamoval hlouběji a častěji. Zničenonic se jeden večer mezi námi objevil Šimorda-Cap ve vojenské uniformě. Po dvou letech totiž vzdal studium na Akademii výtvarných umění v Praze. Musel pak v důsledku svého rozhodnutí okamžitě nastoupit vojenskou prezenční službu. Sloužil u ženistů na řece Moravě v Kroměříži! Jak mu vojna dovolovala, posiloval naše řady zejména ve vzácných chvílích odpočinku.

Výstava získala veliký skluz. Začala se připravovat už poměrně pozdě. Sice první náměty se objevily někdy brzy na podzim 1947, přišel však Únor 48, koncepce výstavy se rozpadla a přes noc se stala objektem nesčetných zásahů, úprav a výrazných změn. Odborníci, hlavně historici, kteří expozice původně začali připravovat, a zejména funkcionáři, kteří výstavní libreto a scénáře schvalovali, byli v řadě případů nuceni svá místa opustit, nově jmenovaní mnoho o historii nevěděli, anebo se ještě navíc báli sami rozhodovat. Na běžícím pásu docházelo k reorganizačním úřadům, institucím, podnikům. Na výstavě nastával zákonitě chaos: co platilo včera, neplatilo dnes, co platilo dnes, neplatilo již zítra. Chvíli to vypadalo, že se výstava nikdy nedokončí a zahájení se nikdy neuskuteční. Pak ale přece jen přišel ke slovu někdo rozumný a výstava se nedokončená dokončila a slavnostně otevřela pro veřejnost. Nejvíce chaosem v ideové přípravě trpěli výtvarníci, i když na druhou stranu si většinou dokázali poradit a výstava především díky jejich improvizacním schopnostem mohla být nakonec předložena divákovi.

Já sám jsem měl v Kroměříži své velké, osobní potíže navíc. Dnes vidím, že úsek, který jsem měl na starosti, znamenal pro mne tehdy až příliš velké sousto. Měl jsem zkušenosti, ale přece jen nebyly takového rozsahu jako Apisovy. Trpěl jsem rovněž přehnaným pocitem odpovědnosti a svou práci jsem sledoval až příliš kritickým pohledem. I když ti, kdo můj úsek schvalovali, byli zřejmě spokojeni a dávali to jasně najevo – a i když kolegové se k mé práci nijak negativně nevyjadřovali – sám jsem se sebou a s výsledným dojmem spokojen nebyl. Tehdy jsem snad poprvé záviděl Apisovi, s jakou velkorysou lehkostí a elegancí dokázal řešit výstavní plochy. Na úsecích kultury, vědy, osvěty nebyly k dispozici takřka žádné exponáty, šlo tam o jakýsi ve velkých dimenzích ilustrovaný dějepis nebo učebnici občanské výchovy. Bylo třeba zpracovat spousty textů, které sice návštěvníci moc nečetli, ale zato tvořily jedny z nejpodstatnějších vizuálních komponent výstavních ploch. Měl jsem celkem jasnou představu, jak má výstavní prostor i výstavní plocha vypadat, měl jsem rovněž vlastní vyhraněnou představu o typografické úpravě výstavního panelu, měl

jsem také v živé paměti jako neopominutelné vzory výstavy, které ve 30. letech navrhovali Walter Gropius, László Moholy-Nagy, Herbert Bayer a u nás Ladislav Sutnar a Zdeněk Rossmann. Z pajícílny jsem si pamatoval na fotoreprodukce ze slavné Výstavy stavebních živností v Berlíně z roku 1931, mé návrhy se také od zapamatovaných vzorů odvíjely, ale skutečná realizace nápadů, konečné řemeslné zpracování mých návrhů, to se od původních představ dosti značně lišilo. Rozpor mezi konečným výsledkem a původním návrhem mě tížil víc, než by se zdálo. Skutečně jsem záviděl v té chvíli nejen Apisovi, ale všem těm kolegům, kteří měli k dispozici tým dokonalých řemeslníků-realizátorů, zejména pak písmomalířů. Jak jsem Apisovi „záviděl“ spolupráci našeho už známého pana Robotky! Pan Robotka nebyl jen nápaditý a obratný aranžér, byl doslova všeučen, stolař (ve Zlíně), truhlář (v Praze), malíř, tapetář, natěrač, zámečník, montér a především výborný písmomalíř. S panem Robotkou jsem se vždycky potkával při zmiňovaných setkáních s Apisem a při návštěvách jeho expozic na veletrzích v Praze. Pan Robotka nejen svou znalostí několika řemesel, ale zejména svou pracovitostí a neobyčejnou výkonností zastal práci dvou, tří výstavařských specialistů.

Ještě těsně před otevřením výstavy a před odjezdem z Kroměříže jsme se s Apisem a s ostatními kolegy navzájem velkolepě rozloučili v zahradě místního kroměřížského hotelu na náměstí. Byli jsme tam všichni, byl tam i vojín Cap. Neměl propustku a stálo nás to velké úsilí, získat mu jakousi náhradní od jednoho čirou náhodou zde přítomného – a jen občansky se bavícího a popíjejícího – velmi vysokého důstojníka (plukovníka, nebo snad generála). Podařilo se a Cap byl zachráněn od jisté basy. Nálada byla vynikající, zpěvná, víno po denních stresech chutnalo znamenitě. Bylo to na samém začátku prázdnin 1948, pro jedny na začátku nadějí na lepší svět, pro druhé na začátku konce svobodného rozhodování o vlastním osudu. Repertoár podnapilého zpěvu byl velice tolerantní a velmi, velmi široký a vešel se do něj jak zpěv populárních Avanti popolo, Jen dál rudí námořníci, Svět patří nám, tak i Rožnovské hodiny, Tálinský rybník a Na tu svatú Katerinu...

OPĚT VE ZLÍNĚ

Svou dosud nejistou existenci jsem se po Kroměříži pokusil vyřešit opět vstupem do zaměstnání. Na nabídku od vedení internátů ve Zlíně, zprostředkovanou stále ještě ředitelem Školy umění architektem Kadlecem, abych přijal nově zřizované místo „výtvarného referenta“ Domovů pracujících firmy Baťa, tehdy ovšem již národního podniku Baťa, jsem bez velkého přemýšlení odpověděl kladně. Seznámil jsem se nedávno se svou příští životní partnerkou, chystal jsem se oženit a opatřit si nějakou jistější existenci, než jsem měl dosud. A také jsem chtěl svou příští ženu přivést do toho nejbáječnějšího města svého mládí, svých nejšťastnějších a nejkrušnějších let zároveň. Zlín se ale měl stát vzápětí Gottwaldovem, prvním československým „sogorodem“. Víra, vize a naděje bývaly u mne vždycky zpochybňovány pozůstatky skepse, ovšem výmluvnost a přesvědčivost vizí čerstvých vítězů přece jen ovlivňovaly každé bezprostřední rozhodování a odsunuly věčné i věčné pochybnosti na čas do pozadí.

Po třech letech jsem se tedy vrátil do Zlína, města svých nejkrásnějších vzpomínek na studentské mládí.

Ale nebylo to už to stejné město a nemilovaná továrna nám neposkytovala to stejné prostředí pro náš bezstarostný studentský život. Dosud sice ještě existovala Škola umění, ale už ani ona nebyla tou školou, jakou jsme ještě před nedávnem znali a přes veškeré „proklínání“ milovali. Byli tam ještě někteří spolužáci, Honza Blažek, Zdeněk Kovář, i většina profesorů, ale my, bývalí studenti, jsme už většinou stáli kdesi jinde. I Apis, se kterým jsem se opět ocitl

pod stejnou oblohou, na stejném místě. Všichni už jsme měli za sebou začátek nového vlastního života se svými stálými partnerkami, rodinami a s různě se vyvíjejícími osobními i profesními zájmy.

Kamarádství, přátelství ale ve svém základu zůstávalo přes veškeré vzdálenosti místa i času stejné a zůstalo, i když jsme se natrvalo rozešli.

Ve Zlíně – Gottwaldově se ale „budování socialismu“ jaksi zjednodušovalo, dogmatizovalo a podřizovalo navyklému starému baťovskému tempu a důkladnosti. Docházelo k naprosto paradoxnímu jevu, že oficiálně byl Baťa a batismus ze společnosti exkomunikován, avšak jeho běžné metody a zaběhnuté praktiky byly pod jinými nálepkami používány a často ještě zvýrazňovány. Se svým postavením referenta výtvarné výchovy Domovů pracujících jsem se pokoušel, jak jsem uměl a hlavně jak se dalo, vyrovnat. Pochybnosti a skepse však provázely mou jakoby sisyfovskou činnost od samého začátku – a tak jsem brzy začal přemýšlet o jiném, vhodnějším naplnění svých životních cílů. Když se ani mé ženě k mému velkému překvapení ve Zlíně nijak nelíbilo, rozhodl jsem se ze Zlína ani ne po dvou letech znovu odstěhovat, a tentokráte natrvalo. Odcházel jsem ze Zlína, ale za kamarády ze zlínské školy. Zlákán Konrádem Babrajem, Miroslavem Šimordou, Vojtou Štolfou a Františkem Chmelařem – přijel jsem hledat svoje životní štěstí do moravské metropole, do Brna.

A to byla už opravdu moje nová životní kapitola. Ozvěna pěti studentských let ve Zlíně a pouta tam navázaných studentských přátelství jsme nikdy nerozvázali. Ať už jsme pak bydleli v Praze, Liberci, Olomouci, Krnově, ve Zlíně – Gottwaldově či v Brně, na zahvízdání pěti tónů „baj mír bist dú šejn“ jsme stále slyšeli, ale přece jen náplň našeho všedního dne a našeho nového života nás den za dnem od sebe víc a víc vzdalovala. Naše vzájemné bezprostřední vazby jednoho na druhého slábly, náš každodenní úzký vztah byl ten tam... Byl minulostí...

Dnes, kdy se pokouším otevírat i ty tak dlouho zavřené zásuvky ve své paměti, ujišťuji se, že přes všechna ta vzdálení, přes všechny ty životní zákruty a pozdní odmlky vzniklo tu a přetrvalo přátelství „dokud nás smrt nerozdělí“. Když pak ale za mnohými z nás přišla dřív než za druhými, musela i ona, jinak tak obávaná a všemocná, určitě poznat, že tu moc – to naše staré, věrné, dobré přátelství zrušit – tu moc že ani ona vůbec nemá!

(DOSLOV)

Při vzpomínání na Baťovu Školu umění ve Zlíně se nemohu nezamýšlet nad několika skutečnostmi, které se mi spolu se vzpomínkami na první roky školy vytrvale vybavují. Během mého spisování mě stále znepokojovala pochybnost, zda má moje počínání nějaký smysl. Budou mé vzpomínky vůbec někoho zajímat? Nebudou přijatelné jen pro zcela úzkou skupinu odborníků, umělců a snad pedagogů? Nebudou ale pro ně příliš rozvláčné a příliš přízemně zábavné? Nebudou mé vzpomínky zajímat jen několik málo regionálních zlínských patriotů? Vždyť známe například novináře a média v centrech, v Praze zejména, a víme, že horizont jejich zájmu končí několik kilometrů za hranicemi jejich města, a víme, jak dokážou manipulovat s veřejným míněním celé země. Otázky se jen hrnuly, odpověď na ně ale mohou dát jen a pouze čtenáři, pokud se vůbec nějakí vyskytnou. Nakonec, jeden z nejpodstatnějších podnětů, že jsem se vůbec pokusil sepsat své vzpomínky, stojí za to zvláště připomenout. Je to stále ne plně zodpovězená fundamentální otázka, jak to, že o škole se tak málo ví, že se o ní takřka mlčí a že za víc jak půlstoletí od jejího vrcholu a konce zároveň nevyšla o ní ani jediná dostatečně fundovaná a spolehlivě informovaná publikace, ani vážnější pokus o zmapování její historie. Jak to, že o škole, kde se odehrála významná světová premiéra – byť to bylo jen na jediném úseku kulturních dějin – se nepíše, že o ní není dostatečně zpracovaná literatura a že praxe této jedinečné školy není předmětem neustálého zkoumání uměleckých historiků, pedagogů umění, že se nestala čteným objektem zájmu publicistů a novinářů, kteří jinak tak rádi vyhledávají zajímavá témata, atraktivní pro každého čtenáře?

Otázky, které mě napadaly již před léty a které s jejich nárůstem nezeslabují, ale naopak spíše sílí a množí se – a které s naléhavostí vyvstaly, zejména když jsem z paměti začal vydolovávat všechny ty různé veliké, různé tvarované a různě zabarvené kaménky mé vzpomínkové mozaiky. Na některé otázky jsem se pokusil najít odpověď sám během svého vyprávění i nyní těsně před závěrem a na některé si jistě najdou odpověď sami čtenáři, kterým se mé řádky dostanou do rukou a rádi a pozorně si je přečtou. Je třeba ale připomenout, že už samotný důvod k položení otázky, samotné formulace otázek a jejich naléhavost vytvářejí pro každého to potřebné pracovní klima, ve kterém jedině je možno odpovědi vyhledávat, promýšlet a nakonec i vyslovit.

V každém případě – v závěru pokládám za nutné zopakovat, že jsem neměl a nemám žádnou tížadost suplovat roli historika a nechci své ryze osobní dojmy z prožitků dávných příhod, historek a dějů, odehrávajících se na Baťově Škole umění a v Baťově Zlíně, povyšovat ani na historické, ani na uměleckohistorické studie. Nehledal jsem v archivech, neměl jsem žádné pomocníky a ani jsem je nevyhledával. Neměl jsem v úmyslu dostat se do situace, kdy bych ve snaze po nesplnitelné absolutní historické objektivitě nakonec uvázl někde na půli cesty. Nezajímal jsem se ani o různé konjunkturální publikace a kvazihistorická díla o Zlíně a o Baťovi, ať už pocházela z doby socialistické éry, nebo z novokapitalistické euforie 90. let. Rovněž jsem nechal stranou ojedinelá doporučení, abych se zajímal o různá, podle mého mínění nepříliš důvěryhodná a na spekulacích nebo na pochybných svědectvích založená vyličení a „hodnocení“ posledních zlínských válečných let či měsíců před a po osvobození města, která byla houfně publikována po roce 1989. V žádném případě nechci líčení svých prožitků dodatečně přizpůsobovat jakýmkoli módním tendencím současnosti a současnému mediálnímu klimatu. Odhodlal jsem se jen podat své vlastní, pravděpodobně neúplné a možnostmi mé paměti limitované, zcela však osobní svědectví o tom, jak svých šest mladých let života a uměleckých studií prožila na jednom místě, na jedné škole a v jednom městě za ztížených podmínek, za války, jedna poměrně úzká skupina příslušníků té generace, které se po válce někdy začalo říkat „ztracená“.

A také podat svědectví o přátelství, které dokáže přežít kdejakou nepřízeň okolí, peripetie společenského vývoje i nesnáze a zátěže vlastního věku.

Nakonec – moje víra ve smysl mého počínání a v jeho užitečnost pro daleko širší okruh čtenářů, než jsou jen dnešní obyvatelé Zlína nebo studenti dnešních uměleckých škol, spočívá především v naději, že možná to bude i přečtení mých vzpomínek, mých osobních zkušeností, dojmů a pocitů spolu i s vyličením mého osobního příběhu, co některému z příštích historiků, a jsem o tom hluboce přesvědčen, že se brzy najdou, pomůže prohloubit a dokreslit věrnější, plastičtější a barvitější obraz pozapomínané zlínské Školy umění, jednou přeceňovaných a jindy nespravedlivě nedoceňovaných Baťových závodů a samozřejmě i stále živoucího a o svou obnovu a trvalý rozkvět se energicky snažícího samotného krajského města Zlína. Že mé vzpomínky snad pomohou pak trochu oživit a pro příští generaci polidštit a zpřístupnit ten poněkud suchý obraz, jak jej příští badatel získá jen pouhým studiem různorodých dokumentů a často neúplných archivních dokladů.

SEZNAM ILUSTRACÍ

- 001/** Ve škole, kreslení aktu. U stojanů zleva Bartoš, J. R. a prof. Hofman. Foto A. Horák, 1942 (ilustrace na straně č. **2**)
- 002/** Rynek v Dírné okolo r. 1920; za lípami kostel sv. Vavřínce, vlevo v pozadí zámecká brána, vpravo škola (**8**)
- 003/** Primán Jan Rajlich – desítiletý, 1930 (**9**)
- 004/** Dobová pohlednice Zlína, 30. léta 20. století (**11**)
- 005/** Charakteristický logotyp Baťa z 40. let. Firemní logo prodělalo od původního návrhu z 30. let, připsovaného malíři Janu Kobzánovi, průběžné úpravy od hranatých ohybů k zakulaceným, anonymně zpracovávané v reklamním oddělení firmy. Ve svém vizuálním základě se logotyp udržel v takřka nezměněné podobě až do současnosti (**15**)
- 006/** J. R. na maturitní fotografii, březen 1939 (**16**)
- 007/** Jan Rajlich: U rybníka (Čekal v Dírné), tempera, 1945 (**17**)
- 008/** Studijní ústav I, kde probíhala část výuky ŠU. V sousedství stojící budova ŠU (Studijní ústav II) byla takřka identická (**24**)
- 009/** Na třídě Tomáše Bati. Jan Rajlich a Slavoj Kovařík, podzim 1939 (**26**)
- 010/** Venkované ve Zlíně. Zleva Karel Kramule a J. R., 1939 (**26**)
- 011/** Opět s mrakodrapem v pozadí. Konrád Babraj a J. R., 1940 (**26**)
- 012/** Administrativní správní budova firmy Baťa „mrakodrap“ za polední přestávky, 1939 (**28**)
- 013/** Dobová pohlednice Zlína, pozdní 30. léta 20. století (**31**)
- 014/** Z letáku Zlínského aeroklubu, 1937 (**32**)
- 015 – 016/** Dobové pohlednice Zlína, pozdní 30. léta 20. století (**33**)
- 017 – 018/** Tomáš Baťa a Tomík Baťa v dobových karikaturách, 1938 (?) (**34, 35**)
- 019/** Jan Rajlich: Ze života Mladých mužů Baťa, skica vitráže pro internáty (školní práce, prof. Gajdoš), 1943 (**36**)
- 020 – 021/** Inzeráty baťovských periodik, 1936, 1937 (**40, 41**)
- 022/** Příloha „Pondělního Zlína“ (**43**)
- 023 – 024/** Ilustrace Františka Bezděka k románu Nejvyšší cíl, propagujícímu život baťovských Mladých mužů, 1938 (**46**)
- 025/** U hrobu Tomáše Bati na Lesním hřbitově. Ilustrace Františka Bezděka k románu Nejvyšší cíl, 1938 (**47**)
- 026/** Náměstí práce – Tržnice a Obchodní dům, 1939 (**49**)
- 027/** Jan Kostlán: Podobizna J. R., skica (**53**)
- 028/** J. R. v redakci, 1941 (**55**)
- 029/** Mládežnický literární kroužek. Zleva J. R., Milada Schmidtová, Alex Beran, Nina Kalouchová (spolužačka z nižšího ročníku), K. Bubeník-Bubi, Mirka Balajková, M. Skobla (?), stojící J. Bartoš-Břeťa a Jan Janík, 1940–41 (**56**)
- 030/** Baťův motorový vlak na nádraží ve Zlíně (**59**)
- 031/** Baťovský inzerát, 1940 (**63**)
- 032/** Otakar Hudeček: Starý Zlín, kresba, 1941 (**67**)
- 033 – 034/** Na stráni za Studijním ústavem. Sedící zleva Macek, Máčel, Štolfa; stojící zleva Hrbas, Chmelař, Hudeček, Hybler, Kostlán, Kovařík, Chad, Drulák, Bartoš, Rajlich. Podpisy fotografovaných na rubu, říjen 1939 (**69**)
- 035/** Na lavičce před Studijním ústavem. Zleva Chad, Apis, Babraj, Václavík, Mitáček, Kramule, J. R., asi 1940 (**70**)
- 036/** Na oblíbeném místě. Zleva Kostlán, Štolfa, J. R., 1940 (**71**)
- 037/** Titíž ze zadního pohledu, 1940 (**71**)
- 038/** Zdeněk Máčel: Portrétní studie, 1941 (**72**)
- 039/** Studijní výkaz Školy umění ve Zlíně (**74**)
- 040 – 041/** Dvoustrany ze Studijního výkazu Jana Rajliche a Zdeňka Kováře (**75**)
- 042/** Týdenní výplata ve škole. U stolu sedící účetní Liška, vlevo J. R., stojící zleva: Vašíček, Špetík, Kostlán, J. Beran, Máčel, A. Beran, Babraj, Pozziová, Hruška, Kafka a školník Šoupal. Foto A. Horák, 1942 (**81**)
- 043/** V pozadí s mrakodrapem. J. R. v nově pořízeném oblečení, podzim 1939 (**82**)
- 187/ ZDENĚK HYBLER: KRESBA, 1941 (?)**

- 044/** Inzerát Obchodního domu Baťa s jídelním lístkem a cenami, 1938 (**83**)
- 045/** Miroslav Šimorda: Kresba, 1940 (**84**)
- 046/** Profesor Vladimír Hroch v karikatuře Jindřicha Kühna (**86**)
- 047/** Vladimír Hroch koriguje Zdeňka Máčela (**87**)
- 048/** Na slunkou, před školou. Zleva Chad, Bartoš, J. R., Apis, 1940 (**89**)
- 049/** Profesor Richard Wiesner v karikatuře Jindřicha Kühna (**91**)
- 050/** Profesor Kousal při malbě hlavního motivu baťovského plakátu pro letní kolekci obuvi, 1942 (**93**)
- 051/** Profesor Luděk Havelka (**96**)
- 052/** Jan Rajlich: Ilustrace (F. Šrámek: Klavír a housle, školní práce, prof. Milén), 1943 (**98**)
- 053/** Modelování, Jan Habarta, 1942 (**100**)
- 054/** V sochařském ateliéru se zátíším s hudebními nástroji. Vpředu Jan Habarta a dále zleva Mirko Václavík, Zdeněk Kovář, Konrád Babraj a Ambrož Špetík, 1942 (**100**)
- 055/** Ve škole, modelování. Jiřina Tlustá portrétuje modelku Alici. Foto A. Horák, 1942 (**101**)
- 056/** Profesor Jiří Jaška na kresbě Josefa Kousala (**102**)
- 057/** Jan Rajlich: Návrh obálky (Paul Gauguin: Noa-Noa, školní práce – první skica), 1941 (?) (**105**)
- 058/** Hodina anatomie ve 2. roč. Prof. MUDr. Černošek a student Jaromír Frydecký. Foto A. Horák, 1942 (**106**)
- 059/** Hodina architektury ve 2. ročníku. Přednáší prof. F. L. Gahura. Foto A. Horák, 1942 (**107**)
- 060/** Výklad ředitel arch. Kadlece při exkurzi na hradě v Malenovicích, 1942 (43?). Zleva Kostlán, arch. Kadlec, Babraj, Hudeček, Václavík, za ním Špetík, Peňáz, Šimorda, zpola zakrytý J. R., dále Josef Beran, Hybler, Chad, Kramule, Chmelař (**109**)
- 061/** Alex Beran: Perokresba, 1943 (**115**)
- 062/** Kreslení na návsí. Zprava J. R. a Apis, 1943 (**118**)
- 063/** Profesor Sládek (vpravo) si rád zakreslil se studenty i v plenéru, vlevo J. R., 1944 (**118**)
- 064/** Ambrož Špetík: Akt, perokresba, 1940 (**124**)
- 065/** F. L. Gahura: Interiér navrhovaného divadla ve Zlíně, uveřejněno v Meziaktí (**130**)
- 066/** První stránka divadelního programu, 1940 (**131**)
- 067/** „Umělci“ na vycházce do ulic. Zleva Apis, J. R., Babraj, Štolfa, Blažek, 1940 (**134**)
- 068/** Konrád Babraj (**135**)
- 069/** Ložnice na „koleji“. V popředí zleva J. R. a J. Kostlán. Foto A. Horák, 1942 (**137**)
- 070/** „Karbaníci“, zleva O. Hudeček, J. Blažek, V. Štolfa, M. Šimorda a J. R., 1943 (?) (**138**)
- 071/** Miroslav Šimorda-Cap (**139**)
- 072/** Vojtěch Štolfa: Krajina, kresba, 1944 (**141**)
- 073/** Vojtěch Štolfa (**141**)
- 074/** Kamarádi. Zdeněk Hybler-Apis a J. R., 1941 (?) (**145**)
- 075/** Maluje Otakar Hudeček (**151**)
- 076/ – 084/** Barbizon, 1942–44
- 076/ – 077/** Setkání s parním válcem. Chad, J. R. a A. Beran (**154, 155**)
- 078/** Setkání s parním válcem. Hudeček, Chad a J. R. (**156**)
- 079/** Cestou za motivem. Konrád Babraj, J. R. a M. Šimorda (**157**)
- 080/** Šimorda, Babraj, Chad, Máčel a J. R. (**157**)
- 081/** „V plně polní“, J. R. (**158**)
- 082 – 083/** U Dřevnice. J. R. a kolemjdoucí (**158**)
- 084/** Alex Beran (**159**)
- 085 – 087/** Karel Kramule: Výzdoba Plesu umělců a kostýmů, barevné kresby, 1943 (**160**)
- 088/** Obálka katalogu VI. Zlínského salonu, 1941 (**162**)
- 089/** Vincenc Makovský: Model revolverového soustruhu MAS R 50, detail, sádra, 1940 (**165**)
- 090/** Zdeněk Kovář: Studijní kresba, 1942 (**166**)
- 091/** Pracovní stůl Zd. Kováře. Nejrůznější druhy nástrojů a sádrové modely rukojetí nových ergonomických tvarů, 1947 (**167**)
- 092/** Zdeněk Kovář: Technická kresba z katalogu výrobků MAS Zlín, 1942 (**167**)
- 093/** Malování v parku, v popředí O. Hudeček, za ním vlevo zády V. Chad, 1942 (**175**)
- 094/** Jan Rajlich: Navštívil Zlín, skica plakátu (školní práce, prof. Hroch), 1942 (**177**)
- 095/** Zlínský trolejbus před „mrakodrapem“ (**181**)
- 096/** J. R. jako model pro reklamní fotografii pro Fatraplan – plášť do deště, 1942, 43 (?) (**182**)
- 097/ – 098/** J. R. jako model pro reklamní fotografie, pracovní snímky, 1942, 43 (?) (**184, 185**)
- 099/ – 100/** Příklady baťovských inzerátů, 1939–41 (**188, 189**)
- 101/** Ve školním sochařském ateliéru. Zleva M. Václavík, V. Vašíček a A. Špetík (**192**)
- 102/** Ve štukatérské dílně. Vlevo dílenský mistr J. Novák, studenti J. Skokánek a A. Špetík, 1942 (**193**)

- 103/** Zdeněk Hybler: Perokresba, 1942–43 (?) (196)
- 104/** Zdeněk Hybler-Apis (199)
- 105/** Kuřácká pauza. Shora odleva J. R., Peňáz, Apis ostříhaný dohola, Bubi, vzadu Máčel (200)
- 106/** „Nuda ve Zlíně“, nedělní odpoledne s dívkami z Přerova, foto Mravenec (202)
- 107/** „Nuda ve Zlíně“, nedělní odpoledne s dívkami z Přerova. Zleva Kamila, J. R., Konrád Babraj, Olga Schicková, ??? z Přerova, Eda Máčel, foto Mravenec (203)
- 108/** Alena a Irma, dívky z Olomouce (205)
- 109/** Vincenc Makovský, kresba Jindřicha Kühna (209)
- 110/** V jídelně na koleji. Foto A. Horák, 1942 (211)
- 111/** Jan Rajlich: Scénický návrh pro Loutkové divadlo Radost Zlín (Rabindranáth Thákur: Poštovní úřad), 1944 (213)
- 112/** Jan Rajlich: Návrh scény (bratři Čapkové: Adam Stvořitel, školní práce, prof. Sládek), 1943–44 (213)
- 113/** Rozmnožený program Večera staré čínské poezie, 1943 (214)
- 114/** Rozmnožený program Intimního večera poezie Fráni Šrámka, 1943 (215)
- 115 – 118/** Divadelní kroužek – V. K. Klicpera: Divotvorný klobouk
- 115/** Zleva Al. Rečka a Mirko Václavík (216)
- 116/** Boh. Felcman a Ilja Prachař (217)
- 117/** J. Bartoš-Břeťa a J. R. jako číšník Zvonek (217)
- 118/** J. R. jako číšník Zvonek (218)
- 119 – 120/** Ve volném čase. Zastavení po cestě na Kudlov „U tchyně“. S kytarou K. Babraj, 1943 (?) (222, 223)
- 121/** Svatba – u Beranů v Halenkovicích. Uprostřed v druhé řadě J. R. a Josef Beran s družičkami, 1941 (42?) (224)
- 122/** Společenský dům za války, 1943 (227)
- 123/** Olga Schicková (229)
- 124/** Jan Rajlich: Milenci, kresba, 1944 (232)
- 125/** Jan Rajlich: Milenci na Šumavě (skica k obrazu), olej, 1948 (232)
- 126/** Kresba Jana Rajliche Masopustní maškary v Dírně, uveřejněno v Dětském světě, roč. XIII, č. 6, 1932 (235)
- 127/** Jan Blažek (237)
- 128/** Jan Kostlán (237)
- 129/** Václav Chad: Perokresba, 1943 (238)
- 130/** Václav Chad (241)
- 131/** Václav Chad: Obraz s červenou brankou, olej, 1943 (243)
- 132/** František Chmelař (247)
- 133/** František Chmelař: Krajina před bouří, kresba rudkou, 1941 (249)
- 134/** V knihařské dílně. Eda Máčel, foto A. Horák (251)
- 135/** Výuka ve školních dílnách, foto A. Horák (251)
- 136/** V pajcdílně. Zleva A. Špetík, Eda Máčel, V. Štolfa, A. Beran, Apis, J. R., praktikant Kopeček (255)
- 137/** Profesor Jan Sládek (259)
- 138/** Jeden z veletržních panelů navržených a provedených v grafické dílně (262)
- 139/** Po skončení práci. Panel pro expozici Exico na veletrhu v Barceloně, zleva A. Beran, J. R., prof. Sládek, E. Máčel, Apis, 1943 (?) (262)
- 140/** J. R. na instruktážní fotodokumentaci pro veletrh v Barceloně, 1943 (?) (263)
- 141/** Eda Máčel při montáži (263)
- 142/** Studentský Tingltangl, pohled do zaplněného sálu, 1940 (272)
- 143/** Tingltangl – účinkující v pořadu „Už dávno vyhasly mé pistole...“ Zleva J. Bartoš-Břeťa, Alex Beran, K. Babraj, J. R., vpředu v sombreru K. Bubeník-Bubi, 1940 (272)
- 144/** Jaroslav Bartoš: Lesní běh, tempera, exponát ze studentské výstavy na Tingltanglu, 1940 (273)
- 145/** Květoslav Bubeník: Ilustrace pohádky, perokresba, 1942 (274)
- 146/** Profesoři Vincenc Makovský a František Petr na školní výstavě (277)
- 147/** Kapitán K. Babraj dává povel k bojovému pokřiku „Mastnější na méně mastné!“ (279)
- 148/** Jan Rajlich: Krajina u Dírné, akvarel, 1944 (281)
- 149/** Jan Rajlich: Rybník u Červené Lhoty, kvaš, 1946 (281)
- 150/** Jan Blažek ve školním ateliéru, 1941 (282)
- 151/ – 152/** Jan Rajlich: Z okolí Pasek, lavírované kresby tuší, 1943 (286)
- 153/** Velikonoce 1943, před restaurací Paseky. Oznamovací ceduli drží J. R. (vlevo) a K. Babraj. Vpravo v pokleku O. Schicková, T. Babrajová a V. Štolfa, za nimi stojí od kraje Bořivoj Babraj, Mravenec a Alex Beran (289)
- 154/** Velikonoční společnost. S cedulí J. R., za ním T. Babrajová a další, 1943 (288)
- 155/** Jan Rajlich: Hřbitov v Pasekách, lavírované kresba tuší, 1943 (290)
- 156/** J. R. a V. Štolfa kreslí před hřbitovní zdí na Pasekách. Foto Mravenec, Velikonoce 1943 (290)

- 157/ – 158/** Tvůrčí invence i na dovolené, kolektivní „díla“: „Lesní kompozice“ z odložených svršků, „Plastika“ z nalezených kamenů. Foto Mravenec (292, 293)
- 159/** Arnošt Paderlík (296)
- 160/** Arnošt Paderlík: Kavárenská kresba tužkou, 1940 (300)
- 161/** J. R. na návštěvě u Aloise Rečky, foto Mravenec, 1944 (303)
- 162/** Fotbalová jedenáctka „umělců“ nastoupená k zápasu s „chemiky“ (310)
- 163/** Na kolech u řeky Moravy v Kojetíně. Zprava Apis, Maruška Štolfová (sestra Vojtěcha), Konrád Babraj, J. R., V. Štolfa, Eda Máčel a zády Ivan Racek, 1941 (314)
- 164/** Jan Rajlich: Lázně Luhačovice, plakát, tisk ofsetem, 1968 (317)
- 165/** Sylva Lacinová (320)
- 166/ – 170/** Na koupališti
- 166/** S. Lacinová a J. R. se začínajícím plnovousem (321)
- 167/** J. R. na koupališti, 1943 (324)
- 168/** Zleva A. Paderlík, K. Babraj, J. R., foto M. Rosegnal, 1943 (324)
- 169/** V popředí Eda Máčel, za ním v bundě a tmavých brýlích J. R. a neidentifikovaný zpěvák zpívající s orchestrem v kavárně Společenského domu (Oldřich Horský?), vedle A. Paderlík v objetí s neznámou. Nad nimi u zábradlí K. Babraj, 1943 (325)
- 170/** E. Máčel, K. Babraj, J. R., 1944 (325)
- 171/** J. R., „Pohled proti slunci“, foto Mravenec, 1943 (?) (326)
- 172/** Před reklamním ateliérem A. Pazdery. Uprostřed J. R., po jeho levici A. Pazdera, 1944 (329)
- 173/** Jan Rajlich: Trojice, olej, 1944 (336)
- 174/** Jan Kostlán: Biblické téma, kresba tuší kolorovaná pastelem a akvarelem, 1942 (?) (336)
- 175/** Rozbombardované Baťovy závody, 1944 (338)
- 176/** Na zákopech u Valašského Meziříčí. Uprostřed v pozadí J. R., 1944 (342)
- 177/ – 178/** „Dokud Němci od nás neodejdou“, J. R. s plnovousem. Foto Mravenec, 1944 (344, 345)
- 179/** S Belgičany na mostě přes Dřevnici. Zleva J. R., Robert Werdefroy, Jan Hochmann, Jean Léon Huens, 1945 (348)
- 180/** Belgičani: Robert Werdefroy, Jean Léon Huens (349)
- 181/** Jednopochoďový dům na náměstí ve starém Zlíně, ve kterém v podkroví našel podnájem
- Cap. Tam posledního válečného Silvestra (1944) „oslavili“ Cap, Venca Chad a J. R. (351)
- 182/** Václav Chad: Milada Schmidtová, olej, 1945 (352)
- 183/** Rodinné úmrtní oznámení Anušky Poláchové, studentky Školy umění, zahynulé při spojeneckém bombardování Brna, 1944 (357)
- 184/** Jan Rajlich: Těšínské Beskydy, lavírovaná kresba tuší, 1945–6 (359)
- 185/** Jan Rajlich: Vimperk, plakát, tisk ofsetem, 1947 (361)
- 186/** Zdeněk Kovář: Gumaři, reliéf – sádra, 1949 (366)
- 187/** Zdeněk Hybler: Kresba, 1941 (?) (371)
- 188/** Konrád Babraj: Šermíř, lavírovaná kresba tuší, 1940 (385)
- 189/** Alex Beran: Kresba tuší, 1943 (386)
- 190/** Jan Habarta: Kresba tuší, 1943 (387)
- 191/** Čestmír Kafka: Krajina za války, kresba, 1944 (390)
- 192/** Karel Kramule: Kresba, 1943 (?) (392)
- 193/** František Peňáz: Ex libris, dřevořez, 1942 (395)
- 194/** Olga Schicková: Portrét dívky, akvátinta, 1944 (396)

REJSTŘÍK

Učitelé a studenti Školy umění, výtvarní umělci, architekti a další umělci a významné osobnosti

100 – stránka s uvedením jména

100 – stránka s podrobnějším popisem k osobě

m. 100 – stránka medailonu

100 – stránka s ilustrací

Aleš, Mikoláš 14, 234, 298

Andersen, Hans Christian 97

Apis → Hybler, Z.

Apellés 230

Avdějenko, Alexandr 210, 233

Axman, Miloš m. 385

Baarová, Lída 123, 126

Babel, Isaak 233

Babraj, Bořivoj 142, 287, 293, **288**

Babraj, Konrád 27, 56, 76–77, 82, 90, 132, 140–143, 144, 147, 203, 205, 210, 220, 223, 225–226, 246, 271, 273, 279, 287, 293–294, 298, 319–322, 330, 339, 360, 362, 367, m. 385, **26, 70, 81, 109, 134, 135, 157, 203, 222, 223, 272, 279, 288, 314, 324, 325, 385**

Babula, Vladimír m. 385

Balajková, Mirka 219, **56**

Balcárek, J. J. 85, 112–113, 356, m. 381

Bartoš, Jaroslav (Břeťa) 144, 270, 273, 322, 360, m. 385, **2, 56, 69, 89, 216, 272**

Baťa, Jan Antonín 29, 34, 37, 58–59, 70, 74, 113, 125, 173, 178, 322

Baťa, Tomáš 13, 29–30, 34–37, 45, 104, 125, 173, 178, **34**

Baťa, Tomáš, jun. (Tomík) 31, 113, **35**

Batík, Miloslav m. 381

Bayer, Herbert 257, 268, 365

Bělič, Jaromír 339

Beneš, Eduard 54, 331, 354

Beneš, Svatopluk 126–127

Beneš, Vincenc 126, 235

Beran, Alex 106, 143, 234, 240, 255, 273, **287, 315, 358, 362, m. 386, 56, 81, 115, 155, 159, 255, 262, 272, 288, 386**

Beran, Josef 138–140, 197, 334, m. 386, **81, 109, 224**

Bezděk, František 45, **46, 47**

Bezruč, Petr 359

Bill, Max 257

Blažek, Jan 143, 176, 234, 249, 253, 282–285, 366, m. 386, **134, 138, 237, 282**

Boettinger, Hugo 97

Boháč, Ladislav 123

Bosch, Hieronymus 253

Botticelli, Sandro 275

Bouček, Jaroslav 108

Bouček, Vladimír 108, 111, 179, 266–267, m. 381

Bouda, Cyril 97, 168

Boyer, Charles 121

Breton, André 103

Breughel, Pieter st. 252

Brodský, Vlastimil 299

Brom, Gustav 221

Brožík, Václav 275

Brunner, Václav Hugo 172

Bryen, Bobek 221

Břeťa → Bartoš, J.

Bubeník, Květoslav (Bubi) 106, 144, 273, m. 387, **56, 200, 272, 274**

Burešová, Marie 152

Burian, Emil František 152, 222, 299

Burian, Vlasta 128

Burian, Zdeněk 233

Cap → Šimorda, M.

Cassandre, A. M. 256

Cekota, Antonín 45

Cimabue 275

Clair, René 123

Cocteau, Jean 123

Cooper, Gary 121

Corot, Camille 235

Cubr – Pokorný 258

Čapek, Karel (bratři Čapkové) 130, **213**

Čapek-Chod, Karel Matěj 123

Černošek, Jan 85, 104, 353, m. 381, **106**

Čevela, Miroslav 356

Čipera, Dominik 31, 37, 68

Daňková, Lída 219

Darrieuxová, Danielle 123

Deyl, Rudolf, st. 150

Dohnal, Jiří 123

Dostojevskij, Fjodor Michailovič 210, 230, 233, 351

Drda, Jan 123

Drulák, Albín 77, m. 387, **69**

Duchamp, Marcel 270

Dvorský, R. A. 221

Eda → Máčel, Z.

Erben, Karel Jaromír 97

Eyck, Jan van 275

Fabianová, Vlasta 127

Fára, Libor 364

Felcman, Bohuslav 219, 236, m. 387, **217**

Ferbasová, Věra 128

Filipovský, František 123

Filla, Emil 161, 271

Fišárek, Alois 152

Foltýn, František 152

Forst, Willy 122

Fröhlich, Gustav 122

Frydecký, Jaroslav m. 387, **106**

Fuchs, Bohuslav 35, 71, 85, 108, 148, m. 381

Fuchsová, Alice 319, **101**

Gable, Clark 121

Gabin, Jean 123

Gahura, František Lydie 35, 58, 71,

108, 129, m. 381, **107, 130**
 Gajdoš, Rudolf 58, 61, 85, 87,
 91–92, 149, 161, 171–172,
 252–253, 269, 271, 315,
 m. 382, **37**
 Gajdůšek 339, 340
 Garbo, Greta 121
 Gauguin, Paul 107, 220, 233,
 271, 276, **105**
 George, Heinrich 123
 Giotto 275
 Glázrová, Marie 123
 Gočár, Jiří 35
 Goddardová, Pauletta 121
 Gogh, Vincent van 14, 209, 233,
 235, 271, 276
 Gollová, Nataša 123, 126
 Gorkij, Maxim 233
 Gounod, Charles 133
 Goya, Francisco de 210, 233
 Grant, Gary 121
 Greco (El Greco) 233
 Gropius, Walter 73, 268, 365
 Grosslichtová, Truda 125
 Grünewald, Matthias 253
Habarta, Jan 252, 279,
 m. 387, **100, 387**
 Hackenschmidt, Alexander 125, 326
 Hácha, Emil 109
 Hamal, A. (Mravenec, Termiřa)
 159, 220, 287–291, 323,
202, 203, 288, 290,
292, 293, 303, 326,
344, 345
 Hammer, Jan 221, 225–226
 Hanák, Mirko 236, m. 388
 Harlowová, Jean 121
 Hašek, Jaroslav 230, 298
 Havelka, Luděk 96, 102, 193,
 271, m. 382, **96**
 Hefková, Ilona 219
 Hégr, Miloslav 107
 Hejna, Jiří m. 388
 Hejna, Václav 168, 296, 298
 Hejrný, Miloslav 236
 Hepburnová, Katharine 121
 Hérink, F. Hanuš 174–175
 Hlavníčka, Josef 68
 Hörbiger, Atilla 122
 Hofman, Karel 85, 95, 149,
 m. 382, **2**
 Hofmanová, Drahomíra 149

Hofmanová, Marcela 149
 Höger, Karel 126, 127, 130
 Hochmann, Jan 219, 347, **348**
 Holan, Karel 235
 Holub, Zdeněk 77, 140, 356,
 m. 388
 Holý, Miloslav 235
 Homola, Miloslav 299
 Horák, Antonín 323
 Horník, Miroslav 168
 Hořec, Jaromír 358
 Hrbas, Miloš m. 388, **69**
 Hroch, Vladimír 85, 171, 175,
 220, 271, 282, 315, m. 382,
86, 87, 177
 Hrubý, Jaroslav m. 388
 Hruška, Jiří **81**
 Hřebíčková, Eva 219
 Hudeček, Otakar (Hudy) 13, 144,
 273, m. 388, **109, 138,**
151, 156, 175
 Huens, Jean Léon 346–349,
348, 349
 Hybler, Zdeněk (Apis) 23, 77,
 106, 111, 129, 144, 147, 197–
 –200, 201–206, 208–210,
 219, 226, 228, 231, 236–237,
 240, 255–256, 258, 264, 273,
 298, 318, 320, 330, 339, 346,
 348, 356–359, 362–365, 366,
 m. 389, **69, 70, 89, 109,**
118, 134, 145, 196,
199, 200, 255, 262,
314, 371
 Hynšt, Miloš 306
CHad, Václav 103, 106, 168,
 172, 209–210, 234, 239–245,
 249, 252–254, 255, 315–316,
 350–353, 356, m. 389, **69,**
70, 89, 109, 155,
156, 175, 238, 243,
351, 352
 Chaplin, Charlie 121, 330
 Charvátová, Julie 130
 Chermayeff, Ivan 267
 Chlup, Zdeněk 339
 Chmelář, František 77, 103, 218,
 234, 244–249, 252–253, 255,
 329, 362–363, 367, m. 389,
109, 247, 249
Irmanov, Václav 221, 319

Jahoda, Bohumil 173, 192–195
 Ján, Jan 112, m. 382
 Janík, Jan 57–58, 359, **36**
 Jannings, Emil 122
 Janoušek, František 161
 Janout 318
 Jaroněk, Alois 172
 Jaroněk, Bohumír 172
 Jaška, Jiří 85, 101–102, 132, 171,
 193, 271, m. 382, **102**
 Ježek, Jaroslav 223
 Jiroudek, František 219, 296
 Jirout, Alois 106, 148
 Jiřičná, Eva M. 150
 Jiřičný, Josef 150, 183, 260–264
 Jonáš, Albert 258
Kadlec, František 35, 68,
 71–73, 93, 95, 108–109, 114,
 132, 150, 152, 161, 164, 260,
 264–267, 269, 297–298, 330,
 366, m. 382, **109**
 Kafka, Bohumil 173
 Kafka, Čestmír 103, 236, 239,
 352–353, 362, m. 390, **81,**
390
 Kachyňa, Karel 127
 Kainar, Josef 143, 223–226, 228,
 271, 347
 Kalouchová, Nina 229, **56**
 Kaněra, Emanuel 319
 Karásek ze Lvovic, Jiří 298
 Karfík, Vladimír 29, 35, 125
 Kašpar, Adolf 97
 Kavka, Arnošt, Dr. 221
 Keaton, Buster 121
 Klicpera, Václav Kliment 219,
216, 217, 218
 Klimt, Gustav 304
 Klos, Elmar 125
 Klucis, Gustav G. 257
 Kobzán, Jan 172, **15**
 Kocourek, Stanislav 339–340
 Kohout, Eduard 130, 150
 Kolda, Ladislav 125
 Korbelař, Otomar 123, 126
 Kostlán, Jan (Kosta) 94, 143–144,
 234, 249, 252, 339, m. 390,
53, 69, 71, 81, 109,
137, 237, 336
 Kotěra, Jan 35
 Kousal, Josef 85, 92–94, 96, 149,
 172, 257, 271, m. 383, **93, 102**

Kovárna, František 152
 Kovář, Zdeněk 163–164, 207,
 366, m. 391, **75, 100,**
166, 167, 367
 Kovařík, Slavoj 23, m. 391, **26,**
69
 Kramosil, Bedřich m. 392
 Kramule, Karel 23–27, 143,
 333–335, 350, 362–363,
 m. 392, **26, 70, 109,**
160, 392
 Krejča, Otomar 316
 Krejčí, Jiří 183, 363
 Krybus, Zdeněk m. 392
 Kryl a Scotti 27
 Kuba, Ludvík 161
 Kühn, Jindřich 162, 183, **86,**
91, 209
 Kulda, Antonín m. 392
 Kumpošt, Jindřich 35
 Kundera, Ludvík 306
 Kuneš, Karel m. 393
 Kuraš, Mečislav 85, 104, m. 383
 Kutal, Albert 85, 104, 148, 171,
 176, 315–316, m. 383
 Kutálek, Jan 169
 Kýn, Vladimír m. 393
 Kysela, František 172

Lacinová, Sylva 308, 319–321,
 m. 393, **320, 321**
 Lankáš, Julius O. 126
 Laurel a Hardy 121
 Leanderová, Zarah 122
 Le Corbusier 35, 37
 Lehovec, Jiří 125
 Leonardo da Vinci 275
 Lermontov, Michail Jurjevič 233
 Lhoták, Kamil 168
 Liesler, Josef 168, 296, 298
 Listopad, František 358
 Lokša, Jaroslav 150
 Lolek, Stanislav 312
 Loupot, Charles 256
 Loyová, Myrna 121
 Ludwig, Karl 326
 Lukas, Jan 326

Macek, Vladimír m. 393, **69**
 Máčel, Zdeněk (Eda) 92, 106, 111,
 143, 144, 147, 170, 240, 255–
 256, 258, 264, 280, 298,
 311, 339, 352, 356–358, 362,

m. 393, **81, 87, 200,**
203, 262, 263, 314,
325
 Mach, Josef 244, 329, 350
 Mácha, Karel Hynek 230
 Makart, Hans 275
 Makoň, Karel 112, m. 383
 Makovský, Vincenc 76, 103, 148–
 150, 163–164, 193, 207–211,
 242, 252, 271, 295, 319–320,
 328, 360, 362, m. 383, **165,**
209, 277
 Mandlová, Adina 123, 126
 Marek, Jiří 168
 Martínek, Vojtěch 359
 Masaryk, T. G. 331
 Mathesius, Bohumil 218
 Matoušek, Vladimír 170
 Matter, Herbert 257
 Matulová, Vlasta 126–127
 Matuška, Václav m. 393
 Matyáš 363
 Medřická, Dana 127
 Mervart, Augustin 175–176
 Michálek, J. 296, 298
 Miesbach 66
 Mikulecký, Milan 106, 356
 Milén, Eduard 96–101, 144, 148,
 169, 257–259, m. 383, **98**
 Miler, Zdeněk 303, 319
 Mitáček, František m. 393, **70**
 Moholy-Nagy, László 268, 365
 Moravec, Alois 169
 Moravusová, Dáda 199
 Moser, Hans 123
 Mostecký, Václav 62
 Mravenec ➤ Hamal, A.
 Munch, Edvard 248, 271, 276
 Myslbek, Josef Václav 14, 54

Nedošinská, Antonie 123
 Neherová, Libuše 199–200
 Nejedlý, Otakar 220
 Němcová, Božena 207
 Němec, František 299
 Neruda, Jan 97
 Nezval, Vítězslav 103, 130, 152
 Noll, Miloš 236, m. 394
 Novák, Jan 137–139
 Novák, Josef 193, 271, m. 384,
193
 Novák, V. V. 235

Obrovský, Jakub 173
 Oldenburg, Claes 270
 Ondráček, Jaroslav 45, 61
 Opletal, Jan 109
 Oplt, Oldřich 236, m. 394
 Orlová, Olga 221

Paderlík, Arnošt 219, 295–296,
 297, 298, 319, 322, m. 394,
296, 300, 324, 325
 Pat a Patachon 121
 Pazdera, A. 329, 352, **329**
 Peňáz, František 13, 72, 92–93,
 99, 176, 180, 234, 255–258,
 m. 394, **109, 200, 395**
 Perret, Auguste 37
 Pešek, Ladislav 123
 Petr, František 85, 106, 252, 271,
 275–279, m. 384, **277**
 Petrová, Eva 239
 Picasso, Pablo 271
 Pištěk, Theodor 123, 126
 Plátek, Václav 296
 Plinius Starší, Gaius 230
 Pokojová, Věra 219
 Poláchová, Anuše 356, **357**
 Port, Jan 170
 Pozziová, Milada **81**
 Prachaň, Ilja 219, **217**
 Procházka, Jiří 315
 Procházka, Standa 221
 Prokop, Rudolf m. 395
 Průchová, Vlasta 221
 Příkryl, František 45
 Putz, Karel 91, m. 384

Rabas, Václav 152, 161, 235, 271
 Racek, Ivan m. 395, **314**
 Rada, Vlastimil 89, 152, 271
 Raffael 275
 Rachlík, František 90–91
 Rajlich, Jaroslav (bratr J. R.) 14,
 256
 Rajlich, Karel (bratr J. R.) 361
 Rajlich, Karel Vojtěch (otec J. R.)
 7, 137, 220–221
 Rajlich, Václav (bratr J. R.) 20–21
 Rajlichová, Marie (matka J. R.) 7,
 15, 221
 Rečka, Alois 219, 302–303, 306,
303
 Rembrandt, Harmensz van Rijn
 233

- Renoir, Jean 123
 Rilke, Rainer Maria 218
 Rodin, Auguste 14
 Röcková, Marika 122
 Rolčík, Přemysl 236, m. 396
 Romberg, Michail 343–344
 Rosagnol, M. 194, 322, **325**
 Rossmann, Zdeněk 257, 268, 365
 Rudl, Zdeněk 328–329
 Rutte, Ladislav 113, 226, m. 384
- Ř**ehoř, Zdeněk 299
- S**edláček, Vojtěch 169
 Seifert, Jaroslav 145, 147
 Sestry Alanovy 221
 Seydl, Zdenek 168
 Scheinpflugová, Olga 130
 Schicková, Olga 229, 231, 236, 287, m. 396, **203, 229, 288, 396**
 Schmidtová, Milada 219–220, 244, 352–353, **56, 352**
 Schneiderová, Magda 122
 Schubert, Franz 122
 Schwaiger, Hanuš 172
 Skokánek, Jan **193**
 Slabý 347
 Sládek, Jan 111, 148, 169–170, 179, 219, 242, 254, **259–262, 264–268, 296, 315, 363, m. 384, 118, 213, 259, 262**
 Slavinský, Vladimír 128
 Směja, Fran 359
 Sofoklés 316
 Spazierová-Hezká, Míla 126–128
 Srnka, Jiří 126
 Stanwycková, Barbara 121
 Stefan, Oldřich 152
 Stone, Irving 233
 Straka, B. 327
 Sudek, Josef 323
 Sutnar, Ladislav 256–257, 365
 Sychra, Vladimír 152, 171
- Š**ejbalová, Jiřina 127
 Ševčík, Bohumil 164
 Šíma, Josef 171
 Šimorda, Miroslav (Cap) 94, 103, 114, 137–138, 140, 143–144, 234, 244, 252, 273, 297, 316, 334, 339–340, 350–353, 364–365, 367, m. 396, **84,** **109, 138, 139, 157, 351**
 Šlemrová, Růžena 123
 Špaček, Rostislav 133, 311–312, m. 397
 Špála, Václav 152, 235, 256
 Špetík, Ambrož (Špeťa) 77, 144, m. 397, **81, 109, 124, 192, 193, 255**
 Šrámek, Fráňa 97, 218, **98, 215**
 Štech, V. V. 150–151, 298
 Štěpánek, Zdeněk 123, 150
 Štěpničková, Jiřina 150
 Štolfa, Vojtěch 23, 90, 94–95, 129, 133–134, 144, 147, 186, 197, 204–206, 225, 249, 252–253, 255, 298, 315, 330, 339, 362–363, 367, m. 397, **69, 71, 134, 138, 141, 255, 288, 290, 314**
 Štuchal, Jiří 150
 Štursa, Jan 273
 Štýrský, Jindřich 103, 161
 Šust, Jiří 319
 Švabinský, Max 87, 149, 161, 172–173, 253, 271, 331
- T**aylor, Robert 121
 Teige, Karel 233
 Thákur, Rabindranáth 170, **213**
 Tichý, František 271, 299
 Tlustá, Jiřina 208, 229, **101**
 Tolstoj, Lev Nikolajevič 210, 233
 Tondl, Karel 97
 Toulouse-Lautrec, Henri de 208, 276
 Toyen (Marie Čermínová) 103, 161
 Tracy, Spencer 121
 Trčka, Vladimír m. 397
 Trnka, Jiří 168
 Truhlářová, Věnceslava 229
 Tříska, Jan 60
 Tschichold, Jan 257
 Turgeněv, Ivan Sergejevič 210, 233
 Týrlová, Hermína 125
- Ú**prka, Joža 171, 176
 Urbánek, Max m. 397
 Urbánek, Zdeněk 315–316
- V**acek, Karel 208, 221
 Václavík, Miroslav 77, 197, 313, m. 398, **70, 109, 192, 216**
 Vaculka, Vladislav 168, 176
 Vaculková, Ida 176
 Vaněk, Jan 85, 108, 127, 162, 169, m. 384
 Vasari, Giorgio 275
 Vašek, Lubomír 108, m. 384
 Vašíček, Vladimír 236, m. 398, **81, 192**
 Večeřa, Vlastimil 362, m. 398
 Verberger, Jiří 221
 Viková, Věra 219
 Vilímková, Milada 229
 Vincíková, Zdena 221
 Vítová, Hana 123
 Vlach, Karel 221
 Vohralíková, Blanka 229
 Vorel, Čeněk 162, 183
 Voskovec a Werich 223–224
 Vošoust, Jiří 219
 Voženílek, Jiří 35
 Vratislav z Mitrovic, Josef Osvald 7
 Vratislavové, Max a Arnošt 20
- W**aldeck 113–114
 Werdefroy, Robert 346–349, **348, 349**
 Wessely, Paula 122
 Wiesner, Richard 85, 91–95, 171, 271, m. 384, **91**
 Wolker, Jiří 198
- Z**ahálka, Otakar 330–331, 356
 Zálešák, Josef m. 398
 Zaal, Zdeněk (Skleróza) 302–303, 356–358
 Zátopek, Emil 137, 278, 311
 Závada, Dušan 332–333
 Zázvorková, Stella 299
 Zeman, Karel 125
 Zet, Miloš 77, m. 398
 Zikán, Miroslav 183, 363
- Ž**ák, Jaroslav 89
 Živný, Karel 173

SLOVNÍKOVÉ ZNAČKY A ZKRATKY

použité v životopisech, v pořadí,
v jakém jsou uváděny

(Poznámka: Vzhledem k obrovskému množství údajů je použita co nejstručnější forma záznamu a co nejvíce využita možnost zkratk a krácení slov. Autor uvádí jen zcela úzký výběr základních informací, zvláště u přehledu účasti na výstavách. Ani zde autor nemá ctizádost nahradit heuristickou práci historika. Zájemce o podrobnější údaje odkazuje na slovníkovou a odbornou literaturu, jejíž příklady v závěru zde uvádí. Zlín v letech 1949–89, kdy byl přejmenován na Gottwaldov, je uváděn pod tímto názvem.)

* narozen

† zemřel

/S/ studia, odborné školení

/Č/ činnost – profesní zaměření, způsob uplatnění, zaměstnání, zájmy apod.

/Ž/ životní osudy

/R/ realizace – významná realizovaná díla, uskutečněné práce veřejného charakteru apod.

/ČL/ členství v odborných a zájmových organizacích

/V/ výstavy

/VS/ samostatné výstavy vlastního díla (uváděno je jen místo a pokud je znám, rok konání)

/VK/ účast na kolektivních výstavách spolků a sdružení, tematických expozicích, reprezentačních, mezinárodních výstavách apod., uváděn je pouze výběr z nejvýznamnějších výstav v nejstručnějších údajích

/C/ ceny, vyznamenání a veřejná ocenění

/Z/ zastoupení umělce ve významných veřejných sbírkách, v galeriích a muzeích

Vysvětlení použitých zkratk

AJG Alšova jihočeská galerie, Hluboká n. Vlt.

AJV Asociace jihočeských výtvarníků, České Budějovice

AMU Akademie múzických umění, Praha

AUM Asociace umělců medailérů

AVS Armádní výtvarné studio, Praha

AVU Akademie výtvarných umění, Praha

BIB Bienále ilustrací Bratislava

BLOK VU ZMS Blok výtvarných umělců Země moravskoslezské Brno

BVV Brněnské veletrhy a výstavy

ČFVU Český fond výtvarných umění

ČMVU České muzeum výtvarných umění (dříve Střeďočeská galerie), Praha

ČSM Československý svaz mládeže (dříve SČM – Svaz české mládeže, později SSM – Socialistický svaz mládeže)

ČT Československá, Česká televize

ČVUT České vysoké učení technické, Praha

DAMU Divadelní fakulta AMU, Praha

DU Dům umění

FA Fakulta architektury

FAMU Filmová a televizní fakulta AMU, Praha

FAST Fakulta stavitelství a architektury

FaVU Fakulta výtvarných umění VUT, Brno

FF Filozofická fakulta

FN Fakultní nemocnice

GHMP Galerie hlavního města Prahy

GSM Galerie Slovákckého muzea, Uh. Hradiště

GU Galerie umění

GVU Galerie výtvarných umění

HG Horácká galerie, Nové Město na Moravě

JND Jihočeské národní divadlo, České Budějovice

JPH Jízdárna Pražského hradu, Praha

JVS jednotný vizuální styl (corporate identity)

KGvu Krajská galerie výtvarného umění

KNV Krajský národní výbor

LF Lékařská fakulta

MG Moravská galerie, Brno

MMB Muzeum města Brna

MNV Místní národní výbor

MŠ Ministerstvo školství a národní osvěty

MU Masarykova univerzita, Brno

MUO Muzeum umění, Olomouc

MZM Moravské zemské muzeum

ND Národní divadlo, Praha / Brno

NG Národní galerie, Praha

NM Národní muzeum, Praha
NTM Národní technické muzeum, Praha
NV Národní výbor

OD Obchodní dům
OG Oblastní galerie
OGV Oblastní galerie Vysočiny, Jihlava
OGVU Oblastní galerie výtvarných umění
OM Okresní muzeum
OSN Organizace spojených národů
OVM Okresní vlastivědné muzeum

PdF Pedagogická fakulta
PNP Památník národního písemnictví, Praha
PZO Podnik zahraničního obchodu

ROH Revoluční odborové hnutí

SČGVU Severočeská galerie výtvarného umění,
Litoměřice
SČUG Sdružení českých umělců grafiků (Hollar)
SČVU Svaz českých výtvarných umělců, od r. 1968
součást SČsVU, slovenští umělci měli ZSVU
– Zváz slovenských výtvarných umelcov, který
byl rovněž součástí SČsVU
SČsVU Svaz československých výtvarných umělců
(federalizovaný svaz měl dvě národní organizace,
SČVU a ZSVU); během let prodělal několik re-
organizací, které se projeví i v názvu, např.
ÚSČsVU (Ústřední svaz) apod., uvádím jen název
nejznámější)
SMVU Skupina moravských výtvarníků Olomouc
SNDK Státní nakladatelství dětské knihy
SNKLHU Státní nakladatelství krásné literatury,
hudby a umění, Praha
SUPŠ Střední uměleckoprůmyslová škola
SÚRPMO Státní ústav pro rekonstrukci památ-
kových měst a objektů
SVU Spolek výtvarných umělců
SVUM Sdružení výtvarných umělců moravských,
Hodonín
SZM Slezské zemské muzeum, Opava

ŠU Škola umění ve Zlíně
ŠUR Škola uměleckých řemesel, Brno

TM Technické muzeum

UB Umělecká beseda, Praha
ÚBOK Ústředí bytové a oděvní kultury, Praha
UJEP Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Brno
(1949–89) = dřívější a dnešní Masarykova univer-
zita (UJEP – od 1990 v Ústí nad Labem)

UK Univerzita Karlova, Praha
ÚLUV Ústředí lidové a umělecké výroby
UP Univerzita Palackého, Olomouc
UPM Uměleckoprůmyslové muzeum
UVU Unie výtvarných umělců

VČG Východočeská galerie, Pardubice
VIP (fonet.: ví-aj-pí – Very Important Personality
– velmi důležitá osobnost) dnes běžně používaný
výraz z angl. prostředí označující významné osob-
nosti, vzácný nebo vznešený původ apod.
VM Vlastivědné muzeum
VŠT Vysoká škola technická, Košice
VŠUP Uměleckoprůmyslová škola Praha, až v 50. l.
Vysoká škola uměleckoprůmyslová, Praha
VUT Vysoké učení technické, Brno

ZPS Závody přesného strojírenství, Gottwaldov /
Zlín
ZŠ Základní škola

Zkrácené názvy některých výstav

I. výstava mladých – I. výstava mladých výtvar-
níků ve Zlíně, Studijní ústav, Zlín, 1940 (stejně
tak II., III. a IV. výstava)
IV. výstava ŠU – IV. výstava profesorů a žáků Školy
umění ve Zlíně, OGVU Gottwaldov, 1983
Návraty I. – Návraty I., Zlínská škola umění
a SUPŠ v Uherském Hradišti 1939–1965, GSM
Uherské Hradiště, 1997

PŘEHLED UČITELŮ A STUDENTŮ ŠKOLY UMĚNÍ VE ZLÍNĚ V LETECH 1939–1945

UČITELÉ

(Poznámka: Za příjmením, jménem a profesním zaměřením jsou pod zkratkou **/ŠU/** uvedena léta působení na Škole umění a předmět, který jmenovaný pedagog vyučoval. Zkratka (E) znamená vyučujícího externího.)

Balcárek, J. J. profesor gymnázia ve Zlíně **/ŠU/** (1939–42) literatura (E)

*1906 Vídeň – †1942? popraven okupanty, Kounicovy koleje Brno **/S/** FF UK Praha **/Č/** Profesor na průmyslové škole a gymnázium ve Zlíně

Batík, Miloslav profesor gymnázia ve Zlíně **/ŠU/** (1942–45) literatura (E)

*1903 Zlín – †1986 Zlín **/S/** FF UK Praha **/Č/** Středoškolský profesor, ředitel gymnázia ve Zlíně. Aktivní člen zlínských kulturních i školských institucí

Bouček, Vladimír architekt, pedagog a organizátor umělecké výroby v Uherském Hradišti **/ŠU/** (1942–45) „ornament“, architektura

*Vídeň – †? Uh. Hradiště **/S/** FA VUT Brno, studijní pobyt Francie, Itálie **/Č/** Zabývá se urbanismem, interiérovou tvorbou, věnuje se výzkumu a teorii lidové umělecké výroby, organizuje ji. Ve Zlíně do října 1946, pak v Uh. Hradišti, kde spoluzakládá ÚLUV. Vybudoval vzorkové dílny a vedl kolektiv výzkumných a vývojových pracovníků. Autorem zákl. studie Lidové umění a dnešek **/C/** Vzorný pracovník MŠ; vyznamenání Za zásluhy o výstavbu

Černošek, Jan, MUDr. primář Bařovy nemocnice ve Zlíně

/ŠU/ (1939–45) anatomie (E)

Fuchs, Bohuslav architekt a pedagog v Brně **/ŠU/** (1939–42) architektura

*1895 Všechnovice p. Hostýnem – †1972 Brno **/S/** AVU Praha (prof. J. Kotěra) **/Č/** Průkopník a čelný představitel české i evropské funkcionalistické architektury. Vyprojektoval a realizoval řadu obytných staveb, nájemných a rodinných domů a vil, veřejných staveb a urbanistických řešení; získal 3. cenu v soutěži na brněnské výstaviště (1924); zúčastňoval se

architektonických soutěží, mj. obchodní dům Bařa Brno, Kobližná ul. (1926). Zabýval se teorií architektury, napsal řadu článků a studií. Profesor FA VUT Brno **/R/** Řada významných staveb převážně v Brně, ale i jinde na Moravě a na Slovensku: Zemanova kavárna (1925) a hotel Avion (1928) Brno, Městské lázně Brno-Zábřovice (1932), škola Vesna a Domov E. Machové Brno (1930), bytová kolonie Nový domov Brno (1927–28), 4 lázeňské penziony Luhačovice (1927), Masarykův studentský domov Brno (1930), koupaliště Zelená žába Trenčianské Teplice (1936), obchodní dům Znojmo (1970) ad. **/ČL/** SVU Mánes Praha, SVU Brno, SČSVU (po 1949), Sdružení Q Brno (1969–71) **/V/** Paříž (1925), Brno (1928), Praha, Bukurešť (1930), Milán (1933), Amsterdam (1934) **/C/** Národní umělec (1968)

Gahura, František Lydie architekt-urbanista, sochař

/ŠU/ (1939–45) urbanismus, estetika

*1891 Zlín – †1958 Brno **/S/** VŠUP Praha (prof. Drahoňovský, prof. Klouček, prof. Kysela, 1910–14; prof. Plečnik, 1914–17), AVU Praha (architektura, prof. Kotěra, 1919–23), studijní pobyt – USA, Paříž; pracovní pobyty – Brusel, Itálie, Švýcarsko **/Č/** Zaměst. ve stavebním odd. Bařa a. s., Zlín (1924–46), hlavní arch. města Zlína (1938–45), souč. profesorem vyšší odborné školy průmyslové ve Zlíně; vědecky a pedagogicky pracoval v Brně (po 1946). Byl průkopníkem funkcionalistických a konstruktivistických principů v české architektuře. Ve Zlíně využil a zhodnotil standardní Bařův cihlami vyzdívaný železobeton. skelet, urč. původně jen pro průmysl. stavby – a tím se stal strůjcem mimořádného úspěchu zlínské funkcionalistické architektury **/R/** Radnice (1920), nemocnice (1927–30), obch. dům, Masarykova škola, Památník T. Bati, vily a obytné kolonie Zlín (1928–32); kaple Kudlov (1927); ZŠ Čejč; kostel Miskovice; regulační plán Velkého Zlína (1930–31), regulační plán Napajedel a urbanistické řešení zlínského údolí. Sochařská díla: sousedí Smutek a Samota na hřbitově ve Zlíně; podobizny rodiny Bařovy a Štěpánkovy; pomník J. A. Komenského, Zlín (1925–38); Matka a dítě (1939); busta J. Kvapila (1952) **/ČL/** SVU Aleš, SVU Mánes, SČSVU (1950–58) **/VK/** Zlínské salony (1939, 43), výstavy

SVU Mánes (arch. práce), SVU Aleš (sochy), SČSVU Brno (sochy: 1950, 52, 55)

Gajdoš, Rudolf malíř ve Zlíně a v Mikulově
/ŠU/ (1939–45) kreslení, figurální malba, malba na sklo, mozaika
*1908 Měřín – †1975 Valtice **/S/** VUT Brno (prof. Hlavica, 1924–28), AVU Praha (prof. Švabinský, 1929–36) **/Č/** Studijní pobyty Německo, Francie, Polsko. Od 1936 ve Zlíně, kde se mimo výuku na ŠU podílel na vzniku a organizaci Zlínských salonů, od 1947 v Lednici, od 1950 v Mikulově. Malíř (krajinař) jižní Moravy; zasloužil se o obnovu mikulovského zámku, který vyzdobil nástěnnými malbami. Aktivní účastník výtvarného života v kraji **/ČL/** SVUM Hodonín (1937–49), SVU Aleš Brno (1941–46), SČSVU Brno (1950–1969) **/VS/** Velké Meziříčí, Uh. Hradiště, Brno, Hodonín, Kroměříž, Mikulov, Břeclav, Polička, Holešov (1949–74) **/VK/** Spolkové výstavy SVU Aleš a SVUM: Břeclav, Praha, New York, Zlín, Hodonín, Olomouc, Brno (od 1935); Zlínské salony (1936–44); výstavy SČSVU Brno (1950–69) **/Z/** GVVU Hodonín, KGVU Zlín

Havelka, Luděk sochař a pedagog ve Zlíně a v Uherském Hradišti
/ŠU/ (1939–45) modelování
*1908 Kladno – †1963 Luhačovice **/S/** VŠUP Praha (sochařství, prof. Mařatka, 1925–28), AVU Praha (prof. Kafka, 1928–32), Akademie krásných umění ve Florencii (prof. G. Botti, 1932–33) **/Č/** Výrazný sochař realistické sociálně podbarvené orientace. Pedagogicky působil na SUPŠ Zlín a po přestěhování i v Uh. Hradišti **/ČL/** UB Praha, SČSVU (1949–63) **/VK/** UB Praha; Zlínské salony (1938–43) **/Z/** KGVU Zlín, GSM Uh. Hradiště, GVVU Hodonín

Hofman, Karel malíř a pedagog ve Zlíně, Uherském Hradišti a na Soláni
/ŠU/ (1939–45) věcné kreslení, krajinářství
*1906 Jablůnka – †1998 Soláň **/S/** AVU Praha (prof. O. Nejedlý, 1926–33), studijní pobyty Korsika, jižní Francie, Akademie výtvarných umění Řím (prof. Cornaldi, 1934–35) **/Č/** V malbě představitel výtvarné kultury severní Moravy, ve svém převážně krajinářském díle se věnuje lyricky zabarvenému ztvárnění krajiny Valaška **/ČL/** SČSVU (1949–89) **/VS/** Řím (1935), Zlín (1949), Sofie (1983) **/VK/** Zlínské salony (1939–43); Čs. lid a jeho kraj, Gottwaldov (1949); výst. k 35. a 40. výr. osvobození. ČSR v Praze (1980, 85) **/C/** Zasloužilý umělec (1971); Národní umělec (1988) **/Z/** KGVU Zlín, GSM Uh. Hradiště, GVVU Hodonín aj.

Hroch, Vladimír malíř a pedagog ve Zlíně a v Uherském Hradišti
/ŠU/ (1939–45), krajinářství, reklama
*1907 Praha – †1966 Uh. Hradiště **/S/** soukromá škola F. Engelmüllera v Praze (1923–25), AVU Praha (prof. O. Nejedlý, 1925–32) **/Č/** Po ukončení ŠU pokračuje v pedagog. činnosti na SUPŠ Uh. Hradiště. Věnuje se malbě. Významný představitel krajinomalby jihovýchodní Moravy, ve svém díle vytvořil řadu obrazů moderního Baťova Zlína **/ČL/** SVU Mánes Praha, SČSVU Gottwaldov a Brno (Jm kraj. org.) **/VS/** Praha (1934, 36, 37, 45, 48), Třebíč (1937), Brno, Kladno (1943), Zlín (1947), Uh. Hradiště **/VK/** Zlínské salony (od 1937); SVU Mánes (od 1930); SČSVU (od 1949) **/C/** Zasloužilý umělec (1965) **/Z/** OGVU Zlín, GVVU Hodonín, MG Brno, GSM Uh. Hradiště aj.

Ján, Jan římsko-katolický farář ve Zlíně
/ŠU/ (1939–45) liturgika, němčina (E)

Jaška, Jiří sochař, designér a pedagog ve Zlíně a v Uherském Hradišti
/ŠU/ (1939–45) figurální modelování, pohybové kreslení
*1906 Vídeň – †1982 Uh. Hradiště **/S/** VŠUP Praha (prof. J. Mařatka, K. Štipl), studijní pobyt v Paříži (prof. Despieau, 1931–32) **/Č/** Sochař, grafik, návrhář obuvi, významný představitel výtvarné kultury jihovýchodní Moravy. Po ukončení ŠU pokračoval v pedagogické práci na SUPŠ Uh. Hradiště **/ČL/** UB Praha (1935–49), SČSVU (1950–69) **/VS/** Praha (1934, 44), Zlín (1947) **/VK/** Výstavy UB, Praha (1935–42); Čs. umění, Moskva (1937); Zlínské salony (1938–43); Čs. lid a jeho kraj, Gottwaldov (1949); výstavy SČSVU, Gottwaldov (od 1950) **/C/** Čestná cena UB Praha (1936) **/Z/** KGVU Zlín

Kadlec, František architekt a organizátor ve Zlíně
/ŠU/ (1939–45) ředitel školy, výuka architektonického kreslení a slohu
*1906 Dubňany – †1972 Praha **/S/** VUT Brno, MU Brno (dějiny umění). Studijní pobyt v Německu a ve Francii **/Č/** Vedle projekční činnosti se věnoval koncepční a teoretické práci, poprvé v rámci Výstavy soudobé kultury Brno (1928). Měl rozhodující podíl na založení a koncepci ŠU ve Zlíně. Po ukončení činnosti ŠU působil v 50. letech v Praze na ředitelství Státních statků a Ministerstvu zemědělství **/R/** Projekty rodinných domů, vil a škol; sanatorium Piešťany, budovy Studijních ústavů Zlín

Kousal, Josef malíř a pedagog ve Zlíně
/ŠU/ (1939–45) figurální kreslení a malba, reklama
 *1902 Praha – †1980 Zlín **/S/** AVU Praha (prof. J. Loukota, prof. M. Švabinský, 1923–32), stipendijní, studijní pobyt v Paříži (1929, 31) **/Č/** Malíř portrétů a figurálních kompozic, autor monumentálních realizací v architektuře a výstavnických řešení **/VS/** Slušovice (1987), Zlín (2002), Kroměříž (2003)
/VK/ Zlínské salony (1937–42) **/Z/** KGVU Zlín

Kuraš, Mečislav, PhDr. profesor ve Zlíně
/ŠU/ (1939–44) nauka o materiálu
 *1905 Prostějov – †1964 Zlín **/S/** MU Brno, soukromý asistent na universitě Groningen (NL), stipendista na universitě Kluž (R) **/Č/** Ředitel Studijního ústavu, středoškolský, později vysokoškolský učitel

Kutal, Albert, PhDr. prof., historik umění a pedagog v Brně

/ŠU/ (1939–45) dějiny a teorie umění
 *1904 Hranice na Moravě – †1976 Brno **/S/** FF MU Brno (dějiny umění, prof. E. Dostál, 1923–28), doktorát 1929 **/Č/** Vedl obrazárnu MZM Brno (do 1939), profesorem na katedře dějin umění MU Brno (od 1945). Zabýval se zejména dějinami středověkého umění v evropském kontextu a českým uměním XX. stol. (mj. Ant. Procházka, Linka Procházková, Jar. Král ad.). Vydal řadu syntetických publikací zásadního významu **/ČL/** SČSVU Brno (1950–70) **/Č/** Herderova cena (Rakousko); vyznamenání Za vynikající práci aj.

Makoň, Karel profesor obchodní akademie ve Zlíně

/ŠU/ účetnictví, písemnictví (E)

Makovský, Vincenc sochař a pedagog ve Zlíně a v Brně

/ŠU/ (1939–45) modelování, sochařská kompozice, kreslení
 *1900 Nové Město na Moravě – †1966 Brno **/S/** AVU Praha (malba, prof. K. Krattner; sochař., prof. J. Štursa, prof. B. Kafka, 1919–26), studijní pobyt Paříž (E. A. Bourdelle, 1926–30) **/Č/** Docentem na FA VUT Brno (1945), profesorem (1952). Profesor AVU Praha (od 1960). Jeden z nejvýznamnějších českých sochařů století. Jeho tvorba se vyvíjí od civilismu k surrealismu a od 40. let se postupně vrací ke klasickému sochařskému realistickému projevu **/R/** Autorem pomníků J. A. Komenského v Uh. Brodě a v Naardenu (NL, 1958) a řady dalších významných pomníkových realizací (Osvobození, Brno, 1950–55). Zásadní podíl na zrodu českého průmys-

slového designu a ve světovém měřítku na zařazení designu a průmyslové tvorby do oblasti ryzího výtvarného umění **/R/** Ležící žena (1929–30); Dívčí sen (1932); Upoutaný Prometheus (1934); fontána, Mělník (1933–38); pomníky T. G. Masaryka (od 1935); Partyzán, Zlín (1945–47); Nový věk, Brusel – Brno (1957–58) **/ČL/** SVU Mánes (1930–49), SVU Brno (1930–38), Skupina surrealistů ČSR Praha (1934–36), BLOK Brno (1945–50), SČSVU (1950–66) **/VS/** Praha (1931, 34, 65), Brno (1969, 70), Gottwaldov (1960), Olomouc (1970, 92), Ostrava (1973), Nové Město na Mor. (1970, 2000) **/Č/** 1. cena České akademie věd a umění (1946); Státní cena K. G. (1958); Řád republiky (1960); 3x Grand Prix za sochařský podíl na čs. pavilonu světové výstavy EXPO 58 Brusel (1958); Národní umělec (1958) **/Z/** NG Praha, MG Brno, HG Nové Město na Mor., OGVU Zlín ad.

Milén, Eduard malíř, grafik a pedagog v Brně
/ŠU/ (1940–45) grafika, grafická kompozice a písmo

*1891 Frýdštejn v Čechách – †1976 Brno **/S/** Odbor. škola zlatnická Turnov (1907), VŠUP Praha (prof. Dítě, prof. J. Schickaneder, 1908–12), AVU Praha (grafika, prof. M. Švabinský, 1912–15) **/Č/** Výtvarným redaktorem Lidových novin v Brně, kterým vtiskl vynikající grafickou a typografickou tvář (1919–40 a 1945–46). Od 1946 vyučuje na PdF a od 1956 na FF UJEP (MU) Brno; řádným profesorem jmenován 1948. Mimo malbu (portréty, krajiny malované zejména olejem, temperou a akvarelem), volnou grafiku (suchá jehla, litografie) se věnuje řadě oborů užitého umění, především knižní grafice, ilustraci a typografii – a rovněž plakátové tvorbě. Jako scénický výtvarník spolupracuje s ND Brno. Ceněn jako přední představitel české typografické tvorby, grafiky, ilustrace, malby a zejména výtvarné pedagogiky **/R/** Knižní obálky, úpravy, ilustrace pro nakl. Polygrafia v Brně a F. Borový v Praze, např. J. Hora: Máchovské variace (1936), J. Hora: Pokušení (1946); plakáty pro Sjezd světového studentstva v Praze (1945) a k oslavám L. Janáčka (1948); divadelní výpravy: premiéra Janáčkovy Lišky Bystroušky (1924), Aristofanes: Žáby (1936), Molière: Zdravý nemocný (1936) **/ČL/** SČUG Hollar Praha, SVU Brno (1922–49), SČSVU Brno (od 1950) **/Č/** Vyznamenání Za vynikající práci; Zasloužilý umělec (1967)

Novák, Josef štukatér

/ŠU/ (1939–45) štukatérství, modelářství

*1908 Věťovice – †? **/S/** Odborná škola VŠUP Praha
/Ž/ Další a bližší informace nejsou autorovi známy.

Petr, František, doc. malíř-restaurátor
v Praze a v Kroměříži

/ŠU/ (1939–45) malířské techniky

*1884 Třešť – †1964 Praha **/S/** Malířská akademie Krakov, AVU Praha (prof. Hynais, prof. Bukovec), Mnichov, Itálie (restaurátorství bratři Riccardové, Řím), Vídeň (prof. Reitschel, prof. Viertelberger) **/Č/** Od r. 1926 vydává postupně svazky Malířské techniky, překládá odbornou literaturu, docentem na AVU Praha (1931–36), přednáší technologii výtvarného umění **/C/** Vyznamenání Za vynikající práci

Putz, Karel malíř a grafik v Praze

/ŠU/ (1939) figurální kreslení

*1908 Mariánské Lázně – †? **/S/** VŠUP Praha (prof. J. Benda), AVU Praha (prof. M. Švabinský, 1933) **/Č/** Zabývá se výtvarnou tvorbou často v sepětí s architekturou (gobelíny, fresky, barevné vitráže) a užitou grafikou a ilustrací, pedagogicky působil také na FA ČVUT Praha **/VK/** 6.–8. Zlínský salon (1941–43); Současná tapiserie, Jindřichův Hradec (1968); 50 let českého výtvar. umění, Praha (1969) **/C/** 3. cena v malířské soutěži na výzdobu Muzea K. G. Praha (1954)

Rutte, Ladislav, JUDr. advokát ve Zlíně

/ŠU/ (1939–45) lidové umění (E)

*1893 Praha – †1967 Zlín **/S/** Právnická fakulta UK Praha (promoval 1920) **/Č/** Významný znalec a propagátor moravského folklóru. Autor publikací Horňácko ve zpěvu, hudbě a tanci (1942), Gajdy a gajdošské tradice na Valašsku a Slovácku (1964) aj.

Sládek, Jan malíř a scénograf v Ostravě, Zlíně a v Praze

/ŠU/ (1941–45) scénické a dekorativní kompozice, reklama

*1906 Kunčičky – †1982 Praha **/S/** Soukromá studia malířství (prof. Ungerman) **/Č/** Scénický výtvarník a kostýmní návrhář divadel v Mor. Ostravě, Praze a Brně (od 1930). Ve 40. letech se na souč. výstavách prezentoval krajinami i figurálními a portrétními studiemi, realizovanými většinou akvarelem, barevnými tušemi apod. Po 1945 se takřka výhradně věnuje divadlu, spoluzakládá Realistické divadlo v Praze, kde působil jako šéf výpravy do své smrti **/VK/** 7. a 8. Zlínský salon (1942–43); Celostátní výst. jevišť. výtvarníků, Praha (1954); Pražská quadrienále (1967–79); Nár. přehlídky jevištního výtvarnictví, Opava (1977, 81) **/C/** Národní cena za výtvarné scénické umění (1941); Zasloužilý umělec (1960) **/Z/** NM Praha, MZM Brno, GVV Ostrava a Zlín

Vaněk, Jan architekt v Praze

/ŠU/ (1939–45) aranžérství, výstavnictví, architektura

*1891 Třebíč – †1960 Praha **/S/** SPŠ Chrudim, arch. studia v Mnichově a Stuttgartu **/Č/** Pracuje v Třebíči, Brně a od 1932 v Praze. Projektuje převážně nábytek a interiéry, prosazuje se jako organizátor výroby a podnikatel – zakládá UP závody Brno (1921–25) a SBS Brno (1915–32). Ve spolupráci s nejpřednějšími čs. architekty prosazuje zásady moderní bytové kultury. Po zestátnění průmyslu jmenován generálním ředitelem znárodněného „Čs. dřevozpracujícího průmyslu“ (1948) **/R/** Řada významných realizací interiérů, typového nábytku apod. (od 1922); typové dvojdomky, Brno, Alšova ul. (1925). Instalace výstav: Zlínský salon (1940–43) a řada výstav pro UPM Praha (1936–43). Vydává Český interiér (1913–14) a Bytovou kulturu **/ČL/** Svaz čs. díla, Svaz socialist. architektů, Družstevní práce, Bytový a průmyslový svaz **/VK/** Výstava soudobé kultury Brno (1928); Putovní výstava typ. nábytku Praha, Brno ad. (1929) **/C/** Řád republiky **/Z/** UPM Praha, MMB, MG Brno

Vašek, Lubomír, doc. profesor ve Zlíně

/ŠU/ (1940–?) deskriptivní geometrie (E)

*1912 Dubňany – †1987 Zlín **/Č/** Studijní ústav Zlín (1935–39). Středoškolský profesor a ředitel gymnázia (1939–62), vysokoškolský učitel Pedagog. institutu UJEP Brno ve Zlíně (1962–77)

Wiesner, Richard malíř v Praze

/ŠU/ (1939–42) figurální kreslení, portrét

*1900 Šumperk (Hor. Ruda) – †1972 Praha

/S/ Vyučen malířem dekorací. VŠUP Praha, AVU Praha (prof. J. Obrovský, prof. V. Nechleba, 1920–28), studijní pobyty v Paříži (1926, 27, 28–30, 37, 46, 58) **/Č/** Malíř, portrétista – jeden z nejvýraznějších českých malířů, představitel introvertně orientovaného portrétního realismu s vyspělou kulturou malířského přednesu **/R/** Např. portrét René (1948); nástrovní malba, vestibul Karolina, Praha (1965); řada významných monumentálních realizací **/ČL/** SVU Mánes Praha **/VS/** Praha (1942, 57) **/VK/** Pravidelně s SVU Mánes; Zlínské salony (1938–42) **/C/** Cena hlav. města Prahy (1955); Zasloužilý umělec (1960); Národní umělec (1971) **/Z/** NG Praha, GU Karlovy Vary, OGVU Zlín

STUDENTI

V přehledu jsou uvedeni všichni studenti 1. ročníku ŠU, kteří zahájili studium v září 1939. Z dalších ročníků pak pouze ti, kteří do školy nastoupili ve válečných letech 1939–44, a z nich pak jen ti, s nimiž autor již ve Zlíně, případně později po odchodu ze školy, častěji komunikoval, nebo kteří se později na československé kulturní scéně výrazněji prosadili anebo jsou v textu alespoň jmenováni.

Axman, Miloš sochař a pedagog v Brně
*1926 Litovel – †1990 Brno **/S/** ŠU (sochař., 1943–47) **/Č/** Pedagogicky činný, asist. prof. Makovského na VUT Brno (od 1952), profesorem na AVU Praha (od 1975), rektorem (1976–85). Ve své tvorbě se věnoval volné plastice, reliéfu, medailím a realizacím v architektuře **/R/** Řada monumentálních děl realistického zaměření, poplatných dobovému společen. zaměření – např. sousoší Komunisté, Brno (1957–60, r. 1990 odstraněno); Památník ostravské operaci, Hrabyně (1976); Památník osvobození, Bystřice n. Pernštýnem (1962) ad. – pamětní desky a busty: V. Chad, Zlín (1946); L. Janáček, Brno (1961); J. Opletal, Litovel (1979); V. Makovský, Nové Město na Mor. (1980) **/ČL/** SVUM (1948–59), SVU Mánes, SČSVU (1949–90) **/VS/** Např. Brno (1954, 75, 76), Vyškov (1956), Blansko (1965), Letovice (1971), Vídeň (1971), Praha (1977), Hradec Králové (1977), Nové Město na Mor. (1978), Svitavy (1979), Trenčín (1983), Gottwaldov (1983), Lipsko (1983) ad. **/VK/** Se SČSVU (Brno, Bratislava ad.); výstavy čs. sochařství, profesorů AVU v zahraničí (Bulharsko 1980, Kuba 1983, NDR 1983 ad.); výstavy k výročí osvoboz. ČSR, Praha (1980, 85) **/C/** Čest. uznání Bienále Benátky (1947); Státní cena K. G. (1960); vyzn. Za vynikající práci (1961); Krajská cena Ant. Procházky (Brno, 1962, 73); Cena osvob. města Brna (1974); Zasloužilý umělec (1976); Národní umělec (1981) **/Z/** NG Praha, MG Brno, MMB Brno, KGVU Zlín, OGV Jihlava, MUO Olomouc, VČG Pardubice, SČGVU Litoměřice, HG Nové Město na Mor.

Babraj, Konrád sochař v Brně
*1921 Michálkovice – †1991 Brno **/S/** ŠU (sochař., 1939–43) **/Č/** Od r. 1949 sochař v Brně, asistent prof. V. Makovského na FA VUT Brno (1949–53). Členem a funkcionářem SČSVU, s nímž pravidelně

188/ KONRÁD BABRAJ: ŠERMÍŘ, LAVÍROVANÁ KRESBA TUŠÍ, 1940

vystavoval **/R/** Řada pomníkových realizací a sochařského podílu na dotváření architektury a veřejného prostředí (48 plastik do r. 1985): Památník osvobození, Ostrava (1946–47); Památník Rudé armády, Žďár n. Sáz. (1954); sousoší Spartakiáda před ZŠ Úvoz, Brno (1961); Památník M. Sýkory, Ostrava (1965); Pramen řeky Opavy, Karlova Studánka (1974); Prometheus, hotel Atom Ostrava (1980); Vítání, hotel Volha Ostrava (1984) **/ČL/** SČSVU (1950–70) **/VS/** Brno (1971) **/VK/** V zahr. vystavoval na čs. expozici při Světovém festivalu mládeže, Bukurešť (1954); výst. 50 let brněnského sochařství, Poznaň (1970) a Tallin (1971) **/C/** Státní cena K. G. (1954) za pomník RA ve Znojme; Cena v soutěži k 30. výr. osvoboz. ČSR (1975); Čestné uznání NV m. Ostravy (1978) **/Z/** MG Brno, MMB Brno, KGVU Zlín

Babula, Vladimír novinář a spisovatel
*1924 Uherský Brod – †1962 Praha **/S/** ŠU (malba, 1939–41) **/Č/** Školu opustil předčasně, věnoval se publicistice a redakční práci v oblasti populárně-naučné a tzv. sci-fi literatury. Šéfredaktorem časopisu Věda a technika mládeže (1948–61). Kolektiv studentů ŠU s ním ztratil veškeré kontakty.

Bartoš, Jaroslav redaktor v Praze
*1920 České Budějovice – †1973 Praha **/S/** ŠU (malba, 1939–43) **/Č/** Po 1945 na malbu rezignoval, pracoval jako redaktor, zprvu v Čes. Těšíně, od

1946 ve vydavatelství ROH Práce v Praze; šéfredaktorem časopisu odborů Odborář. Autorovi knihy (J. R.) napsal úvod do katalogů výstav v Čes. Těšíně (1946) a v JND Č. Budějovice (1947)

Beran, Alexandr malíř a grafik v Liberci
 *1923 Liberec **/S/** ŠU (malba, grafika, ilustrace, 1939–43) **/Č/** Samostatně činný malíř v Liberci (od 1945) **/R/** Vertikální kompozice, barevná betonová stěna, prodejna Dunaj Liberec; kovový reliéf hotel Bohemia, Ústí n. L. **/ČL/** SČSVU Liberec, Ústí n. L., Skupina Iniciativa, Sdružení Q Brno (UVU ČR, od 1990) **/VS/** Liberec (1949, 53, 58, 84, 89), Semily (1971), Č. Dub (1979), Mladá Boleslav **/VK/** Spolu s V. Chadem, J. Kostlánem, M. Šimordou a M. Schmidtovou v Divadle E. F. Buriana (D 46) Praha (1946); se severočes. org. SČSVU Ústí n. L. a Liberec (od 1950); se Sdružením Q Brno (od 1990). Účast na řadě výstav grafiky, knižní grafiky a exlibris: Hosté Mánesa, Praha (1944); SČUG Hollar, Praha (1951); Výtvarná úroda, Praha (1952); Počátky generace, Praha (1968); Bienále Brno (1972, 80, 84); Trienále exlibris, Chrudim (od 1974); Součas. české exlibris, Liberec (1987); Severočes. salon výtvarníků, Jablonec n. N. (1989); 45 let výtvar. umění severních Čech 1945–1990, Litoměřice (1990); Obrazy, sochy, grafika UVU, Liberec (1992); Knihy neknihy, Brno (1992); Český plakát 60. let, Brno (1997); Návraty I, Uh. Hradiště (1997); Regionální krajinomalba II, Jablonec n. N., (1997); Grafix, Břeclav (2000, 03); v zahr.: Trienále barevné grafiky, Grenchen (CH, 1967); Grafické miniatury 20. stol., Norimberk (1976); Christchurch (Nový Zéland, 1976); Zlatno pero Beograda (1984, 86, 87); International Ex Libris Wedsrijd, Sint Niklaas (B, 1985) ad. **/Č/** 1. cena za logo SČM a záhlaví deníku Mladá fronta (1946); 1. cena za cyklus kreseb Bojovníci za mír v soutěži KNV Liberec (1951); 1. cena KNV Liberec Můj domov (1960); ceny výstav Mostra internazionale di grafica contemporanea Catania (I, 1970) a 3. Norwegian International Print Biennale Fredrikstad (N, 1976) **/Z/** OGVU Liberec, GVU Litoměřice, Městská gal. Břeclav; Galerie Beyeler Basel (CH), Exlibris Centrum Sint Niklaas (B)

Beran, Josef malíř a pedagog v Uherském Hradišti
 *1916 Chropyně – †1989 Uh. Hradiště **/S/** ŠU (malba, 1939–43) **/Č/** Po skončení studia pokrač. na ŠU jako učitel dekorativní malby a v těžké pozici i po přestěhování školy do Uh. Hradiště. Ve vlastní tvorbě se věnoval malbě krajiny a zátiší v obrazech

189/ ALEX BERAN: KRESBA TUŠÍ, 1943

určených hlavně širokému okruhu zájemců
/VS/ 10x Gottwaldov (1953–84), Uh. Hradiště (1973, 76, 81), Havířov (1972) **/VK/** IX. Zlínský salon (1948); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983) **/Č/** Čestné uznání KNV Gottwaldov (1955) **/Z/** KGVU Zlín, GSM Uh. Hradiště

Blažek, Jan malíř, pedagog v Uherském Hradišti

*1921 Křídla u Nov. Města na Mor. – †1981 Uh. Hradiště **/S/** ŠU (malba, 1939–43) **/Č/** Po ukončení studia pokračuje v pedagog. činnosti na ŠU a SUPŠ Zlín a po přestěhování i v Uh. Hradišti. V malbě se věnuje zejména figurální, realistické portrétní tvorbě (především v okruhu své rodiny) a krajinomalbě **/R/** Realizuje rozměrné závěsné obrazy do společenských interiérů **/ČL/** SVUM (1948–57), SČSVU (od 1949) **/VS/** Krakov, Varšava, Poznaň (1952), Uh. Hradiště (od 1953), Brno (1975, 80), Trenčín (1977), Nové Město na Mor. (1980), Gottwaldov (1980) **/VK/** IV. výstava mladých výtvarníků, Zlín (1943); Výstava čs. umění v SSSR, Polsku, Číně (1954); výstavy SČSVU (1950–80); Moje rodná země, Uh. Hradiště (1981) **/Č/** Státní cena K. G. (1954); čestné uznání k 15. výročí osvobození (1960); čestné uznání MK (1970); Zasloužilý učitel (1972); Zasloužilý umělec (1978) **/Z/** NG Praha, MG Brno, GSM Uh. Hradiště, HG Nové Město na Mor., GVU Hodonín, KGVU Zlín

Bubeník, Květoslav jevištní výtvarník v Praze

*1922 Kostelec na Hané – †1993 Praha **/S/** ŠU (malba, grafika, 1939–42), VŠUP Praha (prof. J. Kaplický, prof. A. Strnadel, 1945–48) **/Č/** Mimo práce ve výstavnictví se věnuje divadelnímu výtvarnictví: šéfem výpravy Divadla stát. filmu Praha (1950–52), pracuje pro ND Praha (od 1952), později šéfem dílen ND. Současně pracuje jako scénograf i pro další česká divadla. Zejména se věnuje hudebním žánrům, opeře a baletu **/ČL/** SČSVU, Svaz českých divadelních umělců (obor scénografie) **/VS/** Milán (1966), Praha (1973) **/VK/** Účast na výstavách čs. scénografie v zahraničí: Sao Paulo, Moskva, Sofia a doma: Brno (1960); Pražské quadrienále (1967, 71, 75, 79); Národní přehlídka jevištního výtvarnictví, Opava (1977, 81) **/Č/** Vyznamenání Za vynikající práci (1968); medaile B. Smetany za inscenace českých oper (1974); stříbrná medaile Pražského quadrienále (1975); Zasloužilý umělec (1975) **/Z/** Divadelní ústav Praha, NM Praha

Drulák, Albín grafik

*1914 Tlumačov – ? **/S/** ŠU (malba, grafika, velmi krátce – asi jen v l. 1939–41). O jeho dalším osudu autorovi není nic známo.

Felcman, Bohuslav malíř, textilní výtvarník, pedagog v Praze

*1919 Horní Čermná u Kyšperka **/S/** Stř. škola textilní v Ústí nad Orlicí (1934–38), ŠU (malba, 1940–45), VŠUP Praha (ateliér malby J. Bauch, 1945–49) **/Č/** Kreslíč a návrhář u textilní firmy Fejfar a Mládek ve Studenci a v Praze (1938–40); pedagogická činnost na VŠUP Praha – asistent u A. Kybala a vedoucí ateliéru textilního výtvarnictví (od 1949, docent 1962, profesor 1975); podíl na výtvarném řešení čs. pavilonu na EXPO 58 Brusel; ve své tvorbě zaměřen na tapiserie klas. typu i netkaných technologií. V malbě se věnuje krajině (příroda, Praha s památkami) a zátiší **/R/** Řada tapisérií pro veřejné instituce **/ČL/** SČSVU (od 1950), Umělecká beseda (od 1950), Skupina 7 (od 1959) **/VS/** Obrazy z rodného kraje, Dolní Čermná (1966) **/VK/** Výstava pedagogů vys. škol, Bratislava (1981); Vyznání života a míru, Praha (1985); Keramika, textil, sklo '83; výstavy čs. užitého umění v zahraničí **/Č/** Vyznamenání Za vynikající práci (1973); Zasloužilý umělec (1979) **/Z/** UPM Praha

Frydecký, Jaroslav propagační grafik v Otrokovicích

*1921 Kostelec u Holešova – †1994 Tlumačov

/S/ Reál. gymn. (mat. 1940), ŠU (malba, 1941–46)

/Č/ Cele se věnuje výstavnické a propagační grafice, zprvu v reklamním a výstavním odd. fy Baťa Zlín, později ve svobod. povolání a v družstvu Propagační tvorba Brno (od 1956). Navrhl výtvarný doprovod mnoha firemních i čs. expozic na veletrzích (např. Praha – do 1951, potom Brno; v zahr. Sofia, Izmir, Helsinky, Toronto ad.) **/ČL/** SČSVU (od 1951) **/VK/** Výstavy střediska SČSVU Gottwaldov; Výstava užité grafiky členů Propagační tvorby, Brno (1960); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983) **/Č/** 1. ceny v soutěžích na plakát pro Filmový festival pracujících (1949, 51)

Habarta, Jan sochař a pedagog v Uherském Hradišti

*1919 Kunovice – †1989 Uh. Hradiště **/S/** ŠU (sochař., 1939–43). Po absolutoriu pokračoval na ŠU jako pedagog **/Č/** Vyučoval i po přestěhování školy do Uh. Hradiště, později jako vedoucí odboru. Věnoval se realistické tvorbě motivované především společenskou objednávkou **/R/** Vytvořil řadu pomníkových plastik, realizovaných většinou v kameni: památník RA, Kunovice (1947); památník padlých, Hodonín (1950); památník osvobození, Uh. Hradiště (1956–57) a mnohé další **/ČL/** SVUM (1948–57), aktivně působil ve SČSVU (od 1950) – předsedou normalizační Jm kraj. org. v 70. a 80. letech **/VS/** Zlín (1948), Uh. Hradiště (1959, 73, 79, 85), Gottwaldov (1980), Brno (1976), Svitavy (1986) **/VK/** Všechny výstavy SČSVU – pobočky v Gottwaldově (od 1949); výstavy pedagogů SUPŠ Uh. Hradiště; výstavy výtvarníků Jm kraje, Brno, Bratislava,

190/ JAN HABARTA: KRESBA TUŠÍ, 1943

Praha; Umění bojující, Brno (1975); Umění Moravy, Gottwaldov (1975, 80); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983); Vyznání životu a míru, Praha, Bratislava (1985); v zahr. např. Bienále Benátky, kde získal Čestné uznání (1947) **/C/** Výběr z řady cen: Krajská cena Gottwaldov (1951); Státní cena K. G. (1973); Zasloužilý umělec (1979); Národní umělec (1985) **/Z/** MG Brno, MUO Olomouc, GSM Uh. Hradiště, KGVU Zlín, GVV Hodonín

Hanák, Mirko malíř a ilustrátor v Praze

*1921 Turčianský Sv. Martin – †1971 Praha **/S/** ŠU (malba, 1941–43), VŠUP Praha (prof. J. Novák, 1945–49) **/Č/** Věnuje se kresbě, grafice a především ilustraci s tematikou přírody **/R/** Ilustrace pro nakl. Artia a SNDK – Albatros Praha, návrhy čs. známek, ilustr. učebnice Zoologie pro ZŠ; celkem 64 ilustr. knih, spolupráce s ČT, filmový plakát **/ČL/** SČsVU **/VS/** Berlín (1970), Olomouc (1971), Bagdád (1971), Praha (1972) **/VK/** Bienále Brno (1966); BIB Bratislava (1967); knižní veletrhy Bologna (1967–70); Mezinár. výstava film. plakátů, Versailles (1967); Výstava čs. knihy, Moskva (1968); Česká ilustrace, Praha (1971); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983) **/C/** Čest. uznání v sout. Nejkrásnější knihy Praha (1958, 68, 69); 2. cena za filmový plakát Versailles (1967); Cena nakl. Albatros (1970); Cena MK ČSR (1972); Cena Marie Majerové (1974) **/Z/** NG Praha, MG Brno, PNP Praha, ČMVU Praha

Hejna, Jiří (pseudonymy – Jiří Harlán, Jiří H. Vojta) malíř v Paříži

*1921 Praha **/S/** ŠU (malba, velmi krátce – 1941?); AVU Praha (1945–49) **/Č/** Od 1964 v Paříži. Věnuje se malbě, kresbě a grafice se zaměřením na městskou krajinu, postupně transformovanou až do abstraktního projevu. Též se věnuje knižním ilustracím a vytváří reliéfní plastiky a medaile (série imagin. podobizen) **/ČL/** Americké sdružení umělců (?) **/VS/** Praha (1947, 48, 61); Beroun (1956); Prostějov, Jilemnice (1957); Saint-Tropez (1965); Nice (1966) **/VK/** Praha (1938, 47); Paříž (2002). Do kolektivu studentů ŠU se výrazněji nezapojil.

Hejný, Miloslav sochař a ilustrátor v Praze

*1925 Praha **/S/** Státní grafická škola Praha (prof. J. Vodrážka, 1940–42), ŠU (sochař., 1943–45), AVU Praha (prof. O. Španiel, prof. J. Lauda, 1945–50) **/Č/** Monumentální plastika, medailérství, design, grafika, ilustrace. V tvorbě vyjadřuje svůj vztah k hudbě – řada podobizen hudebních osobností **/R/** Plastická výzdoba krematoria Praha-Motol

(1952); památník obětem fašismu Praha (se S. Kolíbalem a Z. Rothbauerem, 1969); plastika pro velvyslanství ČSSR v New Delhi (1972) **/ČL/** Umělecká beseda Praha, SČsVU, Armádní výtvarné studio Praha (1953–64) **/VS/** Praha (1964, 67), Milán (1968), Berlín (1988, 90), Staré Hrady (1989) **/VK/** Výstavy Umělecké besedy, Praha (1966), Olomouc (1967); řada výstav medailí, komorní plastiky: Praha (1987), Plzeň, Cheb, Brno, Litoměřice ad.; IV. výstava ŠU Gottwaldov (1983); Návraty I, Uh. Hradiště (1997) **/C/** Zlatá medaile, Milán (1968) **/Z/** NG Praha, GHMP Praha, SČGVU Litoměřice, MUO Olomouc

Holub, Zdeněk student ŠU

*1923 Praha – †1940? ve vyhla. nacist. táboře v Polsku **/S/** ŠU (malba, 1939–40)

Hrbas, Miloš grafik v Praze

*1922 Trhovec n. Váh. **/S/** ŠU (malba, 1939–40) **/Ž/** ŠU opustil v 1. roce studia, pokrač. v Praze na VŠUP (1945–49), později působil jako knižní grafik a ilustrátor. S kolektivem ŠU neměl kontakty a chybí zprávy o něm.

Hrubý, Jaroslav grafik

*1913 Slaný – ? **/S/** ŠU (malba, grafika, 1939–41?) **/Ž/** Znamenity kreslíř. ŠU byl nucen opustit již v průběhu 1. nebo 2. školního roku v důsledku konfliktu s „vyčovatelem“ na internátu. S kolektivem ŠU neudržel kontakty a o jeho osudu není autorovi nic známo.

Hruška, Jiří malíř a restaurátor v Praze

*1921 Paříž **/S/** Gymnázium (mat. 1932–40), ŠU (malba, sochař., 1940–42); AVU Praha (prof. V. Rada, 1945–50; asistentem 1950–55) **/Č/** Totálně nasazen v Německu (1942–44). Vedle pedagog. činnosti se věnuje krajinomalbě (Českomoravská vrchovina, České středohoří) a restaurování nástěnných maleb, sgrafit a vzácné i obrazů **/ČL/** Umělecká beseda Praha **/VS/** Havlíčkův Brod (1956), Praha (1957, 62, 68, 71, 73, 77, 80, 88, 91, 2001), Náchod (1982), Valašské Meziříčí (1987) **/VK/** IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983); Vyznání životu a míru, Praha, Bratislava (1985); od 1950 četné výstavy v zahr.: v Bulharsku (Sofia, Plovdiv) a Polsku (Varšava)

Hudeček, Otakar malíř a grafik, pracovník památkové péče v Olomouci

*1924 Olomouc **/S/** ŠU (malba, 1939–43) **/Č/** Po absol. totálně nasazen v Kuřimě u Brna, odtud prchá na Slovensko, zadržen, vězněn a odsouz.

na nucené práce v hutích na Ostravsku. Po osvobození krátce ve školní keramické dílně ŠU Zlín. Ještě v r. 1945 odjíždí do Prahy; hercem v Divadle satiry Praha (1945–46); vojenská služba na Slovensku (1946–47), pak zpátky v Olomouci, zaměst. ve Stavoprojektu, později v SÚRPMO: práce na projektech rekonstrukcí hradů a zámků (např. Vranov n. Dyjí, Sovinec, Tovačov, Plumlov, Strečno a další slovenské hrady), městských paláců a domů (Olomouc, Brno, Uničov). V jeho malbě převládá zájem o krajinu, volnou ilustraci. Věnuje se rovněž grafice (linorytům), kterou publikuje v zahraničí, zejména ve Švýcarsku. Koncem 60. let malbu opouští, soustřeďuje se jen na práci ve státní památkové péči, kde se mj. věnuje zaměřování a dokumentaci památkových objektů **/ČL/** SMV – Skupina moravských výtvarníků Olomouc (od 1949), SČSVU (1950–69) **/VS/** Olomoucké motivy, Olomouc (1956); Olomouc očima malíře, Olomouc (1960) **/VK/** Se SMV: Jeseník, Šumperk, Brno (1948–50); výstavy SČSVU Brno, Ostrava, Gottwaldov (1950–53); Výstava moravských výtvarníků, Gottwaldov (1955); Výstava 4 výtvarníků Olomouc (1958); 15 let výtvarného umění v olomouckém kraji, Olomouc (1960); 2. Bienále Olomouc (1966); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983); Salon de Noël, Bollene (F – 11., 12., 13. roč., 1964, 65, 66)

Hybler, Zdeněk (Apis) malíř, grafik a scénograf ve Zlíně

* 1921 Prostějov – † 1993 Zlín **/S/** ŠU (malba, grafika, 1939–43); PdF UP Olomouc (1955–60) **/Č/** Reklamní a výstavní odd. fy Baťa Zlín (grafické řešení pavilonů pro Exico a Čs. obchodní komoru na čs. i mezinárodních veletrzích, 1945–50); výtvarník Divadla pracujících Gottwaldov (1951–53), šéf výpravy Státního divadla Ostrava (1953–57), pedagogicko-výtvarná činnost na UP Olomouc (1963–68), šéf výpravy DP Gottwaldov (1968–82). Jako scénograf hostuje v řadě českých i moravských divadel i v zahraničí; výtvarně řeší scénu pro čs. galakonzert na Světovém festivalu demokrat. mládeže ve Varšavě (1965); scénické návrhy pro 3 ročníky folkloru festivalu Strážnice a pro 5 ročníků hudeb. soutěží Intertalent a Talentinum Gottwaldov. Ilustruje knihy pro mládež, noviny, skriptu Obraz v jazykové výuce a pro Univerzitu v Lipsku učebnici angličtiny. Neopouští volnou tvorbu – věnuje se malbě, portrétu, figurální tematice, krajině a zátíší **/ČL/** SVUM (1948–49), SČSVU (od 1950) **/VS/** Gottwaldov (1959, 61, 75, 83, 87), Olomouc (1959, 85), Uh. Hradiště (1982) **/VK/** Výstava scénografie, Praha (1954); Výtvarné umění a my,

Luhačovice (1975, 80); Národní přehlídka prací českých scénografů, Opava (1977, 81); Pražské quadrienále (1979); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983); Jihomoravská scénografie, Brno (1989); výstava scénografie, Maribor (SLO, 1987)

Chad, Václav malíř, student ve Zlíně

* 1923 Břeclav – † 1945 Zlín **/S/** ŠU (malba, 1939–43) **/Ž/** Po absolutoriu pracuje ve školních dílnách ŠU (dekorační malba, reklamní a výstavníká grafika). Souběžně se intenzivně věnuje vlastní tvorbě – kreslení a malbě. V krátkém čase vytvoří dílo, které se přes torzovitý charakter stalo významnou součástí českého výtvarného umění 20. století. Aktivně se účastní odboje (KSČ), navazuje spolupráci s partyzánským oddílem majora Murzina. 24. 2. 1945 je zatčen gestapem a při pokusu o útek zastřelen. Za svého krátkého života se zúčastnil několika kolektivních výstav, nestihl však uspořádat jedinou výstavu vlastní **/VS/** Posmrtné výstavy: Praha (1958), Hodonín (1965), Brno (1985), Gottwaldov (1985), Litoměřice (1997) **/VK/** IV. výstava mladých, Zlín (1943); I. výstava mladých (obrazy skupiny mladých výtvarníků ve Zlíně), Kladno (1944); Výstava ŠU, Zlín (1944). Posmrtně byly jeho obrazy a kresby vystavovány péčí jeho spolužáků a přátel: V. výstava mladých výtvarníků, Zlín (1945); II. výstava mladých, skupina absolventů ŠU Zlín, (1946); První výstava v D 46 malířů V. Chada, J. Kostlána, Capa, M. Schmidtové a A. Berana, Praha (1946); Počátky generace, Praha (1968); Přirůstky NG, Praha (1983); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983); Grotesknost v českém výtvarném umění 20. stol., Praha (1987/8); V prostoru 20. stol. – české umění ze sbírky GHMP, Praha (1996); Návraty I, Uh. Hradiště (1997) **/Ž/** NG Praha, GHMP Praha, MG Brno, KGVU Zlín, GVV Hodonín, GVV Ostrava

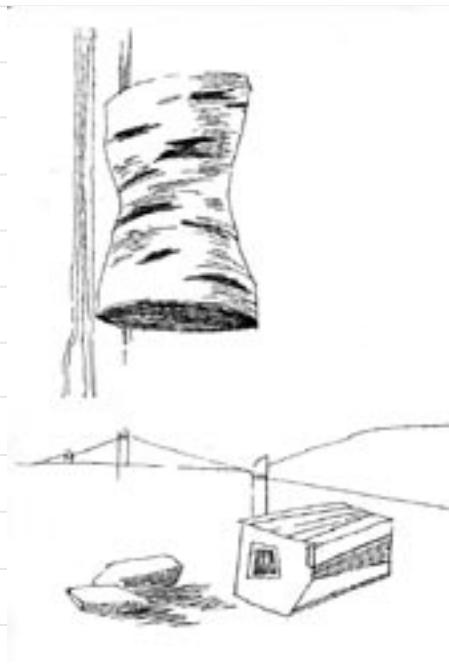
Chmelař, František malíř a pedagog v Brně

* 1921 Liptál – † 1995 Brno **/S/** ŠU (malba, 1939–43), VŠUP Praha (malba, grafika, prof. J. Kaplický, 1945–49) **/Č/** Malíř v Brně (od 1950), svůj čas rozděluje mezi vlastní tvorbu (malbu, užitou a výstavnickou grafiku) a pedagogickou činnost. Učí na SUPŠ Uh. Hradiště (1958–60), SUPŠ Brno (1960–61), PdF UJEP (MU) Brno (1961–71), FA VUT Brno (1971–86); docent (1969), profesor (1980) **/R/** Ve spolupráci s architekty řešil výzdobu a výtvarné doplnění (mozaiky apod.) veřejných budov (hotel International Brno, nemocnice Znojmo ad.) **/ČL/** SČSVU (od 1950), aktivně působí v městské i krajské organizaci, členem uměleckých komisí ČFVU. Členem družstva Propagační tvorba Brno (1957–64)

/VS/ Uspořádal řadu samostatných výstav obrazů, např. Jeseník (1953, 65), Brno (1957, 60, 63, 68, 72, 74, 76, 81), Vsetín (1963), Gottwaldov (1963), Olomouc (1969), Prostějov (1968), Ostrava (1977), Uh. Hradiště (1978), Boskovice (1989). V zahr. Vídeň (1975), Lipsko (1983) **/VK/** Všechny výstavy Jm kraj. org. SČsVU (od 1950); Výstava užité grafiky členů Propagační tvorby, Brno (1960); 4. výstava ŠU, Gottwaldov (1983); Návraty I, Uh. Hradiště (1997) **/C/** Za uměleckou a pedagogickou činnost řada společenských ocenění a medailí (1965–82); Zasloužilý umělec (1986) **/Z/** MG Brno, MMB Brno, KGVU Zlín, Muzeum Prostějovska, Prostějov

Kafka, Čestmír malíř v Praze

*1922 Jihlava – †1988 Praha **/S/** ŠU (malba, 1940–43), VŠUP Praha (prof. E. Filla, 1945–49) **/Č/** Vedoucí osobností tvůrčí skupiny Trasa (od 1954), angažuje se v obrozeném SČsVU (1964). Literárně přispívá svými texty do českých periodik Květen, Literární noviny, Výtvarná práce, Výtvarné umění. Tzv. normalizace v 70. letech jej zatlačila do ústraní. Zájem o jeho dílo projevuje cizina, západní Evropa. Směrem na Východ pěstuje čilé styky s polskou uměleckou scénou. Zaměřuje svou strukturální malbu na kombinované obrazy a asambláže **/R/** Četné práce ve spolupráci s architekty: např. strop, Federální shromáždění, Praha (1967–69); vitráž, čs. pavilon na EXPO Ósaka (1969–70) **/ČL/** SČsVU (1950–69) **/V/** Přes dočasně potíže uspořádal řadu samostatných výstav a zúčastnil se desítek výstav kolektivních doma i v zahraničí. Jeho díla jsou zařazována do reprezentativních výstav českého výtvarného umění **/VS/** Praha (1963, 80, 82, 86, 89, 94, 2000), v zahr.: Lecco (I, 1966), Bern (1970), Le Landeron (CH, 1974), Klagenfurt (1976), Leonberg (BRD, 1982) **/VK/** ŠU Zlín (1944); výstavy skupiny Trasa (1991–92); Výstava mladých, Brno (1958); Grafika 65, Písek (1965); Česká kresba, Hluboká n. V. (1984); Ohniska znovuzrození, Praha (1994); Česká grafika 60. let, Praha (1994); Návraty I, Uh. Hradiště (1997); Mezi tradicí a experimentem, Praha (1997); Objekty a metamorfózy v čase, Brno (2002); Asociace a paralely, Olomouc (2003). V zahr.: účast na Bienále Sao Paulo (1963); Výstava čs. grafiky, Havana (1963); Salon mladých, Paříž (1965) **/C/** 1. cena v soutěži na výtvarné dořešení novostavby čs. ambasády v Brazílii **/Z/** NG Praha, ČMVU Praha, GHMP Praha, MG Brno, GVV Ostrava, GVV Karlovy Vary, SČGVU Litoměřice, GMU Roudnice n. L., SGVVU Cheb, AJG Hluboká n. V., OGVU Jihlava, GBR Louny, KGVU Zlín, VČG Par-

191/ ČESTMÍR KAFKA: KRAJINA ZA VÁLKY, KRESBA, 1944

dubice; MMU Skopje, J. Baruch Gallery Chicago, Städtische Galerie Bochum, Centre George Pompidou Paříž, Galerie Weber Turín, Muzeum umění Lodž, Rice Museum Houston

Kachyňa, Karel filmový režisér v Praze

*1924 Vyškov – †2004 Praha **/S/** ŠU (1942–43), FAMU Praha (1951) **/Č/** Významný český filmový režisér, profesor FAMU (od 1990) **/R/** Výběr z dlouhé řady jeho filmů: Král Šumavy (59), Trápení (61), Kočár do Vídně (66), Noc nevěsty (67), Ucho (70), Už zase skáču přes kaluže (70), Pozor vizita (81), Fany (95), Kráva (95) **/C/** Český lev za dlouholetý přínos českému filmu (1995); vyznam. Za celoživotní přínos světovému filmu na MFF Karlovy Vary (2004)

Kostlán, Jan malíř v Praze a Jablonci

*1922 Uherské, okr. Pardubice – †1994 Jablonec nad Nisou **/S/** ŠU (malba, 1939–43), VŠUP Praha (prof. A. Fišárek, 1946–49) **/Č/** Po ukončení studií se na dlouhou dobu vzdává vlastní výtvarné práce a věnuje se politické propagandě a propagační tvorbě při zaměstnání (ČKD Praha, později Bižuterie

Jablonec). Ztrácí kontakty s kolektivem spolužáků. Teprve na sklonku svého života se vrací k malbě, ale už nikoliv na celostátní kulturní scénu, jeho práce zůstala zřejmě ukryta v rodinném a místním prostředí. Pokusy spolužáků znovu s ním v 80. letech navázat kontakty už přerušila jeho smrt. **/VK/** Spolu s A. Beranem, V. Chadem, M. Schmidtovou a M. Šimordou v Divadle E. F. Buriana (D 46) Praha (1946); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983)

Kovář, Zdeněk průmyslový designér, sochař a pedagog ve Zlíně

*1917 Vsetín – †2004 Zlín **/S – Ě/** Zaměstnán u fy Baťa (od 1933), vyučený stroj. zámečnický nástrojář, později konstruktér; ŠU (sochař., 1939–43); zaměst. jako konstruktér-výtvarník ve strojárnách MAS Zlín (1944–47); jako učitel se vrací na ŠU, kde zakládá ateliér tvarování strojů a nástrojů (1947), učí na SUPŠ Uh. Hradiště (1952–59), vrací se do Gottwaldova a zakl. detašovaný ateliér tvarování strojů a nástrojů VŠUP Praha se sídlem v Gottwaldově. Jmenován vedoucím ateliéru a mimořádným profesorem. Ateliér povýšen na samost. Katedru tvarování strojů a nástrojů (1961), Z. K. jmenován řádným profesorem a vedoucím nové katedry. Konzultant mezinárodní Kaufmannovy ceny v New Yorku (1961–66). V sochařské tvorbě se věnuje portrétu, realizacím monumentálních plastik pro architekturu i volné figurální plastice spojené s pracovní tematikou. Jako designér spolupracoval s řadou významných českých i slovenských podniků (např. Tatra Kopřivnice, Agrostroj Prostějov, ČKD Praha, Transporta Chrudim, Zbrojovka Brno, Meopta Přerov, Povážské strojírny, Tesla Liptovský Hrádok, Let Kunovice aj.). Nejznámější je jeho design automobilů Tatra 603, náklad. vozu Tatra 137 a 138. Navrhl design řady strojů, zařízení a nástrojů nejen pro průmysl, ale např. i pro zdravotnictví (chirurgii) a pro různé speciální činnosti **/R/** Figurální část kašny Květ, zahrada Kroměříž (1955); reliéfní mříž Portáš, zámek Zlín (1962); Strom socialismu, kasárna P. Holého, Olomouc (1971); Rychlost, Mototechna Gottwaldov (1979); Zrození hvězdy, Jižní svahy Gottwaldov (1979); Niké, sportovní hala Gottwaldov (1982) **/ĚL/** SČSVU (1945–70), členem výboru pro průmyslový design při FMTIR (1971–83), předseda čs. výboru mezinárodní designérské organizace ICSID (1975) **/VS/** Uspořádal několik samostatných výstav doma: Praha (1953), Bratislava (1959), Gottwaldov (1977), Brno (1977, 94) i v zahr.: Vídeň (1951), Varšava (1958), Budapešť (1960) **/VK/** Účast na všech výstavách Jm kraj. org. a gottwaldov. pobočky SČSVU (Gottwaldov, Brno, Praha, Bratisla-

va ad.). Zúčastnil se velkého množství kolektivních výstav designu i sochařské tvorby, organizovaných SČSVU i dalšími institucemi (od 1947). Uvedeno je jen několik nejznámějších výstav čs. sochařství a designu v zahraničí: Berlín (1952), Moskva, Sofie (1955), Paříž, Stockholm (1961), Londýn (1967), Moskva (1974) ad. **/Č/** Řada cen a ocenění doma i v zahraničí: Řád prince Oranžského (1947); diplom VIII. trienále Milán (1947); Vzorový pracovník MŠK (1955); Řád práce (1956); Grand Prix EXPO Brusel (1958); hlavní cena IV. celostát. přehlídky čs. výtvar. umění JPH (1959); II. cena a hlavní cena v soutěžích k 15. a 20. výročí osvobození. ČSR (1960, 65); Zasloužilý umělec (1977); Cena A. Zápotockého (1980); Národní umělec (1982) **/Z/** NG Praha, GVU Zlín, UPM Praha, NTM Praha

Kovařík, Slavoj malíř v Olomouci

*1923 Olomouc **/S/** ŠU (malba, 1939–40), totálně nasazen ve Štýrském Hradci (1942–45), VŠUP Praha (malba, prof. E. Filla, 1945–46) **/Č/** Scénografie (zaměstnán v Divadle O. Stibora Olomouc, 1957–84), pedagogická činnost (externě na katedře výtvarné výchovy FF UP Olomouc, lektor kresby 1965–78). Středem jeho zájmu zůstává volná tvorba. Od zaujetí krajinou a reálným městským prostředím se přesouvá jeho pozornost k nefigurativnímu zobrazování a současně se vyvíjí i jeho používání různých výtvarných prostředků. Od koláže, dekoláže, asambláže, přemalby se vrací k čisté olejomalbě s minimalizovanou barevnou škálou **/R/** Fontána, Flora Olomouc (1960); 3 reliéfy, Fakultní nemocnice Olomouc (1969); Strom života, plastika, nemocnice Jeseník (1969); plastika a dekor. stěny pro dětskou kliniku Fakultní nemocnice, Olomouc (1976, 78) **/ĚL/** Skupina olomouckých výtvarníků (zakládající člen, od 1947), SČSVU (1953–70), skupina Parabola (1963–66), fotokupina DOFO (jejím teoretikem, 1958–63), Konfrontace (1968–70), UVU (od 1991) **/VS/** Ostrava (1953, 65, 94, 98), Olomouc (1954, 58, 66, 69, 73, 82, 83, 90, 93, 2000), Žďár n. Sáz. (1992), Bruntál (1998), Pardubice (1999), Vsetín (2003); Tilburg (NL, 1991) ad. **/VK/** Vystavoval se SČSVU a se skupinami, v nichž byl členem, na řadě výstav doma i v zahraničí. Výběr z nejvýznamnějších výstav: Mezi tradicí a experimentem, MUO Olomouc (1997); Návraty I, Uh. Hradiště (1997); Oznámení o Ikarově letu, Olomouc (1999), II. nový zlínský salon, Zlín (1999); Umění zrychleného času, Praha (1999); Umění je abstrakce – česká vizuální kultura 60. let, Praha, Brno, Olomouc, Mnichov (2003–04) **/Z/** MUO Olomouc, SZM Opava, GVU Ostrava

Kramosil, Bedřich operní sólista a režisér v Plzni, Opavě a Bratislavě

*1921 Trnava – †1992 Bratislava **/S/** ŠU (malba, 1941–43) **/Č/** Totálně nasazen ve Štýrském Hradci (zpívá v tamním divadle ve sboru, 1943–44), angažován jako sólista (baryton) opery Divadla J. K. Tyla Plzeň (od 1945); soukromé školení u Pavla Ludíkara a Antonína Bartáka, šéfa plzeňské opery. Věnuje se už trvale pěvecké a divadelní kariéře: ve Slezském divadle Z. Nejedlého Opava (1946–48), znovu v DJKT Plzeň jako sólista i režisér opery (1948–55), DZN Opava (1955–60), jako režisér zpěvohry Nové scény Bratislava (1961–85), ředitel festivalu Bratislavská lyra (1976–77). Své výtvarné školení na ŠU Zlín využil při své pěvecké kariéře i jako divadelní výtvarník v návrzích scén a kostýmů; jako režisér se uplatnil i v ČST a na řadě scén doma i v zahraničí **/C/** Zasloužilý umělec (1969)

Kramule, Karel malíř, grafik a designér v Praze

*1920 Nová Paka – †1994 Praha **/S/** ŠU (malba, grafika, 1939–43), VŠUP Praha (atelier grafiky, prof. J. Kaplický, prof. A. Strnad, 1945–49)

192/ KAREL KRAMULE, KRESBA, 1943 (?)

/Č/ Věnuje se výtvarné práci v Divadle satiry Praha (do 1952), výstavnické tvorbě v PZO Centrotex Praha. Odjíždí do Teheránu jako obchodní přidělenec čs. velvyslanectví v Íránu (1952–55). Po návratu do Prahy se vrací k výtvarné tvorbě, řeší veletržní stánky a výstavní účasti pro další PZO: Kovo, Ligna, Motokov, Koospol, Merkuria, např. Lipsko (1955); Kolín n. R. (1957, 60); Sofia, Bělehrad, Varšava, Moskva (1959); Frankfurt n. M. (1960); New York (1961); Peking (1962) ad. Na domácí scéně navrhuje expozice pro muzeum v Prostějově (expozice J. Wolker a Leninovo muzeum Praha. Od 70. let začíná v jeho práci převažovat zájem o malbu a zejména kresbu a grafiku (serigrafii). V realistické drobnokresbě se zaměřuje na starou Prahu, zvláště na malostranské motivy **/ČL/** Syndikát českých výtvarných umělců (1944–45), SČSVU (1950–69) **/VS/** Nová Paka (1980, 84), Mělník (1980, 89), Praha (1981, 82, 84), Gottwaldov (1984), Brno (1985); v zahr.: Grenoble (1981), Štětín (1982), Valgano (I, 1990) **/C/** 1. ceny za stavebnicové výstavníkové systémy pro PZO Merkuria (1968, 70) a pro PZO Koospol (1969) **/Z/** NG Praha; Staatliche Kunstsammlungen Drážďany; Musée Grenoble

Krybus, Zdeněk sochař a medailér v Praze

*1923 Kojetín **/S/** ŠU (malba, 1942; sochařství, 1943), AVU Praha (prof. K. Pokorný, 1946–50) **/Č/** Věnuje se pedagogické činnosti (AVU 1954–55, PdF UK Praha 1972–75, docent na katedře výtvar. výchovy). Od r. 1975 se věnuje pomníkové tvorbě a portrétní plastice v realistickém názoru **/R/** Busty státníků, umělců – E. Kohout, V. Vejražka, A. Dvořák, L. Janáček ad., pomníky Kojetín, Karviná, Praha, Slaný **/ČL/** SČSVU (1954–88) **/VS/** Praha (1977) **/VK/** Přehl. čs. umění, JPH Praha (1954–87); Pražský salon, Praha (1988); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983) **/C/** Řada cen a odměn v sochař. soutěžích; Zasloužilý umělec (1974); Cena O. Nejedlého (1977); Cena ČFVU (1984) **/Z/** ČMVU Praha, VČG Pardubice, GHMP Praha

Kulda, Antonín sochař a medailér v Praze

*1921 Rtyně **/S/** ŠU (sochař., 1940–42), AVU Praha (prof. O. Španiel, 1945–49) **/Č/** Věnuje se medailérské, portrétní a pomníkové tvorbě **/R/** Cyklus didaktických medailí Orbis pictus; busty – J. Heyrovský, I. Olbracht, A. Dvořák, B. Smetana, M. Krásová, R. Kubelík ad. **/ČL/** SČSVU (1950–89), skupina Medaile 66, tvůrčí kolektiv Index (1966), AUM-UVU ČR (od 1990) **/VS/** Praha (1976) **/VK/** Mezinár. výstavy FIDEM, řada měst v zahr. (1961–83); Současná česká plaketa a medai-

le, Berlín (1988); 3. Salon AUM, Jihlava (1999)
/C/ 1. cena v soutěži A. Jiráska; Zasloužilý umělec
/Z/ NG Praha, GHMP Praha, MG Brno

Kuneš, Karel sochař v Karlových Varech
*1920 Domažlice – †1997 Karlovy Vary **/S/** ŠU (sochař., 1942–45), AVU Praha (prof. K. Pokorný, 1945–49) **/Č/** Portrétní a pomníková plastika, pamětní desky, medaile, spolupráce s architekty
/R/ Rodina, Ostrov n. Ohří; pomník odboje, Kdyně; pomník A. Dvořáka, K. Vary; busty K. Marxe, V. Nezvala, K. Vary; Benedikt Rejt, Louny **/ČL/** SČSVU (1950–89), UVU (od 1990) **/VS/** Domažlice (1959), K. Vary (1960, 85), Ostrov n. O. (1965), Cheb (1980), Plzeň (1985) **/VK/** Výstava porcelánu, New York (1949); Karlovarští výtvarníci, K. Vary (1955, 64, 67, 94); Výtvarní umělci k 35. výr. osvoboz., Praha (1980); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983); Západočeští výtvarní umělci, Praha (1998); **/C/** Cena ČFVU (1976); Zasloužilý umělec (1979) **/Z/** NG Praha, GVU K. Vary, ZČG Plzeň, GVU Cheb, HG N. Město na Mor., GVU Ostrov n. O., Muzeum Sztuki medailerske Wroclaw

Kýn, Vladimír sochař a ilustrátor v Praze
*1923 Holešov **/S/** ŠU (sochař., 1942–45), AVU Praha (prof. K. Pokorný, 1945–50) **/Č/** Zaměřuje se na monument. plastiku ve spolupráci s architekty a ilustruje dětské knihy **/R/** Fontána Praha-Hostivá; pomník Svárovská stávka, V. Hamry; pomník J. Wolkera, Tatranská Polianka; pomník P. Bezruče, Opava **/ČL/** SČSVU (od 1950) **/VK/** Praha (1949, 51, 85, 88) **/Z/** KGVU Zlín

Lacinová, Sylva sochařka v Brně
*1924 Brno **/S/** ŠU (soukromě V. Makovský, 1944), AVU Praha (prof. K. Pokorný, 1945–50) **/Č/** Sochařka ve svobod. povolání – pracuje v rozpětí od komorní po monumentální plastiku, spolupracuje s bratrem Luborem Lacinou, architektem v Brně **/R/** Z řady významných děl uplatněných v architektuře, ve veřejných budovách a prostranstvích: busty P. Bezruče Brno (1952) a Břeclav (1967), V. Kaplana Brno (1959); pomníkové plastiky Frýdek-Místek, Židlochovice a Ořechov u Brna (1965, 77); betonový reliéf Slunce na Hotelu International Brno (spoluautor Jan Rajlich, 1961); volné plastiky většinou v kameni, např. Pohostinství před Hotelem International Brno (1961); Matka s dítětem, Boskoviice (1965); Matka s dítětem, Znojmo (1967); Květ, nové nádraží Ostrava (1974); Rodina, Opava (1974); Čas míru a Mateřství, Brno (1980–82); pamětní deska O. Mikuláškoví, Brno (1990) a mnohé další

/ČL/ SČSVU (1950–69), zúčastňuje se i práce ve svazových výborech a komisích ČFVU **/VK/** Účastní se všech výstav SČSVU (Brno); Výtvarná úroda, Praha (1951), I.–IV. přehlídka čs. výtvar. umění, Praha (1951–60); Blok brněnských tvůrčích skupin, Brno (1969); v zahr.: brněnské a čs. sochařství – Záhřeb (1968), Budapešť (1969), Varšava (1970) **/C/** Cena osvoboz. města Brna (1955); čest. uznání k 15. a 20. výročí osvoboz. ČSR (1960, 65); Krajská cena A. Procházky (1965); Cena města Brna (1997) **/Z/** NG Praha, MG Brno, GVU Olomouc, OGV Jihlava, MMB Brno, Bezručovo muzeum Opava, TM Brno, Galerie M. A. Bazovského Trenčín ad.

Macek, Vladimír malíř
/S – Z/ ŠUR Brno (abs. 1939), ŠU (1939). Skupinová fotografie za Studijním ústavem z prvních hodin výuky je jediným spolehlivým dokladem o jeho přítomnosti ve Zlíně. Ještě během r. 1939 však beze stopy zmizel. Podle ústního podání a neověřených zpráv se mu podařilo prchnout z protektorátu a přes Blízký východ se dostat do čs. zahraniční armády. O jeho dalších osudech autor nemá zprávy.

Mácel, Zdeněk (Eda) malíř-krajinář v Krnově
*1921 Zdounky – †2002 Krnov **/S/** ŠU (malba, grafika, 1939–43) **/Č/** Od r. 1945 v Krnově, malíř ve svobodném povolání (portrét, figurální motivy, krajiny), práce pro architekturu (skleněné mozaiky, sgrafita, intarzie, prostorové objekty v kameni a kovu, art protis) **/R/** Mozaika, krytý bazén Krnov; obřadní síň Bruntál; dřevěná intarzie, foyer divadla; měděná plastika, okresní soud Bruntál; plastika Květ, Chařovský park, Krnov; art protis, smuteční síň Krnov **/ČL/** Blok výtvarných umělců moravských Brno (1945–50), SČSVU (1950–71), UVU ČR (1991–2002) a 13 – Krnovské nezávislé sdružení malířů a sochařů **/VS/** Krnov (1966, 2000, 01); Bruntál (1966, 82); Ostrava (1974, 83, 90); Opava (1979, 81, 88) **/VK/** Výstavy SČSVU Ostrava (1952–69); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983) **/Z/** GVU Ostrava, MUO Olomouc, KGVU Zlín, ČMVU Praha, MG Brno

Matuška, Václav sochař (?)
*1920 Kvasilov **/S/** ŠU (sochař., 1939?) **/Č/** Příliš krátký pobyt ve Zlíně a žádné informace o jeho dalším osudu.

Mitáček, František malíř a restaurátor v Praze (?)
*1920 Hluk – ? **/S/** Vyučen malířem písma,

ŠU (malba, 1939–40), VŠUP Praha (prof. E. Filla, 1945–50) **/Ž/** S kolektivem ŠU ani s autorem neměl kontakty; v 60. letech emigroval a autor nemá o něm žádné zprávy.

Noll, Miloš malíř, grafik, ilustrátor, scénograf a scenárista v Praze

*1926 Praha – †1998 Praha **/S/** Státní grafická škola Praha (1941–43), ŠU (1943–44), VŠUP Praha (prof. V. Kaplický, 1945–50) **/Č – R/** Věnuje se širokému spektru umělecké tvorby, zacílené většinou na děti; jejím základem je nejen jeho kreslířský talent, ale zejména schopnost vlivného až humorného poznávání světa a především jeho všeobecný intelektuální potenciál. Pracuje jako výtvarný redaktor World Student News (1953–68), ilustrátor časopisů (Sluníčko) a knih (kolem 80 knih pro děti převážně v nakl. Albatros). Spolupracuje s televizí, hraným a animovaným filmem (asi 60 filmů ve spolupráci s E. Schormem, od 1963), spolupracuje i se zahraniční televizí (např. animovaný seriál pro děti Jak se chytají rusalky). Vytváří 26 dílů animovaných dětských filmů Jedna plus jedna. V r. 1993 natočil vlastní film: G. Ph. Telemann: Ouvertura C dur, kde vyjadřuje hudbu prostřednictvím animace dřevěných asambláží **/ČL/** SČSVU (od 1953) **/VS/** Praha (1958, 66, 74, 82, 84), Pelhřimov (1988), Liberec (1991, 92); Montpellier a Toulouse (F, 1986); Avignon a Paříž (1988) **/VK/** Výstava mladých, Praha (1953); 1. pražský salon, Praha (1967); Počátky generace, Praha (1974); Humor v dětské ilustraci, Praha (1977, 82, 84); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983); Výtvarníci animované tvorby, Praha (1988) **/C/** Hlavní cena ARS film Kroměříž (1967); Cena kritiky Prix Italia, Ravenna (1967); Velká cena MIFED Milán (1967); 2. cena za scénář, Mezinár. tel. festival Adelaide (AUS, 1967); 1. cena v soutěži středometráž. filmů ČT (1969); Cena Festivalu filmů pro děti, Gottwaldov (1986) **/Z/** NG Praha, Zámek Kratochvíle

Oplt, Oldřich malíř a pedagog v Praze

*1919 Stružinec u Lomnice n. Pop. **/S/** ŠU (malba, 1941–44), AVU Praha (prof. K. Minář, prof. K. Pukl, prof. V. Rada, 1945–50) **/Č/** Pedagog AVU Praha (od 1950), docent (1959), profesor (1973). Věnuje se malbě, grafice a ilustraci zejména se sportovní tematikou, krajině a zátiší, a také scénografii **/ČL/** Skupina Říjen, SČSVU (od 1950) **/VS/** Vizovice (1949), Kost (1967), Praha (1969, 79, 81, 84), Lomnice n. Pop. (1974), Liberec (1979), Jičín (1981) **/VK/** Výtvarná úroda, Praha (1950); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983); řada dalších kolektivních výstav **/C/** Zvl. odměna v soutěži k 15. vý-

ročí osvoboz. ČSR (1960); 1. cena v soutěži na mozaiku, Nár. památník na Vítkově, Praha (1965); dvě první ceny v soutěži na výzdobu stanic metra, Praha (1972); Cena Ministra kultury ČSR (1976); Zasloužilý umělec (1979) **/Z/** NG Praha, GHMP Praha, GVU Hr. Králové, VČG Pardubice, OGVU Liberec; Slov. národní gal. Bratislava

Paderlík, Arnošt malíř, sochař, ilustrátor a pedagog v Praze

*1919 Nučice u Rudné – †1999 Praha **/S/** Středoskolská studia v Praze (1930–37), VŠUP Praha (prof. F. Kysela, 1937–39, 1942–43), ŠU (prof. V. Makovský, 1940–41) **/Č/** Spoluzakládá skupinu Sedm v říjnu (1939), další členové: V. Hejna, J. Liesler, J. Lukas, J. Michálek, V. Plátek, Z. Seydl, volně V. Gabrielová, od r. 1940 F. Jiroudek, teoretici skupiny J. Kropáček a J. L. Nerad; 1. výstava – Topičův salon Praha (1939–40), 3. a poslední výstava skupiny (1941). V r. 1943 spolupracuje s mladými divadelníky (Divadélko ve Smetanově muzeu, Studio intimního divadla v UB) a s J. Frejkou v ND Praha a F. Salzerem v Divadle Na Poříčí; v r. 1951 obnovuje spolupráci s ND (s A. Dvořákem). Mimo malářskou tvorbu, která je jeho hlavním projevem, se začíná věnovat výchově mladých umělců na VŠUP Praha (1960–63) a AVU Praha (1963–86), kde je jmenován profesorem. Úspěšně se účastní řady soutěží a realizuje četná malířská i sochařská díla ve spolupráci s architekty. Současně se věnuje kresbě a knižní ilustraci v širokém rozpětí od poezie až po rozsáhlé romány světové literatury **/ČL/** SVU Mánes (od 1943), SČUG Hollar (od 1945), SČSVU (od 1950) **/V/** Uspořádal desítky výstav ze všech oborů a podílel se na desítkách kolektivních přehlídek a výstav doma i v zahraničí, např. 22. Bienále Benátky 1956, Bienále Sao Paulo 1957 aj. **/C/** 3. cena v soutěži na pomník padlým, Praha-Vinohrady (1946) a 1. cena soutěže na plaketu Na paměť Ležákům (1947) zahajují dlouhou řadu cen a ocenění, které A. P. a jeho dílo získali a z nichž je uveden jen nejuzší výběr: Státní cena K. G. za ilustrace (M. Gorkij: Matka, 1955); zlatá medaile na výstavě knižního umění v Lipsku a stříbrná medaile v Sao Paulu za Šalamounovu Píseň písní (1965); Zasloužilý umělec (1972); vyznamenání Za zásluhy o výstavbu (1979); Národní umělec (1981) **/Z/** NG Praha, UPM Praha, SČ Praha, GHMP Praha, AJG Hluboká, GVU Karlovy Vary, GVU Liberec, Památník Tereznín ad.

Peňáz, František malíř a grafik v Hřivínově Újezdu

*1912 Pašovice – †1996 Hřivínův Újezd u Luhačo-

vic **/S/** ŠU (malba, grafika, 1939–43), AVU Praha (prof. V. Silovský, 1945–49) **/Č/** Po vyučení písmo-malířem a natěračem zaměstnán v továrně na náby-tek v Zábřehu a v Rousínově; v reklamním oddělení Baťa Zlín jako grafik a retušér (od 1935?). Po studiích (od 1949) se věnuje volné tvorbě, malbě, kresbě, grafice a ilustraci ve svobodném povolání. Jeho náboženské zaujetí ho inspirovalo sakrálními náměty a vedlo k navrhování církevních interiérů i k jejich malířské výzdobě. Za organizaci nepovo-lené stavby kostela v Kaňovicích byl vězněn (1952) a byla mu znemožněna veřejná umělecká činnost. Vrátil se k ní až po r. 1968 **/R/** Přes 200 návrhů interiérů kaplí a kostelů, barevné vitráže, obrazy **/ČL/** SČSVU **/VS/** Pašovice (1972), Gottwaldov (1982), Uherský Brod (1995) **/VK/** Výstava vý-tvarníků gottwaldovské oblasti, Gottwaldov (1971); Kresba a grafika gottwaldovské oblasti, Gottwaldov (1972); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983) **/Z/** OGVU Zlín

Prokop, Rudolf malíř, grafik, ilustrátor, foto-graf a filmový výtvarník v Ostravě

*1926 Český Těšín – †1969 Ostrava **/S/** ŠU a SUPŠ Zlín (malba, 1942–46) **/Č/** Pracuje pro Čs. filmovou spol. – loutkový film, spolupráce s H. Týrlo-vou a K. Zemanem (1945–48; film Vzpouira hraček, 1947); návrhář gumových hraček pro Fatru Napa-jedla (1948–50). Od r. 1950 se věnuje volné tvorbě ve svob. povolání: malba, kresba, grafika, fotogra-fie, ilustrace knih pro děti **/ČL/** BLOK VU ZMS (1946–50), SČSVU (1950–69), skupina Kontrast (od 1964) **/R/** Sochařské a interiérové práce – Havřov, Stonava, Ostrava-Poruba, Třinec **/VS/** Ostrava (1962, 65), Havřov (1962, 91) **/VK/** Výstavy SČSVU Ostrava; sk. Kontrast, Praha (1965); Výtvar-ná fronta, Ostrava (1966); 300 malířů, sochařů, grafiků 5 generací..., Praha (1968); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983); Výstava ke 45. výročí založ. města, Havřov (2000) **/C/** The International Pho-tographic Salon of Japan (1968) **/Z/** GVU Ostrava

Racek, Ivan sochař v Praze

*1924 Brno **/S/** ŠU (sochař., 1939–42), studia ve Zlíně nedokončil, AVU Praha (prof. J. Lauda, 1945–50) **/Č/** Věnuje se figurální plastice, pracoval jako sochař v armádě, vztahy s kolektivem spolužáků ze Zlína slábly, informace chybí **/R/** Reliéf Dům potravin, Praha; plastika, Cukrák; Rodina, Vimperk; keramická mozaika, Příbram; L. N. Tolstoj, výstava Jízdárna Praha (1967) **/VK/** IV. výstava ŠU, Gott-waldov (1983) **/Z/** NG Praha

193/ FRANTIŠEK PEŇÁZ:
EX LIBRIS, DŘEVOŘEZ, 1942

Rajlich, Jan malíř, grafik a designér v Brně

*1920 Dírná **/S/** ŠU (malba, grafika, 1939–43) **/Č/** Školní grafická dílna (1943–45), redaktorem Tě-šínských novin a Práce v Českém Těšíně (1945–46), malíř a grafik ve Vimperku (1946–48), referent vý-tvarné výchovy Domovů pracujících nár. podniku Baťa Zlín (1948–50), od r. 1950 malíř, grafik a de-signér ve svobod. povolání v Brně. Začíná jako malíř-krajinář, neopouští ale grafickou tvorbu a její užité formy (plakáty, typografie, výstavnictví), které od 60. let začínají v jeho tvorbě převažovat. Věnuje se i pedagogické činnosti, odborné publicistice (publikoval více jak 350 článků a textů v domácích i zahraničních časopisech) a organizaci kulturního života. Vyučoval na ŠUŘ Brno (1964–67), externě přednášel aplikovanou semiotiku a graf. design v postgraduálních kurzech VŠT Košice a FA VUT Brno (1983–88), v r. 1992 spoluzakladatelem první výtvar. vysoké školy na Moravě – FaVU VUT Brno (vedoucím ateliéru designu vizuál. komunikací, 1992–94). V zahr. vede kurzy graf. designu v An-glii (1977, 80), Mexiku (1990, 2003); účastní se kongresů a přednáší na nich: ICOGRADA Eindho-ven, Nice, Tel Aviv, Glasgow, Lisabon/Porto, Kodaň (1968, 85, 89, 93, 95, 2005), VISCOM '71 Videň

(1971), AGI Bùrgenstock (CH, 1985), AGI Berlín (2005), Poster Biennale Ciudad de México (1990), OSN Rio de Janeiro (1992), JIDPO Tokio (1998), A! Diseño Guanajuato (MX, 2003) **/R/** JVS: BVV Brno (1973–78), hotel Myslivna Brno a hotel Morava Pohofelice (1978–80), Obch. střediska Letná, Javor a Akát Brno-Bystřice (1978–79); reliéf Slunce, Hotel International Brno (se S. Lacinovou, 1961); keram. mozaika Mír, ZŠ Benešov-Pavlov (1981); mozaika Rostlinný motiv, FN Brno-Bohunice (1988) aj. **/ČL/** Odbor. organizace výtvar. umělců (1944–50), SČN (Svaz českých novinářů, 1945–48), SČsVU (1949–70, 1980–90), Sdružení jihočes. výtvarníků (1945–49; nyní AJV od 1992), družstvo Propagační tvorba (1954–61, 1969–76), ČFVU (od 1959), Sdružení Q (1969–71, znovu od 1990, od 1992 v UVU ČR), Sdružení Bienále Brno (od 1992); AGI (Alliance Graphique Internationale, od 1981) ad. **/VS/** Více jak 40 doma i v zahraničí. (od 1946) **/VK/** Účast na 200 výstavách domácích a více jak 150 výst. plakátů a graf. designu v zahraničí. (od 1944) **/C/** Výběr ze 4 desítek cen: 17 cen v soutěžích Brněnský plakát (1962–87); 2. cena a stříbrná medaile Bienále Brno (1964, 82); čestná Grand Prix zakladatelů Bienále Brno (2000); 4 ceny ICOGRADA: Excellence Award aj. (1972, 83, 85, 2002); Master's Eye, Triennale Trnava (1991); Cena Masarykovy akademie umění, Praha (1992); Euro-Design Award, Ostende (1994); Cena města Brna (1995); Design Prestige, DC Brno (1996); Sín slávy českého výtavnictví, Expo Image Brno, Praha (2002); A! Diseño Excellence Award, Guanajuato (2003) **/Z/** NM Praha, MG Brno, MUO Olomouc, MMB Brno, UPM Praha, GVU Karlovy Vary; Muzeum plakatu Varšava, Kunstgewerbemuseum Curych, Neue Sammlung Mnichov, Musée de la Publicité Paříž, Museum of Contemporary Art Fort Collins (USA) aj.

Rolčík, Přemysl grafik a ilustrátor v Praze *1922 Praha – †1989 Praha **/S/** ŠU (malba, 1941–42), VŠUP Praha (malba, prof. J. Novák, prof. A. Pelc a prof. J. Bauch, 1942–48) **/Č/** Věnuje se grafice volné i užité, zejména knižní. Knižně vydal soubor barevných dřevořezů Praha – matka měst (1959). Na VŠUP se vrací jako asistent ateliéru knižní kultury a písma (1960), docent (1968) **/VS/** Praha (1958, 63, 65, 68, 74), Stuttgart (1968) **/VK/** Výstava mladých, Brno (1958); Pražský salon, Praha (1958); výstavy grafiky se SČUG Hollar, AJG Hluboká n. Vlt. (1958); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983) **/C/** Čestné uznání v soutěži o Nejkrásnější knihu roku (1981); Zasloužilý učitel (1981) **/Z/** KGVU Zlín

194/ OLGA SCHICKOVÁ:

PORTRÉT DÍVKY, AKVATINTA, 1944

Schicková (Babrajová), Olga malířka a keramička v Brně

*1923 Kojetín – †1993 Brno **/S/** ŠU (malba, sochař., 1940–44) **/Ž - Č/** Manželství s K. Babrajem (1945–60), spolu s ním odchází do Brna, kde se věnuje zprvu malbě a později především drobné keramice a keramické plastice **/R/** Řadu prací realizovala v architektuře (např. Těřlicko, Modřice, Hluk, Vsetín aj.), v pozdních 80. a 90. letech spolupracovala ve společném ateliéru s dcerou Klárou, provdanou Adamovou **/ČL/** SČsVU (1950–69), ČFVU (1970–93), Sdružení keramiků Brno (od 1988) **/VS/** Brno (1982, 90) **/VK/** Od 1950 pravidelně se SČsVU; IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983) **/Z/** MG Brno

Šimorda, Miroslav (Cap) malíř v Brně

*1923 Brno **/S/** ŠUŘ Brno (1938), ŠU (malba, 1939–43), AVU Praha (malba, prof. J. Želibský, 1945–47) **/Ž/** Trvale v Brně (od 1950) **/Č/** Věnuje se malbě: od městské krajiny, staré zástavby postupně přechází k abstrahujícím obrazům, inspirovaným zprvu obrazem osamělých zdí městského domu. Současně se věnuje graf. designu, zejména pro výtavnictví; navrhl řadu čs. expozic na veletrzích v ČSR i v zahraničí; expozice ČSR v Santiagu de Chile získala Grand Prix (1972) **/R/** Mozaika v ZŠ

Brno, Bakalovo nábř. (1960), vládní vstup do areálu BVV Brno (1963), reliéfy na hvězdárně M. Koperníka Brno (s M. Slezákem, 1973), reliéfy v Muzeu libyjské revoluce, Tripoli (s M. Slezákem, 1979), barvené dřevěné reliéfy OD Prior Jihlava (s V. Krčmou, J. Rajlichem a M. Slezákem, 1979–80) **/ČL/** SČsVU (od 1950, předsedou měst. pob. Brno 1960–62, poté člen výboru), Propagační tvorba Brno (1955–76), Sdružení Q Brno (1969–1971 a od 1990), Gesellschaft der bildenden Künstler Oesterreichs, Vídeň (od 1991) **/VS/** Brno (1976, 82, 03, 05), Jihlava (1977), Nové Město na Mor. (1979), Hodonín (1988), Blansko (1994), Praha (1994) **/VK/** Spolu s A. Beranem, V. Chadem, J. Kostlánem a M. Schmidovou v Divadle E. F. Buriana (D 46) Praha (1946). Výstavy SČsVU Brno, Praha, Bratislava, K. Vary, Teplice, Poznaň, Plovdiv a Krakov; Bienále užité grafiky Brno (1964, 68, 70, 74, 78); všechny výstavy Sdružení Q (od 1969), v zahr. Vídeň (1994), Heidelberg (1997), Sharjah (Spoj. arab. emiráty, 1999), Lisabon (2003), Porto (2004); Umění Moravy I, Gottwaldov (1981); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983); Návraty I, Uh. Hradiště (1997) ad. **/C/** Čest. uznání v soutěži k 15. výročí osvoboz. ČSR (1960); čest. uznání na 1. Bienále Brno (1964); 1. cena soutěže Brněnský plakát (1966); Cena Ireny a Petera Ludwigových, Vídeň (1991); Cena města Brna (2002) **/Z/** MG Brno, MMB Brno, KGVU Zlín, OGV Jihlava, Muzeum Prostějovska Prostějov, HG Nové Město na Mor.; Muzeum Bochum; Muzeum Plovdiv

Špaček, Rostislav sochař (malřf?) v USA (?)
 *1924 Ostrava **/S/** Reál. gymnázium Ostrava (1942); ŠU (malba, sochař., 1942–43) **/Ž/** Emigroval do USA, kde se údajně oženil s dcerou ze známé průmyslnické rodiny Fordů; po r. 1989 se měl ucházet o restituci rodinného majetku ve Slezsku, zámku ve Fulneku apod. Spolehlivé zprávy autorovi chybí.

Špetík, Ambrož sochař ve Valašském Meziříčí
 *1921 Bystřice pod Hostýnem – †2005 Valašské Meziříčí **/S/** Stát. odbor. škola Val. Meziříčí (1935–39), ŠU (sochař., 1939–43) **/Č/** Sochař ve svob. povolání, věnuje se portrétu, monumentální i drobné plastice, hlavně ve dřevě, též v kamení, keramice a tep. kovu (od 1945) **/R/** Pro valašský region vytvořil dlouhou řadu reliéfů a dalších plastik, např. oltář P. Marie, farní kostel Valašské Meziříčí (1947–55); pamětní deska E. Zátopka, Zašová (1986); náhrobků a výzdob smutečních (Zašová, Branky na Mor.) i satebních obřadních síní (Kelč, Boršice, Zašová, Rožnov p. R., Vidče, Val. Meziříčí) ad.

/ČL/ SČsVU Gottwaldov, Ostrava (od 1950) **/VS/** Val. Meziříčí (1956, 66, 82, 98), Vsetín (1983, 89) **/VK/** IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983); Výtvarníci Vsetínska, OVM Nový Jičín **/C/** Cena města Val. Meziříčí (2004) **/Z/** KGVU Zlín

Štolfa, Vojtěch malíř a scénograf v Brně
 *1921 Kojetín – †2002 Brno **/S/** ŠU (malba, jevištní výtvarnictví, 1939–43), VŠUP Praha (1945–49), AVU Sofia Bulharsko (1950) **/Ž/** Od r. 1951 v Brně **/Č/** Malíř, kreslíř a jevištní výtvarník, šéf výpravy Stát. divadla Brno (1962–86) **/R/** Vytvořil na 200 inscenací, zejména operních a baletu, nejen v Brně, ale ve většině předních čs. divadel; v zahraničí v Polsku (Lodž), Jugoslávii (Záhřeb) aj. Významná je jeho spolupráce s arch. při dotváření výzdoby veřejných budov – vitráže, dekorativní stěny (leptaná skla), sgrafita, gobelíny (Brno, Velká Bíteš, Břeclav, Dalešice atd.). Připravil knižní vydání svých kreseb květin a trav – Trávy (Artia Praha), Květy Tatier (Osveta Bratislava), Květy Morav. krasu (Blok Brno) ad. **/ČL/** SČsVU (od 1950) **/VS/** Necelá desítka samost. výstav v Brně (od 1952) **/VK/** Vystavoval obrazy a grafiku na výst. SČsVU (Brno, Gottwaldov, Bratislava), scénické návrhy na domácích přehlídkách scénografie (Brno, Praha) i v zahraničí (např. Londýn 1964, Itálie 1975). Pravidelná účast na Pražském quadrienále (od 1967). IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983) **/C/** Čestná uznání v soutěžích k výročí osvoboz. ČSR (1980, 85), Cena osvoboz. m. Brna (1975) **/Z/** MZM Brno, MMB Brno, MG Brno, Divadelní ústav Praha

Trčka, Vladimír malíř, sklář a interiérista v Praze
 *1921 Nový Hrozenkov – †1961 Praha **/S/** ŠUŘ Brno (1938–39), ŠU (sochař., 1939–40), VŠUP Praha (malba, grafika, prof. J. Bauch, prof. A. Pelc, 1945–48) **/C/** Po ukončení studií se v malbě zaměřuje na portrét a na krajinu, inspirovanourodným Valašskem a studijním pobytem (jako státní stipendista) na Krymu (SSSR). Věnuje se i sklářské tvorbě a designu interiérů **/ČL/** SVU Purkyně Praha **/VS/** Lomnice nad Luž. (1952), Praha (1954) **/VK/** Člen. výstavy SVU Purkyně (1948–50); Výstava stipendistů, Praha (1949); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983). S kolektivem ŠU udržoval jen velmi řídké spojení, chybí více informací.

Urbánek, Max reprodukcční grafik v Brně
 *1921 Štýrský Hradec – †? Brno **/S/** ŠUŘ Brno (1937–39), ŠU (malba, 1939–40, studium nedokončil) **/Ž/** Jeho osudy po odchodu ze Zlína jsou ne-

známé. V 50.–60. letech zaměstnán jako reprodukční grafik a retušér v návrhářském ateliéru brněnských tiskáren Grafia, n. p. V samostatné výtvarné tvorbě neuspěl, se spolužáky ze ŠU se stýkal jen okrajově.

Václavík, Miroslav sochař v Sázavě

*1920 Pozlovice u Luhačovic **/S/** ŠU (sochař., 1939–43), AVU Praha (sochař., prof. O. Španiel, 1945–48) **/Č/** Po absolutoriu existenční potíže přechodně řeší vstupem do zaměstnání (Plastimat Praha, Kaučuk Kralupy n. V., Slovacké strojírny Uh. Brod). Volnou figurální tvorbu zaměřuje na portrét, kde zpodobnil řadu významných osobností české kultury **/R/** Pomník kpt. J. Nálepky, Spišská Nová Ves (1954); reliéf Rodina (pískovec), Praha (1956); cyklus 12 reliéfů: zvěrokruh – 12 měsíců, Praha (1958–59) **/ČL/** SČSVU Praha – skupina Mánes (1950–52), skupina Prostor (1960–62), SČSVU, ČFVU (1950–58, poté vystoupil) **/Z/** GVVU Karlovy Vary, KGVU Zlín

Vašíček, Vladimír malíř ve Svatobořicích

*1919 Mistrín u Kyjova – †2003 Svatobořice Vyučen malířem-dekorátorem (1935–38), r. 1938 přichází do Zlína, r. 1939 přechodně nasazen na práci v Říši **/S/** ŠU (malba, 1940–44), zaměstnán v projekční kanceláři fy Baťa (1944–45), AVU Praha (prof. V. Nechleba, prof. J. Želibský, 1945–48) **/Č/** Po studiích se vrací do Svatobořic, kde setrvává až do své smrti. Léta se aktivně zúčastňuje výtvar. života Moravy. V SČSVU zažívá značné potíže, je umlčován, zejména od 60. let, kdy přechází k nefigurativní malbě. V této těžké době se živí jako restaurátor v moravských kostelech. Teprve výstavou k život. jubileu v GVVU Hodonín (1979) se vrací na veřejnou uměleckou scénu **/ČL/** SVU Aleš Brno (1949), SČSVU Gottwaldov a Brno (od 1950); Skupina 5 nekonform. umělců (Kubiček, Matal, Vaculka, Tichý, Vašíček); TT klub Brno (UVU ČR) **/V/** Za svůj život vyvinul bohatou výstavní aktivitu doma i v zahr., samostatných výstav uspořádal přes 70 a účast na kolektivních expozicích jde ke dvěma stům **/Z/** NG Praha, MG Brno, MUO Olomouc, GVVU Ostrava, KGVU Zlín, GVVU Hodonín, GSM Uh. Hradiště a další významné veřejné i soukromé sbírky

Večeřa, Vlastimil sochař a pedagog v Praze

*1921 Nové Veselí u Žďáru n. S. – †1987 (?) **/S/** ŠU (sochař., 1940–44), AVU Praha (prof. J. Lauda, 1945–50) **/Č/** Docent na AVU Praha. Vedle sochařské tvorby orientované na figuru a portrét se

zabýval designem hraček pro Fatru Napajedla **/R/** Pamětní desky – I. Olbracht, A. Stašek a H. Malířová, Praha; J. A. Komenský, Stockholm; pomník Osvobození, Brno-Tuřany; plastika Žďas, Žďár n. S. **/ČL/** SČSVU (od 1950) **/VK/** Se stědiskem SČSVU Mánes Praha (od 1950); 2. přehlídka čs. výtvarného umění JPH, Praha (1953); Výstava mladých, Praha (1953); výstava k 10. výročí osvoboz., Praha (1955); IV. výstava ŠU, Gottwaldov (1983); Vyznání životu a míru, Praha (1985) **/C/** Zlatá medaile EXPO Brusel (1958); vyznamenání Za zásluhy o výstavbu (1969); zvláštní odměna v soutěži k 30. výročí osvoboz. (1975) **/Z/** NG Praha, GVVU Karlovy Vary, HG Nové Město na Mor., SČGVU Litoměřice, GVVU Náchod

Zálešák, Josef malíř a sochař (?)

*1918 Moravský Písek – †? **/S/** ŠU (malba, 1939–41), AVU Praha (1946–47) **/ČL/** Syndikát výtvarníků československých Praha (1947–48), SVU Marold Praha (1947–53). Další informace autorovi chybí.

Zet, Miloš sochař v Praze

*1920 Krasoňov **/S/** Odborná keramická škola Bechyně (1936–39), ŠU (sochař., 1939–41), za nejasných okolností odchází studovat do Vídně; AVU Praha (prof. O. Španiel, prof. J. Lauda, prof. K. Pokorný, 1945–50) **/Č/** Věnuje se volné plastice, portrétu a spolupráci s architekty (keramika, kov) **/R/** Busta primátora V. Vacka, Praha (1982); pamětní deska J. Štursy, Praha (1984); památníky a řada realizací v městské architektuře, např. Památník protifašistického odboje, Praha-Kobylisy **/ČL/** UB Praha, SČSVU Praha – stf. Umělecká beseda (od 1950), Armádní výtvarné studio (1964–72) **/VK/** Bienále Benátky (1962); oficiální čs. výstavy na Festivalech mládeže Varšava, Berlín, Bukurešť; výstavy čs. výtvar. umění Moskva, Budapešť, Peking; výstavy UB a SČSVU; putovní výstavy AVS; Výtvarní umělci k 35. a 40. výročí osvoboz., Praha (1980, 85) **/C/** Cena hl. města Prahy (1957); Hlavní cena soutěže k 20. výročí osvoboz. (1965); 1. cena za pomník v Moskvě; Zasloužilý umělec (1980)

VÝBĚR LITERATURY

- / Čubrda, Zdeněk: IV. výstava profesorů a žáků ŠU ve Zlíně, katalog, OGVU Gottwaldov, 1983
- / Čubrda, Zdeněk: Výtvarní umělci Jihomoravského kraje, katalog výstavy, SČVU, DU Brno, 1985
- / Dufková, Eugenie: Vojtěch Štolfa, CERM Brno, 2001
- / Frolcová, Milada: Slovník žáků a absolventů zlínské Školy umění a Střední uměleckoprůmyslové školy ve Zlíně a v Uherském Hradišti (1939–2003), SM Uherské Hradiště, 2003
- / Gabrielová, Bronislava: Sylva Lacinová, MG Brno a Město Brno, 1996
- / Horová, Anděla (red.) a kol.: Nová encyklopedie českého výtvarného umění, A–Ž (2 díly), Academia Praha, 1995
- / Kafka, Čestmír: Internáty, UPM Praha, 1985
- / Máčel, Emil: Škola umění Zlín, 1. ročník 1939–1944, CD – vlastní nákl., Zlín, 2001
- / Macharáčková, Marcela: Miroslav Šimorda – Obrazy/kresby, katalog výstavy, MMB, Brno, 2005
- / Mermoz, Gérard – Gabrielová, Bronislava – Hlušíčka, Jiří – Junek, Dušan: Jan Rajlich – plakáty/grafika, Akcent/Blok Třebíč, 1999
- / Pavlíňák, Petr a kol.: Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–2005, Výtvarné centrum Chagall Ostrava, 1998–2005
- / Petrová, Eva: Václav Chad, Galerie výtvarného umění v Litoměřicích, 1997
- / Plánka, Michal: Malíř Josef Kousal (1902–1980), CD – P. Kousal, Zlín, 2001
- / Procházková, Jana: Historie vzniku a šesti let trvání Školy umění ve Zlíně, diplomní práce, FF UJEP Brno, 1970
- / Ptáček, Jiří (ed.): Arnošt Paderlík, Nebe, 2002
- / Red. kolektiv SČVU Praha: Vyznání životu a míru. Přehledka československého výtvarného umění k 40. výročí osvobození Československa sovětskou armádou, katalog výstavy, SČVU, Praha, 1985
- / Toman, Prokop: Nový slovník československých výtvarných umělců, Rudolf Ryšavý, Praha, nedat. / 2. vydání, Výtvarné centrum Chagall Ostrava, 1993
- / Toman, Prokop – Toman, Prokop H.: Dodatky ke Slovníku československých výtvarných umělců, SNKLHU Praha, 1955 / nové vydání, Výtvarné centrum Chagall Ostrava, 1994
- / Tomeš, Josef a kol.: Český biografický slovník XX. století (2 díly), Paseka, Petr Meissner, Praha, Litomyšl, 1999
- / Třeštík, M. (ed.): Kdo je kdo. Osobnosti české současnosti, Agentura Kdo je kdo, Praha, 2002

PODĚKOVÁNÍ

Poslední řádky celé knihy věnuji poděkování všem, kdo se různým způsobem a v různé míře zasloužili, že jsem knihu začal psát, že jsem ji napsal a dokončil. Sám bych své vzpomínky sotva kdy napsal. Pomohla mi řada lidí – od prvního podnětu až po poslední den, kdy jsem k tisku připravený rukopis svěřil nakladatelství. Podpořili mě svými průběžnými sympatiemi, dodáním odvahy, radou, drobnou informací, technickou pomocí i opravením chyb vzniklých při psaní...

Moje poděkování patří dr. Janu Balharovi, CSc., dr. Marii Goldfingerové, Lídě Hyblerové, Jiřímu Kotlovému, dr. Emilu Máčelovi, Josefu Ruszelákovi, Romanu Skalickému (†2004), dr. Martě Sylvestrové, Petru Štědroňovi – a také spolužákům Alexovi Beranovi, Otakaru Hudečkovi, Zdeňku Máčelovi (†2002), Miroslavu Šimordovi, Ambroži Špetíkovi (†2005), Miroslavu Václavíkovi a Vladimíru Vašíčkovi (†2003), kteří třeba jen jediným dopisem rozptýlili mé věčné pochybnosti o výkonnosti mé paměti.

Obzvlášť rád děkuji své rodině, synu Janovi za technickou součinnost při práci na počítači, za přípravu podkladů pro ilustrace a za typografickou úpravu celé publikace a jeho ženě Aleně za pečlivě provedenou korekturu celého rukopisu.

Publikace byla vydána ve spolupráci s Krajským úřadem Zlínského kraje a s přispěním dotace z programu podpory designu pro malé a střední podnikatele DESIGN, jejímž poskytovatelem je Design centrum ČR.